

ΜΕΓΑΛΟΙ

ΜΥΣΤΕΣ

Εδουάρδος Συρέ

ΚΑΚΤΟΣ

KAKTOS

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΚΤΟΣ

«Οι ναοί της Ινδίας και της Αιγύπτου δημιούργησαν τους πιο μεγάλους σοφούς της γης. Οι ναοί της Ελλάδας σμίλεψαν ήρωες και ποιητές. Οι Απόστολοι του Χριστού υπήρξαν οι ανυπέροβλητοι μάρτυρες που γέννησαν χιλιάδες άλλους. Η μεσαιωνική Εκκλησία, παρ' όλη την πρωτόγονη θεολογία της, δημιούργησε αγίους και ιππότες, επειδή πίστευε και επειδή μέσα της σκιρτούσε ισχυρά το πνεύμα του Χριστού. Σήμερα (...) η τέχνη της δημιουργίας και της διαμόρφωσης ψυχών έχει χαθεί και δεν θα ξαναβρεθεί παρά μόνο όταν η επιστήμη και η θρησκεία, ξαναπλασμένες από κοινού σε μια ζωντανή δύναμη, εργαστούν μαζί με ομόνοια για το καλό και τη σωτηρία της ανθρωπότητας».

Ο Ράμα ίδρυσε την πρώτη άρια θρησκεία· ο Κρίσνα διακήρυξε τον θείο χαρακτήρα του ανθρώπου· ο Ερμής ο Τρισμέγιστος θεμελίωσε την αιγυπτιακή μύηση· ο Μωυσής νομοθέτησε τον μονοθεϊσμό· ο Πυθαγόρας ήταν ο διδάσκαλος της λαϊκής Ελλάδας, όπως ο Ορφείας ήταν της ιερατικής· ο Πλάτων διέδωσε την Πυθαγόρεια διδασκαλία· ο Ιησούς, τέλος, σύνθεση όλων των μύσεων που προηγήθηκαν, είναι ο ιδρυτής της μεγάλης λυτρωτικής θρησκείας.

Εικονογραφώντας με θερμή τον λόγο των μεγάλων μυστών, ο Εδ. Συρέ αποδεικνύει τα αρχαία μυστήρια ως βάση των μεταγενέστερων θρησκειών και πολιτισμών και διακηρύσσει τον πόθο του για την ένωση θρησκείας και επιστήμης.

Ο Εδουάρδος Συρέ γεννήθηκε στο Στρασβούργο το 1841. Μελέτησε την ιστορία της μουσικής και υποστήριξε τις φιλοσοφικές και κοσμοθεωρητικές αντιλήψεις του Βάγκνερ. Εκεί βρίσκεται η πηγή της έμπνευσης του πασίγνωστου έργου του «Οι Μεγάλοι Μύστες» (Les grands Initiés, 1889), το οποίο έκανε επανειλημμένες εκδόσεις και γνώρισε παγκόσμια επιτυχία. Πέθανε στο Παρίσι το 1929.

ΕΔΟΥΑΡΔΟΣ ΣΥΡΕ

ΜΕΓΑΛΟΙ ΜΥΣΤΕΣ

Ράμα-Κρίσνα-Ερμής-Μωσής
Ορφέας-Πυθαγόρας-Πλάτων-Ιησούς

Μετάφραση
Ρίτα Σουρμελή

ΚΑΚΤΟΣ

ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΗ ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ ΑΛΒΑΝΑ ΜΗΝΙΑΤΗ

Χωρίς εσένα, μεγάλη πολυαγαπημένη ψυχή, αυτό το βιβλίο δεν θα 'βλεπε τη ζωή. Το συντήρησες με τη δυνατή φλόγα σου, το έθρεψες με τον πόνο σου, το ευλόγησες με θεία προσμονή. Είχες τη Γνώση, που βλέπει τα αιώνια: Ωραίο και Αληθινό πάνω από την εφήμερη καθημερινή πραγματικότητα. Είχες την πίστη που κινεί όρη, την αγάπη που ξυπνάει και δημιουργεί ψυχές· ο ενθουσιασμός σου έκαιγε σαν φωτιά γεμάτη λάμψη.

Και ιδού, έσθηρες κι εξαφανίστηκες. Σ' ένα σκοτεινό φτερό, ο χάρος σε απήγαγε προς το μεγάλο Άγνωστο... Αλλά, και αν το βλέμμα μου δεν μπορεί πια να σε φτάσει, σε νιώθω πιο ζωντανή παρά ποτέ! Απελευθερωμένη από τις γήινες αλυσίδες, στην αγκαλιά της ουράνιας λάμψης απ' όπου ξεδιψάς, δεν σταμάτησες να παρακολουθείς το έργο μου, κι αισθάνθηκα την πιστή σου πνοή ν' αγρυπνά μέχρι τέλους στην εκκόλαψη του.

Αν κάτι από μένα θα 'πρεπε να επιζήσει μεταξύ των αδελφών μας, σ' αυτό τον κόσμο, όπου τα πάντα περνούν, θα 'θελα να 'ναι αυτό το βιβλίο, μαρτυρία μιας κατακτημένης και μοιρασμένης πίστης. Σαν μια ελευσίνα δάδα στολισμένη με μαύρο κυπαρίσσι και πάλλευκο νάρκισσο, αφιερώνω το έργο τούτο στη φτερωτή ψυχή αυτής που με οδήγησε σε όλο το βάθος των Μυστηρίων, έτσι ώστε το ιερό πυρ να διαδοθεί και ν' αναγγείλει την Αυγή του μεγάλου Φωτός!

Πρόλογος

Οι *Μεγάλοι Μύστες* είχαν παράξενη τύχη. Η πρώτη έκδοση του έργου αυτού χρονολογείται στα 1889. Έγινε δεκτό με παγερή σιωπή από πλευράς του τύπου. Και όμως, μετά από λίγο οι διαδοχικές εκδόσεις του πολλαπλασιάζονται και αυξάνονται χρόνο με τον χρόνο. Οι ιδέες του φάνηκαν παράξενες στην πλειονότητα των αναγνωστών. Προκαλούσαν ακόμη τη δυσπιστία του Πανεπιστημίου και της Εκκλησίας. Η ψυχρότητα και η περιφρόνηση που έδειχναν οι πιο φημισμένοι κριτικοί της εποχής για το έργο στη χώρα του, δεν εμπόδιαν τον θρίαμβό του στην Ευρώπη.

Το βιβλίο θριάμβευσε μόνο με τις δικές του δυνάμεις, παρακολουθώντας σεμνά αλλά σταθερά ένα δρόμο χωρίς δημοσιότητα. Το διαπίστωσα από τα γεμάτα συμπάθεια μηνύματα που πήρα απ' όλες τις άκρες του κόσμου, απ' όλες τις ηπείρους.

Αυτή η κίνηση είχε αντίκτυπο και στη Γαλλία. Στον πόλεμο 1914-18, αμέτρητα συγχαρητήρια γράμματα και αμέτρητα άλλα μ' ερωτήσεις γύρω από διάφορα θέματα στοιβάζονταν μπροστά μου. Τα πιο σοβαρά έρχονταν από το μέτωπο. Από τότε, τέτοια υπήρξε η επιτάχυνση στην παραγωγή του έργου και στη συνεχή εκτύπωσή του, ώστε ο στενός και εκλεκτός μου φίλος Αντρέ Μπελεσόρ μπόρεσε να μου πει μια μέρα: «Κατάκτηρες όχι μόνο το κοινό σου (της Γαλλίας) αλλά το Κοινό».

Οι *Μεγάλοι Μύστες* έχουν φθάσει σήμερα στην 91η έκδοσή τους, γι' αυτό χρειάστηκε νέα στοιχειοθέτηση, επειδή τα κλισέ είχαν φθαρεί από τις αλλεπάλληλες εκδόσεις. Με την ευκαιρία αυτή αποτίω φόρο τιμής στον Πολ Περέν, αυτόν τον λεπτό

διανοούμενο με την τόσο διεισδυτική και ασφαλή κρίση, που υπήρξε ο πρώτος εκδότης του διβλίου και ενθουσιώδης υπερασπιστής του. Οφείλω ακόμη θερμές ευχαριστίες στους φίλους μου Αλφόνσο Ρου και Ρομπέρ Βεϊσιέ, που υπήρξαν οι πρώτοι που έδωσαν συνολική άποψη του έργου μου, και στην κυρία Ζαν Ντορνίς για τη λαμπρή εργασία της. Ένας Κέλτης της Αλσατίας που επιτρέπει μια μεγαλοφυή προσέγγιση στη λογοτεχνική και ποιητική μου προσπάθεια.

Αφού οι *Μεγάλοι Μύστες* ακολούθησαν την ανοδική πορεία τους και ξεπέρασαν όλα τα εμπόδια, παρ' όλες τις πατροπαράδοτες προκαταλήψεις που τους έφραξαν τον δρόμο, πρέπει να δεχτούμε ότι μέσα τους έχουν μια εξωτική δύναμη, που δεν είναι άλλη από το διαυγές και ξεκάθαρο πλησίασμα επιστήμης και θρησκείας, των οποίων ο δυϊσμός υπονόμει τις βάσεις του πολιτισμού μας και μας απειλεί με τις χειρότερες καταστροφές.

Αυτή η συμφιλίωση δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί παρά μόνο με νέα συνθετική θεώρηση του αισθητού και αόρατου κόσμου με τη βοήθεια της πνευματικής διαίσθησης και της ψυχικής ενόρασης. Μόνο η βεβαιότητα πως η Αθάνατη Ψυχή μπορεί να γίνει στέρεη βάση της γήινης ζωής —και μόνο η συνύπαρξη των μεγάλων θρησκειών, με μια στροφή προς την κοινή πηγή έμπνευσής τους, μπορούν να εξασφαλίσουν την αδελφοσύνη ανάμεσα στους λαούς και το μέλλον της ανθρωπότητας.

Το μεγαλύτερο κακό των καιρών μας είναι ότι η επιστήμη και η θρησκεία εμφανίζονται σαν δυο δυνάμεις εχθρές και ασύνδετες. Πνευματικό κακό πολύ πιο ολέθριο, αφού έρχεται από πάνω και διεισδύει υπόκωφα μα σταθερά σε όλα τα πνεύματα, σαν οξύ δηλητήριο σκορπισμένο στον αέρα. Και, όπως κάθε βλάβη της νόησης, που επαναλαμβάνεται, γίνεται στη συνέχεια αρρώστια της ψυχής, το αποτέλεσμα είναι ένα: η κατάληξη από αυτήν την τελευταία σε ένα αθεράπευτο κοινωνικό πρόβλημα.

Όσο ο χριστιανισμός ήταν περιορισμένος στη διάδοση μιας πίστης σε μια ημιδάρβαρα ακόμα Ευρώπη, όπως ήταν η Ευρώπη του Μεσαίωνα, έγινε η πιο σοδαρή ηθική δύναμη και διαμόρφωσε τον ψυχικό κόσμο του σύγχρονου ανθρώπου. Όσο η εμπειρική επιστήμη, που αποκαταστάθηκε τον 16ο αιώνα, είχε

περιοριστεί στη διεκδίκηση των νομίμων δικαιωμάτων της, της λογικής και της απεριόριστης ελευθερίας της, ανανέωσε την όψη του κόσμου, απελευθέρωσε τον άνθρωπο από τις προαιώνιες αλυσίδες του και προσέφερε στο ανθρώπινο πνεύμα ακλόνητες βάσεις.

Αλλά από τη στιγμή που η εκκλησία δεν είχε τη δύναμη ν' αποδείξει το βασικό δόγμα της και να το στηρίξει μπροστά στις αντιρρήσεις της επιστήμης, αναγκάστηκε να εγκλωβιστεί μέσα σ' αυτό, σάν μέσα σε φρούριο χωρίς πολεμίστρες, αντιτάσσοντας τον θείο νόμο στη λογική σαν να ήταν απόλυτη και αναμφισβήτητη εντολή. Από τότε που η επιστήμη, μεθυσμένη από τις ανακαλύψεις της στην περιοχή του φυσικού κόσμου, παραγκώνισε τον ψυχικό και πνευματικό κόσμο, έγινε αγνωστική σαν μέθοδος, υλιστική στις αρχές και τον σκοπό της: από τότε που η φιλοσοφία, αποπροσανατολισμένη και ανίσχυρη μεταξύ των δύο, κατά κάποιον τρόπο, απαρηγήθηκε τα δικαιώματά της για να πέσει στον υπερδατικό σκεπτικισμό, δημιουργήθηκε βαθύ σχίσμα στην ψυχή του ατόμου αλλά και στην κοινωνία. Η διαμάχη αυτή, χρήσιμη και αναγκαία στο ξεκίνημα, αφού αποκατέστησε τα δικαιώματα λογικής και επιστήμης, εξελίχθηκε σε αιτία αδυναμίας και πνευματικής στειρότητας. Η θρησκεία ανταποκρίνεται στις ανάγκες της καρδιάς, και από εκεί στην αιώνια μαγεία της, η επιστήμη πάλι απαντάει στις ανάγκες του πνεύματος κι έτσι αντλεί την ακατανίκητη δύναμή της.

Αλλά, εδώ και αρκετό καιρό, αυτές οι δυνάμεις δεν ξέρουν να συνεννοούνται. Η θρησκεία χωρίς αποδείξεις και η επιστήμη χωρίς ελπίδα στέκονται αντιμέτωπες η μια απέναντι στην άλλη, προκαλούν η μια την άλλη, χωρίς όμως να έχουν τη δύναμη να νικήσουν.

Μια βαθιά αντίθεση πηγάζει από εκεί, ένας κρυφός πόλεμος όχι μόνο ανάμεσα στο κράτος και στην εκκλησία, αλλά ακόμα και στην ίδια την επιστήμη, στους κόλπους όλων των εκκλησιών και μέσα στον κάθε σκεπτόμενο άνθρωπο. Γιατί, όποιοι και αν είμαστε, σε όποια φιλοσοφική, αισθητική και κοινωνική σχολή και αν ανήκουμε, φέρουμε μαζί μας εχθρικούς κόσμους, φαινομενικά ασυμφιλίωτους, που γεννιούνται από ακλόνητες ανθρώπινες ανάγκες: την επιστημονική και τη θρησκευτική. Η

κατάσταση τούτη, που διαρκεί πάνω από εκατό χρόνια, οπωσδήποτε δεν συντέλεσε λίγο στην ανάπτυξη της ανθρώπινης ικανότητας με την οξύτητα της αντίθεσης. Αυτή έδωσε την έμπνευση στην ποίηση και τη μουσική των παθητικών τόνων και του ανυπέδβλητου μεγαλείου. Σήμερα, όμως, η συνεχιζόμενη οξύτητα της αντίθεσης αυτής ανάμεσα στη θρησκεία και την επιστήμη φέρνει αντίθετο αποτέλεσμα. Όπως η εξάντληση διαδέχεται τον πυρετό στον ασθενή, έτσι κι αυτή μεταβάλλεται σε μαρασμό, αηδία, αδυναμία. Η επιστήμη δεν ασχολείται παρά μόνο με τον φυσικό και υλικό κόσμο, η ηθική φιλοσοφία έχασε τη διακυβέρνηση των πνευμάτων, η θρησκεία κινεί ακόμα σε κάποιο μέτρο τις μάζες, αλλά δεν βασιλεύει πάνω από τα κοινωνικά στρώματα. Πάντα μεγάλη με την ευσπλαχνία της, δεν ακτινοβολεί πια με την πίστη της. Οι πνευματικοί ηγέτες της εποχής μας είναι άθρησκοι ή σκεπτικιστές, τέλεια ειλικρινείς και έντιμοι. Αμφιβάλλουν, όμως, για την τέχνη τους και αλληλοκοιτάζονται με χαμόγελο δυσπιστίας, σαν τους Ρωμαίους μάντιες. Τόσο στην ιδιωτική όσο και στη δημόσια ζωή, προβλέπουν κοινωνικές καταστροφές χωρίς θεραπεία ή σκεπάζουν τους σκοτεινούς χρησμούς τους με φρόνιμους ευφημισμούς.

Με τέτοιους αιώνους, η φιλολογία και η τέχνη έχουν χάσει την καλλιτεχνική αίσθηση. Χάνοντας τον εθισμό του αιώνιου ορίζοντα, μεγάλο μέρος της νεολαίας έχει αφοσιωθεί σ' αυτό που καινούριοι δάσκαλοι ονομάζουν νατουραλισμό, υποβιβάζοντας έτσι το ωραίο όνομα της Φύσης. Γιατί αυτό που στολίζουν, με τούτο το όνομα, δεν είναι παρά η απολογία των χαμηλών ενστίκτων, η ακολασία ή η ευχάριστη απεικόνιση της κοινωνικής ισοπέδωσης, με μια λέξη, συστηματική άρνηση της ψυχής και του πνεύματος. Έτσι η δυστυχημένη ψυχή, έχοντας χάσει τα φτερά της, βογκάει και αναστενάζει περιεργα μέσ' από τους υδριστές και τους αρνητές της.

Υλισμός, θετικισμός και σκεπτικισμός μαζί, αποτελούν στο τέλος του αιώνα μας μια ψεύτικη ιδέα αλήθειας και προόδου. Οι επιστήμονές μας, που χρησιμοποιούν την εμπειρική μέθοδο του Μπέικον για τη μελέτη του ορατού σύμπαντος, με εκπληκτική ακρίβεια και υπέροχα αποτελέσματα, διαμορφώνουν μια τελείως επιφανειακή και υλιστική ιδέα για την αλήθεια. Πιστεύουν ότι

την πληθαίνουν όσο αποθηκεύουν μεγάλο αριθμό γεγονότων. Στον τομέα τους έχουν δίκιο. Αυτό που είναι δυσάρεστα σοβαρό είναι ότι οι φιλόσοφοι και οι ηθικολόγοι της εποχής μας κατέληξαν να πιστεύουν τα ίδια. Υπό αυτές τις προϋποθέσεις όμως, είναι βέβαιο ότι θα μείνουν πάντα άγνωστα τόσο οι αρχικές αιτίες όσο και οι έσχατοι σκοποί για το ανθρώπινο πνεύμα. Ας υποθέσουμε, πράγματι, ότι γνωρίζουμε από υλιστική άποψη τα πάντα, σε όλους τους πλανήτες του ηλιακού συστήματος, κάτι που θα 'ταν υπέροχη επαγωγική βάση ας υποθέσουμε ακόμη ότι γνωρίζουμε τι είδους κάτοικοι ζουν στους δορυφόρους του Σείριου και άλλων άστρων του Γαλαξία. Θα ήταν βέβαια υπέροχη η γνώση όλων αυτών, αλλά θα ήταν δυνατό να γνωρίζουμε έτσι τίποτα παραπάνω για το δικό μας διαπλανητικό σύστημα ή για τον Νεφέλοειδή της Ανδρομέδας και το Νεφέλωμα του Μαγγελάνου; Τούτο έχει αποτέλεσμα ν' αντιληφθεί η εποχή μας την εξέλιξη της ανθρωπότητας σαν αιώνια πορεία προς μίαν αλήθεια αόριστη, ακαθόριστη και εντελώς απροσπέλαστη.

Ίδου η αντίληψη της θετικιστικής φιλοσοφίας του Αυγουστου Κοντι και του Χέρμπερτ Σπένσερ, που έχει επικρατήσει σήμερα.

Η αλήθεια ήταν, λοιπόν, τελείως διαφορετικό πράγμα για τους σοφούς και τους θεόσοφους της Ανατολής και της Ελλάδας. Γνώριζαν χωρίς άλλο ότι δεν μπορούσαν να την αποκτήσουν και να την ισορροπήσουν χωρίς συνοπτική γνώση του φυσικού κόσμου, αλλά ήξεραν ακόμη πως, πάνω απ' όλα, η αλήθεια αυτή βρίσκεται μέσα μας και μέσα στην ίδια την πνευματική ζωή της ψυχής. Γι' αυτούς, η ψυχή ήταν η μόνη, η θεία πραγματικότητα και το κλειδί του σύμπαντος. Έτσι, με τη συγκέντρωση της θέλησης γύρω από το κέντρο της, με την ανάπτυξη δυνάμεων που βρίσκονται σε λανθάνουσα κατάσταση, έφταναν μέχρι τη ζωντανή εστία, την οποία ονόμαζαν Θεό και της οποίας το φως κάνει τον άνθρωπο ικανό ν' αντιληφθεί τους άλλους ανθρώπους και τα όντα.

Γι' αυτούς, εκείνο που ονομάζουμε πρόοδο, δηλαδή η ίδια η ιστορία του κόσμου και της ανθρωπότητας, δεν ήταν παρά η εξέλιξη αυτής της κεντρικής αιτίας, αυτής της έσχατης αιτίας ανάμεσα στον χρόνο και τον χώρο. Και μήπως νομίζετε πως αυτοί οι θεόσοφοι υπήρξαν γνήσιοι οραματιστές ή ανίσχυροι

ονειροπόλοι ή στυλίτες; Λάθος. Ο κόσμος δεν γνώρισε πιο μεγάλους ανθρώπους δράσης, με τη γονιμότερη και ευρύτερη σημασία της λέξης. Λάμπουν σαν αστέρια πρώτου μεγέθους στο στερέωμα των ψυχών. Ονομάζονται Κρίσνα, Βούδας, Ζωροάστρης, Ερμής, Μωυσής, Πυθαγόρας, Ιησούς και είναι παντοδύναμοι πλάστες του πνεύματος και αφυπνιστές ψυχών, σωτήρια αποτελεσματικοί οργανωτές κοινωνιών. Ζώντας μόνο για την ιδέα, πάντα έτοιμοι να πεθάνουν και γνωρίζοντας ότι ο θάνατος για την Αλήθεια είναι υπέρτατη και αποτελεσματική πράξη, δημιούργησαν επιστήμες και θρησκείες, στη συνέχεια τα γράμματα και τις τέχνες, που με τους χυμούς τους ζει ακόμα και τρέφεται η ανθρωπότητα.

Τι κάνουν όμως ο θετικισμός και ο σκεπτικισμός στις μέρες μας; Μια γενιά χωρίς ιδανικό, χωρίς φως και χωρίς πίστη, που δεν πιστεύει ούτε σε ψυχή ούτε σε Θεό ούτε στο μέλλον της ανθρωπότητας ούτε σ' αυτή τη ζωή ούτε στην άλλη, χωρίς δράση στη θέληση, αμφιβάλλοντας για την ίδια και για την ανθρωπινή ελευθερία.

«Από τους καρπούς τους και μόνο μπορείτε να τους κρίνετε», είπε ο Ιησούς. Αυτή η λέξη του Δασκάλου των δασκάλων εφαρμόζεται τόσο στα δόγματα όσο και στους ανθρώπους. Ναι, αυτή η σκέψη επιβάλλεται: Ή η αλήθεια είναι πάντοτε απρόσιτη για τον άνθρωπο ή κατέχεται σε μεγάλο βαθμό από τους μεγαλύτερους σοφούς και τους πρώτους μύστες της γης. Βρίσκεται, λοιπόν, στο βάθος όλων των μεγάλων θρησκειών και στα ιερά βιβλία όλων των λαών. Αρκεί μόνο να γνωρίζει κανείς πώς να τη βρει και να την αποσπάσει από εκεί.

Αν προσέξουμε την ιστορία των θρησκειών με ξεκάθαρο μάτι κάτω από αυτήν την κεντρική αλήθεια, που μόνο η εσωτερική μήση προσφέρει, θα μείνουμε έκπληκτοι και εκστατικοί. Αυτό που θα διακρίνουμε τότε δεν θα μοιάζει καθόλου με τη διδασκαλία της εκκλησίας, που περιορίζει όλη την αποκάλυψη μόνο στον χριστιανισμό και δεν την παραδέχεται παρά μόνο με την αρχική της ένδεια. Αυτό, όμως, μοιάζει σχεδόν τόσο πραγματικό, όσο και η καθαρά νατουραλιστική επιστήμη του Πανεπιστημίου μας. Και όμως, αυτή η επιστήμη χρησιμοποιεί ευρύτερη

άποψη. Τοποθετεί όλες τις θρησκείες στην ίδια γραμμή και εφαρμόζει σ' αυτές μια μοναδική σε ευρηματικότητα μέθοδο. Η πολυμάθειά της είναι βαθύτατη, ο ζήλος της θαυμαστός, αλλά δεν έχει ακόμη ανυψωθεί από πλευράς συγκριτικού εσωτερισμού, πράγμα που εμφανίζει την ιστορία των θρησκειών και της ανθρωπότητας υπό τελείως νέο πρίσμα. Από το ύψος αυτό μπορούμε να διακρίνουμε τα εξής:

Όλες οι μεγάλες θρησκείες έχουν μια εξωτερική και μια εσωτερική ιστορία, η μια φαινομένη, η άλλη απόκρυφη. Με τον όρο εξωτερική ιστορία εννοώ τα δόγματα και τους μύθους που διδάσκονται δημόσια στους ναούς και στα σχολεία και που αναγνωρίζονται και μέσα στη λατρεία και τις λαϊκές προλήψεις. Με τον όρο πάλι εσωτερική ιστορία εννοώ τη βαθύτερη γνώση, τη μυστική διδασκαλία, την απόκρυφη δράση των μεγάλων μυστών, προφητών ή αναμορφωτών, που δημιούργησαν, στήριξαν και διέδωσαν αυτές τις θρησκείες. Η πρώτη, η επίσημη ιστορία, αυτή που διαβάζεται παντού, είναι φανερή κι όμως δεν είναι λιγότερο σκοτεινή, μπερδεμένη και αντιφατική.

Η δεύτερη, που ονομάζω εσωτερική παράδοση ή δόγμα των Μυστηρίων, είναι πολύ δύσκολο να διευκρινιστεί. Και τούτο γιατί τελείται στο βάθος των ναών, μέσα στις μυστικές αδελφότητες, όπου διεξάγονται τα πιο συγκινητικά δράματα, μέσα στις ψυχές των μεγάλων προφητών, που δεν εμπιστεύτηκαν τις υπέρτατες κρίσεις τους και τις θεϊκές εκστάσεις τους σε κανένα μαθητή τους και σε καμιά βίβλο. Αφήνουν να τις μαντέψουμε. Όταν, όμως, τη γνωρίσει κανείς, φαίνεται λαμπρή, οργανική, πάντα σε αρμονία με τον εαυτό της. Θα μπορούσε να ονομαστεί «ιστορία της παγκόσμιας και αιώνιας θρησκείας». Μέσα της πάνω απ' όλα τα πράγματα φανερώνεται η απόκρυφη πλευρά των πραγμάτων, η όψη της συνείδησης των ανθρώπων στην πιο ουσιαστική μορφή της. Εκεί μπορούμε να συλλάβουμε τη γενεσιουργό αιτία της θρησκείας και της φιλοσοφίας, που συνδέεται με την άλλη άκρη του γεωμετρικού κύκλου, με την ολοκληρωμένη γνώση. Το στοιχείο αυτό αντιστοιχεί σε υπερβατικές αλήθειες. Βρίσκουμε εκεί την πραγματική αιτία, την πηγή και το τέλος της εκπληκτικής εργασίας των αιώνων. Αυτή η ιστορία είναι η μόνη που με απασχόλησε στο βιβλίο τούτο.

Για την αρία φυλή, το σπέρμα και ο πυρήνας βρίσκονται μέσα στις Βέδες. Η πρώτη της ιστορική αποκρυστάλλωση εμφανίζεται στο τριαδικό δόγμα του Κρίσνα, που εξασφαλίζει στον βραχμанизμό τη δύναμή του, προσφέροντας στη θρησκεία των Ινδίων την ανεξίτηλη σφραγίδα τους. Ο Βούδας, που σύμφωνα με τη βραχμανική χρονολογία ήταν μεταγενέστερος του Κρίσνα κατά 2.400 χρόνια, αποκαλύπτει μόνο μία άλλη πλευρά της απόκρυφης διδασκαλίας, τη διδασκαλία της μετεμψύχωσης και των διαδοχικών μορφών ύπαρξης που συνδέονται με τον νόμο του κάρμα. Παρ' όλο που ο βουδισμός υπήρξε μια δημοκρατική κοινωνική και ηθική επανάσταση κατά του αριστοκρατικού και ιεροκρατικού βραχμанизμού, η μεταφυσική του βάση είναι η ίδια αλλά λιγότερο τέλεια και ολοκληρωμένη.

Η αρχαιότητα του ιερού δόγματος της Αιγύπτου δεν είναι λιγότερο εντυπωσιακή εκεί, αν και οι παραδόσεις του προχωρούν σ' έναν πανάρχαιο πολιτισμό, πολύ παλαιότερο από την εμφάνιση της αρίας φυλής στην ιστορική σκηνή.

Μέχρι τα τελευταία χρόνια θα ήταν επιτρεπτό να υποθέσουμε ότι ο τριαδικός μονισμός, όπως αναπτύσσεται στ' αρχαία ελληνικά βιβλία του Ερμή του Τρισμέγιστου, ήταν συλλογική εργασία της Αλεξανδρινής σχολής τόσο υπό την εβραιοχριστιανική όσο και υπό τη νεοπλατωνική επίδραση. Με κοινή συμφωνία, πιστοί και άπιστοι, ιστορικοί και θεολόγοι δεν σταμάτησαν να το επιβεβαιώνουν μέχρι σήμερα. Όμως αυτή η θεωρία καταπίπτει σήμερα ύστερα από τις ανακαλύψεις της αιγυπτιακής επιγραφικής. Η θεμελιακή αυθεντικότητα των βιβλίων του Ερμή ως ντοκουμέντων της αρχαίας αιγυπτιακής σοφίας, ξεληδάει θριαμβευτικά μέσ' από την ερμηνεία της ιερογλυφικής γραφής. Όχι μόνο οι επιγραφές στις πύλες των Θηδών και της Μέμφιδας επιβεβαιώνουν κάθε χρονολογία του Μανέθωνα, αλλά αποδεικνύουν ότι οι ιερείς του Άμμωνα-Ρα δίδαξαν την υψηλή μεταφυσική, που με άλλη μορφή εμφανίζεται και στις όχθες του Γάγγη. Εδώ θα μπορούσε να πει κάποιος μαζί με τον Εβραίο προφήτη «η πέτρα μιλά και ο τοίχος φωνάζει». Γιατί, παρόμοιο με τον «ήλιο του μεσονυκτίου», που έλαμπε, όπως λένε, μέσα στα Μυστήρια της Ίσιδος και του Οσίριδος, έτσι και η σκέψη του Ερμή, η αρχαία διδασκαλία του ηλιακού λόγου, άναψε και

πάλι μέσα στους τάφους των βασιλέων και λάμπει μέχρι τους παπύρους της *Βίβλου των Νεκρών*, που διατηρούνται τέσσερις χιλιάδες χρόνια σαν μούμιες.

Στην Ελλάδα, η εσωτερική σκέψη είναι ταυτόχρονα περισσότερο φανερή, αλλά και περισσότερο κρυφή απ' οπουδήποτε αλλού πιο φανερή, γιατί βγαίνει μέσ' από μια μυθολογία ανθρωπινή και γοητευτική, γιατί κυλά μέσα στις φλέβες του πολιτισμού εκείνου, σαν αίμα από αμβροσία, και ξεπηδά από τους πόρους των θεών σαν άρωμα και ουράνια δροσοσταλίδα. Εξ άλλου, η βαθιά και επιστημονική σκέψη, που είναι στο κέντρο της σύλληψης όλων αυτών των μύθων, συχνά δεν πλησιάζεται, κυρίως γιατί οι ποιητές τη στόλισαν με πολλά ξένα στοιχεία. Αυτές, όμως, οι υπέρτατες αρχές της δωρικής θεοσοφίας και της δελφικής σοφίας είναι γραμμένες με χρυσά γράμματα στα ορφικά αποσπάσματα και στην πυθαγόρεια σύνθεση, αλλά ακόμη και στη διαλεκτική και κάπως πρωτότυπη εκλαϊκευση του Πλάτωνα. Η αλεξανδρινή σχολή τέλος μας δίνει ωφέλιμα κλειδιά. Υπήρξε πράγματι η πρώτη που δημοσίευσε τμηματικά και σχολίασε την ουσία των μυστηρίων, μέσα στη γενική χαλάρωση της ελληνικής θρησκείας και μπροστά στον αναπτυσσόμενο χριστιανισμό.

Η απόκρυφη παράδοση του Ισραήλ, που ταυτόχρονα προέρχεται από την Αίγυπτο, τη Χαλδαία και την Περσία, διατηρήθηκε μέχρι εμάς με μορφές παράξενες και σκοτεινές σε όλο το βάθος και το πλάτος της, από την Καβάλα ή προφορική παράδοση, από το Σοχάρ και το Σέφερ Γεζιράχ, που αποδίδεται στον Σιμόν Μπεν Γιοχάι, μέχρι τα σχόλια του Μαϊμονίδη. Κλεισμένη μυστικιστικά στην «Γένεσιν» και στη Συμβολική των προφητών, ξεπηδάει κατά εκκλησιαστικό τρόπο από τη θαυμάσια εργασία του Φαμπρ ντ' Ολιβέ «Η Εβραϊκή γλώσσα αποκαταστημένη», που τείνει να ξανακατασκευάσει την πραγματική κοσμογονία του Μωυσή, σύμφωνα με την αιγυπτιακή μέθοδο, που στηρίζεται στην τριπλή έννοια κάθε στίχου και σχεδόν κάθε λέξης των δέκα πρώτων κεφαλαίων της «Γενέσεως».

Όσο για τον χριστιανικό εσωτερισμό, ακτινοβολεί από μόνος του Ευαγγέλια φωτισμένα από τις παραδόσεις των Εσσαίων και των γνωστικών. Αναδρύζει σαν ζωντανή πηγή από τον λόγο του

Χριστού, από τις παραβολές του, από το βάθος αυτής της ίδιας της ασύγκριτης και πραγματικά θείκης ψυχής. Ταυτόχρονα, το Ευαγγέλιο του Ιωάννη μας δίνει τα κλειδιά μιας οικείας και ανώτερης διδασκαλίας του Ιησού με την έννοια και την απήχηση της δικής του υπόσχεσης. Ξαναβρίσκουμε εκεί το δόγμα αυτό της τριάδας και του θείου λόγου, που χιλιάδες χρόνια πριν είχε διδαχθεί στους ναούς της Αιγύπτου και στην Ινδία, αλλά εξαγνισμένο και προσωποποιημένο από τον πρίγκιπα των Μυστών, από τον μεγαλύτερο από τους γιους του Θεού.

Η εφαρμογή της μεθόδου, που ονόμασα συγκριτικό εσωτερισμό, στην ιστορία των θρησκειών μάς οδηγεί σε αποτέλεσμα ύψιστης σημασίας, που συνοψίζεται ως εξής: αρχαιότητα, συνέχεια και ουσιαστική ενότητα της εσωτερικής διδασκαλίας. Πρέπει ν' αναγνωρίσει κανείς ότι πρόκειται πραγματικά για αξιωματικό γεγονός.

Και τούτο, γιατί προϋποθέτει ότι οι σοφοί και οι προφύτες των πιο διαφορετικών καιρών κατέληξαν σε συμπεράσματα ταυτόσημα στη βάση τους, αν και διαφορετικά στη μορφή, πάνω στις πρώτες και έσχατες αλήθειες —και μάλιστα ακολουθώντας πάντοτε την ίδια κατεύθυνση εσωτερικής μύησης και διαλογισμού. Προσθέτουμε ότι αυτοί οι σοφοί και οι προφύτες υπήρξαν οι πιο μεγάλοι ευεργέτες της ανθρωπότητας, οι σωτήρες που με τη λυτρωτική τους δύναμη απέσπασαν τους ανθρώπους από το βάραθρο της κατώτερης φύσης και της άρνησης.

Δεν θα 'πρεπε όμως, μετά απ' αυτό, να πούμε, σύμφωνα με την έκφραση του Λάμπνιτς, ότι υπάρχει ένα είδος αιώνιας φιλοσοφίας, *perennis quaedam philosophia*, που συνιστά τον πρωταρχικό δεσμό επιστήμης και θρησκείας και την τελική τους ενότητα;

Η αρχαία θεοσοφία που διδασκόταν στην Ινδία, στην Αίγυπτο και στην Ελλάδα, συγκροτούσε μιαν αληθινή εγκυκλοπαιδεία, που τη διαιρούσαν γενικά σε τέσσερις κατηγορίες:

1. Θεογονία ή επιστήμη των απόλυτων αρχών, όμοια με την επιστήμη των αριθμών που εφαρμόζονταν στο σύμπαν ή τα ιερά μαθηματικά.

2. Κοσμογονία, πραγμάτωση των αιώνιων αρχών, μέσα στον χώρο και στον χρόνο, ή ενέλιξη του πνεύματος στην ύλη περιόδοι του κόσμου.

3. Ψυχολογία, συγκρότηση του ανθρώπου, εξέλιξη της ψυχής μέσ' από την αλυσιδα των υπάρξεων.

4. Φυσική επιστήμη των βασιλείων της γήινης φύσης και των ιδιοτήτων της.

Η επαγωγική και η εμπειρική μέθοδοι βρίσκονταν σε σχέση αμοιβαίου συνδυασμού και αμοιβαίου ελέγχου στις διάφορες τούτες τάξεις επιστημών, και καθεμιά τους αντιστοιχούσε σε μια τέχνη. Αν τις πάρουμε με την αντίστροφη σειρά, αρχίζοντας από τις φυσικές επιστήμες, αυτές ήταν:

1. Ειδική Ιατρική, που είχε ως βάση τη γνώση απόκρυφων ιδιοτήτων των ορυκτών, των φυτών και των ζώων. Η Αλχημεία ή μεταστοιχείωση των μετάλλων, αποσύνθεση και ανασύνθεση της ύλης από τον καθολικό παράγοντα, τέχνη που εφαρμοζόταν στην αρχαία Αίγυπτο, κατά τον Ολυμπιόδωρο, που ο ίδιος την αποκαλούσε «χρυσοποιία» και «αργυροποιία».

2. Ψυχουργικές Τέχνες που ανταποκρίνονταν στις δυνάμεις της ψυχής: μαγεία και μαντική.

3. Ουράνια Γενεθλιακή ή αστρολογία ή η τέχνη για την ανακάλυψη της σχέσης ανάμεσα στα πελωμένα των λαών ή των ατόμων και στις κινήσεις του σύμπαντος που σημειώνονται από τις τροχιές των άστρων.

4. Θεουργία, η υπέρτατη τέχνη του μάγου, σπάνια όσο και επικίνδυνη και δύσκολη, η τέχνη του να επικοινωνεί συνειδητά η ψυχή με τα διάφορα επίπεδα πνευμάτων και να επιδρά πάνω τους.

Όπως το βλέπουμε, επιστήμες και τέχνες, περιλαμβάνονται μέσα σ' αυτή τη θεοσοφία και απορρέουν από την ίδια αρχή, που σε σύγχρονη γλώσσα θα ονόμαζα διανοητικό μονισμό, εξελικτικό και υπερβατικό πνευματισμό. Μπορούμε να διατυπώσουμε τις βασικές αρχές της εσωτερικής διδασκαλίας ως εξής: Το πνεύμα είναι η μόνη πραγματικότητα. Η ύλη δεν είναι παρά η κατώτερη έκφρασή του, μεταβαλλόμενη και εφήμερη έκφραση του δυναμισμού του μέσα στον χώρο και τον χρόνο. Η δημιουργία είναι αιώνια και συνεχίζεται όπως η ζωή. Ο μικρόκοσμος-άνθρωπος είναι από το τρισυπόστατο της ύπαρξής του (πνεύμα, ψυχή και σώμα) εικόνα και καθρέφτης του μακρόκομου-σύμπαντος (θείος, ανθρώπινος και φυσικός κόσμος), που είναι και ο ίδιος όργανο

του άφατου Θεού, του απόλυτου πνεύματος, το οποίο είναι από τη φύση του: πατέρας, μητέρα και γιος (ουσία, υπόσταση και ζωή). Να γιατί ο άνθρωπος, εικόνα του θεού, μπορεί να γίνει ο ζωντανός λόγος του. Η γνώση ή ο ορθολογιστικός μυστικισμός όλων των εποχών είναι η τέχνη της ανακάλυψης του Θεού μέσα μας, αναπτύσσοντας τ' απόκρυφα βάθη, τις λανθάνουσες ικανότητες της συνείδησης. Η ανθρώπινη ψυχή, η ατομικότητα, είναι αθάνατη από την ίδια την ουσία της. Η ανάπτυξή της σε διαδοχικά επίπεδα με ανιούσα πορεία, μ' εναλλασσόμενες πνευματικές και σωματικές εκφάνσεις. Η μετενσάρκωση είναι ο νόμος της εξέλιξης της. Όταν φτάσει στην τελειότητα, η ψυχή ξεφεύγει από τον νόμο αυτό και ξαναγυρίζει στο καθαρό πνεύμα, στον Θεό, στην πληρότητα της συνείδησής της. Όπως η ψυχή ξανοίγεται πάνω από τον νόμο του αγώνα για τη ζωή, όταν αποκτήσει συνείδηση της ανθρώπινης υπόστασής της, έτσι ακριβώς ξεφεύγει κι από τον νόμο της μετενσάρκωσης, μόλις αποκτήσει συνείδηση της θείας προέλευσής της.

Οι προοπτικές που διανοίγονται στο κατώφλι της θεοσοφίας είναι απέραντες, κυρίως όταν τις συγκρίνει κάποιος με τον στενό και απογοητευτικό ορίζοντα, όπου ο υλισμός περιορίζει τον άνθρωπο, ή με τα παιδαριώδη και απαράδεκτα δεδομένα της θεολογίας του κλήρου.

Όταν τις παρατηρούμε για πρώτη φορά, δοκιμάζουμε το θάμπωμα, το ρίγος μπροστά στο άπειρο. Η άβυσσος του ασυνείδητου, που ανοίγεται μέσα μας, μας δείχνει το χάος απ' όπου βγαίνουμε, τα ιλιγγιώδη ύψη που λαχταρούμε.

Μαγεμένοι από αυτή την απεραντοσύνη αλλά τρομοκρατημένοι από το ταξίδι, ζητούμε να μην υπάρχουμε πια, κάνουμε έκκληση στη *Νιρβάνα!* Έπειτα αντιλαμβανόμαστε πως η αδυναμία τούτη δεν είναι παρά η κούραση του ναύτη, που είναι έτοιμος να παρατήσει το κουπί στη μέση της θύελλας. Κάποιος είπε: «Ο άνθρωπος γεννήθηκε στην κοιλότητα του κύματος και δεν γνωρίζει τίποτα για τον απέραντο ωκεανό που απλώνεται πίσω του και μπροστά του». Κι αυτό είναι αλήθεια, αλλά ο υπερβατικός μυστικισμός σπρώχνει τη βάρκα μας στην κορυφή, εκεί που σκάζει το κύμα, κι εκεί πάντα, δαρμένοι από τη manía της αιταιγίδας, νιώθουμε τον μεγαλειώδη ρυθμό της, και το μάτι

αναμετρώντας τον θόλο τ' ουρανού ξαποσταίνει στη γαλήνη της γαλάζιας σκεπής.

Η έκπληξη αυξάνει, αν, επιστρέφοντας στις σύγχρονες επιστήμες, διαπιστώσουμε ότι αυτές, από τον Μπέικον και τον Ντεκάρτ, τείνουν, αθέλητα αλλά με μεγάλη ακρίβεια, να επανέλθουν στα δεδομένα της αρχαίας θεοσοφίας. Χωρίς να εγκαταλείψει την υπόθεση των ατόμων, η σύγχρονη φυσική έφτασε ασυναίσθητα να ταυτίσει την ιδέα της ύλης με την ιδέα της δύναμης, πράγμα που αποτελεί ένα βήμα προς τον πνευματικό δυναμισμό. Για να εξηγήσουν το φως, τον μαγνητισμό, τον ηλεκτρισμό, οι επιστήμονες χρειάστηκε να παραδεχτούν μια ύλη λεπτή και εντελώς αβαρή, που γεμίζει τον χώρο και εισδύει μέσα σε όλα τα σώματα, μια ύλη που ονόμασαν «αιθέρα», και που είναι ένα βήμα προς την αρχαία θεοσοφική ιδέα της ψυχής του κόσμου. Όσο για τη δυνατότητα επηρεασμού και τη νοητική πειθαρχία της ύλης αυτής, ξεληθούν από ένα πρόσφατο πείραμα που αποδεικνύει τη μεταβίβαση του ήχου μέσ' από το φως. Απ' όλες τις επιστήμες, αυτές που φαίνεται πως πρόσβαλαν περισσότερο τον σπιριτουαλισμό, είναι η συγκριτική ζωολογία και η ανθρωπολογία. Στην πραγματικότητα, όμως, θα τον εξυπηρετήσουν, υποδεικνύοντας τον νόμο και τον τρόπο παρέμβασής του νοητού στον ζωικό κόσμο.

Ο Ντάρβιν έθεσε τέρμα στην παιδιάστικη ιδέα της δημιουργίας σύμφωνα με την πρωτόγονη θεολογία. Από την άποψη αυτή δεν έκανε άλλο από το να ξαναγυρίσει στις ιδέες της αρχαίας θεοσοφίας. Ο Πυθαγόρας είχε ήδη πει πως «ο άνθρωπος είναι συγγενής του ζώου». Ο Ντάρβιν έδειξε τους νόμους στους οποίους υπακούει η φύση για να εκτελέσει το θείο σχέδιο, νόμους οργανικούς, που είναι: ο αγώνας για τη ζωή, η κληρονομικότητα και η φυσική επιλογή. Απέδειξε το μεταβλητό των ειδών, μείωσε τον αριθμό τους και καθόρισε το ελάχιστο όριο τους. Αλλά οι μαθητές του, θεωρητικοί του απόλυτου μεταμορφισμού, που δεν ικανοποιήθηκαν με το να εξαγάγουν όλα τα είδη από ένα μόνο πρωτότυπο και να εξαρτήσουν την εμφάνισή τους αποκλειστικά από τις επιδράσεις του περιβάλλοντος, βίασαν τα γεγονότα προς την κατεύθυνση μιας καθαρά επιφανειακής και υλιστικής σύλληψης της φύσης. Όχι, το περιβάλλον δεν εξηγεί τα είδη, ακρι-

δώς όπως και οι φυσικοί νόμοι δεν εξηγούν τους χημικούς, όπως και η χημεία δεν ερμηνεύει την εξελικτική αρχή των φυτών, κι αυτή πάλι την εξελικτική αρχή των ζώων. Όσο για τις μεγάλες οικογένειες ζώων, ανταποκρίνονται στους αιώνιους τύπους της ζωής, υπογραφές του Πνεύματος, που σημαδεύουν την κλίμακα της συνείδησης. Η εμφάνιση των θηλαστικών μετά από τα ερπετά και τα πτηνά δεν οφείλεται σε αλλαγή του γήινου περιβάλλοντος· αυτό δεν ήταν παρά η αναγκαία συνθήκη. Προϋποθέτει καινούρια εμβρυογονία, κατά συνέπεια καινούρια διανοητική και ψυχιστική δύναμη, που να δρα και από μέσα και από το βάθος της φύσης, δύναμη που την ονομάζουμε υπερπέραν σε σχέση με την αντίληψη των αισθήσεων. Χωρίς αυτή τη διανοητική και ψυχιστική δύναμη δεν θα ερμηνεύαμε ούτε την εμφάνιση ενός μόνου οργανικού κυττάρου στον ανόργανο κόσμο. Τέλος, ο άνθρωπος, που συνοψίζει και επιστεγάζει τη σειρά των όντων, αποκαλύπτει όλη τη θεία σκέψη με την αρμονία των οργάνων και την τελειότητα της μορφής, ζωντανό ομοίωμα της παγκόσμιας ψυχής, της ενεργού διάνοιας. Συμπυκνώνοντας στο σώμα του όλους τους νόμους της εξέλιξης και όλη τη φύση, την κυβερνάει και υψώνεται πάνω της για να εισχωρήσει με τη συνείδηση και την ελευθερία στο άπειρο βασίλειο του πνεύματος.

Η πειραματική ψυχολογία, βασισμένη στη φυσιολογία, που τείνει από την αρχή του αιώνα να ξαναγίνει επιστήμη, οδήγησε τους σύγχρονους επιστήμονες μέχρι το κατώφλι ενός άλλου κόσμου, αυτού του κόσμου της ψυχής, όπου, χωρίς να παύουν οι αναλογίες, βασιλεύουν καινούριοι νόμοι. Αναφέρομαι σε μελέτες και ιατρικές διαπιστώσεις τούτου του αιώνα πάνω στον ζωικό μαγνητισμό, την υπνοβασία και όλες τις διαφορετικές από την εγρήγορση καταστάσεις της ψυχής, από τον πραγματικό ύπνο με όνειρα μέχρι την έκσταση. Η σύγχρονη επιστήμη δεν κατάφερε παρά να ψηλαφίζει σ' αυτόν τον τομέα, όπου η επιστήμη των αρχαίων λαών έμαθε να προσανατολίζεται, γιατί κατείχε τα αναγκαία γι' αυτήν εργαλεία, αρχές και κλειδιά. Δεν είναι μάλιστα λιγότερο σωστό πως ανακάλυψε σ' αυτήν μια ολόκληρη σειρά γεγονότων που της φάνηκαν καταπληκτικά, αξιοθαύμαστα και ανεξήγητα, γιατί αντικρούουν τέλεια τις υλιστικές

θεωρίες, υπό το πρίσμα των οποίων συνήθισε να σκέπτεται και να πειραματίζεται. Τίποτε δεν είναι πιο διδακτικό από την αγανακτισμένη απιστία ορισμένων υλιστών επιστημόνων μπροστά σε όλα τα φαινόμενα που τείνουν ν' αποδείξουν την ύπαρξη ενός αόρατου και πνευματικού κόσμου. Σήμερα, κάποιος που διανοείται ν' αποδείξει την ύπαρξη της ψυχής σκανδαλίζει την ορθοδοξία του αθεϊσμού, ακριβώς όσο κάποτε σκανδάλιζε την ορθοδοξία της Εκκλησίας η άρνηση του Θεού. Δεν διακινδυνεύει πια κανείς τη ζωή του, πράγματι, αλλά διακινδυνεύει τη φήμη του. Όπως και να 'χει, εκείνο που βγαίνει από το πιο απλό φαινόμενο της διανοητικής εξ αποστάσεως υποβολής και από την καθαρή σκέψη, φαινόμενο που διαπιστώθηκε χίλιες φορές στα χρονικά του μαγνητισμού, είναι ένας τρόπος δράσης του πνεύματος και της θέλησης έξω από τους φυσικούς νόμους και τον ορατό κόσμο. Η πύλη του Αόρατου λοιπόν είναι ανοικτή. Στα υψηλά φαινόμενα υπνοβασίας, αυτός ο κόσμος ανοίγει τελείως. Αλλά σταματώ εδώ σχετικά με ό,τι παρατηρήθηκε από την επίσημη επιστήμη.

Αν από την πειραματική και αντικειμενική ψυχολογία περάσουμε στην υποκειμενική και εσώτερη ψυχολογία της εποχής μας, που εκφράζεται στην ποίηση, στη μουσική και στη λογοτεχνία, βρίσκουμε πως απέραντη πνοή ασυνείδητου εσωτερισμού τις διαπερνάει. Ποτέ η έφεση για πνευματική ζωή, για τον αόρατο κόσμο, δεν ήταν πιο σοβαρή και πιο πραγματική, απωθημένη από τις υλιστικές θεωρίες των επιστημόνων και από τη σύγχρονη κοινή γνώμη. Ξαναβρίσκουμε αυτήν την έφεση μέσα στις λύπες, στις αμφιβολίες, στις μαύρες μελαγχολίες και μέχρι τις βλασφημίες των νατουραλιστών μυθιστοριογράφων μας και των παρακμακών ποιητών μας. Ποτέ η ανθρώπινη ψυχή δεν ένωσε βαθύτερα την ανεπάρκεια, τη μιζέρια, το μη πραγματικό της παρούσας ζωής, ποτέ δεν πόθησε πιο φλογερά το αόρατο, το υπερπέραν, χωρίς όμως να φτάσει στο σημείο να το πιστεύει. Καμιά φορά μάλιστα η διαίσθησή της φτάνει να διατυπώνει υπερβατικές αλήθειες, που κάθε άλλο παρά αποτελούν τμήμα του παραδεκτού από τη λογική της συστήματος, αλήθειες που αντιφάσκουν προς τις επιφανειακές απόψεις της, αθέλητες αναλαμπές της απόκρυφης συνείδησής της. Θ' αναφέρω ως απόδειξη την

περικοπή ενός σπάνιου διανοητή που δοκίμασε όλη την πικρία και όλη την πνευματική μοναξιά των καιρών μας:

«Κάθε σφαίρα του όντος», λέει ο Φρειδερίκος Αμιέλ, «τείνει προς μια σφαίρα υψηλότερη και έχει ήδη γι' αυτήν αποκαλύψεις και προαισθήματα. Το ιδανικό, σε όλες τις μορφές του, είναι η πρόωρη προφητική ενόραση αυτής της ανώτερης από τη δική του ύπαρξης, προς την οποία τείνει πάντα κάθε ον. Τούτη η ανώτερη σε αξιοπρέπεια ύπαρξη είναι από τη φύση της πιο εσωτερική, δηλαδή πιο πνευματική. Όπως τα ηφαιστεια μάς φέρνουν από το εσωτερικό της γήινης σφαίρας τα μυστικά της, έτσι ο ενθουσιασμός, η έκσταση είναι οι παροδικές εκρήξεις αυτού του εσωτερικού κόσμου της ψυχής, και η ανθρώπινη ζωή δεν είναι παρά η προετοιμασία για ανάβαση προς αυτή την πνευματική ζωή. Οι βαθμοί της μύησης είναι αναρίθμητοι.

»Να μένεις λοιπόν άγρυπνος, μαθητή της ζωής, χρυσαλλίδα αγγέλου, να δουλεύεις για τη μελλοντική σου εκκόλαψη, γιατί η θεία Οδύσσεια δεν είναι παρά μια σειρά από μεταμορφώσεις όλο και πιο εξαύλωμένες, όπου κάθε μορφή, αποτέλεσμα των προηγούμενων, είναι προϋπόθεση των επόμενων. Η θεία ζωή είναι μια σειρά από διαδοχικούς θανάτους όπου το πνεύμα απομακρύνει τις ατέλειες και τα σύμβολά του και υποχωρεί στην αυξανόμενη γοητεία του ανέκφραστου κέντρου βαρύτητας, του ήλιου της ευφυΐας και της αγάπης». Ο Αμιέλ κατά κύριο λόγο ήταν ένας πολύ έξυπνος οπαδός του Χέγκελ, διαμορφωμένος σ' έναν ανώτερο ηθικολόγο. Την ημέρα όμως που έγραψε αυτές τις γραμμές, ήταν βαθύτατα θεόσοφος. Πράγματι, δεν θα μπορούσε να εκφράσει κανείς πιο συγκλονιστικά και πιο φωτεινά αυτή την ίδια την ουσία της εσωτερικής αλήθειας.

Οι διευκρινίσεις τούτες αρκούν για ν' αποδείξει κάποιος ότι η επιστήμη και το σύγχρονο πνεύμα ετοιμάζονται ανεπίγνωστα και αθέλητα ν' ανασυστήσουν την αρχαία θεοσοφία με όργανα πολύ πιο ακριβή, σε μια πολύ πιο στέρεη βάση. Σύμφωνα με τα λόγια του Λαμαρτίνου, η ανθρωπότητα είναι ένας υφαντής που δουλεύει ανάποδα τον ιστό του χρόνου. Θα 'ρθει μέρα, όπου γυρνώντας από την καλή του το υφάδι, θα θαυμάσει τον λαμπρό και μεγαλειώδη πίνακα που αιώνες τώρα υφαίνει με τα ίδια του τα χέρια, χωρίς να βλέπει παρά ανακατωμένα νήματα

από την ανάποδη. Εκείνη τη μέρα θα χαιρετίσει την πρόνοια που του παρουσιάστηκε. Τότε θα επιβεβαιωθούν τα λόγια ενός σύγχρονου ερμητικού κειμένου, που θα φαίνονταν πολύ τολμηρά σε όσους έχουν διεισδύσει αρκετά βαθιά στις απόκρυφες παραδόσεις για να νιώσουν την υπέροχη ενότητά τους: «Η εσωτερική διδασκαλία δεν είναι μόνο κάποια επιστήμη, κάποια φιλοσοφία, κάποια ηθική, κάποια θρησκεία. Είναι η επιστήμη, η φιλοσοφία, η ηθική και η θρησκεία, των οποίων όλες οι άλλες δεν είναι παρά προπομποί ή εκφυλισμένες μορφές, εκφράσεις μερικώς ή ψεύτικες, ανάλογα με το αν οδηγούνται αργά ή διαμορφώνονται».

Μακριά από μένα η άσκοπη σκέψη ότι έδωσα αυτής της Επιστήμης των επιστημών την ολοκληρωμένη έκφραση. Δεν θ' αρκούσε όλο το οικοδόμημα γνωστών και αγνώστων επιστημών, αποκαταστημένων στα ιεραρχικά τους πλαίσια και αναδιοργανωμένων στο πνεύμα του εσωτερισμού. Το μόνο που απέδειξα, ελπίζω, είναι ότι η διδασκαλία των μυστηρίων αποτελεί την πηγή του πολιτισμού μας, ότι δημιούργησε όλες τις μεγάλες θρησκείες τόσο των αρίων όσο και των σημιτών· ότι ο χριστιανισμός οδήγησε προς αυτή τη διδασκαλία μέσω' από τ' αποθέματα εσωτερισμού του· ότι η σύγχρονη επιστήμη τείνει, στο σύνολο της πορείας της, σταθερά προς τα εκεί, και ότι, τέλος, πρέπει να συναντηθούν κάποια στιγμή και να βρουν εκεί το σημείο συνένωσης και τη σύνθεσή τους. Μπορεί κανείς να πει ότι παντού όπου υπάρχει οποιοδήποτε απόσπασμα εσωτερικής διδασκαλίας, εκεί υπάρχει εν δυνάμει και το σύνολό της. Γιατί καθένα από τα τμήματά της προϋποθέτει ή κυφορεί τα υπόλοιπα. Οι μεγάλοι σοφοί, οι αληθινοί προφήτες την έκαναν κτήμα τους στο παρελθόν, όπως θα την κατέχουν και στο μέλλον. Το φως μπορεί να είναι λιγότερο ή περισσότερο εκτυφλωτικό, είναι όμως πάντα το ίδιο φως. Η μορφή, οι λεπτομέρειες, οι εφαρμογές μπορεί να ποικίλλουν στο άπειρο· το βάθος, δηλαδή οι αρχές και ο σκοπός, ποτέ.

Στο βιβλίο τούτο θα βρει κάποιος ένα είδος βαθμιαίας ανάπτυξης, διαδοχικής αποκάλυψης της διδασκαλίας στα διάφορα μέρη της, κι αυτό μέσω' από τη ζωή και το έργο των μεγάλων μυστών που ο καθένας τους αντιπροσωπεύει μια από τις μεγά-

λες θρησκείες που συντέλεσαν στη διαμόρφωση της σημερινής ανθρωπότητας, και της οποίας η συνέχιση χαράσσει μια γραμμή εξέλιξης που διαγράφεται από την ίδια, στον παρόντα κύκλο, από την αρχαία Αίγυπτο και την πρώτη περίοδο των αιώνων. Έτσι θα τη δούμε να βγαίνει όχι μέσ' από μιαν αφηρημένη και σχολαστική έκθεση αλλά από την ίδια τη συνισταμένη ψυχή αυτών των μεγάλων εμπνευσμένων και από τη ζωντανή δράση της ιστορίας.

Σ' αυτή τη σειρά, ο Ράμα δεν δείχνει παρά την πύλη του ναού. Ο Κρίσνα και ο Ερμής δίνουν το κλειδί. Ο Μωυσής, ο Ορφέας και ο Πυθαγόρας παρουσιάζουν το εσωτερικό του. Ο Ιησούς Χριστός συμβολίζει το ιερό.

Το βιβλίο τούτο βγήκε ολόκληρο από μια φλογερή δίψα για υπέρτατη, ολική, αιώνια αλήθεια, χωρίς την οποία οι επιμέρους αλήθειες δεν είναι παρά φενάκη. Θα με καταλάβουν εκείνοι που, όπως κι εγώ, έχουν συνείδηση ότι η παρούσα ιστορική στιγμή, με τα υλικά της πλούτη, δεν είναι παρά μια θλιβερή έρημος σε ό,τι αφορά την ψυχή και τις αθάνατες κλίσεις της.

Η ώρα είναι από τις πιο κρίσιμες, και οι ακραίες συνέπειες του αγνωστικισμού αρχίζουν να γίνονται αντιληπτές με την κοινωνική αποδιοργάνωση. Το ζήτημα είναι για τη Γαλλία μας όπως και για την Ευρώπη να διατηρηθεί ή να εξαφανιστεί. Είναι για το αν πρέπει οι κεντρικές οργανικές αλήθειες να τοποθετηθούν στις ακλόνητες βάσεις τους ή να χαθούν οριστικά στην άβυσσο του υλισμού και της αναρχίας.

Η Επιστήμη και η Θρησκεία, οι φύλακες αυτοί του πολιτισμού, έχουν χάσει και οι δυο το κυριότερο χάρισμά τους, τη μαγεία της μεγάλης και ισχυρής αγωγής τους.

Οι ναοί της Ινδίας και της Αιγύπτου δημιούργησαν τους πιο μεγάλους σοφούς της γης. Οι ναοί της Ελλάδας σμίλεψαν ήρωες και ποιητές. Οι Απόστολοι του Χριστού υπήρξαν οι ανυπέροβλοι μάρτυρες που γέννησαν χιλιάδες άλλους. Η μεσαιωνική Εκκλησία, παρ' όλη την πρωτόγονη θεολογία της, δημιούργησε αγίους και ιππότες, επειδή πίστευε και επειδή μέσα της σκιρτούσε ισχυρά το πνεύμα του Χριστού. Σήμερα ούτε η εκκλησία, απομονωμένη στο δόγμα της, ούτε η επιστήμη, περιορισμένη στην ύλη, γνωρίζουν να φτιάχνουν τέλειους ανθρώπους. Η τέχνη της

δημιουργίας και της διαμόρφωσης ψυχών έχει χαθεί και δεν θα ξαναβρεθεί παρά μόνο όταν η επιστήμη και η θρησκεία, ξαναπλασμένες από κοινού σε μια ζωντανή δύναμη, εργαστούν μαζί με ομόνοια για το καλό και τη σωτηρία της ανθρωπότητας. Γι' αυτό τον σκοπό, η επιστήμη δεν θα έπρεπε ν' αλλάξει μέθοδο, αλλά να εξαπλώσει τον ορίζοντά της, ούτε ο χριστιανισμός ν' αλλάξει παράδοση, αλλά να κατανοήσει την προέλευση, το πνεύμα και την έκτασή του.

Η εποχή αυτή της πνευματικής αναγέννησης και του κοινωνικού μετασχηματισμού θα έρθει. Είμαστε βέβαιοι. Ήδη τα προμηνύματα το αναγγέλλουν. Όταν η επιστήμη θα γνωρίσει, η θρησκεία θα μπορέσει και ο άνθρωπος θα δράσει με καινούρια ενέργεια. Η τέχνη της ζωής και όλες οι τέχνες δεν αναγεννώνται παρά μόνο με τη συνεργασία επιστήμης και θρησκείας. Τι μπορούμε όμως, στο μεταξύ, να κάνουμε σ' αυτό το τέλος του αιώνα που θυμίζει το καταράκλιμα σε βάραθρο κάποιο απειλητικό δειλινό, που το ξημέρωμά του έμοιαζε με την αναχώρηση προς ελεύθερες κορυφές κάποιας λαμπρής αυγής;

Η πίστη, είπε ένας μεγάλος γιατρός, είναι το θάρρος του πνεύματος που ορμάει εμπρός, πεπεισμένο ότι θα βρει την αλήθεια. Εκείνη η πίστη, λοιπόν, δεν είναι ο εχθρός της λογικής, αλλά η φωτεινή λαμπάδα της, είναι εκείνη ενός Χριστόφορου Κολόμβου και ενός Γαλιλαίου που ζητάει την απόδειξη και την ανταπόδειξη — *provando et riprovando*.

Για όσους την έχασαν οριστικά —και είναι πολλοί, γιατί το παράδειγμα έρχεται από πάνω— ο δρόμος* είναι εύκολος και τέλεια σχεδιασμένος: ν' ακολουθούν την καθημερινότητα, να υφίστανται τον αιώνα τους αντί να παλεύουν ενάντιά του, να υποτάσσονται στην αμφιβολία ή την άρνηση, να παρηγορούνται για όλες τις ανθρώπινες μιζέριες και τους μελλοντικούς κατακλισμούς με υπεροπτικό χαμόγελο, και ν' αποκαλύπτουν το βαθύ κενό των πραγμάτων —το μόνο στο οποίο πιστεύουν— μ' ένα λαμπερό πέπλο διακοσμημένο με το όμορφο όνομα του ιδανικού, ενώ σκέπτονται πάντα ότι κι αυτό δεν είναι παρά χρήσιμη χίμαιρα.

Όσο για μας, φτωχά παιδιά, χαμένα, που πιστεύουμε ότι το ιδεώδες είναι η μόνη πραγματικότητα και η μόνη Αλήθεια στη

μέση ενός ρευστού και πρόσκαιρου κόσμου, που πιστεύουμε στην επικύρωση και στην εκπλήρωση των υποσχέσεών του, στην ιστορία της ανθρωπότητας όπως και στη μελλοντική ζωή, που ξέρουμε ότι αυτό το τίμημα είναι αναγκαίο, αμοιβή ανθρωπίνης αδελφοσύνης και λογικής του Θεού —για μας, που έχουμε αυτή την πεποίθηση, δεν υπάρχει παρά ένας δρόμος: να διακηρύξουμε αυτήν την Αλήθεια χωρίς φόβο όσο πιο δυνατά μπορούμε: να ορμήσουμε μαζί με αυτήν και γι' αυτήν στην αρένα της δράσης και, πάνω από τούτο το ανακάτωμα, να προσπαθήσουμε να εισχωρήσουμε με τον διαλογισμό και την ατομική μύηση στον Ναό των αμετακίνητων Ιδεών, για να οπλιστούμε εκεί με τις ακατάλυτες Αρχές.

Αυτό προσπάθησα να κάνω στο βιβλίο τούτο, ελπίζοντας πως κι άλλοι θα με ακολουθήσουν και θα φτάσουν βαθύτερα απ' ό,τι εγώ...

ΒΙΒΛΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΡΑΜΑ

Ο ΑΡΙΟΣ ΚΥΚΛΟΣ

Ο Ζαρατούστρα ρώτησε τον Ορμούζ, τον μεγάλο Δημιουργό: Ποιος είναι ο πρώτος άνθρωπος που μίλησες μαζί του;

Ο Ορμούζ απάντησε: Είναι ο ωραίος Γίμα, αυτός που ήταν επικεφαλής των θαρραλέων.

Του είπα ν' αγρυπνά για τους κόσμους που μου ανήκουν και του έδωσα χρυσή ρομφαία και σπαθί ανίκητο.

Και ο Γίμα προχώρησε στον δρόμο του ήλιου και σύναξε τους θαρραλέους ανθρώπους μέσα στο περίφημο Αϊριάνα-Βαέζα, το αγνό.

Ζεντ-Αδέστα (Βεντινάντ - Σαντέ, 2e Fargard)

Ω Άγκνι! Ιερή φωτιά! Φωτιά καθαρή! Εσύ που κοιμάσαι μες στο δάσος και ανεβαίνεις σε λαμπερές φλόγες στον δωμό, είσαι η καρδιά της θυσίας, τολμηρή αναλαμπή της προσευχής, θείος σπινθήρας κρυμμένος στο καθετί, νικηφόρα ψυχή του ήλιου.

Βεδικός Ύμνος

*Οι ανθρώπινες φυλές
και η καταγωγή της θρησκείας*

«**Ο** Ουρανός είναι πατέρας μου, αυτός με γέννησε. Έχω για οικογένεια όλο αυτό το ουράνιο περιβάλλον. Μάνα μου είναι η μεγάλη Γη. Το ψηλότερο σημείο της επιφάνειάς της είναι η μήτρα της· εκεί ο Πατέρας γονιμοποιεί τον κόλπο αυτής που είναι και γυναίκα και κόρη του». Ιδού τι έψελνε, εδώ και τέσσερις ή πέντε χιλιάδες χρόνια, μπροστά σ' ένα χωμάτινο βωμό όπου έκαιγε φωτιά από ξερά χορτάρια, ο θεδικός ποιητής. Ένα βαθύ μάντεμα, μια μεγαλειώδης συνείδηση πνέει στα παράξενα τούτα λόγια. Κρύβουν το μυστικό της διπλής καταγωγής της ανθρωπότητας. Προγενέστερος και ανώτερος από τη γη, αυτός είναι ο θεϊκός τύπος του ανθρώπου. Ουράνια καταγωγή έχει η ψυχή του. Αλλά το σώμα του είναι προϊόν γήινων στοιχείων, γονιμοποιημένων από μια κοσμική ουσία. Τα αγκαλιάσματα του Ουρανού και της μεγάλης Μάνας συμβολίζουν, στη γλώσσα των Μυστηρίων, τις βροχές των ψυχών ή τις πνευματικές μονάδες που έρχονται να γονιμοποιήσουν τα γήινα σπέρματα· τις οργανωτικές αρχές, χωρίς τις οποίες η ύλη δεν θα ήταν παρά αδρανής και διάχυτη μάζα. Το ψηλότερο μέρος της επιφάνειας, που ο θεδικός ποιητής ονομάζει μήτρα της γης, είναι οι ήπειροι και τα όρη, κοιτίδες των ανθρώπινων φυλών. Όσο για τον γαλάζιο θόλο, ο Βαρούνας, ο Ουρανός των Ελλήνων, συμβολίζει την αόρατη τάξη, υπερφυσική, ακούσια και νοητική, που αγκαλιάζει όλο το Άπειρο του Χώρου και του Χρόνου.

Σ' αυτό το κεφάλαιο θα εξετάσουμε μόνο την καταγωγή του

ανθρώπου πάνω στη γη, σύμφωνα με τις παραδόσεις της εσωτερικής διδασκαλίας που επιβεβαιώθηκαν στις μέρες μας από την ανθρωπολογία και την εθνολογία.

Οι τέσσερις φυλές που μοιράζονται σήμερα την υδρόγειο είναι θυγατέρες της γης από ποικίλες ζώνες. Διαδοχικές δημιουργίες, αργές διεργασίες της γης, οι ήπειροι αναδύθηκαν από τις θάλασσες σε σημαντικά χρονικά διαστήματα που οι παλαιοί ιερείς της Ινδίας ονόμαζαν μεσοκατακλυσμαίους κύκλους. Μέσ' από εκατομμύρια χρόνια, κάθε ήπειρος γέννησε την πανίδα και τη χλωρίδα της, που συμπληρώθηκε στο τέλος με μian ανθρώπινη φυλή διαφορετικού χρώματος. Η νότια ήπειρος, που βυθίστηκε στον τελευταίο μεγάλο κατακλυσμό, ήταν η κοιτίδα της πρωτόγονης ερυθράς φυλής, της οποίας οι Ινδιάνοι της Αμερικής δεν είναι παρά υπόλοιπα προερχόμενα από τους τρωγλοδύτες που είχαν καταφύγει στην κορυφή των βουνών μετά την καταβύθιση της γης τους. Η Αφρική είναι η μητέρα της μαύρης φυλής, που οι Έλληνες ονόμαζαν αιθιοπική. Η Ασία έδωσε το φως στην κίτρινη φυλή, που συνεχίζεται με τους Κινέζους. Τελευταία φαίνεται η λευκή φυλή, που βγαίνει από τα δάση της Ευρώπης, ανάμεσα στις καταγίδες του Ατλαντικού και στα χαμόγελα της Μεσογείου. Όλες οι ανθρώπινες παραλλαγές έχουν ως αιτία επιμειξίες, συνδυασμούς, εκφυλισμούς ή επιλογές αυτών των τεσσάρων μεγάλων φυλών. Στους προηγούμενους κύκλους κυριάρχησαν διαδοχικά η ερυθρά και η μαύρη, με πολύ ισχυρούς πολιτισμούς που άφησαν τα ίχνη τους στις κυκλώπειες κατασκευές, όπως στην αρχιτεκτονική του Μεξικού. Οι ναοί της Ινδίας και της Αιγύπτου είχαν πάνω στους χαμένους εκείνους πολιτισμούς πολλά στοιχεία και συνοπτικές παραδόσεις.

Στον κύκλο μας, είναι η λευκή φυλή που κυριαρχεί και, αν μετρήσει κανείς την εμφανή ηλικία της Ινδίας και της Αιγύπτου, θα συμπεράνουμε ότι η επικράτησή της τοποθετείται επτά ως οκτώ χιλιάδες χρόνια πριν.

Σύμφωνα με τις βραχμανικές παραδόσεις, ο πολιτισμός στη γη μας ξεκίνησε εδώ και πενήντα χιλιάδες χρόνια, με την ερυθρά φυλή πάνω στη νότια ήπειρο, ενώ ολόκληρη η Ευρώπη και μέρος της Ασίας βρισκόνταν ακόμη βυθισμένα στη θάλασσα.

Αυτές οι μυθολογίες μιλούν και για κάποια φυλή γιγάντων που έζησε προγενέστερα. Μέσα σε σπηλιές του Θιβέτ βρέθηκαν ανθρω-

πινα οστά γιγάντων, που η διάπλασή τους πλησιάζει περισσότερο τον πίθηκο παρά τον άνθρωπο. Ανήκουν σε μια πρωτόγονη, ενδιάμεση ανθρωπότητα, συγγενή ακόμα προς το ζωικό βασίλειο, που δεν διέθετε έναρθρο λόγο, κοινωνική οργάνωση και θρησκεία. Γιατί αυτά τα τρία πράγματα ξεληθούν πάντοτε ταυτόχρονα, και αυτό είναι το νόημα της περίφημης βαρδικής τριάδας:

«Τρία πράγματα είναι σύγχρονα από τις πρωτόγονες εποχές: ο Θεός, το φως και η ελευθερία». Με το πρώτο ψέλλισμα του λόγου γεννιέται η κοινωνία και φαίνονται τα ίχνη μιας θεϊκής τάξης. Είναι η πνοή του Ιεχωβά στο στόμα του Αδάμ, ο λόγος του Ερμή, ο νόμος του πρώτου Μανού, η φωτιά του Προμηθέα. Ένας Θεός σκιρτάει μέσα στην ανθρώπινη πανίδα. Η ερυθρά φυλή, όπως είπαμε, ζούσε στη νότια ήπειρο, που σήμερα είναι καταποντισμένη και που ονομάζεται από τον Πλάτωνα «Ατλαντίδα», σύμφωνα με τις αιγυπτιακές παραδόσεις. Μεγάλος κατακλυσμός την κατάστρεψε τμηματικά και διασκόρπισε τ' απομεινάρια της. Πολυνησιακές φυλές και οι Ινδιάνοι της βόρειας Αμερικής και οι Αζτέκοι, που ο Φραγκίσκος Πιζάρο συνάντησε στο Μεξικό, είναι αυτοί που επέζησαν από την αρχαία ερυθρά φυλή, της οποίας ο πάλαι ποτέ πολιτισμός, χαμένος πια, είχε γνωρίσει ημέρες δόξας και υλικής ευμάρειας. Όλοι αυτοί οι δυστυχισμένοι βραδυπόροι φέρουν στην ψυχή τους την αθεράπευτη μελαγχολία των γερασμένων φυλών που εξαλείφονται ανέλπιστα.

Μετά την ερυθρά, η μαύρη φυλή κυριάρχησε στην υδρόγειο. Πρέπει να βρει κάποιος τον ανώτερο τύπο όχι στον εκφυλισμένο νέγρο αλλά στον Αθησυνό και στον κάτοικο της Νουβίας, που διατηρούν τη γνήσια κατατομή της φυλής που μεγαλούργησε. Οι Μαύροι εισέβαλαν στη νότια Ευρώπη κατά τους προϊστορικούς χρόνους και διώχτηκαν από τους Λευκούς. Η θύμησή τους σβήστηκε τελείως από τις λαϊκές μας παραδόσεις. Κι όμως άφησαν δυο ίχνη, που δεν σβήνονται: τον φόβο του δράκου, που ήταν το έμβλημα των βασιλέων τους, και την ιδέα ότι ο διάβολος είναι μαύρος. Οι Μαύροι επέστρεψαν την προσβολή στην αντίπαλη φυλή, κάνοντας τον δικό τους διάβολο λευκό. Την εποχή της κυριαρχίας τους, οι Μαύροι είχαν θρησκευτικά κέντρα στην Άνω Αίγυπτο και στις Ινδίες. Οι κυκλώπειες πολι-

τείες τους περικύκλωναν τα βουνά της Αφρικής, του Καυκάσου και της κεντρικής Ασίας. Η κοινωνική τους οργάνωση ήταν η απόλυτη θεοκρατία. Στην κορυφή, οι τρομεροί σαν θεοί ιερείς τους στη βάση, οι χωρίς οικογενειακή διάθρωση φυλές, που μόλις σάλευαν, με τις σκλάβες γυναίκες. Αυτοί οι ιερείς είχαν βαθιές γνώσεις, την αρχή της θείας ενότητας του σύμπαντος και τη λατρεία των άστρων, που διαδόθηκε στους λευκούς λαούς με το όνομα σαβαϊσμός. Ανάμεσα στην επιστήμη των μαύρων ιερέων, όμως, και στον άξεστο φετιχισμό των μαζών δεν υπήρχε τίποτα ενδιάμεσο, καμιά ιδεαλιστική τέχνη, καμιά υποβλητική μυθολογία. Κατά τ' άλλα, μια βιομηχανία ήδη σοφή, κυρίως στην τέχνη του χειρισμού, με την εκτόξευση κολοσσιαίων λίθων, και του χυσίματος μετάλλων σε πελώριους φούρνους, όπου ανάγκαζαν τους αιχμαλώτους πολέμου να εργαστούν. Σ' αυτή την ισχυρή από φυσική αντίσταση φυλή, τη γεμάτη πάθος, ενέργεια και αφοσίωση, η θρησκεία υπήρξε λοιπόν το μέσο δυναμικής επικράτησης, χάρη στον τρόμο. Η Φύση και ο Θεός δεν φάνηκαν συνεπώς στη συνείδηση των νεαρών αυτών λαών, παρά με τη μορφή του δράκου, του τρομερού ζώου της προκατακλυσμιαίας εποχής, που οι βασιλείς ζωγράφιζαν στα λάβαρα τους και οι ιερείς σκάλιζαν στην πύλη του ναού τους.

Αλλά, όπως ο ήλιος της Αφρικής γέννησε τη μαύρη φυλή, θα 'λεγε κανείς ότι οι πάγοι του αρκτικού πόλου παραστάθηκαν στην εκκόλαψη της λευκής φυλής. Είναι οι Υπερβόρειοι, τους οποίους αναφέρει η ελληνική μυθολογία. Αυτοί οι άνθρωποι με τα κόκκινα μαλλιά και τα γαλανά μάτια ήρθαν από τον Βορρά ανάμεσα στα φωτισμένα με τις πολικές ανταύγειες δάση. Τους συνόδευαν σκύλοι και τάρανδοι, τους κυβερνούσαν θαρραλέοι ηγέτες και τους οδηγούσαν μάντισσες γυναίκες με τη διαίθησή τους. Τρίχωμα χρυσό και γαλανά μάτια: χρώματα μοιραία! Αυτή η φυλή έμελλε να δημιουργήσει τη λατρεία του ήλιου και της ιερής φωτιάς, να φέρει στον κόσμο τη νοσταλγία του ουρανού. Άλλοτε θα εξεγείρεται ενάντια σ' αυτόν, θα προσπαθεί ακόμα και να τον κατακτήσει, άλλοτε θα γονατίζει μπροστά στις λάμπεις του σε μιαν απόλυτη λατρεία.

Όπως οι άλλες, η λευκή φυλή έπρεπε να ξεπεράσει την άγρια κατάσταση στην οποία βρισκόταν προτού αποκτήσει συνείδηση

του εαυτού της. Έχει ως κύρια χαρακτηριστικά αγάπη για την ατομική ελευθερία, λογική ευαισθησία που δημιουργεί δύναμη της συμπάθειας και υπεροχή του πνεύματος, που δίνει στη φαντασία ιδεαλιστική και συμβολική χροιά.

Η ψυχική ευαισθησία έφερε την αφοσίωση, την προτίμηση του άντρα για μια γυναίκα, και από εκεί την τάση αυτής της φυλής προς τη μονογαμία, τις συζυγικές αρχές, την οικογένεια. Η ανάγκη ελευθερίας, συνδυασμένη με την ανάγκη της κοινωνικότητας, έφτιαξε τις προϋποθέσεις για τη δημιουργία της φάρας με την αρχή της επιλογής. Η ιδεαλιστική φαντασία έπλασε τη λατρεία των προγόνων, ρίζα και κέντρο της θρησκείας στους λευκούς λαούς.

Το κοινωνικό και πολιτικό κριτήριο εκφράζεται για πρώτη φορά τη στιγμή που ορισμένος αριθμός ανθρώπων συνενώνονται, ενστικτωδώς, και επιλέγουν τον πιο δυνατό και έξυπνο σύντροφό τους για να τους υπερασπιστεί και να τους διοικήσει. Εκείνη τη μέρα γεννήθηκε η κοινωνία. Αρχηγός είναι ένας φτιαγμένος στα πρόχειρα βασιλιάς και οι σύντροφοί του, οι μελλοντικοί ευγενείς: οι ηλικιωμένοι σύμβουλοι του βασιλιά, που όμως είναι ανίκανοι να περπατήσουν, σχηματίζουν ήδη ένα είδος γερουσίας ή συνέλευσης γερόντων.

Αλλά πώς γεννήθηκε η θρησκεία; Είπαν ότι προήλθε από τον φόβο του πρωτόγονου ανθρώπου μπροστά στη φύση. Αλλά ο φόβος αυτός δεν έχει να κάνει με τον σεβασμό και την αγάπη. Δεν συνδέει την ιδέα με την πράξη, το ορατό με το αόρατο, τον άνθρωπο με τον Θεό. Όσο ο άνθρωπος δεν έκανε άλλο από το να τρέμει μπροστά στη φύση, δεν ήταν ακόμη άνθρωπος. Το κατόρθωσε όμως από τη στιγμή που έλιασε τον σύνδεσμό του με το παρελθόν και το μέλλον με κάτι ανώτερο και ευεργετικό και όταν λάτρευε αυτό τον μυστηριώδη άγνωστο. Πώς όμως λάτρευε για πρώτη φορά;

Ο Φαμπρ ντ' Ολιβέ κάνει μια εξαιρετικά μεγαλοφυή και επιβλητική υπόθεση για το πώς η λατρεία των προγόνων επικράτησε στη λευκή φυλή. Μέσα σε μια πατριά, δυο αντίπαλοι πολεμιστές είναι σε διένεξη. Έξαλλοι, είναι έτοιμοι να χτυπηθούν, βρίσκονται ήδη στα χέρια. Αυτή τη στιγμή, μια ξεμαλλιασμένη γυναίκα μπαίνει ανάμεσά τους και τους χωρίζει. Είναι

αδελφή του ενός και γυναίκα του άλλου. Τα μάτια της πετάνε φωτιές, η φωνή της έχει τόνο διαταγής. Φωνάζει λαχανιασμένη και με κομμένη ανάσα πως είδε στο δάσος τον πρόγονο της φυλής, τον ένδοξο πολεμιστή του παρελθόντος, τον ήρωα, να της παρουσιάζεται. Δεν θέλει να μάχονται μεταξύ τους δυο αδελφοί πολεμιστές, αλλά να ενωθούν ενάντια στον κοινό εχθρό. «Η σκιά του μεγάλου προγόνου, ο ήρωας, μου το είπε», φωνάζει η εξημμένη γυναίκα, «μου μίλησε! Τον είδα!». Πιστεύει αυτό που λέει. Πεπεισμένη, πείθει. Συγκινημένοι, έκπληκτοι και σαν απολιθωμένοι από μιαν ακατανίκητη δύναμη, οι αντίπαλοι συμπιλωμένοι πια δίνουν τα χέρια και κοιτάζουν την εμπνευσμένη γυναίκα σαν να 'ταν θεότητα.

Παρόμοιες εμπνεύσεις υπήρξαν πολλές κατά την προϊστορική ζωή της λευκής φυλής και υπό ποικίλες μορφές, ανάλογα με τις απροσδόκητες μεταβολές που ακολούθησαν. Στους βάρβαρους λαούς, πρώτα η γυναίκα, από τη νευρική ευαισθησία της, πιέζει στην αρχή το απόκρυφο, και επιβεβαιώνει το αόρατο. Ας παρακολουθήσουμε τώρα τις απροσδόκητες και θαυμαστές συνέπειες ενός γεγονότος παρόμοιου με το παραπάνω. Στη φάρα, στη φυλή, όλος ο κόσμος μιλάει γι' αυτό το καταπληκτικό συμβάν. Η βαλανιδιά, όπου η εμπνευσμένη γυναίκα είδε την οπτασία, γίνεται ιερό δέντρο. Την ξαναπηγαίνουν σ' αυτό το σημείο και εκεί, κάτω από τη μαγνητική επίδραση της σελήνης που τη βυθίζει σε έκσταση, συνεχίζει να προφητεύει στο όνομα του μεγάλου προγόνου. Σύντομα η γυναίκα αυτή και άλλες παρόμοιες, όρθιες στους βράχους και στα ξέφωτα, ενώ ο άνεμος κι ο ωκεανός ακούγονται από μακριά, θα επικαλεστούν τις αόρατες ψυχές των προγόνων μπροστά στα παλλόμενα πλήθη, που θα δουν —ή που θα νομίσουν ότι θα δουν— τις ψυχές αυτές γοητευμένα από τα μαγικά άσματα επίκλησης μέσα στην ομίχλη και στις ανταύγειες του φεγγαριού. Ο τελευταίος από τους μεγάλους Κέλτες, ο Οσιάν, θα επικαλεστεί τον Φιγκάς και τους συντρόφους του που έχουν συναχτεί ανάμεσα στα σύννεφα.

Έτσι, στις ρίζες αυτής της ίδιας της κοινωνικής ζωής, η λατρεία των προγόνων καθιερώνεται στη λευκή φυλή. Ο μεγάλος πρόγονος γίνεται ο Θεός της φυλής. Ιδού η αρχή της θρησκείας.

Αλλά αυτό δεν είναι το παν. Γύρω από την προφήτισσα μαζεύονται γέροι που την παρατηρούν στους αλαφοϊσκιωτους ύπνους, στους οραματισμούς και στις προφητικές εκστάσεις της. Μελετούν τις διάφορες καταστάσεις, ελέγχουν τις αποκαλύψεις της, ερμηνεύουν τους χρησμούς της. Παρατηρούν πως, όταν προφητεύει σε κατάσταση οραματισμού, το πρόσωπό της μεταμορφώνεται, ο λόγος της γίνεται ρυθμικός και η φωνή της υψωμένη προφέρει τους χρησμούς ψέλνοντας μια βαθιά και γεμάτη νόημα μελωδία.

Από κει ξεκινάει ο στίχος, η στροφή, η ποίηση και η μουσική, των οποίων η προέλευση θεωρείται θεία για όλους τους λαούς της αρίας φυλής. Η ιδέα της αποκάλυψης δεν μπορούσε να γεννηθεί παρά μόνο με την ευκαιρία γεγονότων τέτοιας τάξεως. Βλέπουμε ότι ταυτόχρονα ξεπηδούν η θρησκεία και η λατρεία, οι ιερείς και η ποίηση.

Στην Ασία, στο Ιράν και στην Ινδία, όπου οι λαοί της λευκής φυλής ίδρυσαν τους πρώτους πολιτισμούς αρίων, αφού ήρθαν σ' επιμειξία με λαούς διάφορων χρωμάτων, οι άνδρες πήραν γρήγορα τα πρωτεία σε σχέση με τις γυναίκες σε ό,τι αφορά τη θρησκευτική έμπνευση. Εκεί δεν θ' ακούμε πια να μιλούν παρά για σοφούς, μάντιες, προφήτες. Η γυναίκα, παραγκωνομένη και υποταγμένη, δεν είναι πια ιέρεια παρά στην εστία. Αλλά στην Ευρώπη, τα ίχνη του εξέχοντος ρόλου της γυναίκας βρίσκονται στους λαούς με ίδια προέλευση, που έμειναν δάρβαροι εκατομμύρια χρόνια. Διακρίνονται στη σκανδιναβική Πυθία, στη Βολούσπα της Έντας, στις κελτικές δρυάδες, στις γυναίκες που συνόδευαν τους γερμανικούς στρατούς και αποφάσιζαν για την ημέρα των μαχών και μέχρι τις θρακικές Βακχίδες που ξεπηδούν από την ορφική παράδοση. Η προϊστορική οραματίστρια συνεχίζεται με την Πυθία των Δελφών.

Οι πρωτόγονες μάντισσες της λευκής φυλής οργανώνονται σε ομάδες δρυάδων υπό την επίβλεψη μορφωμένων γερο-σοφών ή δρυϊδών, ανθρώπων της ιερής δρυός. Στην αρχή ήταν μόνο ενεργητικές. Με τη μαντική διαίσθηση και τον ενθουσιασμό τους, έδωσαν τεράστια ορμή στη φυλή, που δεν ήταν παρά στο ξεκίνημα του αγώνα της με τους Μαύρους, που κράτησε αιώνες. Η γρήγορη διαφθορά και οι τεράστιες καταχρήσεις του θεσμού

υπήρξαν αναπόφευκτες. Νιώθοντας κυρίαρχες πάνω από τα πεπρωμένα των λαών, οι δρυάδες θέλησαν να τους καθυποτάξουν με κάθε τρόπο. Επειδή τους έλειπε η έμπνευση, προσπάθησαν να βασιλέψουν με την τρομοκρατία. Απαίτησαν τις ανθρωποθυσίες και τις καθιέρωσαν ως ουσιώδες στοιχείο της λατρείας τους. Σ' αυτό τις εννοούσαν τα ηρωικά ένστικτα της φυλής τους. Οι Λευκοί ήταν θαρραλέοι· οι πολεμιστές τους περιφρονούσαν τον θάνατο· στο πρώτο κάλεσμα έρχονταν από μόνοι τους και με τόλμη έπεφταν πάνω στο μαχαίρι της αιμοδόρας ιέρειας. Με ανθρώπινες εκατόμβες έστελναν τους ζωντανούς στους πεθαμένους σαν αγγελιαφόρους, πιστεύοντας ότι έτσι θα κερδίσουν την εύνοια των προγόνων. Αυτή η αέναη απειλή που πλανιόταν πάνω από τους πρώτους αρχηγούς από το στόμα των προφητισσών και των δρυϊδών έγινε στα χέρια τους ένα εκπληκτικό όργανο κυριαρχίας.

Πρώτο δείγμα διαστροφής, στην οποία υποπίπτουν μοιραία και τα πιο ευγενή ένστικτα της ανθρώπινης φύσης, όταν δεν συγκρατούνται από κάποια σοφή αρχή και δεν καθοδηγούνται προς το καλό από κάποια ανώτερη συνείδηση. Αφημένη στην τύχη της φιλοδοξίας και του προσωπικού πάθους, η έμπνευση εκφυλίζεται σε πρόληψη, το θάρρος σε αγριότητα, η υπέρτατη ιδέα της θυσίας σε όργανο τυραννίας, σε δόλια και άσπλαχνη εκμετάλλευση.

Η λευκή φυλή όμως δεν βρισκόταν παρά στη βίαιη και τρελή παιδική ηλικία της. Γεμάτη πάθος προς την ανιμιστική σφαίρα, της έμελλε να περάσει πολλές άλλες, πολύ πιο αιματοβαμμένες κρίσεις. Μόλις είχε ξυπνήσει από τις επιθέσεις της μαύρης φυλής που άρχιζε να κατακλύζει από τον Νότο την Ευρώπη. Αγώνας άνισος στην αρχή. Οι Λευκοί, ημιάγριοι ακόμα, βγαίνοντας από τα δάση και τις λιμναίες κατοικίες τους, δεν είχαν άλλο όπλο από τ' ακόντια και τα βέλη τους με τις πέτρινες αιχμές. Οι Μαύροι είχαν όπλα σιδερένια, χάλκινες πανοπλίες και όλα τα εφόδια ενός βιοτεχνικού πολιτισμού, όπως και τις κυκλώπειες πολιτείες τους. Στην πρώτη σύγκρουση οι Λευκοί κατατροπώνονται, μεταφέρονται αιχμάλωτοι και γίνονται μαζικά σκλάβοι των Μαύρων, που τους εξαναγκάζουν να δουλέψουν την πέτρα και να μεταφέρουν μεταλλεύματα στους φούρνους τους.

Και όμως, δραπέτες που γλίτωσαν φέρνουν στις πατρίδες τους τις συνήθειες, τις τέχνες και μέρος από τη γνώση των νικητών τους. Έμαθαν από τους Μαύρους δύο βασικά πράγματα: το λιώσιμο των μετάλλων και την ιερή γραφή, δηλαδή την τέχνη να χαράζουν ορισμένες ιδέες με μυστηριώδη και ιερογλυφικά σύμβολα πάνω σε δέρματα ζώων, σε πέτρα ή στον φλοιό της ακακίας· έτσι δημιουργήθηκε το «ρούνε», το παλιό κελτικό αλφαριθμητάρι. Το λιωμένο και σφυρηλατημένο μέταλλο ήταν όργανο για τον πόλεμο· στην ιερή γραφή έχει την προέλευσή της η επιστήμη και η θρησκευτική παράδοση. Η πάλη ανάμεσα στη λευκή και στη μαύρη φυλή κυμαίνεται κατά τη διάρκεια πολλών αιώνων από τα Πυρηναία στον Καύκασο και από τον Καύκασο στα Ιμαλάια. Καταφύγιο των Λευκών είναι τα δάση, όπου σαν άγρια θηρία μπορούν να κρυφτούν για να ξεπηδήσουν στην κατάλληλη στιγμή. Ξεθαρρεμένοι και συνηθισμένοι πια στον πόλεμο, καλύτερα οπλισμένοι από αιώνα σε αιώνα, παίρνουν την εκδίκησή τους, καταστρέφουν τις πόλεις των Μαύρων, τους διώχνουν από τις όχθες της Ευρώπης και κατακτούν με τη σειρά τους τη βόρεια Αφρική και το κέντρο της Ασίας, που βρίσκεται στα χέρια αιθιοπικών φυλών.

Η ανάμειξη των δυο φυλών έγινε είτε με ειρηνικό αποικισμό είτε με πολεμική κατάκτηση. Ο Φαμπρ ντ' Ολιβέ, αυτός ο έξοχος οραματιστής της προϊστορίας της ανθρωπότητας, ξεκινάει απ' αυτή την ιδέα για να καταλήξει σε μια φωτεινή διαπίστωση σχετικά με την καταγωγή των σημιτικών και αριών λαών. Εκεί όπου οι λευκοί άποικοι υποτάχτηκαν στους μαύρους λαούς, δεχόμενοι την κυριαρχία τους και παίρνοντας από τους ιερείς των τελευταίων τη θρησκευτική μύηση, εκεί σχηματίστηκαν οι σημιτικοί λαοί, όπως οι Αιγύπτιοι πριν από το Μενές, οι Άραβες, οι Φοίνικες, οι Χαλδαίοι και οι Εβραίοι. Αντίθετα, οι πολιτισμοί των αριών φαίνεται να σχηματίστηκαν εκεί όπου οι Λευκοί επιβλήθηκαν στους Μαύρους με πόλεμο ή κατάκτηση, όπως συμβαίνει με τους κατοίκους του Ιράν, τους Ινδούς, τους Έλληνες, τους Ετρούσκους. Ας προσθέσουμε ότι υπό την κυριαρχία αυτή των αριών συμπεριλαμβάνουμε και όλες τις λευκές φυλές που βρίσκονται σε βάρβαρη και νομαδική κατάσταση στην αρχαιότητα, όπως τους Σκύθες, τους Γέτες, τους Σαρμάτες, τους

Κέλτες και αργότερα όλα τα γερμανικά φύλα. Από το σημείο αυτό μπορεί κάποιος να ερμηνεύσει τη βασική ποικιλία των θρησκειών, καθώς και τη γραφή στις δύο μεγάλες τούτες κατηγορίες εθνών. Στους Σημίτες, όπου επικράτησε αρχικά η διανοητική εμβάθυνση της μαύρης φυλής, παρατηρούμε, πέρα από τη λαϊκή ειδωλωλατρία, τάση προς τον μονοθεϊσμό —η αρχή του μοναδικού, κρυμμένου, απόλυτου και άμορφου θεού ήταν από τα βασικά διδάγματα των ιερέων της μαύρης φυλής και της κρυφής τους μύησης. Αντίθετα, στους νικητές ή παραμειναντες αμιγείς Λευκούς διακρίνεται κάποια τάση προς τον πολυθεϊσμό, τη μυθολογία, την προσωποποίηση της θεότητας, που προέρχεται από την αγάπη για τη φύση και τη γεμάτη πάθος προγονολατρία.

Η κύρια διαφορά ανάμεσα στον τρόπο γραφής των Σημιτών και των Αρίων εξηγείται από την ίδια αιτία. Γιατί όλοι οι σημιτικοί λαοί γράφουν από δεξιά προς τ' αριστερά, και όλοι οι άριοι από τ' αριστερά προς τα δεξιά; Η ερμηνεία που δίνει ο Φαμπρ ντ' Ολιβέ είναι περιέργη όσο και πρωτότυπη. Ζωντανεύει μπροστά στα μάτια μας μια πραγματική εικόνα αυτού του χαμένου παρελθόντος.

Όλος ο κόσμος γνωρίζει ότι στους προϊστορικούς χρόνους δεν υπήρχε κοινή γραφή. Η χρήση της δεν διαδόθηκε παρά με τη φωνητική γραφή ή με την τέχνη της συμβολικής αναπαράστασης του ήχου των λέξεων. Αλλά, η ιερογλυφική ή η τέχνη της απεικόνισης πραγμάτων με οποιαδήποτε σημεία είναι τόσο παλιά όσο και ο ανθρώπινος πολιτισμός. Και πάντα, σ' αυτούς τους πρωτόγονους χρόνους, ήταν προνόμιο των ιερωμένων, αφού τη θεωρούσαν ιερό αντικείμενο, θρησκευτικό λειτούργημα ή —παλαιότερα— θεϊκή έμπνευση. Όταν, στο νότιο ημισφαίριο, οι ιερείς της μαύρης ή νότιας φυλής σχημάτιζαν πάνω σε δέρματα ζώων ή σε πέτρινους πίνακες τα μυστηριώδη τους σύμβολα, είχαν τη συνήθεια να στρέφονται προς τον νότιο πόλο· το χέρι τους κατευθύνονταν προς την Ανατολή, πηγή φωτός. Έγγραφαν λοιπόν από δεξιά προς τ' αριστερά. Οι ιερείς της λευκής ή βόρειας φυλής έμαθαν να γράφουν από τους μαύρους ιερείς και άρχισαν να γράφουν όπως εκείνοι.

Όταν όμως το συναίσθημα της καταγωγής τους αναπτύχθη-

κε μαζί με τη συνείδηση της κοινής ομάδας και τη φυλετική περηφάνια, ανακάλυψαν δικά τους σύμβολα, και, αντί να στρέφονται προς τον Νότο, χώρα των μαύρων, έβλεπαν τον Βορρά, χώρα των προγόνων, συνεχίζοντας να γράφουν προς την Ανατολή. Οι χαρακτήρες άρχισαν να πηγαίνουν από αριστερά προς τα δεξιά. Από εδώ έλκουν την καταγωγή τους, ως προς την κατεύθυνση της γραφής, η κελτική αλφάβητος, η ζεντ, η σανσκριτική, η ελληνική, η λατινική και όλες οι γραφές των αρίων. Κατευθύνονται προς τον ήλιο, πηγή της γήινης ζωής, αλλά, βλέπουν τον Βορρά, πατρίδα των προγόνων και μυστική πηγή των ουρανίων χαραυγών.

Το σημιτικό και το άριο ρεύμα, ιδού δύο ποτάμια απ' όπου μας ήρθαν όλες οι ιδέες μας, οι μυθολογίες και οι θρησκείες, οι τέχνες, οι επιστήμες και οι φιλοσοφίες. Καθένα από αυτά τα ρεύματα φέρει μαζί του μιαν αντίθετη σύλληψη ζωής, της οποίας η συμφιλίωση και η ισορρόπηση θα ήταν η ίδια η αλήθεια. Το σημιτικό ρεύμα περιλαμβάνει απόλυτες και ανώτερες αρχές: την ιδέα της ενότητας και της παγκοσμιότητας, στο όνομα μιας ανώτατης αρχής που οδηγεί πρακτικά στην ενοποίηση της ανθρώπινης οικογένειας. Το άριο ρεύμα περιλαμβάνει την ιδέα της ανοδικής εξέλιξης σε όλα τα γήινα και τα υπεργήινα στάδια και οδηγεί πρακτικά, στο όνομα της πλούσιας φύσης και των πολλαπλών τάσεων της ψυχής, στην ατέλειωτη ποικιλία των μορφών ανάπτυξης.

Το σημιτικό πνεύμα κατεβαίνει από τον Θεό στον άνθρωπο, το άριο πνεύμα ανεβαίνει από τον άνθρωπο στον Θεό. Το ένα έχει σύμβολο του τον αρχάγγελο-κριτή, που κατεβαίνει στη γη οπλισμένος με ρομφαία και κεραυνό· το άλλο, τον Προμηθέα, που κρατάει στο χέρι την κλεμμένη από τον ουρανό φωτιά και μετράει με το βλέμμα του τον Όλυμπο. Φέρουμε μέσα μας και τις δύο τούτες πνοές. Σκεπτόμαστε και ενεργούμε, από τη μια στιγμή στην άλλη, άλλοτε υπό την επίδραση της μιας και άλλοτε της άλλης. Όμως βρίσκονται μέσα μας χωρίς να έχουν απομωθθεί μαζί μας. Αλληλοσυγκρούονται και αντιφάσκουν μέσα στα πιο βαθιά αισθήματά μας και στις πιο λεπτές σκέψεις μας, όπως και στην κοινωνική ζωή μας και στους θεσμούς μας. Κρυμμένα κάτω από ποικίλες μορφές, που θα μπορούσαν ν' αποδο-

θούν συνοπτικά με τους όρους σπιριτουαλισμός και νατουραλισμός, κυριαρχούν στις συζητήσεις και τους αγώνες μας. Ασυμφιλίωτα και ακατανίκητα, και τα δυο —ποιος θα τα ενώσει; Και όμως, από τη συμφιλίωση και τη σύνθεσή τους εξαρτάται η πρόοδος, η σωτηρία της ανθρωπότητας. Γι' αυτό, στο βιβλίο τούτο, θα θέλαμε ν' ανέλθουμε στις πηγές και των δύο ρευμάτων, στη γέννηση και των δύο πνευμάτων. Πέρα από τη σύγχυση της ιστορίας, τις συγκρούσεις των θρησκευτικών δοξασιών, τις αντιφάσεις των ιερών κεμένων, θα μπούμε μέσα στην ίδια τη συνείδηση των ιδρυτών και προφητών που έδωσαν στις θρησκείες την πρωταρχική τους ώθηση. Αυτοί είχαν τη βαθιά διαίσθηση και την ουράνια έμπνευση, το ζωντανό φως που δίνει τη γόνιμη δράση. Ναι, η σύνθεση προϋπήρχε σ' αυτούς. Η βαθιά ακτίνα χλομαίζει και γίνεται πιο θολή στους διαδόχους· αλλά επανεμφανίζεται, λάμπει, κάθε φορά που σε κάποιο ανύποπτο σημείο της ιστορίας ένας προφήτης, ένας ήρωας ή ένας οραματιστής ανεβαίνει προς την εστία της. Διότι από το σημείο εκκίνησης μόνο διακρίνεται ο σκοπός· από τον λαμπρό ήλιο, την τροχιά των πλανητών.

Αυτή είναι η αποκάλυψη στην ιστορία, συνεχίζεται αδιάκοπη, βαθμιαία, πολύμορφη σαν τη φύση —αλλά ταυτόσημη στην πηγή της, μία και μόνη όπως η αλήθεια, ακίνητη όπως ο Θεός.

Αν ανεβούμε το σημειτικό ρεύμα, φθάνουμε με τον Μωυσή στην Αίγυπτο, της οποίας οι ναοί, κατά τον Μανέθωνα, είχαν πίσω τους παράδοση τριάντα χιλιάδων χρόνων. Γυρνώντας προς τα πίσω στο άριο ρεύμα, φτάνουμε στην Ινδία, όπου θ' αναπτυχθεί ο πρώτος μεγάλος πολιτισμός, που προέρχεται από κατάκτηση της λευκής φυλής. Η Ινδία και η Αίγυπτος υπήρξαν οι δύο μεγάλες μητέρες των θρησκειών. Κατείχαν το μυστικό της μεγάλης μύησης. Θα μπούμε στα άδυτά τους.

Οι παραδόσεις τους όμως μας κάνουν ν' ανεβούμε ακόμα πιο ψηλά, σε προγενέστερη εποχή, όπου τα δύο αντίρροπα πνεύματα για τα οποία μιλήσαμε μας φαίνονται ενωμένα σε μια αρχική αθωότητα, σε μια υπέροχη αρμονία. Χάρη στις θαυμάσιες εργασίες της σύγχρονης επιστήμης, στη φιλολογία, στη μυθολογία, συγκριτική εθνολογία, μπορούμε σήμερα να πλησιάσουμε αυτήν την εποχή. Διαγράφεται μέσ' από βεδικούς ύμνους,

που πάντως δεν είναι παρά αντικατοπτρισμός της, με πατριαρχική απλότητα και μεγαλειώδη καθαρότητα γραμμών. Χρόνοι ρώμης και σοβαρότητας που δεν μοιάζουν παρά μόνο στην παιδική χρυσή εποχή που ονειρεύονται οι ποιητές. Διόλου δεν λείπουν ο πόνος και η πάλη, αλλά οι άνθρωποι διαθέτουν εμπιστοσύνη, δύναμη και γαλήνη που έκτοτε η ανθρωπότητα δεν ξαναδρήκε.

Στην Ινδία η σκέψη θα γίνει πιο βαθιά, τα αισθήματα πιο λεπτά. Στην Ελλάδα τα πάθη και οι ιδέες θα καλυφτούν στον μαγευτικό μανδύα της ομορφιάς και της λάμψης της τέχνης. Αλλά καμιά ποίηση δεν ξεπερνάει ορισμένους θεδικούς ύμνους σε ηθική έξαρση, σε ύψος και πλάτος νοημάτων. Έχουν το αίσθημα του θείου της φύσης, του αόρατου που την περιβάλλει και της μεγάλης ενότητας που διαπερνά το σύνολο.

Πώς γεννήθηκε τέτοιος πολιτισμός; Πώς τόσο υψηλή διανοητικότητα αναπτύχθηκε μέσα σε πολέμους φυλών και σε πάλη ενάντια στη φύση; Εδώ σταματούν οι έρευνες και οι εικασίες της σύγχρονης επιστήμης. Αλλά οι θρησκευτικές παραδόσεις των λαών, ερμηνευμένες με το εσωτερικό τους νόημα, πάνε πολύ πιο πέρα και μας επιτρέπουν να μαντέψουμε ότι η πρώτη συσπείρωση του πυρήνα των αρίων στο Ιράν έγινε με ένα είδος επιλογής στους κόλπους αυτής της ίδιας της λευκής φυλής υπό την καθοδήγηση ενός κατακτητή νομοθέτη, που έδωσε στον λαό του θρησκεία και νόμο σύμφωνα με το πνεύμα των λευκών.

Και στ' αλήθεια, το ιερό βιβλίο των Περσών, η Ζεντ-Αβέστα, αναφέρεται σ' αυτόν τον αρχαίο νομοθέτη, τον Γίμα· ο Ζωροάστρης, εξ άλλου, ιδρύοντας νέα θρησκεία, επικαλείται αυτόν τον προκάτοχο σαν τον πρώτο άνθρωπο στον οποίο μίλησε ο Ορμούζ, ο ζωντανός Θεός, όπως ο Ιησούς Χριστός χρησιμοποιεί τον Μωυσή. Ο Πέρσης ποιητής Φιρντούσι ονομάζει αυτόν τον ίδιο νομοθέτη «Ντεμ», ο κατακτητής των Μαύρων. Στο ινδικό έπος *Ραμαγιάνα*, φέρεται με το όνομα του Ράμα, ενδεδυμένος σαν Ινδός βασιλιάς, που περιβάλλεται τις πολυτέλειες ενός προωθημένου πολιτισμού· διατηρεί όμως τα δύο χαρακτηριστικά του που τον ξεχωρίζουν: του ανανεωτή κατακτητή και του μύστη. Στις αιγυπτιακές παραδόσεις, η εποχή του Ράμα υποδεικνύεται με τη βασιλεία του Οσίριδος, σωτήρα του φωτός, που προηγεί-

ται της βασιλείας της Ίσιδος, βασίλισσας των μυστηρίων. Στην Ελλάδα, τέλος, ο παλαιός ημίθεος ήρωας λατρεύεται με το όνομα του Διονύσου, όνομα που προέρχεται από τον σανσκριτικό Ντέβα Ναχούσα, τον θείο αναμορφωτή. Ο Ορφείας ονομάζει έτσι τη θεία Νόηση, και ο ποιητής Νόννος ψάλλει την κατάκτηση της Ινδίας από τον Διόνυσο σύμφωνα με τις ελευσίνιες παραδόσεις.

Σαν ακτίνες ενός και του αυτού κύκλου, όλες οι παραδόσεις οδηγούν σ' ένα κοινό κέντρο. Ακολουθώντας την κατεύθυνσή τους, μπορούμε να το φτάσουμε. Έτσι, πάνω από τη βεδική Ινδία, πέρα από το Ιράν του Ζωροάστρη, στο πρωινό λυκόφως της λευκής φυλής βλέπουμε να βγαίνει από τα δάση της αρχαίας Σκυθίας ο πρώτος δημιουργός της θρησκείας των Αριών, στεφανωμένος με τη διπλή τιάρα του κατακτητή και του μύστη, κρατώντας στο χέρι το μυστηριακό πυρ, την ιερή φωτιά που θα λάμπει πάνω σε όλες τις φυλές.

Στον Φαμπρ ντ' Ολιβέ χρωστάμε την τιμή της αποκάλυψης αυτού του προσώπου. Χάραξε τον φωτεινό δρόμο που οδηγεί σ' αυτήν και, ακολουθώντας, θα προσπαθήσω με τη σειρά μου να την ξαναπλάσω.

Η αποστολή του Ράμα

Πριν από τέσσερις ή πέντε χιλιάδες χρόνια, πυκνά δάση σκέπαζαν ακόμη την αρχαία Σκυθία που απλωνόταν από τον Ατλαντικό Ωκεανό ως τις πολικές θάλασσες. Οι Μαύροι είχαν ονομάσει την ήπειρο αυτή, που έβλεπαν να γεννιέται λίγο λίγο, «χώρα που αναδύθηκε από τους αφρούς». Πόσο αυτή η ήπειρος, η Ευρώπη, βρισκόταν σε αντίθεση με το δικό τους λευκό και καμένο από τον ήλιο έδαφος! Αυτή η γεμάτη καταπράσινες ακτές περιοχή, με τους υγρούς και βαθείς κόλπους της, με τα ονειρώδη ποτάμια, τις σκοτεινές λίμνες και τις αιώνια αιωρούμενες από τις βουνοπλαγιές ομίχλες της. Στους χορταριασμένους και ακαλλιέργητους κάμπους, τους απέραντους σαν πάμπες, δεν άκουγε κανείς τίποτε άλλο παρά τη φωνή των άγριων θηρίων, το μούγκρισμα των βουβαλιών, τον αδάμαστο καλπασμό των μεγάλων κοπαδιών άγριων αλόγων που σκίζανε τον αιθέρα με την κυματιστή χαίτη τους. Ο λευκός κάτοικος των δασών αυτών δεν είναι πια ο άνθρωπος των σπηλαίων. Μπορούσε ήδη να θεωρηθεί κυρίαρχος της γης του. Έχει εφεύρει τώρα μαχαίρι και πελέκι, σαΐτα και τόξο, σφεντόνα και κορδόνι. Τέλος, βρήκε δυο συντρόφους για την πάλη του, δυο υπέροχους, ασύγκριτους και αφοσιωμένους μέχρι θανάτου φίλους: τον σκύλο και το άλογο. Ο κατοικίδιος σκύλος γίνεται ο πιστός φύλακας του ξύλινου σπιτιού, παρέχοντας έτοι ασφάλεια στην οικογενειακή εστία. Δαμάζοντας το άλογο, κατακτάει τη γη υποτάσσοντας και τ' άλλα ζώα: γίνεται πια βασιλιάς του χώρου. Ανεβασμένοι σε άγρια άλογα, αυτοί οι πυρρόξανθοι άνθρωποι στροβιλίζονται σαν αστραπές. Χτυπούν την αρκούδα, τον

λύκο, τον βόνασο, τρομοκρατούν τον πάνθηρα και το λιοντάρι που τότε κατοικούσαν τα δάση μας.

Ο πολιτισμός είχε αρχίσει: η υποτυπώδης οικογένεια, η φάρα, τα φύλα υπήρχαν. Παντού οι Σκύθες, γιοι των Υπερβόρειων, ύψωναν για τους προγόνους τους τερατώδη μνημεία.

Όταν ένας αρχηγός πέθαινε, έθαβαν μαζί του τα όπλα και το άλογό του, ώστε, όπως έλεγαν, ο πολεμιστής να μπορεί να ιππεύει τα νέφη και να κυνηγά τον πύρινο δράκο στον άλλο κόσμο. Από κει προέρχεται και το έθιμο της θυσίας του αλόγου, που έχει τόσο μεγάλο ρόλο στους Βέδες και στους Σκανδιναβούς. Η θρησκεία άρχιζε έτσι με τη λατρεία των προγόνων.

Οι Σημίτες ανακάλυψαν τον μοναδικό Θεό, το παγκόσμιο πνεύμα, στην έρημο, στην κορυφή των βουνών, στην απεραντοσύνη του αστρικού κόσμου. Οι Σκύθες και οι Κέλτες βρήκαν τους θεούς, τα διάφορα πνεύματα, στο βάθος των δασών τους. Εκεί άκουσαν τις φωνές, εκεί ένωσαν τα πρώτα ρίγη του Αόρατου, τα οράματα από το Υπερέραν. Γι' αυτό το μαγευτικό ή τρομερό δάσος έμεινε προσφιλές στη λευκή φυλή. Μαγεμένη από τη μουσική των φύλλων και από τη σεληνιακή μαγεία, επιστρέφει πάντα μέσ' από τους αιώνες στο δάσος, σαν στην πηγή της νεότητας, στον ναό της μεγάλης μάνας Χέρτας: εκεί κοιμούνται οι θεοί, οι αγάπες και τα χαμένα μυστήριά της.

Ήδη από τα πιο παλιά χρόνια, οι προφήτισσες οραματίζονταν κάτω από τα δέντρα. Κάθε φυλή είχε τη μεγάλη οραματίστριά της, όπως τη Βολούσπα των Σκανδιναβών, με τις δρυάδες γύρω της. Αλλά αυτές οι γυναίκες, που στην αρχή είχαν εμπνεύσεις ανώτερες, έγιναν στη συνέχεια φιλόδοξες και σκληρές. Έτσι, οι καλές προφήτισσες μεταμορφώθηκαν σε κακές μάγισσες. Καθιέρωσαν τις ανθρωποθυσίες, και το αίμα των ηρώων έρεε συνέχεια πάνω στους πέτρινους τάφους, κάτω από τα δυσοίωνα άσματα των ιερέων και τις ιαχές των άγριων Σκυθών.

Ανάμεσα σ' αυτούς τους ιερείς βρισκόταν ένας νέος, στο άνθος της ηλικίας του, ο Ραμ, που θ' ακολουθούσε κι αυτός την ιερατική αποστολή, αλλά που η ψυχή και το βαθύ πνεύμα του επαναστατούσαν ενάντια σ' αυτή την αιματοβαμμένη λατρεία.

Ο νέος δρυϊδης ήταν γλυκός και σοβαρός. Είχε δείξει από νωρίς μια περιέργη ικανότητα στη γνώση των φυτών και στις

θαυμαστές τους ιδιότητες, στ' αποστάγματα τα φτιαγμένα από τους χιμούς τους, κι επίσης στη μελέτη των άστρων και των επιδράσεών τους. Έμοιαζε σαν να προσπαθούσε να μαντέψει, να δει απόμακρα πράγματα. Από εκεί και το πρόωρο κύρος του στους πιο μεγάλους δρυΐδες. Μεγαλείο πήγαξε από τα λόγια και το είναι του. Η σοφία του ερχόταν σε χτυπητή αντίθεση με την παραφροσύνη των δρυάδων, που παραληρούσαν μέσα σε φοβερές κατάρες και σπασμούς, καθώς έδιναν τους χρησμούς τους. Οι δρυΐδες τον ονόμαζαν «αυτός που ξέρει», ο λαός πάλι τον έλεγε «ο εμπνευστής της ειρήνης».

Πάντως, ο Ραμ, που διψούσε για να γνωρίσει τη θεία επιστήμη, είχε ταξιδέψει σε όλη τη Σκυθία και σε όλες τις χώρες του Νότου. Γοητευμένοι από την προσωπική γνώση του και την ταπεινοφροσύνη του, οι ιερείς των Μαύρων του μετέδωσαν μέρος των μυστικών τους γνώσεων. Με την επιστροφή του στον Βορρά, ο Ραμ τρώμαξε βλέποντας τη λατρεία των ανθρωποθυσιών να πλήττει όλο και περισσότερο τους δικούς του. Είδε τον χαμό της ράτσας του. Αλλά πώς ν' αντιπαλέψει αυτό το έθιμο που διαδόθηκε από την περηφάνια των δρυάδων, τη φιλοδοξία των δρυϊδών και τις προλήψεις του λαού; Τότε, μια άλλη μάστιγα έπεσε στους Λευκούς, όπου ο Ραμ νόμισε ότι ξεχώρισε σ' αυτήν μια ουράνια τιμωρία για την ιερόσυλη λατρεία. Με τις επιδρομές τους στις χώρες του Νότου και με τις επαφές τους με τους Μαύρους, οι Λευκοί έφεραν στον τόπο τους μια φοβερή αρρώστια, είδος πανούκλας. Κυρίευε τον άνθρωπο, νοθεύοντας το αίμα του, τη βάση της ζωής. Ολόκληρο το σώμα καλυπτόταν από μαύρους λεκέδες, η αναπνοή κοβόταν, τα μέλη πρήζονταν, γέμιζαν πληγές και παραμορφώνονταν, και ο άρρωστος πέθαινε μέσα σε φοβερούς πόνους. Η αναπνοή των ζωντανών και η μυρωδιά των νεκρών διέδιδαν τη μάστιγα. Έτσι, έντρομοι οι Λευκοί έπεφταν και παράδερναν κατά χιλιάδες μέσα στα δάση τους, εγκαταλειμμένοι ακόμα κι από τ' αρπακτικά πουλιά. Ο Ραμ απαρηγόρητος, άδικα έψαχνε για σωτηρία.

Είχε τη συνήθεια να διαλογίζεται κάτω από μια θαλανιδιά, σ' ένα ξέφωτο. Κάποιο βράδυ, αφού σκέφτηκε πολύ για τα παθήματα της φυλής, κοιμήθηκε κάτω από ένα δέντρο. Στον ύπνο του του φάνηκε πως μια δυνατή φωνή καλούσε τ' όνομά

του και νόμισε πως ξύπνησε. Τότε, είδε μπροστά του έναν άνθρωπο με παράστημα μεγαλόπρεπο, ντυμένο όπως εκείνος, με τον λευκό χιτώνα των δρυϊδών. Κρατούσε στο χέρι ραβδί, που γύρω του είχε κουλουριαστεί ένα φίδι. Ο Ραμ έκπληκτος θα ρωτούσε τον άγνωστο τι ήθελε να πει μ' αυτό. Αλλά εκείνος, πιάνοντάς τον από το χέρι, τον σήκωσε και του έδειξε πάνω στο δέντρο ένα πολύ ωραίο κλαδί από γκι.

«Ω, Ραμ!», του είπε, «το φάρμακο που ζητάς να το!». Έπειτα έβγαλε από τον κόρφο του ένα χρυσό δρεπάνι, έκοψε το κλαδί και του το 'δωσε. Ψιθύρισε μερικές ακόμη λέξεις για το πώς προμηθεύονται το γκι κι εξαφανίστηκε.

Τότε ο Ραμ ξύπνησε και αισθάνθηκε πολύ δυναμωμένος. Μια φωνή μέσα του του 'λεγε πως είχε βρει τη σωτηρία. Δεν παρέλειψε να ετοιμάσει το γκι κατά τις οδηγίες του θείκου φίλου του με το χρυσό δρεπάνι. Έδωσε σ' έναν άρρωστο να πει το ρόφημα ανακατωμένο με αναβράζον υγρό. Ο ασθενής γιατρεύτηκε αμέσως. Οι θαυμαστές θεραπείες του Ραμ τον έκαναν διάσημο σ' όλη τη Σκυθία. Παντού τον καλούσαν για να γιατρέψει. Ανακοίνωσε την ανακάλυψη στους δρυϊδες, προσθέτοντας ότι έπρεπε να μείνει μυστική μεταξύ των ιερέων, για να διατηρήσουν αυτοί το κύρος τους. Οι μαθητές του Ραμ, που ταξίδευαν σε όλη τη Σκυθία με κλαδιά από γκι, θεωρήθηκαν θεόσταλτοι προάγγελοι και ο δάσκαλός τους ημίθεος.

Αυτό το γεγονός έγινε αιτία να δημιουργηθεί μια νέα λατρεία. Από τότε το γκι γίνεται ιερό φυτό. Ο Ραμ καθιερώνει τη θύμηση της περιφημής ημέρας, θεομοθετώντας τη γιορτή της νέας σωτηρίας, που την τοποθετεί στην αρχή του χρόνου και που την ονομάζει Νύχτα-Μητέρα (του καινούριου ήλιου) ή νέα αναμόρφωση: *Νοέλ*. Όσο για το μυστηριώδες ον που ο Ραμ είδε στ' όνειρό του και που του έδειξε το γκι, το ονόμασε στην εσωτερική διδασκαλία των Λευκών της Ευρώπης Εσχ-χέλ-χόπα, που σημαίνει: «Η ελπίδα της σωτηρίας είναι το δάσος». Οι Έλληνες έτσι έκαναν τον Ασκληπιό που κρατάει μαγικό ραβδί σε σχήμα κηρυκείου και είναι το πνεύμα της ιατρικής.

Όμως, ο Ραμ, «ο εμπνευστής της ειρήνης», είχε ευρύτερες βλέψεις. Ήθελε να γιατρέψει τον λαό του από μια πνευματική πληγή, πολύ πιο καταστροφική από την πανούκλα. Μόλις εκλέ-

χτηκε αρχηγός των ιερέων της φυλής του, έδωσε διαταγή σε όλους τους συλλόγους δρυϊδών και δρυάδων να παύσουν οι ανθρωποθυσίες. Η είδηση, που έφτασε μέχρι τον ωκεανό, χαιρέτιστηκε από τους μεν σαν φωτιά χαράς και από τους άλλους σαν προσβλητική ιεροσυλία.

Οι δρυάδες, που είδαν ότι κινδύνευε η εξουσία τους, άρχισαν να υψώνουν τις κατάρες τους ενάντια στον τολμηρό και με αφορισμούς να τον καταδικάζουν σε θάνατο. Πολλοί δρυϊδες, βλέποντας ότι οι ανθρωποθυσίες ήταν ο μόνος τρόπος για να βασυλέψουν, πήγαν με το μέρος τους. Ενώ μια μεγάλη μερίδα εκθειάζει τον Ραμ, μια άλλη τον αποστρέφεται. Αυτός όμως, αντί να υποχωρήσει μπροστά στην πάλη, τη δυναμώνει και στήνει ένα καινούριο σύμβολο.

Την εποχή εκείνη, κάθε γένος της λευκής φυλής είχε σαν σύμβολο συσπείρωσης τη μορφή ενός ζώου, που παρουσίαζε τα χαρίσματα που προτιμούσε. Μεταξύ των αρχηγών, άλλοι τοποθετούσαν γερανούς, άλλοι αετούς ή γεράκια, κεφάλια αγριογούρουνων ή βουβαλιών πάνω στη στέγη του ξύλινου παλατιού τους. Από αυτό έλκει την καταγωγή του το οικόσημο. Αλλά το λάβαρο που προτιμούν οι Σκύθες είναι ο Ταύρος, που τον ονομάζουν Θεο, σύμβολο δύναμης και βίας. Στον Ταύρο ο Ραμ αντιπαραθέτει τον Κριό, αρχηγό γεμάτο θάρρος και ειρηνική διάθεση στο κοπάδι, και τον μετατρέπει σε σύμβολο συσπείρωσης όλων των οπαδών του. Αυτό το λάβαρο που υψώθηκε στο κέντρο της Σκυθίας γίνεται σύνθημα γενικής αναταραχής και πραγματικής επανάστασης πνευμάτων. Οι λευκοί λαοί διαιρούνται σε δύο στρατόπεδα. Η ίδια η ψυχή της λευκής φυλής χωρίζεται στα δύο, για ν' αποδεσμευτεί από την ξεδιάντροπη κτηνωδία και ν' ανέβει στο πρώτο σκαλοπάτι του αόρατου ιερού που οδηγεί στη θεία ανθρωπότητα. «Θάνατος στον Κριό!», φώναζαν οι οπαδοί του Θεο.

«Πόλεμος στον Ταύρο!», φώναζαν οι φίλοι του Ραμ. Ένας απίστευτος πόλεμος φαινόταν άμεσος. Μπροστά στο ενδεχόμενο αυτό ο Ραμ διστάζει. Το ξέσπασμα του πολέμου δεν χειροτέρευε το κακό και δεν οδηγούσε τη φυλή του στην αυτοκαταστροφή; Τότε είδε καινούριο όνειρο.

Ο ανταριασμένος ουρανός ήταν φορτωμένος μουντά σύννε-

φα που έσερναν μαζί τους τα βουνά και πετούσαν πάνω από τις ταραγμένες κορυφές των δασών. Όρθια πάνω σ' ένα βράχο, μια ξεμαλλιασμένη γυναίκα ήταν έτοιμη να χτυπήσει έναν σπουδαίο πολεμιστή, δεμένο σφιχτά μπροστά της.

«Στο όνομα των προγόνων, σταμάτα!», φωνάζει ο Ραμ χιμώντας επάνω της. Η δρυάδα, φοβερίζοντας πάντα τον αντίπαλο, του ρίχνει ένα βλέμμα κοφτερό σαν μαχαίρι. Αλλά ο κεραυνός μίλησε από τα βαριά σύννεφα και με την αστραπή μια μορφή εκτυφλωτική εμφανίζεται. Το δάσος ταρακουνήθηκε, η δρυάδα έπεσε σαν κεραυνοβολημένη και ο αιχμάλωτος, με λυμένα τα δεσμά, κοιτάει τον φωτεινό γίγαντα γεμάτος απορία.

Ο Ραμ δεν έτρεμε γιατί στα χαρακτηριστικά της παρουσίας αναγνώρισε το θεϊκό εκείνο ον, που του 'χε μιλήσει κάτω από τη βελανιδιά. Αυτή τη φορά, του φάνηκε πιο ωραίο, καθώς όλο του το σώμα ακτινοβολούσε. Και ο Ραμ είδε ότι βρισκόταν σ' ένα ανοιχτό ναό με πλατιές κολόνες. Στο μέρος της θυσίας υπήρχε δωμός. Κοντά στεκόταν ο πολεμιστής: τα μάτια του προκαλούσαν πάντα τον θάνατο. Το ουράνιο πνεύμα κρατούσε στο δεξί του χέρι έναν πυρσό και στο αριστερό ένα κύπελλο. Χαμογέλασε με καλοσύνη και είπε: «Ραμ, είμαι ευχαριστημένος από σένα. Βλέπεις τον πυρσό; Είναι το ιερό φως του θείου πνεύματος. Βλέπεις το κύπελλο; Είναι το κύπελλο της ζωής και της αγάπης. Δώσε τον πυρσό στον άντρα και το κύπελλο στη γυναίκα». Ο Ραμ έκανε ό,τι του υπέδειξε το πνεύμα. Μόλις ο πυρσός βρέθηκε στα χέρια του άντρα και το κύπελλο στα χέρια της γυναίκας, το φως άναψε από μόνο του στον δωμό, και οι δυο ακτινοβολούσαν μεταμορφωμένοι από το φως τους, όπως ο σύζυγος και η θεία σύζυγός του. Ταυτόχρονα ο ναός έγινε πιο πλατύς: οι κολόνες υψώθηκαν μέχρι τον ουρανό: ο θόλος του έγινε το στερέωμα. Τότε ο Ραμ, παρασυρμένος από το όνειρο, είδε πως μεταφέρθηκε στην κορυφή ενός βουνού κάτω από τον έναστρο ουρανό. Όρθιο μπροστά του, το πνεύμα του εξηγούσε την έννοια των αστερισμών και του διάβαζε, μέσα στα φλογερά σημεία του ζωδιακού, τα πεπρωμένα της ανθρωπότητας.

«Θαυμάσιο πνεύμα, ποιος είσαι;», ρώτησε ο Ραμ.

Και το πνεύμα απάντησε:

«Τ' όνομά μου είναι Ντέβα-Ναχούσα, θεία Νόηση. Θα δώσεις την ακτίνα μου στη γη, και θα έρχομαι πάντα στο κάλεσμά σου. Τώρα, συνέχισε τον δρόμο σου. Πήγαινε!».

Και με το χέρι του, το πνεύμα έδειξε την Ανατολή.

Η έξοδος και η κατάκτηση

Στο όνειρο, σαν σ' εκτυφλωτικό φως, ο Ραμ είδε την αποστολή του και τον τεράστιο προορισμό της φυλής. Από αυτή τη στιγμή δεν διστάζει. Αντί ν' ανάψει πολέμους μεταξύ ευρωπαϊκών φύλων, αποφάσισε να παρασύρει τους επίλεκτους της φυλής του στην καρδιά της Ασίας. Αναγγέλλει στους δικούς του ότι καθιερώνει τη λατρεία της ιερής φωτιάς που θα 'ναι η ευτυχία των ανθρώπων· ότι οι ανθρωποθυσίες θα καταργηθούν για πάντα· ότι δεν θα γίνεται πια επίκληση στους προγόνους από αμοχαρείς ιέρειες πάνω σε άγριους και αηδιαστικούς από το ανθρώπινο αίμα βράχους, αλλά σε κάθε εστία από τον σύζυγο, και τη σύζυγο, που θα ενώνονται σε προσευχή, σε ύμνο λατρείας κοντά στην εξαγνιστική φωτιά. Ναι, η ορατή φωτιά του βωμού, σύμβολο και καθοδηγητής του ουράνιου αόρατου φωτός, θα ενώσει την οικογένεια, την πατριά, το φύλο και όλους τους λαούς, κέντρο του Θεού που ζει στη Γη. Αλλά, για να θερίσει αυτή τη σοδειά, πρέπει να χωρίσει κανείς τον καλό σπόρο από τον κακό· έπρεπε λοιπόν, όλοι οι τολμηροί να ετοιμαστούν να εγκαταλείψουν την Ευρώπη, για να καταλάβουν καινούρια γη, γη παρθένα. Εκεί θα θέσει τον καινούριο νόμο κι εκεί θα θεσπίσει τη λατρεία της φωτιάς που ξαναζεί.

Αυτή η πρόταση έγινε δεκτή μ' ενθουσιασμό από έναν λαό νέο και διψασμένο για περιπέτειες. Φωτιές αναμμένες και διατηρημένες αρκετούς μήνες πάνω στα βουνά υπήρξαν το σύνθημα μιας μαζικής μετανάστευσης όλων αυτών που θέλησαν ν'

ακολουθήσουν τον Κριό. Η εκκλησιαστική μετανάστευση, που οδηγήθηκε από τον μεγάλο τούτο ποιμένα των λαών, κινήθηκε αργά και πορευτήκε προς το κέντρο της Ασίας. Όταν βρίσκονταν στον Καύκασο, χρειάστηκε να εκπορθήσουν πολλά κυκλώπεια οχυρά των Μαύρων. Σε ανάμνηση αυτών των νικών, οι λευκές αποικίες σκάλισαν αργότερα γιγάντια κεφάλια κριών στους βράχους του Καυκάσου. Ο Ραμ φάνηκε άξιος της μεγάλης αποστολής. Εξομάλυνε τις δυσκολίες, έμπαινε μέσα στις σκέψεις, πρόβλεπε το μέλλον, θεράπευε αρρώστους, πράυνε τους επαναστατημένους, αναπτέρωνε τους θαρραλέους. Έτσι, οι ουράνιες δυνάμεις, που ονομάζουμε Πρόνοια, ήθελαν την κυριαρχία της βόρειας φυλής πάνω στη γη κι έριχναν με το πνεύμα του Ραμ τις φωτεινές ακτίνες τους στον δρόμο του. Αυτή η φυλή είχε ήδη τους εμπνευσμένους δεύτερης κατηγορίας, που την έβγαλαν από την άγρια κατάσταση. Αλλά ο Ραμ, που πρώτος συνέλαβε τον κοινωνικό νόμο ως έκφραση του θείου, ήταν άμεσος και κορυφαίος εμπνευστής.

Συνήψε φιλία με τους Τουρανούς, παλαιό σκυθικό φύλο, διασταυρωμένο με κίτρινο αίμα, που κατείχε την άνω Ασία, και τους έσυρε προς την κατάκτηση του Ιράν απ' όπου έδωξε εντελώς τους Μαύρους, θέλοντας να κατακτηθεί το κέντρο της Ασίας από ένα λαό καθαρής άσπρης φυλής και να γίνει για όλους τους άλλους εστία φωτός.

Χτίζει εκεί την πόλη τού Βερ, τη θαυμαστή πολιτεία που αναφέρει ο Ζωροάστρης. Τους έμαθε να οργάνουν και να σπέρνουν τη γη, κι έγινε ο πατέρας του σταριού και του αμπελιού. Δημιουργεί εκεί τις κάστες σύμφωνα με την απασχόληση καθενός και χωρίζει τον λαό σε ιερείς, πολεμιστές, καλλιεργητές και τεχνίτες. Στο ξεκίνημα οι κάστες δεν είναι καθόλου ανταγωνιστικές· το κληρονομικό προνόμιο, αιτία μίσους και ζήλιας, φάνηκε πολύ αργότερα. Ο Ραμ απαγόρευσε ακόμη τη δουλεία, όπως και τον φόνο, τονίζοντας ότι η υποδούλωση ανθρώπου από άνθρωπο είναι η ρίζα όλων των κακών. Όσο για την πατριά, αυτή την πρωτόγονη συσπείρωση της λευκής φυλής, τη διατήρησε ακριβώς έτσι και της επέτρεψε να εκλέγει τους αρχηγούς και τους δικαστές της.

Το έργο τέχνης του Ραμ, το όργανο πολιτισμού, κατά κύριο

λόγο, που αυτός δημιούργησε, ήταν ο νέος ρόλος που έδωσε στη γυναίκα. Μέχρι τότε ο άντρας δεν είχε γνωρίσει τη γυναίκα, παρά στην εξής διπλή μορφή: ή σαν άθλια δούλα —σκλάβα της καλύβας του, που την πατούσε και της φερόταν βάνουσα— ή σαν την τρομακτική ιέρεια της Δρυός και του βράχου, της οποίας ζητούσε την εύνοια και η οποία τον εξουσίαζε, χωρίς ο ίδιος να το θέλει, τρομερή και γοητευτική μάγισσα, που φοβόταν τους χρησμούς της και που μπροστά της έτρεμε η γεμάτη προλήψεις ψυχή του. Η ανθρωποθυσία ήταν η εκδίκηση της γυναίκας ενάντια στον άντρα, όταν βύθιζε το μαχαίρι στην καρδιά του μισητού τυράννου της. Καταργώντας αυτή την αλαίσια λατρεία και ανυψώνοντας τη γυναίκα μπροστά στον άντρα στη θεία αποστολή της συζύγου και μητέρας, ο Ραμ την έκανε ιέρεια της οικογενειακής εστίας, φύλακα της ιερής φωτιάς, ισότιμη του συζύγου· μπορούσε μαζί του να επικαλεστεί τις ψυχές των προγόνων.

Όπως όλοι οι μεγάλοι νομοθέτες, ο Ραμ ανέπτυξε, οργανώνοντάς τα, όλα τ' ανώτερα ένστικτα της φυλής του. Για να στολίσει και να ομορφύνει τη ζωή, όρισε τέσσερις μεγάλες γιορτές τον χρόνο. Η πρώτη ήταν της άνοιξης και των γενεών. Ήταν αφιερωμένη στην αγάπη του συζύγου και της συζύγου. Η γιορτή του καλοκαιριού και της συγκομιδής ανήκε στους γιους και στις θυγατέρες, που πρόσφεραν τα δεμάτια της εργασίας στους γονείς. Η γιορτή του φθινοπώρου τιμούσε τους πατεράδες και τις μανάδες· αυτοί έδιναν τότε στα παιδιά τους καρπούς ως ένδειξη χαράς. Η πιο άγια και μυστηριώδης απ' όλες τις γιορτές ήταν αυτή του Νοέλ ή της μεγάλης σποράς. Ο Ραμ την αφιέρωσε ταυτόχρονα στα νεογέννητα, στους καρπούς της αγάπης που συνελήφθησαν την άνοιξη, και στις ψυχές των πεθαμένων, των προγόνων. Σημείο σύνδεσης ανάμεσα στο ορατό και στο αόρατο, αυτή η θεραπευτική τελετή ήταν ταυτόχρονα ο αποχαιρετισμός για τις ψυχές που πέταξαν και η μυστικιστική σωτηρία όσων επανέρχονται και ενσαρκώνονται στις μάνες και ξαναγεννιούνται ως παιδιά τους. Σ' αυτήν την άγια νύχτα, οι αρχαίοι Άριοι συγκεντρώνονταν στα ιερά της Αϊριάνα-Βαέζα, όπως το 'χαι κάνει κάποτε στα δάση τους. Με φωτιές και τραγούδια γιόρταζαν την αρχή της γήινης και ηλιακής χρονιάς, τη γονιμο-

ποίηση της φύσης στην καρδιά του χειμώνα, το σκίρτημα της ζωής στο βάθος του θανάτου. Τραγουδούσαν το πελώριο φιλί του ουρανού στη γη και τη θριαμβευτική γέννηση του νέου Ήλιου από τη μεγάλη Νύχτα-Μάνα.

Ο Ραμ συνένωνε την ανθρώπινη ζωή στους εποχιακούς κύκλους, στις αστρικές μετακινήσεις. Ταυτόχρονα, κατάφερε να δώσει το θείο νόημα. Επειδή δημιούργησε τόσο γόνιμους θεσμούς, ο Ζωροάστρης τον ονομάζει «αρχηγό των λαών, πολύ καλότυχο μονάρχη». Γι' αυτό, ο Ινδός ποιητής Βαλμίκι, που μεταφέρει τον αρχαίο ήρωα σ' εποχή πολύ πιο πρόσφατη και στην πολυτέλεια ενός πιο προωθημένου πολιτισμού, διατηρεί σ' αυτόν τα χαρακτηριστικά ενός τόσο ανώτερου ιδανικού. «Ο Ράμα με τα μάτια που 'χαν χρώμα σαν του γαλάζιου λωτού», λέει ο Βαλμίκι, «ήταν του κόσμου ο σωτήρας, ο δάσκαλος της ψυχής του και η αγάπη των ανθρώπων, ο πατέρας και η μάνα των δικών του. Μπόρεσε να δώσει σε όλα τα όντα την αλυσίδα της αγάπης».

Εγκαταστημένη στο Ιράν, στις πύλες των Ιμαλαΐων, η λευκή φυλή δεν ήταν ακόμη κυβερνήτρα του κόσμου. Έπρεπε τα προωθημένα της τμήματα να μπουν βαθιά στην Ινδία, στην καρδιά των Μαύρων, των αρχαίων νικητών της ερυθράς και κίτρινης φυλής. Η Ζεντ-Αθέστα μιλάει γι' αυτή την πορεία του Ράμα στην Ινδία. Το ινδικό έπος την κάνει από τα πιο αγαπητά του θέματα. Ο Ράμα ήταν ο κατακτητής της γης, που περιέχεται μέσα στο Χιμαβάτ, στη χώρα με τους ελέφαντες, τις τίγρεις και τις γαζέλες. Διέταξε την πρώτη επίθεση και οδήγησε την πρώτη έφοδο αυτής της γιγάντιας πάλης, όπου οι δυο φυλές διεκδικούσαν ασυναίσθητα το σκήπτρο του κόσμου. Η ποιητική παράδοση της Ινδίας, μεγαλοποιώντας τις απόκρυφες παραδόσεις των ναών, δημιούργησε την πάλη της λευκής και της μαύρης μαγείας. Στον αγώνα της ενάντια στους λαούς και τους βασιλιάδες της χώρας των Τζαμπού, όπως ονομαζόταν τότε η Ινδία, ο Ραμ ή Ράμα, όπως τον έλεγαν οι ανατολικοί λαοί, χρησιμοποίησε μέσα θαυματουργικά φαινομενικώς, γιατί βρίσκονται πάνω από τις συνηθισμένες δυνατότητες της ανθρωπότητας, που οι μεγάλοι μύστες τα οφείλουν, στη γνώση και στον χειρισμό απόκρυφων φυσικών δυνάμεων.

Τη μια φορά, η παράδοση τον παρουσιάζει τη στιγμή που κάνει το νερό ν' αναβλύσει στην έρημο, την άλλη, την ώρα που βρίσκει πηγές απρόσμενες σε ένα κοίλωμα, άλλοτε πάλι την ώρα που σταματάει μια επιδημία με το φυτό χομ, που οι Έλληνες λένε «άμωμον» και οι Αιγύπτιοι «περσέα», απ' όπου έβγαζε σωτήριο χυμό. Αυτό το φυτό έγινε ιερό ανάμεσα στους οπαδούς του Ράμι και αντικατέστησε το γκι της δρυός που διατηρήθηκε στους Κέλτες της Ευρώπης.

Ο Ράμα έκανε χρήση κάθε είδους επιρροής ενάντια στους εχθρούς του. Η βασιλεία των Μαύρων ιερών βασιζόταν πια σε μια κατώτερη λατρεία. Είχαν πάρει τη συνήθεια να τρέφουν στους ναούς τους πελώρια φίδια και πτεροδάκτυλους, σπάνια μετακατακλυσμοιαία απομεινάρια, που τα λάτρευαν σαν θεούς και τρομοκρατούσαν το πλήθος. Τάζαν τα φίδια τούτα με σάρκες αιχμαλώτων. Μερικές φορές ο Ράμα εμφανίστηκε αναπάντεχα σ' αυτούς τους ναούς, με πυρσούς, διώχνοντας, τρομοκρατώντας και δαμάζοντας τα φίδια και τους ιερείς. Άλλες φορές πάλι, έρχονταν αντιμέτωπος με το εχθρικό στρατόπεδο, εκθέτοντας άοπλος τη ζωή του σ' αυτούς που ζητούσαν τον θάνατό του και ξανάφευγε, χωρίς κανένας να τολμήσει να τον αγγίξει. Όταν ρωτούσαν εκείνους που τον άφησαν να φύγει, απαντούσαν ότι, άμα συναντούσαν τη ματιά του, νιώθανε σαν να μαρμαρώνουν ή ότι, ενώ τους μιλούσε, ένα βουνό από χαλκό έμπαινε ανάμεσα σ' αυτόν και σ' εκείνους, και δεν μπορούσαν να τον δουν. Τέλος, σαν επιστέγασμα του έργου του, η επική παράδοση της Ινδίας αποδίδει στον Ράμα την κατάκτηση της Κεϋλάνης, τελευταίο κατάλυμα του μαύρου μάγου Ραβάνα, που πάνω του ο λευκός έκανε να δρέξει πύρινο χαλάζι, αφού έριξε μια γέφυρα σ' ένα βραχίονα της θάλασσας με μια στρατιά από πιθήκους, που μοιάζει πολύ με κάποια πρωτόγονη φυλή άγριων Βιρμανών, που παρασύρθηκαν και ενθουσιάστηκαν απ' αυτόν τον ακατανίκητο μάγο των εθνών.

Η διαθήκη του μεγάλου προγόνου

Με τη δύναμη, το πνεύμα και την καλοσύνη του, λένε τα ιερά βιβλία της Ανατολής, ο Ράμα έγινε βασιλιάς της γης. Οι ιερείς, οι βασιλιάδες και οι λαοί σκύβανε μπροστά του, σαν σε ουράνιο ευεργέτη. Κάτω από το σύμβολο του Κριού, οι σύντροφοί του διέδωσαν απ' άκρη σ' άκρη τον νόμο των Αρίων, που διακήρυξε την ισότητα νικητών και νικημένων, την κατάργηση των ανθρωποθυσιών και της δουλείας, τον σεβασμό της γυναίκας προς την εστία, τη λατρεία των προγόνων και την καθιέρωση της ιερής φωτιάς, σαν ορατό σύμβολο του άρρητου Θεού.

Ο Ράμα είχε γεράσει. Τα γένια του είχαν ασπρίσει, αλλά το σφρίγος του δεν είχε εγκαταλείψει το σώμα του· το μεγαλείο των αρχιερέων της αλήθειας αναπαύονταν στο μέτωπό του.

Οι βασιλιάδες και οι απεσταλμένοι των λαών του πρόσφεραν την ανώτατη εξουσία. Ζήτησε ένα χρόνο για να σκεφτεί, και τότε είδε πάλι καινούριο όνειρο. Άλλωστε το Πνεύμα που τον ενέπνεε του μιλούσε στον ύπνο του.

Ξανάδε τον εαυτό του στα δάση της νιότης του. Είχε ξαναγίνει νέος και φορούσε τον λινό μανδύα των δρυϊδών. Το φεγγάρι έλαμπε ψηλά. Ήταν η άγια νύχτα, η Νύχτα-Μάνα, όπου οι λαοί περιμένουν την αναγέννηση του ήλιου και του χρόνου. Ο Ράμα περπατούσε κάτω από τις θαλαντιδιές, προσέχοντας, όπως τότε, τις φωνές του δάσους. Μια ωραία γυναίκα τον πλησίασε. Κρατούσε ένα υπέροχο στέμμα. Τα ξανθά μαλλιά της χρύσιζαν,

το δέρμα της χιονάτο, τα μάτια της σαν τον λαμπερό βαθυγάλαζο ουρανό μετά την καταιγίδα. Του είπε: «Είμαι η άγρια Δρυάδα· από σένα έγινα η ακτινοβόλα σύζυγος. Και τώρα ονομάζομαι Σιτά. Είμαι η γυναίκα που δοξάστηκε από σένα, είμαι η λευκή φυλή, είμαι η σύζυγός σου. Δάσκαλε και βασιλιά μου, για μένα δεν διάβηκες ποτάμια, δεν μάγεψες λαούς και τρόμαξες βασιλιάδες; Ιδού η ανταμοιβή. Πάρε το στέμμα αυτό από το χέρι μου, φόρεσέ το και βασίλευσε μαζί μου στον κόσμο!». Γονάτισε και πήρε ταπεινή και πειθαρχική στάση, προσφέροντας το στέμμα της γης. Οι πολύτιμες πέτρες του άστραφταν χίλιες φωτιές. Το μεθύσι του έρωτα χαμογελούσε στα μάτια της γυναίκας. Η ψυχή του μεγάλου Ράμα, του ποιμένα των λαών, συγκινήθηκε.

Αλλά, όρθιος πάνω στα ύψη των δασών, ο Ντέβα Ναχούσα, το Πνεύμα του, εμφανίστηκε σ' αυτόν και του είπε: «Αν δάλεις αυτό το στέμμα στο κεφάλι σου, η θεία Νόηση θα σ' εγκαταλείψει· δεν θα με ξαναδείς. Αν αγκαλιάσεις αυτή τη γυναίκα, στα μπράτσα σου θα πεθάνει με τη δική σου ευτυχία. Αν όμως αρνηθείς να γίνει δική σου, θα ζήσει ευτυχισμένη και ελεύθερη πάνω στη γη και το αόρατο πνεύμα σου θα βασιλεύει πάνω της. Διάλεξε: ή την ακούς ή με ακολουθείς». Η Σιτά γονατισμένη κοιτάζει τον κύριό της με μάτια πνιγμένα στον έρωτα και, παρακλητική, περίμενε την απάντηση. Ο Ράμα έμεινε για μια στιγμή σιωπηλός. Το βλέμμα του δυθισμένο στα μάτια της Σιτά, μέτραγε το χάος που χωρίζει την απόλυτη κατάκτηση από τον αιώνιο αποχαιρετισμό. Αλλά νιώθοντας πως η ανώτατη αγάπη είναι υπέρτατη απάρνηση, έβαλε το απελευθερωτικό χέρι του στο μέτωπο της λευκής γυναίκας, την ευλόγησε και της είπε: «Αντίο! Μείνε ελεύθερη και μη με ξεχνάς!». Αμέσως η γυναίκα εξαφανίστηκε σαν σεληνιακό φάντασμα. Η νέα Αυγή ύψωσε το μαγικό ραβδί της πάνω στο γέρικο δάσος. Ο βασιλιάς είχε ξαναγίνει γέρος. Δροσοσταλιές τα δάκρυα έβρεχαν την άσπρη γενειάδα του, και από το βάθος του δάσους μια θλιβερή φωνή φώναξε: «Ράμα! Ράμα!». Αλλά ο Ντέβα Ναχούσα, το αστραφτερό πνεύμα του φωτός, φώναξε: «Σε μένα!». Και το Θείο Πνεύμα μετέφερε τον Ράμα σε ένα βουνό, στα βόρεια του Χιμαβάτ.

Μετά από το όνειρο αυτό·που του υποδείκνυε την εκπλήρωση της αποστολής του, ο Ράμα συγκέντρωσε τους βασιλείς και

τους απεσταλμένους των λαών και τους είπε: «Δεν θέλω την υπέρτατη εξουσία που μου προσφέρετε. Κρατήστε τα σκήπτρα σας και διατηρείστε τον νόμο μου. Το έργο μου τελείωσε. Θ' αποτραβηχτώ για πάντα μαζί με τους μύστες αδελφούς μου πάνω σε ένα βουνό της Αϊριάνα-Βαέζα. Από κει θ' αγρυπνώ πάνω σας. Εοεΐς ν' αγρυπνεΐτε πάλι πάνω στη θεία φωτιά! Αν μια στιγμή σβήσει, θα επανέλθω κριτής και εκδικητής φοβερός ανάμεσά σας!». Με τα λόγια αυτά, έφυγε με τους δικούς του για το όρος Αλμπορί, ανάμεσα στο Μπαλκ και στο Μπαμάν, σε ένα ερημητήριο που μόνο οι μύστες γνώριζαν. Εκεί δίδαξε στους μαθητές του αυτά που γνώριζε από τα μυστήρια της γης και του μεγάλου Όντος. Εκείνοι πήγαν στα πέρατα του κόσμου, από την Αίγυπτο μέχρι την Οξιτανία, και μεταφέρανε την ιερή φλόγα, σύμβολο της θείας ενότητας των πραγμάτων, και τα κέρατα του Κριού, εμβλήματα της θρησκείας των Αρίων. Αυτά τα κέρατα, γίνανε στη συνέχεια σύμβολα της μύησης και αργότερα της βασιλικής και ιερατικής εξουσίας.

Από μακριά, ο Ράμα συνέχιζε ν' αγρυπνεί πάνω στους λαούς και πάνω στην αγαπημένη του λευκή φυλή. Στα τελευταία χρόνια της ζωής του ασχολήθηκε να ορίσει το ημερολόγιο των Αρίων. Σ' αυτόν οφείλουμε τα σημεία του Ζωδιακού. Αυτή ήταν η διαθήκη του πατριάρχη των μυστών. Παράξενο βιβλίο, γραμμένο με τ' αστέρια, σε ουράνια ιερογλυφική, στο ατέλειωτο και άδυτο στερέωμα, από τον αρχαιότατο της δικής μας φυλής.

Ορίζοντας τα δώδεκα σημεία του Ζωδιακού, ο Ραμ τους έδωσε τριπλό νόημα. Το πρώτο αναφέρεται στις επιδράσεις του ήλιου κατά τους δώδεκα μήνες του χρόνου· το δεύτερο έχει σχέση με την ίδια την προσωπική ιστορία τους· το τρίτο υποδεικνύει τ' απόκρυφα μέσα που χρησιμοποίησε για να φτάσει στον σκοπό του. Ίδού, γιατί αυτά τα σημεία, διαβασμένα αντίστροφα, έγιναν αργότερα τα κρυφά σύμβολα της βαθμιαίας μύησης. Ζητάει από τους δικούς του να κρύψουν τον θάνατό του και να συνεχίσουν το έργο του, διαιωνίζοντας την αδελφοσύνη τους. Επί αιώνες οι λαοί πίστεψαν ότι ο Ράμα, που φορούσε την τιάρα με τα κέρατα, ζούσε πάντοτε στο άγιο βουνό του. Στους βεδικούς χρόνους ο μεγάλος πρόγονος ονομάστηκε Γιάμα, κριτής των νεκρών, ο ψυχοπομπός Ερμής των Ινδών.

Η βεδική θρησκεία

Με τη μεγαλοφυΐα του ο μεγάλος Μύστης των Αρίων είχε δημιουργήσει στο κέντρο της Ασίας, στο Ιράν, ένα λαό, μια κοινωνία, ένα στρόβιλο ζωής, που θα μπορούσε να λάμπει προς όλες τις κατευθύνσεις. Οι αποικίες των πρωτόγονων Αρίων διαδόθηκαν στην Ασία, στην Ευρώπη, μεταφέροντας μαζί τους τα έθιμα, τη λατρεία, τους θεούς τους. Απ' όλες αυτές τις αποικίες, ο κλάδος των Αρίων της Ινδίας πλησιάζει περισσότερο προς τους πρωτόγονους Αρίους.

Τα ιερά βιβλία των Ινδών, οι Βέδες, έχουν για μας τριπλή αξία. Πρώτα, μας οδηγούν στην αρχαία εστία και στην καθαρή θρησκεία των Αρίων, των οποίων οι βεδικοί ύμνοι είναι οι λαμπρές ακτίνες. Μας δίνουν, στη συνέχεια, το κλειδί της Ινδίας. Τέλος, μας δείχνουν μια πρώτη αποκρυστάλλωση των μητρικών ιδεών προς την εσωτερική διδασκαλία και προς όλες τις άριες θρησκείες.

Και τώρα, ας περιοριστούμε σε μια σύντομη επισκόπηση τόσο του περιβλήματος όσο και του πυρήνα της βεδικής θρησκείας. Τίποτα πιο απλό και πιο μεγάλο από αυτή τη θρησκεία, όπου ο βαθύς νατουραλισμός αναμειγνύεται με τον υπερβατικό πνευματισμό. Πριν από το ξημέρωμα, ένας άνθρωπος, ο αρχηγός της οικογένειας, είναι όρθιος μπροστά σ' ένα χωμάτινο δωμό, όπου καίει μια φωτιά που βγάζουν δυο κομμάτια ξύλου. Στο λειτουργημά του, αυτός ο αρχηγός είναι ταυτόχρονα πατέρας, ιερέας και βασιλιάς της θυσίας. Ενώ η αυγή φανερώνεται, ένας βεδι-

κός ποιητής λέει, «όπως μια γυναίκα που βγήκε μόλις από το λουτρό και που υφαίνει το πιο ωραίο πέπλο», ο αρχηγός κάνει μια προσευχή, επίκληση προς την Ούσα (Αυγή), τον Σαδιτρί (Ήλιο), τους Ασούρας (πνεύματα της ζωής). Η μάνα και οι γιοι χύνουν τον ζυμωμένο χυμό της Ασκληπιάδας, το σώμα στο Άγκνι, στη φωτιά. Και η φλόγα που ανεβαίνει μεταφέρει στους άορατους θεούς την εξαγνισμένη προσευχή που θγαίνει από τα χέιλη του πατριάρχη και από την καρδιά της οικογένειας.

Η κατάσταση της ψυχής του βεδικού ποιητή είναι το ίδιο μακριά από την ελληνική αισθησιοκρατία (εννοώ τις λαϊκές λατρείες της Ελλάδας και όχι τη διδασκαλία των μνημένων Ελλήνων), που αναπαριστάται στους κοσμικούς θεούς με ωραία ανθρώπινα σώματα, και από τον ιουδαϊκό μονοθεϊσμό, που λατρεύει το άμορφο Αιώνιο, το οποίο είναι πανταχού παρόν. Για τον βεδικό ποιητή, η φύση μοιάζει με ένα διαφανές πέπλο, που πίσω του κινούνται αστάθμητες και θείες δυνάμεις. Είναι αυτές οι δυνάμεις, τις οποίες επικαλείται, τις οποίες λατρεύει και τις οποίες προσωποποιεί, αλλά χωρίς να παρασύρεται από τις μεταφορικές τους έννοιες. Γι' αυτόν, ο Σαδιτρί είναι λιγότερο ήλιος από τον Βιδασθάτ, δημιουργική δύναμη της ζωής, που τον ζωογονεί και που εξαγνίζει το ηλιακό σύστημα. Ο Ίνδρα, ο θείος πολεμιστής, που πάνω στο χρυσό άρμα του διατρέχει τον ήλιο, ρίχνει τον κεραυνό και διαλύει τα σύννεφα, προσωποποιεί τη δύναμη αυτού του ίδιου του ήλιου, στην ατμοσφαιρική ζωή, στο «μεγάλο διάφανο των αιθέρων». Όταν οι ποιητές αυτοί επικαλούνται τον Βαρούνα (τον Ουρανό των Ελλήνων), θεό του γαλάξιου πελώριου φωτεινού θόλου, που αγκαλιάζει όλα τα πράγματα, οι βεδικοί ποιητές ανεβαίνουν ακόμη πιο ψηλά.

«Αν ο Ίνδρα αντιπροσωπεύει την ενεργό και στρατευμένη ζωή του ουρανού, ο Βαρούνα αντιπροσωπεύει το ακίνητο μεγαλείο της. Τίποτα δεν μπορεί να συγκριθεί με το μεγαλείο των περιγραφών που κάνουν γι' αυτόν οι Ύμνοι. Ο ήλιος είναι το μάτι του, ο ουρανός η αναπνοή του. Εκείνος που έστησε πάνω σε ακλόνητες βάσεις τον ουρανό και τη γη και που τους διατηρεί χωρισμένους, έκανε τα πάντα και διατηρεί τα πάντα. Τίποτα δεν θα μπορούσε να πλήξει τα έργα του Βαρούνα. Κανένας

δεν μπορεί να τον θίξει· αλλά αυτός γνωρίζει και βλέπει το παρόν και το μέλλον. Πάνω από τις κορυφές του ουρανού και μέσα στο παλάτι με τις χίλιες πύλες, ξεχωρίζει τα ίχνη των πουλιών στον αιθέρα και τα ίχνη των πλοίων στον αφρό. Από κει, πάνω από τον χρυσό θρόνο του με τις χάλκινες δάσεις, θεωρεί και κρίνει τις ανθρώπινες αξίες.

»Είναι ο συντηρητής της τάξης στο σύμπαν και στην κοινωνία· τιμωρεί τον ένοχο και σκύδει μ' ευσπλαχνία στον άνθρωπο που μεταμελείται. Έτσι, προς αυτόν ανεβαίνει η φωνή της αγωνίας, της τύψης· μπροστά του ο αμαρτωλός έρχεται για να ελαφρώσει από το φορτίο του λάθους του».

Κάποτε, η βεδική θρησκεία είναι τελετουργική, κάποτε άλλοτε μάλιστα εξαιρετικά θεωρητική. Με τον Βαρούνα κατεβαίνει στα βάθη της συνείδησης και πραγματώνει την έννοια της αγιότητας. Ας προσθέσουμε σ' αυτό ότι ανέρχεται στην καθαρή έννοια ενός μοναδικού Θεού, που διεισδύει και κυριεύει το μεγάλο σύνολο.

Από αυτές όμως τις μεγαλειώδεις εικόνες που ξετυλίγουν σαν ορμητικά κύματα μεγαλόπρεπων ποταμών, οι ύμνοι δεν μας προσφέρουν παρά μόνο τον μανδύα των Βεδών. Με την έννοια του Άγκνι, του ιερού πυρός, αγγίζουμε τον πυρήνα της διδασκαλίας, το εσωτερικό και υπερβατικό της βάθος. Γιατί, πραγματικά, ο Άγκνι είναι ο κοσμικός παράγοντας, η κατεξοχήν παγκόσμια αρχή. Δεν είναι μόνο η γήινη φωτιά της αστραπής και του ήλιου. Η πραγματική πατρίδα του είναι ο αόρατος, μυστικός ουρανός, διαμονή του αιώνιου φωτός και των πρωταρχικών αρχών όλων των πραγμάτων. Οι γεννήσεις του είναι άπειρες, είτε ξεπετιέται από το κομμάτι του ξύλου, που μέσα του κοιμάται σαν έμβρυο στη μήτρα, είτε, σαν «Γιος των Κυμάτων», όταν ορμάει με τον ήχο του κερανού, των ουράνιων ποταμών, όπου οι Ασβίνοι τον γέννησαν με χρυσούς ιστούς.

Είναι ο πιο μεγάλος στην ηλικία θεός, ποντίφικας του ουρανού, και λειτουργεί στον Βιθασβάτ (ουρανός ή ήλιος). Πολύ πριν από την εποχή που ο Μαθαρίσβα (η αστραπή) τον κατέβασε ανάμεσα στους θνητούς και που ο Αθαρβάν και οι Αγκίρας, οι παλαιοί θυσιαστές, τον καθιέρωσαν εδώ κάτω σαν προστάτη, φιλοξενούμενο και φίλο των ανθρώπων. Δάσκαλος και γενάρχης της θυσίας, ο Άγκνι γίνεται ο φορέας όλων των μυστικιστι-

κών θεωριών, των οποίων η θυσία είναι το αντικείμενο. Γεννάει τους θεούς, οργανώνει τον κόσμο, παράγει και διατηρεί την παγκόσμια ζωή με μια λέξη, είναι η κοσμογονική δύναμη.

Σόμα λέγεται το εξάρτημα του Άγκνι. Στην πραγματικότητα είναι το εκχύλισμα ενός φυτού, που χύνεται με σπουδή στους θεούς, μέσ' από τη θυσία. Αλλά, όπως ο Άγκνι, έχει και αυτό μυστική ύπαρξη. Η υπέρτατη κατοικία του βρίσκεται στα βάθη του τρίτου ουρανού, εκεί όπου η Σουρία, η κόρη του ήλιου, το διύλισε, όπου το θρήκε ο Προύσαν, ο τροφός θεός. Είναι εκεί, που το Γεράκι, σύμβολο της αστραπής ή ο ίδιος ο Άγκνι, το αφάιρεσαν από τον φύλακά του, τον Γκαντχάρβα, και το έφεραν στους ανθρώπους. Οι θεοί το ήπιαν κι έγιναν αθάνατοι: οι άνθρωποι θα γίνουν κι αυτοί με τη σειρά τους, όταν το πιουν στο Γάμα, στη διαμονή των μακάριων. Περιμένοντας εκείνη την εποχή, τους προσφέρει δύναμη και πληρότητα. Είναι η αμβροσία και το πιτό της νιότης. Τρέφει, διαποτίζει τα φυτά, ζωογονεί το σπέρμα των ζώων. Εμπνέει τον ποιητή και δίνει ενθουσιασμό στην προσευχή.

«Ψυχή του ουρανού και της γης, ο Ίνδρα και ο Βισνού φτιάχνουν μαζί με τον Άγκνι ένα αχώριστο όλον. Αυτό είναι που έκανε ν' ανάψουν ο ήλιος και τ' αστέρια».

Το νόημα του Άγκνι και του Σόμα περιλαμβάνει τις δύο βασικές αρχές του σύμπαντος σύμφωνα με την εσωτερική διδασκαλία και σύμφωνα με όλη τη ζωντανή φιλοσοφία. Ο Άγκνι είναι ο Αιώνιος αρσενικός, ο δημιουργός της Νόησης, το καθαρό Πνεύμα· το Σόμα είναι το Αιώνιο θηλυκό, η Ψυχή του κόσμου, η εξαϊλωμένη ουσία, μήτρα όλων των αοράτων και ορατών κόσμων, της σάρκας, η Φύση τέλος ή η ύλη με όλες τις άπειρες μεταμορφώσεις της. Έτσι, η τέλεια ένωση των δύο αυτών όντων αποτελεί το υπέρτατο ον, την ουσία του Θεού.

Απ' αυτές τις δύο βασικές αρχές ξεπήδησε μια τρίτη, όχι λιγότερο γόνιμη. Οι Βέδες μετατρέπουν την κοσμογονική πράξη σε αιώνια θυσία. Για να φτιάξει όλα όσα υπάρχουν, το υπέρτατο Ον θυσιάζει τον ίδιο τον εαυτό του: αυτοδαιρείται για να βγει από την ενότητά του. Αυτή η θυσία θεωρείται λοιπόν ζωτικό σημείο όλων των λειτουργιών της Φύσης. Αυτή η ιδέα, η

εκπληκτική στο ξεκίνημα, που είναι πολύ βαθιά όταν σκέφτεται κανείς, περιλαμβάνει εν σπέρματι όλη τη θεοσοφική διδασκαλία της εξέλιξης του Θεού στον κόσμο, την εσωτερική σύνθεση του πολυθεϊσμού και του μονοθεϊσμού. Γέννησε τη διονυσιακή διδασκαλία της πτώσης και της απολύτρωσης των ψυχών, που θα ολοκληρωθεί στον Ερμή και στον Ορφέα. Από κει θα ξεπηδήσει η διδασκαλία του Θείου Λόγου, που διακηρύσσει ο Κρίσνα και που φθάνει στην τελειώσή της με τον Ιησού Χριστό.

Η θυσία της φωτιάς με τις τελετουργίες και τις προσευχές της, κέντρο αμετακίνητο της δεδικής λατρείας, γίνεται έτσι εικόνα αυτής της μεγάλης κοσμογονικής δράσης. Οι Βέδες αποδίδουν κεφαλαιώδη σημασία στην προσευχή, στην τυπολογία της επίκλησης που συνοδεύει τη θυσία. Γι' αυτό θεοποιούν την προσευχή σε μια θεά, τη Βραχμανασπάτι. Η πίστη στην επικλητική και δημιουργική εξουσία του ανθρώπινου λόγου, όταν συνοδεύεται από την ισχυρή κίνηση της ψυχής ή από την έντονη προβολή της θέλησης, είναι η πηγή κάθε λατρείας και η λογική αιτιολογία της αιγυπτιακής και χαλδαϊκής μαγείας. Για τον δεδικό και δραχμάνο ποιητή, οι Ασούρας, οι αόρατοι κύριοι, και οι Πίτρις, ψυχές των προγόνων, φαίνονται να κάθονται πάνω στα χόρτα, κατά τη διάρκεια της θυσίας, ελκόμενοι από τη φωτιά, τα άσματα και την προσευχή. Η επιστήμη που αναφέρεται σ' αυτή την πλευρά της λατρείας είναι η επιστήμη της ιεραρχίας των πνευμάτων κάθε τύπου.

Όσο για την αθανασία της ψυχής, οι Βέδες το επιβεβαιώνουν όσο πιο έντονα και καθαρά μπορούν: «Υπάρχει μια αθάνατη πλευρά στον άνθρωπο· αυτή είναι, ω Άγκνι, που πρέπει να ζεστάνεις με τις ακτίνες σου, να φλογίσεις με την πυρά σου. Ω Γιαταβέδα, σ' αυτό το δοξασμένο σώμα σου, φέρ' τη στον κόσμο των πιστών!».

Οι δεδικοί ποιητές δεν υποδεικνύουν μόνο τη μοίρα της ψυχής, ανησυχούν ακόμη και για την καταγωγή της.

Πώς να μην αναγνωρίσει κανείς μετά από αυτό στις Βέδες τις βασικές κατευθύνσεις ενός θρησκευτικού συστήματος οργανωμένου, μιας φιλοσοφικής σύλληψης του σύμπαντος; Δεν υπάρχει μόνο εκεί η βαθιά διαίσθηση των νοητικών προγενέστερων αληθειών που 'ναι πέρα από την παρατήρηση, υπάρχει επιπλέον

ενότητα και πλάτος οπτικό στην κατανόηση της φύσης, στον συντονισμό των φαινομένων της. Όπως ένα ωραίο φυσικό κρύσταλλο, η συνείδηση του βεδικού ποιητή αντικατοπτρίζει τον ήλιο της αιώνιας αλήθειας, και σ' αυτό το λαμπρό πρίσμα παιχνιάζουν ήδη όλες οι ακτίνες της παγκόσμιας θεοσοφίας. Οι αρχές της μόνιμης διδασκαλίας είναι βέβαια περισσότερο ορατές εδώ παρά σε άλλα ιερά βιβλία της Ινδίας και των άλλων σημιτικών ή αρίων θρησκειών, κυρίως λόγω της απροκάλυπτης ειλικρίνειας των βεδικών ποιητών και της διαφάνειας αυτής της πρωτόγονης θρησκείας, τόσο υψηλής και τόσο καθαρής. Την εποχή αυτή, η διάκριση ανάμεσα στα μυστήρια και τη λαϊκή λατρεία δεν υπήρχε. Αλλά διαβάζοντας με προσοχή τις Βέδες πίσω από τον αρχηγό της οικογένειας ή τον ποιητή που έφτιαχνε τους ύμνους, διακρίνεται ήδη ένα άλλο πρόσωπο, πιο σοβαρό: ο Ρίσι, ο σοφός, ο μύστης που δέχτηκε την αλήθεια. Βλέπει κανείς ακόμη ότι αυτή η αλήθεια μετακινήθηκε από μια αδιάκοπη παράδοση που ανέρχεται στις πηγές της αρίας φυλής. Ιδού λοιπόν ο λαός των Αρίων ν' αρχίζει ένα στάδιο κατακτητικό και εκπολιτιστικό σε όλο το μήκος του Ινδού και του Γάγγη. Το αόρατο πνεύμα του Ράμα, η ευφυΐα των θείων πραγμάτων, ο Ντέδα Ναχούσα, βασιλεύει πάνω της, ο Άγκνι, η ιερή φωτιά, κυλάει στις φλέβες της. Μια ροδαπή χαραυγή τυλίγει αυτούς τους αιώνες νεότητας, σφρίγγους και δύναμης. Η οικογένεια αναπλάθεται, η γυναίκα γίνεται αξιοσέβαστη. Ιέρεια της εστίας, μερικές φορές δημιουργεί, τραγουδάει η ίδια ύμνους.

«Ο άντρας τέτοιας συζύγου είτε να ζήσει εκατό φθινόπωρα», λέει ένας ποιητής.

Αγαπάνε τη ζωή, αλλά πιστεύουν ακόμη στο υπερέραν. Ο βασιλεύς κατοικεί σ' έναν πύργο πάνω στον λόφο που δεσπόζει στο χωριό. Στον πόλεμο, ανέβηκε σε λαμπρό άρμα, ντύθηκε με αστραφτερή αρματωσιά, στεφανώθηκε με τιάρα. Άστραψε σαν τον θεό Ίνδρα.

Αργότερα, όταν οι Βραχμάνοι εγκαθίδρυσαν την εξουσία τους, θα δει κανείς ν' ανεβαίνει κοντά στο υπέροχο παλάτι του Μαχαραγιά ή του μεγάλου βασιλιά, την πέτρινη παγόδα απ' όπου θα δγουν οι τέχνες, η ποίηση και το δράμα των θεών, όπως το μμούνται και το χορεύουν ιερές χορεύτριες. Για την

ώρα, οι κάστες υπάρχουν αλλά χωρίς εντάσεις και απόλυτα υψηλούς φραγμούς. Ο πολεμιστής είναι ιερέας και ο ιερέας πολεμιστής, πιο συχνά υπηρέτης, λειτουργός του αρχηγού ή του βασιλιά.

Αλλά να εδώ ένα φτωχό στην όψη πρόσωπο με μεγάλο μέλλον: Μαλλιά και γένια άτακτα, ημίγυμνος, φορά μονάχα κόκκινα κουρέλια. Αυτός ο μούνι, ο αναχωρητής, κατοικεί δίπλα στις ιερές λίμνες, στις άγριες ερημιές ή επιδίδεται στον διαλογισμό και στην ασκητική ζωή. Από καιρό σε καιρό έρχεται να επιπλήξει τον αρχηγό ή τον βασιλιά. Συχνά τον αποδιώχνουν, δεν τον υπακούουν, αλλά τον σέβονται και τον φοβούνται. Ήδη ασκεί φοβερή εξουσία.

Ανάμεσα σ' αυτό τον βασιλέα πάνω στο χρυσό του άρμα, που περιτριγυρίζεται από τους πολεμιστές του, και αυτόν τον μούνι, τον σχεδόν γυμνό, που δεν έχει όπλα άλλα από τη σκέψη, τα λόγια και το βλέμμα του, θα γίνει πάλη. Και ο μεγάλος νικητής δεν θα 'ναι ο βασιλιάς, αλλά ο μοναχός, ο ζητιάνος ο άσαρκος, γιατί θα 'χει συνείδηση και θέληση.

Η ιστορία της πάλης αυτής είναι η ίδια η ιστορία του βραχμανισμού, όπως θα γίνει αργότερα του βουδισμού, και σ' αυτήν συνοψίζεται όλη σχεδόν η ιστορία της Ινδίας.

ΒΙΒΛΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΚΡΙΣΝΑ

Η ΙΝΔΙΑ ΚΑΙ Η ΒΡΑΧΜΑΝΙΚΗ ΜΥΘΣΗ

Αυτός που αδιάκοπα δημιουργεί τους κόσμους είναι τριπλός: Είναι ο Βράχμα, ο Πατέρας· είναι η Μάγια, η Μητέρα· είναι ο Βισνού, ο Γιος· Ουσία, Υπόσταση και Ζωή. Καθέννας κλείνει μέσα του τους άλλους δύο, και οι τρεις μαζί είναι ο ένας μέσα στο Άρρητο.

Βραχμανική διδασκαλία, ΟΥΠΙΑΝΣΑΝΤ

Φέρεις εντός σου έναν φίλο υπέρτατο, που δεν γνωρίζεις. Γιατί ο Θεός κατοικεί στο εσωτερικό κάθε ανθρώπου, αλλά λίγοι ξέρουν να τον βρουν. Ο άνθρωπος, που κάνει τη θυσία των πόθων και των έργων του στο Όν απ' όπου προέρχονται οι αρχές κάθε πράγματος και απ' όπου το σύμπαν δημιουργήθηκε, πετυχαίνει με τη θυσία αυτή το τέλει. Πράγματι, όποιος βρίσκει από μόνος του μέσα του την ευτυχία, τη χαρά και το φως είναι ένα με τον Θεό. Και γνώριζε πως η ψυχή που βρήκε τον Θεό είναι απελευθερωμένη από τη μετεμψύχωση και τον θάνατο, τα γηρατειά και τον πόνο, και πίνει το νερό της αθανασίας.

Μπαγκαβατζίτα

.

*Η ηρωική Ινδία.
Οι γιοι του Ήλιου και οι γιοι της Σελήνης*

Από την κατάκτηση της Ινδίας από τους Άριους προήλθε ένας από τους πιο λαμπρούς πολιτισμούς που γνώρισε η γη. Ο Γάγγης και οι παραπόταμοί του είδαν να γεννιούνται μεγάλες αυτοκρατορίες και πελώριες πρωτεύουσες όπως η Αγιούτια, η Χαστιναπούρα και η Ινδραπέχτα. Τα επικά άσματα της *Μαχαβαράτα* και οι λαϊκές κοσμογονίες των *Πούρανας*, που περικλείουν τις πιο παλιές ιστορικές παραδόσεις της Ινδίας, μιλούν θαμπωμένες για τη βασιλική χλιδή, το ηρωικό μεγαλείο και το ιπποτικό πνεύμα των πανάρχαιων αυτών εποχών. Τίποτα πιο περήφανο αλλά και τίποτα πιο ευγενικό απ' αυτόν τον Άριο βασιλιά της Ινδίας, που όρθιος πάνω στο πολεμικό του άρμα καθοδηγεί στρατιές ελεφάντων, αλόγων και πεζών.

Ένας βεδικός ποιητής κάπως έτσι χρίει τον βασιλιά του μπρος στο πλήθος που μαζεύτηκε:

«Σε φώναξα ανάμεσά μας. Όλος ο λαός το ζητάει. Ο ουρανός είναι σταθερός όπως κι η γη αυτά τα βουνά είναι ακλόνητα: έτσι να 'ναι και ο βασιλιάς των οικογενειών».

Σ' έναν κώδικα προγενεστέρων νόμων, τον Μάναβα-Ντάρμα-Σάστρα, διαβάζουμε: «Αυτοί οι κύριοι του κόσμου, που εξαντλούν τη δύναμή τους στη μάχη, χωρίς ποτέ να στρέψουν το κεφάλι, με τη φλόγα, να αλληλοεξοντωθούν, ανεβαίνουν μετά τον θάνατο αμέσως στον ουρανό».

Θεωρούν ότι είναι απόγονοι των θεών, πιστεύουν ότι είναι ανταγωνιστές τους, έτοιμοι, να γίνουν οι ίδιοι θεοί. Η υική υπακοή, το στρατιωτικό θάρρος με το αίσθημα της γενναιόδωρης προστασίας απέναντι σε όλους, ιδού το ιδανικό του άντρα.

Όσο για τη γυναίκα, η ινδική εποποιία, ταπεινή βοηθός των Βραχμάνων, δεν μας την παρουσιάζει παρά κάτω από τα χαρακτηριστικά της πιστής συζύγου. Ούτε η Ελλάδα ούτε οι λαοί του Βορρά φαντάστηκαν στα ποιήματά τους συζύγους τόσο λεπτεπίλεπτες, ευγενικές και ανυπέροβλητες όσο η παράφορη Σίτα ή η τρυφερή Νταμαγιάντι.

Αυτό που δεν μας λένε τα ινδικά έπη είναι το βαθύ μυστήριο της ανάμειξης των φυλών, της αργής επώασης των θρησκευτικών ιδεών που οδήγησαν σε βαθιές αλλαγές στην κοινωνική οργάνωση της θεδικής Ινδίας. Οι Άριοι νικητές της λευκής φυλής βρέθηκαν μπροστά σε ανάμεικτους και κατώτερους λαούς, όπου η κίτρινη και η ερυθρά φυλή διασταυρώνονταν σε μαύρο φόντο με ποικίλες αποχρώσεις. Ο ινδικός πολιτισμός μας φαίνεται έτσι σαν ένα εξάισιο βουνό που φέρει στις ρίζες του τη μαύρη φυλή, στις πλαγιές τους μιγάδες και στην κορυφή την καθαρή αρία φυλή.

Ο χωρισμός της κάστας δεν ήταν ιδιαίτερα σκληρός στην πρωτόγονη εποχή, μεγάλες αναμειξεις έγιναν ανάμεσα στους λαούς αυτούς. Η καθαρότητα της νικήτριας φυλής μεταβλήθηκε χρόνο με τον χρόνο μέσα στους αιώνες, αλλά μέχρι τις μέρες μας παρατηρεί κανείς ότι ο άριος τύπος υπερτερεί στις υψηλές τάξεις και οι μαύροι τύπος στις κατώτερες. Έτσι, στο βάθος των αιώνων, η ινδική κοινωνία υψώνει πάντα σαν μιάσματα της ζούγκλας αναμειγμένα με μυρωδιές αγρίων, έναν ατμό καυτερό παθών, ένα μείγμα αποχαύνωσης και αγριότητας. Το υπερπληθές μαύρο αίμα έδωσε στην Ινδία το ιδιαίτερο χρώμα της. Έκανε τη φυλή πιο λευκή και πιο θηλυπρεπή. Το θαύμα τοποθετείται στο ότι, παρά την επιμειξία, οι επικρατούσες ιδέες της λευκής φυλής μπόρεσαν να συγκρατηθούν στην κορυφή του πολιτισμού αυτού παρ' όλες τις επαναστάσεις.

Ιδού λοιπόν η εθνική βάση της Ινδίας καλά καθορισμένη: από τη μια πλευρά, το πνεύμα της λευκής φυλής με το ηθικό της νόημα και τις ανυπέροβλητες μεταφυσικές επιδιώξεις, από την άλλη το πνεύμα της μαύρης φυλής με τα πάθη και τη φοβερή του δύναμη.

Πώς αυτό το διπλό πνεύμα μεταφράζεται στην αρχαία θρησκευτική ιστορία της Ινδίας; Οι αρχαιότερες παραδόσεις μιλούν

για ηλιακή δυναστεία, που ισχυρίζεται ότι προέρχεται από τον ήλιο, οι άλλες ονομάζονται γιοι της σελήνης.

Οι βασιλιάδες της ηλιακής δυναστείας ισχυρίζονταν ότι προέρχονταν από τον ήλιο, οι άλλοι έλεγαν ότι είναι παιδιά της σελήνης. Αυτή η συμβολική γλώσσα, όμως, κάλυπτε δύο εκ διαμέτρου αντίθετες θρησκευτικές αντιλήψεις, και σήμαινε ότι αυτές οι δύο κατηγορίες ηγετών είχαν δύο διαφορετικές λατρείες. Η ηλιακή λατρεία απέδιδε στον Θεό του σύμπαντος το αρσενικό γένος. Γύρω του ενωνόταν ό,τι πιο καθαρό υπήρχε στη βεδική παράδοση: η επιστήμη του ιερού πυρός και της προσευχής, η εσωτερική έννοια του υπέρτατου Θεού, ο σεβασμός της γυναίκας, η λατρεία των προγόνων, η πατριαρχική αιρετή βασιλεία. Η σεληνιακή λατρεία απέδιδε στη θεότητα το θηλυκό γένος κάτω από αυτό το έμβλημα, οι θρησκείες του κύκλου των Αριών λάτρεψαν πάντα τη φύση, και συχνά την τυφλή φύση, τη χωρίς συνείδηση, τη φοβερή και βίαιη στις εκδηλώσεις της. Η λατρεία αυτή έτεινε προς την ειδωλολατρία και τη μαύρη μαγεία, ευνοούσε την πολυγαμία και την τυραννία που εξαρτιέται από τα λαϊκά πάθη.

Η πάλη ανάμεσα στους γιους του ήλιου και στους γιους της σελήνης, ανάμεσα στους Πάντοβες και τους Ούραβες, σχημάτισε το ίδιο το θέμα της μεγάλης ινδικής εποποιίας, της *Μαχαθάρατα*, είδος περίληψης με προοπτική την ιστορία της Ινδίας των Αριών, πριν από την οριστική διαμόρφωση του βραχμανισμού. Η πάλη αυτή είναι γεμάτη σκληρούς αγώνες, περιέργες και ατέλειωτες περιπέτειες. Στο μέσο της γιγαντιαίας εποποιίας, οι Ούραβες, οι σεληνιακοί βασιλείς, είναι νικητές. Οι Πάντοβες, τα ευγενικά παιδιά του ήλιου, οι φύλακες των αγνών παραδόσεων, εκθρονίζονται και εξορίζονται. Περιπλανώνται διωγμένοι, κρυμμένοι στα δάση, σμίγουν με τους ερημίτες, ντύνονται με φλοιούς δέντρων και κρατούν ραβδί.

Τα κατώτερα ένστικτα θα θριαμβεύσουν άραγε; Οι δυνάμεις του σκότους που αναπαριστώνται στην ινδική εποποιία με τους μαύρους Ρακσάσας θα νικήσουν άραγε τους φωτεινούς Ντέβα; Η τυραννία θα συντρίψει τους επίλεκτους κάτω από το πολεμικό άρμα τους, ο κυκλώνας των κακών παθών θα γκρεμίσει τον βεδικό βωμό, θα σθήσει την ιερή φωτιά των προγόνων; Όχι, η Ινδία βρίσκεται μόνο στην αρχή της θρησκευτικής εξέλιξής της.

Θα ξεδιπλώσει όλο το μεταφυσικό και οργανωτικό της πνεύμα στην εγκαθίδρυση του βραχμανισμού. Οι ιερείς που υπηρετούσαν τους βασιλιάδες και τους αρχηγούς με τ' όνομα Πουρόχιτες (προορισμένοι για τις θυσίες της φωτιάς) είχαν ήδη γίνει οι σύμβουλοι και οι υπουργοί τους. Είχαν μεγάλα πλούτη και σημαντική επιρροή. Αλλά δεν θα μπορούσαν να δώσουν στην κάστα τους αυτή την κυριαρχική εξουσία, αυτήν την απρόσβλητη και ανώτερη και από τη βασιλική εξουσία θέση, χωρίς τη συνδρομή κάποιας άλλης τάξης ανθρώπων, που προσωποποιεί το πνεύμα της Ινδίας. Τους αναχωρητές-ερημίτες.

Από αμνημονεύτων χρόνων, οι ασκητές αυτοί κατοικούσαν σ' ερημητήρια στα δάθη των δασών, στις όχθες ποταμών ή στα βουνά κοντά στις ιερές λίμνες. Τους βρίσκανε άλλοτε μόνους, άλλοτε συναγμένους σε συντεχνίες, αλλά πάντα ενωμένους στο ίδιο πνεύμα. Αναγνωρίζουν σ' αυτούς τους πνευματικούς βασιλείς, τους αληθινούς κύριους της Ινδίας. Κληρονόμοι των αρχαίων σοφών, των Ρίσι, μόνοι αυτοί κατέχουν τη μυστηριακή ερμηνεία των Βεδών. Σ' αυτούς ζει το πνεύμα του ασκητισμού, της απόκρυφης επιστήμης, της υπερβατικής εξουσίας. Για να φτάσει κάποιος στο ύψος αυτής της επιστήμης και αυτής της εξουσίας, ξεπερνιούνται τα πάντα, η πείνα, το κρύο, ο λαμπερός ήλιος, η φρίκη της ζούγκλας. Χωρίς άμυνα στις ξύλινες καλύβες τους, ζουν με προσευχές και διαλογισμό. Με τη φωνή και το βλέμμα καλούν ή απομακρύνουν τα φίδια, ημερώνουν τα λιοντάρια και τις τίγρεις. Ευτυχημένος όποιος πετυχαίνει την ευλογία τους· θα 'χει τους Ντέβα για φίλους! Αλίμονο, κακότυχος όποιος τους συμπεριφέρεται άσχημα ή τους σκοτώνει· η οργή τους φοβερή θα τον ακολουθεί στον χρόνο. Ακόμα και οι βασιλιάδες τους φοβούνται, και —περίεργο πράγμα— οι ασκητές αυτοί τρομάζουν ακόμη και τους θεούς.

Η Ραμαγιάνα λέει για τον Βισβαμίτρα, τον βασιλιά που 'γινε ασκητής, ότι με την αυστηρότητα και τον διαλογισμό του απέκτησε τέτοια εξουσία, που εξαιτίας του οι θεοί τρέμουν. Τότε ο Ίνδρα του στέλνει την πιο θελκτική από τις Αψάρα να πάρει το λουτρό της μπροστά στην καλύβα του αγίου. Ο αναχωρητής μαγεύεται από την ουράνια νύμφη. Ένας ήρωας γεννιέται από την ένωσή τους, και για μερικές χιλιάδες χρόνια η ύπαρξη του

σύμπαντος εξασφαλίζεται. Κάτω απ' αυτές τις ποιητικές υπερβολές, διακρίνει κάποιος την πραγματική και ανώτερη εξουσία των αναχωρητών της ξενικής φυλής που με βαθιά μαντική ικανότητα και με ισχυρή θέληση κυβερνούν από τα βάθη των δασών τους την τρικυμοσμένη ψυχή των Ινδιών.

Μέσ' από τη συντεχνία των αναχωρητών πρόκειται να ξεπηδήσει η ιερατική επανάσταση που έκανε την Ινδία την πιο φοβερή θεοκρατία. Η νίκη της πνευματικής επί της κοσμικής εξουσίας, του αναχωρητή επί του βασιλιά, απ' όπου γεννήθηκε η δύναμη του βραχμανισμού, πραγματοποιήθηκε από έναν κορυφαίο μεταρρυθμιστή. Συμφιλιώνοντας τα δύο πνεύματα της πάλης, αυτά της λευκής και της μαύρης φυλής, τις ηλιακές λατρείες και τις σεληνιακές, αυτός ο θεός άνθρωπος έγινε ο πραγματικός δημιουργός της εθνικής θρησκείας της Ινδίας. Εξ άλλου, με τη διδασκαλία του, αυτό το ισχυρό πνεύμα έριξε στον άνθρωπο μια καινούρια ιδέα με πελώρια ακτίνα δράσης: αυτή του θείου λόγου και της ενσαρκωμένης θεότητας που εξασφαλίζεται με τον άνθρωπο. Τούτος ο πρώτος από τους μεσσίες, ο πρωτοπόρος ανάμεσα στα παιδιά του Θεού, ήταν ο Κρίσνα.

Ο μύθος του έχει αυτό το βασικό ενδιαφέρον που συνοψίζει και δραματοποιεί όλη τη βραχμανική διδασκαλία. Μόνο που έμεινε κάπως σκόρπια και διάχυτη στην παράδοση, επειδή το ινδικό πνεύμα δεν περιέχει καθόλου πλαστικότητα. Το συγκεχυμένο και μυθικό της διήγησης του Βισνού-Πουράνα περικλείει παρά ταύτα ιστορικά δεδομένα για τον Κρίσνα με έντονο προσωπικό χαρακτήρα! Εξ άλλου, η *Μπαγκαβατζίτα*, αυτό το θαυμάσιο απόσπασμα που είναι ενσωματωμένο στη *Μαχαβαράτα*, το μεγάλο ποίημα που οι βραχμάνοι θεωρούν ως το ιερότερο ανάμεσα στα ιερά τους βιβλία, περιλαμβάνει ολοκάθαρη τη διδασκαλία που του αποδίδουν.

Διαβάζοντας τα δύο αυτά βιβλία, μου εμφανίστηκε ολοζώντανη η μορφή του μεγάλου θρησκευτικού μύστη της Ινδίας. Θ' αφηγηθώ λοιπόν την ιστορία του Κρίσνα, αφού αντλήσω και από τις δυο αυτές πηγές, από τις οποίες η μια παρουσιάζει τη λαϊκή παράδοση και η άλλη την παράδοση των μυστών.

Βασιλιάς της Μαδούρα

Στην αρχή της εποχής της Κάλι-Πιουγκ, προς το έτος 3000 πριν από την εποχή μας (σύμφωνα με τη χρονολογία των βραχμάνων), η δίψα του χρυσού και της εξουσίας πλημμύρισε τον κόσμο. Για πολλούς αιώνες, λένε οι αρχαίοι σοφοί, ο Άγκνι, η ουράνια φωτιά που έφτιαξε το δοξασμένο σώμα των Ντέβα και που εξαγνίζει την ψυχή των ανθρώπων, είχε σκορπίσει στη γη τα αιθέρια ρεύματά του. Αλλά η καυτή ανάσα της Κάλι, θεάς του Πόθου και του Θανάτου, που βγαίνει από την άβυσσο της γης σαν πυρωμένη πνοή, περνούσε τότε πάνω σ' όλες τις καρδιές. Η δικαιοσύνη βασιλευε με τους ευγενικούς γιους του Παντού, τους ηλιακούς βασιλείς που υπάκουαν στη φωνή των σοφών. Οι νικητές συγχωρούσαν τους νικημένους και τους φέρονταν σαν σε ίσους. Από τη στιγμή όμως που οι γιοι του ήλιου εξολοθρεύτηκαν ή εκθρονίστηκαν και που οι φυλές των απογόνων τους κρύβονταν στους αναχωρητές, επικράτησαν η αδικία, η φιλοδοξία και το μίσος. Ευμετάβλητοι και ψεύτικοι σαν το άστρο της νύχτας, της οποίας είχαν πάρει το σύμβολο, οι σεληνιακοί βασιλιάδες άρχισαν αμείλικτο πόλεμο. Ένας απ' αυτούς πάντως είχε κατορθώσει να επιβληθεί σε όλους τους άλλους με τον τρόπο και τα παράδοξα μάγια.

Στα δόρεια της Ινδίας, στις όχθες ενός μεγάλου ποταμού, άστραφτε μια ισχυρή πολιτεία. Είχε δώδεκα παγόδες, δέκα παλάτια και εκατό πύλες προστατευμένες από πύργους. Πολύχρωμα λάβαρα ανέμιζαν στα ψηλά τείχη της, που μοιαζαν με φτερωτά ερπετά. Ήταν η υπερήφανη Μαδούρα, αδιαπέραστη σαν φρούριο του Ίνδρα. Εκεί βασιλευε ο Κάνσα με τη σκληρή

καρδιά και την ακόρεστη ψυχή. Δεν ήθελε να 'χει γύρω του παρά σκλάβους, δεν πίστευε πως κάτι ήταν δικό του παρά μόνο αν το 'χε υποτάξει, κι αυτό που κατείχε δεν του φαινότανε τίποτα μπροστά σ' αυτό που του 'μενε να κατακτήσει. Όλοι οι βασιλείς που αναγνώριζαν τη σεληνιακή λατρεία του απέδιδαν τιμές. Ο Κάνσα, όμως, ονειρευότανε να υποτάξει όλη την Ινδία, από τη Λάνκα ως το Χιμαβάτ.

Για να εκπληρώσει το σχέδιό του, συμμάχησε με τον Καλαγένι, κυρίαρχο των Βινδιών ορέων, τον ισχυρό βασιλιά των κτρινοπρόσωπων Ιαβάνα. Ως αιρετικός, πιστός της θεάς Κάλι, ο Καλαγένι αφοσιώθηκε στις σκοτεινές τέχνες της μαύρης μαγείας.

Τον φώναζαν φίλο των Ρακσάσας ή των νυχτοπερπατητών δαμώνων, και βασιλιά των φιδιών, γιατί χρησιμοποιούσε τα ζώα αυτά για να τρομοκρατήσει τον λαό και τους εχθρούς του. Στο βάθος ενός πυκνού δάσους βρισκονταν ο ναός της θεάς Κάλι, σκαλισμένος κάπου σ' ένα ύψωμα. Δυο κολοσσοί με κεφάλια ζώων σκαλισμένοι στον βράχο φύλαγαν την είσοδό του.

Εκεί έφερναν όσους ήθελαν να τιμήσουν τον Καλαγένι για να κερδίσουν απ' αυτόν κάποια μυστική εξουσία.

Εμφανιζόταν στην είσοδο του ναού, ανάμεσα σε πλήθους τερατόμορφων φιδιών που κουλουριάζονταν γύρω από το σώμα του και σήκωναν όρθιο το κορμί τους, όταν τα διέταζε με το σκήπτρο του. Ανάγκαζε τους υποτελείς του να γονατίσουν μπροστά στα ζώα, των οποίων τα κεφάλια είχαν πλεχτεί γύρω στο δικό του. Ταυτόχρονα, έλεγε κάποιο μυστηριακό ξόρκι. Όσοι είχαν εκπληρώσει αυτόν τον τύπο και είχαν λατρέψει τα φίδια, πετύχαιναν, λέγεται, τεράστιες εύνοιες και οτιδήποτε επιθυμούσαν, αλλά έπεφταν αμετάκλητα στην εξουσία του Καλαγένι μακριά του ή κοντά του, ήταν σκλάβοι του. Έτσι και τολμούσαν να μην τον υπακούσουν, να τον ξεγελάσουν, πίστευαν ότι θα 'βλεπαν να εμφανίζεται μπροστά τους ο φοβερός μάγος τριγυρισμένος από τα ερπετά, έβλεπαν τον εαυτό τους ζωσμένο από το σφύριγμά τους, παραλυμένοι από το μαυλιστικό βλέμμα τους. Ο Κάνσα ζήτησε από τον Καλαγένι συμμαχία. Ο βασιλιάς των Ιαβάνα του υποσχέθηκε την αυτοκρατορία της γης, υπό τον όρο να παντρευτεί την κόρη του.

Περήφανη σαν αντιλόπη και λύγερή σαν φίδι, ιδού η κόρη

του μάγου βασιλιά, η όμορφη Νισούμπα, με τα χρυσά κρεμαστά σκουλαρίκια και τα εβένινα στήθη. Το πρόσωπό της έμοιαζε σκοτεινό σύννεφο, με τις γαλάζιες αποχρώσεις που η σελήνη στέλνει σε αντικατοπτρισμό, τα μάτια της με δυο αστραπές, το αχόρταγο στόμα της ήταν όπως η σάρκα κόκκινου φρούτου με άσπρους σπόρους. Θα 'λεγε κανείς ότι ήταν η ίδια η Κάλι, η θεά του πόθου.

Σύντομα έγινε κυρίαρχη βασίλισσα στην καρδιά του Κάνσα, και, πυρώνοντας όλα τα πάθη του, τον έκανε σαν φλογισμένο ηφαιστειο. Ο Κάνσα είχε στο παλάτι του γυναίκες κάθε χρώματος, αλλά δεν πρόσεχε παρά μόνο τη Νισούμπα. «Να κάνω από σένα γιο», της είπε, «και θα τον κάνω διάδοχο. Τότε θα 'μαι ο κύριος της γης και δεν θα φοβάμαι πια κανένα».

Κι όμως η Νισούμπα δεν είχε καθόλου γιους και η καρδιά της φούσκωνε. Ζήλευε τις άλλες γυναίκες του Κάνσα, που οι έρωτές του άλλωστε ήταν γόνιμοι. Πολλαπλασίαζε μέσω του πατέρα της τις θυσιές στην Κάλι, αλλά το στήθος της παρέμενε στέρφο σαν την άμμο της καυτής γης.

Τότε ο βασιλιάς της Μαδούρα διέταξε να γίνουν μπροστά σε όλη την πόλη οι εκδηλώσεις για τη μεγάλη θυσία της φωτιάς και οι επικλήσεις όλων των Ντέβα.

Οι γυναίκες του Κάνσα και ο λαός παραδρέθηκαν με μεγάλη επισημότητα. Γονατιστοί μπροστά στη φωτιά, οι ιερείς έκαναν επίκληση με τους ψαλμούς τους στον μεγάλο Βαρούνα, τον Ίνδρα, τους Ασούνους και τους Μπαρούτ. Η βασίλισσα Νισούμπα πλησίασε κι έριξε στη φωτιά μια χούφτα αρώματα, με μια κίνηση πρόκλησης, προφέροντας μια μαγική λέξη άγνωστης γλώσσας. Ο καπνός έγινε πιο πυκνός, οι φλόγες στροβιλίστηκαν και οι ιερείς τρομαγμένοι φώναξαν: «Ω βασίλισσα, οι Ρακασάσας πέρασαν πάνω απ' τη φωτιά, όχι οι Ντέβα. Ο κόλπος σου θα μείνει στέρφος».

Ο Κάνσα πλησίασε στη φωτιά και είπε στον ιερέα: «Τότε πες μου ποια από τις γυναίκες μου θα γεννήσει τον κύριο του κόσμου;».

Τη στιγμή εκείνη, η Ντεβάκι, αδελφή του βασιλιά, πλησίασε τη φωτιά. Ήταν παρθένα με αγνή και καθαρή καρδιά, που πέρασε την παιδική της ηλικία κλώθοντας και υφαίνοντας ζούσε σαν

μέσα σε όνειρο. Το σώμα της ήταν στη γη, μα η ψυχή της έμοιαζε πάντα στον ουρανό χαμένη. Η Ντεβάκι γονάτισε ταπεινά, παρακαλώντας τους Ντέβα να δώσουν γιο στον αδελφό της και στην ωραία Νισούμπα. Ο ιερέας κοίταξε μια τη φωτιά και μια την παρθένα. Και τότε φώναξε κατάπληκτος:

«Ω βασιλιά της Μαδούρα, κανένα παιδί σου δεν θα γίνει δάσκαλος-κυρίαρχος του κόσμου! Αυτός θα γεννηθεί στον κόρφο τούτης εδώ της αδελφής σου». Μεγάλη ήταν η απογοήτευση του Κάνσα και ο θυμός της Νισούμπα στο άκουσμα των λόγων του. Όταν η βασίλισσα βρέθηκε μόνη με τον βασιλιά, του είπε:

—Πρέπει να λείψει αμέσως η Ντεβάκι.

—Πώς, απάντησε ο Κάνσα, θα κάνω την αδελφή μου να χαθεί; Αν οι Ντέβα την προστατεύουν, η εκδίκησή τους θα πέσει πάνω μου.

—Τότε, είτε η Νισούμπα οργισμένη, να βασιλέψει αυτή στη θέση μου, και η αδελφή σου να γεννήσει αυτόν που θα σε καταστρέψει· εγώ δεν θέλω πια να βασιλεύω μ' έναν δειλό που φοβάται τους Ντέβα· γυρνάω στον πατέρα μου, τον Καλαγένι.

Τα μάτια της Νισούμπα πετούσαν φωτιές και τα διαμάντια γυάλιζαν στα σκουλαρίκια της. Κυλίστηκε στη γη, και το ωραίο της σώμα κουλουριάστηκε σαν οργισμένο φίδι. Ο Κάνσα κινδύνευε να τη χάσει· μαγεμένος από απίστευτη ηδονή, φοβήθηκε και δαγκώθηκε από καινούριο πόθο.

—Καλά! είπε. Η Ντεβάκι θα λείπει. Αλλά μη μ' εγκαταλείψεις.

Αστραπή θριάμβου έλαμψε στα μάτια της Νισούμπα, αιμάτινο κύμα φλόγισε το πρόσωπό της. Σηκώθηκε μ' ένα πήδημα κι αγκάλιασε με τα λυγερά της μπράτσα τον δαμασμένο τύρανο. Έπειτα, ακουμπώντας τον με τα εβένινα στήθη της που ευώδιαζαν μεθυστικά και αγγίζοντάς τον με τα καυτά χείλη της, είπε χαμηλόφωνα:

«Θα προσφέρουμε θυσία στην Κάλι, τη θεά του πόθου και του θανάτου, και θα μας δώσει γιο που θα γίνει ο κύριος του κόσμου!».

Την ίδια νύχτα, όμως, ο Πουροχίτα, ο τελετάρχης της θυσίας, είδε στον ύπνο του τον βασιλιά Κάνσα να δγάζει το σπαθί του ενάντια στην αδελφή του. Αμέσως, πήγε στην παρθένα

Ντεβάκι και της ανήγγειλε ότι την απειλούσε θανάσιμος κίνδυνος και τη διέταξε να καταφύγει χωρίς καθυστέρηση στους αναχωρητές. Η Ντεβάκι, οδηγημένη από τον ιερέα της φωτιάς και μεταμφιεσμένη σε καλόγρια, βγήκε από το παλάτι του Κάνσα και άφησε πίσω της την πόλη της Μαδούρα χωρίς κανέναν να την αντίληφθει.

Νωρίς το πρωί, οι στρατιώτες έψαξαν να βρουν την αδελφή του βασιλιά για να τη συλλάβουν. Βρήκαν το δωμάτιό της άδειο. Ο βασιλιάς ρώτησε τους φρουρούς της πόλης, κι αυτοί του απάντησαν πως όλη τη νύχτα οι πύλες των τειχών δεν άνοιξαν ούτε στιγμή. Όμως, του είπαν, είδαν στον ύπνο τους πως μια ακτίνα γκρέμισε τα τείχη κι άνοιξε ένα δρόμο απ' όπου πέρασε μια γυναίκα κι έφυγε από την πόλη.

Ο Κάνσα κατάλαβε πως η Ντεβάκι προστατευόταν από μιαν ανίκητη και μυστική δύναμη. Το μίσος για την αδελφή του θέριεψε μέσα στην ψυχή του.

Η παρθένα Ντεβάκι

Όταν η Ντεβάκι, ντυμένη με φλούδες δέντρων που έκρυβαν την ομορφιά της, μπήκε στην απέραντη μοναξιά των μεγάλων δασών, παραπατούσε εξαντλημένη από την κούραση και την πείνα. Με το που ένιωσε όμως τη σκιά αυτών των υπέροχων δασών, με το που δοκίμασε τους καρπούς της μαγγιαράς και ανάπνευσε τη δροσιά μια πηγής, αισθάνθηκε να ξαναγεννιέται σαν λουλούδι.

Μπήκε πρώτα μέσα στους πελώριους θόλους που σχημάτιζαν οι πυκνοί κορμοί, που τα κλαδιά τους ξαναγύριζαν στο έδαφος και πολλαπλασίαζαν στο άπειρο τις στοές τους. Περπάτησε ώρα πολλή, προφυλαγμένη από τον ήλιο, σαν μέσα σε παγίδα σκοτεινή και αδιέξοδη. Το βουητό των μελισσών, η φωνή των ερωτευμένων παγωνιών, το τραγούδι της κόκκιλας και χιλίων πουλιών την τραβούσαν όλο και πιο βαθιά.

Τα δέντρα γίνονταν όλο και πιο απέραντα, το δάσος πιο βαθύ και δύσβατο. Οι κορμοί σφιγμένοι πίσω απ' άλλους κορμούς, το φύλλωμα φουσκωμένο πάνω σ' άλλο που σχημάτιζε θόλους, πυλώνες που ολοένα μεγάλωναν. Άλλοτε η Ντεβάκι γλιστρούσε σε πράσινους διαδρόμους, όπου ο ήλιος έριχνε καταρράκτες φως και όπου ήταν πεσμένοι κορμοί δέντρων, ξεριζωμένοι από την καταιγίδα. Άλλοτε πάλι σταματούσε στη σκιά της μαγγιαράς και της ασόκας, με τις πράσινες ανθισμένες γιrolάντες τους. Ζαρκάδια και πάνθηρες πηδούσαν μέσ' από τις λόχμες, συχνά ακόμη και κοπάδια βούβαλοι έσπαζαν τα κλαδιά ή κάποια ομάδα πιθήκων περνούσε απ' τα φυλλώματα φωνάζοντας. Περπάτησε έτσι όλη μέρα.

Προς το βράδυ, πάνω από ένα δάσος από μπαμπού διέκρινε το ακίνητο κεφάλι ενός σοφού ελέφαντα. Κοιτάζοντας αυτός την παρθένα έξυπνα και προστατευτικά, σήκωσε την προβοσκίδα του σαν να 'θελε να τη χαιρετίσει. Τότε το δάσος φωτίστηκε, και η Ντεβάκι διέκρινε ένα τοπίο βαθιάς ειρήνης, με ουράνια και παραδείσια γοητεία.

Μπροστά της απλώνονταν μια λίμνη σπαρμένη με λωτούς και νούφαρα: ο γαλάζιος κόρφος της φώτιζε στο μεγάλο, σκιερό δάσος σαν άλλος ουρανός. Ντροπαλοί πελαργοί ονειρεύονταν ακίνητοι στις όχθες και δυο γαζέλες πίνανε από το κύμα της. Στην άλλη όχθη, προφυλαγμένο μέσα στα φοινικόδεντρα, χαμογελούσε το καταφύγιο των αναχωρητών. Ένα ρόδινο ήρεμο φως πλανιόταν στη λίμνη, στα δάση και στην κατοικία των αγίων ρίσι. Στον ορίζοντα η άσπρη κορυφή του Μερού δέσποζε στον ωκεανό των βουνών. Η αναπνοή ενός αόρατου ποταμιού ζωντάνευε τα φυτά και ο κεραυνός κάποιου μακρινού καταρράκτη πλανιόταν μες στην πνοή της αύρας σαν χάδι και σαν μελωδία.

Στην άκρη της λίμνης η Ντεβάκι είδε μια βάρκα. Όρθιος στην πλώρη στεκόταν ένας άντρας ώριμος, ένας αναχωρητής που περίμενε. Έκανε ήσυχα σήμα στην παρθένα να μπει στη βάρκα και πήρε τα κουπιά. Ενώ το πλεούμενο έφευγε αγγίζοντας τα νούφαρα, η Ντεβάκι είδε έναν θηλυκό κύκνο που κολυμπούσε στη λίμνη. Ένας αρσενικός κύκνος πετώντας τολμηρά ήρθε από τον αιθέρα, άρχισε να διαγράφει μεγάλους κύκλους γύρω της κι έπειτα έπεσε στο νερό δίπλα στη σύντροφό του, ενώ το χιονάτο του φτέρωμα έτρεμε.

Η Ντεβάκι βλέποντας το θέαμα σκίρτησε βαθιά, χωρίς να ξέρει γιατί. Η βάρκα όμως άγγιξε την απέναντι όχθη, και η παρθένα δρέθηκε μπροστά στον βασιλιά των αναχωρητών, τον Βαχίστα.

Καθισμένος σε δέρμα γαζέλας και ντυμένος με τομάρι μαύρης αντιλόπης, είχε το σεβάσμιο ύφος θεού παρά ανθρώπου. Εδώ και εξήντα χρόνια τρεφότανε μόνο με άγριους καρπούς. Η κόμη και τα γένια του ήταν άσπρα σαν τις κορυφές του Χιμαβάτ, το δέρμα του διάφανο, το βλέμμα του στραμμένο στον διολογισμό. Μόλις είδε την Ντεβάκι, σηκώθηκε και τη χαιρέτισε με τις λέξεις τούτες:

«Ντεβάκι, αδελφή του περίφημου Κάνσα, καλωσόρισες ανάμεσά μας. Οδηγημένη από τον Μαχαντέβα, τον υπέρτατο κύριο, εγκατέλειψες τον κόσμο της αθλιότητας για τον κόσμο της ηδονής. Ιδού, βρίσκεσαι κοντά σ' άγιους ρίσι, κυρίους των αισθήσεών τους, ευτυχισμένους για την τύχη τους, που ποθούν τον δρόμο τ' ουρανού. Πολύν καιρό τώρα, σε περιμένουμε όπως η νύχτα την αυγή. Είμαστε το μάτι των Ντέβα που παρατηρεί τον κόσμο, και γι' αυτό ζούμε στο βάθος των δασών. Οι άνθρωποι δεν μας βλέπουν, αλλά εμείς τους βλέπουμε και παρακολουθούμε τη δράση τους. Η σκοτεινή εποχή του πόθου, του αίματος και του εγκλήματος έχει πέσει πάνω στη γη. Σε διαλέξαμε για την απολύτρωση, και οι Ντέβα σε διάλεξαν από μας. Γιατί στον κόλπο μιας γυναίκας, η λάμψη της θεϊκής ακτινοβολίας μέλλεται να λάβει ανθρώπινη μορφή».

Εκείνη τη στιγμή, οι ρίσι έδγαιναν από το ερημητήριο για τη βραδινή προσευχή. Ο γέροντας Βαχίστα τους διέταξε να υποκλιθούν βαθιά μπροστά στην Ντεβάκι. Όλοι έσκυψαν και ο Βαχίστα ξανάρχισε: «Αυτή εδώ θα γίνει η μητέρα όλων μας, αφού απ' αυτήν θα γεννηθεί το πνεύμα που πρέπει να μας ξαναγεννήσει». Έπειτα γυρίζοντας προς το μέρος της: «Πήγαινε, κόρη μου, οι ρίσι θα σε οδηγήσουν στη γειτονική λίμνη όπου θα κατοικούν οι αδελφές που μετανοούν. Θα ζήσεις μαζί τους, και τα μυστήρια θα εκπληρωθούν».

Η Ντεβάκι πήγε να μείνει στο καταπράσινο ερημητήριο, μαζί με τις ευσεβείς γυναίκες που έτρεφαν τις εξημερωμένες γαζέλες, και ζούσαν με καθαρμούς και προσευχές. Μια ηλικιωμένη της έδωσε κρυφές οδηγίες. Αυτές οι μεταμελημένες είχαν πάρει διαταγή να την ντύσουν σαν βασίλισσα με υπέροχα υφάσματα μοσχομυρωδάτα και να την αφήσουν να πλανιέται στο δάσος.

Πράγματι, το γεμάτο αρώματα, φωνές και μυστήρια δάσος σαγήνευε την κοπέλα. Μερικές φορές συναντούσε συνοδείες γέρων αναχωρητών που έρχονταν από τον ποταμό. Βλέποντάς τη, γονάτιζαν μπροστά της και μετά ξανάπαιρναν τον δρόμο τους. Μια μέρα, δίπλα σε μια πηγή σκεπασμένη από ροδόχρωμους λωτούς, διέκρινε έναν νέο αναχωρητή που προσευχόταν. Στο πλησίασμά της, σηκώθηκε, την κοίταξε με θλιμμένο, βαθύ βλέμμα και απομακρύνθηκε σιωπηλά: οι σοβαρές φιγούρες των γε-

ρόντων, η εικόνα των δύο κύκνων και το βλέμμα του νέου αναχωρητή κυνηγούσαν την παρθένα στα όνειρά της.

Κοντά στην πηγή, υπήρχε ένα παμπάλαιο δέντρο με πλατιά κλαδιά, που οι άγιοι ρίσι ονόμαζαν «δέντρο της ζωής». Στην Ντεβάκι άρεσε να κάθεται στη σκιά του. Συχνά μισοκοιμόταν εκεί, και την επισκέπτονταν περιεργες οπτασίες. Φωνές τραγουδούσαν πάνω από τα φυλλώματα: «Δόξα σ' εσένα, Ντεβάκι! Θα 'ρθει στεφανωμένη από φως, αυτό το καθαρό ρευστό της μεγάλης ψυχής, και τ' αστέρια θα θολώσουν με τη λάμψη τους. Θα 'ρθει και η ζωή θα προκαλέσει τον θάνατο και θα ξαναβιώσει το αίμα όλων των πλασμάτων. Θα 'ρθει, πιο γλυκό από το μέλι και την αμρίτα, πιο αγνό κι από το ακηλίδωτο αρνί, από το στόμα μιας παρθένας, και όλες οι καρδιές θα γεμίσουν έρωτα. Δόξα, δόξα, δόξα σ' εσένα, Ντεβάκι!». Ήταν οι αναχωρητές; Ήταν οι Ντέβά που τραγουδούσαν έτσι; Μερικές φορές της φαινότανε πως κάποια μακρινή επίδραση ή κάποια μυστηριώδης παρουσία, σαν αόρατο χέρι, απλωνόταν επάνω της και την ανάγκαζε να κοιμηθεί. Τότε έπεφτε σε βαθύ ύπνο, γλυκό και ανεξήγητο, και ξυπνούσε αναστατωμένη και ταραγμένη. Γυρνούσε λες και θα 'βρισκε κάποιον, αλλά δεν έβλεπε κανένα. Μόνο που μερικές φορές έβρισκε τριαντάφυλλα σπαρμένα στο χορταρένιο στρώμα της ή κάποιο στεφάνι από λωτούς ανάμεσα στα χέρια της.

Μια μέρα η Ντεβάκι έπεσε σε βαθιά έκσταση. Άκουσε μια ουράνια μελωδία, όμοια ωκεανός άρπες και θεϊκές φωνές. Ξάφνου άνοιξε ο ουρανός σε άβυσσο από φως. Εκατομμύρια υπέρλαμπρα όντα την κοιτούσαν και στη λάμψη μιας εκτυφλωτικής ακτίνας ο ήλιος των ήλιων, ο Μαχαντέβα, της εμφανίστηκε με ανθρώπινη μορφή. Τότε, καλυμμένη τελείως από το Πνεύμα των κόσμων, έχασε τις αισθήσεις της και, ξεχνώντας τη γη, σε μια δίχως όρια ηδονή, συνέλαβε το Θείο Παιδί.

Όταν τα εφτά φεγγάρια συμπλήρωσαν τις μαγικές τροχιές τους πάνω στο ιερό δάσος, ο αρχηγός των αναχωρητών φώναξε την Ντεβάκι: «Η θέληση των Ντέβα εκπληρώθηκε», της είπε. «Συνέλαβες στην αγνότητα της καρδιάς και της θείας αγάπης. Παρθένα και μητέρα, σε χαιρετίζουμε. Θα γεννήσεις γιο, που θα 'ναι ο σωτήρας του κόσμου. Αλλά ο αδελφός σου, ο Κάνσα,

σε ψάχνει να σε σκοτώσει μαζί με τον τρυφερό καρπό που 'χεις στα σπλάχνα σου. Πρέπει να γλιτώσεις. Οι αδελφοί θα σ' οδηγήσουν στους ποιμένες που ζουν στους πρόποδες του όρους Μερού, κάτω από τους αρωματισμένους κέδρους, στον αγνό αέρα του Χιμαβάτ. Εκεί θα γεννήσεις τον θείο γιο σου και θα τον ονομάσεις Κρίσνα, ο ιερός. Μην του μιλήσεις όμως για την καταγωγή του ούτε για τη δική σου, ποτέ. Πήγαινε και μη φοβάσαι, γιατί αγρυπνούμε για σένα».

Η Ντεβάκι τότε έφυγε και κατευθύνθηκε προς τους βοσκούς του όρους Μερού.

Η νεανική ηλικία του Κρίσνα

Στους πρόποδες του όρους Μερού απλωνότανε μια δροσερή και όλο βλάστηση κοιλάδα, τριγυρισμένη από μεγάλα δάση κέδρων, όπου γλιστρούσε η καθαρή ανάσα του Χιμαβάτ. Σ' αυτή την ψηλή κοιλάδα κατοικούσε μια φυλή βοσκών, που είχαν βασιλιά τους τον πατριάρχη Νάντα, τον φίλο των αναχωρητών. Εκεί βρήκε η Ντεβάκι καταφύγιο ενάντια στις διώξεις του τυράννου της Μαδούρα, κι εκεί, στην κατοικία του Νάντα, γέννησε τον γιο της Κρίσνα. Εκτός από τον Νάντα, κανείς δεν έμαθε ποια ήταν η ξένη κι από πού ερχόταν αυτός ο γιος. Οι γυναίκες του τόπου είπαν μόνο:

«Είναι γιος των Γκαντάρβα. Γιατί οι μουσικοί του Ίνδρα πρέπει να 'ταν παρόντες στους έρωτες αυτής της γυναίκας που μοιάζει με ουράνια νύφη, με Αψάρα».

Το θαυμάσιο παιδί της άγνωστης γυναίκας μεγάλωσε ανάμεσα σε κοπάδια και βοσκούς, υπό την επίβλεψη της μητέρας του. Οι ποιμένες τ' ονόμασαν «ο Ακτινοβόλος», γιατί και μόνη η παρουσία του, το χαμόγελό του και τα μεγάλα μάτια του είχαν το χάρισμα να σκορπούν χαρά. Ζώα, παιδιά, γυναίκες, άνδρες, όλος ο κόσμος το αγαπούσε, όπως κι αυτό φαινόταν ν' αγαπάει όλο τον κόσμο, καθώς χαμογελούσε με τη μάνα του, έπαιζε με τις προβατίνες και τα συνομήλικά του παιδιά και μιλούσε με τους γέροντες. Ο μικρός Κρίσνα ήταν άφοβος, γεμάτος τόλμη και εκπληκτικά δραστήριος. Μερικές φορές τον συναντούσαν στα δάση, ξαπλωμένο στο χόρτο, σφίγγοντας στην αγκαλιά του νέους πάνθηρες και κρατώντας ανοιχτό το στόμα τους, χωρίς αυτοί να τολμήσουν να τον δαγκώσουν. Εμφάνιζε ακόμη από-

τομες ακινησίες, παράξενες θλίψεις. Τότε στεκόταν απόμακρος και σοβαρός, απορροφημένος, κοιτούσε χωρίς ν' απαντάει. Αλλά πάνω απ' όλα και όλους, ο Κρίσνα λάτρευε τη νεαρή μητέρα του, τόσο όμορφη και τόσο ευτυχισμένη που του μιλούσε για τον ουρανό των Ντέβα, τους ηρωικούς αγώνες και για τα θαυμάσια πράγματα, που είχε μάθει στους αναχωρητές. Και οι βοσκοί, που οδηγούσανε τα κοπάδια τους κάτω από τους κέδρους του Μερού, έλεγαν: «Ποια να 'ναι αυτή η μάνα και αυτός ο γιος; Παρ' όλο που 'ναι ντυμένη όπως οι γυναίκες μας, μοιάζει βασίλισσα. Το θαυμάσιο παιδί της μεγαλώνει με τα δικά μας, κι όμως δεν τους μοιάζει. Είναι τάχα κάποιιο πνεύμα; Είναι θεός; Όποιος και να 'ναι, θα μας φέρει ευτυχία».

Όταν ο Κρίσνα έγινε δεκαπέντε χρόνων, ο αρχηγός των αναχωρητών κάλεσε την Ντεβάκι. Μια μέρα εξαφανίστηκε χωρίς ν' αποχαιρετήσει τον γιο της. Ο Κρίσνα, μη βλέποντάς την πια, βρήκε τον πατριάρχη Νάντα και του είπε:

«Πού είναι η μητέρα μου;».

Ο Νάντα απάντησε κουνώντας το κεφάλι: «Παιδί μου, μη με ρωτάς. Η μητέρα σου έφυγε για μακρινό ταξίδι. Γύρισε στη χώρα απ' όπου ήρθε και δεν γνωρίζω πότε θα γυρίσει».

Ο Κρίσνα δεν απάντησε, αλλά έπεσε σε τόσο βαθιά περιουλογή, που όλα τα παιδιά απομακρύνονταν από κοντά του, σαν κάποια πρόληψη να τα τρώμαζε. Ο Κρίσνα εγκαταλείπει τους συντρόφους του, φεύγει από τα παιχνίδια τους και, χαμένος στις σκέψεις του, απομακρύνεται από το όρος Μερού. Περιπλανιέται έτσι πολλές βδομάδες. Ένα πρωί, έφθασε σε μια ψηλή δασώδη κορυφή, απ' όπου η ματιά του μπορούσε ν' απλωθεί πάνω στην οροσειρά του Χιμαβάτ. Ξαφνικά, διακρίνει κοντά του έναν ψηλό γέροντα με το λευκό ένδυμα των αναχωρητών, όρθιο κάτω από τους γιγάντιους κέδρους, στο πρωινό φως. Φαινόταν να 'ναι εκατό χρόνων. Τα χιονάτα γένια του και το φαλακρό του μέτωπο έλαμπαν μεγαλόπρεπα. Το γεμάτο ζωή παιδί κι ο εκατόχρονος κοιτάχτηκαν πολλή ώρα. Τα μάτια του γέρου αναπαύονταν με καλοσύνη πάνω στον Κρίσνα, αλλά ο Κρίσνα είχε εκπλαγεί τόσο, που έμεινε βουβός από θαυμασμό. Παρ' όλο που τον έβλεπε για πρώτη φορά, του φαινόταν γνώριμος. Στο τέλος ο γέροντας του είπε:

- Ποιον ζητάς;
- Τη μητέρα μου.
- Δεν είναι πια εδώ.
- Πού θα τη βρω;
- Σ' αυτόν που δεν αλλάζει ποτέ.
- Και πώς να τον βρω αυτόν;
- Ψάξε.
- Και σένα θα σε ξαναδώ;

— Ναι, όταν η κόρη του Φιδιού σπρώξει τον γιο του Ταύρου στο έγκλημα, τότε θα με ξαναδείς μιαν ολοπόρφυρη χαραυγή. Τότε θα πνίξεις τον Ταύρο και θα συντρίψεις το κεφάλι του Φιδιού. Για του Μαχαντέβα, μάθε ότι εσύ κι εγώ δεν είμαστε παρά ένα σ' Εκείνον! Αναζήτησέ τον, — ψάξε, ψάχνε πάντα!

Τότε ο γέροντας άπλωσε τα χέρια του σαν να ευλογούσε. Έπειτα γύρισε κι έκανε μερικά βήματα κάτω από τους ψηλούς κέδρους προς την κατεύθυνση του Χιμαβάτ. Ξαφνικά, ο Κρίσνα νόμισε πως η μεγαλειώδης μορφή γινότανε διάφανη, έπειτα τρεμούλιασε και χάθηκε κάτω από το σπινθηροδόλημα των κλαδιών με τις λεπτές δελόνες, σε μια δόνηση φωτεινή.

Όταν ο Κρίσνα κατέβηκε από το όρος Μερού, ήταν σαν μεταμορφωμένος. Καινούρια ενέργεια ακτινοβολούσε η ύπαρξή του. Μάζεψε τότε τους συντρόφους του και τους είπε: «Πάμε να παλέψουμε ενάντια στους ταύρους και τα φίδια· πάμε να προστατέψουμε τους καλούς και να καταστρέψουμε τους κακούς». Με το τόξο στο χέρι και το σπαθί στο πλευρό, ο Κρίσνα και οι σύντροφοί του, τα παιδιά των βουκών που 'γιναν πολεμιστές, άρχισαν να δέρνουν τα δάση παλεύοντας ενάντια στ' άγρια θηρία. Στα δάθη των δασών ακούγονταν τα ουρλιαχτά της ύαινας, του τσακαλιού και της τίγρης και οι θριαμβευτικές φωνές των παλικαριών μπροστά στα σκοτωμένα ζώα. Ο Κρίσνα σκότωσε και δάμασε λιοντάρια, έκανε πόλεμο στους βασιλιάδες και απελευθέρωσε καταπιεσμένες φυλές. Αλλά η θλίψη παρέμενε μες στην καρδιά του. Αυτή την καρδιά που δεν είχε παρά έναν βαθύ, μυστηριώδη και ανομολόγητο πόθο: να ξαναβρεί τη μάνα του και να ξαναδεί τον σπουδαίο γέροντα. Θυμότανε τα λόγια του: «Δεν μου 'χε υποσχεθεί πως θα τον ξανάβλεπα, όταν θα συντρίψω το κεφάλι του Φιδιού; Δεν μου 'χε πει πως θα

ξανάβρισκα τη μάνα μου σ' αυτόν που δεν αλλάζει ποτέ;». Παρ' ότι όμως πάλευε, νικούσε και σκότωνε, δεν ξανάδε ούτε τον σπουδαίο γέροντα ούτε την ακτινοβόλα μητέρα του.

Μια μέρα άκουσε να μιλούν για τον Καλαγένι, τον βασιλιά των Φιδιών, και ζήτησε να παλέψει με το πιο φοβερό από τα ερπετά του, παρουσία του μάγου βασιλιά. Έλεγαν ότι το ζώο αυτό, ασκημένο από τον Καλαγένι, είχε ήδη κατασπαράξει εκατοντάδες ανθρώπους κι ότι το βλέμμα του πάγωνε από τρόμο και τον πιο θαρραλέο. Από το βάθος του σκοτεινού ναού της Κάλι, ο Κρίσνα είδε να θγαίνει στο κάλεσμα του Καλαγένι ένα μακρύ γαλαζοπράσινο ερπετό. Το φίδι σήκωσε αργά το παχύ σώμα του, κούνησε την κόκκινη χαίτη του, και τα διαπεραστικά του μάτια άναψαν στο τερατώδες κεφάλι του, το καλυμμένο με αστραφτερά λέπια.

«Αυτό το φίδι», είπε ο Καλαγένι, «γνωρίζει πολλά πράγματα: είναι ισχυρός δαίμονας. Δεν θα τα πει παρά μόνο σ' αυτόν που θα τον σκοτώσει, αλλά σκοτώνει όσους πέσουν. Σε είδε· σε κοιτάζει· είσαι στην εξουσία του. Δεν σου μένει παρά να το λατρέψεις ή να πεθάνεις σε μια πάλη χωρίς νόημα».

Στα λόγια αυτά ο Κρίσνα αγανάκτησε, γιατί ένιωθε πως η καρδιά του ήταν σαν την άκρη του κεραυνού. Κοίταξε το φίδι και ρίχτηκε πάνω του, πιάνοντάς το από το κεφάλι. Άνθρωπος και φίδι κύλησαν στα σκαλοπάτια του ναού. Αλλά, προτού το ερπετό κουλουριαστεί γύρω του, ο Κρίσνα του κόβει το κεφάλι με το ξίφος του και, αφού απελευθερώθηκε από το σώμα που ακόμα κουλουριαζόταν, ο νεαρός νικητής σήκωσε θριαμβευτικά το κεφάλι του φιδιού στο αριστερό του χέρι. Το κεφάλι όμως ήταν ακόμα ζωντανό· κοιτάζοντας πάντα τον Κρίσνα, του είπε:

«Γιατί με σκότωσες, γιε του Μαχαντέβα; Πιστεύεις ότι θα βρεις την αλήθεια σκοτώνοντας ζωντανούς; Ασυλλόγιστε, δεν θα τη βρεις, παρά μόνο όταν κι ο ίδιος θα περνάς τα στάδια της τελικής αγωνίας. Ο θάνατος είναι στη ζωή, η ζωή είναι στον θάνατο. Να φοβάσαι την κόρη του Φιδιού και το χυμένο αίμα. Πρόσεξε! Πρόσεξε!». Αυτά είπε το φίδι και πέθανε. Ο Κρίσνα άφησε να πέσει το κεφάλι του και έφυγε γεμάτος τρόμο. Αλλά ο Καλαγένι είπε: «Δεν μπορώ να κάνω τίποτα σ' αυτόν τον άνθρωπο· η Κάλι μόνο θα μπορούσε να τον δαμάσει με μάγια».

Μετά ένα μήνα καθαρμών και προσευχών στις όχθες του Γάγγη, αφού εξαγνίστηκε στο φως του ήλιου και στη σκέψη του Μαχαντέβα, ο Κρίσνα επιστρέφει στην πατρίδα του, στους βοσκούς του όρους Μερού.

Το φθινοπωριάτικο φεγγάρι ανέβαινε πάνω στα δάση με τους κέδρους κι έδειχνε τον φωτεινό του δίσκο, ενώ ο αέρας γέμιζε από τη νύχτα με τις μυρωδιές των άγριων κρίνων που μέσα τους βομβούνε όλη μέρα οι μέλισσες. Καθισμένος κάτω από έναν μεγάλο κέδρο, στην άκρη μιας πρασιάς, ο Κρίσνα, κουρασμένος από την άδικη πάλη της γης, ονειρευόταν τους ουράνιους αγώνες και το άπειρο του ουρανού. Όσο πιο πολύ σκεφτόταν την καλότυχη μητέρα του και τον σπουδαίο γέροντα, τόσο τα παιδικά κατορθώματά του του φαίνονταν αξιοκαταφρόνητα και όλο και περισσότερο τα ουράνια πράγματα γίνονταν γι' αυτόν ζωντανά.

Παρηγορητική γοητεία, θεία ανάμνηση τον πλημμύρισε. Τότε, ένας ύμνος ευγνωμοσύνης προς τον Μαχαντέβα ανέβηκε από την καρδιά του και ξεχείλισε από τα χείλη του με μια γλυκιά και θεία μελωδία. Σαγηνευμένες από το υπέροχο αυτό άσμα, οι Γκοπίς, οι κόρες και οι γυναίκες των βοσκών, βγήκαν από τις κατοικίες τους. Οι πρώτες έχοντας διακρίνει γέροντες της οικογένειάς τους στον δρόμο τους, ξαναμήτηκαν αμέσως, αφού έκαναν πως έκοβαν κάποιο λουλούδι. Μερικές πλησίασαν περισσότερο, φωνάζοντας:

«Κρίσνα, Κρίσνα!». Μετά έφυγαν ντροπαλές. Σιγά σιγά παίρνοντας θάρρος, οι γυναίκες τριγύρισαν τον Κρίσνα, σαν δειλές και περίεργες γαζέλες, γοητευμένες από τις μελωδίες του. Αυτός, χαμένος στο όραμα των θεών, δεν τις έβλεπε, έχοντας διεγερθεί όλο και περισσότερο από τον ύμνο του. Οι Γκοπίς άρχισαν ν' ανυπομονούν, επειδή δεν τις πρόσεχε. Η Νιχναλί, η κόρη του Νάντα, είχε πέσει με κλειστά τα μάτια σε ένα είδος έκστασης. Αλλά η Σαρασβατί, η αδελφή της, πιο θαρραλέα, γλίστρησε κοντά στον γιο της Ντεβάκι και σφίχτηκε πάνω του έπειτα με τρυφερή φωνή του είπε: «Ω Κρίσνα, δεν βλέπεις πως σε ακούμε και δεν μπορούμε πια να κοιμηθούμε στο σπίτι μας; Οι μελωδίες σου μας μάγεψαν, ήρωα αγαπητέ! Και να 'μαστε, αλυσοδεμένες στη φωνή σου, δίχως να μπρούμε πια να περάσουμε χωρίς εσένα».

—Ω! τραγούδησε κι άλλο, είτε μια κοπέλα: μάθε μας να εναρμονίζουμε τις φωνές μας!

—Μάθε μας τον χορό, είτε μια γυναίκα.

Και ο Κρίσνα, βγαίνοντας από τ' όνειρό του, έριξε στις Γκοπίς καλόκαρδα βλέμματα. Τους μίλησε γλυκά και, παίρνοντας το χέρι τους, τις κάθισε στο χορτάρι, στη σκιά των μεγάλων κέδρων, κάτω από το φως της λαμπρής σελήνης. Τότε τους διηγήθηκε αυτό που 'χε δει ο ίδιος: την ιστορία των θεών και των ηρώων, τους πολέμους του Ίνδρα και τα κατορθώματα του θεϊκού Ράμα.

Γυναίκες και κοπέλες τον άκουγαν μαγεμένες. Αυτές οι αφηγήσεις κράτησαν μέχρι την αυγή.

Ήρθε το ξημέρωμα. Ο Κρίσνα κοίταξε τις δύο γυναίκες, την καθεμιά με τη σειρά της, και έριξε τα χέρια του γύρω απ' αυτές. Ακούμπησε πρώτα το στόμα του στα χείλη της Σαρασβατί, έπειτα στα μάτια της Νιχταλί. Σ' αυτά τα δυο παρατεταμένα φιλήματα, ο νέος Κρίσνα φάνηκε ν' ανιχνεύει και ν' απολαμβάνει όλες τις ηδονές της γης. Ξαφνικά σκίρτησε και είπε:

—Είσαι ωραία, Σαρασβατί, εσύ που τα χείλη σου έχουν το άρωμα του κεχριμπαριού κι όλων των λουλουδιών· είσαι αξιολάτρευτη, Νιχταλί, εσύ που τα μάτια σου τα βαθιά ξέρουν να βλέπουν μέσ' από τον ίδιο σου τον εαυτό. Σας αγαπώ και τις δυο... Αλλά πώς θα σας παντρευόμουν, αφού η καρδιά μου θα 'πρεπε να μοιράζεται ανάμεσα στις δυο σας;

—Αχ! Δεν θ' αγαπήσει ποτέ! είτε η Σαρασβατί με πείσμα.

—Δεν θ' αγαπήσω παρά μόνο με αιώνιο έρωτα.

—Και τι χρειάζεται για ν' αγαπήσεις έτσι; είτε η Νιχταλί τρυφερά.

Ο Κρίσνα σηκώθηκε· τα μάτια του λάμπανε.

—Για ν' αγαπήσω με αιώνιο έρωτα; Πρέπει να σθήσει το φως της ημέρας, ο κεραυνός να πέσει στην καρδιά μου και η ψυχή μου να φύγει έξω από μένα ως το βάθος τ' ουρανού!

Όσο μιλούσε, οι κοπέλες νόμισαν πως γινόταν ψηλότερος. Ο Κρίσνα άρχισε ν' ανεβαίνει μόνος τον δρόμο προς το όρος Μερού. Την επόμενη νύχτα, οι Γκοπίς συγκεντρώθηκαν για τα παιχνίδια τους, αλλά άδικα περίμεναν τον δάσκαλό τους. Είχε εξαφανιστεί χωρίς να τους αφήσει παρά μόνο μια μυρωδιά, ένα άρωμα ύπαρξης: τα τραγούδια και τους ιερούς χορούς.

Μύηση

Όταν ο βασιλιάς Κάνσα έμαθε ότι η αδελφή του, η Ντεβάκι, έζησε με τους αναχωρητές και καθώς δεν μπορούσε να τη βρει, άρχισε να τους καταδιώκει σαν άγρια ζώα. Αναγκάστηκαν να καταφύγουν στην πιο απομακρυσμένη και άγρια περιοχή του δάσους. Τότε ο αρχηγός τους, ο γηραιός Βαχίστα, παρ' όλο που ήταν εκατό χρόνων, ξεκίνησε για να συναντήσει τον βασιλιά της Μαδούρα και να του μιλήσει. Οι φύλακες είδαν μ' έκπληξη έναν τυφλό γέροντα, που τον οδηγούσε μια γαζέλα ζωσμένη από τον ίδιο, να εμφανίζεται στις πύλες του παλατιού. Γεμάτοι σεβασμό για τον ρίσι, τον άφησαν να περάσει. Ο Βαχίστα πλησίασε στον θρόνο, όπου ο Κάνσα είχε καθίσει δίπλα στη Νισούμπα, και του είπε:

«Κάνσα, βασιλιά της Μαδούρα, αλίμονο σ' εσένα, γιε του Ταύρου, που καταδιώκεις τους μοναχούς του άγιου δάσους! Κακό θα σ' εύρει, θυγατέρα του φιδιού, που του εμπυσάς μίσος. Η μέρα της δικής σας τιμωρίας πλησιάζει. Μάθετε ότι ο γιος της Ντεβάκι είναι ζωντανός. Θα έρθει σκεπασμένος με σπλισμό από σιδερένια λέπια και θα σε διώξει από τον θρόνο μ' αγανάκτηση. Τώρα τρέμετε και ζήστε στον φόβο· είναι η τιμωρία που σας επιφυλάσσουν οι Ντέβα».

Οι πολεμιστές, οι φύλακες, οι υπηρέτες, είχαν γονατίσει μπροστά στον άγιο αιωνόβιο, που ξανάφυγε οδηγούμενος πάντοτε από τη γαζέλα, χωρίς κανένας να τολμήσει να τον αγγίξει. Αλλά, από τότε, ο Κάνσα και η Νισούμπα ονειρεύονταν τρόπους για να εξοντώσουν κρυφά τον βασιλιά των αναχωρητών. Η Ντεβάκι είχε πεθάνει, και κανένας πέρα από τον Βαχί-

στα δεν γνώριζε ότι ο Κρίσνα ήταν γιος της. Όμως, ο ήχος των κατορθωμάτων του είχε φτάσει μέχρι τ' αυτιά του βασιλιά. Ο Κάνσα σκέφτηκε:

«Χρειάζομαι έναν δυνατό άνθρωπο να με προστατέψει. Αυτός που σκότωσε το μεγάλο φίδι του Καλαγένι δεν θα φοβηθεί τον αναχωρητή». Έτσι σκέφτηκε ο Κάνσα κι έστειλε να πουν στον πατριάρχη Νάντα: «Στείλε μου αυτόν το νεαρό ήρωα Κρίσνα για να τον κάνω οδηγό στο άρμα μου και πρώτο σύμβουλο». Ο Νάντα ενημέρωσε τον Κρίσνα για τη διαταγή του βασιλιά. Κι αυτός είπε: «Θα πάω». Σκέφτηκε μέσα του: «Ο βασιλιάς της Μαδούρα να 'ταν τάχα αυτός που δεν αλλάζει ποτέ; Από αυτόν θα μάθω πού βρίσκεται η μάνα μου».

Ο Κάνσα, βλέποντας τη δύναμη, την επιδεξιότητα και την εξυπνάδα του Κρίσνα, τον συμπάθησε και του ανέθεσε την προστασία του βασιλείου του. Όταν όμως η Νισούμπα είδε τον ήρωα του όρους Μερού, σκίρτησε η σάρκα της μ' έναν πόθο βρόμικο, και το κοφτερό της πνεύμα συνέλαβε ένα σκοτεινό σχέδιο στο φως μιας εγκληματικής σκέψης.

Χωρίς ο βασιλιάς να το γνωρίζει, κάλεσε τον οδηγό του άρματος στον γυναικωνίτη. Μάγισσα καθώς ήταν, κατείχε τα μυστικά της τέχνης, που ξανανιώνει στιγμιαία με ισχυρά φίλτρα. Ο γιος της Ντεβάκι βρήκε τη Νισούμπα με τα εβένινα στήθη σχεδόν γυμνή πάνω σε πορφυρό κρεβάτι· χρυσά βραχιόλια έσφιγγαν τους αστραγάλους και τα χέρια της· διάδημα από πολύτιμες πέτρες έλαμπε στο κεφάλι της. Στα πόδια της έκαιγε μπακρένιο θυματό που ανέδιδε σύννεφο αρώματα.

—Κρίσνα, λέει η κόρη του βασιλιά των Φιδιών, το μέτωπό σου είναι πιο ήρεμο και από το χιόνι του Χιμαβάτ, και η καρδιά σου όπως η άκρη του κεραυνού. Στην αθωότητά σου, λάμπεις πάνω από όλους τους βασιλιάδες της γης. Εδώ, κανένας δεν σε γνώρισε· αγνοείς τον ίδιο τον εαυτό σου. Εγώ μόνη γνωρίζω ποιος είσαι, οι Ντέβα σ' έκαναν κύριο των ανθρώπων, μόνη εγώ μπορώ να σε κάνω κύριο του κόσμου. Θέλεις;

—Αν είναι ο Μαχαντέβα που μιλάει από το στόμα σου, είπε ο Κρίσνα με πολύ σοβαρό ύφος, θα μου πεις πού είναι η μητέρα μου και πού θα συναντήσω εκείνο τον ψηλό γέροντα που μου μίλησε κάτω από τους κέδρους του όρους Μερού.

—Τη μάνα σου, είτε η Νισούμπα χαμογελώντας περιφρονητικά, δεν είμαι βέβαια εγώ εκείνη που θα σου τη μάθει, όσο για τον γέρο σου, δεν τον γνωρίζω! Άμυαλε! Κυνηγάς όνειρα και δεν βλέπεις τους θησαυρούς της γης που σου προσφέρω. Υπάρχουν βασιλιάδες που φορούν το στέμμα και που δεν είναι βασιλιάδες. Υπάρχουν γιοι βοσκών, που φέρουν τη βασιλεία στο μέτωπό τους και που δεν γνωρίζουν τη δύναμή τους. Είσαι δυνατός, είσαι ωραίος, οι καρδιές είναι δικές σου. Να σκοτώσεις τον βασιλιά στον ύπνο του, και θα δάλω το στέμμα στα χέρια σου, και θα γίνεις ο κύριος του κόσμου! Γιατί σ' αγαπώ, και η μοίρα σ' έχει προορίσει για μένα. Το θέλω! Το διατάζω!

Με τα λόγια αυτά, η βασίλισσα ανασηκώθηκε προστακτική, μαγευτική, φοβερή σαν ωραίο φίδι. Ανυψωμένη από το κρεβάτι της, έριξε ένα φλογερό αλλά και τόσο σκοτεινό βλέμμα στον Κρίσνα που σκίρτησε τρομαγμένος. Σ' αυτά τα βλέμματα γνώρισε την κόλαση. Είδε το χάος του ναού της Κάλι, θεάς του Πόθου και του Θανάτου, και τα φίδια που κουλουριάζονταν σαν σε αιώνια αγωνία. Τότε, ξαφνικά, τα μάτια του Κρίσνα έγιναν σαν ξίφη. Διαπέρασαν πέρα για πέρα τη βασίλισσα και ο ήρωας του όρους Μερού φώναξε:

—Είμαι πιστός στον βασιλιά που μου ζήτησε να τον προστατεύσω, αλλά εσύ, γνώριζε το, θα πεθαίνεις.

Η Νισούμπα με μια διαπεραστική φωνή κύλησε στο στρώμα της, δαγκώνοντας την πορφύρα. Η πλαστή νιότη της είχε χαθεί, είχε ξαναγίνει γριά και ρυτιδιασμένη. Ο Κρίσνα δγήκε, αφήνοντας την έτσι μανιασμένη.

Κυνηγημένος μέρα και νύχτα από τα λόγια του αναχωρητή, ο βασιλιάς της Μαδούρα είπε στον οδηγό του άρματός του:

—Από τη στιγμή που ο εχθρός έβαλε το πόδι του στο παλάτι μου, δεν βρίσκω πια ειρήνη στον θρόνο μου. Ένας κολασμένος μάγος, σ' όνομα του Βαχίστα, που ζει σε ένα βαθύ δάσος, ήρθε να μου στείλει την κατάρα του. Από τότε ούτε που αναπνέω· ο γέροντας δηλητηρίασε τη ζωή μου, αλλά μαζί σου, που δεν σε τρομάζει τίποτα, δεν τον φοβάμαι. Έλα μαζί μου στο καταραμένο δάσος. Ένας σπιούνος που γνωρίζει όλα τα μονοπάτια θα μας οδηγήσει ως αυτόν. Μόλις τον δεις, ρίξου κατά πάνω του και χτύπα τον προτού προλάβει να μιλήσει ή να σε

κοιτάξει. Όταν πέσει πληγωμένος, ρώτησέ τον πού είναι ο γιος της αδελφής μου της Ντεβάκι και πώς τον λένε. Η ειρήνη του βασιλείου μου εξαρτάται απ' αυτό το μυστήριο.

—Μείνε ήσυχος, απάντησε ο Κρίσνα, δεν φοβήθηκα ούτε τον Καλαγένι ούτε το φίδι της Κάλι. Ποιος θα μπορούσε να με κάνει να τρέμω τώρα; Όσο δυνατός και να 'ναι ο άνθρωπος αυτός, θα μάθω τι σου κρύβει.

Μεταμφιεσμένοι σε κυνηγούς, βασιλιάς και οδηγός, έτρεχαν πάνω σε αμάξι με ορμητικά άλογα και γρήγορες ρόδες. Πίσω τους στεκόταν ο κατάσκοπος που 'χε εξερευνήσει το δάσος. Βρισκόμαστε στην αρχή της εποχής των βροχών. Φούσκωναν τα ποτάμια, η πλούσια βλάστηση σκέπαζε τους δρόμους και η άσπρη γραμμή των πελαργών φαινόταν πάνω στα σύννεφα. Όταν πλησίασαν στο ιερό δάσος, ο ορίζοντας σκοτεινίασε, ο ήλιος κρύφτηκε και η ατμόσφαιρα γέμισε χαλκοπράσινη ομίχλη. Σύννεφα κρέμονταν από τον ουρανό, που προμηνούσε θύελλα, και από τις αγριεμένες κορυφές των δασών.

—Γιατί σκοτεινίασε ο ήλιος ξαφνικά; Γιατί το δάσος μαύρισε τόσο πολύ; ρώτησε ο Κρίσνα τον βασιλιά.

—Το βλέπω καθαρά, απάντησε κείνος· ο Βαχίστα, ο κακός ερημίτης, σκοτεινιάζει τον ουρανό και ξεσηκώνει εναντίον μου το καταραμένο δάσος. Φοβάσαι, Κρίσνα, αλήθεια;

—Ακόμα κι αν η γη κι ο ουρανός αλλάξουν χρώμα, εγώ δεν φοβάμαι.

—Τότε προχώρα! Ο Κρίσνα μαστίγωσε τα άλογα, και το αμάξι χώθηκε στον πυκνό ίσκιο των μπαμπού. Για λίγο έτρεξε με μεγάλη ταχύτητα. Το δάσος γινόταν ολοένα πιο άγριο και τρομερό. Άρχισε ν' αστράφτει. Οι βροντές ούρλιαζαν.

—Ποτέ μου δεν είδα τον ουρανό τόσο μαύρο και τα δέντρα να χτυπιούνται έτσι. Ο μάγος σου είναι πολύ δυνατός!

—Κρίσνα, φονιά των φιδιών, ήρωα του βουνού Μερού, φοβάσαι;

—Ακόμα και αν τρέμει η γη, και αν βουλιάζει ο ουρανός, εγώ δεν φοβάμαι!

—Συνέχισε λοιπόν!

Ο τολμηρός οδηγός μαστίγωσε πάλι τ' άλογα, και το αμάξι συνέχισε τον δρόμο του. Η θύελλα θέβριεψε τόσο, που τα τερά-

στια δέντρα λύγισαν. Το αναστατωμένο δάσος μούγκριζε σαν να ούρλιαζαν χίλιοι δαίμονες. Ένας κεραυνός έπεσε δίπλα τους. Ένα μπαμπού, χτυπημένο από τον κεραυνό, τους έφραξε τον δρόμο. Τα άλογα σταμάτησαν και η γη σείστηκε.

—Ο εχθρός σου πρέπει να 'ναι θεός, είτε ο Κρίσνα, μια και ο ίδιος ο Ίνδρα τον προστατεύει.

—Πλησιάζουμε, είτε ο κατάσκοπος του βασιλιά, βλέπεις αυτήν την πεδιάδα με την πρασινάδα; Στην άκρη της βρίσκεται μια φτωχική καλύβα. Εκεί μέσα κάθεται ο Βαχίστα και τρέφει πουλιά. Τον φοβούνται τ' αγρίμια και τον υπερασπίζεται το ζαρκαδι. Δεν προχωρώ όμως δήμα πιο πέρα, ακόμα και αν μου χαρίσουν ένα βασίλειο.

Ο βασιλιάς της Μαδούρα, ακούγοντας τα λόγια αυτά χλόμιασε.

—Αλήθεια, εκεί είναι; Πίσω από τα δέντρα;

Γαντζώθηκε πάνω στον Κρίσνα και ψιθύρισε τρέμοντας ολόκληρος:

—Ο Βαχίστα! Ο Βαχίστα που συλλογίζεται τον θάνατό μου είναι κει. Με βλέπει από το βάθος του καταφυγίου του... το μάτι του με παρακολουθεί... Γλίτωσέ με απ' αυτόν!

—Ναι, είτε ο Κρίσνα κατεβαίνοντας από τ' αμάξι και πηδώντας πάνω στον κορμό ενός μπαμπού, μα τον Μαχαντέβα, θέλω να δω αυτόν που σε κάνει να τρέμεις τόσο.

Ο εκατόχρονος μούνι Βαχίστα ζούσε εδώ και ένα χρόνο στην καλύβα αυτή, που ήταν κρυμμένη στο πιο βαθύ μέρος του ιερού δάσους, και περίμενε τον θάνατο. Πριν από τον φυσικό θάνατο, είχε λυτρωθεί από τη φυλακή του σώματος. Τα μάτια του είχαν σβήσει, έβλεπε όμως με την ψυχή. Το δέρμα του μετά βίας αισθανόταν τη ζέστη και το κρύο, το πνεύμα του όμως ζούσε σε πλήρη ένωση με το ύψιστο πνεύμα. Έβλεπε πια τα εγκόσμια μόνο διά μέσου του φωτός του Βράχμα, προσευχόμενος και διαλογιζόμενος συνεχώς. Ένας πιστός μαθητής του από το ερημητήριο πήγαινε κάθε μέρα και του έφερε λίγο ρύζι, και με αυτό ζούσε. Το ελάφι, που βοσκούσε μέσα στο χέρι του, τον προειδοποιούσε σαν πλησιάζαν τ' αγρίμια. Εκείνος τότε τα 'διωχνε ψιθυρίζοντας ξόρκια και προτείνοντας το ραβδί του, μπαμπού με επτά κόμπους. Τους επισκέπτες που έρχονταν τους έβλεπε

από πολλές λεύγες μακριά με το εσωτερικό του βλέμμα.

Ο Κρίσνα, περπατώντας μέσα στη σκοτεινή πεδιάδα, δρέθηκε ξαφνικά μπροστά στον Βαχίστα. Ο βασιλιάς των αναχωρητών καθόταν οκλαδόν επάνω σε μια ψάθα, στηριγμένος στον στυλο της καλύβας του, απόλυτα γαλήνιος. Από τα μάτια του τυφλού έβγαινε η εσωτερική λάμψη του οραματιστή. Μόλις τον είδε ο Κρίσνα, αναγνώρισε τον «σπουδαίο γέροντα». Ένωσε υπέρτατη χαρά, και σεβασμός γέμισε την ψυχή του. Ξέχασε τον βασιλιά, το αμάξι του και το βασίλειό του, γονάτισε μπροστά στον άγιο και τον προσκύνησε. Ο Βαχίστα φαίνεται πως τον έβλεπε, γιατί με έναν ελαφρό κλονισμό σήκωσε το σώμα του που στηριζόταν στην καλύβα. Τέντωσε τα δυο του χέρια για να ευλογήσει τον ξένο και τα χείλη του ψιθύρισαν την άγια συλλαβή: AUM.

Ο βασιλιάς Κάνσα, όμως, επειδή δεν άκουγε καμιά φωνή και επειδή δεν έβλεπε τον οδηγό του να γυρίζει, γλίστρησε δειλά μέσα στην πεδιάδα: βλέποντας τον Κρίσνα γονατιστό μπροστά στον άγιο αναχωρητή, έμεινε άναυδος. Ο γέροντας έστρεψε τα τυφλά του μάτια προς τον Κάνσα, σήκωσε το ραβδί του και είπε:

—Ω βασιλιά της Μαδούρα, έρχεσαι να με σκοτώσεις. Σε χαιρετώ, γιατί θα με λυτρώσεις από το άθλιο τούτο σώμα. Θέλεις να μάθεις πού είναι ο γιος της αδελφής σου, της Ντεβάκι, που θα σε ρίξει από τον θρόνο. Να τος, γονατισμένος μπροστά μου και μπροστά στον Μαχαντέβα! Κοίτα πόσο ανόητος και καταραμένος είσαι, αφού ο χειρότερος εχθρός σου είναι αυτός ο ίδιος. Μου τον έφερες ως εδώ για να του πω ότι είναι το εκλεκτό τέκνο της μοίρας. Τρέμε! Η μαύρη ψυχή σου θα γίνει λεία των δαιμόνων.

Ο Κάνσα άκουγε κατάπληκτος. Δεν τολμούσε να κοιτάξει κατάματα τον γέροντα. Χλομός από θυμό, βλέποντας τον Κρίσνα γονατιστό συνέχεια, πήρε το τόξο του, το τέντωσε με όλη του τη δύναμη κι έριξε ένα βέλος στον γιο της Ντεβάκι. Το χέρι του όμως έτρεμε, η σαΐτα αστόχησε και το βέλος καρφώθηκε στο στήθος του Βαχίστα που φαινόταν σαν να το περίμενε, με τα χέρια σταυρωμένα, βυθισμένος, θα 'λεγες, σε έκσταση.

Μια κραυγή ξέφυγε, μια φοβερή κραυγή —όχι όμως από το στήθος του γέροντα, μα από το στήθος του Κρίσνα. Άκουσε το

βέλος να σφυρίζει στο αυτί του, το είδε να καρφώνεται στη σάρκα του άγιου, και του φάνηκε πως είχε καρφωθεί στη δική του καρδιά —τόσο πολύ είχε ταυτιστεί τη στιγμή εκείνη η ψυχή του με την ψυχή του ρισι. Όλη η θλίψη του κόσμου διαπέρασε με το μυτερό εκείνο βέλος την ψυχή του Κρίσνα και την ξέσκιωσε ως το δάθος. Ο Βαχίστα όμως, με το βέλος στο στήθος, χωρίς να κουνηθεί, μισάνοιξε τα χείλη και ψιθύρισε:

—Γιε του Μαχαντέβα, γιατί κραύγασες; Είναι μάταιο να σκοτώνεις. Το βέλος δεν μπορεί να χτυπήσει την ψυχή, και το θύμα είναι ο νικητής του φονιά. Θριάμβος, Κρίσνα. Η μοίρα εκπληρώθηκε: επιστρέφω σ' εκείνον που ποτέ δεν αλλάζει. Μακάρι ο Βράχμα να δεχτεί την ψυχή μου. Αλλά και συ, ο εκλεκτός του, ο σωτήρας του κόσμου, στάσου όρθιος! Κρίσνα! Κρίσνα!

Ο Κρίσνα σηκώθηκε κι έπιασε το σταθί του. Θέλησε να ορμήσει στον δασιλιά. Ο Κάνσα όμως είχε φύγει. Μια λάμψη φώτισε τότε τον μαύρο ουρανό, και ο Κρίσνα έπεσε χάμω, κεραινοβολημένος από το εκθαμβωτικό φως. Ενώ το σώμα του ήταν αναισθητο, η ψυχή του ενωμένη με την ψυχή του γέροντα, με τη δύναμη της συμπάθειας, ανέβηκε στο διάστημα. Η γη με τα ποτάμια της, τις θάλασσές της, τις ηπείρους της, εξαφανίστηκε σαν μια μαύρη σφαίρα, και οι δυο τους ανέβηκαν ως τον έβδομο ουρανό των Ντέβα, προς τον Πατέρα των όντων, τον ήλιο των ήλιων, τον Μαχαντέβα, τον Θείο Νου. Βυθίστηκαν μέσα σ' έναν ωκεανό φως που ανοιγόταν μπροστά τους. Στο κέντρο ο Κρίσνα είδε την Ντεβάκι, τη μητέρα του, που ακτινοβολούσε, τη δοξασμένη μητέρα του, που χαμογελαστή του άπλωνε τα χέρια και τον τραβούσε πάνω στο στήθος της. Χιλιάδες Ντέβα έρχονταν να λουστούν στην ακτινοβολία της Παρθένας-Μητέρας σαν σε άσβεστη εστία. Ο Κρίσνα ένιωθε να τον απορροφάει το γεμάτο αγάπη δλέμμα της Ντεβάκι. Και τότε, μέσ' από την καρδιά της μητέρας του, το είναι του ακτινοβόλησε διά μέσου όλων των ουρανών. Ένωσε πως ήταν Υιός, η θεία ψυχή όλων των όντων, ο Λόγος της ζωής, ο δημιουργός Λόγος. Ήταν ανώτερος από την παγκόσμια ζωή, τη διαπερνούσε με την ουσία του πόνου, με τη φωτιά της προσευχής και με την ευδαιμονία της θείας θυσίας.

«Είσαι το ξύλο που γεννάει με την τριβή τη φωτιά. Όπως και η Αδιτί, είσαι η μητέρα των θεών, όπως και η Διτί, είσαι η μητέρα των Ντατία, των εχθρών τους. Είσαι το φως από το οποίο γεννιέται η ημέρα, είσαι η ταπεινοφροσύνη, η μητέρα της αληθινής σοφίας. Είσαι η πολιτική των βασιλέων, η μητέρα της τάξης. Είσαι ο πόθος που γεννάει τον έρωτα. Είσαι η ικανοποίηση από την οποία προέρχεται η απάληση, είσαι η διάνοια, η μητέρα της επιστήμης. Είσαι η υπομονή, η μητέρα του θάρρους. Όλο το στερέωμα και τ' αστέρια είναι παιδιά σου. Από σένα εκπορεύονται όλα όσα υπάρχουν... Κατέβηκες στη γη για τη σωτηρία του κόσμου. Σπλαχνίσου μας, ω θεά, και δείξου ενοϊκή στο σύμπαν να είσαι υπερήφανη που κράτησες μέσα σου τον θεό που στηρίζει τον κόσμο».

Το απόσπασμα τούτο αποδεικνύει πως οι βραχμάνοι ταύτιζαν τη μητέρα του Κρίσνα με την παγκόσμια υπόσταση και το θηλυκό στοιχείο της φύσης. Την έκαναν δεύτερο πρόσωπο της θείας Τριάδας, της πρωταρχικής και ανεκδήλωτης Τριάδας. Ο πατέρας, ο Νάρα (Αιώνιο Αρσενικό), η μητέρα, η Νάρι (Αιώνιο Θηλυκό), και ο Υιός, ο Βιράντι (Λόγος Δημιουργός), αυτές είναι οι θείες ιδιότητες. Με άλλα λόγια, το νοητικό στοιχείο, το πλαστικό στοιχείο, το παραγωγικό στοιχείο. Και τα τρία μαζί απαρτίζουν τη natura naturans, για να χρησιμοποιήσουμε τον όρο του Σπινόζα. Ο οργανωμένος κόσμος, το ζωντανό σύμπαν, η natura naturata, είναι το προϊόν του δημιουργού λόγου που εκδηλώνεται με τη σειρά του με τρεις μορφές: Βράχμα, το Πνεύμα, αντιστοιχεί προς τον θείο κόσμο· Βιονού, η Ψυχή, αντιστοιχεί προς τον ανθρώπινο κόσμο· Σίβα, το Σώμα, αντιστοιχεί προς τον φυσικό κόσμο. Στους τρεις αυτούς κόσμους, το αρσενικό και το θηλυκό στοιχείο (ουσία και υπόσταση) είναι το ίδιο ενεργητικά, και το αιώνιο θηλυκό στοιχείο φανερώνεται ταυτόχρονα στη γήινη, στην ανθρώπινη και στη θεία φύση. Η Ίσις είναι τριουπόστατη, το ίδιο και η Κυβέλη.

Είναι φανερό πως η διπλή τριάδα του Θεού και του Σύμπαντος, υπό την έννοια αυτή περιέχει τις αρχές και το πλαίσιο μιας θεοδικίας και μιας κοσμογονίας. Είναι δίκαιο ν' αναγνωρίσουμε πως αυτή η ιδέα-μητέρα προήλθε από τις Ινδίες. Όλοι οι αρχαίοι ναοί, όλες οι μεγάλες θρησκείες και πολλές περιφήμες

φιλοσοφίες την υιοθέτησαν. Την εποχή των αποστόλων και κατά τους πρώτους αιώνες του χριστιανισμού, οι μυημένοι χριστιανοί σέβονταν το θηλυκό στοιχείο της ορατής και της αόρατης φύσης με το όνομα του Αγίου Πνεύματος, παριστάμενο ως περιστερά, σύμβολο της θηλυκής δύναμης, σε όλους τους ναούς της Ασίας και της Ευρώπης. Αν η εκκλησία έκρουσε κι έχασε από τότε το κλειδί των μυστηρίων της, το νόημά τους όμως είναι ακόμη γραμμένο στα σύμβολά της.

Όταν συνήλθε ο Κρίσνα, οι θροντές ξεσπούσαν ακόμη στον ουρανό, το δάσος ήταν σκοτεινό και καταρρακτώδης βροχή έπεφτε πάνω στην καλύβα. Ένα ελάφι έγλειφε το αίμα στο σώμα του τραυματισμένου ασκητή. Ο «σπουδαίος γέροντας» ήταν πια πτώμα. Ο Κρίσνα όμως σηκώθηκε σαν ν' αναστήθηκε. Άδυσσος τον χώριζε από τον κόσμο και τα μάταια φαινόμενά του. Είχε ζήσει στη μεγάλη αλήθεια κι είχε καταλάβει την αποστολή του. Όσο για τον βασιλιά Κάνσα, αυτός έφυγε γεμάτος τρόμο επάνω στο αμάξι του, κυνηγημένος από τη θύελλα. Τ' άλογά του κάλπαζαν αγριεμένα σαν να τα μαστίγωναν χίλιοι δαίμονες.

Η διδασκαλία των μυστών

Ο Κρίσνα αναγνωρίστηκε από τους αναχωρητές ως ο αναμενόμενος και διαλεγμένος από τη μοίρα διάδοχος του Βαχίστα. Έκανε μέσα στο δάσος τη *σράντα*, την επικήδεια τελετή του άγιου γέροντα, και αφού εκτέλεσε μπροστά στους γεροντότερους αναχωρητές, αυτούς που ξέρουν απ' έξω τις τρεις Βέδες, τη θυσία της φωτιάς, ο γιος της Ντεβάκι πήρε το ραβδί με τους επτά κόμπους, το σύμβολο του αρχηγού. Μετά αποτραβήχτηκε στο όρος Μερού για να διαλογιστεί εκεί τη διδασκαλία του και την οδό της σωτηρίας των ανθρώπων. Ο διαλογισμός και η σκληραγώγηση κράτησαν επτά χρόνια. Αντιλήφθηκε τότε πως είχε δαμάσει τη γήινη με τη θεία φύση του και πως είχε γίνει γιος του Θεού. Τότε μονάχα κάλεσε κοντά του τους αναχωρητές, νέους και παλαιούς, για να τους αποκαλύψει τη διδασκαλία του. Εκείνοι βρήκαν τον Κρίσνα εξαγνισμένο και μεγαλωμένο. Ο ήρωας είχε μεταμορφωθεί σε άγιο, δεν είχε χάσει τη δύναμη του λιονταριού, είχε όμως αποκτήσει επιπλέον τη γλυκύτητα του περιστρεφίου. Ανάμεσα σε αυτούς που έτρεξαν από τους πρώτους ήταν και ο Αρτζούνα, απόγονος των ηλιακών βασιλιάδων, ένας από τους Παντάδα που εκθρόνισαν οι Κουράβα, οι απόγονοι της σελήνης βασιλιάδες. Ο νεαρός Αρτζούνα ήταν όλο φωτιά, εύκολα όμως αποθαρρυνόταν κι έπεφτε στην αμφιβολία. Προσκολλήθηκε με πάθος στον Κρίσνα.

Καθισμένος κάτω από τους κέδρους του όρους Μερού, μπροστά στο Χιμαβάτ, ο Κρίσνα άρχισε να μιλάει στους μαθητές του για τις αλήθειες που 'ναι απρόσιτες στους αιχμάλωτους των αισθήσεων ανθρώπους.

Δίδαξε το δόγμα της αθάνατης ψυχής, των αναγεννήσεών

της και της μυστικής της ένωσης με τον Θεό. Το σώμα, έλεγε, περιβάλλεται της ψυχής, που το 'χει για κατοικία της, είναι κάτι πρόσκαιρο. Η ψυχή όμως, που κατοικεί μέσα στο σώμα, είναι αόρατη, αστάθμητη, αιώνια. Ο γήινος άνθρωπος είναι τριπλός σαν τη Θεότητα που αντικατοπτρίζει: νους, ψυχή και σώμα. Αν ενωθεί η ψυχή με τον νου, κερδίζει τη Σάτβα, τη σοφία και τη γαλήνη. Αν ταλαντεύεται ανάμεσα νου και σώματος, κυριαρχείται από τη Ράγια, το πάθος, και τριγυρίζει από το ένα πράγμα στο άλλο, μέσα σ' ένα μοιραίο κύκλο. Κι αν εγκαταλειφθεί στο σώμα, πέφτει στην Τάμα, σαν παραλογισμό, την άγνοια και τον πρόσκαιρο θάνατο. Να τι μπορεί να παρατηρήσει κάθε άνθρωπος μέσα στον εαυτό του και γύρω του.

—Μα ποια είν' η ψυχή της ψυχής ύστερα από τον θάνατο; ρώτησε ο Αρτζούνα. Υπακούει πάντα στον ίδιο νόμο ή μπορεί να του ξεφύγει;

—Δεν του ξεφεύγει ποτέ και πάντα υπακούει σ' αυτόν, απάντησε ο Κρίσνα. Σε τούτο έγκειται το μυστήριο των αναγεννήσεων της. Όπως ανοίγονται τα δάθη του ουρανού με τις ακτίνες των άστρων, έτσι φωτίζονται και τα δάθη της ζωής με το φως της αλήθειας αυτής. Όπου το σώμα διαλύεται, όταν επικρατεί η Σάτβα, η ψυχή πετάει προς τις σφαίρες των αγνών εκείνων όντων που έχουν τη γνώση του Υψίστου. Όταν το σώμα υφίσταται τη διάλυση αυτή, ενώ κυριαρχεί η Ράγια, η ψυχή γυρίζει για να κατοικήσει ανάμεσα σ' αυτούς που είναι προσκολλημένοι στα πράγματα της γης. Κατά τον ίδιο τρόπο, όταν καταστρέφεται το σώμα, ενώ υπερερεί η Τάμα, η άγνοια, η ψυχή αμαυρώνεται από την ύλη και τραβιέται πάλι από κάποια μήτρα των άλογων όντων.

—Αυτό δεν είναι σωστό, είπε ο Αρτζούνα. Τώρα όμως δίδαξε μας τι απογίνονται, στη διαδρομή των αιώνων, όσοι ακολουθήσαν τη σοφία και θα κατοικήσουν ύστερα από τον θάνατό τους στους θείους κόσμους.

—Ο άνθρωπος που πεθαίνει μέσα στην ευλάβεια, απάντησε ο Κρίσνα, αφού για πολλούς αιώνες απολαύσει, μέσα στις ανώτερες σφαίρες, τις αμοιβές που κέρδισε για τις αρετές του, τελικά ξανάρχεται να κατοικήσει σε ένα σώμα μιας άγιας και σεβάσμιας οικογένειας.

—Αυτό όμως το είδος της αναγέννησης σε τέτοια ζωή το

πετυχαίνει κανείς πολύ δύσκολα. Ο άνθρωπος που γεννιέται έτσι, βρίσκεται στον ίδιο βαθμό προσαρμογής και ανάπτυξης που βρισκόταν στο πρώτο του σώμα και αρχίζει πάλι να εργάζεται για να τελειοποιηθεί ως προς την ευλάβεια.

— Έτσι, ακόμα κι οι καλοί είναι υποχρεωμένοι να ξαναγεννηθούν και να ζήσουν πάλι από την αρχή τη σωματική ζωή! είπε ο Αρτζούνα. Μάθε μας όμως, κύριε της ζωής, δεν υπάρχει κανένα τέρμα στις αιώνιες αναγεννήσεις γι' αυτόν που ακολουθεί τη σοφία;

— Ακούστε λοιπόν ένα πολύ μεγάλο και βαθύ μυστικό, το υπέρτατο, το ανώτατο και αγνό μυστήριο, είπε ο Κρίσνα. Για να φτάσει κανείς στην τελειότητα, πρέπει να φτάσει ως την επιστήμη της ενότητας, που βρίσκεται επάνω από τη σοφία. Πρέπει να υψωθεί ως το θείο ον, που βρίσκεται πάνω από την ψυχή, πιο πάνω κι από τη διάνοια ακόμα. Αυτό λοιπόν το θείο ον, αυτός ο υπέρτατος φίλος, βρίσκεται μέσα στον καθένα μας. Πράγματι, ο Θεός κατοικεί μέσα σε όλους τους ανθρώπους, λίγοι όμως ξέρουν να τον ανακαλύψουν. Να λοιπόν η οδός της σωτηρίας. Μια και θα 'χεις αντιληφθεί το τέλει ον που βρίσκεται πάνω από τον κόσμο και μέσα στον εαυτό σου, φρόντισε ν' απομακρυνθείς από τον εχθρό που παίρνει τη μορφή επιθυμίας. Δαμάζετε τα πάθη σας. Μην κάνετε μόνο το καλό, να είσαστε και καλοί. Το κίνητρο ας βρίσκεται στην πράξη και όχι στους καρπούς της. Να παραιτείστε από τον καρπό των έργων σας, κάθε πράξη σας όμως να είναι προσφορά για το υπέρτατο ον. Ο άνθρωπος, που θυσιάζει τις επιθυμίες του και τα έργα του στο ον από το οποίο πηγάζουν οι αρχές όλων των πραγμάτων και από το οποίο σχηματίστηκε το σύμπαν, πετυχαίνει με τη θυσία την τελειοποίηση. Ενωμένος πνευματικά, φτάνει στην πνευματική εκείνη σοφία που βρίσκεται πάνω από τη λατρεία των προσφορών και νιώθει μεγάλη ευδαιμονία. Γιατί αυτός που βρίσκει μέσα του την ευτυχία, τη χαρά, αυτός που μέσα του επίσης βρίσκει το φως του, είναι ένα με τον Θεό. Μάθε, λοιπόν, πως η ψυχή που δόθηκε τον Θεό φύτευσε από την αναγέννηση και από τον θάνατο, από τα γηρατειά κι από τον πόνο, και πίνει το νερό της αθανασίας.

Έτσι εξηγήουσε ο Κρίσνα τη διδασκαλία του στους μαθητές

του και με την εσωτερική μελέτη τους ανέβαζε σιγά σιγά προς τις υπέρτατες αλήθειες που είχαν αποκαλυφθεί στον ίδιο, με την αστραπή του οράματός του.

Μιλώντας για τον Μαχαντέβα, η φωνή του γινόταν σοβαρότερη και τα χαρακτηριστικά του φωτίζονταν. Μια μέρα ο Αρτζούνα, γεμάτος περιέργεια και τόλμη, του είπε:

—Κάνε μας να δούμε τον Μαχαντέβα στη θεία του μορφή. Δεν γίνεται να τον θαυμάσουν τα μάτια μας;

Ο Κρίσνα τότε σηκώθηκε κι άρχισε να μιλάει για το ον που αναπνέει μέσα σε όλα τα όντα, το ον με τις εκατό χιλιάδες μορφές, με τ' αναρίθμητα μάτια, με τα πρόσωπα τα γυρισμένα προς όλες τις πλευρές, που ξεπερνάει όμως τα πάντα με όλο το μεγαλείο του απείρου. Για το ον που περικλείει μέσα στο ακίνητο και ατέλειωτο σώμα του όλο το κινούμενο σύμπαν με όλες τις υποδιαίρεσεις του.

«Αν ξέσπαγε στους ουρανούς η ταυτόχρονη λάμψη χίλιων ήλιων», είπε ο Κρίσνα, «μόλις και θα 'μοιαζε με τη λάμψη του μοναδικού Παντοδύναμου». Ενώ μιλάγε έτσι για τον Μαχαντέβα, τα μάτια του έλαμπαν τόσο δυνατά, που οι μαθητές του δεν μπόρεσαν ν' αντέξουν το φως και γονάτισαν. Τα μαλλιά του Αρτζούνα ορθώθηκαν στο κεφάλι του και, σκύβοντας, είπε μ' ενωμένα χέρια: «Διδάσκαλε, τα λόγια σου μας τρομάζουν και δεν μπορούμε ν' αντέξουμε τη θέα του μεγάλου Όντος που επικαλείσαι μπροστά στα μάτια μας. Μας κεραυνοβολεί».

Ο Κρίσνα ξανάρχισε: «Ακούστε αυτά που σας λέει το στόμα μου: εγώ και σεις γεννηθήκαμε πολλές φορές. Οι δικές μου γεννήσεις δεν είναι γνωστές παρά μόνο σε μένα, εσείς όμως δεν γνωρίζετε ούτε τις δικές σας. Αν και από τη φύση μου δεν υπόκειμαι σε γέννηση ή θάνατο, αν και είμαι κύριος όλων των πλασμάτων, επειδή όμως κυριαρχώ στη φύση μου, γίνομαι ορατός με τη δική μου δύναμη, και κάθε φορά που η αρετή υποχωρεί στον κόσμο και υπερισχύουν η κακία και η αδικία, τότε φανερώνομαι πάλι κι έτσι παρουσιάζομαι σε διάφορες εποχές για να επικρατήσει το δίκαιο, να καταστραφεί το κακό και ν' αποκατασταθεί η αρετή. Αυτός που πραγματικά γνωρίζει τη φύση μου και το θείο μου έργο, όταν εγκαταλείπει το σώμα του δεν ξαναγυρίζει πια σε καινούρια γέννηση, μα έρχεται προς εμένα».

Καθώς μίλαγε έτσι ο Κρίσνα, κοίταξε τους μαθητές του με γλύκα και καλοσύνη. Ο Αρτζούνα τότε φώναξε:

—Κύριε, είσαι ο διδάσκαλός μας, είσαι ο γιος του Μαχαντέβα. Το βλέπω από την καλοσύνη σου, από τη μεγάλη χάρη σου και από την τρομερή σου λάμψη. Δεν σε αναζητούν και δεν σ' επιθυμούν οι Ντέβα μέσα στους ιλίγγους του απείρου, σε αγαπούν και σε λατρεύουν με την ανθρώπινη μορφή σου. Ούτε η μετάνοια ούτε η ελεημοσύνη ούτε οι Βέδες ούτε οι θυσίες δεν αγγίζουν ένα έστω δλέμμα σου. Είσαι η αλήθεια. Οδήγησέ μας στον αγώνα, στον πόλεμο, στον θάνατο. Θα σε ακολουθήσουμε σπουδήποτε!

Οι μαθητές μαζεύτηκαν γύρω από τον Κρίσνα χαμογελαστοί και γοητευμένοι λέγοντας:

—Πώς δεν σε είχαμε γνωρίσει νωρίτερα; Με το στόμα σου μιλάει ο Μαχαντέβα.

Εκείνος απάντησε:

—Τα μάτια σας δεν ήταν ανοιχτά. Σας αποκάλυψα το μεγάλο μυστικό. Μην το λέτε παρά μόνο σε όσους μπορούν να το καταλάβουν. Είσατε οι εκλεκτοί μου, βλέπετε το τέρμα. Το μεγάλο πλήθος δεν βλέπει παρά μian άκρη του δρόμου. Τώρα ας πορευτούμε να διδάξουμε στον λαό την οδό της σωτηρίας.

Ο θρίαμβος και ο θάνατος

Αφού ο Κρίσνα δίδαξε τους μαθητές του στο όρος Μερού, πήγε μαζί τους στις όχθες της Τζαμούνα και του Γάγγη για να προσηλυτίσει τον λαό. Έμπαινε μέσα στις καλύβες και σταματούσε στις πόλεις. Τα βράδια στα χωριά, ο κόσμος μαζευόταν γύρω του. Αυτό που ιδιαίτερα κήρυσσε στον κόσμο ήταν η αγάπη για τον πλησίον. «Τα κακά με τα οποία πικραίνουμε τον πλησίον μας», έλεγε, «μας παρακολουθούν, όπως ο ίσκιος παρακολουθεί το σώμα. Τα έργα που έχουν αρχή τους την αγάπη για τον όμοιό μας είναι αυτά που πρέπει να φιλοδοξεί να εκτελέσει ο δίκαιος, γιατί αυτά θα βαρύνουν περισσότερο στη θεία ζυγαριά. Αν συναναστρέφεται τους καλούς, τα παραδείγματα σου θα είναι ανώφελα. Μη φοβάσαι να ζεις ανάμεσα στους κακούς, για να τους επαναφέρεις στον δρόμο του καλού. Ο ενάρετος άνθρωπος μοιάζει με τεράστιο πλατάνι που η ενεργητική σκιά του χαρίζει στα φυτά που το τριγυρίζουν τη δροσιά της ζωής».

Καμιά φορά ο Κρίσνα, που η ψυχή του ξεχειλίζει τώρα από το άρωμα της αγάπης, μιλάγε για την αυταπάρανηση και τη θυσία με φωνή γλυκιά και με ωραίες εικόνες: «Όπως η γη βαστάζει αυτούς που την πατούν και την ξεσκίζουν με το όργωμα, έτσι κι εμείς πρέπει ν' ανταποδίδουμε το καλό για το κακό. Ο έντιμος πρέπει να πέσει κάτω από τα χτυπήματα των κακών, όπως το δέντρο σάνδανο, που, όταν το κόβουν, αρωματίζει το τσεκούρι που το χτύπησε».

Όταν οι ημιμαθείς, οι άπιστοι ή οι αλαζόνες του ζητούσαν να τους εξηγήσει τη φύση του Θεού, απαντούσε με αποφθέγμα-

τα όπως: «Η επιστήμη του ανθρώπου είναι μόνο ματαιότητα, όλες οι καλές του πράξεις είναι μάταιες όταν δεν ξέρει να τις αποδώσει στον Θεό. Εκείνοι που είναι ταπεινοί στο πνεύμα και στην καρδιά είναι αγαπημένοι στον Θεό, δεν χρειάζεται τίποτε άλλο. Μονάχα το άπειρο και το διάστημα μπορούν να κατανοήσουν το άπειρο. Μόνον ο Θεός μπορεί να κατανοήσει τον Θεό».

Αυτά δεν ήταν τα μοναδικά σημεία της διδασκαλίας του. Γοήτευε και παρέσυρε το πλήθος με όσα έλεγε για τον ζωντανό Θεό, τον Βισνού. Δίδασκε πως ο κύριος του σύμπαντος ενσαρκώθηκε κίολας ανάμεσα στους ανθρώπους περισσότερο από μια φορά. Είχε φανεί διαδοχικά μέσα στους επτά ρίσι, στον Βιάσα και στον Βαχίστα.

Θα φανερωνόταν πάλι. Ο Βισνού, σύμφωνα με τα λόγια του Κρίσνα, αρεσκόταν συχνά να μιλάει με το στόμα των ταπεινών, με το στόμα του ζητιάνου, της μετανοούσας γυναίκας, του μικρού παιδιού. Διηγόταν στον λαό την παραβολή του φτωχού ψαρά Ντούργκα που είχε συναντήσει ένα μικρό πεινασμένο παιδάκι, κάτω από ένα φοίνικα. Ο καλός Ντούργκα, αν και τσακισμένος από τη δυστυχία και χωρίς καλά καλά να ξέρει πώς να θρέψει τη δική του πολυμελή οικογένεια, λυπήθηκε το δρέφος και το πήρε στο σπίτι του.

Όταν ο ήλιος βασίλεψε και βγήκε το φεγγάρι, η οικογένεια έκανε τη βραδινή προσευχή, και το παιδάκι ψιθύρισε: «Ο καρπός του κατάκα εξαγνίζει το νερό και τα καλά έργα εξαγνίζουν την ψυχή. Πάρε τα δίχτυα σου, Ντούργκα, η βάρκα σου πλέει πάνω στον Γάγγη». Ο Ντούργκα έριξε τα δίχτυα του και παραλίγο να κοπούν από τα πολλά ψάρια. Το παιδάκι εξαφανίστηκε. Έτσι, έλεγε ο Κρίσνα, όταν ο άνθρωπος ξεχνάει τη δική του δυστυχία για τη δυστυχία των άλλων, ο Βισνού παρουσιάζεται και τον κάνει ευτυχισμένο. Με τέτοια παραδείγματα ο Κρίσνα κήρυσσε τη λατρεία του Βισνού. Όλοι θαύμαζαν, γιατί έβρισκαν τον Θεό τόσο κοντά στην καρδιά τους, ότανμίλαγε ο γιος της Ντεβάκι.

Η φήμη του προφήτη του όρους Μερού διαδόθηκε σε όλες τις Ινδίες. Οι βοσκοί που τον είχαν δει να μεγαλώνει και είχαν παρακολούθησει τα πρώτα του κατορθώματα δεν μπορούσαν να πιστέψουν ότι το άγιο αυτό πρόσωπο ήταν ο ορμητικός ήρωας

που είχαν γνωρίσει. Ο γέρος Νάντα είχε πεθάνει. Οι δυο κόρες του όμως, η Σαρασβατί και η Νιχταλί, ζούσαν ακόμη. Η μοίρα τους ήταν διαφορετική. Η Σαρασβατί, θυμωμένη από την αναχώρηση του Κρίσνα, είχε ζητήσει τη λήθη στον γάμο. Είχε παντρευτεί κάποιον ευγενή, που την πήρε για την ομορφιά της. Ύστερα όμως τη χώρισε και την πούλησε σ' έναν έμπορο. Εκείνη εγκατέλειψε τον άνθρωπο αυτό από περιφρόνηση κι έγινε πόρνη. Μια μέρα, απελπισμένη, γεμάτη τύψεις και αηδία, γύρισε πίσω στη χώρα της και πήγε κρυφά να βρει την αδελφή της, τη Νιχταλί. Εκείνη σκεφτόταν πάντα τον Κρίσνα, σαν να ήταν παρών, δεν είχε παντρευτεί και ζούσε σαν υπηρέτρια με τον αδελφό της. Όταν η Σαρασβατί της διηγήθηκε τις ατυχίες της και την ντροπή της, της απάντησε:

—Καημένη αδελφούλα μου! Εγώ σε συγχωρώ, ο αδελφός μου όμως δεν θα σε συγχωρέσει. Μονάχα ο Κρίσνα θα μπορούσε να σε σώσει.

Μια φλόγα άστραψε στα σθημόμενα μάτια της Σαρασβατί.

—Ο Κρίσνα! είπε. Τι απόγινε;

—Ένας άγιος, ένας μεγάλος προφήτης. Κηρύσσει στις όχθες του Γάγγη.

—Πάμε να τον βρούμε, είπε η Σαρασβατί.

Και οι δυο αδελφές ξεκίνησαν, η μια μαραμμένη από τα πάθη, η άλλη μοσχοβολώντας από αθωότητα —κι οι δυο όμως λιωμένες από τον ίδιο έρωτα.

Ο Κρίσνα ετοιμαζόταν να κηρύξει τη διδασκαλία του στους πολεμιστές. Απευθυνόταν διαδοχικά στους βραχμάνους, τους ανθρώπους της πολεμικής τάξης και τον λαό. Στους βραχμάνους εξηγούσε με τη γαλήνη της ώριμης ηλικίας τις βαθιές αλήθειες της θείας επιστήμης. Στους ραγιάς εξυμνούσε τις πολεμικές και οικογενειακές χαρές με νεανική ορμή. Στον λαό μιλούσε για την απλότητα της παιδικής ηλικίας, για τη φιλανθρωπία, την αυταπάτηση, την ελπίδα. Ο Κρίσνα καθόταν σε συμπόσιο, στο σπίτι ενός φημισμένου αρχηγού, όταν οι δυο γυναίκες ζήτησαν να παρουσιαστούν μπροστά του. Τις άφησαν να μπουν, γιατί φορούσαν ένδυμα μοναχής. Γονάτισαν μπροστά του. Η Σαρασβατί, κλαίγοντας πικρά, φώναξε:

—Από τότε που μας άφησες, πέρασα τη ζωή μου μες στα

λάθη και την αμαρτία. Αν το θέλεις όμως, Κρίσνα, μπορείς να με σώσεις!..

Η Νιχνταλί πρόσθεσε:

—Ω! Κρίσνα, όταν σε είδα άλλοτε, ένιωσα πως πάντα σε αγαπούσα, τώρα που σε ξαναβρίσκω στεφανωμένο με τη δόξα, ξέρω πως είσαι ο γιος του Μαχαντέβα!

Και του φίλησαν τα πόδια.

Οι ραγιάς είπανε:

—Γιατί, άγιε ριάι, αφήνεις τις γυναίκες αυτού του λαού να σε προσβάλλουν με τ' ανόητα λόγια τους;

—Αφήστε τες ν' ανοίξουν την καρδιά τους, απάντησε ο Κρίσνα. Αξίζουν περισσότερο από εσάς. Η μια έχει πίστη και η άλλη αγάπη. Η Σαρασβατί, η αμαρτωλή, σώθηκε από τη στιγμή αυτή, γιατί πίστεψε σε μένα. Και η Νιχνταλί με τη σιωπή της έχει αγαπήσει την αλήθεια πιο πολύ από εσάς με όλες τις φωνές σας. Μάθετε, λοιπόν, πως η ακτινοβόλα μητέρα μου, που ζει μέσα στον ήλιο του Μαχαντέβα θα τους διδάξει τα μυστήρια της αιώνιας αγάπης, όταν όλοι εσείς θα είσαστε βουτηγμένοι ακόμη στα πιο ταπεινά σκοτάδια.

Από την ημέρα εκείνη, η Σαρασβατί και η Νιχνταλί προσκολλήθηκαν στον Κρίσνα και τον ακολούθησαν μαζί με τους μαθητές του. Εμπνευσμένες απ' αυτόν δίδαξαν σε άλλες γυναίκες.

Εν τω μεταξύ ο Κάνσα βασίλευε πάντα στη Μαδούρα. Δεν είχε δρει τη γαλήνη στον θρόνο από τη μέρα που σκότωσε τον γερο-Βαχίστα. Η προφητεία του αναχωρητή είχε πραγματοποιηθεί: ο γιος της Ντεβάκι ζούσε! Ο βασιλιάς τον είχε δει, και μπροστά στο βλέμμα του είχε νιώσει να λιώνει η δύναμη και η βασιλική εξουσία του. Έτρεμε για τη ζωή του σαν φύλλο ξερό, και συχνά, παρ' όλους τους φρουρούς του, γύριζε απότομα περιμένοντας να δει μπροστά του τον τρομερό ήρωα. Όσο για τη Νισούμπα, στριφογυρίζοντας μέσα στο κρεβάτι της, στο βάθος του γυναικωνίτη, αναλογιζόταν τη δύναμη που έχασε. Όταν έμαθε πως ο Κρίσνα έγινε προφήτης και δίδασκε στις όχθες του Γάγγη, έπεισε τον βασιλιά να στείλει στρατιώτες για να τον πιάσουν και να τον φέρουν σιδηροδέσμιο. Όταν τους είδε ο Κρίσνα, είπε γελαστός:

—Ξέρω ποιοι είστε και γιατί έρχεστε. Είμαι έτοιμος να σας

ακολουθήσω και να πάμε στον βασιλιά σας. Πρώτα, όμως, αφήστε με να σας μιλήσω για τον βασιλιά του ουρανού, για τον δικό μου βασιλιά.

Άρχισε τότε να μιλάει για τον Μαχαντέβα, για τη λαμπρότητά του και τις εκδηλώσεις του. Όταν τέλειωσε, οι στρατιώτες παρέδωσαν τα όπλα τους στον Κρίσα, λέγοντας:

—Δεν θα σε οδηγήσουμε αιχμάλωτο στον βασιλιά μας, μα θα σε ακολουθήσουμε στον δικό σου βασιλιά.

Και έμειναν κοντά του. Όταν το έμαθε ο Κάνσα τρομοκρατήθηκε. Η Νισούμπα του είπε:

—Στείλε τους καλύτερους του βασιλείου.

Έτσι κι έγινε. Πήγαν στην πόλη που δίδασκε ο Κρίσα. Όταν όμως είδαν τη λάμψη της ματιάς του, το μεγαλείο της συμπεριφοράς του και τον σεβασμό που του έδειχνε το πλήθος, δεν μπόρεσαν να μην τον ακούσουν. Ο Κρίσα τους μίλησε για την εσωτερική δουλεία όσων κάνουν το κακό και για την ουράνια ελευθερία όσων κάνουν το καλό. Οι στρατιώτες ένιωσαν μεγάλη χαρά και έκπληξη, γιατί ένιωσαν σαν ν' απαλλάσσονται από ένα μεγάλο βάρος.

—Είσαι μεγάλος μάγος, στ' αλήθεια, του είπαν. Είχαμε ορκιστεί να σε πάμε στον βασιλιά αλυσοδεμένο. Δεν μπορούμε όμως γιατί εσύ μας λύτρωσες από τις δικές μας αλυσίδες.

Γύρισαν πίσω και είπαν στον Κάνσα:

—Δεν μπορούμε να σου φέρουμε αυτό τον άνθρωπο. Είναι μεγάλος προφήτης, δεν έχεις να φοβηθείς τίποτε απ' αυτόν.

Βλέποντας ο βασιλιάς πως όλα ήταν ανώφελα, έβαλε να τριπλασιάσουν τους φρουρούς του και τοποθέτησε σιδερένιες αλυσίδες σ' όλες τις πύλες των ανακτόρων. Μια μέρα όμως άκουσε στην πόλη μεγάλο θόρυβο, χαρούμενες, πανηγυρικές φωνές. Οι φύλακες του είπαν ότι ο Κρίσα μπαίνει θριαμβευτικά στη Μαδούρα. Ο λαός έσπαζε τις πόρτες και τσάκιζε τις σιδερένιες αλυσίδες. Ο Κάνσα θέλησε να το σκάσει. Οι ίδιοι όμως οι φύλακές του τον υποχρέωσαν να παραμείνει στον θρόνο.

Πράγματι, ο Κρίσα, με τους μαθητές του και πολλούς αναχωρητές, μπήκε στη στολισμένη Μαδούρα, μέσα σ' ένα πλήθος ανθρώπων που έμοιαζε μανιασμένη θάλασσα. Μπήκε στην πόλη μέσα σε βροχή από λουλούδια και γιρλάντες. Τον ακολουθούσε

λαμπρή συνοδεία και ο λαός τον χαιρέτιζε ως ελευθερωτή. Παρουσιάστηκε μπροστά στον βασιλιά και τη βασίλισσα.

—Βασίλεψες μονάχα με τη βία και το κακό, είτε στον Κάνσα, και σου αξίζουν χίλιοι θάνατοι, γιατί σκότωσες τον γερο-Βαχίστα. Δεν θα πεθάνεις όμως ακόμα. Θέλω ν' αποδείξω σ' όλο τον κόσμο πως δεν θριαμβεύει κανείς σκοτώνοντας τους νικημένους εχθρούς του, μα συγχωρώντας τους.

—Απαίσιε μάγε! είτε ο Κάνσα, μου έκλεψες το στέμμα μου και το βασίλειό μου. Αποτελείωσέ με.

—Μιλάς σαν τρελός, είτε ο Κρίσνα. Αν πεθάνεις σ' αυτή την κατάσταση του παραλογισμού και της σκληρότητας, θα 'σαι χαμένος για πάντα και στην άλλη ζωή. Αν όμως, αρχίσεις και καταλαβαίνεις την τρέλα σου και μετανοείς στην παρούσα ζωή, η τιμωρία σου θα είναι μικρότερη, και με τη μεσολάβηση των αγνών πνευμάτων ο Μαχαντέβα μια μέρα θα σε σώσει.

Η Νισούμπα έσκυψε και ψιθύρισε στ' αυτό του βασιλιά:

—Ανόητε! Επωφελήσου από την τρέλα της περηφάνιας του. Όσο είναι κανείς ζωντανός, μπορεί να ελπίζει σ' εκδίκηση. Ο Κρίσνα χωρίς να την ακούσει, κατάλαβε και την κοίταξε με οίκτο:

—Α! δυστυχισμένη! Πάντα το δηλητηρίό σου. Μαύρη μάγισσα, ξερίζωσε απ' την καρδιά σου το δηλητήριο των φιδιών, γιατί αλλιώς θ' αναγκαστώ να σου τσακίσω το κεφάλι. Τώρα, θα φύγεις μαζί με τον βασιλιά για να εξαγνιστείς μετανιώντας για τα εγκλήματά σου υπό την επίβλεψη των βραχμάνων.

Μετά τα γεγονότα αυτά, ο Κρίσνα, με τη συγκατάβαση των προυχόντων και του λαού, έστεψε βασιλιά της Μαδούρα τον Αρτζούνα, τον μαθητή του, τον πιο ένδοξο απόγονο της ηλιακής φυλής. Έδωσε την υπέρτατη εξουσία στους βραχμάνους που έγιναν οι εκπαιδευτές των βασιλιάδων. Ο ίδιος παρέμεινε αρχηγός των αναχωρητών που αποτέλεσαν το ανώτατο συμβούλιο των βραχμάνων. Για να προφυλάξει το συμβούλιο αυτό από διαγμούς, έχτισε ανάμεσα στα βουνά για τους αναχωρητές μια ιερή πόλη, που την υπεράσπιζαν ψηλά τείχη και εκλεκτοί κάτοικοι, η οποία ονομάστηκε Ντβάρα. Στο κέντρο της βρισκόταν ο ναός των μυστών, που το πιο σπουδαίο μέρος του ήταν κρυμμένο κάτω από τη γη.

Όταν όμως οι βασιλιάδες της σεληνιακής λατρείας έμαθαν

πως ένας βασιλιάς της ηλιακής λατρείας είχε ανέβει στον θρόνο της Μαδούρα και ότι μ' αυτόν οι βραχμάνοι θα γίνονταν κυρίαρχοι των Ινδιών, συγκρότησαν ισχυρή συμμαχία για να τον ανατρέψουν. Από την άλλη μεριά, ο Αρτζούνα συγκέντρωσε γύρω του τους βασιλιάδες της ηλιακής λατρείας, της λευκής, της άριας, της βεδικής παράδοσης. Ο Κρίσνα τους παρακολουθούσε και τους διεύθυνε από το βάθος του ναού της Ντβάρα. Οι δυο στρατοί βρέθηκαν αντιμέτωποι και η αποφασιστική μάχη από ώρα σε ώρα θα ξεσπούσε. Ο Αρτζούνα όμως, μη έχοντας πια κοντά του τον δάσκαλό του, ένωσε τον νου του ν' αναστατώνεται και το θάρρος του να σβήνει. Μια μέρα, κατά τα ξημερώματα, ο Κρίσνα παρουσιάστηκε μπροστά στη σκηνή του βασιλιά, του μαθητή του.

—Γιατί δεν άρχισες τη μάχη που θα κρίνει αν οι γιοι του ήλιου ή οι γιοι της σελήνης θα βασιλέψουν στη γη; του είπε αυστηρά.

—Χωρίς εσένα δεν μπορώ να κάνω τίποτα, απάντησε ο Αρτζούνα. Κοίτα αυτούς τους δυο τεράστιους στρατούς, αυτά τα πλήθη που ετοιμάζονται ν' αλληλοσφαγούν. Σκέφτομαι ότι το πλήθος αυτό θα ριχτεί στη μάχη και νιώθω να κόβονται τα μέλη μου. Το στόμα μου στεγνώνει, το κορμί μου τρέμει, το μυαλό μου στριφογυρίζει. Βλέπω κακούς ωϊωνούς. Τι ευχαρίστηση θα νιώσω σκοτώνοντας τους εχθρούς μου; Μόλις πεθάνουν οι άδικοι, θα ξαναγυρίσει στη γη η αμαρτία.

—Τι τρομερός φόβος είναι αυτός; είπε ο Κρίσνα. Είναι ανάξιο για τον σοφό, είναι πηγή ατιμίας που μας διώχνει από τον ουρανό. Μην φέρεσαι σαν γυναίκα. Βάλε καρδιά!

Μα ο Αρτζούνα, εξουθενωμένος από τον φόβο, κάθισε μαζεμένος και είπε:

—Δεν θα πολεμήσω.

Τότε ο Κρίσνα, ο βασιλιάς των πνευμάτων, ξανάπε χαμογελώντας ανάλαφρα:

—Αρτζούνα! Σε ονόμασα βασιλιά του ύπνου για να είναι πάντα άγρυπνο το πνεύμα σου. Μα το πνεύμα σου αποκοιμήθηκε και το σώμα σου νίκησε την ψυχή σου. Κλαις για κείνους που δεν έπρεπε να κλαις και μιλάς αστόχαστα. Οφείλεις να υπομένεις τον πόνο και τη χαρά με την ίδια ψυχή. Εκείνο που

διαπερνάει το καθετί είναι πάνω από τη φθορά. Όσοι νομίζουν πως η ψυχή μπορεί να σκοτώνει ή να σκοτωθεί λαθεύουν. Είναι αδιάδροχη και άκαυστη. Έχει διάρκεια, είναι σταθερή κι αιώνια, διαπερνάει όλο τον κόσμο. Δεν πρέπει, λοιπόν, να κλονίζεσαι, γιατί όποιος γεννιέται είναι βέβαιο πως θα πεθάνει και όποιος πεθαίνει είναι βέβαιο πως θα γεννηθεί. Αν δεν θέλεις ν' αγωνιστείς γι' αυτόν τον δίκαιο αγώνα, θα πέσεις σε αμαρτία, γιατί θα εγκαταλείψεις το χρέος σου και την υπόληψή σου.

Ακούγοντας τα λόγια του δασκάλου, ο Αρτζούνα ντράπηκε τόσο, που ρίχτηκε στο άρμα του κι έδωσε το σύνθημα της μάχης. Ο Κρίσνα τον αποχαιρέτησε, σίγουρος για τη νίκη των γιων του ήλιου.

Κατάλαβε ωστόσο ότι, για να δεχτούν οι νικημένοι τη θρησκεία του, χρειαζόταν άλλη μια νίκη πάνω στην ψυχή τους, πολύ πιο δύσκολη από τη νίκη των όπλων. Χρειαζόταν μια θυσία παρόμοια με του Βαχίστα. Ο Κρίσνα ένωθε πως είχε τελειώσει την αποστολή του και ζητούσε μόνο για να ολοκληρωθεί την υπέρτατη σφραγίδα της θυσίας.

Ήθελε να πεθάνει μακριά από τους ανθρώπους, στη μόνωση του Χιμαβάτ. Εκεί θα ένωθε τον εαυτό του πιο κοντά στην ακτινοδόλα μάνα του, στον υπέροχο γέροντα και στον ήλιο του Μαχαντέβα.

Τράβηξε για κάποιον αναχωρητήριο σ' έναν άγριο ερημότοπο, στους πρόποδες των ψηλών κορυφών του Χιμαβάτ. Κανένας μαθητής δεν υποψιάστηκε το σχέδιό του. Μονάχα η Σαρασβατί κι η Νιχταλί το διάβασαν στα μάτια του δασκάλου, με το μαντικό χάρισμα που έχουν οι γυναίκες και ο έρωτας.

Όταν η Σαρασβατί κατάλαβε πως ο Κρίσνα ήθελε να πεθάνει, ρίχτηκε στα πόδια του, τα φίλαγε και και φώναζε:

—Δάσκαλε! Μη μας εγκαταλείπεις!

Η Νιχταλί τον κοίταξε και του είπε αργά:

—Ξέρω πού πας. Αν σ' αγαπήσαμε, άσε μας να σ' ακολουθήσουμε!

Ο Κρίσνα αποκρίθηκε:

—Στον ουρανό μου δεν θ' αρνιούνται τίποτα στην αγάπη. Ελάτε!

Ύστερα από μακρινό ταξίδι, ο προφήτης και οι άγιες γυναί-

κες φτάσανε στις καλύβες που βρίσκονται γύρω από ένα μεγάλο κέδρο, σ' ένα κιτρινωπό, απόκρημνο βουνό. Από τη μια μεριά, οι τεράστιοι χτισμένοι όγκοι του Χιμαβάτ. Από την άλλη, στο δάθος, ο δαίδαλος των βουνών. Μακριά η πεδιάδα, οι Ινδίες, χαμένες σαν όνειρο στη χρυσή καταχνιά.

Η Σαρασβατί, κοιτάζοντας το μελαγχολικό εκείνο μέρος, είπε:

—Η γη είναι μακριά κι ο ουρανός βουδός. Κύριε, γιατί μας έφερες σ' αυτόν τον τόπο, τον εγκαταλειμμένο από Θεό και ανθρώπους;

—Αν θέλεις, αποκρίθηκε ο Κρίσνα, να έρθει κοντά η γη και να σου μιλήσει ο ουρανός, προσευχήσου.

—Μαζί σου ο ουρανός είναι πάντα παρών, είπε η Νιχταλί. Μα γιατί θέλει να μας εγκαταλείψει ο ουρανός;

—Ο γιος του Μαχαντέβα, είπε ο Κρίσνα, πρέπει να πεθάνει τρυπημένος από το βέλος για να πιστέψει ο κόσμος στον λόγο του.

—Εξήγησέ μας αυτό το μυστήριο.

—Θα το καταλάβετε μετά από τον θάνατό μου. Ας προσευχηθούμε.

Προσεύχονταν κι εξάγνιζαν την ψυχή τους επτά μέρες. Το πρόσωπο του Κρίσνα συχνά μεταμορφωνόταν, και λες κι ακτινοβολούσε. Την έβδομη ημέρα, οι δυο γυναίκες είδαν τοξότες ν' ανεβαίνουν κατά το αναχωρητήριο.

—Ψάχνουν να σε βρουν οι τοξότες του Κάνσα, είπε η Σαρασβατί. Δάσκαλε, φυλάξου!

Ο Κρίσνα όμως, γονατισμένος στη ρίζα του κέδρου, δεν άφηνε την προσευχή του.

Οι τοξότες έφτασαν. Ήταν άγριοι στρατιώτες με πρόσωπα ωχρά και σκοτεινά. Βλέποντας την εκστατική όψη του αγίου, σάστισαν. Στην αρχή προσπάθησαν να τον τραβήξουν από την προσευχή του, κάνοντάς του ερωτήσεις, δλαστημώντας τον και λιθοβολώντας τον. Μα τίποτα δεν στάθηκε ικανό να τον βγάλει από την ακινησία του. Τότε ρίχτηκαν επάνω του και τον έδεσαν στον κορμό του κέδρου. Ο Κρίσνα αφηνόταν να του κάνουν ό,τι θέλουν, σαν να 'ταν σε όνειρο.

Οι τοξότες ξεμάκρυναν λίγο κι άρχισαν να τον σημαδεύουν, παρακινώντας ο ένας τον άλλον.

Με το πρώτο βέλος, ξεπήδησε το αίμα κι ο Κρίσνα φώναξε:

«Βαχίστα, νίκησαν οι γιοι του ήλιου». Όταν μπήκε στη σάρκα του το δεύτερο βέλος, είπε: «Ω ακτινοβόλα μάνα μου, ας έρθουν μαζί μου στο φως όσοι με αγαπούν!». Στο τρίτο είπε μόνο «Μαχαντέβα!», κι ύστερα, με το όνομα του Βράχμα, παρέδωσε το πνεύμα.

Ο ήλιος είχε βασιλέψει. Σηκώθηκε δυνατός άνεμος από το Χιμαβάτ κατέβηκε και χτύπησε τη γη η χιονοθύελλα. Ο ουρανός σκεπάστηκε με σύννεφα. Οι φονιάδες, τρομαγμένοι για ό,τι έκαναν, φύγανε, κι οι δυο γυναίκες, παγωμένες από φόβο κύλησαν λιπόθυμες στο χώμα.

Οι μαθητές του Κρίσνα κάψανε το σώμα του στην ιερή πόλη Ντάρκα. Η Σαρασατί και η Νιχταλί ρίχτηκαν στην πυρά για να συναντήσουν τον κύριό τους, και το πλήθος νόμισε πως ξεχώρισε τον γιο του Μαχαντέβα να βγαίνει από τις φλόγες, έχοντας σώμα από φως, τραβώντας μαζί του τις δυο συζύγους του.

Ύστερα απ' αυτό, μεγάλο μέρος των Ινδιών ασπάστηκε τη λατρεία του Βισνού, που στη θρησκεία του Βράχμα συμφιλίωνε την ηλιακή με τη σεληνιακή λατρεία.

Η ακτινοβολία του ηλιακού λόγου

Αυτός είναι ο θρύλος του Κρίσνα, που αποκαταστάθηκε στο σύνολό του και αποδόθηκε στην ιστορία. Ρίχνει ζωντανό φως στις αρχές του βραχμανισμού. Ασφαλώς είναι αδύνατο ν' αποδείξουμε με θετικά τεκμήρια ότι πίσω από τον μύθο του Κρίσνα κρύβεται κάποιο πραγματικό πρόσωπο. Το τριπλό πέπλο που καλύπτει τη γέννηση όλων των ανατολικών θρησκειών είναι στις Ινδίες πολύ πιο βαρύ απ' ό,τι οπουδήποτε αλλού. Γιατί οι βραχμάνοι, απόλυτοι κύριοι της ινδικής κοινωνίας και των παραδόσεών της, μετέβαλλαν στην πορεία των αιώνων τις παραδόσεις αυτές. Μα είναι δίκαιο να προσθέσουμε πως συντήρησαν πιστά όλα τα στοιχεία και πως, αν με τους αιώνες αναπτύχθηκε η ιερή τους διδασκαλία, το κέντρο τους πάντως δεν μετατέθηκε. Δεν μπορούμε λοιπόν να ερμηνεύσουμε, όπως κάνουν οι περισσότεροι Ευρωπαίοι επιστήμονες μια μορφή του Κρίσνα, λέγοντας: «Είναι παραμύθι, εφαρμοσμένο σε κάποιο ηλιακό μύθο, με κάποια φιλοσοφική φαντασίωση στο σύνολό του». Πιστεύουμε πως δεν μπορεί ν' αναπτυχθεί με αυτό τον τρόπο μια θρησκεία που κρατάει χιλιάδες χρόνια, που γέννησε θαυμάσια ποίηση, πολλούς μεγάλους φιλοσόφους και που αντιστέκεται στην τρομερή επίθεση του βουδισμού, στις μογγολικές και μωαμεθανικές εισβολές, στην εγγλέζικη κατάκτηση και διατηρεί ακόμη και στη βαθύτερή της πτώση την αίσθηση της προαιωνίας και υψηλής καταγωγής της. Όχι. Στην αρχή ενός μεγάλου θεσμού, υπάρχει πάντα ένας μεγάλος άνθρωπος.

Είναι λοιπόν λογικό να παραδεχτούμε πως μέσα στο θρησκευτικό και κοινωνικό χάος που δημιούργησε στις πρωτόγονες

Ινδίες η επιδρομή των νατουραλιστικών και γεμάτων πάθη λατρειών παρουσιάστηκε ένας φωτισμένος μεταρρυθμιστής που ανανέωσε με την ιδέα της τριάδας και του εκδηλούμενου θείου λόγου την αγνή άρια διδασκαλία· ένας μεταρρυθμιστής που σφράγισε το έργο του με τη θυσία της ζωής του, κι έδωσε έτσι στις Ινδίες τη θρησκευτική τους ψυχή, το εθνικό τους πρότυπο και την οριστική τους οργάνωση.

Η ιδέα πως ο Θεός, η άπειρη Αλήθεια, η Ομορφιά και Καλοσύνη αποκαλύπτονται στον ευσυνείδητο άνθρωπο με λυτρωτική δύναμη που αντανακλά με τη δύναμη της Αγάπης και της θυσίας ως τα βάθη του ουρανού, η πιο γόνιμη απ' όλες Ιδέα, αυτή για πρώτη φορά παρουσιάζεται με τον Κρίσνα. Προσωποποιείται τη στιγμή που η ανθρωπότητα θα βουτηχτεί, βγαίνοντας από την άρια νεότητά της, όλο και πιο πολύ στη λατρεία της ύλης.

Ο Κρίσνα της αποκαλύπτει την ιδέα του θείου λόγου. Η ανθρωπότητα θα έχει τόσο περισσότερη δίψα για λυτρωτές και γιους του Θεού όσο βαθύτερα θα νιώθει τον ξεπεσμό της. Ύστερα από τον Κρίσνα υπήρξε κάτι σαν δυνατή ακτινοβολία του ηλιακού λόγου διά μέσου των ιερών της Ασίας, της Αφρικής, της Ευρώπης. Στην Περσία είναι ο Μίθρα, ο συμφιλιωτής του φωτεινού Ορμούζ και του σκοτεινού Αρμάν. Στην Αίγυπτο είναι ο Ώρος, ο γιος του Οσίριδος και της Ίσιδος. Στην Ελλάδα είναι ο Απόλλων, ο θεός του ήλιου και της μουσικής, είναι ο Διόνυσος, που ανασταίνει τις ψυχές. Παντού ο ηλιακός θεός είναι θεός μεσολαβητής και το φως είναι και ο λόγος της ζωής. Από εδώ ξεπηδάει και η ιδέα του Μεσσία. Με τον Κρίσνα η ιδέα αυτή μπήκε στον αρχαίο κόσμο. Με τον Ιησού θα λάμψει σε όλη τη γη.

Συνεχίζοντας αυτή τη μυστική ιστορία των θρησκειών, θ' αποδείξω πώς συνδέεται η διδασκαλία της θείας τριαδικότητας με τη διδασκαλία της ψυχής και της εξέλιξής της, πώς και γιατί οι δυο αυτές διδασκαλίες προϋποθέτουν η μια την άλλη και πώς αλληλοσυμπληρώνονται. Πρέπει να πούμε πως το σημείο επαφής τους είναι το ζωτικό κέντρο, η φωτεινή εστία της εσωτερικής διδασκαλίας.

Αν παρατηρήσουμε, επιφανειακά μόνο, τις μεγάλες θρησκείες

των Ινδιών, της Αιγύπτου και της Ελλάδας, δεν διακρίνουμε παρά μόνον ασυμφωνία, δεισιδαιμονία, χάος. Ας εμβαθύνουμε όμως στα σύμβολα και τα μυστήρια, ας ζητήσουμε τη μητέρα-διδασκαλία των ιδρυτών και προφητών και θα βρούμε μεγάλη αρμονία. Από δρόμους πολύ διαφορετικούς και συχνά βασανιστικούς θα καταλήξουμε στο ίδιο σημείο. Τότε δημιουργείται ένα παράξενο φαινόμενο. Σιγά σιγά, σαν σε σφαίρα που μεγαλώνει, βλέπουμε να λάμπει στο κέντρο των θρησκειών η διδασκαλία των μυημένων, σαν ήλιος που φωτίζει το νεφέλωμά του. Κάθε θρησκεία παρουσιάζεται σαν διαφορετικός πλανήτης. Με καθεμιά αλλάζουμε ατμόσφαιρα και ουράνιο προσανατολισμό, πάντα όμως μας φωτίζει ο ίδιος ήλιος.

Οι Ινδίες, μέσα στο όνειρο, μας βυθίζουν μαζί τους στην οπτασία της αιωνιότητας. Η μεγαλόπρεπη Αίγυπτος, αυστηρή σαν τον θάνατο, μας προσκαλεί στο μεταθανάτιο ταξίδι. Η γοητευτική Ελλάδα μας παρασύρει στις μαγικές γιορτές της ζωής, δίνοντας στα μυστήριά της το θέλγητρο άλλοτε σαγηνευτικών κι άλλοτε τρομερών μορφών και της πάντα παθιασμένης ψυχής της. Ο Πυθαγόρας διατυπώνει επιστημονικά την εσωτερική διδασκαλία, της δίνει την πιο τέλεια ίσως και την πιο στέρεη έκφραση που γνώρισε ποτέ η διδασκαλία αυτή. Ο Πλάτων και οι Αλεξανδρινοί υπήρξαν μόνον οι εκλαϊκευτές της. Και λίγο πρωτύτερα ανεβήκαμε ως την πηγή της, μέσα στις ζούγκλες του Γάγγη και τις ερημιές των Ιμαλαΐων.

ΒΙΒΛΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΕΡΜΗΣ

ΤΑ ΜΥΣΤΗΡΙΑ ΤΗΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ

Τυφλή ψυχή, οπλίσου με τον πυρσό των μυστηρίων, και μέσα στην επίγεια νύχτα θ' ανακαλύψεις το φωτεινό πανομοιότυπό σου, τη θεσπέσια ψυχή σου. Ακολούθησε αυτόν τον θείο οδηγό, και θα είναι το πνεύμα σου. Γιατί κρατά το κλειδί των περασμένων και μελλοντικών ζώων σου.

Βίβλος των Νεκρών

Ακούστε μέσα σας και κοιτάξτε στο άπειρο του διαστήματος και του χρόνου. Εκεί αντιλαλούν το τραγούδι των άστρων, η φωνή των αριθμών, η αρμονία των σφαιρών. Κάθε ήλιος είναι μια σκέψη του Θεού, κάθε πλανήτης ένας τρόπος αυτής της σκέψης. Για τη γνώση της θείας σκέψης, ω ψυχές, να κατεβαίνετε και να ξανακατεβαίνετε κοπιαστικά τον δρόμο των επτά πλανητών και των επτά ουρανών τους.

Τι κάνουν τ' άστρα; Τι λένε οι αριθμοί; Πού κυλούν οι σφαίρες; Ω ψυχές, χαμένες ή σωσμένες, μιλάνε, τραγουδάνε, κυλάνε τα πεπωμένα σας!

Ερμής Τρισμέγιστος

Η Σφίγγα

Απέναντι στη Βαβυλώνα, τη σκοτεινή μητρόπολη του δεσποτισμού, η Αίγυπτος ήταν στον αρχαίο κόσμο περίφημη ακρόπολη της ιερής επιστήμης, σχολείο για τους επιφανέστερους προφήτες, απομονωτήριο και εργαστήριο των πιο διακεκριμένων παραδόσεων της ανθρωπότητας.

Χάρη σε απεριόριστες έρευνες και σε αξιοθαύμαστες εργασίες, ο αιγυπτιακός λαός μας είναι σήμερα περισσότερο γνωστός απ' οποιοδήποτε πολιτισμό προηγήθηκε του ελληνικού, γιατί μας ανοίγει την ιστορία του, γραμμένη σε σελίδες από πέτρα.

Ανακαλύπτονται τα μνημεία, αποκρυπτογραφούνται τα ιερογλυφικά. Και όμως μένει ακόμα να διεισδύσουμε στο πιο βαθύ μυστήριο της σκέψης της. Αυτό το μυστήριο είναι το απόκρυφο δόγμα των ιερέων της. Αυτή η διδασκαλία, επιστημονικά αναπτυγμένη μέσα στους ναούς, συνετά καλυμμένη από τα μυστήρια, μας δείχνει με μιας την ψυχή της Αιγύπτου, το μυστικό της πολιτικής της και τον πρωταρχικό ρόλο της στην παγκόσμια ιστορία.

Οι ιστορικοί μας μιλάνε για τους Φαραώ όμοια όπως για τους δεσπότες στη Νινευή και τη Βαβυλώνα. Γι' αυτούς η Αίγυπτος είναι μια απόλυτη μοναρχία, κατακτητική όπως η Ασσυρία, και δεν διαφέρει παρά στο ότι διήρκεσε μερικές χιλιετίδες περισσότερο. Αμφιβάλλουν ότι στην Ασσυρία η βασιλεία κατέπνιξε το ιερατείο για να το έχει όργανο, ενώ στην Αίγυπτο το ιερατείο διαμόρφωνε τη βασιλεία, δεν την απαρήχθη ποτέ, ακόμα και στις χειρότερες εποχές, επιβαλλόμενο στους βασιλείς, κνηγώντας τους τυράννους, κυβερνώντας πάντα το έθνος, χάρη

στην πνευματική και διανοητική υπεροχή, που πήγαζε τη μυστική σοφία.

Δεν είναι αναγκαίο να είναι κάποιος αρχαιολόγος ή γλωσσολόγος για να καταλάβει ότι το απέραντο μίσος μεταξύ Ασσυρίας και Αιγύπτου προήλθε από το ότι οι δύο αυτοί λαοί αντιπροσώπευαν στον κόσμο δύο στοιχεία αντίθετα και από το ότι ο αιγυπτιακός λαός όφειλε τη μεγάλη διάρκειά του σε ένα σκελετό εκκλησιαστικό και επιστημονικό ισχυρότερο από κάθε επανάσταση.

Μετά την αρία εποχή, από την ταραγμένη περίοδο που ακολούθησε τους θεδικούς καιρούς μέχρι την περσική κατάληψη και τους αλεξανδρινούς χρόνους, δηλαδή για περισσότερο από πέντε χιλιετίες, η Αίγυπτος ήταν το προπύργιο των καθαρών και υψηλών διδασκαλιών, που στο σύνολό τους αποτελούν την επιστήμη των στοιχείων, ό,τι δηλαδή θα μπορούσε να ονομαστεί εσωτερική ορθοδοξία της αρχαιότητας. Πενήντα δυναστείες μπόρεσαν να διαδεχτούν η μια την άλλη, και ο Νείλος να παρασύρει τις προσχώσεις του πάνω σε ολόκληρους οικισμούς: οι Φοίνικες κατέκλυσαν τη χώρα και μετά απομακρύνθηκαν: στο μέσο των ρευμάτων της ιστορίας, κάτω από την επιφανειακή ειδωλολατρία του εξωτερικού πολυθεϊσμού της, η Αίγυπτος φυλά το παλιό βάθος της απόκρυφης θεολογίας της και της ιερατικής οργάνωσης. Αντιστέκεται στους αιώνες όπως η πυραμίδα της Γκίζας, μισοκρυμμένη κάτω από την άμμο αλλά ανέπαφη. Χάρη σ' αυτήν την απραξία της σφίγγας, κρατώντας το μυστικό της με αυτή τη γρανιτένια αντίσταση, η Αίγυπτος γίνεται ο άξονας γύρω από τον οποίο διαμορφώνεται η θρησκευτική σκέψη της ανθρωπότητας, περνώντας από την Ασία στην Ευρώπη.

Ιουδαία, Ελλάδα, Ετρουρία, τόσες μορφές ζωής, τόσες μορφές πολιτισμού. Από πού αντλούν ιδέες, αν όχι από το οργανικό απόθεμα της γηραιάς Αιγύπτου;

Ο Μωυσής και ο Ορφέας δημιούργησαν δύο θρησκείες αντιτιθέμενες και εξαισίες, η μια με τον στεντό μονοθεϊσμό της, η άλλη με τον εκθαμβωτικό πολυθεϊσμό της. Αλλά με ποιο υπόδειγμα σχηματίστηκε η ευφυΐα τους; Πού θα βρει ο ένας τη δύναμη, την ενέργεια, το θράσος να ξαναφτιάξει έναν λαό ημίμαγιο, όπως ο χαλκός στο καμίνι, και ο άλλος τη μαγεία του να

μιλούν οι θεοί, σαν χορδισμένη λύρα, στην ψυχή αυτών των βαρβάρων;

Στους ναούς του Οσίριδος στην αρχαία Θήβα, που οι μυημένοι αποκαλούν η πόλη του ήλιου ή ηλιακή αψίδα, γιατί περιείχε τη σύνθεση της θείας επιστήμης και όλα τα μυστικά της μήσης.

Όλα τα χρόνια στο θερινό ηλιοστάσιο, όταν πέφτουν οι χειμαρρώδεις βροχές της Αθησυνίας, ο Νείλος αλλάζει χρώμα και παίρνει αυτή την απόχρωση του αίματος για την οποία μιλάει η Βίβλος. Ο ποταμός φουσκώνει μέχρι τη φθινοπωρινή ισημερία και θάβει κάτω από τα κύματά του τον ορίζοντα των ακτών του. Αλλά όρθιοι, πάνω στα γρανιτένια πλατώματα, κάτω από τον ήλιο που τυφλώνει, οι ναοί φτιαγμένοι στους βράχους, οι νεκροπόλεις, οι πυλώνες, οι πυραμίδες αντανακλούν τη μεγαλοπρέπεια των ερειπίων τους μέσα στον αλλαγμένο σε θάλασσα Νείλο. Έτσι το αιγυπτιακό ιερατείο διέσχισε τους αιώνες με την οργάνωσή του και τα σύμβολά του, μυστηριώδεις πράξεις για πολύ καιρό ανεξάρτητες από την επιστήμη του.

Μέσα στους ναούς αυτούς, στις κρύπτες και τις πυραμίδες αυτές θα δημιουργηθεί η υπερήφανη διδασκαλία του φωτεινού λόγου, του παγκόσμιου λόγου που ο Μωυσής θα ξανακλείσει στη χρυσή κιβωτό του, και του οποίου ο Ιησούς Χριστός θα είναι το ζωντανό λάβαρο.

Η αλήθεια είναι αναλλοίωτη μέσα της, μόνο αυτή επιζεί σε όλα, αλλάζει όμως μέρη όπως και μορφές, και οι αποκαλύψεις της είναι αδιάκοπες.

«Το φως του Οσίριδος», που, ενώ φώτιζε για τους μύστες τα βάθη της φύσης και τους ουράνιους θόλους, έσθησε για πάντα μέσα στις εγκαταλειμμένες κρύπτες. Είναι αληθινός ο λόγος του Ερμή στον Ασκληπιό:

Ω Αίγυπτος! Δεν θα μείνει από σένα τίποτε άλλο, παρά μύθοι απίστευτοι στις μέλλουσες γενεές, και τίποτα δεν θα κρατήσει εκτός από τις λέξεις τις χαραγμένες στην πέτρα.

Εν τούτοις είναι μια ακτίνα αυτού του μυστηριώδους Ήλιου των αδύτων που θέλουμε να ξαναζήσει, ακολουθώντας τη μυστική γραμμή της αρχαίας αιγυπτιακής μήσης, όσο το επιτρέπει η εσωτερική προαίσθηση και η φευγαλέα διάθλαση των αιώνων.

Αλλά προτού μπούμε στον ναό, ας ρίξουμε μια ματιά στις μεγάλες ιστορικές φάσεις της Αιγύπτου πριν από τον καιρό των Υξώς.

Περίπου τόσο παλιός όσο και ο σκελετός των ηπείρων μας, ο πρώτος αιγυπτιακός πολιτισμός ανάγεται στην αρχαία ερυθρά φυλή. Η κολοσιαία σφίγγα της Γκίζας, κοντά στη μεγάλη πυραμίδα, είναι έργο του. Από τον καιρό που δεν υπήρχε ακόμα το Δέλτα (το οποίο σχηματίστηκε αργότερα από τις προσχώσεις του Νείλου), το τερατώδες και συμβολικό ζώο ήταν ήδη ξαπλωμένο στον γρανιτένιο λόφο, μπροστά από την αλυσίδα των Λιθικών ορέων, και κοιτούσε τη θάλασσα να σπάξει στα πόδια του, εκεί όπου απλώνεται σήμερα η άμμος της ερήμου. Η σφίγγα, αυτή η πρώτη δημιουργία της Αιγύπτου, έγινε το κυρίαρχο σύμβολό της, το διακριτικό σήμα της. Ο πιο παλιός ανθρωπίνος κλήρος το χάραξε, εικόνα της φύσης ήσυχης και αναμφισβήτητης μέσα στο μυστήριό της. Ένα κεφάλι ανθρώπου βγαίνει από σώμα ταύρου με χαρακτηριστικά λιονταριού και διπλώνει αετσία φτερά στα πλευρά του. Είναι η επίγεια Ίσις, η φύση μέσα στη ζώσα ενότητα της βασιλείας της. Πράγματι, αυτοί οι ιερωμένοι γνώριζαν ήδη και δίδασκαν ότι, κατά τη μεγάλη εξέλιξη, η ανθρώπινη αναδύεται από τη ζωική φύση. Σε αυτό το σύμπλεγμα ταύρου, λέοντος, αετού και ανθρώπου είναι κλεισμένα επίσης τα τέσσερα ζώα του οράματος του Ιεζεκιήλ, που αντιπροσωπεύουν τα τέσσερα βασικά πρωταρχικά στοιχεία του μικρόκοσμου και του μακρόκοσμου: το νερό, τη γη, τον αέρα και τη φωτιά —βάσεις απόκρυφης επιστήμης. Γι' αυτόν τον λόγο, στους μετέπειτα αιώνες, όταν οι μύστες βλέπουν το ιερό ζώο, ξαπλωμένο στα πρόθυρα των ναών ή στο βάθος των κρυπτών, αισθάνονται να ζει μέσα τους αυτό το μυστήριο και διπλώνουν γαλήνια τα φτερά του πνεύματός τους στην εσωτερική αλήθεια. Γιατί ξέρουν ότι η λύση του αινίγματος της σφίγγας είναι ο άνθρωπος, ο μικρόκοσμος, ο έξοχος παράγων, που περικλείει όλα τα στοιχεία και όλες τις δυνάμεις της φύσης.

Η ερυθρά φυλή δεν άφησε λοιπόν άλλον μάρτυρα εκτός από τη σφίγγα της Γκίζας, ατράνταχτη απόδειξη ότι έθεσε και έλυσε με τον τρόπο της το μεγάλο πρόβλημα.

Ερμής

Η μαύρη φυλή, που διαδέχτηκε την ερυθρά νότια φυλή στη διακυβέρνηση του κόσμου, έκανε την Άνω Αίγυπτο το κυριότερο άσυλό της. Το όνομα του Ερμή-Θωθ, αυτού του μυστηρίου και πρώτου μύστη της Αιγύπτου με τις ιερές διδασκαλίες, αναφέρεται χωρίς αμφιβολία στην πρώτη και ειρηνική ανάμειξη της άσπρης και της μαύρης φυλής, στις περιοχές της Αιθιοπίας και της Άνω Αιγύπτου πολύ πριν από την αρία εποχή.

Το όνομα «Ερμής» περιγράφει ταυτοχρόνως έναν άνθρωπο, μια κοινωνική τάξη και ένα θεό. Άνθρωπος, ο Ερμής είναι ο πρώτος, ο μεγάλος μυσταγωγός της Αιγύπτου. Κοινωνική τάξη, είναι το ιερατείο, θεματοφύλακας των απόκρυφων παραδόσεων. Θεός, είναι ο πλανήτης Ερμής, αφομοιωμένος με τη σφαίρα του σε μία κατηγορία πνευμάτων, θείων μυσταγωγών. Με μια λέξη, ο Ερμής προΐσταται σε μιαν υπεργήνη περιοχή της απόκρυφης μύησης. Μέσα στην πνευματική οικονομία του κόσμου, όλα τα πράγματα είναι συνδεδεμένα με μυστικές σχέσεις, σαν με αόρατα δεσμά. Το όνομα του Ερμή είναι το αόρατο φυλαχτό που τα περικλείει, ήχος μαγικός που τα επικαλείται. Εξ ου και η γοητεία του.

Οι Έλληνες, παρόμοια με τους Αιγύπτιους, τον αποκαλούσαν «Ερμής ο Τρισμέγιστος» (τρεις φορές μεγάλος), γιατί ήταν βασιλιάς, νομοθέτης και ιερέας. Σχηματοποιεί την εποχή όπου το ιερατείο, η δικαστική εξουσία και ο βασιλιάς ήταν ενωμένα σε ένα μόνο σώμα, κατά την άσκηση της διακυβέρνησης. Η αιγυπτιακή χρονολογία του Μανέθωνα ονομάζει αυτή την εποχή «βασιλεία των θεών». Δεν υπήρχαν τότε ούτε πάτυροι ούτε

φωνητική γραφή, αλλά η ιερή ιδεολογία ήδη υπήρχε. Η επιστήμη του ιερατείου ήταν γραμμένη με ιερογλυφική γραφή πάνω στις κολόνες και στους τοίχους των κρυπτών. Ουσιαστικά αναπτυσσόμενη, θα περάσει αργότερα στις βιβλιοθήκες των ναών. Οι Αιγύπτιοι αποδίδουν στον Ερμή σαράντα δύο βιβλία σχετικά με την απόκρυφη επιστήμη.

Το ελληνικό βιβλίο, γνωστό ως «Ερμής Τρισμέγιστος», περιέχει τα διάφορα άλλα πολύτιμα λείψανα της αρχαίας θεογονίας, όπως το «Γενηθήτω φως», απ' όπου ο Μωυσής και ο Ορφέας αντλούσαν τις πρώτες τους ακτίνες. Το δόγμα Φωτιά-Στοιχείο και Λόγος-Φως, που περιέχεται στο όραμα του Ερμή, θα μείνει κορυφή και επίκεντρο της αιγυπτιακής μυσταγωγίας.

Παρακάτω θα προσπαθήσουμε να ξαναβρούμε αυτό το όραμα των διδασκάλων, αυτό το μυστικό ρόδο που δεν ανθίζει παρά μόνο μέσα στη νύχτα του αδύτου και στο απόκρυφο των μεγάλων θρησκειών. Κάποιοι λόγοι του Ερμή, δανεισμένοι από την αρχαία σοφία, είναι ακριβώς φτιαγμένοι για να μας προετοιμάσουν. Λέει στον μαθητευόμενό του Ασκληπιό:

«Καμιά σκέψη μας δεν θα μπορούσε να δεχτεί τον Θεό, καμιά γλώσσα δεν θα μπορούσε να τον προσδιορίσει. Αυτό που είναι ασώματο, αόρατο, άμορφο δεν μπορεί να γίνει κατανοητό από τις αισθήσεις μας, αυτό που είναι αιώνιο δεν μπορεί να μετρηθεί από το μικρό μέτρο του χρόνου άρα ο Θεός είναι άφατος. Ο Θεός μπορεί, πράγματι, να μεταδώσει σε μερικούς εκλεκτούς την τέχνη ν' αναπτυχθούν πάνω από τα φυσικά πράγματα: για να παρατηρήσουν μιαν ακτίνα της υπέρτατης τελειότητάς του — αλλά αυτοί οι εκλεκτοί δεν βρίσκουν τα κατάλληλα ακριβώς λόγια για να μεταφέρουν σε λαϊκή γλώσσα το άυλο όραμα που τους έκανε ν' ανατριχιάσουν. Μπορούν να εξηγήσουν στην ανθρωπότητα τις δευτερεύουσες αιτίες των δημιουργιών που περνούν κάτω από τα μάτια τους, όπως οι εικόνες της παγκόσμιας ζωής, αλλά η αρχική αιτία παραμένει σκεπασμένη και δεν θα μπορέσουμε να την καταλάβουμε παρά μόνο διασχίζοντας τον θάνατο».

Με τον τρόπο αυτό ο Ερμής μιλούσε για τον άγνωστο Θεό στο προαύλιο των κρυπτών. Οι μαθητευόμενοι που εισχωρούσαν μαζί του στα άδυτά τους, μάθαιναν να τον γνωρίζουν σαν ζωντανό ον.

Το βιβλίο μιλά για τον θάνατό του σαν την αναχώρηση ενός θεού. «Ο Ερμής είδε τα πράγματα ως σύνολο και, αφού είδε, κατάλαβε και, αφού κατάλαβε, είχε τη δύναμη να εκδηλώνει και ν' αποκαλύπτει. Αυτό που σκέφτηκε το έγραψε· αυτό που έγραψε το απέκρυψε, κατά μεγάλο μέρος, σιωπώντας με σύνεση και συνάμα μιλώντας με τον σκοπό ο κόσμος, καθ' όλη τη διάρκειά του, να έρθει σε αναζήτηση των πραγμάτων. Έχοντας διατάξει τους θεούς, τους αδελφούς του, να γίνουν συνοδεία του, ανέβηκε στ' άστρα».

Κατ' ανάγκη, μπορούμε να διαχωρίσουμε την πολιτική ιστορία των λαών, δεν μπορούμε να διαχωρίσουμε όμως τη θρησκευτική τους ιστορία. Οι θρησκείες της Ασσυρίας, της Αιγύπτου, της Ιουδαίας και της Ελλάδας, δεν κατανοούνται παρά μόνο με τη σύλληψη του κοινού σημείου επαφής τους με την αρχαία ινδοαρία θρησκεία. Χωριστά είναι πλήθος ανιγμάτα και γρίφοι, με κοινή άποψη και θέα αφ' υψηλού· είναι μια σπουδαία εξέλιξη, όπου όλα διευθύνονται και επεξηγούνται αμοιβαία. Με μια λέξη, η ιστορία μιας θρησκείας είναι πάντοτε στενή, προληπτική και λαθεμένη. Αλήθεια δεν είναι παρά η θρησκευτική ιστορία της ανθρωπότητας. Από αυτό το ύψος δεν αισθάνεται κανείς παρά μόνο τα ρεύματα που κάνουν τον γύρο της υφελίου. Ο αιγυπτιακός λαός, ο πιο ανεξάρτητος και ο πιο κλειστός απ' όλους σε εξωτερικές επιδράσεις, δεν μπόρεσε ν' αντισταθεί στον παγκόσμιο αυτό νόμο. Πέντε χιλιάδες χρόνια πριν από την εποχή μας, το φως του Ράμα, αναμμένο στο Ιράν, ακτινοδότησε πάνω στην Αίγυπτο και έγινε ο νόμος του Άμμωνα-Ρα, ο ηλιακός θεός των Θηβών. Αυτός ο θεσμός της επέτρεψε ν' αποφύγει τόσες επαναστάσεις. Ο Μενές ήταν ο πρώτος νομοθέτης-βασιλιάς, ο πρώτος που εφάρμοσε αυτό τον θεσμό. Απέφυγε να θίξει στην Αίγυπτο την αρχαία της θεολογία, που ήταν και η δική του επίσης. Αυτό που έκανε ήταν να τη διακηρύξει και να την αναπτύξει, προσθέτοντάς της καινούρια κοινωνική οργάνωση, το ιερατείο. Ανέθεσε δηλαδή την εκπαίδευση σ' ένα συμβούλιο, τη δικαιοσύνη σε ένα άλλο, τη διακυβέρνηση και στα δυο, ενώ η βασιλεία θεωρούνταν ότι αντιπροσωπευόταν από αυτά και τελούσε υπό τον έλεγχό τους. Η σχετική ανεξαρτησία των νομών ή των κοινοτήτων ήταν βάση της κοινωνίας. Είναι

αυτό που θα μπορούσαμε να ονομάσουμε κυβέρνηση των μυστών. Το κλειδί ήταν μια σύνθεση των επιστημών γνωστών υπό το όνομα «Όσιρις», ο διανοούμενος Κύριος. Η μεγάλη πυραμίδα είναι το σύμβολο και ο μαθηματικός γνώμονας. Ο Φαραώ, που έπαιρνε το όνομά του από τον ναό που ασκούσε την ιερατική τέχνη και βασιλεύε στον θρόνο, διέφερε ασφαλώς από τον ασουριακό δεσπότη, του οποίου η αυθαίρετη δύναμη στηριζόταν στο έγκλημα και το αίμα.

Ο Φαραώ ήταν ο στεφανωμένος μύστης ή τουλάχιστον ο μαθητής και το όργανο των μυστών. Για πολλούς αιώνες οι Φαραώ θ' αμυνθούν ενάντια στην αναρχική Ευρώπη, τον νόμο του Κριού που αντιπροσώπευε τότε τα δικαιώματα της δικαιοσύνης και της διεθνούς αυθαιρεσίας.

Προς το έτος 2000 π.Χ. η Αίγυπτος διέρχεται την πιο φοβερή κρίση που ένας λαός μπορεί να υποστεί, της εχθρικής εισβολής και της, σχεδόν, κατάκτησης. Η φοινικική εισβολή ήταν από μόνη της η συνέχεια του μεγάλου θρησκευτικού σχίσματος της Ασίας που είχε ξεσηκώσει τις λαϊκές μάζες σπέρνοντας τη διχόνοια μέσα στους ιερούς ναούς, καθοδηγημένη από τους βασιλείς-ιερείς, τους ονομαζόμενους Υξώς· αυτή η εισβολή φέρνει τον κατακλυσμό της πάνω στο Δέλτα και στη Μέση Αίγυπτο. Οι σχισματικοί βασιλείς έφεραν μαζί τους έναν πολιτισμό αποκομμένο, την ιωνική μαλθακότητα, την ασιατική πολυτέλεια, τα έθιμα του χαρεμιού, μια χονδροειδή ειδωλολατρία. Η εθνική υπόσταση της Αιγύπτου κινδύνευε όπως και η πνευματικότητά της, η παγκόσμια αποστολή της απειλούνταν. Διέθετε όμως μια ψυχή ζωής, ένα οργανωμένο σώμα μυστών, τους θεματοφύλακες της αρχαίας επιστήμης του Ερμή και του Άμμωνα-Ρα.

Τι έκανε αυτή η ψυχή; Αποτραβήχτηκε στο βάθος των αδύτων της, συσπειρώθηκε για ν' αντισταθεί καλύτερα στον εχθρό. Φαινομενικά, το ιερατείο συγκεντρώθηκε μπροστά στην επιδρομή και αναγνώρισε τους αντιπάλους που έφεραν τον νόμο του Ταύρου και τη λατρεία του μοσχαριού Άπις. Όμως κρυμμένα μέσα στους ναούς, τα δυο συμβούλια φύλαγαν σαν ιερό απόθεμα την επιστήμη τους, τις παραδόσεις τους, την αρχαία και καθαρή θρησκεία, και μαζί την ελπίδα για ανακατασκευή της εθνικής δυναστείας. Αυτήν την εποχή οι ιερείς μεταδίδουν στο

πλήθος τον θρύλο της Ίσιδος και του Οσίριδος, τον διαμελισμό του τελευταίου και την κατοπινή ανάστασή του από τον γιο του Ώρο, που θα ξανάδρισκε τα χαμένα του μέλη παρασυρμένα από τα νερά του Νείλου. Προκαλείται η φαντασία του λαού από την πομπή των δημοσίων τελετών. Διατηρείται η αγάπη του για τη γηραιά θρησκεία, καθώς του εκτίθενται εκ νέου οι δυστυχίες της θεάς, οι θρήνοι της για τον χαμό του ουράνιου άντρα της και η ελπίδα που είχε αποθέσει στον γιο της Ώρο, τον εξαιρετο μεσολαβητή.

Συγχρόνως οι μύστες έδιναν όρκο απαράβατο να κάνουν την εσωτερική αλήθεια άτρωτη, καλύπτοντάς τη με τριπλό πέπλο. Στη διάδοση του λαϊκού μύθου της Ίσιδος και του Οσίριδος ανταποκρίνεται η εσωτερική οργάνωση των μεγάλων και των μικρών Μυστηρίων. Κλείνονται με φράχτες σχεδόν αδιαπέραστους, με φοβερούς κινδύνους. Επικαλούνται ηθικές αποδείξεις, απαιτούν όρκο σιωπής· ο μύστης που καταπατούσε την παραμικρή λεπτομέρεια των Μυστηρίων είχε ν' αντιμετωπίσει την ποινή του θανάτου. Χάρη σ' αυτή την αυστηρή οργάνωση η αιγυπτιακή μυσταγωγία έγινε όχι μόνο το καταφύγιο της εσωτερικής διδασκαλίας αλλά επιπλέον εστία μιας εθνικής ανάστασης και σχολείο των μελλοντικών θρησκειών. Ενώ οι εστεμμένοι αντίπαλοι βασιλευαν στη Μέμφιδα, στη Θήβα ετοιμαζόταν σιγά σιγά η αναγέννηση της χώρας. Από τον ναό της, από την ηλιακή αψίδα, βγήκε ο σωτήρας της Αιγύπτου Άμωσις, που εκδίωξε τους Υξώς· μετά εννέα αιώνες διακυβέρνηση, θ' αποκαταστήσει στα δικαιώματά τους την αιγυπτιακή επιστήμη και την αρσενική θρησκεία του Οσίριδος.

Έτσι τα Μυστήρια έσωσαν την ψυχή τής υπό ξένη τυραννία Αιγύπτου —και αυτό για το καλό της ανθρωπότητας. Γιατί ήταν τέτοια η δύναμη της αποστολής τους και η εξουσία της μυσταγωγίας τους, ώστε περιέκλειναν τη μεγαλύτερη ηθική ισχύ, τον πιο υψηλό διανοητικό εκλεκτικισμό. Η αρχαία μυσταγωγία στηριζόταν σε μια εικόνα του ανθρώπου συγχρόνως αγία και πιο αναπτυγμένη από τη δική μας. Ξεχωρίσαμε την παιδεία του σώματος, της ψυχής και του πνεύματος. Οι φυσικές επιστήμες, πολύ προχωρημένες σε βάθος, είναι αφηρημένη έννοια του στοιχείου της ψυχής και της διάδοσής της στην υφήλιο. Η θρησκεία

μας δεν ικανοποιεί τις ανάγκες της νοημοσύνης. Η ιατρική μας δεν θέλει να ξέρει τίποτα ούτε για την ψυχή ούτε για το πνεύμα. Ο σύγχρονος άνθρωπος ψάχνει την ηδονή χωρίς την ευτυχία, την ευτυχία χωρίς την επιστήμη και την επιστήμη χωρίς τη σύνεση. Η αρχαιότητα δεν δεχόταν ότι μπορούν να χωριστούν αυτά τα πράγματα. Σε όλους τους τομείς λάμβανε υπόψη την τριπλή φύση του ανθρώπου. Η μυσταγωγία ήταν διαρκής εξάσκηση όλου του ανθρώπινου είναι προς τις ιλιγγιώδεις κορυφές του πνεύματος, απ' όπου μπορεί να διευθύνει τη ζωή.

«Για να φτάσει στην κυριαρχία», έλεγαν οι σοφοί της τότε εποχής, «ο άνθρωπος έχει ανάγκη από καθολικό μετασχηματισμό του φυσικού, ηθικού και διανοητικού του είναι. Αλλά αυτός ο μετασχηματισμός δεν είναι δυνατός παρά με τη διαρκή εξάσκηση της θέλησης, της προαίσθησης και της αιτιολόγησης. Με την πλήρη συμφωνία τους, ο άνθρωπος μπορεί ν' αναπτύξει τις ικανότητές του μέχρι τ' απροσδιόριστα όρια. Η ψυχή έχει δρόμους που υπνώττουν. Η μυσταγωγία τους αφυπνίζει. Με εμβριθή μελέτη και σταθερή εφαρμογή, ο άνθρωπος μπορεί να έρθει σε συνειδητή σχέση με τις απόκρυφες δυνάμεις του σύμπαντος. Καταβάλλοντας σπουδαία προσπάθεια, μπορεί να φτάσει στην απευθείας πνευματική ενόραση, ν' ανοίξει παραπέρα δρόμους, να γίνει ικανός ν' αυτοδιευθύνεται. Τότε μόνο μπορεί να πει ότι νίκησε τη μοίρα και κατέκτησε στο εξής την ουράνια ελευθερία του. Τότε μόνο ο μαθητευόμενος μύστης μπορεί να γίνει μυσταγωγός προφήτης και θεουργός, δηλαδή επιβλέπων και δημιουργός ψυχών. Γιατί μόνο αυτός που διοικεί τον εαυτό του μπορεί να διοικήσει άλλους. Μόνο αυτός είναι ελεύθερος να το κατορθώσει.

Έτσι σκέφτονταν οι αρχαίοι μύστες. Οι πιο σπουδαίοι από αυτούς ζούσαν και ενεργούσαν με συνέπεια. Η περίφημη μυσταγωγία ήταν λοιπόν κάτι τελείως διάφορο από την ονειροπόληση και κάτι περισσότερο από απλή επιστημονική διδασκαλία. Ήταν δημιουργία ψυχής αφ' εαυτής, εκδήλωσή της στο ανώτερο επίπεδο, αναβλάστημά της σ' έναν κόσμο θείο.

Ας γυρίσουμε όμως στην εποχή του Ραμσή, στον καιρό του Μωυσή και του Ορφέα, περίπου στα 1300 π.Χ., και ας προ-

σπαθήσουμε να εισχωρήσουμε στην καρδιά της αιγυπτιακής μυσταγωγίας. Τα μνημεία, τα βιβλία του Ερμή, η εβραϊκή παράδοση, μαζί με την ελληνική, επιτρέπουν να ξαναζήσουμε τις ανερχόμενες φάσεις και να σχηματίσουμε μια ιδέα της πιο υψηλής αποκάλυψης.

Ίσις - Η μυσταγωγία - Οι αποδείξεις

Τον καιρό του Ραμσή, ο αιγυπτιακός πολιτισμός έλαμπε στο απόγειο της δόξας του. Οι Φαραώ της 20ης δυναστείας υποστήριζαν σαν αληθινοί ήρωες τον αγώνα εναντίον της Βαβυλώνας. Οι Αιγύπτιοι τοξότες σημάδευαν τους Λίδιους, τους Βοδωνούς, τους Νουμιδούς μέχρι και το κέντρο της Αφρικής. Τετρακόσια πλοία με πανιά ακολουθούσαν την ομάδα των σχηματικών μέχρι τις εκβολές του Ινδού ποταμού.

Για ν' αντισταθούν στο πλήγμα από την Ασσυρία και τους συμμάχους της, οι Φαραώ αυτοί χάραξαν στρατηγικούς δρόμους μέχρι πέρα από τον Λίβανο και ανοικοδόμησαν αλυσίδα φρουρίων μεταξύ του Μαζεντό και του Καρκεμίς. Ατέλειωτες στρατιές παρήλαυναν στην έρημο, από τη Ροδαισία μέχρι την Ελεφαντίνη. Οι αρχιτεκτονικές εργασίες συνεχίζονταν χωρίς διακοπή και απασχολούσαν εργάτες από τρεις ηπείρους. Η υποστυλωμένη αίθουσα του Καρνάκ, της οποίας κάθε στύλος φτάνει το ύψος της κολόνας Βαντόμ, επιδιορθώθηκε, ο ναός της Αδύδου πλουτιζόταν με θαύματα της γλυπτικής, και η κοιλάδα των βασιλέων με μεγαλειώδη μνημεία. Οικοδόμησαν στο Βιβάστ, στο Λουΐσορ, στη Σπέος Ιφαμπούλ. Στις Θήβες ένας πυλώνας θριάμβου υπενθυμίζει την κατάληψη της Καντές. Στη Μέμφιδα το Ραμσειό υψωνόταν περιτριγυρισμένο από δάσος οβελίσκων, αγαλμάτων, γιγαντιαίων μονόλιθων.

Μέσα στην πυρετώδη αυτή ενεργητικότητα, την εκθαμβωτική αυτή ζωή, περισσότερο ένας ξένος που αναπνέει τα Μυστήρια, ερχόμενος από τις μακρινές παραλίες της Μικράς Ασίας ή από τα βουνά της Θράκης, ανακάλυπτε την Αίγυπτο, παρακι-

νημένος από τη φήμη των ναών της. Φτάνοντας στη Μέμφιδα έμεινε κατάπληκτος. Μνημεία, θεάματα, δημόσιες γιορτές —όλα του έδιναν την εντύπωση του άφθονου πλούτου, της μεγαλοπρέπειας. Μετά την τελετή της βασιλικής χειροτονίας, που γινόταν μέσα στο μυστικό άσυλο, έβλεπε τον Φαραώ να βγαίνει από το τέμπλο μπροστά στο πλήθος, ν' ανεβαίνει στον θρόνο του φερόμενος από δώδεκα ανώτατους αξιωματούχους. Μπροστά του δώδεκα νέοι λευίτες κρατούσαν πάνω σε χρυσοκεντημένα μαξιλάρια τα βασιλικά σύμβολα: το σκήπτρο των εξουσιών με το κεφάλι του Κριού, το ξίφος και τα όπλα. Ακολουθούσαν ο οίκος του βασιλιά και οι ιερωμένοι συναδέλφοί του, συνοδευόμενοι από μύστες μικρών και μεγάλων μυστηρίων. Οι αρχιερείς έφεραν την άσπρη τιάρα και το εγκόλπιο τους αντανakλόισα τη φωτιά συμβολικών λίθων. Οι αξιωματούχοι του στέμματος έφεραν τα διακριτικά του Προβάτου, του Κριού, του Λέοντος, του Κρίνου, της Μέλισσας, δεμένα με θαυμαστά δουλεμένες αλυσίδες. Οι ομάδες έκλειναν την πορεία με τα εμβλήματατά τους και τα λάβάρά τους ξεδιπλωμένα. Τη νύχτα βάρκες καταστόλιστες ξεναγούσαν σε τεχνητές λίμνες τις βασιλικές ορχήστρες, που ανάμεσά τους παρήλαυναν με ιερατικό ύφος χορεύτριες και κιθαριστές.

Όμως η εκρηκτική τούτη πομπή δεν ήταν αυτό που έψαχνε. Η επιθυμία να εισχωρήσει στο μυστικό των πραγμάτων, η δίψα της γνώσης, ιδού τι τον οδηγούσε τόσο μακριά. Του είχαν πει ότι στα άδυτα της Αιγύπτου ζούσαν οι μάγοι, οι ιεροφάντες, κάτοχοι της θείας επιστήμης. Κι αυτός ήθελε να εισχωρήσει στα μυστικά των θεών. Άκουσε από έναν ιερέα της χώρας του για τη «Βίβλο των Νεκρών», για τον μυστηριώδη κύλινδρο που έβαλαν κάτω από το κεφάλι στις μούμιες σαν είδος μετάληψης, και που εξιστορούσε μέσ' από συμβολική μορφή, το μεταθανάτιο ταξίδι της ψυχής, κατά τους ιερείς του Άμμωνα-Ρα. Ακολούθησε, με ακόρεστη περιέργεια και μ' εσωτερική ταραχή ανάμεικτη με αμφιβολία, αυτό το μεγάλο ταξίδι της ψυχής μετά τη ζωή, την εξιλέωσή της σε μια φλεγόμενη περιοχή, τον εξαγνισμό από το αστρικό κάλυμμά της, τη συνάντηση του κακού βαρκαρή καθισμένου στη δάρκα με το κεφάλι στραμμένο πίσω και του καλού που κοιτάει ίσια εμπρός την παράστασή του προ-

στά στους σαράντα δύο επίγειους δικαστές, την απόδοση δικαιοσύνης από τον Θωθ' και τέλος την είσοδο και τη μεταμόρφωσή του στο φως του Οσίριδος. Μπορούμε να διακρίνουμε τη δύναμη αυτού του βιβλίου και της καθολικής επανάστασης που η προκαλούσε η αιγυπτιακή από αυτό το απόσπασμα της «Βίβλου των Νεκρών».

«Αυτό το θέμα βρέθηκε στην Ερμούπολη, με γαλάζια γραμμή σε πλάκα αλαβάστρινη, στα πόδια του θεού Θωθ (Ερμή) τον καιρό του βασιλιά Μανκαρά, από τον πρίγκιπα Αστατέφ. Ενώ ταξίδευε για επιθεώρηση των ναών, έφερε την πέτρα μέσα στο βασιλικό πέπλο. Ω μεγάλο μυστικό! Δεν ζούσε και δεν άκουγε μέχρι να διαβάσει ακέραια και σωστά αυτό το θέμα, δεν πλησίασε πια καμιά γυναίκα και δεν έφαγε έκτοτε ψάρι ούτε κρέας» («Βίβλος των Νεκρών», κεφ. 64).

Αλλά τι ήταν αληθινό μέσα σ' αυτές τις ταραχώδεις διηγήσεις, μέσα σ' αυτές τις ιερατικές εικόνες, που πίσω τους πλανιόταν το φοβερό μυστήριο του μεταθανάτιου; Η Ίσις και ο Όσιρις το ξέρουν! Θα έλεγαν. Ο λόγος για τον οποίο ο ξένος επισκέπτης χτυπούσε την πόρτα του μεγάλου ναού των Θηβών ή της Μέμφιδος ήταν η γνώση τού ποιοι ήταν αυτοί οι θεοί για τους οποίους μιλούσαν με μεγάλη μυστικοπάθεια.

Υπηρέτες τον οδηγούσαν κάτω από τη στοά μιας εσωτερικής αυλής, της οποίας οι τεράστιοι στύλοι έμοιαζαν με γιγαντιαίους λωτούς κρατώντας με τη δύναμή τους και την αγνότητά τους την ηλιακή ασίδα, τον ναό του Οσίριδος. Ο ιεροφάντης πλησίαζε τον νεοφερμένο. Το μεγαλείο των χαρακτηριστικών του, η ηρεμία του προσώπου του, τα μυστηριώδη μαύρα μάτια του, ανεξερεύνητα αλλά γεμάτα εσωτερικό φως, είχανε κιόλας κάτι που μπορούσε ν' ανησυχήσει τον ενδιαφερόμενο. Το βλέμμα του ερευνούσε λες και διαπερνούσε την επιφάνεια. Ο ξένος αισθανόταν πως είναι απέναντι σε έναν άνθρωπο στον οποίο θα ήταν αδύνατο να κρύψει κάτι. Ο ιερωμένος του Οσίριδος ρωτούσε τον νεοφερμένο για την πόλη που γεννήθηκε, για την οικογένειά του και για τον ναό που τον συμβούλευσε. Αν μέσα σ' αυτή τη σύντομη αλλά διεσδυτική εξέταση φαινόταν ανάξιος των μυστηρίων, μια σιωπηλή αλλά αμετάκλητη χειρονομία θα του 'δειχνε την πόρτα, αλλά, αν ο ιεροφάντης έβρισκε στον δόκιμο

την ειλικρινή επιθυμία της αλήθειας, θα τον καλούσε να τον ακολουθήσει. Διέσχισαν τις στοές, τις εσωτερικές αυλές έπειτα από μια μεγάλη βραχώδη λεωφόρο σε ανοιχτό ουρανό, πλαισωμένη από στήλες και σφίγγες, έφθαναν σ' ένα μικρό ναό που χρησίμευε σαν είσοδος στις υπόγειες κρύπτες. Η πόρτα ήταν ένα άγαλμα της Ίσιδος σε φυσικό μέγεθος. Η θεά καθισμένη κρατούσε ένα βιβλίο κλειστό πάνω στα γόνατά της, σε στάση αυτοσυγκέντρωσης και διαλογισμού. Το πρόσωπό της ήταν σκεπασμένο, και στη βάση του αγάλματος διάβαζες:

«Κανείς θνητός δεν σήκωσε το πέπλο μου».

—Εδώ είναι η πόρτα του απόκρυφου ιερού, είτε ο ιεροφάντης. Κοίταξε αυτές τις δυο κολόνες. Η κόκκινη παριστάνει την άνοδο του πνεύματος προς το φως του Οσίριδος. Η μαύρη σημαίνει την υποταγή στην ύλη, και αυτή η πτώση μπορεί να φτάσει μέχρι την εξουθένωση, την εκμηδένιση. Οποιοσδήποτε παισιώνει την επιστήμη μας και τη διδασκαλία μας παίζει με τη ζωή του. Την τρέλα ή τον θάνατο —να τι βρίσκει εδώ ο αδύνατος ή ο μοχθηρός: μόνο οι καλοί και οι δυνατοί βρίσκουν τη ζωή και την αθανασία. Πολλοί άφρονες πέρασαν αυτήν την πόρτα και δεν ξαναβγήκαν ζωντανοί. Είναι δοκιμασία που ξαναδίνει στο φως της ημέρας μόνο τους άφοβους. Σκέψου λοιπόν καλά αυτό που πας να κάνεις, και τους κινδύνους που θα διατρέξεις, γιατί, άπαξ και η πόρτα αυτή κλείσει πίσω σου, δεν θα μπορείς πια να υπαναχωρήσεις.

Αν ο ξένος επέμενε με τη θέλησή του, ο ιεροφάντης θα τον ξαναοδηγούσε στην εξωτερική αυλή και θα τον γνώριζε στους υπηρέτες του ναού, με τους οποίους όφειλε να περάσει μια εβδομάδα, αναγκασμένος να κάνει τις πιο ταπεινές εργασίες, ακούγοντας τους ύμνους και κάνοντας καθαρισμούς. Του είχαν ζητήσει απόλυτη σιωπή.

Το βράδυ των δοκιμασιών δυο νεωκόροι ή βοηθοί ξαναοδηγούσαν τον δόκιμο στα μυστήρια στην πόρτα του απόκρυφου ιερού. Έμπαιναν σε έναν σκοτεινό προθάλαμο χωρίς ορατή έξοδο. Στις δυο πλευρές αυτής της πένθιμης αίθουσας ο ξένος έβλεπε, στη λάμψη των πυρών, μια σειρά αγάλματα με σώμα ανθρώπου και κεφάλι ζώου, λιονταριού, ταύρου, αρπακτικού πουλιού ή ερπετού, που έμοιαζαν να κοιτούν το πέρασμά του σαρ-

κάζοντας. Στο τέλος του φοβερού διαδρόμου, που διέσχιζαν χωρίς ν' αλλάζουν λέξη, ήταν μια μούμια και ένας ανθρώπινος σκελετός, όρθιος, το ένα αντικριστά στο άλλο. Μ' ένα βουβό νεύμα, οι δυο νεωκόροι έδειχναν στον δόκιμο μια τρύπα στον τοίχο απέναντί του. Ήταν η είσοδος κάποιου διαδρόμου, τόσο χαμηλού που δεν μπορούσε να μπει παρά μόνο έρποντας.

«Μπορείς ακόμη να γυρίσεις πίσω», έλεγε ο ένας βοηθός. «Η πόρτα του ιερού δεν έκλεισε ακόμη. Ειδεμή, πρέπει να συνεχίσεις τον δρόμο από εδώ έστω και χωρίς γυρισμό». «Μένω», έλεγε ο δόκιμος συγκεντρώνοντας όλο του το θάρρος. Του έδιναν τότε έναν μικρό αναμμένο δαυλό. Οι νεωκόροι γυρνούσαν και έφευγαν κλείνοντας με θόρυβο την πόρτα του αδύτου. Δεν υπήρχε πια καιρός για δισταγμό, έπρεπε να προχωρήσει στον διάδρομο. Με κόπο γλίστραγε έρποντας ή σερνάμενος στα γόνατα, κρατώντας τον πυρσό, ενώ άκουγε μια φωνή να του λέει από το βάθος του υπογείου: «Εδώ εξαφανίζονται οι τρελοί που θέλανε την επιστήμη και την εξουσία». Η ακουστική του χώρου έκανε τη φράση να επαναλαμβάνεται επτά φορές από τη μακρινή ηχώ.

Έπρεπε να προχωρήσει· ο διάδρομος πλάταινε αλλά γινόταν ολοένα και πιο κατηφορικός. Τελικά ο τυχερός ξένος βρισκόταν απέναντι σε μια τρύπα. Εκεί άρχιζε μιá σιδερένια σκάλα. Ο δόκιμος το διακινδύνευε. Στο τελευταίο σκαλί η ματιά του δυθιζόταν σ' ένα φοβερό πηγάδι. Ο φτωχός δαυλός, που έσφιγγε σπασμωδικά στο τρεμάμενο χέρι του, έριχνε αμυδρή τη λάμψη του μες στα σκοτάδια. Τι να κάνει; Προς τα πάνω, η επιστροφή αδύνατη, προς τα κάτω η πτώση στο κενό, η φοβερή νύχτα. Στην απόγνωσή του, παρατηρούσε μια σχισμάδα στ' αριστερά. Γαντζωμένος με το ένα χέρι από τη σκάλα, προτείνοντας τον δαυλό με το άλλο, έβλεπε σκαλοπάτια. Μια σκάλα! Η σωτηρία. Όρμαγε προς τα κει, ανέβαινε, έβγαινε από την άβυσσο, η σκάλα τρυπούσε τον θρόχο σαν τρυπάνι, ανέβαινε με ελικοειδείς συστροφές. Επιτέλους ο δόκιμος βρισκόταν μπροστά σ' ένα φράχτη μπρούντζινο, που έβγαινε σε στοά που υποβάσταζαν μεγάλες καρυάτιδες. Στα ενδιάμεσα πάνω στον τοίχο έβλεπε δυο σειρές με συμβολικές τοιχογραφίες. Ήταν έντεκα από κάθε πλευρά, φωτισμένες απαλά από κρυστάλλινες λάμπες που κρατούσαν οι ωραίες καρυάτιδες.

Ένας μάγος που λεγόταν παστοφόρος (φύλακας των ιερών συμβόλων) άνοιγε τον φράχτη στον δόκιμο και τον καλωσόριζε χαμογελαστός. Τον συνέχαιρε που πέρασε επιτυχώς την πρώτη δοκιμασία, έπειτα τον οδηγούσε διασχίζοντας τη γαλαρία, του εξηγούσε τις ιερές ζωγραφιές. Κάτω από κάθε ζωγραφιά υπήρχε ένα γράμμα και ένας αριθμός. Τα είκοσι δύο σύμβολα παριστούσαν τα πρώτα είκοσι δύο απόκρυφα και σχημάτιζαν το αλφάβητο της σκοτεινής επιστήμης, δηλαδή τ' απόλυτα στοιχεία, τα παγκόσμια κλειδιά, που, απλουστευμένα από τη θέληση, γίνονταν η πηγή κάθε σοφίας και κάθε δύναμης. Αυτά τα στοιχεία έμεναν στη μνήμη με την αντιστοιχία τους προς τα γράμματα της ιερής γλώσσας και τους αριθμούς που σχετίζονταν με τα γράμματα. Κάθε γράμμα και κάθε αριθμός εκφράζει στη γλώσσα αυτή ένα τριαδικό θεσμό, που έχει το αντίστοιχό του μέσα στον θείο κόσμο, μέσα στον νοητό και φυσικό κόσμο.

Όπως το δάχτυλο που αγγίζει τη χορδή λύρας κάνει να βγάξει έναν ήχο της κλίμακας και να πάλλει όλες τις αρμονικές της, έτσι και το πνεύμα που θεωρεί όλες τις αυτεξούσιες ιδιότητες ενός αριθμού και η φωνή που προφέρει ένα γράμμα έχοντας συνείδηση της σημασίας του, προκαλούν μια δύναμη που αντανακλά και στους τρεις κόσμους.

Έτσι το γράμμα Α, που αντιστοιχεί στον αριθμό 1, εκφράζει στον θείο κόσμο το Απόλυτο ον απ' όπου προέρχονται όλα τα όντα στον νοητό κόσμο τον άνθρωπο, κορυφή των όντων, που ανυψώνεται με την εξέλιξη των ικανοτήτων του στις ομόκεντρες σφαίρες του απείρου. Το απόκρυφο 1 παριστανόταν στους Αιγυπτίους με μάγο που φορούσε λευκό χιτώνα, είχε σκήπτρο στο χέρι και στο μέτωπο το χρυσό στέμμα με το παγκόσμιο φως. Ο δόκιμος δεν καταλάβαινε ό,τι παράξενο και καινούριο άκουγε, αλλά άγνωστες προοπτικές ανοίγονταν μπροστά του με τον λόγο του παστοφόρου, μπροστά σ' αυτές τις ωραίες απεικονίσεις που τον κοιτούσαν με την απαθή σοβαρότητα των θεών. Πίσω από καθεμιά τους, διέβλεπε μια παρέλαση σκέψεων και εικόνων που ανακαλούνται ξαφνικά. Για πρώτη φορά υποπτευόταν την εσωτερικότητα του κόσμου από μιαν αλυσίδα αιτίων. Έτσι από γράμμα σε γράμμα, από αριθμό σε αριθμό, ο δάσκαλος εξηγούσε στον μαθητή την έννοια των αποκρύφων και τον

οδηγούσε μέσω της Ουράνιας Ίτιδος στο άρμα του Οσίριδος, από τον κεραυνόπληκτο πύργο στο εκθαμβωτικό άστρο και τελικά στη στέψη των μάγων. «Να ξέρεις καλά», έλεγε ο παστοφόρος, «τι σημαίνει αυτή η στέψη: κάθε θέληση, που ενώνεται με τον Θεό για να δηλώσει την αλήθεια και ν' απονεμίσει δικαιοσύνη, συμμετέχει από αυτή τη ζωή στη θεία εξουσία πάνω στα όντα και στα πράγματα, αιώνια αμοιβή των απολυτρωμένων πνευμάτων». Ακούγοντας τον δάσκαλο, ο νεοφώτιστος ένιωσε ανάμεικτη έκπληξη, φόβο και αναπόληση. Ήταν οι πρώτες λάμψεις του ιερού, και η ιδωμένη αλήθεια τού φαινόταν σαν αυγή κάποιας ουράνιας ανάμνησης.

Αλλά οι δοκιμασίες δεν είχαν τελειώσει. Με το που έπαψε να μιλάει ο δάσκαλος, άνοιγε μια πόρτα που έβγαζε σε μιαν άλλη στενόμακρη αίθουσα, στο βάθος της οποίας έκαιγε ένα φλογισμένο καμίνι. «Είναι ο θάνατος», έλεγε ο δόκιμος, και κοιτούσε τον οδηγό του τρέμοντας. «Γιε μου», απαντούσε εκείνος, «ο θάνατος τρομοκρατεί μόνο τις αποτυχημένες υπάρξεις. Έχω διασχίσει αυτή τη φλόγα κάποιαν άλλη φορά σα να 'ταν ροδώνας».

Τότε ο φράχτης της γαλαρίας των αποκρύφων έκλεινε πίσω από τον υποψήφιο. Πλησιάζοντας στο φράγμα της φωτιάς, παρατηρούσε ότι το καμίνι ήταν οφθαλμαπάτη που δημιουργούσαν τα μικρά κενά ρητινωμένου ξύλου, βαλμένου σταυρωτά πάνω στα κάγκελα. Ένα μονοπάτι χαραγμένο στο ενδιάμεσο του επέτρεπε να περάσει γρήγορα.

Τη δοκιμασία της φωτιάς ακολουθούσε η δοκιμασία του νερού. Ο δόκιμος υποχρεωνόταν να περάσει μαύρο τελματωμένο νερό, στη λάμψη μιας λάμπας νάφθας που φώτιζε πίσω του μέσα στο δωμάτιο της φωτιάς. Μετά από αυτό, δυο βοηθοί τον οδηγούσαν, τρεμάμενον ακόμα, σε μια σκοτεινή σπηλιά, όπου έβλεπε μονάχα ένα μαλακό κρεβάτι στη σπηλιά, μυστηριωδώς φωτισμένη από τη λάμψη ενός μπρούντζινου πυρσού, τον στέγνωσαν, περιποιούνταν το σώμα του με εξαιρετα αρώματα, τον ξαναέντυναν με λεπτά μετάξια και τον άφηναν μόνο λέγοντάς του: «Αναπαύσου και περίμενε τον ιεροφάντη».

Ο δόκιμος άπλωνε τα κουρασμένα μέλη του στο πολυτελές στρώμα του κρεβατιού. Μετά τις συγκινήσεις που προηγήθη-

καν, αυτή η στιγμή της ηουχίας τού φαινόταν πολύ γλυκιά. Οι ιερές εικόνες που 'χε δει, όλες αυτές οι φιγούρες οι παράξενες, οι σφίγγες, οι καρυάτιδες περνούσαν πάλι από τον νου του. Γιατί λοιπόν μια από τις ζωγραφιές αυτές του ξαναγυρνούσε σαν προαίσθηση; Ξανάδλεπε επίμονα το απόκρυφο Χ, που το παρίστανε τροχός κρεμασμένος από τον άξονά του ανάμεσα σε δύο στύλους. Από τη μια πλευρά ανεβαίνει ο Ερμανούμπις, το πνεύμα του Καλού, ωραίος σαν έφηβος, από την άλλη ο Τυφών, το πνεύμα του Κακού, με το κεφάλι χαμηλά, που κατακρημνίζοταν στην άβυσσο. Ανάμεσα στους δύο, στην κορυφή του τροχού, κάθεται η σφίγγα και κρατά στην αγκαλιά της σπαθί. Το αφηρημένο βούισμα της λάγνας μουσικής που έμοιαζε να φεύγει από το βάθος της σπηλιάς θάμπωνε την εικόνα. Ήταν ήχοι ελαφροί και ατελείωτοι μιας χάνωσης βαθιάς και θλιμμένης, κι ένα μεταλλικό χτύπημα γαργαλούσε την ακοή του ανάμεικτο με το τρεμούλιασμα άρπας, απ' όπου ξέφευγαν ήχοι από φλάουτο και διακεκομμένοι αναστεναγμοί σαν λαχανιασμένη ανάσα.

Τυλιγμένος σε πύρινο όνειρο, ο ξένος έκλεινε τα μάτια. Μόλις τα ξανάνοιγε, έβλεπε λίγο πέρα από το κρεβάτι του ένα όραμα πλημμυρισμένο ζωή και καταχθόνια γοητεία. Μια Νουβιανή, ντυμένη με αραχνοϋφαντη πορφύρα, με περιδέραιο από πολύτιμες πέτρες στον λαιμό, στεκόταν μπροστά του και τον χάιδευε με το βλέμμα της, κρατώντας στο αριστερό χέρι κύπελλο στεφανωμένο με ρόδα. Είχε αυτό τον νουβιακό τύπο, που ο αισθησιασμός του, έντονος και μεθυστικός, συγκεντρώνει όλες τις εξουσίες του θηλυκού ζώου: πεταχτά μήλα, ρουθούνια διεσταλμένα, υγρά χείλη, σαν κόκκινο, χυμώδες φρούτο.

Τα μαύρα μάτια της έλαμπαν στο ημίφως. Ο δόκιμος τινάζοταν και ξαφνιασμένος, μη γνωρίζοντας αν έπρεπε να φοβάται ή να χαίρεται, έφερνε ενστικτωδώς τα χέρια στο στήθος του. Αλλά η σκλάβα προχωρούσε με αργά βήματα, χαμήλωνε τα μάτια και του 'λεγε ψιθυριστά: «Με φοβάσαι, ωραίε ξέने; Σου φέρνω την ανταμοιβή των νικητών, τη λησμονιά των κόπων, το κύπελλο της ευτυχίας». Ο δόκιμος δίσταζε· τότε η Νουβιανή έπεφτε, σαν να 'ταν κουρασμένη, στο κρεβάτι και τύλιγε τον ξένο μ' ένα ικετευτικό βλέμμα, ίδιο με μεγάλη ζωντανή φλόγα. Δυστυχία σ' όποιον τολμούσε να την αγκαλιάσει, αν έσκυβε πάνω από αυτό

το στόμα, αν μεθούσε με τα βαριά αρώματα που ανέβαιναν από τους μπρούντζινους ώμους της. Μόλις άγγιξε αυτό το χέρι και έβαξε τα χείλια του στην κούπα, ήταν χαμένος. Κυλούσε πάνω στο κρεβάτι συνεπαρμένος από την πύρινη αγχαλιά. Αλλά μετά το σήσιμο του πάθους, το ποτό που 'χε πει τον έριχνε σε βαθύ λήθαργο. Στο ξύπνημα θρυσκότανε μόνος μέσα στην αγωνία του. Ο πυρός φώτιζε πένθιμα το ακατάστατο κρεβάτι. Ένας άνθρωπος στεκότανε μπροστά του. Ήταν ο ιεροφάντης. Του έλεγε:

«Ήσουν νικητής στις πρώτες δοκιμασίες. Θριάμβευες πάνω στον θάνατο, στη φωτιά και στο νερό, αλλά δεν ήξερες να νικήσεις τις ορμές σου. Εσύ που μαθητεύεις στα ύψη του πνεύματος και της γνώσης, υπέκυψες στην πρώτη απόπειρα των αισθήσεων κι έπεσες στην άβυσσο της ύλης. Όποιος ζει σκλάβος των αισθήσεων ζει στα βαθιά σκοτάδια. Εσύ προτίμησες τα σκοτάδια από το φως· μείνε λοιπόν στα σκοτάδια. Σε προειδοποίησα για τους κινδύνους στους οποίους είχες εκτεθεί. Έσωσες τη ζωή σου, αλλά έχασες την ελευθερία σου. Θα μείνεις με ποινή θανάτου δούλος του ναού».

Αν, αντίθετα, ο μαθητής αναποδογύριζε το κύπελλο και απομάκρυνε τον πειρασμό, δώδεκα νεωκόροι με δάδες έρχονταν να τον οδηγήσουν θριαμβευτικά στο ιερό της Ίσιδος, όπου οι μάγοι τοποθετημένοι ημικυκλικά και ασπροντυμένοι τον περίμεναν σε πλήρες συμβούλιο. Στα βάθη του ναού, άπλετα φωτισμένα, παρατηρούσε το κολοσσιαίο άγαλμα της Ίσιδος σε χυμένο μέταλλο. Η θεά φορούσε χρυσό ρόδο στο στήθος, ήταν στεφανωμένη με διάδημα που 'χε επτά ακτίνες και κρατούσε τον γιο της Ώρο. Μπροστά από το άγαλμα ο ιεροφάντης ντυμένος στα πορφυρά υποδεχόταν τον νεοφερμένο και τον έβαζε να δώσει τους πιο τρομερούς όρκους σιωπής και υποταγής. Τότε τον χαιρέτιζε στο όνομα ολόκληρου του συμβουλίου ως αδελφό και μέλλοντα μύστη. Μπροστά στους σεβάσιμους διδασκάλους του, ο μαθητής της Ίσιδος πίστευε ότι θρυσκόταν μπροστά στους θεούς. Ανώτερος του εαυτού του, έμπαινε πρώτη του φορά στη σφαίρα της αλήθειας.

Όσιρις - Ο θάνατος και η ανάσταση

Και όμως δεν είχε γίνει δεκτός παρά μόνο στο κατώφλι της αλήθειας. Πράγματι, τώρα άρχιζαν τα χρόνια της μελέτης και της μαθητείας. Προτού υψωθεί μέχρι την Ουράνια Ίσιδα, όφειλε να γνωρίσει την Επίγεια Ίσιδα, να κατατοπιστεί στις φυσικές και ανδρογονικές επιστήμες. Μοίραζε τον καιρό του στην αυτοσυγκέντρωση στο κελί του, στη μελέτη των ιερογλυφικών στις αίθουσες και στις αυλές του απέραντου όσο μια πολιτεία ναού και στα μαθήματα των δασκάλων.

Διδασκόταν την επιστήμη των ουρικών και των φυτών, την ιστορία του ανθρώπου και των λαών, ιατρική, αρχιτεκτονική και ιερή μουσική. Σε αυτή τη μακρόχρονη μαθητεία όφειλε όχι μόνο να μάθει αλλά και να γίνει: να κερδίσει τη δύναμη με την αυταπάρνηση. Οι αρχαίοι σοφοί πίστευαν ότι ο άνθρωπος δεν κατέχει την αλήθεια αν αυτή γίνει μέρος της απόκρυφης ψυχής του, παρά σαν αυτόματη ενέργεια της ψυχής. Αλλά μέσα στη βαθιά τούτη εργασία της αφομοίωσης άφηναν τον μαθητή μόνο. Οι δάσκαλοί του δεν τον βοηθούσαν σε τίποτα, και συχνά εκπληροσόταν από την ψυχρότητα και την αδιαφορία τους. Τον έβλεπαν με προσοχή, τον υπέβαλαν σε άκαμπτους κανόνες. Απαιτούσαν από αυτόν απόλυτη υποταγή. Όμως δεν του αποκάλυπταν τίποτα παραπέρα από κάποια όρια. Στις ανησυχίες του και στις ερωτήσεις του του απαντούσαν: «Να έχεις υπομονή και να εργάζεσαι». Τότε ένιωθε ξαφνικά να τον καταλαμβάνει διάθεση εξέγερσης, πικρή λύπη και φοβερές υποψίες: είχε γίνει σκλάβος τολμηρών τσαρλατάνων ή μαύρων μάγων που είχαν υποτάξει τη θέλησή του σε έναν παράνομο σκοπό! Η αλήθεια

ξέφευγε, οι θεοί τον εγκατέλειπαν, ήταν μόνος και αιχμάλωτος του ναού. Η αλήθεια τού εμφανιζόταν με την εικόνα της σφίγγας. Τώρα η σφίγγα τού έλεγε: «Είμαι η Αμφιβολία». Το φτερωτό ζώο με το απαθές κεφάλι γυναίκας και τα λιονταρίσια νύχια, τον μετέφερε για να τον ξεσκίσει μέσα στην καυτή άμμο της ερήμου.

Τους εφιάλτες αυτούς όμως διαδέχονταν ώρες ησυχίας και ουράνιου προαισθήματος. Καταλάβαινε τότε τη συμβολική έννοια των δοκιμασιών που πέρασε κατά την είσοδό του στον ναό. Γιατί —αλίμονο!— το σκοτεινό πηγάδι όπου παραλίγο να πέσει ήταν λιγότερο μαύρο από την άβυσσο της απέραντης αλήθειας. Η φωτιά που 'χε περάσει ήταν λιγότερο φοβερή από τα πάθη που έκαίγαν ακόμη τη σάρκα του. Το παγωμένο και σκοτεινό νερό όπου βούτηξε ήταν λιγότερο ψυχρό από την αμφιβολία όπου το πνεύμα του έμπαινε και πνιγόταν στις κακές ώρες. Σε μιαν από τις αίθουσες του ναού, απλωμένες σε δύο σειρές, οι ίδιες ιερές ζωγραφίες που του είχαν εξηγήσει στην κρύπτη τη νύχτα των δοκιμασιών και που αντιπροσώπευαν τα είκοσι δύο απόκρυφα. Αυτά τ' απόκρυφα που φαίνονταν στο κατώφλι της κρυφής επιστήμης ήταν οι κολόνες της θεολογίας, αλλά έπρεπε να έχει διασχίσει όλο το στάδιο της μύησης για να τα καταλάβει. Ύστερα, κανένας από τους διδασκάλους δεν του είχε ξαναμιλήσει. Του επέτρεπαν μόνο να κάνει βόλτες σε αυτή την αίθουσα, να διαλογίζεται σχετικά με τα σημεία αυτά. Περνούσε μακρές μοναχικές ώρες. Από αυτές τις φιγούρες, τις αγνές σαν το φως και αυστηρές σαν την αιωνιότητα, η αόρατη και απηλάφητη αλήθεια εισχωρούσε αργά στην καρδιά του νεοφώτιστου. Στη βουδή κοινωνία αυτών των σιωπηλών θεοτήτων χωρίς όνομα, όπου καθεμιά φαινόταν να εξουσιάζει μια σφαίρα ζωής, άρχιζε ν' ανακαλύπτει κάτι καινούριο. Κατ' αρχάς μια κάθοδο στο βάθος του είναι του, μετά ένα είδος αποσύνδεσης από τον κόσμο, που τον έκανε να πλανιέται πάνω από τα πράγματα. Μερικές φορές ρωτούσε κάποιον από τους μάγους: «Θα μου επιτραπεί κάποτε να μυρίσω το ρόδο της Ίσιδος και να δω το φως του Οσίριδος;». Του απαντούσαν: «Δεν εξαρτάται από εμάς. Η αλήθεια δεν δίνεται. Τη βρίσκεις μέσα σου ή δεν τη βρίσκεις. Δεν μπορούμε να σε κάνουμε μύστη, πρέπει να γίνεις

μόνος σου. Ο λωτός φυτρώνει κάτω από το ποτάμι πολύ προτού ανθίσει. Μη διάζεσαι για το άνοιγμα του θεϊκού λουλουδιού. Αν πρέπει να έρθει, θα έρθει στη μέρα του. Να εργάζεσαι και να προσεύχεσαι».

Ο μαθητής γύριζε τότε στη μελέτη του, στους διαλογισμούς του, με χαρά μαζί και μελαγχολία. Γευόταν την αυστηρή και γλυκιά χάρη αυτής της μοναξιάς, η οποία περνά σαν αναπνοή του είναι των όντων. Έτσι κυλούσαν οι μήνες, τα χρόνια.

Αισθανόταν να συμβαίνει μέσα του μια αργή μεταβολή, μια καθολική μεταμόρφωση. Τα πάθη που είχαν κυριεύσει τη νεότητά του απομακρύνονταν σαν σκιές, και οι σκέψεις που τον τριγύριζαν του χαμογελούσαν τώρα σαν αθάνατες φίλες. Αυτό που ένιωθε μερικές στιγμές ήταν η εξαφάνιση του γήινου εγώ του και η γέννηση ενός άλλου εγώ, πιο αγνού και πιο αιθέριου. Με αυτό το συναίσθημα του ερχόταν να γονατίσει μπροστά στα σκαλοπάτια του κλειστού ιερού. Τότε δεν υπήρχε μέσα του ούτε διάθεση εξέγερσης ούτε οποιαδήποτε επιθυμία ή λύπη. Υπήρχε μονάχα η απόλυτη εγκατάλειψη της ψυχής του στους θεούς, το ολοκληρωτικό δόσιμο στην αλήθεια. «Ω Ίσιδα», έλεγε στην προσευχή του, «αφού η ψυχή μου δεν είναι παρά ένα δάκρυ των ματιών σου, ας πέσει σαν δροσοσταλίδα πάνω στις άλλες ψυχές, και πεθαίνοντας ας νιώσω το άρωμά τους ν' ανεβαίνει προς εσένα. Τώρα είμαι έτοιμος για τη θυσία». Μετά από μια τέτοια βουδή προσευχή, ο μαθητής σχεδόν σ' έκσταση έβλεπε όρθιο κοντά του, σαν όραμα βγαλμένο από τη γη, τον ιεροφάνη τυλιγμένο στις θερμές ακτίνες του δύοντος ηλίου. Ο δάσκαλος φαινόταν να διαβάξει όλες τις σκέψεις του μαθητή, ν' αντιλαμβάνεται όλο το δράμα της εσωτερικής του ζωής.

«Πε μου», του έλεγε, «η ώρα που η αλήθεια θα σου αποκαλυφτεί πλησιάζει. Την προαισθάνθηκες ήδη κατεβαίνοντας μέσα σου, στο βάθος του είναι σου, βρίσκοντας την ουράνια ζωή. Θα μπεις στη μεγάλη, στην άρρητη κοινωνία των Μυστών. Γιατί το αξίζεις για την αγνότητα της ψυχής, την αγάπη της αλήθειας και τη δύναμη της αυταπάρνησης. Αλλά κανένας δεν διασχίζει το κατώφλι του Οσίριδος, χωρίς να περάσει από τον θάνατο και την ανάσταση. Θα σε συνοδεύσουμε στην κρύπτη. Να σταθείς άφοβα, γιατί ήδη είσαι αδελφός μας».

Το σούρουπο οι ιερείς του Οσίριδος κρατώντας δάδες συνόδευαν τον καινούριο μνημένο σε μια χαμηλή κρύπτη υποστυλωμένη με κίονες που ακουμπούσαν πάνω σε σφίγγες. Σε μια γωνιά θρισκόταν μια ανοιχτή μαρμάρινη σαρκοφάγος. «Κανένας άνθρωπος», έλεγε ο ιεροφάντης, «δεν ξεφεύγει από τον θάνατο, και κάθε ψυχής ζώσας μοίρα είναι η ανάσταση. Ο μνημένος πετά ζωντανός από τον τάφο για να μπει σ' αυτή τη ζωή, υπό το φωτός του Οσίριδος. Κοιμήσου λοιπόν σε αυτό το φέρετρο και περίμενε το Φως. Απόψε θα διαβείς την πύλη του τρόμου και θα φτάσεις στο κατώφλι της κυριαρχίας».

Ο μνημένος ξάπλωνε στη σαρκοφάγο, ο ιεροφάντης άπλωνε το χέρι του πάνω του για να τον ευλογήσει, και η ακολουθία των μυστών απομακρυνόταν σιωπηλά από τη σπηλιά. Μια μικρή λάμπα τοποθετημένη καταγής φώτιζε με την αμυδρή λάμψη της τις τέσσερις σφίγγες που υποβάσταζαν τις χαμηλές κολόνες της κρύπτης. Μια βαθύφωνη χορωδία ακούγεται χαμηλή και υπόκωφη. Από πού έρχεται; Οι επικήδαιοι ψαλμοί! Η λάμπα με μια τελευταία αναλαμπή σβήνει, κι έπειτα απόλυτο σκοτάδι. Ο μνημένος είναι μόνος του στη σκοτεινιά, η κρυάδα του τάφου απλώνεται πάνω του, παγώνει όλα του τα μέλη. Περνά διαδοχικά από τις οδυνηρές αισθήσεις του θανάτου και πέφτει σε λήθαργο. Η ζωή του περνά από εμπρός του σε διαδοχικούς πίνακες σαν κάτι ψεύτικο, και η γήινη συνείδησή του γίνεται ολοένα και περισσότερο κάτι αφηρημένο και σκόρπιο. Αλλά, στο μέτρο που αισθάνεται το σώμα του να διαλύεται, το αιθέριο μέρος, απογυμνωμένο από το είναι του, φεύγει. Πέφτει σε έκσταση... Ποιο είναι αυτό το φωτεινό και απόμακρο σημάδι που φαίνεται, απαρατήρητο στο μαύρο δάθος του ερέβους; Πλησιάζει, μεγαλώνει, γίνεται άστρο με πέντε γωνίες, με ακτίνες που 'χουν όλα τα χρώματα του ουράνιου τόξου, και ρίχνει στα σκοτάδια χειμάρρους φως μαγνητικό. Ένας ήλιος τον τραβά τώρα στη λευκότητα του διάπυρου κέντρου του. Μήπως η μαγεία των διδασκάλων δημιουργεί το όραμα; Μήπως το αόρατο γίνεται ορατό; Μήπως η αποκάλυψη της απόκρυφης αλήθειας, το εκθαμβωτικό αστέρι της ελπίδας και της αθανασίας; Εξαφανίζεται. Στη θέση του προβάλλει ένα μπουμπούκι που θ' ανοίξει μες στη νύχτα, λουλούδι άυλο, λουλούδι όμως ευαίσθητο και έμφυ-

χο. Ανθίζει μπροστά του σαν άσπρο ρόδο, τα πέταλά του ανοίγουν, δλέπει να τρεμουλιάζουν τα ζωντανά φύλλα του και να κοκκινίζει ο φλογισμένος κάλυκας του.

Είναι το λουλούδι της Ίσιδος, το μυστικό ρόδο της σοφίας, που κλείνει στο κέντρο του την αγάπη. Αλλά να που εξαφανίζεται μέσα σε σύννεφο καπνού. Τότε ο εκστασιασμένος νιώθει μια ζεστή και χαϊδευτική αναπνοή. Το σύννεφο σιγά σιγά συμπυκνώνεται και παίρνει ανθρώπινη μορφή. Είναι η μορφή μιας γυναίκας, της Ίσιδος του απόκρυφου ιερού, αλλά πιο νέας, χαμογελαστής και φωτεινής.

Ένα αραχνοῦφαντο πέπλο είναι τυλιγμένο κυματιστά ολόγυρά της και το σώμα της φεγγοβολά. Στο χέρι κρατάει έναν κύλινδρο παπύρου. Πλησιάζει γλυκά, σκύβει στον κοιμισμένο μύστη και του λέει: «Είμαι η άορατη αδελφή σου, είμαι η ουράνια ψυχή σου και τούτη είναι η δίβλος της ζωής σου. Έχει σελίδες γεμάτες από τις περασμένες ζωές σου, και άσπρες σελίδες για τη μελλοντική σου ζωή. Μια μέρα θα τις αποκαλύψω όλες μπροστά σου. Τώρα με γνωρίζεις. Φώναξέ με και θα έρθω».

Μια ακτίνα τρυφερότητας τον τύφλωσε... Ω παρουσία διπλού αγγέλου, αμέτρητη υπόσχεση του θεϊκού, συγχώνευση υπέροχη μέσα στο άπειρο. Όλα όμως σπάνε, το όραμα σβήνει. Ένα φοβερό ξέσκισμα, και ο μύστης νιώθει να κατευθύνεται μέσα στο σώμα του σαν πτώμα. Επανέρχεται υπό το κράτος του συνειδητού ληθάργου: σιδερένια δεσμά κρατούν τα μέλη του ένα φοβερό βάρος πιέζει τον εγκέφαλό του, ξυπνάει... και όρθιος μπροστά του είναι ο ιεροφάντης συνοδευόμενος από μάγους. Τον περιτριγυρίζουν, του δίνουν να πει κάτι δυναμωτικό, και σηκώνεται.

«Να σε τώρα αναστημένος», λέει ο προφήτης, «έλα να γιορτάσεις μαζί μας την αγάπη των Μυστών και διηγήσου μας το ταξίδι σου στο φως του Οσίριδος. Στο εξής είσαι δικός μας».

Ας μεταφερθούμε τώρα με τον ιεροφάντη και τον νέο μύστη στο παρατηρητήριο, στη χλιαρή πολυτέλεια της αιγυπτιακής νύχτας. Εκεί ο αρχηγός του ναού έδινε στον μύστη τη μεγάλη αποκάλυψη αφηγούμενος το όραμα του Ερμή. Αυτό το όραμα δεν ήταν γραμμένο σε κανέναν πάπυρο. Ήταν χαραγμένο με συμβολικά σημεία πάνω στις στήλες της μυστικής κρύπτης, γνω-

στής μόνο στον προφήτη. Από αρχιερέα σε αρχιερέα η εξήγηση μεταδίδεται προφορικά.

«Άκου καλά», έλεγε ο ιεροφάντης, «αυτό το όραμα κλείνει την αιώνια ιστορία του κόσμου και του κύκλου των πραγμάτων»...

Το όραμα του Ερμή

Μια μέρα ο Ερμής κοιμήθηκε, αφού σκέφτηκε τα πράγματα στη γένεσή τους. Βαριά νάρκη σκέπασε το σώμα του, αλλά όσο το σώμα του εξαφανιζόταν το πνεύμα του ανέβαινε στο διάστημα. Τότε του φαινόταν ότι ένα άπειρο ον, χωρίς συγκεκριμένη μορφή, τον καλούσε με το όνομά του.

«Ποιος είσαι;», είπε ο Ερμής τρομαγμένος. «Είμαι ο Όσιρις, η υπέρτατη διάνοια, και μπορώ ν' αποκαλύψω καθετί. Τι επιθυμείς;». «Ν' αντικρίσω την πηγή των όντων, ουράνιε Όσιρι, και να γνωρίσω τον Θεό». «Θα ικανοποιηθείς».

Αμέσως ο Ερμής αισθάνθηκε να τον πλημμυρίζει ηδυπαθές φως. Μέσα στα διάφανα κύματα περνούσαν οι θελκτικές μορφές όλων των όντων. Αλλά ξαφνικά, τρομακτικά σκοτάδια με σχήμα ελικοειδές κατέβηκαν προς το μέρος του. Ο Ερμής βυθίστηκε σε ένα υγρό χάος, γεμάτο από καπνιά κι όπου ένα πένθιμο μουγκρητό ακουγόταν. Τότε μια φωνή υψώθηκε από την άβυσσο. *Χορωδίες άστρων πλανιούνταν πάνω από το κεφάλι του, και η φωνή του Φωτός γέμισε το άπειρο.* «Κατάλαβες ό,τι είδες;», είπε ο Όσιρις στον βυθισμένο στ' όνειρο Ερμή, αιωρούμενο ανάμεσα γης και ουρανού. «Όχι», απάντησε αυτός. «Ε, τότε θα μάθεις. Μόλις είδες αυτό που είναι αιώνιο. Το φως που είδες στην αρχή, είναι η η θεϊκή Διάνοια που περικλείει εν δυνάμει κάθε πράγμα και αποτελείται από τα πρότυπα όλων των όντων. Τα σκοτάδια όπου βυθίστηκες μετά είναι ο υλικός κόσμος που ζουν οι άνθρωποι της γης. Αλλά το φως που είδες να ξεπηδάει από τα άδυστα είναι ο θεϊκός λόγος. Θεός είναι ο Πατέρας, Λόγος είναι ο Υιός, η ένωσή τους είναι η Ζωή». «Ποια

υπέροχη αίσθηση δρέθηκε μέσα μου;», είπε ο Ερμής. «Δεν βλέπω πια με τα μάτια του κορμιού μου, βλέπω με τα μάτια του πνεύματός μου. Πώς γίνεται αυτό;». «Παιδί της σκόνης», απάντησε ο Όσιρις, «είναι γιατί ο Λόγος βρίσκεται μέσα σου. Αυτό που μέσα σου ακούει, βλέπει και ενεργεί είναι ο Λόγος, ο ίδιος, η ιερή φλόγα, η δημιουργική λέξη!». «Αφού είναι έτσι», είπε ο Ερμής, «κάνε με να δω τη ζωή των κόσμων, το μονοπάτι των ψυχών, απ' όπου έρχεται ο άνθρωπος και ξαναγυρίζει». «Ας γίνει η επιθυμία σου», απάντησε ο Όσιρις.

Ο Ερμής ξανάγινε πιο βαρύς και από πέτρα και έπεσε διασχίζοντας το διάστημα σαν αερόλιθος. Επιτέλους σταμάτησε στην κορυφή ενός βουνού. Ήταν νύχτα και η γη ήταν σκοτεινή και γυμνή. Τα μέλη του δάβαιναν σαν σίδηρο. «Σήκωσε τα μάτια σου και κοίταξε», είπε η φωνή του Οσίριδος. Τότε ο Ερμής έζησε ένα θαυμαστό θέαμα. Το ατελείωτο διάστημα, ο έναστρος ουρανός τον τύλιγαν με επτά φωτεινές σφαίρες. Ενώ ο Ερμής παρατηρούσε σαστισμένος τη διάχυτη άνθησή τους και τις μεγαλειώδεις κινήσεις τους, η φωνή του είπε: «Κοίταξε, άκουσε και κατάλαβε. Βλέπεις τις επτά σφαίρες κάθε ζωής. Μέσω αυτών πραγματοποιείται η πτώση και η ανάσταση των ψυχών. Τα επτά Πνεύματα είναι οι επτά ακτίνες του Λόγου-Φωτός. Καθεμιά από αυτές κυβερνά μια σφαίρα του Πνεύματος σε μια φάση της ζωής των ψυχών. Η πιο κοντινή σε σένα είναι το Πνεύμα του Φεγγαριού με το ανήσυχο χαμόγελο και στεφανωμένο με ένα ασημένιο δρεπάνι. Διευθύνει τις γεννήσεις και τους θανάτους, χωρίζει τις ψυχές από τα σώματα και τις τραβά στην ακτίνα της. Πάνω από αυτήν, ο χλομός Ερμής δείχνει το μονοπάτι στις κατερχόμενες ή ανερχόμενες ψυχές με το κηρύκειο που περιέχει την επιστήμη. Πιο πάνω η λαμπρή Αφροδίτη κρατά τον καθρέφτη της αγάπης, όπου οι ψυχές διαδοχικά ξεχνιούνται ή αναγνωρίζονται. Πάνω από αυτήν το Πνεύμα του Ήλιου υψώνει το θριαμβευτικό λάβαρο της αιώνιας Ομορφιάς. Ακόμα πιο πάνω, ο Άρης κρατά τη ρομφαία της Δικαιοσύνης. Ενθρονισμένος στη γαλαξωπή σφαίρα, ο Δίας κρατά το σκήπτρο της υπέρτατης δύναμης που είναι η Θεία Διάνοια. Στα σύνορα του κόσμου, κάτω από τα ζωδιακά σύμβολα, ο Κρόνος φέρνει τη σφαίρα της παγκόσμιας σοφίας».

«Βλέπω», είπε ο Ερμής, «τις επτά περιοχές που περικλείουν τον ορατό και αόρατο κόσμο, βλέπω τις επτά ακτίνες του Λόγου-Φωτός, του μοναδικού Θεού, που τις διασχίζει και τις κυβερνά με τις ακτίνες αυτές. Αλλά, δάσκαλε, πώς γίνεται το ταξίδι των ανθρώπων, πώς διασχίζουν όλους αυτούς τους κόσμους;».

—Βλέπεις, είπε ο Όσιρις, ένα φωτεινό σπόρο να πέφτει από τις περιοχές του γαλαξία στην εβδόμη σφαίρα; Είναι οι σπόροι των ψυχών. Ζουν όπως οι ελαφριές αναθυμιάσεις στην περιοχή του Κρόνου, ευτυχισμένες, χωρίς να έχουν ανησυχία και χωρίς να γνωρίζουν την ευτυχία τους. Αλλά, πέφτοντας από σφαίρα σε σφαίρα, ξαναφορούν καλύμματα όλο και πιο βαριά. Σε κάθε μετεμψύχωση αποκτούν καινούρια σωματική αίσθηση, ανάλογη με το περιβάλλον όπου μένουν. Η ζωική τους ενέργεια αυξάνεται, αλλά όσο μπαίνουν σε πυκνότερα σώματα χάνουν την ανάμνηση της θείας καταγωγής τους. Έτσι πραγματοποιείται η πτώση των ψυχών που έρχονται από τον θείο Αιθέρα. Όλο και περισσότερα ταλαιπωρημένες από την ύλη, όλο και πιο πολύ μεθυσμένες από τη ζωή, ορμάνε σαν πύρινη φωτιά, με τρεμουλιάζοντα ηδονής, ανάμεσα στις περιοχές του Πόνου, της Αγάπης και του Θανάτου, μέχρι την επίγεια φυλακή τους. Όπου και εσύ ο ίδιος στεναζείς, κρατημένος από το φλεγόμενο κέντρο της γης, και όπου η θεία ζωή σου φαίνεται σαν μάταιο όνειρο.

—Οι ψυχές μπορούν να πεθάνουν; ρώτησε ο Ερμής.

—Ναι! απάντησε η φωνή του Οσίριδος. Πολλές χάνονται στη μοραία κάθοδο. Η ψυχή είναι κόρη του ουρανού, και το ταξίδι της είναι δοκιμασία. Αν μέσα στην αχαλίνωτη αγάπη της για την ύλη χάσει τη μνήμη της καταγωγής της, η θεία σπίθα που υπήρχε μέσα της και θα μπορούσε να γίνει πιο λαμπερή και από τ' άστρα, ξαναγυρίζει στην αιθέρα περιοχή, άτομο χωρίς ζωή, και η ψυχή χάνεται στον στρόβιλο των χονδροειδών στοιχείων.

Στα λόγια αυτά του Οσίριδος, ο Ερμής ανατρίχιασε. Ένα μαύρο σύννεφο τον τύλιξε, μέσα στο μουγκρητό του κυκλώνα. Οι επτά σφαίρες εξαφανίστηκαν κάτω από ατμούς. Είδε μέσα φάσματα ανθρώπινα που έβγαζαν περίεργες κραυγές. Φαντάσματα ζώων και τεράτων τα τραβούσαν και τα έσκιζαν, μέσα σε θρισιές και ανείπωτες βλαστήμιες. «Αυτό είναι», είπε ο Όσι-

ρις, «το πεπρωμένο των ψυχών που είναι ανεπανόρθωτα ταπεινές και κακές. Το μαρτύριό τους τελειώνει μόνο με την καταστροφή τους που είναι η πλήρης απώλεια της συνείδησης. Αλλά, κοίταξε, οι ατμοί εξαφανίζονται, οι επτά σφαίρες εμφανίζονται πάλι κάτω από το στερέωμα. Κοίταξε από αυτή την πλευρά. Βλέπεις το κοπάδι των ψυχών που δοκιμάζει να ξανανεβεί κατά τη σεληνιακή περιοχή; Οι μεν πέφτουν προς τη γη όπως οι στρόβιλοι από τα πουλιά που τα χτυπά η καταιγίδα. Οι άλλες φτάνουν με δυνατά φτερουγίσματα την υπέρτατη σφαίρα που τις έλκει στην περιστροφή της. Αφού φτάσουν εκεί, ανακαλύπτουν ξανά τη θέα των θεϊκών πραγμάτων. Αλλά, τη φορά αυτή, δεν αρκούνται ν' αντανakλούν στο ψέμα μιας ανίσχυρης ευτυχίας. Πλημμυρίζουν με το φως της λαμπερής συνείδησης από τον πόνο, με την ενέργεια της αποκτημένης με αγώνα θέλησης. Γίνονται φωτεινές γιατί κατέχουν εντός τους το θείο και το ακτινοβολούν στις πράξεις τους. Ξανακλείσε λοιπόν την ψυχή σου, Ερμή, και ξεκαθάρισε το σκοτεινιασμένο πνεύμα σου, θωρώντας αυτές τις μακρινές πτήσεις των ψυχών που ανεβαίνουν τις επτά σφαίρες και σκορπίζουν σαν σπέρματα από σπίθες. Μπορείς κι εσύ να τις ακολουθήσεις, φτάνει να θέλεις να υψωθείς. Κοίταξε πώς συνάζονται, πώς σχηματίζουν θείες μελωδίες. Καθεμία πάει με το πνεύμα που της αρέσει. Οι πιο ωραίες ζουν στην ηλιακή περιοχή, οι πιο δυνατές υψώνονται ίσαμε τον Κρόνο. Μερικές ανεβαίνουν μέχρι τον Πατέρα, μεταξύ των εξουσιών —εξουσίες και οι ίδιες. Εκεί που όλα τελειώνουν, όλα αρχίζουν για την αιωνιότητα, και οι επτά σφαίρες λένε όλες μαζί: Σοφία! Αγάπη! Δικαιοσύνη! Ομορφιά! Λαμπρότητα! Επιστήμη! Αθανασία!».

«Να», έλεγε ο ιεροφάντης, «τι είδε ο αρχαίος Ερμής και τι μας μετέφεραν οι διάδοχοί του. Οι λόγοι του σοφού είναι οι επτά νότες της λύρας που περιέχουν τη μουσική με τους αριθμούς και τους κανόνες του σύμπαντος. Το όραμα του Ερμή μοιάζει με τον έναστρο ουρανό που τα απίθανα βάθη του είναι σαραμμένα με τους αστερισμούς. Για το παιδί δεν είναι παρά ένας θόλος με χρυσά καρφιά. Για τον σοφό είναι το χωρίς όρια διάστημα, όπου περιστρέφονται οι κόσμοι με τους ρυθμούς τους και τις περίφημες αρμονικές κινήσεις τους. Αυτό το όραμα περικλείει

τους αιώνιους αριθμούς, τα προκλητικά σημεία και τα μαγικά κλειδιά. Όσο πιο πολύ θα μάθεις να συμπληρώνεσαι και να καταλαβαίνεις, τόσο περισσότερο θα δεις ν' ανοίγονται τα όρια. Γιατί ο ίδιος οργανικός νόμος κυβερνά όλους τους κόσμους».

Και ο προφήτης του ναού σχολίαζε το ιερό κείμενο. Εξηγούσε ότι η διδασκαλία του Λόγου-Φωτός παριστάνει τη θεότητα στη στατική κατάστασή της μέσα στην απόλυτη ισορροπία. Έδειχνε την τριπλή του φύση, που είναι συνάμα ευφυΐα, δύναμη και ύλη, πνεύμα, ψυχή και σώμα, φως, λόγος και ζωή. Η ουσία, η υπόσταση και η εκδήλωση είναι τρεις έννοιες που υποθέτουν αντίστοιχα. Η ένωσή τους αποτελεί τη θεία και διανοητική αρχή, τον νόμο της τριαδικής ενότητας, που από πάνω προς τα κάτω διευθύνει τη δημιουργία.

Έχοντας οδηγήσει έτσι τον μαθητή του στο ιδανικό κέντρο του σύμπαντος, στην αρχική γεννήτρια του Όντος, ο δάσκαλος επεκτεινόταν στον χρόνο και μέσα στο διάστημα, τον συντάραζε με πολλαπλές ανθήσεις. Γιατί το δεύτερο μέρος του οράματος παριστάνει τη θεότητα στη δυναμική της κατάσταση, δηλαδή σε ενεργό μεταβολή. Με άλλα λόγια, το ορατό και το αόρατο σύμπαν, τον ζωντανό ουρανό. Οι επτά σφαίρες δεμένες σε επτά πλανήτες συμβολίζουν επτά στοιχεία, επτά διαφορετικές καταστάσεις της ύλης και του πνεύματος, επτά διαφορετικούς κόσμους που κάθε άνθρωπος και κάθε ανθρωπότητα αναγκάζεται να διασχίσουν στην εξέλιξή τους μέσω ενός ηλιακού συστήματος.

Τα επτά πνεύματα ή οι επτά κοσμογονικοί θεοί σήμαιναν τ' ανώτατα και διευθύνοντα πνεύματα όλων των σφαιρών, που και αυτά προκύπτουν από την αναπόφευκτη εξέλιξη. Κάθε μεγάλος Θεός ήταν λοιπόν ένας αρχαίος μύστης, σύμβολο και κύριος των λεγεώνων των πνευμάτων τα οποία αναπαρήγαγαν τη μορφή του με χίλιες παραλλαγές, και τα οποία από τις σφαίρες τους μπορούσαν ν' ασκήσουν εξουσία πάνω στον άνθρωπο και τα επίγεια πράγματα. Τα επτά πνεύματα του οράματος του Ερμή είναι οι επτά Ντέβα των Ινδιών, οι επτά Αμσαπάντ της Περσίας, οι επτά μεγάλοι άγγελοι της Χαλδαίας, οι επτά Σεφιρόθ της Καβάλας, οι επτά άγγελοι της χριστιανικής Αποκάλυψης, και η μεγάλη επτάδα που αγκαλιάζει την υφήλιο δεν πάλλεται

μόνο μέσα στα επτά χρώματα του ουράνιου τόξου, στις επτά νότες της κλίμακας, αλλά εκδηλώνεται ακόμη και στη συγκρότηση του ανθρώπου που είναι τριπλός ως προς την ουσία του αλλά επταπλός ως προς την εξέλιξή του.

«Έτσι», έλεγε ο ιεροφάντης τελειώνοντας, «εισχώρησες μέχρι το κατώφλι της μεγάλης μυστικής πράξης. Η ζωή η ουράνια σου εμφανίστηκε κάτω από τα φαντάσματα της αλήθειας. Ο Ερμής σ' έκανε να γνωρίσεις τον αόρατο ουρανό, το φως του Οσίριδος, τον κρυμμένο θεό της υφελίου που αναπνέει μ' εκατομμύρια ψυχές, οργανώνει αυτούς τους πλανήτες και τα σώματα που κινούνται. Είναι στην κρίση σου τώρα να κατευθυνθείς και να διαλέξεις τον δρόμο σου για ν' ανέβεις στο αγνό Πνεύμα. Γιατί συμμετέχεις παρ' όλα αυτά στους Αναστημένους Ζωντανούς. Θυμήσου πως υπάρχουν δυο κύρια κλειδιά της επιστήμης —και να το πρώτο: Το έξω είναι σαν το μέσα των πραγμάτων, το μικρό είναι σαν το μεγάλο, δεν υπάρχει παρά ένας μόνο νόμος και αυτός που εργάζεται είναι Ένας. Τίποτα δεν είναι μικρό, τίποτα δεν είναι μεγάλο στη θεία οικονομία. Να και το δεύτερο: Οι άνθρωποι είναι θνητοί θεοί και οι θεοί είναι άνθρωποι αθάνατοι. Ευτυχημένος όποιος καταλαβαίνει αυτούς τους λόγους, γιατί κατέχει το κλειδί κάθε πράγματος. Θυμήσου ότι ο νόμος του μυστηρίου καλύπτει τη μεγάλη αλήθεια. Η ολική γνώση δεν μπορεί ν' αποκαλυφτεί παρά στους αδελφούς μας που πέρασαν τις ίδιες δοκιμασίες μ' εμάς. Πρέπει να μετρήσουμε την αλήθεια κατά τη νοημοσύνη, να την καλύψουμε μπροστά στους αδύνατους που θα τους τρέλαινε, να την κρύψουμε από τους κακούς που δεν μπορούν να συγκρατήσουν παρά μόνον τα κομμάτια, τα οποία θα έκαναν όπλα καταστροφής. Κλείσ' τη στην καρδιά σου και ας μιλά με το έργο σου. Η επιστήμη θα είναι η δύναμή σου, η πίστη, το σπαθί σου και η σιωπή η φοβερή αρματωσιά σου».

Οι αποκαλύψεις του προφήτη του Άμμωνα-Ρα, που άνοιγαν στον καινούριο μύστη τόσο μεγάλους ορίζοντες του εαυτού του και της υφελίου, έκαναν χωρίς αμφιβολία βαθιά εντύπωση, εφόσον είχαν λεχθεί στο παρατηρητήριο ενός ναού των Θεών, στη λαμπρή ηουχία της αιγυπτιακής νύχτας. Οι πυλώνες, οι στέγες και οι λευκές ταράτσες των ναών κοιμούνταν στα πόδια του,

ανάμεσα στους μαύρους όγκους από τις ινδοσυκίες και τις φοινικίες. Πιο μακριά, οι μεγάλοι μονόλιθοι, κολοσσιαία αγάλματα των θεών, καθισμένοι σαν αλάθητοι δικαστές, στη σιωπηλή λίμνη τους. Τρεις πυραμίδες, γεωμετρικές φιγούρες, του τετράγραμμου και του ιερού επτάγωνου, χάνονταν στον ορίζοντα, διασπώντας τα τρίγωνά τους στο ελαφρό γκριζο χρώμα του αέρα. Το ατελείωτο στερέωμα ήταν γεμάτο αστέρια. Με ποια καινούρια μάτια κοιτούσε αυτά τ' αστέρια που του φαινόταν σαν μελλοντικές κατοικίες; Ενώ επιτέλους το χρυσωμένο ακάτιο της σελήνης έβγαινε στον σκοτεινό καθρέφτη του Νείλου, που χανότανε στον ορίζοντα σαν ένα μακρύ βαθυγάλαζο ερπετό, ο νεοφώτιστος πίστευε ότι έβλεπε τη βάρκα της Ίσιδος που έπλεε στο ποτάμι των ψυχών, και τις μετέφερε προς τον ήλιο του Οσίριδος. Θυμόταν τη «Βίβλο των Νεκρών», και η έννοια όλων αυτών των συμβόλων αποκαλυπτόταν τώρα στο πνεύμα του. Μετά από αυτό που είχε δει και μάθει, μπορούσε να πιστέψει ότι βρισκόταν στο σκοτεινό βασίλειο του Αμεντί, μυστηριώδους βασιλιά ανάμεσα στη γήινη και την ουράνια ζωή, όπου οι πεθαμένοι, χωρίς μάτια, στην αρχή, χωρίς λαλιά, ξαναβρίσκουν σιγά σιγά το φως και τη φωνή τους. Αυτός επίσης πήγαινε να επαναλάβει το μεγάλο ταξίδι, το ταξίδι στο άπειρο, διά μέσου των κόσμων και των υπάρξεων. Ήδη ο Ερμής είχε αφηθεί και το έκρινε άξιο. Του είχε πει τον λόγο του μεγάλου ανίγματος: «Μια μόνο ψυχή, η μεγάλη ψυχή του Όλου, εκπαίδευσε, συνυπάρχοντας, όλες τις ψυχές που αιωρούνται στο σύμπαν».

Οπλισμένος με το μεγάλο μυστικό, ανέβαινε στη βάρκα της Ίσιδος. Έφευγε. Σηκωμένη αυτή από τα αιθέρια διαστήματα, έπλεε στις διαπλανητικές περιοχές. Τώρα μεγάλες ακτίνες μιας ατελείωτης αυγής τρυπούσαν τα θαλάσσια πέπλα των ουράνιων οριζόντων· τώρα η συμφωνία των δοξασμένων πνευμάτων, των Ακίμου-Σέκου, που είναι στην αιώνια ανάπαυση, τραγουδούσε:

«Σήκω, Ρα Ερμακουτί! Ήλιε των ακτίνων! Αυτοί που είναι στη βάρκα των εκατομμυρίων χρόνων. Ο μεγάλος θεός κύκλος είναι γεμάτος από χαρά δίνοντας τη δόξα στη μεγάλη ιερή βάρκα. Μέσα στη μυστηριώδη εκκλησία γίνονται γιορτές. Σήκω πάνω, Άμμωνα-Ρα Ερμακουτί! Ήλιε που δημιουργήθηκες μόνος σου!».

Και ο μύστης απαντούσε με τους υπερήφανους λόγους: «Πέρασα στη χώρα της αλήθειας και της δικαιοσύνης. Ανασταίνομαι σαν ζωντανός θεός και ακτινοβολώ μέσα στη χορωδία των ουράνιων θεών, γιατί είμαι από τη γενιά τους». Τόσο θερμές ευχές, τόσο τολμηρές ελπίδες που θα μπορούσαν να ενοχλήσουν το πνεύμα του μύστη, μέσα στη νύχτα που ακολουθούσε τη μυστική τελετή της ανάστασης. Την επομένη στους δρόμους του ναού, κάτω από το εκτυφλωτικό φως, αυτή η νύχτα δεν του φαινόταν παρά όνειρο, αλλά όνειρο αξέχαστο, αυτό το πρώτο ταξίδι στο ανέγγιχτο και το αόρατο!

Διάβαζε πάλι την επιγραφή του αγάλματος της Ίσιδος:
«Κανείς θνητός δεν σήκωσε το πέπλο μου».

Μια γωνιά του πέπλου ήταν όμως ανασηκωμένη, αλλά για να ξαναπέσει στη συνέχεια, και ξυπνούσε στη γη των μνημείων. Αχ πόσο μακριά ήταν από το ονειροπόλο τέλος! Είναι μακρύ το ταξίδι πάνω στη βάρκα των εκατομμυρίων χρόνων! Τουλάχιστον προείδε τον τελικό σκοπό. Το όραμά του, του άλλου κόσμου, ήταν απάτη, παιδιάστικο δημιούργημα της φαντασίας του: μέσα στους καπνούς της γης ακόμα, μπορούσε ν' αμφιβάλλει γι' αυτή την άλλη συνείδηση που αισθάνθηκε να σκιρτά μέσα του, γι' αυτό το μυστηριώδες αντίτυπο του θείου εγώ που μέσα στην αστρική ομορφιά του του φάνηκε σαν ζωντανή μορφή και του μίλησε στον ύπνο του; Ήταν μια αδελφή ψυχή ή μήπως το πνεύμα του, ή δεν ήταν τίποτε άλλο παρά η αντανάκλαση του ενδόμυχου πόθου του, προαισθημα του μελλοντικού του είναι; Θαύμα και μυστήριο.

Σίγουρα ήταν αλήθεια, και, αν αυτή η ψυχή δεν ήτανε παρά η δική του, ήταν η αληθινή. Και τι δεν θα 'κανε να την ξαναβρεί! Θα ζούσε εκατομμύρια χρόνια και ποτέ δεν θα ξεχνούσε αυτή τη θεϊκή στιγμή όπου είδε το άλλο εγώ του αγνό και ακτινοβολό!

Η μυσταγωγία είχε τελειώσει. Ο μύστης είχε χριστεί ιερέας του Οσίριδος. Αιγύπτιος έμενε στον ναό, ξένος του επιτρεπόταν μερικές φορές να γυρίσει στη χώρα του για να δημιουργήσει μια λατρεία ή να συμπληρώσει την αποστολή του. Αλλά, προτού φύγει, υποσχέθηκε επίσημα και με όρκο αδιαμφισβήτητο να κρατήσει απόλυτη μυστικότητα για τ' απόρητα του ναού. Ποτέ και σε

κανέναν δεν έπρεπε να προδώσει ό,τι είδε ή άκουσε, ούτε ν' αποκαλύψει τη διδασκαλία του Οσίριδος παρά κάτω από το τριπλό πέπλο των μυθολογικών συμβόλων ή μυστηρίων. Αν παραβίαζε τον όρκο, μοιραίος θάνατος τον περίμενε αργά ή γρήγορα, όσο μακριά και αν ήταν.

Η σιωπή όμως είχε γίνει η ασπίδα της δύναμής του. Επι-στρέφοντας από τις ακτές της Ιωνίας στην πολυθόρυβη πόλη του, κάτω από τη σύγκρουση οργισμένων παθών, σε αυτή την πολυκοσμία που ζουν σαν ανόητοι, αγνοώντας τους ίδιους τους εαυτούς τους, συχνά σκεφτόταν την Αίγυπτο, τις πυραμίδες, τον ναό του Άμμωνα-Ρα. Τότε το όνειρο της κρύπτης τού ξαναρχότανε. Και όπως εκεί κάτω ο λωτός διάβαινε πάνω στα νερά του Νείλου, έτσι πάντα αυτό το λευκό όραμα έπλεε πάνω στο τα-ραγμένο ποτάμι της ζωής. Τις κατάλληλες ώρες, άκουγε τη φωνή του, και ήταν η φωνή του Φωτός. Ξυπώντας μέσα στο είναι του μια ενδόμυχη μουσική, που του έλεγε:

«Η ψυχή είναι σκεπασμένο φως. Όταν παραμελείται, σκο-τεινιάζει και σβήνει, αλλά, όταν της χύνουν το ιερό λάδι της αγάπης, ανάβει σαν αθάνατη λάμπα».

ΒΙΒΛΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΜΩΥΣΗΣ

Η ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΙΣΡΑΗΛ

Τίποτε δεν υπήρχε κρυμμένο γι' αυτόν, και κάλυπτε με ένα πέπλο την ουσία όλων όσα είχε δει.

*Επίγραμμα στο άγαλμα του Φθαμέρ,
αρχιερέα της Μέμφιδος —Λούβρο*

Το πιο δύσκολο και το πιο σκοτεινό βιβλίο από τα ιερά, η «Γένεσις», περιέχει τόσα μυστικά όσα και λέξεις, και κάθε λέξη κρύβει πολλά.

Άγιος Ιερώνυμος

Τέκνο του παρελθόντος και γεμάτο μέλλον, αυτό το βιβλίο (τα δέκα πρώτα κεφάλαια της «Γενέσεως»), κληρονόμος όλων των επιστημών των Αιγυπτίων, φέρει ακόμα το σπέρμα της μελλοντικής γνώσης. Αυτό που η φύση έχει πιο βαθύ και πιο μυστήριο είναι ότι το πνεύμα μπορεί να συλλάβει θαύματα, κατέχει ό,τι πιο υπέροχο έχει η διάνοια.

*Φαμπρ ντ' Ολιβέ,
«Η Εβραϊκή γλώσσα αποκαταστημένη»*

*Η μονοθεϊστική παράδοση
και οι πατριάρχες της ερήμου*

Η αποκάλυψη είναι παλιά όσο η συνειδητή ανθρωπότητα. Αποτέλεσμα της έμπνευσης, εξαφανίζεται στη νύχτα των καιρών. Φτάνει να ριξει κάποιος μια διεισδυτική ματιά στα ιερά βιβλία του Ιράν, της Ινδίας και της Αιγύπτου, για να δεβαιωθεί ότι οι μητρικές ιδέες της εσωτερικής διδασκαλίας σχηματίζουν το κρυμμένο αλλά ζωντανό βάθος της. Σ' αυτήν βρίσκεται η αόρατη ψυχή, η κυρίαρχη γεννήτρια των μεγάλων τούτων θρησκειών.

Όλοι οι μεγάλοι μυσταγωγοί παρατήρησαν μια στιγμή της ζωής τους την ακτινοβολία της κεντρικής αλήθειας, αλλά το φως της, που επωφελήθηκαν, διαπλάστηκε και χρωματίστηκε ανάλογα με το πνεύμα τους και την αποστολή τους, σύμφωνα με τους καιρούς και τους τόπους. Παρακολούθησαμε την άρια μύηση με τον Ράμα, τη βραχμανική με τον Κρίσνα, αυτήν της Ίσιδος και του Οσίριδος με τους ιερείς των Θηβών. Θ' αρνηθούμε ύστερα από αυτά ότι το άυλο στοιχείο του υπέρτατου Θεού, που σχηματίζει το ουσιαστικό δόγμα του μονοθεϊσμού και την ενότητα της φύσης, δεν ήταν γνωστό στους Βραχμάνους και τους ιερείς του Άμμωνα-Ρα; Χωρίς αμφιβολία δεν παρουσίαζαν τον κόσμο να γεννιέται με μια στιγμιαία πράξη, από κάποια ιδιοτροπία της θεότητας, όπως οι πρωτόγονοι θεολόγοι μας. Αλλά σοφά, σιγά σιγά, με την απόρροια και την εξέλιξη ξεχώριζαν το ορατό από το αόρατο, το σύμπαν από τ' αμέτρητα βάθη του Θεού. Η δυάδα αρσενικό-θηλυκό έβγαινε από την πρωτόγονη ενότητα, η ζωντανή τριάδα του ανθρώπου και του σύμπαντος από τη δημιουργική δυάδα. Και ούτω καθ' εξής.

Οι ιεροί αριθμοί συγκρατούν τον αιώνιο λόγο, τον ρυθμό και το όργανο της θεότητας. Εξεταζόμενοι με περισσότερη ή λιγότερη διαύγεια και δύναμη, δημιουργούσαν στο πνεύμα του μύστη την εσωτερική δομή του κόσμου μέσω της δικής του. Όπως ακριβώς και η σωστή νότα, που βγαίνει με τη βοήθεια ενός δοξαριού από γυαλί σκεπασμένο με άμμο, διαγράφει σε μικρογραφία τις αρμονικές μορφές των παλμών που γεμίζουν με τα ηχητικά τους κύματα το απέραντο βασίλειο του αέρα. Αλλά ο εσωτερικός μονοθεϊσμός της Αιγύπτου δεν βγήκε ποτέ από τα άδυτα. Η ιερή επιστήμη της έμεινε το προνόμιο μιας μικρής μειονότητας. Οι εξωτερικοί εχθροί άρχισαν να προσβάλλουν σκληρά αυτή την αρχαία έπαλξη του πολιτισμού.

Την εποχή στην οποία φτάσαμε, τον 12ο αιώνα π.Χ., η Ασία βυθιζόταν στη λατρεία της ύλης. Η Ινδία ήδη προχωρούσε με μεγάλα βήματα προς την παρακμή της. Μια ισχυρή αυτοκρατορία αναπτύχθηκε στις όχθες του Τίγρη και του Ευφράτη. Η Βαβυλώνα, αυτή η κολοσσιαία και τερατώδης πόλη, πρόσφερε την παραφροσύνη στους νομαδικούς λαούς που πλανιούνταν γύρω της. Οι βασιλιάδες της Ασσυρίας αυτοαποκαλούνταν μονάρχες των τεσσάρων περιοχών του κόσμου και επιθυμούσαν να φέρουν τα σύνορα της αυτοκρατορίας τους εκεί που τελείωνε η γη. Συνέτριβαν τους λαούς, τους εκτόπιζαν, τους στρατολογούσαν και έριχναν τον έναν εναντίον του άλλου. Ούτε ανθρώπινα δικαιώματα ούτε σεβασμός ούτε θρησκευτικό στοιχείο, αλλά η προσωπική αχαλίνωτη φιλοδοξία, αυτή ήταν ο νόμος των διαδόχων του Νίνου και της Σεμιράμιδος. Η επιστήμη των Χαλδαίων ιερέων ήταν βαθιά αλλά πολύ λιγότερο αγνή, λιγότερο αναπτυγμένη και λιγότερο αποτελεσματική από αυτή του αιγυπτιακού ιερατείου. Στην Αίγυπτο η εξουσία έμεινε με την επιστήμη. Οι ιερείς ασκούσαν πάντα διορθωτική εξουσία στη βασιλεία. Οι Φαραώ έμεναν οι μαθητές τους και δεν έγιναν ποτέ σκληροί δεσπότες όπως οι βασιλείς της Βαβυλώνας.

Στη Βαβυλώνα, αντίθετα, το διαλυμένο ιερατείο ήταν εξαρχής όργανο της τυραννίας. Σ' ένα ανάγλυφο της Νινευή βλέπουμε τον Νεμρώδ, κοντόχοντρο γίγαντα, να πνίγει με το σιβαρό μπράτσο του. Έτσι οι μονάρχες της Ασσυρίας έπνιγαν το ιρανικό λιοντάρι, τον ηρωικό λαό του Ζωροάστρη, σκοτώνοντας

τους αρχιερείς του, στραγγαλίζοντας τους μάγους συναδέλφους του, εξαγοράζοντας τους βασιλείς του. Αν οι ρίσι της Ινδίας και οι ιερείς της Αιγύπτου έκαναν με τη σοφία τους να βασιλέψει ως ένα βαθμό η Πρόνοια πάνω στη γη, μπορούμε να πούμε ότι η βασιλεία της Βαβυλώνας ήταν η βασιλεία του Πεπρωμένου, δηλαδή της τυφλής και βάρβαρης δύναμης. Η Βαβυλώνα έγινε το τυραννικό επίκεντρο της παγκόσμιας αναρχίας, το ακλόνητο μάτι της κοινωνικής καταίγιδας που τύλιγε στους στροβίλους της την Ασία. Το υπέροχο μάτι του Πεπρωμένου, πάντα ανοιχτό ενεδρεύοντας τα έθνη για να τα καταδροχθίσει.

Τι μπορούσε να κάνει η Αίγυπτος απέναντι στον χειμαρρώδη κατακτητή; Οι Υξώς παραλίγο να την κυριεύσουν. Αντιστεκόταν σθεναρά, αλλά αυτό δεν θα μπορούσε να διαρκέσει για πάντα. Ακόμη έξι αιώνες και ο περσικός κυκλώνας, που διαδέχτηκε τον βαβυλωνιακό, θα κατέστρεφε τους ναούς και τους Φαραώ της. Η Αίγυπτος, εξ άλλου, που κατείχε στον υψηλότερο βαθμό το πνεύμα της μυσταγωγίας και της συντήρησης, δεν εμφορούνταν ποτέ από το πνεύμα της επέκτασης και της προπαγάνδας. Οι συγκεντρωμένοι θησαυροί της επιστήμης της κινδύνευαν. Το πιο μεγάλο μέρος φυσικά θάφτηκε, και, όταν ήρθαν οι Αλεξανδρινοί, δεν μπόρεσαν να ξεθάψουν παρά τμήματα.

Δυο λαοί ενός αντίθετου πνεύματος άναψαν όμως τις λαμπάδες τους σε αυτά τα ιερά, πυρσούς με διαφορετικές ακτίνες, των οποίων ο ένας φωτίζει τα βάθη του ουρανού και ο άλλος ακτινοβολεί και μεταμορφώνει τη γη: το Ισραήλ και η Ελλάδα.

Η σημασία του λαού του Ισραήλ για την ιστορία της ανθρωπότητας είναι εμφανής κατ' αρχάς για δύο λόγους: Πρώτον, αντιπροσωπεύει τον μονοθεϊσμό· δεύτερον, είναι αυτός που έδωσε τη γέννηση του χριστιανισμού. Αλλά ο κυρίως σκοπός της αποστολής του Ισραήλ δεν φαίνεται παρά μόνο σε όποιον παρατηρήσει τα σύμβολα της Παλαιάς και της Καινής Διαθήκης και αναγνωρίσει ότι περικλείουν όλη την εσωτερική παράδοση του παρελθόντος, αν και συχνά με τροποποιημένη μορφή, ιδίως όσο αφορά την Παλαιά Διαθήκη, που οφείλεται στους πολυάριθμους συντάκτες και μεταφραστές, οι περισσότεροι των οποίων αγνοούσαν την αρχική της σημασία.

Τότε αποσαφηνίστηκε ο ρόλος του Ισραήλ. Γιατί αυτός ο λαός

σχηματίζει τον αναγκαίο κρίκο ανάμεσα στον παλαιό και τον καινούριο κύκλο, ανάμεσα στην Ανατολή και τη Δύση. Η μονοθεϊστική ιδέα έχει συνέπεια την ενοποίηση της ανθρωπότητας υπό έναν και τον αυτό Θεό και υπό έναν και τον αυτό νόμο. Αλλά όσο οι θεολόγοι θα κάνουν τον Θεό παιδιάστικη ιδέα και οι άνθρωποι της επιστήμης θα τον αγνοήσουν ή θα τον απαρνηθούν καθαρά και απλά, η ηθική, κοινωνική και θρησκευτική ενότητα του πλανήτη μας δεν θα είναι παρά ευσεβής πόθος ή αίτημα της θρησκείας και της επιστήμης, που είναι όμως ανίκανες να πραγματοποιήσουν.

Αντιθέτως, αυτή η οργανική μονάδα εμφανίζεται πιθανή όταν την αναγνωρίσουμε εσωτερικά και επιστημονικά μέσα στο θείο στοιχείο, το κλειδί του κόσμου και της ζωής, του ανθρώπου και της κοινωνίας στην εξέλιξή τους. Τέλος, ο χριστιανισμός, δηλαδή η θρησκεία του Χριστού, δεν εμφανίζεται ο ίδιος στο ύψος του και την παγκοσμιότητά του παρά μόνον αποκαλύπτοντάς μας το εσωτερικό του απόθεμα. Τότε μόνο δείχνεται ως συνισταμένη όλων αυτών που προηγήθηκαν, για να περικλείσει, θα 'λεγε κάποιος, τις αρχές, το τέλος και τα μέσα της ολικής αναγέννησης της ανθρωπότητας. Μόνο ανοίγοντάς μας τα ύστατα μυστήριά του, θα γίνει αυτό που πραγματικά είναι: η θρησκεία της επαγγελίας και της τελείωσης, δηλαδή της παγκόσμιας μυσταγωγίας.

Ο Μωυσής, Αιγύπτιος μύστης και ιερέας του Οσίριδος, υπήρξε αναμφισβήτητα ο οργανωτής του Μονοθεϊσμού. Από αυτόν, η αρχή τούτη, μέχρι τότε κρυμμένη από το τριπλό πέπλο των μυστηρίων, βγήκε από το δάθος του ναού για να μπει στην κοινωνία. Ο Μωυσής είχε την τόλμη να κάνει την πιο υψηλή αρχή της μυσταγωγίας μοναδικό δόγμα μιας εθνικής θρησκείας και τη σύνεση να μην αποκαλύψει τις συνέπειες παρά μόνο σε ένα μικρό όμιλο μυστών, επιβάλλοντάς το στη μάζα με τον φόβο. Ως προς τούτο ο προφήτης του Σινά είχε προφανώς απώτερες σκέψεις που ξεπερνούσαν κατά πολύ τα πεπρωμένα του λαού του. Η παγκόσμια θρησκεία της ανθρωπότητας —ιδού η αληθινή αποστολή του Ισραήλ, που λίγοι Εβραίοι κατάλαβαν, εκτός από τους μεγάλους προφήτες. Αυτή η αποστολή, για να εκπληρωθεί, προϋπέθετε την εξαφάνιση του λαού που την αντιπροσώ-

πυε. Το εβραϊκό έθνος διασκορπίστηκε εκμηδενισμένο. Η ιδέα του Μωυσή και των προφητών έζησε και μεγάλωσε αναπτυγμένη και μεταμορφωμένη από τον χριστιανισμό, και την ξαναπήρε το Ισραήλ· αν και με κατώτερο τρόπο, θα επιβαλλόταν στη βάρβαρη Δύση και θ' αντιδρούσε στα ρεύματα της ίδιας της Ασίας. Από τότε η ανθρωπότητα μπορεί να κάνει ό,τι θέλει, μπορεί και να επαναστατεί, να μάχεται σπασμωδικά τον ίδιο τον εαυτό της, αλλά θα γυρίζει γύρω από αυτήν την κεντρική ιδέα, όπως η φωτεινή νεφέλη γύρω από τον ήλιο που τη δημιουργεί. Ιδού το καταπληκτικό έργο του Μωυσή.

Για την επιχείρηση αυτή, τη μεγαλύτερη μετά την προϊστορική έξοδο των Αρίων, ο Μωυσής βρίσκει ένα όργανο ήδη ετοιμασμένο μέσα στις φυλές των Εβραίων, ιδιαίτερα σε κείνες που είχαν εγκατασταθεί στην Αίγυπτο, στην κοιλάδα του Γκεσέν, και ζούσαν σαν δούλοι με το όνομα Βενί-Γιακόμπ. Στην εγκαθίδρυση μονοθεϊστικής θρησκείας υπήρξαν πρόδρομοι οι νομάδες και ειρηνικοί βασιλείς, που η Βίβλος παρουσιάζει με τα ονόματα Αβραάμ, Ισαάκ και Ιακώβ.

Ας δούμε λοιπόν αυτούς τους Εβραίους και τους Πατριάρχες. Θα προσπαθήσουμε στη συνέχεια ν' αναλύσουμε τη μορφή του μεγάλου προφήτη, αυτού των αντικατοπτρισμών της ερήμου και των σκοτεινών νυχτών του Σινά, όπου βροντά ο κεραυνός του θρυλικού Ιεχωβά.

Είναι γνωστοί από αιώνες, από εκατομμύρια ετών, αυτοί οι Ιμπρίμ, οι ακούραστοι νομάδες, οι αιώνιοι εξόριστοι. Αδελφοί των Αράβων, οι Εβραίοι ήταν, όπως όλοι οι Σημίτες, το προϊόν αρχαίας ανάμειξης της άσπρης με τη μαύρη φυλή. Τους είχαμε δει να περνούν και να ξαναπερνούν στα βόρεια της Αφρικής με το όνομα Μπεντόν (Βεδουίνοι), «οι άνθρωποι δίχως κατοικία και δίχως κρεβάτι», έπειτα να στήνουν τις κινητές σκηνές τους μέσα στις απέραντες ερήμους, ανάμεσα στην Ερυθρά θάλασσα και τον Περσικό κόλπο, ανάμεσα στον Ευφράτη και την Παλαιστίνη. Αμμωνίτες, Ελαμίτες ή Εδωμίτες, όλοι αυτοί οι ταξιδιώτες έμοιαζαν μεταξύ τους· για μεταφορικό μέσο είχαν το γαϊδούρι ή την καμήλα, για σπίτι τη σκηνή, για μοναδική τους περιουσία περιπλανώμενα, όπως κι οι ίδιοι, κοπάδια, που βοσκούσαν πάντα σε ξένη γη.

Όπως οι πρόγονοί τους οι Γκιμπορίμ, όπως οι πρώτοι Κέλτες, αυτοί οι ανυπότακτοι μισούσαν την κατεργασμένη πέτρα, την οχυρωμένη πόλη, την αγγαρεία και τους πέτρινους ναούς. Εν τούτοις, οι τερατώδεις πόλεις της Βαβυλώνας και της Νινευή με τα γιγάντια παλάτια τους, τα μυστήριά τους και τις κραυπάλες τους ασκούσαν στους ημιάγριους αυτούς μεγάλη γοητεία. Ριγμένοι σε αυτές τις πέτρινες φυλακές, βασανισμένοι από τους στρατιώτες των βασιλιάδων της Ασσυρίας, στρατολογημένοι στους στρατούς τους, ξέσπαγαν μερικές φορές στα όργια της Βαβυλώνας. Άλλες φορές επίσης οι Ισραηλίτες αφήναν τους εαυτούς τους να παρασυρθούν από τις γυναίκες της Μωάβ, αυτές τις τολμηρές μαγεύτρες με το σκούρο δέρμα και τα λαμπερά μάτια. Τους παρέσυραν στη λατρεία των πέτρινων και ξύλινων ειδώλων, μέχρι και τη φοβερή θρησκεία του Μολώχ. Αλλά ξαφνικά τους ξανάπιανε η δίψα της ερήμου κι έφευγαν. Ξαναγυρίζοντας στα τραχιά φαράγγια, όπου δεν άκουγες παρά μονοκρητά αγρίων ζώων, στις απέραντες πεδιάδες, όπου δεν μπορεί να σε οδηγήσει παρά μόνο το φως των αστερισμών, κάτω από το κρύο βλέμμα αυτών των άστρων που είχαν λατρέψει οι προπάτορές τους, ντρέπονταν τον εαυτό τους. Αν τότε ένας πατριάρχης, ένας εμπνευσμένος άνθρωπος τους μιλούσε για τον μοναδικό θεό, για τον Ελ Ελιόν, για τον Ελοχίμ, για τον Σαβαώθ, τον Κύριο των δυνάμεων που βλέπει τα πάντα και τιμωρεί τον υπεύθυνο, αυτά τα μεγάλα άγρια παιδιά έσκυβαν το κεφάλι και, γονατίζοντας για να προσευχηθούν, αφήνονταν να οδηγηθούν σαν πρόβατα.

Σιγά σιγά, αυτή η ιδέα του μεγάλου Ελοχίμ, του μοναδικού Θεού, του παντοδύναμου, γέμιζε την ψυχή τους, όπως στο Παντάν-Χαράν το σούρουπο ενώνει όλες τις ανωμαλίες του εδάφους κάτω από την ατελείωτη γραμμή του ορίζοντα, πνίγοντας τα χρώματα και τις αποστάσεις κάτω από τη λαμπρή ομοιότητα του στερεώματος, κάνοντας την υφήλιο μια και μόνη σκοτεινή μάζα σκεπασμένη από μια σφαίρα που σπινθηροβολεί αστέρια.

Τι ήταν λοιπόν αυτοί οι πατριάρχες; Ο Αβραάμ ή πατέρας Οράμ ήταν βασιλιάς της Ουρ, πόλης της Χαλδαίας κοντά στη Βαβυλώνα. Οι Ασσύριοι τον παρίσταναν, κατά την παράδοση,

καθισμένο σε πολυθρόνα. Αυτό το αρχαιότατο πρόσωπο που πέρασε στην ιστορία της μυθολογίας όλων των λαών, αφού τον μνημονεύει ο Οβίδιος, είναι ο ίδιος που η Βίβλος αναφέρει ως μετανάστη από τη γη Ουρ στη γη Χαναάν, με τη φωνή του Αιώνιου: «Ο Αιώνιος του εμφανίστηκε και του είπε: Είμαι ο Θεός ο δυνατός, ο παντοκράτωρ· να πορεύεσαι ενώπιόν μου και να είσαι τέλειος. Θα συνάψω τη διαθήκη μου με σένα» («Γένεσις» ΙΖ 7). Το παραπάνω χωρίο, μεταφραζόμενο σε γλώσσα σημερινή, σημαίνει ότι ένας πολύ παλιός Σημίτης αρχηγός ονόματι Αβραάμ, που δέχτηκε προφανώς τη χαλδαϊκή μύηση, σπρωγμένος από την εσωτερική φωνή οδήγησε τη φυλή του προς τη Δύση και της επέδωσε τη λατρεία του Ελοχίμ. Το όνομα του Ισαάκ (με το συνθετικό Ισ-), μοιάζει να φανερώνει αιγυπτιακή μύηση, ενώ αυτά του Ιακώβ και του Ιωσήφ αφήνουν να διαφανεί φοινικική καταγωγή. Όπως και να 'χει, είναι προφανές ότι οι τρεις πατριάρχες ήταν τρεις αρχηγοί διαφορετικών λαών που έζησαν σε διαφορετικές εποχές. Επί πολύ χρόνο μετά τον Μωυσή, ο ισραηλιτικός θρύλος τους ένωσε σε μία μόνη οικογένεια. Ο Ισαάκ έγινε ο γιος του Αβραάμ, ο Ιακώβ ο γιος του Ισαάκ. Αυτή η ταύτιση πνευματικής και φυσικής πατρότητας ήταν πολύ διαδεδομένη στα αρχαία ιερατεία. Το κυριότερο που συνάγεται από αυτή τη θρυλική γενεαλογία είναι η συνέχιση της μονοθεϊστικής θρησκείας, μέσω των μυστών πατριαρχών της ερήμου.

Το ότι αυτοί οι άνθρωποι είχαν εσωτερικά μηνύματα και πνευματικές αποκαλύψεις υπό μορφή ονείρων ή ακόμη και οραμάτων κατά την εγρήγορση, δεν αντιβαίνει καθόλου στην εσωτερική επιστήμη ούτε στον φυσικό παγκόσμιο νόμο που διέπει τις ψυχές και τους κόσμους. Αυτά τα γεγονότα πήραν στη βιβλική διήγηση την αφελή μορφή επισκέψεων αγγέλων φιλοξενούμενων από τους πατριάρχες στις σκηνές τους.

Οι πατριάρχες όμως είχαν βαθιά αντίληψη της πνευματικότητας του Θεού και των θρησκευτικών σκοπών της ανθρωπότητας. Χωρίς αμφιβολία. Κατώτεροι στη θετική επιστήμη από τους μάγους της Χαλδαίας καθώς και από τους Αιγυπτίους ιερείς, τους ξεπερνούσαν προφανώς στο ηθικό ύψος και στο ψυχικό εύρος που διαμορφώνει μια περιπλανώμενη και ελεύθερη ζωή. Γι' αυτούς η υπέρτατη τάξη του ότι ο Ελοχίμ βασιλεύει στο

σύμπαν μεταφράζεται σε κοινωνική τάξη και σε οικογενειακή λατρεία, σε σεβασμό για τις γυναίκες τους, σε αγάπη για τους γιους τους, σε προστασία για ολόκληρη τη φυλή, σε φιλοξενία προς τον ξένο. Με μια λέξη, «οι μεγάλοι πατέρες» είναι φυσικοί διαιτητές ανάμεσα στις οικογένειες και τις φυλές.

Το πατριαρχικό σκήπτρο τους είναι σκήπτρο δικαιοσύνης. Ασκούν εκπολιτιστική εκστρατεία και αποπνέουν πραότητα και ειρήνη. Εδώ κι εκεί, κάτω από τον πατριαρχικό θρύλο, βλέπουμε να διαγράφεται η εσωτερική σκέψη. Έτσι μέχρι που στην Βεθλή ο Ιακώβ βλέπει όνειρο, μια σκάλα με τον Ελοχίμ στην κορυφή της και τους αγγέλους που ανεβοκατεβαίνουν στα σκαλοπάτια της, αναγνωρίζουμε μια λαϊκή μορφή, μια ιουδαϊκή περίληψη του οράματος του Ερμή και της διδασκαλίας για την προς τα άνω και προς τα κάτω εξέλιξη των ψυχών. Ένα ιστορικό γεγονός πολύ μεγάλης σημασίας στην εποχή των πατριαρχών φαίνεται τελικά σε δυο στίχους αποκαλυπτικούς. Πρόκειται για συνάντηση του Αβραάμ με ένα συνάδελφό του μύστη. Έχοντας κάνει πόλεμο με τους βασιλιάδες των Σοδόμων και των Γομόρων, ο Αβραάμ πηγαίνει να τιμήσει τον Μελχισεδέκ. Ο βασιλιάς αυτός ζει στο φρούριο που αργότερα θα γίνει η Ιερουσαλήμ.

«Ο Μελχισεδέκ, βασιλιάς της Σαλίμ, έφερε έξω άρτο και οίνο, στο όνομα του Ελοχίμ, του οποίου ήταν ιερέας. Και τον ευλόγησε λέγοντας: Έυλογημένος ο Αβραάμ από τον Ελοχίμ, τον Ύψιστο Θεό, δημιουργό των ουρανών και της γης» («Γένεσις» ΙΔ 18-19).

Να λοιπόν ένας βασιλιάς της Σαλίμ που είναι μεγάλος ιερέας του ίδιου θεού με τον Αβραάμ. Αυτός του συμπεριφέρεται σαν σε ανώτερο, σαν σε δάσκαλο, και κοινωνεί μαζί του με ψωμί και κρασί, στο όνομα του Ελοχίμ, αυτό που στην αρχαία Αίγυπτο ήταν σύμβολο μετάληψης μεταξύ των μυστών. Υπήρχε λοιπόν αδελφική σχέση, σύμβολα αναγνώρισης και κοινός σκοπός μεταξύ όλων των πιστών του Ελοχίμ από τα δάθη της Χαλδαίας μέχρι την Παλαιστίνη και ίσως μέχρι κάποια ιερά της Αιγύπτου.

Ο μονοθεϊστικός κόσμος περίμενε πια έναν οργανωτή. Έτσι, ανάμεσα στον φτερωτό Ταύρο της Ασσυρίας και τη Σφίγγα της

Αιγύπτου που από μακριά παρατηρούν την έρημο, ανάμεσα στην καταστρεπτική τυραννία και το απόκρυφο μυστήριο της μυσταγωγίας, προχωρούν οι εκλεγμένες φυλές των Αβρααμιτών, των Ιακωβιτών, των Μπενί-Ισραηλιτών. Απομακρύνονται από τις αναισχυντες γιορτές της Βαβυλώνας, περνούν γυρνώντας το κεφάλι στα όργια της Μωάβ, τη φρίκη των Σοδόμων και των Γομόρων και την τερατώδη λατρεία του Βάαλ. Υπό την επίβλεψη των πατριαρχών, το καραβάνι ακολουθεί τη χαραγμένη πορεία της όασης, με τις σπάνιες πηγές και τους λεπτούς φοίνικες. Σαν μεγάλη κορδέλα χάνεται στην απεραντοσύνη της ερήμου, μες στην καυτή μέρα, κάτω από την πόρπη του δύοντος ήλιου και κάτω από το πανωφόρι του σκοταδιού που διευθύνει ο Ελοχίμ. Ούτε τα ποιμνία ούτε οι γυναίκες ούτε οι γέροντες γνωρίζουν τον σκοπό του αιώνιου ταξιδιού. Αλλά προχωρούν με το αποφασιστικό και καρτερικό δήμα της καμήλας. Θα πηγαίνουν έτσι για πάντα; Οι πατριάρχες το ξέρουν, ο Μωυσής θα τους το πει.

*Μύηση του Μωυσή στην Αίγυπτο -
Φυγή στον Ισθόρ*

Ο Ραμσής ήταν από τους μεγάλους μονάρχες της Αιγύπτου. Ο γιος του ονομαζόταν Μενεφθά. Κατά την αιγυπτιακή παράδοση, έλαβε την εκπαίδευσή του ως ιερέας στον ναό του Άμμωνα-Ρα, στη Μέμφιδα, όπου η βασιλική τέχνη ήταν κάτι σαν κλάδος της ιερατικής.

Ο Μενεφθά ήταν νέος άντρας, περιεργός και μέτριας νοημοσύνης. Είχε σύντροφο στις μελέτες του έναν παράξενο νέο με τραχύ πνεύμα και χαρακτηριστικά εσωστρεφή. Ο Οσαροίφ ήταν εξάδελφος του Μενεφθά, γιος της πριγκίπισσας, αδελφής του Ραμσή Β'. Υιοθετημένος ή φυσικός γιος; Κανείς δεν το έμαθε ποτέ. Ο Οσαροίφ ήταν πάνω απ' όλα γιος του ναού, μεγαλωμένος ανάμεσα στις κολόνες του. Αφιερωμένος στην Ίσιδα και τον Όσιρι από τη μητέρα του, είχε γίνει από την παιδική του ηλικία λευίτης, ενώ παραδρέθηκε στη στέψη του Φαραώ, στις ιερατικές παρελάσεις των μεγάλων γιορτών, φέροντας τα άμφια, το δυσκολότερο ή τα θυμιατήρια. Έπειτα, στο εσωτερικό του ναού, ήταν αυστηρός και επιμελής, προσεκτικός στις ιερές ορχήστρες και τις διδαχές των ιερέων.

Ο Οσαροίφ ήταν μετρίου αναστήματος, είχε σκεπτικό και ταπεινό ύψος, μέτωπο κριού και μαύρα διαπεραστικά μάτια, με αετίσια σταθερότητα και βάθος. Τον έλεγαν «ο σιωπηλός». Τόσο ήταν συγκεντρωμένος, σχεδόν βουβός πάντα. Συχνά τραύλιζε μιλώντας, σαν να έψαχνε τις λέξεις ή σαν να φοβότανε να πει τη σκέψη του. Έδειχνε ντροπαλός. Και έπειτα, ξαφνικά, σαν ένα απότομο ξερό χτύπημα, μια φοβερή ιδέα έσκαβε μέσα σε μια λέξη και άφηνε πίσω της το φωτεινό ίχνος. Καταλάβαιναν

τότε οι ιερείς ότι, αν ποτέ «ο σιωπηλός» ενεργούσε, θα το έκανε με μεγάλη τόλμη. Ήδη διαφαινόταν στην όψη του του η εκγενετής έξη του ανθρώπου του προορισμένου για υψηλές αποστολές.

Οι γυναίκες φοβούνταν τη σταθερή ματιά αυτού του νεαρού λευίτη και την όψη του που ήταν παγερή όπως η πύλη του ναού της Ίοιδος. Έλεγαν ότι προαισθάνονταν έναν εχθρό του θηλικού γένους σε αυτό το μέλλον που θ' αντιπροσωπευόταν από το κυρίαρχο αρσενικό σε ό,τι υπάρχει πιο απόλυτο.

Εν τούτοις η πριγκίπισσα μητέρα του ονειρευόταν για τον γιο της τον θρόνο των Φαραώ. Ο Οσαρσίφ ήταν πιο έξυπνος από τον Μενεφθά, μπορούσε να ελπίζει σε σφετερισμό του θρόνου με την υποστήριξη του ιερατείου.

Οι Φαραώ, πράγματι, διάλεγαν τους διαδόχους τους ανάμεσα στους γιους τους. Αλλά μερικές φορές οι ιερείς παραβίαζαν την απόφαση του πρίγκιπα μετά τον θάνατό του, και αυτό εν γνώσει του κράτους. Πολλές φορές απομάκρυναν από τον θρόνο τους ανίκανους και τους αδύνατους για να δώσουν το σκήπτρο σε έναν βασιλικό μύστη. Ήδη ο Μενεφθά ζήλευε τον εξάδελφό του, ενώ και ο Ραμσής, που είχε το βλέμμα στραμμένο πάνω του, δυσπιστούσε με τον σιωπηλό λευίτη.

Μια μέρα η μητέρα του Οσαρσίφ συνάντησε τον γιο της στο Σεράπιο της Μέμφιδας, στο απέραντο εκείνο μέρος το γεμάτο από οβελίσκους, μαυσωλεία, μικρούς και μεγάλους ναούς, θριαμβευτικούς πυλώνες, μουσεία με ανοιχτή σκεπή για τους πολεμικούς θριάμβους, όπου έφθανες περνώντας από μια δεντροστοιχία μ' εξακόσιες σφίγγες. Μπροστά στη βασίλισσα μητέρα του ο λευίτης υποκλίθηκε αγγίζοντας τη γη και περίμενε, κατά πώς ήταν η συνήθεια, να του απευθύνει αυτή τον λόγο. «Θα εισχωρήσεις στα μυστήρια της Ίοιδος και του Οσίριδος», του είπε. «Για πολύ καιρό δεν θα σε ξαναδώ, γιε μου. Αλλά μην ξεχνάς ότι έχεις αίμα των Φαραώ και ότι είμαι η μητέρα σου. Κοίτα γύρω σου... αν θέλεις, μια μέρα... όλα τούτα θα σου ανήκουν». Και κάνοντας μια κίνηση ολόγυρα, του έδειξε τους οβελίσκους, τους ναούς, τη Μέμφιδα και όλο τον ορίζοντα. Ένα χαμόγελο περιφρόνησης πέρασε από το συνήθως ανέκφραστο και ακίνητο σαν χάλκινο πρόσωπο του Οσαρσίφ. «Θέλεις λοιπόν», της είπε,

«να διοικήσω αυτό τον λαό που λατρεύει τους θεούς με κεφάλι τσακαλιού και ύαινας; Απ' όλα αυτά τα είδωλα τι θα μείνει σε μερικούς αιώνες;». Ο Οσαρσίφ έσκυψε, πήρε στο χέρι του μια χούφτα άμμο και την άφησε να πέσει καταγής ανάμεσα από τ' αδύνατα δάχτυλά του, μπροστά στα έκπληκτα μάτια της μητέρας του: «Όσο και από αυτό», πρόσθεσε.

—Αρνείσαι λοιπόν τη θρησκεία των πατέρων μας και την επιστήμη των ιερέων μας;

—Αντιθέτως! Διαπνέομαι από αυτήν. Αλλά η πυραμίδα είναι ακίνητη. Πρέπει να μπει σε λειτουργία. Δεν θα γίνω Φαραώ. Η πατρίδα μου είναι μακριά από εδώ... εκεί κάτω... στην έρημο!

—Οσαρσίφ, είτε η περιγίλισσα με ανστηρότητα, γιατί βλασφημείς; Ένας άνεμος φωτιάς σ' έφερε στα στήθη μου, και το βλέπω καλά πως η καταιγίδα θα σε πάρει! Σ' έφερα στον κόσμο και δεν σε γνωρίζω. Στο όνομα του Οσίριδος, ποιος είσαι λοιπόν και τι θα κάνεις;

—Ούτε εγώ ο ίδιος γνωρίζω. Μόνον ο Όσιρις το ξέρει και ίσως θα μου το πει. Δώσε μου όμως την ευχή σου, μητέρα, για να με προστατεύει η Ίσις και η γη της Αιγύπτου να μου είναι ευμενής.

Ο Οσαρσίφ γονάτισε μπροστά στη μητέρα του, σταύρωσε με σεβασμό τα χέρια στο στήθος και έσκυψε το κεφάλι. Αυτή έβγαλε από το μέτωπό της το άνθος του λωτού, που έφερε κατά τη συνήθεια των γυναικών του ναού, δίνοντάς του να το μυρίσει, και, διαβλέποντας ότι η σκέψη του γιου της θα έμενε γι' αυτήν πάντα μυστήριο, απομακρύνθηκε μουρμουρίζοντας μια ευχή.

Ο Οσαρσίφ πέρασε θριαμβευτικά τη μήση της Ίσιδος. Σιδερένια ψυχή, ατσαλένια θέληση έπαιξε με τις δοκιμασίες. Μαθηματικό και παγκόσμιο πνεύμα, φανέρωσε δύναμη γίγαντα στην εξυπνάδα και τον χειρισμό των ιερών ψηφίων με τους γόνιμους συμβολισμούς και τις αναρίθμητες χρήσεις.

Το πνεύμα του περιφρονητικό για ό,τι φαινομενικό και πρόσκαιρο, ένωθε άνετα μόνο μέσα στις αναλλοίωτες αρχές. Από κει ψηλά, ήρεμα και σίγουρα, εισχωρούσε, διηύθυνε τα πάντα χωρίς να εκδηλώνει ούτε επιθυμία ούτε διάθεση εξέγερσης ούτε περιέργεια.

Για τους διδασκάλους του, όπως και για τη μητέρα του, ο

Οσαρσίφ παρέμενε αίνιγμα. Περισσότερο τους φόβιζε το ότι αυτός ήταν ολοκληρωμένος και άτρωτος σαν αρχή. Δαισιθάνονταν ότι δεν μπορούσαν ούτε να τον γονατίσουν ούτε να τον παραμερίσουν. Περιπατούσε στον άγνωστο δρόμο του, σαν ιερό σώμα στην αόρατη τροχιά του. Ο αρχιερέας Μεμπρά αναρωτιόταν μέχρι πού θ' ανέβαινε αυτή η φιλοδοξία του. Θέλησε λοιπόν να το μάθει. Μια ημέρα ο Οσαρσίφ μετέφερε με τρεις άλλους ιερείς τον Οσίριδος τη χρυσή κιβωτό που προπορευόταν του αρχιερέα στις μεγάλες τελετές. Η κιβωτός περιέκλειε τα δέκα πιο ιερά βιβλία του ναού που πραγματεύονταν τα σχετικά με τη μαγεία και τη θεουργία. Ξαναγουρίζοντας στο ιερό μαζί με τον Οσαρσίφ, ο Μεμπρά του είπε: «Είσαι από βασιλικό αίμα. Η δύναμή σου, η επιστήμη σου είναι πάνω από την ηλικία σου. Τι θέλεις;».

—Τίποτα εκτός απ' αυτό.

Και ο Οσαρσίφ έβαλε το χέρι του πάνω στην ιερή κιβωτό, που τα γεράκια σε σκαλιστό χρυσό σκέπαζαν με τα λαμπρά φτερά τους.

—Αυτό είναι λοιπόν, θέλεις να γίνεις αρχιερέας του Άμμωνα-Ρα και προφήτης της Αιγύπτου;

—Όχι, αλλά να ξέρω τι υπάρχει σ' αυτά τα βιβλία.

—Πώς θα μπορούσες να το μάθεις, αφού κανένας άλλος εκτός του αρχιερέα δεν πρέπει να το ξέρει;

—Ο Όσιρις μιλά όταν θέλει, όπως θέλει, σε όποιον θέλει. Αυτό που περιέχει η κιβωτός δεν είναι παρά νεκρό γράμμα. Αν το ζωντανό Πνεύμα θέλει να μου μιλήσει, θα μου μιλήσει.

—Και τι σκοπεύεις να κάνεις γι' αυτό;

—Να περιμένω και να υπακούω.

Τα παραπάνω λόγια μεταφέρθηκαν στον Ραμσή και αύξησαν τη δυσπιστία του. Φοβήθηκε ότι ο Οσαρσίφ απέβλεπε στον θρόνο του Φαραώ εις βάρος του γιου του Μενεφθά. Ο Φαραώ διέταξε να ονομαστεί ο γιος της αδελφής του ιερός γραμματέας του ναού του Οσίριδος. Αυτή η σπουδαία λειτουργία περιλάμβανε τη Συμβολική, κάτω από όλες τις μορφές, την κοσμογραφία και την αστρονομία. Αλλά τον απομάκρυνε από τον θρόνο. Ο γιος της πριγκίπισσας αφιερώθηκε με τον ίδιο ζήλο και με υπέροχη υποταγή στα καθήκοντα του ιερογραμματέα, στα οποία

συμπεριλαμβανόταν και η αρμοδιότητα του επιθεωρητή των διαφόρων νομών της Αιγύπτου.

Είχε ο Οσαρσίφ την υπερηφάνεια που του απέδιδαν; Ναι, αν από υπερηφάνεια το αιχμάλωτο λιοντάρι σηκώνει το κεφάλι, κοιτάζει τον ορίζοντα πίσω από τα κάγκελα του κελιού του, χωρίς καν να βλέπει τους περαστικούς που το περιεργάζονται. Ναι, αν από υπερηφάνεια ο αλυσοδεμένος αετός αναταράσσει συχνά όλο το φτέρωμά του και με τεντωμένο λαϊμό κι ολάνοιχτες φτερούγες κοιτάζει τον ουρανό. Όπως όλοι οι ισχυροί, σημαδεμένοι με τον προορισμό του μεγάλου έργου, ο Οσαρσίφ δεν πίστευε ότι υπηρετούσε το τυφλό πεπρωμένο· αισθανόταν ότι κάποια μυστηριώδης Πρόνοια που αγρυπνούσε πάνω του θα τον οδηγούσε στους σκοπούς του.

Ενώ ήταν ιερογραμματέας, ο Οσαρσίφ στάλθηκε για επιθεώρηση στο Δέλτα. Οι Εβραίοι φύλαρχοι της Αιγύπτου που κατοικούσαν στην κοιλάδα του Γκεσέν ήταν φόρου υποτελείς. Ο Ραμσής Β' ένωσε το Πηλούσιο με την Ηλιούπολη με αλυσίδα οχυρών. Όλοι οι νομοί της Αιγύπτου όφειλαν να τροφοδοτούν με εργατικό προσωπικό τα γιγαντιαία έργα.

Με τις πιο βαριές αγγαρείες φόρτωναν τους Μπενί-Ισραηλινούς. Ήταν κυρίως λιθοτόμοι και πλινθοποιοί. Ανεξάρτητοι και περήφανοι, δεν έσκυβαν τόσο εύκολα όσο οι ντόπιοι κάτω από τη ράβδο του Αιγύπτιου φρουρού, μα σήκωναν το κεφάλι γογγύζοντας και μερικές φορές ανταπέδιδαν τα χτυπήματα. Ο ιερέας του Οσίριδος δεν μπόρεσε να απαγορεύσει στον εαυτό του κάποια μυστική συμπάθεια γι' αυτούς τους ατίθασους σκληροτράχηλους, για τους οποίους οι αρχαίοι, πιστοί στην αβρααμική παράδοση, λάτρευαν απλά τον μοναδικό Θεό, σέβονταν τους αρχηγούς τους, τους Χαγκ και τους Ζακέν, αλλά αντιστέκονταν στον ζυγό και εναντιώνονταν στην αδικία.

Μια ημέρα, είδε έναν Αιγύπτιο χωροφύλακα να χτυπά έναν απροστάτευτο Εβραίο. Η καρδιά του σκίρτησε. Έλεσε πάνω στον Αιγύπτιο, του πήρε τ' όπλο και τον σκότωσε επί τόπου. Αυτή η πράξη, που έγινε πάνω στον θρασμό της γενναιοφρονος αγανάκτησής του, στάθηκε αποφασιστική για τη ζωή του. Οι ιερείς του Οσίριδος που έκαναν φόνο δικάζονταν αυστηρά από το ιερατικό συνέδριο. Ήδη ο Φαραώ έδλεπε με υποψία στο

πρόσωπο του γιου της αδελφής του τον σφετεριστή του θρόνου. Η ζωή του γραμματέα κρεμόταν πια από μια κλωστή. Προτίμησε ν' αυτοεξοριστεί και να επιβάλει ο ίδιος στον εαυτό του ποινή. Όλα τον έσπρωχναν στη μοναξιά της ερήμου, στο απέραντο άγνωστο, η επιθυμία του, η προαίσθηση της αποστολής του και πάνω απ' όλα αυτή η εσωτερική μυστηριώδης αλλά ακαταμάχητη φωνή, που συχνά του έλεγε: «Προχώρα, είναι η μοίρα σου».

Πέρα από την Ερυθρά θάλασσα, και από κει μέχρι τη θάλασσα του Σινά, στη γη Μαδιάμ, υπήρχε ναός ανεξάρτητος από το αιγυπτιακό ιερατείο. Αυτή η περιοχή απλωνόταν σαν μια πράσινη λωρίδα από τον ελαμιτικό κόλπο μέχρι την αραβική έρημο. Από μακριά, από τη χερσόνησο, διακρίνονταν οι σκοτεινοί όγκοι του Σινά και η γυμνή κορυφή του. Κλεισμένη ανάμεσα στην έρημο και την Ερυθρά θάλασσα, προστατευμένη από ένα ηφαιστειώδη όγκο, αυτή η απομονωμένη περιοχή ήταν απρόσβλητη από εισβολές. Ο ναός αυτός ήταν αφιερωμένος στον Όσιρι, αλλά λατρευόταν επίσης εκεί ο κυρίαρχος θεός, στο όνομα του Ελοχίμ. Γιατί αυτό το ιερό, αιθιοπικό στις ρίζες του, χρησίμευε ως θρησκευτικό κέντρο των Αράδων, των Σημιτών και των ανθρώπων της μαύρης φυλής που έψαχναν τη μύηση. Ήδη από αιώνες, το Σινά ήταν από τα μυστικά κέντρα μονοθεϊστικής λατρείας. Η γυμνή και άγρια μεγαλοπρέπεια του δουνού, που υψωνόταν ολομόναχο ανάμεσα Αιγύπτου και Αραβίας, ξυπνούσε την ιδέα του μοναδικού Θεού. Πολλοί Σημίτες έρχονταν εδώ προσκυνητές για τη λατρεία του Ελοχίμ. Παρέμεναν μερικές ημέρες με νηστεία και προσευχή στις σπηλιές και στις στοές που ήταν ανοιγμένες στις πλαγιές του Σινά. Προηγουμένως, έπρεπε να εξαγνιστούν και να καθοδηγηθούν στον ναό της Μαδιάμ.

Προς αυτό το μέρος αυτοεξορίστηκε και ο Οσαρσίφ. Ο αρχιερέας της Μαδιάμ ονομαζόταν Ιοθόρ. Ήταν μαύρος. Ήταν ο πιο καθαρός τύπος της αρχαίας αιθιοπικής φυλής, από τις παλιότερες του κόσμου, η οποία τέσσερις ή πέντε χιλιάδες χρόνια πριν από τον Ραμσή είχε βασιλέψει στην Αίγυπτο και δεν είχε χάσει τις παραδόσεις της. Ο Ιοθόρ δεν ήταν εμπνευσμένος ούτε άνθρωπος της δράσης αλλά μεγάλος σοφός. Κατείχε επιστημονικούς θησαυρούς σωρευμένους στη μνήμη του και στις πέτρινες

βιβλιοθήκες του ναού του. Ήταν επίσης ο προστάτης των ανθρώπων της ερήμου, Λιδύων, Αράβων, Σημιτών νομάδων. Αυτοί οι αιώνιοι περιπλανώμενοι, πάντοτε ίδιοι, με την αφηρημένη αντίληψή τους για τον μοναδικό θεό, αντιπροσώπευαν κάτι το αμετάβλητο στο μέσο των εφήμερων λατρειών και των πολιτισμών που κατέρρεαν. Έβλεπαν σ' αυτούς την παρουσία του Αιώνιου, τη θύμηση των μακρινών εποχών, τη μεγαλύτερη κληρονομιά του Ελοχίμ. Ο Ιοθόρ ήταν ο πνευματικός πατέρας αυτών των ανυπότακτων, αυτών των περιπλανώμενων, αυτών των ελεύθερων ανθρώπων. Γνώριζε την ψυχή τους, προαισθανόταν τη μοίρα τους.

Όταν ο Οσαρσίφ του ζήτησε άσυλο στο όνομα του Οσίριδος -Ελοχίμ, τον υποδέχτηκε με ανοιχτές αγκάλες. Ίσως μάντεψε με μιας ότι αυτός ο φυγάς ήταν μοιραίο να γίνει ο προφήτης των εξορίστων, ο οδηγός του λαού του Θεού. Ο Οσαρσίφ ήθελε πρώτα ν' αυτοϊποταχτεί στις ποινές που ο νόμος των μυστών επέβαλλε στους δολοφόνους. Όταν ένας ιερέας του Οσίριδος έκανε φόνο, έστω και ακούσιο, κινδύνευε να χάσει την ευλογία της προκαταβολικής ανάστασής του «στο φως του Οσίριδος», προνόμιο που είχε κερδίσει από τις δοκιμασίες της μύησης και που τον ισχυροποιούσε έναντι των κοινών ανθρώπων.

Για να εξιλεωθεί για το κρίμα του, για να ξαναβρεί το εσωτερικό φως, έπρεπε να υποβληθεί σε πιο σκληρές δοκιμασίες, να εκτεθεί ακόμα μια φορά στον θάνατο. Μετά από μεγάλη νηστεία και χρησιμοποιώντας βοτάνια, ο υπαίτιος έπεφτε σε λήθαργο, ενώ μετά τον απέθεταν σε κάποια σπηλιά του ναού. Έμενε εκεί μέρες, πολλές φορές και βδομάδες. Στο διάστημα αυτό έπρεπε να ταξιδέψει στο Υπερέραν, στο Έρεβος ή στην περιοχή του Αμεντί που κολυμπούν οι ψυχές των νεκρών, που δεν έχουν ακόμη αποσυνδεθεί από τη γη. Εκεί έπρεπε να βρει το μονοπάτι του φωτός. Τότε μόνον θεωρούνταν ότι εξιλεώθηκε για τον φόνο, τότε μόνο το αστρικό σώμα του ήταν ξεπλυμένο από τις μαύρες κηλίδες, με τις οποίες το σπίλωναν η δηλητηριασμένη πνοή και οι κατάρρες του θύματος. Αλλά απ' αυτό το αληθινό ή φανταστικό ταξίδι ο ένοχος ήταν πολύ πιθανό να μην ξαναγυρίσει, και συχνά, όταν οι ιερείς πήγαιναν να ξυπνήσουν τον εξιλεωμένο από τον λήθαργο του, δεν έβρισκαν παρά το πτώμα του.

Ο Οσαρσίφ δεν δίστασε να υπομείνει τη δοκιμασία αυτή και άλλες ακόμη. Με την εντύπωση του φόνου που έκανε, κατάλαβε τον ακλόνητο χαρακτήρα μερικών νόμων ηθικής τάξεως και τη βαθιά τρικυμία που αφήνει στο βάθος της συνείδησης η παραβίασή τους.

Με ολοκληρωτική αυταπάρνηση πρόσφερε το είναι του ολοκαύτωμα στον Όσιρι, ζητώντας του τη δύναμη, αν ξαναγύριζε στο επίγειο φως, να εκφράσει και να εφαρμόσει τον νόμο της δικαιοσύνης. Όταν ο Οσαρσίφ βγήκε από τον λήθαργο στο υπόγειο του ναού της Μαδιάμ, ένιωσε μεταμορφωμένος. Το παρελθόν του ήταν αποδυναμωμένο, η Αίγυπτος δεν ήταν πια πατρίδα του και μπροστά του η απεραντοσύνη της ερήμου, με τους περιπλανώμενους νομάδες της, ανοιγόταν σαν καινούριο πεδίο δράσης. Κοίταξε το βουνό του Ελοχίμ στον ορίζοντα και για πρώτη φορά, σαν όραμα καταιγίδας στα σύννεφα του Σινά, η ιδέα της αποστολής του πέρασε μπροστά από τα μάτια του: Να ζυμώσει με αυτές τις μετακινούμενες φυλές ένα λαό μαχητικό που θ' αντιπροσώπευε τον νόμο του υπέρτατου θεού στο μέσον της ειδωλολατρίας των θρησκειών και της αναρχίας των εθνών — ένα λαό που θα μετέδιδε στους επόμενους αιώνες την αλήθεια σφραγισμένη μέσα στη χρυσή κιβωτό της μύησης.

Την ημέρα εκείνη, για να σημαδέψει την καινούρια εποχή που άρχιζε στη ζωή του, ο Οσαρσίφ πήρε το όνομα Μωυσής που σημαίνει «Σωσμένος».

Το Σεφέρ Βερεσίθ

Ο Μωυσής παντρεύτηκε τη Σεπφόρα, την κόρη του Ιοθόρ, και έμεινε για πολλά χρόνια κοντά στον σοφό της Μαδιάμ. Χάρη στις αιθιοπικές και χαλδαϊκές παραδόσεις που βρήκε μέσα στον ναό του, κατόρθωσε να συμπληρώσει και να ελέγξει όσα είχε μάθει στα ιερά των Αιγυπτίων, να επεκτείνει το βλέμμα του στους αρχαιότερους κόλπους της ανθρωπότητας και να το δυθίσει στους μακρινούς ορίζοντες του μέλλοντος. Κοντά στον Ιοθόρ βρήκε δυο βιβλία κοσμογονίας που αναφέρονταν στην «Γένεσιν»: Τους Πολέμους του Ιεχωβά και τη Γενεαλογία του Αδάμ. Απορροφήθηκε με τη μελέτη τους.

Για το έργο που προοριζόταν έπρεπε να είναι πλήρως καταρτισμένος. Πριν απ' αυτόν ο Ράμα, ο Κρίσνα, ο Ερμής, ο Ζωροάστρης, ο Φο-Χι είχαν δημιουργήσει θρησκείες για τους λαούς· ο Μωυσής θέλησε να δημιουργήσει ένα λαό για την αιώνια θρησκεία. Για το τολμηρό αυτό σχέδιο, το τόσο νέο και τόσο μεγάλο, χρειαζόταν ισχυρή βάση. Γι' αυτό ο Μωυσής έγραψε το *Σεφέρ Βερεσίθ*, το Βιβλίο των Αρχών του, σύνθεση συγκεντρωτική της περασμένης επιστήμης και πλαίσιο της μελλοντικής, κλειδί των μυστηρίων, δάδα των μνημένων, σημείο συνένωσης ολόκληρου του έθνους.

Ας προσπαθήσουμε να δούμε τι ήταν η «Γένεσις» στη σκέψη του Μωυσή. Η διβλική εξήγηση του αιώνα μας δημιούργησε την ιδέα πως η «Γένεσις» δεν είναι έργο του Μωυσή, πως ο προφήτης μάλιστα εκείνος ίσως να μην υπήρχε και να μην είναι παρά ένα εντελώς θρυλικό πρόσωπο που το επινόησε τέσσερις ή πέντε αιώνες αργότερα το ιουδαϊκό ιερατείο, προικίζοντάς το με

θεία καταγωγή. Η σύγχρονη κριτική στηρίζει αυτή τη γνώμη στο γεγονός ότι η «Γένεσις» αποτελείται από διάφορα κομμάτια (ελοχιστικά και ιεχωβιστικά) που συνδέθηκαν και στο ότι η σημερινή τους μορφή είναι κατά τετρακόσια τουλάχιστον χρόνια μεταγενέστερη από την εποχή που έγινε η έξοδος των Ισραηλιτών από την Αίγυπτο.

Τα βεβαιωμένα από τη σύγχρονη κριτική γεγονότα για την εποχή κατά την οποία συντάχθηκαν τα κείμενα που περιήλθαν σ' εμάς είναι σωστά· τα συμπεράσματα όμως που εκφράζει η κριτική αυτή είναι αυθαίρετα και παράλογα. Το γεγονός ότι ο ελοχιστής κι ο ιεχωβιστής έγραψαν τετρακόσια χρόνια μετά την Έξοδο, δεν σημαίνει ότι αυτοί ήταν οι συγγραφείς της «Γενέσεως» και ότι δεν προσέφεραν σ' ένα άλλο προγενέστερο σύγγραμμα, που κατανοήθηκε ίσως όχι καλά. Το γεγονός ότι η Πεντάτευχος μας δίνει μια θρυλική διήγηση της ζωής του Μωυσή, δεν σημαίνει πως δεν περιέχει τίποτα το πραγματικό. Η αποστολή του προφήτη εξηγείται αν επανατοποθετηθεί στο περιβάλλον της γέννησής του: στο ηλιακό τέμενος της Μέμφιδας. Τέλος, τα ίδια τα βάθη της «Γενέσεως» αποκαλύπτονται μόνο υπό το φως των λαμπάδων που πρέπει να λάβουμε από τη μήση της Ίσιδος και του Οσίριδος.

Μια Θρησκεία δεν ιδρύεται χωρίς μύστη. Οι Κριτές, οι Προφήτες, όλη η παράδοση του Ισραηλιτισμού, αποδεικνύουν τον Μωυσή. Ακόμα και ο Ιησούς δεν νοείται χωρίς εκείνον. Η «Γένεσις» λοιπόν περιέχει την ουσία της παράδοσης του Μωυσή. Παρά τις αλλαγές που έχει υποστεί, η σεβάσμια αυτή μούμια πρέπει να περιέχει κάτω από τον πέπλο των αιώνων και τις ιερατικές ταινίες την ιδέα-μητέρα, τη ζωντανή σκέψη, τη διαθήκη του προφήτη του Ισραήλ.

Ο Ισραηλιτισμός στρέφεται γύρω από τον Μωυσή τόσο δέβαια και τόσο μοιραία όσο γυρίζει και η γη γύρω από τον ήλιο. Όταν όμως θέσουμε το ζήτημα αυτό, ανακύπτει και ένα άλλο, να γνωρίσουμε δηλαδή ποιες ήταν οι ιδέες-μητέρες της «Γενέσεως», τι θέλησε να κληροδοτήσει στους μεταγενέστερους του ο Μωυσής μέσα σ' αυτή τη μυστική διαθήκη του *Σεφέρ Βερεσίθ*. Το πρόβλημα δεν μπορεί να λυθεί παρά μόνο από την εσωτερική του άποψη και τοποθετείται ως εξής: με την ιδιότητά του

ως Αιγύπτιου μύστη, η διανοητικότητα του Μωυσή όφειλε να βρίσκεται στο ύψος της αιγυπτιακής επιστήμης που παραδεχόταν, όπως και η δική μας, το αμετάθετο των νόμων του σύμπαντος, τη βαθμιαία εξέλιξη των κόσμων και είχε εξ άλλου εκτεταμένες, συγκεκριμένες και λογικές γνώσεις για την ψυχή και την αόρατη φύση; Αν ήταν τέτοια η επιστήμη του Μωυσή —και πώς δεν θα την είχε ο ιερέας του Οσίριδος;— πώς μπορούμε να τη συμβιδιάσουμε με τις παιδιαστικές ιδέες της «Γενέσεως» για τη δημιουργία του κόσμου και την καταγωγή του ανθρώπου;

Αυτή η ιστορία της δημιουργίας, που, αν τη μελετήσουμε κατά γράμμα, προκαλεί το γέλιο σ' ένα μαθητή, μήπως θα έκρυβε ένα βαθύ συμβολικό νόημα και θα υπήρχε κλειδί για την αποσαφήνισή του; Ποιο το νόημα αυτό; Πού θα βρούμε το κλειδί;

Το κλειδί βρίσκεται: α) στην αιγυπτιακή Συμβολική, β) στη Συμβολική όλων των θρησκειών του αρχαίου κύκλου, γ) στη σύνθεση της διδασκαλίας των μυστών, όπως αυτή προκύπτει από τη σύγκριση της εσωτερικής διδασκαλίας, από τις δεδικές Ινδίες ως τους μνημένους χριστιανούς των πρώτων αιώνων.

Οι ιερείς της Αιγύπτου, όπως μας περιγράφουν οι Έλληνες συγγραφείς, είχαν τρεις τρόπους για να εκφράσουν τη σκέψη τους. «Ο πρώτος ήταν σαφής και απλός, ο δεύτερος εικονικός, ο τρίτος ιερός και ιερογλυφικός. Η ίδια λέξη έπαιρνε, σύμφωνα με την επιθυμία τους, νόημα απλό, εικονικό ή υπερβατικό. Αυτό ήταν το πνεύμα της γλώσσας τους. Ο Ηράκλειτος εξέφρασε απόλυτα τη διαφορά αυτή προσδιορίζοντάς τη με τις λέξεις «ομιλούσα, σημαίνουσα, κρύπτουσα».

Στις θεογονικές και κοσμογονικές επιστήμες οι Αιγύπτιοι ιερείς χρησιμοποίησαν πάντα τον τρίτο τρόπο γραφής. Τα ιερογλυφικά τους είχαν τότε τρεις έννοιες διακριτές και αντίστοιχες, που δεν μπορούν να γίνουν κατανοητές χωρίς κλειδί. Αυτός ο ίδιος ο αινιγματικός και πυκνός τρόπος γραφής οφείλονταν σ' ένα βασικό δόγμα της διδασκαλίας του Ερμή, σύμφωνα με το οποίο ο ίδιος νόμος διέπει τον φυσικό, τον ανθρώπινο και τον θείο κόσμο. Η γλώσσα αυτή με την ακριβόλογη θαυμάσια συντομία της ήταν ακατανόητη για το κοινό, είχε όμως για τον μύστη εινγλωττία μοναδική. Γιατί με τη βοήθεια ενός μονάχα σημείου

ξανάφερε στον νου τις αρχές, τις αιτίες και τ' αποτελέσματα που ακτινοβολούν από τη θεότητα μέσα στην τυφλή φύση, στην ανθρώπινη συνείδηση και στον κόσμο των αγνών πνευμάτων. Χάρη σ' αυτή τη γραφή ο μύστης με μια ματιά αγκάλιαξε και τους τρεις κόσμους.

Όταν λάβουμε υπόψη τη μόρφωση του Μωυσή, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι έγραψε την «Γένεσιν» με αιγυπτιακά ιερογλυφικά σε τρεις έννοιες. Εμπιστεύτηκε τα κλειδιά της και την προφορική της εξήγηση στους διαδόχους του. Όταν την εποχή του Σολομώντα έκαναν τη μετάφραση της «Γενέσεως» με χαρακτηριστές φοινικικούς, όταν, μετά την υποδούλωση της Βαβυλώνας, ο Έσδρας τη συνέταξε με αραμαϊκούς χαλδαϊκούς χαρακτήρες, το ιουδαϊκό ιερατείο χειριζόταν αυτά τα κλειδιά με ατέλειες. Όταν ήρθαν τελικά οι Έλληνες μεταφραστές της Βίβλου, δεν είχαν παρά αμυδρή εικόνα για το εσωτερικό νόημα των κειμένων.

Ο Άγιος Ιερώνυμος, παρά τις σοβαρές προθέσεις του και την ευφυΐα του, όταν έκανε τη λατινική μετάφραση από το εβραϊκό κείμενο, δεν κατάφερε να εισδύσει στο αρχικό της νόημα· κι αν το είχε πετύχει, θα σιωπούσε. Όταν λοιπόν διαβάζουμε τις μεταφράσεις μας της «Γενέσεως», δεν έχουμε παρά μόνο το πρωταρχικό και κατώτερο νόημά της. Θέλοντας και μη, και οι ίδιοι οι ερμηνευτές και οι θεολόγοι, ορθόδοξοι ή ελευθερόφρονες, δεν βλέπουν το εβραϊκό κείμενο παρά μόνο διά μέσου της Vulgata. Το συγκριτικό και υπερθετικό νόημα, που είναι το βαθύ και το πραγματικό, τους διαφεύγει. Δεν μένει μέσα στο εβραϊκό κείμενο κατά τρόπο λιγότερο μυστηριώδη, μέσα στο κείμενο που βυθίζεται με τις ρίζες του ως την ιερή γλώσσα των ναών, την επανατοποθετημένη από τον Μωυσή, γλώσσα στην οποία κάθε φωνήεν και κάθε σύμφωνο είχε έννοια παγκόσμια που σχετιζόταν με την ακουστική αξία του γράμματος και την ψυχική κατάσταση του ανθρώπου που το προφέρει. Για τους διαισθητικούς το βαθύ αυτό νόημα αναδλύζει μερικές φορές από το κείμενο σαν σπίθα. Για τους διορατικούς, λάμπει μέσα στη φωνητική διάρθρωση των λέξεων που παραδέχτηκε ή δημιούργησε ο Μωυσής: μαγικές συλλαβές στις οποίες ο μνημένος του Οσίριδος άφησε τη σκέψη του να διαρρεύσει, σαν ηχηρό μέταλλο μέσα

στη σωστή μήτρα. Με τη σπουδή αυτής της φωνητικής που φέρει τη σφραγίδα της ιερής γλώσσας των αρχαίων ναών, με τα κλειδιά που μας δίνει η Καβάλα, που μερικά φθάνουν ως τον Μωυσή, με τον συγκριτικό τέλος εσωτερισμό, μας επιτρέπεται σήμερα να καταλάβουμε και ν' ανασυγκροτήσουμε την πραγματική «Γένεση». Έτσι η σκέψη του Μωυσή θα προβάλλει φωτεινή σαν το χρυσάφι από το χωνευτήριο των αιώνων, μέσ' από τις σκουριές μιας πρωτόγονης θεολογίας και μέσ' από την τέφρα της αρνητικής κριτικής.

Αυτός που πραγματικά αποκατέστησε την κοσμογονία του Μωυσή είναι ένας άνθρωπος μεγαλοφυής, λησμονημένος σχεδόν σήμερα. Σ' αυτόν η Γαλλία θ' αποδώσει δικαιοσύνη την ημέρα που η εσωτερική επιστήμη, που είναι ολοκληρωτική και θρησκευτική επιστήμη, θα ιδρυθεί και πάλι πάνω στις ακατάλυτες βάσεις της. Ο Φαμπρ ντ' Ολιβέ δεν μπορούσε να γίνει κατανοητός από τους συγχρόνους του, γιατί προπορευόταν έναν αιώνα της εποχής του. Πνεύμα παγκόσμιο, κατείχε στον ίδιο βαθμό τρεις ιδιότητες που η ένωσή τους σχηματίζει τις υπερβατικές διάνοιες: τη διαίσθηση, την ανάλυση και τη σύνθεση. Γεννήθηκε το 1767 στην Gangew (Hérault) και επιδόθηκε στη μελέτη των μυστικών διδασκαλιών της Ανατολής, αφού απέκτησε βαθιά γνώση των δυτικών επιστημών, φιλοσοφικών και φιολογικών. Ο Court de Gebelin, με το βιβλίο του «Πρωτόγονος Κόσμος» του άνοιξε τους πρώτους ορίζοντες για το συμβολικό νόημα των μύθων της αρχαιότητας και την ιερή γλώσσα των ναών. Για να μνηθεί στις διδασκαλίες των ανατολικών έμαθε κινέζικα, σανσκριτικά, αραβικά και εβραϊκά. Δημοσίευσε το 1815 το κύριο έργο του «Η Εβραϊκή γλώσσα αποκαταστημένη». Αυτό το βιβλίο περιέχει: α) Εισαγωγική πραγματεία για τη γένεση του λόγου. β) Εβραϊκή γραμματική βασισμένη σε νέα στοιχεία. γ) Τις θεωρούμενες κατά την ετυμολογική επιστήμη εβραϊκές ρίζες. δ) Προεισαγωγικό λόγο. ε) Γαλλική και αγγλική μετάφραση των δέκα πρώτων κεφαλαίων της «Γενέσεως» που περιέχουν την κοσμογονία του Μωυσή. Η μετάφραση αυτή συνοδεύεται από σχόλια μεγάλου ενδιαφέροντος. Εδώ δεν μπορώ παρά να δώσω ένα δείγμα των αρχών και της ουσίας του αποκαλυπτικού αυτού βιβλίου. Είναι ποτισμένο με το βαθύτερο εσωτερικό πνεύμα και γραμμένο με την αυστη-

ρότερη μέθοδο. Η μέθοδος που χρησιμοποιεί ο Φαμπρ ντ' Ολιβέ για να εισχωρήσει στο εσωτερικό νόημα του εβραϊκού κειμένου της «Γενέσεως» είναι η σύγκριση της εβραϊκής γλώσσας με την αραβική, τη συριακή, την αραμαϊκή και τη χαλδαϊκή, από την άποψη των αρχικών και παγκόσμιων ριζών.

Δυο παραδείγματα θα μας δείξουν καθαρά τι ήταν η γλώσσα αυτή των αρχαίων ιερών και πώς οι τρεις αυτές έννοιες αντιστοιχούν προς τα σύμβολα της Αιγύπτου και της «Γενέσεως».

Πάνω σε ένα σωρό αιγυπτιακά μνημεία βλέπουμε μια στεφανωμένη γυναίκα που κρατάει στο ένα χέρι τον σταυρό με τη λαβή, σύμβολο της αιώνιας ζωής, και στο άλλο ένα σκήπτρο με το άνθος του λωτού, σύμβολο της μήσης. Είναι η θεά ΙΣΙΣ.

Η Ίσις λοιπόν έχει τρεις διαφορετικές έννοιες. Τυποποιεί στον θετικό βαθμό τη γυναίκα και, κατά συνέπεια, το παγκόσμιο γυναικείο φύλο. Στον συγκριτικό βαθμό προσωποποιεί το σύνολο της γήινης φύσης με όλες τις ικανότητές της για σύλληψη. Στον υπερθετικό βαθμό συμβολίζει την ουράνια και αόρατη φύση, το ουσιαστικό στοιχείο των ψυχών και των πνευμάτων, το πνευματικό και νοητό από το ίδιο αυτό φως, το μοναδικό που παρέχει τη μήση. Το σύμβολο που αντιστοιχεί στην Ίσιδα στο κείμενο της «Γενέσεως» και στην ιουδαιοχριστιανική διανοητικότητα είναι η ΕΥΑ, η αιώνια γυναίκα. Αυτή η Εύα δεν είναι μόνο η γυναίκα του Αδάμ, είναι και σύζυγος του Θεού. Αποτελεί τα τρία τέταρτα της ουσίας του. Γιατί το όνομα του Αιώνιου ΙΕΒΕ, που μετονομάσαμε κακώς σε «Ιεχωβά» και «Ιαβέ», αποτελείται από το πρόσφυμα J (Ιώτ) και από το όνομα της Εύας. Ο αρχιερέας της Ιερουσαλήμ πρόφερε το θείο όνομα μια φορά τον χρόνο, συλλαβίζοντάς το γράμμα γράμμα ως εξής: Ι, έ, β, έ.

Το πρώτο γράμμα εξέφραζε τη θεία σκέψη και τις θεογονικές επιστήμες. Τα τρία γράμματα του ονόματος «Εύα» εξέφραζαν τις τρεις τάξεις της φύσης, τους τρεις κόσμους μέσα στους οποίους ενσαρκώνεται η σκέψη αυτή, και, κατά συνέπεια, τις κοσμογονικές, ψυχικές και φυσικές επιστήμες που αντιστοιχούν στους κόσμους αυτούς.

Το Άρρητο περικλείει στον βαθύ του κόλπο το αιώνιο αρσενικό και το αιώνιο θηλυκό. Η ακατάλυτη ένωσή τους αποτελεί τη δύναμή του και το μυστήριό του. Αυτό έλεγε ο Μωυσής στον

λαό, άσπονδος εχθρός κάθε παράστασης της Θεότητας, μα το σημείωσε εικονιστικά στη σύνθεση του θείου ονόματος, εξηγώντας το στους μυημένους του. Έτσι η κρυμμένη στην ιουδαϊκή λατρεία φύση κρύβεται μέσα στο ίδιο το όνομα του Θεού. Η σύζυγος του Αδάμ, η περιεργη, ένοχη και θελκτική γυναίκα, μας αποκαλύπτει τη βαθιά της συγγένεια με τη γήινη και την Ουράνια Ίσιδα, τη μητέρα των θεών που δείχνει μέσα στον βαθύ κόλπο της τις δίνες των ψυχών και τις περιφορές των άστρων.

Άλλο παράδειγμα: Μεγάλο ρόλο στην ιστορία του Αδάμ και της Εύας διαδραματίζει το φίδι. Η «Γένεσις» το ονομάζει Ναχάς. Τι συμβόλιζε όμως το φίδι στους αρχαίους ναούς; Τα μυστήρια των Ινδιών, της Αιγύπτου και της Ελλάδας απαντούν με μια φωνή: το φίδι σε σχήμα κύκλου σημαίνει την παγκόσμια ζωή που ο μαγικός της παράγοντας είναι το αστρικό φως. Σε βαθύτερη ακόμη έννοια, Ναχάς σημαίνει τη δύναμη που βάζει σε κίνηση τη ζωή μέσα στην οποία ο Τζ. Σεν-Ιλιέρ έβλεπε την αφορμή της παγκόσμιας έλξης. Οι Έλληνες την αποκαλούσαν «Έρωτα» ή «Πόθο». Εφαρμόστε λοιπόν τα δυο αυτά νοήματα στην ιστορία του Αδάμ, της Εύας και του φιδιού, και θα δείτε πως η πτώση του πρώτου ζευγαριού, το περιβόητο προπατορικό αμάρτημα, γίνεται έξαφνα η απέραντη περιέλιξη της Θείας, της παγκόσμιας φύσης, με τα βασίλειά της, τα γένη της και τα είδη της μέσα στον τρομακτικό και αναπόφευκτο κύκλο της ζωής.

Τα δύο αυτά παραδείγματα μας επιτρέπουν να ρίξουμε μια πρώτη ματιά στα βάθη της «Γενέσεως» του Μωυσή. Διαβλέπουμε αμέσως τι ήταν η κοσμογονία για έναν αρχαίο μύστη και τι τη διέκρινε από μια υπό σύγχρονη έννοια κοσμογονία.

Για τη σύγχρονη επιστήμη, η κοσμογονία καταλήγει στην κοσμογραφία. Θα δρούμε μέσα της την περιγραφή του ορατού σύμπαντος, μαζί με τη μελέτη της αλληλοεξάρτησης των φυσικών αιτιών και αποτελεσμάτων σε ορισμένη σφαίρα. Τέτοιο είναι, παραδείγματος χάρη, το σύστημα του Λαπλάς, όπου ο σχηματισμός του ηλιακού συστήματος εικάζεται από τη σημερινή του λειτουργία και συμπεραίνεται μόνο από την κινούμενη ύλη, κάτι που αποτελεί καθαρή υπόθεση. Τέτοια είναι ακόμη και η ιστορία της γης με τα επάλληλα στρώματα του εδάφους, που είναι οι αδιάφευστοι μάρτυρες. Η αρχαία επιστήμη δεν αγνοού-

σε την ανάπτυξη αυτού του ορατού σύμπαντος και, αν είχε λιγότερες ακριβείς γνώσεις από τη σύγχρονη επιστήμη, είχε ωστόσο από διαίσθηση διατυπώσει τους γενικούς νόμους. Για τους σοφούς όμως των Ινδιών και της Αιγύπτου, αυτή ήταν η εξωτερική όψη του κόσμου, η αντανάκλαστική του κίνηση. Προσπαθούσαν να βρουν την εξήγησή του στην εσωτερική του όψη, στην άμεση και πρωταρχική κίνησή του. Την έβρισκαν σε μια άλλη τάξη νόμων που αποκαλύπτεται στη διάνοιά μας.

Για την αρχαία επιστήμη, το σύμπαν δεν ήταν νεκρή ύλη που διέπεται από μηχανικούς νόμους, αλλά σύνολο ζωντανό, προικισμένο με νου, ψυχή και θέληση. Το μεγάλο αυτό ιερό ζώο είχε άπειρα όργανα, που αντιστοιχούσαν στις άπειρες ιδιότητές του. Όπως στο ανθρώπινο σώμα οι κινήσεις προέρχονται από την ψυχή που σκέπτεται και από τη θέληση που ενεργεί, έτσι και στα μάτια της αρχαίας επιστήμης η ορατή τάξη του σύμπαντος ήταν η αντανάκλαση μιας αόρατης τάξης, των κοσμογονικών δηλαδή και πνευματικών μονάδων, βασιλείων, γενών και ειδών, που με συνεχή πορεία μέσα στην ύλη προκαλούν την εξέλιξη της ζωής. Αντίθετα με τη σύγχρονη επιστήμη που εξετάζει μονάχα τον εξωτερικό φλοιό του σύμπαντος, η επιστήμη των αρχαίων ναών είχε σκοπό ν' αποκαλύψει το εσωτερικό του, ν' ανακαλύψει τα κρυμμένα γρανάζια του. Δεν συμπεραίνει τη διάνοια από την ύλη αλλά την ύλη από τη διάνοια. Δεν γεννούσε το σύμπαν από τον τυφλό χορό των ατόμων, γεννούσε τα άτομα από τους παλμούς της παγκόσμιας ψυχής. Με μια λέξη, προχωρούσε κατά κύκλους ομόκεντρους από το παγκόσμιο στο επιμέρους, από το Αόρατο στο Ορατό, από το καθαρό Πνεύμα στην οργανωμένη Υπόσταση, από τον Θεό στον άνθρωπο. Η κατιούσα αυτή τάξη των Δυνάμεων και των Ψυχών, αντιστρόφως ανάλογη προς την ανιούσα τάξη της Ζωής και των Σωματιών, ήταν η οντολογία ή η επιστήμη των νοητών αρχών, και αποτελούσε τη βάση της κοσμογονίας. Όλες οι μεγάλες μυήσεις των Ινδιών, της Αιγύπτου, της Ιουδαίας και της Ελλάδας, οι μυήσεις του Κρίσνα, του Ερμή, του Μωυσή και του Ορφέα, γνώρισαν με διάφορες μορφές αυτή την τάξη των αρχών, των δυνάμεων των ψυχών, των γενεαλογιών που προέρχονται από την πρώτη αιτία, από τον άρρητο Πατέρα.

Η κατιούσα τάξη των ενσαρκώσεων είναι ταυτόχρονη με την ανιούσα τάξη των υπάρξεων, και μονάχα η πρώτη εξηγεί τη δεύτερη.

Στην Ελλάδα, οι ναοί της αρσενικής δωρικής λατρείας, οι ναοί του Δία και του Απόλλωνα, κυρίως ο ναός των Δελφών, ήταν οι μοναδικοί που κατείχαν κατά βάθος την κατιούσα τάξη. Οι ναοί της ιωνικής ή θηλυκής λατρείας τη γνώρισαν σε ατελή βαθμό. Αφού λοιπόν όλος ο ελληνικός πολιτισμός ήταν ιωνικός, η επιστήμη και η δωρική τάξη σκεπάστηκαν από τον πολιτισμό αυτό όλο και περισσότερο. Δεν είναι όμως λιγότερο αναμφισβήτητο πως οι μεγάλοι του μύστες, οι ήρωές του κι οι φιλόσοφοί του, από τον Ορφέα στον Πυθαγόρα, από τον Πυθαγόρα στον Πλάτωνα και από αυτόν στους Αλεξανδρινούς, εξαρτιόνταν από την τάξη εκείνη. Όλοι τους αναγνώρισαν ως δάσκαλο τον Ερμή.

Ας ξαναγυρίσουμε όμως στην «Γένεσιν». Στη σκέψη του Μωυσή, γιου και αυτού του Ερμή, τα δέκα πρώτα κεφάλαια της «Γενέσεως» αποτελούσαν πραγματική αναλογία σύμφωνα με την τάξη και την εξάρτηση των αρχών. Ό,τι αρχίζει πρέπει να τελειώνει. Η «Γένεσις» διηγείται ταυτόχρονα την εξέλιξη μέσα στον χρόνο και τη δημιουργία μέσα στην αιωνιότητα, τη μόνη αξία του Θεού.

Επιφυλάσσομαι να δώσω παρακάτω, στα σχετικά με τον Πυθαγόρα, μια ζωντανή εικόνα της εσωτερικής Θεογονίας και Κοσμογονίας σε πλαίσιο λιγότερο αφηρημένο από του Μωυσή και περισσότερο κοντινό προς το σημερινό πνεύμα. Παρά την πολυθεϊστική μορφή, παρά την εξαιρετη ποικιλία των συμβόλων, το νόημα της πυθαγόρειας αυτής κοσμογονίας, σύμφωνα με την ορφική μύηση και τα ιερά του Απόλλωνα, στην ουσία θα ταυτίζεται με την κοσμογονία του προφήτη του Ισραήλ. Στον Πυθαγόρα θα φωτίζεται κατά κάποιον τρόπο από το φυσικό της συμπλήρωμα: τη διδασκαλία της ψυχής και της εξέλιξής της. Τη δίδασκαν στα ελληνικά ιερά με τα σύμβολα του μύθου της Περσεφόνης. Την ονόμαζαν επίσης «γήινη και ουράνια ιστορία της ψυχής». Αυτή η ιστορία που αντιστοιχεί σε ό,τι ο Χριστιανισμός ονομάζει απολύτρωση λείπει εντελώς από την Παλαιά Διαθήκη. Όχι γιατί ο Μωυσής και οι Προφύτες την αγνοούσαν, αλλά γιατί την έκριναν πολύ υψηλή για τη λαϊκή διδασκαλία και την

κράταγαν μονάχα για την προφορική παράδοση των μυστών. Η θεία ψυχή θα μείνει κρυμμένη τόσο πολύ καιρό κάτω από τα ερημικά σύμβολα του Ισραήλ μονάχα για να προσωποποιηθεί στην αιθέρια και λαμπερή εμφάνιση του Χριστού.

Όσο για την κοσμογονία του Μωυσή, αυτή έχει την τραχιά συντομία του σημιτικού και τη μαθηματική ακρίβεια του αιγυπτιακού πνεύματος. Το ύφος της αφήγησης θυμίζει τις εικόνες που σκεπάζουν το εσωτερικό των τάφων των βασιλέων: ίσιες, λιτές και ανστηρές, κλείνουν στη γυμνότητά τους αδιαπέραστο μυστήριο. Το σύνολό του μας θυμίζει κυκλώπειο οικοδόμημα. Πού και πού όμως, σαν πίδακας λάβας ανάμεσα σε γιγάντιους όγκους, η σκέψη του Μωυσή εκτινάσσεται με την ορμητικότητα της αρχέγονης φωτιάς μέσ' από τους παλλόμενους στίχους των μεταφραστών. Στα πρώτα, ασύγκριτου μεγαλείου, κεφάλαια αισθάνεσαι να διαβαίνει η πνοή του Ελοχίμ, που γυρίζει μία μία τις βαριές σελίδες του σύμπαντος.

Προτού τ' αφήσουμε, ας ρίξουμε ακόμη μια ματιά σε μερικά ισχυρά ιερογλυφικά που έχουν συντεθεί από τον προφήτη του Σινά. Όπως η θύρα ενός υπόγειου ναού, έτσι και το καθένα απ' αυτά μας οδηγεί σε έκθεση απόκρυφων αληθειών που φωτίζουν με τ' ακίνητα λυχνάρια τους τη σειρά των κόσμων και των χρόνων. Ας προσπαθήσουμε να εισδύσουμε εκεί με τα κλειδιά της μύησης. Ας δοκιμάσουμε να δούμε τα περιεργα αυτά σύμβολα, τους μαγικούς αυτούς τύπους, στη δύναμη της επίκλησής τους, όπως τους είδε ο μύστης του Οσιρίδος, όταν βγήκαν με πύρινα γράμματα από το χωνευτήριο της σκέψης του.

Μετά σε μια κρύπτη του ναού του Ισθόρ, καθισμένος σε σαρκοφάγο, ο Μωυσής διαλογίζεται ολομόναχος. Τοίχοι και παραστάδες είναι γεμάτοι ιερογλυφικά και ζωγραφίες των θεών όλων των ναών της γης. Τα σύμβολα αυτά συνοψίζουν την ιστορία των εξαφανισμένων κύκλων και προλέγουν τους μελλοντικούς. Ένα λυχνάρι νάφθας, που καίει ακουμπισμένο στο έδαφος, μόλις και φωτίζει τα σημεία αυτά, που καθένα μιλάει τη γλώσσα του. Μα δεν βλέπει κιόλας τίποτα πια από τον εξωτερικό κόσμο. Αναζητάει μέσα του τον Λόγο του διβλίου του, την εικόνα του έργου του, τον Λόγο που θα γίνει η Πράξη έσθησε το λυχνάρι, όμως μπροστά στο εσωτερικό του μάτι, μέσα στα

σκοτάδια της κρύπτης, αστράφτει αυτό το όνομα:

I E B E

Το πρώτο γράμμα I έχει το άσπρο χρώμα του φωτός —τα άλλα τρία λάμπουν σαν φωτιά που αλλάζει και μέσα της κυλάνε όλα τα χρώματα του ουράνιου τόξου. Και τι περιέργη ζωή μέσα σ' αυτούς τους χαρακτήρες: Στο αρχικό γράμμα ο Μωυσής διακρίνει την αρσενική Αρχή, τον Όσιρι, το κατεξοχήν δημιουργικό Πνεύμα —στα γράμματα EBE τη δύναμη της σύλληψης, την Ουράνια Ίσιδα που αποτελεί μέρος του. Έτσι οι θείες ικανότητες, που κλείνουν μέσα τους εν δυνάμει όλους τους κόσμους, ξετυλίγονται και ταξινομούνται μέσα στους κόλπους του Θεού.

Τι θα δγει πρώτα από τον κόλπο του; Ήλιος; Γη; Νεφέλωμα; Κάποια —οποιαδήποτε— υπόσταση του ορατού κόσμου; Όχι. Αυτό που γεννήθηκε πρώτα απ' αυτόν ήταν το Αούρ, το Φως. Όμως αυτό το φως δεν είναι το φυσικό αλλά το νοητό φως που γεννήθηκε από το σκίρτημα της Ουράνιας Ίσιδος μέσα στα σπλάχνα του Απειρου. Ψυχή παγκόσμια, φως αστρικό, υπόσταση που δημιουργεί τις ψυχές και που αυτές έρχονται να εκκολαφτούν σαν να δρίσκονται μέσα σε αιθέριο ρευστό. Λεπτεπίλεπτο στοιχείο με το οποίο η σκέψη μεταδιβάζεται σε άπειρες αποστάσεις.

Θείο φως, προγενέστερο και μεταγενέστερο από το φως όλων των ήλιων. Στην αρχή απλώνεται μέσα στο Άπειρο, είναι η δυνατή Εκπνοή του Θεού. Ύστερα, με μια κίνηση αγάπης, επιστρέφει στον εαυτό της, βαθιά εισπνοή του Αιωνίου. Στα κύματα του Θείου αιθέρα, σπαρταρούν σαν να είναι κάτω από διαφανή πέπλα οι αστρικές μορφές των κόσμων και των όντων. Και όλα τούτα συνοψίζονται για τον Μάγο Οραματιστή στα λόγια που προφέρει κι αναλάμπουν με σπινθηροβόλους χαρακτήρες μέσα στα βαθιά σκοτάδια:

Ρ Ο Υ Α Ε Λ Ο Χ Ι Μ Α Ο Υ Ρ

«Γενηθήτω φως και εγένετο φως». Η πνοή του Ελοχίμ είναι το φως!

Από τον κόλπο του αρχέγονου, άυλου φωτός πηγάζουν οι έξι πρώτες ημέρες της Δημιουργίας, τα σπέρματα, δηλαδή, οι αρχές, οι μορφές, οι ζωικές ψυχές όλων των πραγμάτων. Είναι

η δύναμη Σύμπαν, μπροστά από το γράμμα και σύμφωνα με το Πνεύμα. Και ποια είναι η τελευταία λέξη της Δημιουργίας, ο τύπος που συνοψίζει το Όν εν ενεργεία, ο ζωντανός λόγος στον οποίο εμφανίζεται η πρώτη και η τελευταία σκέψη του απόλυτου Όντος; Είναι:

A Δ A M - E Y A

Ο Άντρας-Γυναίκα. Το σύμβολο αυτό δεν παριστάνει διόλου, όπως διδάσκουν στις εκκλησίες μας κι όπως πιστεύουν οι ερμηνευτές μας, το πρώτο ανθρώπινο ζευγάρι της γης, αλλά τον εν ενεργεία Θεό μέσα στο σύμπαν και το τυποποιημένο ανθρώπινο είδος, την παγκόσμια ανθρωπότητα μέσω όλων των ουρανών. «Ο Θεός δημιούργησε τον άνθρωπο κατ' εικόνα του, και τον δημιούργησε αρσενικό και θηλυκό». Αυτό το θείο ζευγάρι είναι παγκόσμιος λόγος, με τον οποίο ο Ιεβέ εκδηλώνει την ίδια του τη φύση διά μέσου των κόσμων. Η σφαίρα που αρχικά κατοικεί και κατανοεί ο Μωυσής με τη δυνατή του σκέψη δεν είναι ο κήπος της Εδέμ, ο θρυλικός επίγειος παράδεισος, αλλά η προσαρινή απέραντη σφαίρα του Ζωροάστρη, η ανώτερη γη του Πλάτωνα, το παγκόσμιο ουράνιο βασίλειο, Εδέμ, Αδάμα, υπόσταση όλων των γαιών.

Ποια όμως θα είναι η εξέλιξη της Ανθρωπότητας στον χρόνο και στον χώρο; Ο Μωυσής τη θεωρεί συνοπτικά στην ιστορία της πτώσης. Στην «Γένεσιν» η Ψυχή, η ανθρώπινη ψυχή, λέγεται Αϊσά, άλλη ονομασία της Εύας. Πατρίδα της είναι ο Σαμαϊμ, ο ουρανός. Εκεί ζει ευτυχισμένη μέσα στον θείο αιθέρα, χωρίς επίγνωση του εαυτού της, χαιρείται τον ουρανό χωρίς να τον αντιλαμβάνεται. Για να τον αντιληφθεί, άλλωστε, πρέπει να τον έχει ξεχάσει κι ύστερα πάλι να τον θυμηθεί για να τον αγαπήσει πρέπει πρώτα να τον έχει χάσει και να τον ξαναβρεί. Δεν θα γνωρίσει παρά μόνο με τα βάσανα, δεν θα καταλάβει παρά μόνο με την πτώση. Και τι πτώση! Είναι τόσο διαφορετική και τραγική σε βάθος από την παιδική πτώση της Βίβλου που διαβάζουμε! Ελκυσόμενη προς τα ερέβη της αβύσσου από την επιθυμία της γνώσης, η Αϊσά αφήνεται να πέσει... Σταματά να είναι η αγνή ψυχή που είχε σώμα αστρικό και ζούσε από τον θείο αιθέρα. Περιβάλλεται υλικό σώμα και εισέρχεται στον κύ-

κλο των γεννήσεων. Οι ενορκώσεις της δεν είναι μια, αλλά εκατό και χίλιες μέσα σε σώματα όλο και περισσότερο χονδροειδή, ανάλογα με τα άστρα που κατοικεί κάθε φορά. Κατεβαίνει από κόσμο σε κόσμο... κατεβαίνει και ξεχνάει...

Με τον τρόπο αυτό ο Μωυσής αντιμετωπίζει τις διαδοχικές υπάρξεις του Αδάμ μέσα στο σύμπαν, εξετάζοντας το παρελθόν και το παρόν του ανθρώπου στη γη.

Η συνείδηση του Θεού, που άλλοτε είχε λάμψει ανάμεσα στους ανθρώπους, τώρα κινδυνεύει να σβήσει. Ο Μωυσής ορκίζεται να την οδηγήσει στην αναγέννηση μέσα από τη λατρεία του Ελοχίμ. Η Ανθρωπότητα ως σύνολο, κάθε μεμονωμένος άνθρωπος, θα προβληθούν ως εικόνα του Ιεβέ. Ποιος θα είναι όμως ο λαός που θα περιβληθεί τη μορφή του Λόγου, που θα γίνει ο ίδιος Λόγος της Ανθρωπότητας; Ο Μωυσής, λοιπόν, θα στραφεί ενάντια στην ελίγεια Εύα, στη φθαρτή ανθρώπινη φύση, με την επίκληση του πρωταρχικού Φωτός, του Ιεβέ, κοντά στον οποίο έχει πλέον ανέλθει.

Ακούει την προσταγή της συνείδησής του, με την αυστηρή φωνή που αντηχεί στη σιωπή της κρύπτης του:

—Πήγαινε στο όρος του Θεού, στο όρος Χοριβ.

Το όραμα του Σινά

Ένας σκοτεινός γρανιτένιος όγκος, γυμνός και γεμάτος ρωγμές από τη λάμψη του ήλιου, που θα 'λεγε κάποιος πως τον έχουν αυλακώσει οι αστραπές και τον έχουν σκαλίσει οι κεραυνοί. Είναι η κορυφή του Σινά, ο θρόνος του Ελοχίμ, όπως τον ονομάζουν τα παιδιά της ερήμου. Απέναντι ένα χαμηλότερο βουνό, οι βράχοι του Σερβάλ, το ίδιο άγριο και απόκρημνο. Ανάμεσα στα δυο βουνά, μια κατάμαυρη κοιλάδα, ένα χάος πέτρες, που οι Άραβες ονόμαζαν Χορίβ, το Έρεβος της σημιτικής παράδοσης. Όταν πέφτει εκεί η νύχτα μαζί με τη σκιά του Σινά, η κοιλάδα αυτή της απελπισίας είναι πένθιμη, και γίνεται περισσότερο πένθιμη όταν το βουνό φοράει στο κεφάλι του την περικεφαλαία των νεφών απ' όπου ξεφεύγουν τρομερές ανταύγειες. Τότε φυσάει στο στενό πέρασμα φοβερός άνεμος. Λένε πως εκεί ο Ελοχίμ αναποδογυρίζει όσους θέλουν να παλέψουν μαζί του και τους ρίχνει στα βάραθρα, όπου μαζεύονται οι καταρράκτες της βροχής. Εκεί επίσης, λένε οι Μαδιανίτες, περιπλανώνται οι κακοποιές σκιές των γιγάντων Ρεφαΐμ, που ρίχνουν τα βράχια πάνω σε όσους προσπαθούν ν' ανεθούν στον άγιο τόπο. Ακόμα η λαϊκή παράδοση αναφέρει πως μερικές φορές παρουσιάζεται μέσα σε αστραποδόλα φωτιά ο Θεός του Σινά, σαν κεφάλι Μέδουσας με φτερά αετού. Αλίμονο σ' όσους βρεθούν κοντά του, η θέα του σημαίνει θάνατος.

Αυτά διηγούνται οι νομάδες, τα βράδια, στις ιστορίες που αφηγούνται στη σκηνή τους, όταν κοιμηθούν οι καμήλες και οι γυναίκες. Η αλήθεια είναι πως μονάχα οι πιο τολμηροί από τους μυημένους του Ισθόρ ανέβαιναν στη σπηλιά του Σερβάλ και

περνούσαν εκεί κάμποσες μέρες με νηστεία και προσευχή. Εκεί έβρισκαν έμπνευση οι σοφοί της Ιουδαίας. Ήταν τόπος αφιερωμένος από αμνημονεύτων χρόνων στα υπερφυσικά οράματα, στους Ελοχίμ ή στα φωτεινά πνεύματα. Κανένας ιερέας και κανένας κυνηγός δεν πείθονταν να οδηγήσει τους προσκυνητές εκεί. Ο Μωυσής ανέβηκε άφοβα από τη χαράδρα του Χοριβ. Διέσχισε με καρδιά λέοντα την κοιλάδα του θανάτου και το γεμάτο βράχους χάος τους. Όπως κάθε ανθρώπινη προσπάθεια, η μύηση έχει τις φάσεις της ταπεινώσης και της περηφάνιας.

Ο Μωυσής ανεβαίνοντας τα σκαλοπάτια του άγιου όρους, είχε φτάσει στο αποκορύφωμα της περηφάνιας, γιατί άγγιζε στην κορύφωση της ανθρώπινης δύναμης. Τώρα ένιωθε να γίνεται ένα με το υπέρτατο Ον. Ο ήλιος φλογερός έκλινε πάνω στον ηφαιστειώδη όγκο του Σινά κι οι ιώδεις σκιές βασιλεύαν στις κοιλάδες, όταν βρέθηκε ο Μωυσής στην είσοδο μιας σπηλιάς που την προστάτευαν μικροί τερέβινθοι.

Ήταν έτοιμος να ορμήσει μέσα, μα σαν να τυφλώθηκε από ένα απότομο φως που τον τύλιξε. Του φάνηκε πως το έδαφος καιγόταν κάτω από τα πόδια του και πως τα γρανιτένια βουνά είχαν αλλάξει σε θάλασσα από φλόγες. Στην είσοδο της σπηλιάς τον κοίταζε μια οπτασία μ' εκτυφλωτικό φως και του έφραζε τον δρόμο με τη ρομφαία της. Ο Μωυσής έπεσε κάτω σαν να τον χτύπησε αστροπελέκι. Είχε καταρρεύσει όλη του η περηφάνια. Το βλέμμα του Αγγέλου τον διαπερνούσε με το φως του. Έπειτα, μ' εκείνο το βαθύ αισθητήριο που ξυπνάει στην οραματική κατάσταση, κατάλαβε πως το ον αυτό θα του επιβάλει τρομερά πράγματα. Ήθελε να ξεφύγει από την αποστολή του και να επιστρέψει σαν άθλιο ερπετό στη γη.

Μια φωνή όμως του είπε:

—Μωυσή! Μωυσή!

Κι αυτός αποκρίθηκε:

—Εδώ είμαι!

—Μην πλησιάζεις εδώ. Βγάλε τα υποδήματά σου. Αυτός ο τόπος όπου στέκεσαι είναι γη ιερή.

Ο Μωυσής έκρινε το πρόσωπο στα χέρια του. Φοβόταν να ξαναδεί τον Άγγελο και ν' αντικρίσει το βλέμμα του. Αυτός του είπε:

—Εσύ, που αναζητάς τον Ελοχίμ, γιατί τρέμεις μπροστά μου;

—Ποιος είσαι;

—Μια ακτίνα του Ελοχίμ, ένας ηλιακός Άγγελος, απεσταλμένος Εκείνου που υπάρχει και θα υπάρχει.

—Τι προστάξεις;

—Θα πεις στα τέκνα του Ισραήλ: Με έστειλε σε σας ο Αιώνιος, ο Θεός των πατέρων σας, ο Θεός του Αβραάμ, ο Θεός του Ισαάκ, ο Θεός του Ιακώβ, για να σας βγάλω από τη χώρα της σκλαβιάς.

Ο Μωυσής είπε:

—Ποιος είμαι εγώ, που θα βγάλω τα τέκνα του Ισραήλ από την Αίγυπτο;

—Πήγαινε, απάντησε ο Άγγελος, και θα είμαι μαζί σου. Θα βάλω τη φωτιά του Ελοχίμ στην καρδιά σου και τον λόγο του στα χείλη σου. Τον καλείς εδώ και σαράντα χρόνια. Η φωνή σου αντήχησε ως Αυτόν. Ιδού, σ' αγγίζω στο όνομά Του. Για του Ελοχίμ, μου ανήκεις για πάντα.

Τότε ο Μωυσής φώναξε αναθαρρεμένος:

—Δείξε μου τον Ελοχίμ! Να δω τη ζωντανή φωτιά του!

Σήκωσε το κεφάλι. Μα είχε σθήσει η θάλασσα από φλόγες κι είχε φύγει σαν αστραπή ο Άγγελος. Ο ήλιος είχε κατεβεί στα σθημένα ηφαιστεια του Σινά. Στην κοιλάδα του Χορίβ απλωνόταν νεκρική σιωπή. Του φαινόταν πως κυλούσε στον γαλάζιο αιθέρα και χανόταν στο άπειρο μια φωνή που του έλεγε: «Είμαι εκείνος που είμαι».

Ο Μωυσής βγήκε σαν εκμηδενισμένος από το όραμα. Για μια στιγμή νόμισε πως η φωτιά του αιθέρα είχε καταφάει το σώμα του. Αλλά το πνεύμα του ήταν πιο δυνατό. Όταν ξανακατέβηκε στον ναό του Ισθόρ, ήταν έτοιμος για το έργο του. Η ζωντανή ιδέα του προχωρούσε μπροστά του, όπως ο Άγγελος με την πύρινη ρομφαία.

Η έξοδος - Η έρημος - Μαγεία και θεουργία

Το σχέδιο του Μωυσή ήταν από τα πιο πρωτότυπα και πιο τολμηρά που συνέλαβε ποτέ άνθρωπος. Ν' αποσπάσει ένα λαό, που βρισκόταν κάτω από τον ζυγό ενός έθνους τόσο δυνατού όπως η Αίγυπτος, να τον οδηγήσει στην κατάκτηση μιας χώρας κατεχόμενης από εχθρικούς πληθυσμούς καλύτερα οπλισμένους και να τον σύρει για δέκα, είκοσι ή και σαράντα χρόνια στην έρημο, όπου φλογίστηκε από τη δίψα και εξαντλήθηκε από την πείνα. Να τον κεντήσει, σαν άλογο αψύ, με τα δέλη των Χετταίων και των Αμαληκιτών, που είναι έτοιμοι να τον τεμαχίσουν. Να τον απομονώσει με το σκήνωμα του Αιώνιου ανάμεσα σε ειδωλολατρικούς λαούς, να του επιβάλει τον μονοθεϊσμό με πύρινη ράβδο και να του εμπνεύσει τέτοιο φόβο και σεβασμό σ' αυτό τον μοναδικό Θεό που είχε ενσαρκώσει στο πρόσωπό του, ώστε να γίνει εθνικό του σύμβολο, σκοπός όλων των επιδιώξεών του και λόγος της ύπαρξής του. Αυτό ήταν το ανήκουστο έργο του Μωυσή.

Συμφώνησαν και ετοίμασαν την έξοδο πολύ καιρό ο προφήτης, οι κυριότεροι Ισραηλίτες αρχηγοί και ο Ισθόρ. Ο Μωυσής για να θέσει σε εκτέλεση το σχέδιό του επωφελήθηκε σε κάποια στιγμή που ο παλαιός του συμμαθητής Μενεφθά είχε γίνει Φαραώ κι έπρεπε ν' αποक्रούσει την εισβολή του βασιλιά των Λιθύων Μερμαγιού. Ο αιγυπτιακός στρατός, απασχολημένος στ' ανατολικά, δεν μπόρεσε να συγκρατήσει τους Εβραίους, και η μετοικεσία έγινε ειρηνικά.

Να λοιπόν σε πορεία οι Μπενί-Ισραηλίτες. Η μακριά εκείνη σειρά τα караβάνια, με τις καμήλες φορτωμένες στις ράχες τους

τις σκηνές και ξοπίσω τα μεγάλα κοπάδια, ετοιμάζεται να παρακάμψει την Ερυθρά θάλασσα. Είναι ακόμα μερικές χιλιάδες άνθρωποι. Αργότερα θα διογκωθεί η μετοικεσία «από κάθε λογής ανθρώπους», όπως λέει η Βίβλος, από Χαναναίους, Εδωμίτες, Άραβες, Σημίτες κάθε λογής, που τους έλκυε και τους γοήτευε ο προφήτης της ερήμου, καλώντας τους από κάθε γωνία της γης για να τους ζυμώσει όπως θέλει.

Τον πυρήνα εκείνου του λαού σχημάτισαν οι Μπενί-Ισραηλίτες, ευθείς αλλά σκληροί άνθρωποι, πεισματάρηδες και ανυπότακτοι. Οι Χαγκ, οι αρχηγοί τους, τους δίδαξαν τη λατρεία του μοναδικού Θεού. Αποτελεί γι' αυτούς υψηλή πατριαρχική παράδοση. Αλλά σ' εκείνες τις πρωτόγονες και σκληρές φύσεις, ο μονοθεϊσμός είναι ακόμα μια καλύτερη μόνον και διαλείπουσα συνείδηση. Μόλις ξυπνούν τα κακά τους πάθη, ενεργοποιείται πάλι το τόσο φυσικό στον άνθρωπο ένστικτο του πολυθεϊσμού. Ξαναπέφτουν τότε στις λαϊκές δεισιδαιμονίες, στη μαγεία και στις ειδωλολατρικές πράξεις των γειτονικών πληθυσμών της Αιγύπτου και της Φοινίκης, που ο Μωυσής θα καταπολεμήσει με νόμους δρακόντειους.

Γύρω από τον προφήτη, που κυβερνάει εκείνο τον λαό, έχουν συγκεντρωθεί ιερείς με αρχηγούς τον Ααζών, τον αδελφό του στη μύηση, και την προφήτισσα Μαρία που αντιπροσωπεύει πια στο Ισραήλ τη γυναικεία μύηση. Ο όμιλος αυτός αποτελεί το ιερατείο. Μαζί με αυτούς άλλοι εβδομήντα εκλεγμένοι ή μνημένοι λαϊκοί αρχηγοί, συνωθούνται γύρω στον προφήτη του Ιεβέ, που θα τους εμπιστευτεί τη μυστική διδασκαλία του και την προφορική του παράδοση, που θα τους μεταβιβάσει μέρος από τις εξουσίες του και που μερικές φορές θα τους κάνει κοινωνούς στις εμπνεύσεις και στα οράματά του.

Στην καρδιά εκείνου του ομίλου φέρουν τη χρυσή κιβωτό, την ιδέα της οποίας ο Μωυσής δανείστηκε από τους αιγυπτιακούς λαούς. Η κιβωτός χρησίμευσε ως άδυτο για τα θεουργικά βιβλία. Μα είπε να την ξαναφτιάξουν σε νέο σχέδιο, για τους προσωπικούς του σκοπούς. Η κιβωτός του Ισραήλ έχει στα πλευρά της τα τέσσερα συμβολικά ζώα του οράματος του Ιεζεκιήλ. Το ένα έχει κεφάλι λιονταριού, το άλλο κεφάλι βοδιού, το τρίτο κεφάλι αετού και το τελευταίο κεφάλι ανθρώπου. Προσωπο-

ποιούν τα τέσσερα παγκόσμια στοιχεία, τη γη, το νερό, τον αέρα και τη φωτιά —όπως οι τέσσερις κόσμοι, που παριστάνονται στο θείο τετράγραμμο. Τα Χερουβείμ σκεπάζουν με τις φτερούγες τους το εξιλαστήριο.

Η κιβωτός αυτή θα είναι το όργανο των ηλεκτρικών και φωτεινών φαινομένων, που θα θρέψουν, μεγαλωμένα από τον θρύλο, τις βιβλικές διηγήσεις. Η κιβωτός περικλείει και το *Σεφέρ Βερεσίθ* ή βιβλίο της Κοσμογονίας, που το έχει συντάξει ο Μωυσής με αιγυπτιακά ιερογλυφικά, και το μαγικό ραβδί του προφήτη, που η Βίβλος αποκαλεί ράβδο. Η κιβωτός περιέχει ακόμα το βιβλίο της διαθήκης ή τον νόμο του Σινά. Ο Μωυσής θα ονομάσει την κιβωτό θρόνο του Ελοχίμ, γιατί σ' αυτήν είναι αποθεμένη η ιερή παράδοση, η αποστολή του Ισραήλ, η ιδέα του Ιεβέ.

Τι πολιτικούς θεσμούς έδωσε στον λαό του ο Μωυσής; Για το ζήτημα αυτό πρέπει ν' αναφερθούμε σε ένα από τα πιο ιδιότυπα χωρία της «Εξόδου». Αυτό το χωρίο μάλιστα φαίνεται τόσο παλαιότερο και αυθεντικότερο όσο μας παρουσιάζει την αδύνατη πλευρά του Μωυσή, την τάση του για την ιερατική αλαζονεία και τη θεοκρατική τυραννία, που κατάργησε ο Αιθίοπας μύστης του: «Την επομένη κάλεσε ο Μωυσής για να κρίνει τον λαό του. Και εμφανίστηκε ο λαός μπροστά του από το πρωί μέχρι το βράδυ. Και αφού είδε ο πεθερός του Μωυσή όλα αυτά που έκανε στον λαό, είπε: Τι είναι τούτο που κάνεις στον λαό; Γιατί κάθσαι μόνος, ενώ όλος ο λαός δρίσκεται μπροστά σου από το πρωί μέχρι το βράδυ; Και είπε ο Μωυσής προς τον πεθερό του: Διότι ο λαός έρχεται σε μένα για να ρωτήσει τον Θεό. Όταν έχουν κάποια υπόθεση, έρχονται σε μένα, κι εγώ κρίνω μεταξύ του ενός και του άλλου και δείχνω σ' αυτούς τα πράγματα του Θεού και τους νόμους Του. Και είπε ο πεθερός του Μωυσή προς αυτόν: Δεν είναι σωστό αυτό που κάνεις. Βεβαίως και συ θα κουρασθείς και μαζί σου κι αυτός ο λαός. Γιατί το πράγμα είναι πολύ βαρύ για σένα. Δεν μπορείς μόνος να το κάνεις. Άκουσε λοιπόν τη φωνή μου. Θέλω να σε συμβουλευσω, και ο Θεός ας είναι μαζί σου. Να είσαι λοιπόν μπροστά στον Θεό υπέρ του λαού, για ν' αναφέρεις τις υποθέσεις προς τον Θεό. Και δίδαξε τους τις εντολές και τους νόμους και δείξε τους τον δρόμο που

πρέπει ν' ακολουθήσουν και τα έργα που πρέπει να πράξουν. Αλλά πρέπει να εκλέξεις από τον λαό άνδρες άξιους, που να φοβούνται τον Θεό, άνδρες φιλαλήθεις που να μισούν τη φιλαργυρία. Και να τους κάνεις χιλίαρχους, εκατοντάρχους, πεντηκοντάρχους και δεκάρχους. Και ας κρίνουν αυτοί τον λαό για τις μικρές υποθέσεις, ενώ τις μεγάλες υποθέσεις να τις αναφέρουν σε σένα και να τις κρίνεις εσύ. Κατ' αυτόν τον τρόπο θ' ανακουφιστείς, καθώς μεγάλο βάρος των υποθέσεων θα βαστάξουν οι άλλοι, μαζί σου. Αν κάνεις αυτό το πράγμα και ο Θεός σε προστάζει έτσι, τότε θα μπορέσεις ν' αντέξεις και επιπλέον όλος ο λαός θα φτάσει στον τόπο του εν ειρήνη. Ο Μωυσής άκουσε τα λόγια του πεθερού του και έκανε όλα όσα είπε».

Από το παραπάνω χωρίο προκύπτει ότι το σύστημα που εγκαθίδρυσε ο Μωυσής, η εκτελεστική εξουσία, θεωρούνταν απόρροια της δικαστικής εξουσίας και βρισκόταν υπό τον έλεγχο της εξουσίας του ιερατείου. Τη διακυβέρνηση αυτή κληροδότησε, κατά τη σοφή συμβουλή του Ισθόρ, στους διαδόχους του ο Μωυσής. Παρέμεινε η ιδέα κάτω από τους Κριτές, από τον Ιησού ως τον Σαμουήλ και ως τον σφετερισμό του Σαούλ. Κάτω από τους βασιλείς, το εξευτελισμένο ιερατείο άρχισε να χάνει την αληθινή παράδοση του Μωυσή, που επιβίωσε μόνο στους προφήτες.

Ο Μωυσής, όπως αναφέραμε, δεν ήταν πατριώτης αλλά δαμαστής των λαών που είχε μπροστά του για τα πεπρωμένα ολόκληρης της ανθρωπότητας. Το Ισραήλ ήταν γι' αυτόν μέσον, σκοπός του ήταν η παγκόσμια Θρησκεία κι η σκέψη του πήγαινε πάνω από τους νομάδες, στους μελλοντικούς καιρούς. Από τον καιρό της εξόδου από την Αίγυπτο μέχρι τον θάνατο του Μωυσή, η ιστορία ήταν μια μεγάλη μονομαχία ανάμεσα στον προφήτη και τον λαό του.

Ο Μωυσής οδήγησε στην αρχή τις φυλές του Ισραήλ στο Σινά, στην έρημο, μπροστά στο βουνό που όλοι οι Σημίτες έχουν αφιερωμένο στον Ελοχίμ, όπου έκανε κι αυτός την αποκάλυψή του. Εκεί που το πνεύμα του κυριεύσε τον προφήτη, εκεί θέλησε και ο προφήτης να κυριεύσει τον λαό του και να του επιβάλει στο μέτωπο τη σφραγίδα του Ιεβέ: τις δέκα εντολές της υπερβατικής αλήθειας που κλείνεται στο ερμητικό βιβλίο της κιβωτού.

Δεν υπάρχει φοβερότερο πράγμα από εκείνον τον πρώτο διάλογο ανάμεσα στον προφήτη και στον λαό του. Έγιναν εκεί παράξενες, αιματηρές, φοβερές σκηνές, που άφησαν, θα 'λεγε κάποιος, αποτύπωμα με καυτό σίδερο στην ταπεινωμένη σάρκα του Ισραήλ. Κάτω από τις απλουστεύσεις του διβλικού θρύλου, μπορούμε να μαντέψουμε την πραγματικότητα των γεγονότων.

Οι εκλεκτοί των φυλών έχουν στρατοπεδεύσει στο οροπέδιο του Φαράν, στην είσοδο ενός άγριου λαμού που οδηγεί στους δράχους του Σερβάλ. Σ' εκείνο το ηφαιστειογενές και συσπασμένο έδαφος δεσπόζει το απειλητικό κεφάλι του Σινά. Ο Μωυσής αναγγέλλει επίσημα μπροστά σε όλη τη συνέλευση πως πηγαίνει στο βουνό να συμβουλευτεί τον Ελοχίμ και πως θα φέρει πίσω τον νόμο, γραμμένο σε πέτρινη δέλτο. Συνέστησε στο λαό ν' αγρυπνεί και να νηστεύει, και να τον περιμένει με χρηστότητα και προσευχή. Εγκατέλειψε τη φορητή κιβωτό να τη φυλάνε εβδομήντα Παλαιοί. Και μετά εξαφανίστηκε στην κλεισούρα, παίρνοντας μαζί του μόνο τον πιστό μαθητή του, τον Ιησού.

Πέρασαν αρκετές μέρες. Ο Μωυσής δεν γύρισε. Ο λαός στην αρχή ανησύχησε, μετά μουρμούριζε: «Γιατί να μας κουβαλάει σ' αυτή τη φοβερή έρημο, και να είμαστε εκτεθειμένοι στα βέλη των Αμαληκιτών; Ο Μωυσής μας υποσχέθηκε πως θα μας οδηγήσει στη γη Χαναάν, εκεί που ρέει μέλι και γάλα, αλλά να που πεθαίνουμε στην έρημο. Χίλιες φορές καλύτερη η σκλαβιά στην Αίγυπτο παρά αυτή η άθλια ζωή. Να έδινε ο Θεός να είχαμε κι εδώ εκείνα τα πιάτα με κρέας που τρώγαμε εκεί κάτω! Αν ο Θεός του Μωυσή είναι ο αληθινός Θεός, ας το αποδείξει, να σκορπίσουν όλοι του οι εχθροί και να μπούμε στη Γη της Επαγγελίας».

Οι ψίθυροι όλο και μεγάλωναν. Πίνονται στάσεις. Ανακατεύονται οι αρχηγοί. Και να που έρχεται μια ομάδα γυναικών μουρμουρίζοντας και μιλώντας μεταξύ τους. Είναι οι θυγατέρες της Μωάβ, με το μελαψό δέρμα, τα λυγερά κορμιά, παλλακίδες ή υπηρέτριες κάποιων αρχηγών Εδωμιτών, που είχαν ενωθεί με το Ισραήλ. Θυμούνται πως ήταν ιέρειες της Αστάρτης και πως τελούσαν τα όργια της θεάς στα ιερά άλση της γενέθλιας χώρας τους. Αισθάνονται πως ήρθε η ώρα να ξαναποκτήσουν την κυριαρχία τους. Έρχονται στολισμένες με χρυσάφια και με ανοι-

χτά ρούχα, με το χαμόγελο στα χείλη, πλησιάζουν σαν κοπάδι όμορφα φίδια που βγαίνουν από τη γη και κάνουν να στίλβουν οι κυματιστές μορφές τους με τις μεταλλικές ανταύγειες στον ήλιο. Ανακατεύονται με τους στασιαστές, τους κοιτάζουν με τα λαμπερά τους μάτια, τους αγκαλιάζουν με τα μπράτσα τους όπου κουνουνίζουν τα χάλκινα βραχιόλια και τους χαϊδεύουν με τις χρυσές τους γλώσσες: «Στο κάτω κάτω, τι είναι αυτός ο Αιγύπτιος ιερέας και ο θεός του; Θα 'χει πεθάνει στο Σινά. Θα τον έχουνε ρίξει στο δάραθρο οι Ρεφαίμ. Δεν μπορεί αυτός να οδηγήσει τον λαό της Χαναάν. Τα τέκνα του Ισραήλ πρέπει να καλέσουν τους θεούς της Μωάβ: τον Μπελφεγκόρ και την Ασάα-τη! Αυτοί είναι θεοί, και όποιος θέλει μπορεί να τους δει, και αυτοί κάνουν θαύματα! Αυτοί θα τους οδηγήσουν στη γη Χαναάν!». Οι αντάρτες ακούνε τις Μωαβίτισσες γυναίκες, αυτές ανάθουν τους άλλους και μέσα στο πλήθος ακούγεται αυτή η κραυγή: «Ααρών, φτιάξε μας θεούς που να περπατούν μπροστά μας. Γιατί, όσο για τον Μωυσή, που μας έκανε να φύγουμε από την Αίγυπτο, δεν γνωρίζουμε τι του συνέβη».

Μάταια προσπαθεί ο Ααρών να κατευνάσει το πλήθος. Οι θυγατέρες της Μωάβ καλούν τους Φοίνικες ιερείς που είχαν έρθει με ένα καραβάνι. Αυτοί έφεραν ένα ξύλινο άγαλμα της Ασάα-της και το έστησαν σε κάποιον δωμό πέτρινο. Οι στασιαστές υποχρέωσαν τον Ααρών, απειλώντας τον με θάνατο, να χύσει ένα χρυσό μωσχάρι, μια από τις μορφές του Μπελφεγκόρ. Θυσιάζουν ταύρους και τράγους στους ξένους θεούς, πέφτουν στο πιτό και στο φαγητό κι αρχίζουν να χορεύουν γύρω στα είδωλα λάγνους χορούς, στον ήχο των νεβέλι, των κινόφ και των ταμπούρλων που έπαιζαν γυναίκες.

Μάταια προσπάθησαν οι εβδομήντα Πρεσβύτεροι, που είχε επιλέξει ο Μωυσής για τη φύλαξη της κιβωτού, να σταματήσουν με τις επιτιμήσεις τους την αναταραχή. Τώρα κάθονται χάμω, έχοντας σκεπασμένο το κεφάλι τους με ένα σακί στάχτη. Σφίγγονταν γύρω στο σκήνωμα της κιβωτού κι άκουγαν ταραγμένοι τις άγριες κραυγές, τα λάγνα τραγούδια και τις επικλήσεις των καταραμένων θεών, των δαιμόνων της ηδονής και της σκληρότητας. Κοιτάζουν με φρίκη εκείνο τον λαό σε οργασμό χαράς και ανταρσίας ενάντια στον Θεό του. Τι θ' απογίνει η

Κιβωτός, το βιβλίο και το Ισραήλ, αν δεν ξαναγυρίσει ο Μωυσής;

Αλλά ο Μωυσής ξαναγύρισε. Από τη μακριά του αυτοσυγκέντρωση κι από την απομόνωσή του πάνω στο βουνό του Ελοχίμ φέρει τον Νόμο πάνω σε πέτρινες πλάκες. Μπαίνοντας στο στρατόπεδο, βλέπει τους χορούς και τις βακχίδες του λαού του μπροστά στα είδωλα της Ασάρατης και του Μπελφεγκόρ. Βλέποντας τον ιερέα του Οσίριδος, τον προφήτη του Ελοχίμ, οι χοροί σταματούν, οι ξένοι ιερείς φεύγουν, οι αντάρτες διατάζουν. Η οργή του Μωυσή θράζει μέσα του σαν φωτιά που κατατρώει. Σπάζει τις πέτρινες πινακίδες και όλοι πλέον καταλαβαίνουν ότι μπορούσε να τσακίσει όλον εκείνο τον λαό και ότι τον κυριεύει ο Θεός.

Το Ισραήλ τρέμει, αλλά οι αντάρτες κρύβουν κάτω από το τομάρι τους βλέμματα μίσους. Μια λέξη, μια κίνηση διαταγμού από τον αρχηγό-προφήτη, και θα σηκώσει τα χίλια κεφάλια της ενάντια του η ύδρα της αναρχικής ειδωλολατρίας, σαρώνοντας με χαλάζι πέτρες την άγια κιβωτό, τον προφήτη και την ιδέα του. Αλλά ο Μωυσής είναι εκεί, και πίσω του οι αόρατες δυνάμεις που τον προστατεύουν.

Αντιλαμβάνεται κανείς πως χρειάζεται πρώτα απ' όλα ν' ανυψώσει την ψυχή των εβδομήντα εκλεκτών στο δικό του ύψος και μ' αυτούς να ανυψώσει όλο τον λαό. Ανακαλεί από τα βάθη τού είναι του και από τα βάθη τού ουρανού τον Ελοχίμ: Τον Ιεβέ, το αρσενικό Πνεύμα, τη Φωτιά-Αρχή.

—Οι εβδομήντα να έρθουν κοντά μου! φωνάζει ο Μωυσής. Να πάρουν την κιβωτό και ν' ανεθούν μαζί μου στο όρος του Θεού. Όσο γι' αυτό τον λαό, να περιμένει και να τρέμει. Πάω να του φέρω την κρίση του Ελοχίμ.

Οι λευίτες σηκώνουν από πάνω τη σκηνή της χρυσής κιβωτού που την είχαν σκεπάσει με τα πέπλα τους, και η συνοδεία των εβδομήντα εξαφανίζεται μαζί με τον προφήτη στα μονοπάτια του Σινά. Δεν ξέρει κανείς ποιος τρέμει πιο πολύ, οι λευίτες για ό,τι πρόκειται να δουν ή ο λαός για την τιμωρία που σαν αόρατο κρεμασμένο σπαθί στέκει πάνω από τα κεφάλια τους.

Αν μπορούσε να ξεφύγει κανείς από τα φοβερά χέρια αυτού

του ιερέα του Οσίριδος, απ' αυτόν τον προφήτη της δυστυχίας! λένε οι αντάρτες. Και γρήγορα το μισό στρατόπεδο διπλώνει τις σκηνές, σελώνει τις καμήλες και ετοιμάζεται να φύγει. Αλλά να που κάποιο αλλόκοτο σούρουπο ένα πέπλο σκόνης απλώνεται στον ουρανό. Από την Ερυθρά θάλασσα φυσάει μια μικρή πνοή, η έρημος παίρνει άγριο και σκοτεινό χρώμα και πίσω από το Σινά συγκεντρώνονται χοντρά σύννεφα. Τέλος, ο ουρανός μαυρίζει ολότελα. Σπυριάδες σηκώνουν κύματα άμμο και αστραπές σπάζουν σε καταρράκτες βροχής τους στροβίλους τα σύννεφα που σκεπάζουν το Σινά. Καθώς λάμπει ο κεραυνός, και η φωνή του, που την παίρνουν όλα τα στόματα του ορεινού όγκου, ξεσπάει στο στρατόπεδο με διαδοχικές βροντές με ένα τρομερό πάταγο. Ο λαός δεν αμφιβάλλει πως είναι η οργή του Ελοχίμ, που τον κάλεσε ο Μωυσής. Οι θυγατέρες της Μωάβ εξαφανίστηκαν. Αναποδογυρίζουν τα είδωλα, οι αρχηγοί πέφτουν στα γόνατα, τα παιδιά και οι γυναίκες κρύβονται κάτω από τις καμήλες. Αυτό δάσταξε μια νύχτα και μια ολόκληρη μέρα. Πάνω στις σκηνές έπεσε κεραυνός και σκότωσε ανθρώπους και ζώα.

Κατά το βράδυ η καταιγίδα κοπάζει, τα σύννεφα καπνίζουν πάντοτε πάνω από το Σινά και ο ουρανός παραμένει μαύρος.

Και να που παρουσιάζονται στην είσοδο του στρατοπέδου οι εβδομήντα με επικεφαλής τον Μωυσή. Στην ανταύγεια του σούρουπου, τα πρόσωπα του προφήτη και των εκλεκτών του ακτινοβολούν με φως υπερφυσικό σαν να κουβαλούσαν πάνω στην όψη τους την αντανάκλαση μιας υπέροχης λαμπρής οπτασίας. Πάνω στη χρυσή κιβωτό, πάνω στα Χερουβείμ με τις πύρινες φτερούγες, αστράφτει κάποια ηλεκτρική λάμψη, σαν φωσφορίζουσα στήλη. Μπροστά στο παράδοξο θέαμα, οι Πρεσβύτεροι και ο λαός, άντρες και γυναίκες, πέφτουν από μακριά στα γόνατα.

—Όσοι είναι με τον Αιώνιο να έρθουν μαζί μου, λέει ο Μωυσής.

Τα τρία τέταρτα των αρχηγών του Ισραήλ συντάσσονται γύρω στον Μωυσή. Οι αντάρτες μένουν κρυμμένοι στις σκηνές τους. Τότε προχωρεί ο προφήτης και δίνει εντολή στους πιστούς του να περάσουν από την κόψη του μαχαιριού τους αρχηγούς της ανταρσίας και τις ιέρειες της Ασάρτης, για να φοβάται πάντο-

τε ο λαός του Ισραήλ ενώπιον του Ελοχίμ και να θυμάται τον Νόμο του Σινά και την πρώτη του εντολή:

«Εγώ είμαι ο Αιώνιος Θεός σου, που σε έβγαλε από τη χώρα της Αιγύπτου, από τον οίκο της δουλείας. Εκτός από μένα δεν θα έχεις άλλο Θεό. Δεν θα φτιάχνεις ποτέ πια σκαλιστές εικόνες, ούτε τίποτε άλλο που να μοιάζει με τα πράγματα του ουρανού, της γης ή των υδάτων κάτω από τη γη».

Με το μείγμα αυτό του τρόμου και του μυστηρίου ο Μωυσής επέβαλε στον λαό του τη λατρεία. Έπρεπε να χαράξει στην ψυχή του με πύρινα γράμματα την ιδέα του Ιεβέ, και χωρίς αυτά τα σκληρά μέτρα ο μονοθεϊσμός δεν μπορούσε να επιβληθεί ποτέ στον πολυθεϊσμό που είχε εισβάλει από τη Φοινίκη και από τη Βαβυλώνα.

Αλλά τι είχαν δει πάνω στο Σινά οι εβδομήντα; Το «Δευτερονόμιον» μιλάει για κάποια οπτασία, για χιλιάδες αγίους που παρουσιάστηκαν μέσα στην καταγίδα, στο Σινά, μέσα στο φως του Ιεβέ. Οι σοφοί του παλαιού κύκλου, οι παλαιοί μνημένοι των Αρίων, των Ινδιών, της Περσίας και της Αιγύπτου, όλα τα εξαιρετικά τέκνα της Ασίας, της γης του Θεού, μήπως ήρθαν να βοηθήσουν τον Μωυσή στο έργο του και ν' ασκήσουν αποφασιστική πίεση στη συνείδηση των οπαδών του; Οι πνευματικές δυνάμεις που αγρυπνούν πάνω στην ανθρωπότητα είναι πάντοτε παρούσες, αλλά το πέπλο που μας χωρίζει από αυτές σχίζεται μόνο σε μεγάλες ώρες και για σπάνιους εκλεκτούς.

Όπως και να 'χει, ο Μωυσής μετέδωσε στους εβδομήντα τη θεία φωτιά και την ενέργεια της δικής του θέλησης. Αυτοί ήταν ο πρώτος ναός πριν από τον ναό του Σολομώντα: ο ζωντανός ναός, ο πορευόμενος ναός, η καρδιά του Ισραήλ, το βασιλικό φως του Θεού.

Με τα επεισόδια του Σινά, με τη μαζική εκτέλεση των ανταρτών, απέκτησε μεγάλη εξουσία πάνω στους νομάδες Σημίτες, που τους κρατούσε κάτω από το σιδερένιο χέρι του. Αλλά ανάλογα επεισόδια επαναλήφθηκαν, με νέα φοβερά επακόλουθα, κατά τη διάρκεια της πορείας προς τη γη Χαναάν. Όπως ο Μωάμεθ έτσι και ο Μωυσής χρειάστηκε ν' αναπτύξει συγχρόνως τη μεγαλοφυΐα του προφήτη, του πολεμιστή και του κοινωνικού οργανωτή. Είχε να παλέψει με δειλίες, συσκοφαντίες και συνωμο-

αίες. Ύστερα από τη λαϊκή εξέγερση, είχε να συντρίψει την αλαζονεία των ιερέων-λειτουργών, που προσπαθούσαν να εξισώσουν τον ρόλο τους με τον δικό του και ήθελαν να παρουσιάζονται ως άμεσα εμπνευσμένοι από τον Ιεβέ. Ή, επιπλέον, να εξουδετερώσει τις πιο επικίνδυνες συνωμοσίες μερικών φιλόδοξων αρχηγών, όπως ο Κορέ, ο Δατάν και ο Αβιδράμ, που σχεδίαζαν τη λαϊκή εξέγερση για ν' ανατρέψουν τον προφήτη και ν' ανακηρύξουν βασιλιά, όπως θα κάνουν αργότερα οι Ισραηλίτες με τον Σαούλ, παρά την αντίσταση του Σαμουήλ. Στην πάλη αυτή, ο Μωυσής είχε εναλλαγές αγανάκτησης και οίκτου, περνούσε από την πατρική τρυφερότητα στους βρυχηθμούς του λιονταριού ενάντια στον λαό. Βρίσκουμε λοιπόν τον αντίλαλο όλων αυτών στους διαλόγους που τοποθετεί η βιβλική διήγηση ανάμεσα στον προφήτη και στον Θεό του, διαλόγους που παρουσιάζουν αυτό που γινόταν στα βάθη της συνείδησής του.

Στην «Πεντάτευχο», ο Μωυσής κυριάρχησε πάνω σ' όλα τα εμπόδια με θαύματα κάτι παραπάνω από απίθανα. Ο Ιεχωβά, που τον πιστεύει ως προσωπικό Θεό, είναι πάντοτε στη διάθεσή του. Εμφανίζεται πάνω στη σκηνή σαν φωτεινή νεφέλη που ονομάζεται δόξα του Κυρίου. Μονάχα ο Μωυσής μπορεί να εισέλθει σ' αυτή. Οι δέβηλοι που πλησιάζουν πέφτουν νεκροί. Στη βιβλική διήγηση η σκηνή του μαρτυρίου, όπου και η κιβωτός, έχει τον ρόλο ηλεκτρικής γεννήτριας, που, άπαξ και φορτιστεί με τη φωτιά του Ιεχωβά, κεραυνοβολεί τις ανθρώπινες μάζες.

Έτσι οι γιοι του Ααρών, διακόσιοι πενήντα οπαδοί του Κορέ και του Δατάν και δεκατέσσερις χιλιάδες άνθρωποι του λαού έμειναν στον τόπο. Ακόμα ο Μωυσής προκαλεί σεισμό σε ορισμένη ώρα που καταπίνει τους τρεις αντάρτες αρχηγούς μαζί με τις σκηνές και τις οικογένειές τους. Το τελευταίο αυτό επεισόδιο έχει φοβερή και μεγαλειώδη ποίηση. Αλλά είναι ζωγραφισμένο τόσο υπερβολικά και έχει οφθαλμοφανέστατα παραμυθικό χαρακτήρα, που είναι αστείο να συζητήσει κανείς την αλήθεια του.

Εκείνο που δίνει τον εξωτικό χαρακτήρα σ' αυτές τις διηγήσεις, είναι ο οξύς ευμετάβλητος ρόλος του Ιεχωβά. Είναι έτοιμος να κεραυνοβολήσει και να καταστρέψει, ενώ ο Μωυσής αντιπροσωπεύει την ευπλαχνία και τη φρόνηση. Μια τόσο

παιδιάστικη και αντιφατική αντίληψη της θεότητας δεν είναι λιγότερο ξένη στη συνείδηση ενός μύστη του Οσίριδος, απ' ό,τι στη συνείδηση ενός Ιησού. Παρ' όλα αυτά, οι μεγάλες τούτες υπερβολές φαίνεται πως προέρχονται από μερικά φαινόμενα οφειλόμενα στις μαγικές δυνάμεις του Μωυσή, που δεν είναι χωρίς αναλογίες στην παράδοση των αρχαίων ναών. Στο σημείο αυτό μπορούμε να πούμε τι μπορεί να πιστευεί κανείς από τα λεγόμενα θαύματα του Μωυσή, από την άποψη της ορθολογιστικής θεοσοφίας και των ξεκαθαρισμένων σημείων της απόκρυφης επιστήμης. Η αρχαιότητα δεν αποδίδει μόνο στον Μωυσή την παραγωγή των ηλεκτρικών φαινομένων, υπό διάφορες μορφές, με τη δύναμη των μεγάλων μυστών. Η παράδοση των Χαλδαιών την αποδίδει στους μάγους, η παράδοση των Ελλήνων και των Λατίνων σε μερικούς ιερείς του Δία και του Απόλλωνα. Σ' αυτές τις περιπτώσεις τα φαινόμενα ανήκουν βέβαια στην τάξη των ηλεκτρικών φαινομένων. Αλλά ο ηλεκτρισμός της γήινης ατμόσφαιρας έμπαινε σε κίνηση με δύναμη καθολική, διαδεδομένη παντού, την οποία ήξεραν να τραθήξουν, να συγκεντρώσουν και να προβάλλουν οι μεγάλοι μύστες. Τη δύναμη αυτή οι βραχμάνοι την αποκαλούσαν *ακάζα*, οι μάγοι της Χαλδαίας *αρχική φωτιά*, οι καβαλιστές του Μεσαίωνα *μεγάλο μαγικό παράγοντα*. Από την άποψη της νεότερης επιστήμης θα μπορούσε να την ονομάσει κανείς «αιθέρια δύναμη».

Μπορεί είτε να την τραθήξει άμεσα είτε να την προκαλέσει με αόρατους παράγοντες συνειδητούς ή μισοσυνειδητούς, που είναι γεμάτη η γήινη ατμόσφαιρά. Δυο φορές αποκρούστηκε σε παρόμοιες περιστάσεις έφοδος των μάγων. Η θεωρία δεν έρχεται σε αντίφαση με την ορθολογιστική αντίληψη περί σύμπαντος, αντίθετα είναι απαραίτητη για να εξηγήσουμε πλήθος φαινομένων, που χωρίς αυτή παραμένουν ακατανόητα. Πρέπει να προσθέσουμε μόνο πως τα φαινόμενα αυτά διέπονται από σταθερούς νόμους, κατ' αναλογία πάντοτε με τη διανοητική, ηθική και μαγνητική δύναμη του μύστη.

Θα ήταν αντιορθολογιστικό και αντιφιλοσοφικό να τίθεται σε κίνηση η πρώτη αιτία, ο Θεός, απ' οποιοδήποτε ον ή να τίθεται σε κίνηση η αιτία αυτή από το ον. Ο άνθρωπος ανυψώνεται σ' αυτόν με τη σκέψη ή με την προσευχή, με την πράξη

ή με την έκσταση. Ο Θεός ασκεί την επίδρασή του στο σύμπαν έμμεσα μόνο και ιεραρχικά με τους καθολικούς και αμετάβλητους νόμους που εκφράζουν τη σκέψη του, όπως ανάμεσα από τα μέλη της γήινης και της θείας ανθρωπότητας που τον αντιπροσωπεύουν και αναλογικά μέσα στο άπειρο του διαστήματος και του χρόνου.

Όταν θέσουμε έτσι τα πράγματα, πιστεύουμε πως είναι δυνατό το ότι μπόρεσε ο Μωυσής, με την υποστήριξη των πνευματικών δυνάμεων που τον προστάτευαν και τη χρησιμοποίηση της τέλειας γνώσης της αιθέριας δύναμης, να χρησιμοποιήσει την κιβωτό σαν είδος συσσωρευτή, ελκτικού συμπυκνωτή, για να παραγάγει ηλεκτρικά φαινόμενα. Αυτός, οι ιερείς του και οι πιστοί του, απομονώνονταν με τα λινά φορέματα και με τα αρώματα που τους προστάτευαν από τις εκκενώσεις της αιθέριας φωτιάς. Αλλά τα φαινόμενα αυτά ήταν σπάνια και περιορισμένα. Η ιερατική παράδοση υπερβάλλει. Για τον Μωυσή ήταν αρκετό να χτυπήσει θανάσιμα με μια ρευστή προβολή κάποιους αντάρτες αρχηγούς ή μερικούς ανυπάκουους λευίτες, ώστε να τρομοκρατήσει και να υποτάξει όλο τον λαό.

Ο θάνατος του Μωυσή

Όταν ο Μωυσής οδήγησε τον λαό του ως την είσοδο της Χαναάν, ένοιωσε πως είχε εκπληρώσει το έργο του. Τι ήταν αυτός ο Ιεβέ-Ελοχίμ για τον οραματιστή του Σινά; Ήταν η θεία τάξη από πάνω ως κάτω, ανάμεσα σε όλες τις σφαίρες του σύμπαντος, πραγματοποιημένη στην ορατή γη, κατ' εικόνα της ουράνιας ιεραρχίας και της αιώνιας αλήθειας. Όχι, δεν είχαν δει μάτια τη μορφή του Αιώνιου, που αντανakλούσε πάνω σε όλα τα πράγματα. Το βιβλίο ήταν μέσα στην Κιβωτό, και την Κιβωτό τη φύλαγε ένας ισχυρός λαός, ζωντανός ναός του Κυρίου. Η λατρεία του μοναδικού Θεού είχε θεμελιωθεί στη γη: το όνομα του Ιεβέ έλαμπε με φλογερά γράμματα στη συνείδηση του Ισραήλ. Οι αιώνες μπορούν να κυλούν τα κύματά τους στην ευμετάβολη ψυχή της ανθρωπότητας, δεν θα σθήσουν πια το όνομα του Αιώνιου.

Ο Μωυσής κατάλαβε αυτά τα πράγματα και κάλεσε τον Άγγελο του θανάτου. Μπροστά στη σκηνή του μαρτυρίου ακούμπησε τα χέρια του στον διάδοχό του, τον Ιησού του Ναυή, για να μπει μέσα του το πνεύμα του Θεού, ύστερα ευλόγησε ολόκληρη την ανθρωπότητα, μέσω των δώδεκα φυλών του Ισραήλ, και ανέβηκε στο όρος Ναβαύ. Τον ακολουθούσε μόνο ο Ιησούς και δυο λευίτες. Ο Ααρών είχε «αποδημήσει στους πατέρες του», η προφήτισσα Μαρία είχε πάρει κι αυτή τον ίδιο δρόμο. Ήρθε και η σειρά του Μωυσή.

Ποιες ήταν οι σκέψεις του εκατόχρονου προφήτη, όταν εξαφανίστηκε από τα μάτια του το στρατόπεδο του Ισραήλ κι ανέβηκε στη μεγάλη μόνωση του Ελοχίμ; Τι δοκίμασε γυρνώ-

ντας το βλέμμα του στη Γη της Επαγγελίας, από τη Γαλαάδ ως την Ιεριχώ, την πολιτεία με τις φοινικιές; Ένας αληθινός ποιητής, ζωγραφίζοντας έξοχα την κατάσταση αυτή της ψυχής του, τον κάνει να βγάζει αυτή την κραυγή:

*Ω Κύριε, έζησα μόνος και δυνατός.
Άφησέ με να κοιμηθώ στον ύπνο της γης.*

Οι ωραίοι αυτοί σίχοι λένε πολύ περισσότερα για την ψυχή του Μωυσή απ' ό,τι τα σχόλια εκατοντάδων θεολόγων. Η ψυχή αυτή μοιάζει με τη μεγάλη πυραμίδα της Γκίζας, που 'ναι ογκώδης, γυμνή και κλειστή απ' έξω, αλλά που περικλείει τα μεγάλα μυστήρια στα έγκατά της και φέρει στο κέντρο της μια σαρκοφάγο, την οποία οι μνημένοι ονομάζουν «σαρκοφάγο της ανάστασης». Από κει, από ένα λοξό διάδρομο, έβλεπε κανείς το πολικό άστρο. Έτσι αυτό το αδιαπέραστο πνεύμα κοίταζε από το κέντρο του τον τελικό στόχο των πραγμάτων.

Βέβαια, όλοι οι μεγάλοι γνώρισαν τη μόνωση που δημιουργεί το μεγαλείο. Αλλά ο Μωυσής ήταν περισσότερο μόνος από τους άλλους, γιατί η αρχή του ήταν απόλυτη, πιο υπέροχη. Ο Θεός του ήταν η κατεξοχήν αρσενική αρχή, το καθαρό Πνεύμα. Για να τη μεταδώσει καθαρή στους ανθρώπους, έπρεπε να κηρύξει τον πόλεμο στη θηλυκή αρχή, στη θεία φύση, στην Εύα, στην αιώνια Γυναίκα, που ζει στην ψυχή της γης και στην καρδιά του Ανθρώπου. Έπρεπε να πολεμήσει χωρίς ανάπαυση και χωρίς έλεος, όχι για να την υποτάξει αλλά να τη δαμάσει. Τι το εκπληκτικό αν η Φύση και η Γυναίκα, που βασιλεύει ανάμεσά τους κάποια μυστηριακή συμφωνία, έτρεμαν μπροστά του; Τι το εκπληκτικό αν χαίρονταν με την αναχώρησή του και περιμεναν τότε θα σηκώσουν κεφάλι και τότε θα πάψει να ρίχνει η σκιά του Μωυσή το προαίσθημα του θανάτου πάνω τους; Αυτές ήταν, χωρίς άλλο, οι σκέψεις του οραματιστή, καθώς ανέβαινε το άγονο βουνό Ναβαύ. Οι άνθρωποι δεν μπορούσαν να τον αγαπούν, γιατί μόνο αυτός αγάπησε τον Θεό. Θα επιζήσει τουλάχιστον το έργο του; Θα μείνει ο λαός του πιστός στην αποστολή του; Αχ! μοιραία διορατικότητα των μελλοθανάτων, φοβερό δώρο των προφητών που την τελευταία ώρα ξεσκεπάζει

όλα τα πέπλα! Στο μέτρο που το πνεύμα του Μωυσή ξέφυγε από τη γη, έβλεπε τη φοβερή πραγματικότητα του μέλλοντος. Έβλεπε τις προδοσίες του Ισραήλ, έβλεπε να σηκώνει κεφάλι η αναρχία, να διαδέχεται τους Κριτές η βασιλεία, να λερώνουν τον ναό του Κυρίου τα εγκλήματα των βασιλιάδων. Έβλεπε το βιβλίο του ξεφτισμένο, να μην το καταλαβαίνουν, τη σκέψη του να τη διαστρέφουν και να την εκχυδαΐζουν αμόρφωτοι ή υποκριτές ιερείς. Έβλεπε τις αποστασίες των βασιλιάδων, τη μοιχεία του Ιούδα με τα ειδωλολατρικά έθνη, την καθαρή παράδοση και την ιερή διδασκαλία να πνίγονται, και τους προφήτες, κατόχους του ζωντανού λόγου, να καταδιώκονται ως τα δάθη της ερήμου.

Ο Μωυσής έμεινε μέσα σε μια σπηλιά του όρους Ναβαύ κι ένιωσε όλα τούτα μέσα του. Αλλά ο θάνατος άπλωνε τα φτερά του πάνω στο μέτωπό του και ακουμπούσε το κρύο του χέρι πάνω στην καρδιά του. Τότε άρχισε να βρυχάται για μιαν ακόμα φορά η λιονταρίσια εκείνη καρδιά. Ο Μωυσής, οργισμένος με τον λαό του, ζήτησε την εκδίκηση του Ελοχίμ να πέσει στη φυλή του Ιούδα. Σήκωσε το βαρύ του χέρι. Ο Ιησούς του Ναυή και οι λευίτες, που τον παραστέκανε, άκουσαν με τρόμο να βγαίνουν από το στόμα του προφήτη που πέθαινε τα παρακάτω λόγια:

—Ο Ισραήλ πρόδωσε τον Θεό του· να διασκορπιστεί στους τέσσερις ανέμους του ουρανού!

Οι λευίτες κι ο Ιησούς κοίταζαν με τρόμο τον δάσκαλό τους που δεν έδινε πια σημεία ζωής. Ο τελευταίος του λόγος ήταν κατάρα. Θα παραδώσει το πνεύμα μ' αυτή; Αλλά ο Μωυσής άνοιξε για τελευταία φορά τα μάτια και είπε:

—Επιστρέψτε στον λαό Ισραήλ. Όταν θα έρθει ο καιρός, ο Αιώνιος θ' αναστήσει από τους αδελφούς σας έναν προφήτη, όπως εγώ, και θα βάλει τον λόγο του στο στόμα του, και ο προφήτης αυτός θα σας πει τις εντολές του Αιώνιου. Και θα συμβεί κάποιος να μην ακούσει τους λόγους που θα σας πει και ο Αιώνιος θα του ζητήσει λόγο («Δευτερονόμιον», ΙΗ 18-19).

Μετά από αυτά τα προφητικά λόγια, ο Μωυσής παρέδωσε το πνεύμα. Τον περίμενε ο ηλιακός Άγγελος με την πύρινη ρομφαία, που είχε παρουσιαστεί νωρίτερα στο Σινά. Τον έφερε στους

κόλπους της Ουράνιας Ίσιδος, μέσα στα κύματα εκείνης της φωταψίας που είναι η σύζυγος του Θεού. Μακριά από τα επίγεια, διέσχισαν κύκλους ψυχών με μεγάλη λαμπρότητα.

Τέλος ο Άγγελος Κυρίου του έδειξε ένα πνεύμα θαυμάσιας ομορφιάς και ουράνιας γλυκύτητας, αλλά με τέτοια ακτινοβολία και αστραφτερή λαμπρότητα, που η δική του ήταν σε σύγκριση με αυτή σκιά μόνο. Δεν κρατούσε ρομφαία τιμωρίας αλλά φοίνικα θυσίας και νίκης. Ο Μωυσής κατάλαβε πως αυτός πρέπει να συμπληρώσει το έργο του και να οδηγήσει πάλι τους ανθρώπους μπροστά στον πατέρα με τη δύναμη του Αιώνιου-Θηλυκού, με τη Θεία Χάρη και με την ολοκληρωτική αγάπη.

Ο Νομοθέτης έπεσε στα γόνατα μπροστά στον Αυτωτή, και ο Μωυσής προσκύνησε τον Ιησού Χριστό.

ΒΙΒΛΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΟΡΦΕΑΣ

ΤΑ ΜΥΣΤΗΡΙΑ ΤΟΥ ΔΙΟΝΥΣΟΥ

Πώς αναταράζονται μέσα στο απέραντο σύμπαν, πώς στριφογυρίζουν και αλληλοζητούνται αυτές οι αμέτρητες ψυχές που αναβρύζουν από τη μεγάλη ψυχή του κόσμου!

Πέφτουν από πλανήτη σε πλανήτη και κλαίνε μέσα στην άβυσσο την ξεχασμένη πατρίδα. Είναι τα δάκρυά σου, Διόνυσε... Ω μεγάλο πνεύμα, ω θείε λυτρωτή, ξαναπάρε τις κόρες σου στον φωτεινό σου κόλπο.

Ορφικό απόσπασμα

Ευρυδίκη! Ω θείο φως! λείπει πεθαίνοντας ο Ορφέας. Ευρυδίκη! δογκάνε σπάζοντας οι εφτά χορδές της λύρας του. Και το κεφάλι του που κυλιέται, παρασυρμένο για πάντα από το ποτάμι του χρόνου, ακόμα κραυγάζει: Ευρυδίκη! Ευρυδίκη!

Ορφική παράδοση

Προϊστορική Ελλάδα -
Οι βακχίδες - Εμφάνιση του Ορφέα

Μέσα στα ιερά του Απόλλωνα, που κατείχαν την ορφική παράδοση, μια μυστηριώδης γιορτή γινόταν στην εαρινή ισημερία. Ήταν η στιγμή που άνθιζαν πάλι οι νάρκισσοι κοντά στην πηγή της Κασταλίας. Οι τρίποδες, οι λύρες του ναού πάλλονταν μόνες τους και θεωρούσαν πως ο αόρατος θεός ξαναγύριζε από τη χώρα των Υπερβόρειων πάνω σε άρμα που το σέρνανε κύκνοι. Η μεγάλη ιέρεια, ντυμένη σαν Μούσα, στεφανωμένη με δάφνες, με το μέτωπο ζωσμένο με ιερές ταινίες, έψαλλε μπροστά στους μύστες τη γέννηση του Ορφέα, γιου του Απόλλωνα και μιας ιέρειας του θεού. Έκανε έκκληση στην ψυχή του Ορφέα, πατέρα των μυστών, μελωδικού σωτήρα των ανθρώπων, του κυρίαρχου Ορφέα, του αθάνατου και τριστεφανωμένου κάτω στον Άδη, πάνω στη γη και ψηλά στον ουρανό, του Ορφέα που περπατά μ' ένα αστέρι στο μέτωπο ανάμεσα στ' αστέρια και τους θεούς.

Το μυστικό άσμα της ιέρειας των Δελφών έκανε υπαινιγμό για ένα από τα πολλά μυστικά, που φύλαγαν οι ιερείς του Απόλλωνα και που αγνοούσε το πλήθος. Ο Ορφέας στάθηκε το έμπυχο πνεύμα της ιερής Ελλάδας, αυτός που αφύπνισε τη θεία ψυχή. Η επτάχορδη λύρα του αγκαλιάζει το σύμπαν. Κάθε χορδή της αντιστοιχεί σ' ένα ρυθμό της ανθρώπινης ψυχής, περιέχει τον νόμο μιας επιστήμης και μιας τέχνης. Έχουμε χάσει το κλειδί όλης της αρμονίας, οι διάφοροι όμως ρυθμοί της δεν έπαψαν ν' αντηχούν στ' αυτιά μας. Η θεουργική και διονυσιακή ώθηση, που κατόρθωσε να μεταδώσει στην Ελλάδα ο Ορφέας, μεταφέρθηκε μέσ' από αυτήν σε όλη την Ευρώπη. Η επο-

χή μας δεν πιστεύει στην ομορφιά της ζωής. Αν ακόμα διατηρεί κάποια βαθιά ανάμνησή της, κάποια κρυφή κι ακαταμάχητη ελπίδα, αυτό το χρωστά στον υπέρτατο εκείνο Εμπνευσμένο. Στο πρόσωπό του πρέπει να χαιρετίσουμε τον μεγάλο μύστη της Ελλάδας, τον Πρόγονο της Ποίησης και της Μουσικής, των δυο αυτών νοούμενων ως αιώνιας αλήθειας.

Προτού όμως αποκαταστήσουμε την ιστορία του Ορφέα από αυτό τούτο το βάθος της παράδοσης των Ιερών, ας πούμε τι ήταν η Ελλάδα όταν έκανε την εμφάνισή του ο Ορφέας.

Ήταν την εποχή του Μωυσή, πέντε αιώνες πριν από τον Όμηρο, δεκατρείς αιώνες πριν από τον Χριστό. Η Ινδία βυθιζόταν τότε στο Κάλι Γιουγκ της, στην περίοδο του σκότους της, και ήταν μόνο σκιά της παλιάς της αίγλης. Η Ασσυρία, που είχε εξαπολύσει σε όλο τον κόσμο τη μάστιγα της αναρχίας, με την τυραννία της Βαβυλώνας, εξακολουθούσε να ποδηγετεί την Ασία. Η Αίγυπτος, μεγάλη με την επιστήμη των ιερέων της και τους Φαραώ της, αντιδρούσε με όλες τις δυνάμεις της κατά της παγκόσμιας αυτής διάλυσης, όμως η δράση της σταματούσε στον Ευφράτη και στη Μεσόγειο. Το Ισραήλ είχε υψώσει στην έρημο την αρχή του αρσενικού θεού και της θείας ενότητας, με τη στεντόρεια φωνή του Μωυσή η γη ακόμα δεν είχε ακούσει την ηχώ της.

Η Ελλάδα ήταν βαθιά διχασμένη από τη θρησκεία και την πολιτική της.

Η ορεινή χερσόνησος που απλώνει τις στενές λουρίδες της μέχρι τη Μεσόγειο, περιτριγυρισμένη από γιρλάντες νησιών, κατοικούνταν χιλιάδες χρόνια από ένα βλαστάρι της λευκής φυλής, συγγενικό με τους πρωτόγονους Γέτες, τους Σκύθες και τους Κέλτες. Αυτή η φυλή είχε υποστεί επιμειξίες από τις προωθήσεις όλων των προηγούμενων πολιτισμών. Αποικίες των Ινδιών, της Αιγύπτου και της Φοινίκης είχαν κατακλύσει τις ακτές της και τις πεδιάδες της με διάφορες φυλές, έθιμα και θεότητες. Στόλοι πέρναγαν με γεμάτα τα πανιά κάτω από τα σκέλη του κολοσσού της Ρόδου που στηρίζονταν πάνω στους μόλους του λιμανιού της. Η θάλασσα των Κυκλάδων, όπου ο ταξιδιώτης βλέπει στην αιθρία να ξεπροβάλλει στον ορίζοντα κάποιο νησί ή κάποια ακτή, αυλακωνόταν από τις κόκκινες πλώρες των Φοι-

νίκων και τις μαύρες πλώρες των πειρατών της Λυδίας. Μετέφεραν μέσα στα κοίλα πλοία τους όλα τα πλούτη της Ασίας και της Αφρικής: ελεφαντόδοντο, ζωγραφισμένα αγγεία, υφάσματα της Συρίας, χρυσά βάζα, πορφύρα και μαργαριτάρια —και συχνά γυναίκες που άρπαζαν από κάποια ακτή.

Από τις διασταυρώσεις αυτές των φυλών δγήκε ένα αρμονικό και εύκολο ιδίωμα, κράμα της αρχέγονης κελτικής, της ξενδικής, της σανσκριτικής και της φοινικικής.

Η γλώσσα αυτή, που ζωγράφιζε το μεγαλείο του Ωκεανού με το όνομα του Ποσειδώνα και τη γαλήνη του άπειρου θόλου με το όνομα Ουρανός, μπορούσε να μιμηθεί όλες τις φωνές της φύσης, από το κελήδισμα των πουλιών ως την κλαγγή των σπαθιών και τον κρότο της θύελλας. Ήταν πολύχρωμη σαν τη θάλασσά της, βαθυγάλαξη και με ανοιχτές αποχρώσεις του κυανού, με ήχους σαν τα κύματα που μουρμουρίζουν στους κόλπους της ή μουγκρίζουν στους αναρίθμητους υφάλους της —*πολύφλοισβος θάλασσα*, όπως λέει ο Όμηρος.

Μαζί με τους εμπόρους της ή τους πειρατές της ήταν συχνά και ιερείς που τους διηύθυναν και τους πρόσταζαν σαν κύριοι. Με επιμέλεια έκρυσαν στο πλοίο τους την ξύλινη εικόνα κάποιας θεότητας. Η εικόνα ήταν βέβαια χοντροσκαλισμένη, και οι ναυτικοί της εποχής είχαν γι' αυτήν τον ίδιο φετιχισμό που έχουν πολλοί από τους ναυτικούς μας για την Παναγία τους. Εκείνοι όμως οι ιερείς είχαν και κάποιες επιστημονικές γνώσεις, και η θεότητα που έφερναν από τον ναό τους αντιπροσώπευε σε ξένες χώρες μιαν αντίληψη της φύσης, ένα σύνολο νόμων, μια πολιτική και θρησκευτική οργάνωση. Πράγματι, την εποχή εκείνη όλη η πνευματική ζωή πήγαζε από τα ιερά. Λάτρευαν την Ήρα στο Άργος· την Αρτέμιδα στην Αρκαδία· στην Πάφο, στην Κόρινθο, η φοινικική Αστάρτη έγινε η Αφροδίτη που γεννήθηκε από τον αφρό των κυμάτων. Στην Αττική είχαν εμφανιστεί πολλοί μυητές. Μια αιγυπτιακή αποικία είχε μεταφέρει στην Ελευσίνα τη λατρεία της Ίσιδος, υπό τη μορφή της Δήμητρας, μητέρας των θεών. Ο Ερεχθέας είχε ιδρύσει ανάμεσα στον Ύμηττό και το Πεντελικό όρος τη λατρεία μιας παρθένου θεάς, κόρης του γαλανού ουρανού, φίλης της ελιάς και της σοφίας. Σε περίπτωση εισβολής, με το σήμα κινδύνου ο λαός κατέφευγε

στην Ακρόπολη και συνωστιζόταν γύρω από τη θεά, σαν γύρω από μια ζωντανή νίκη. Πάνω από τις τοπικές θεότητες βασιλευαν μερικοί αρσενικοί και κοσμογονικοί θεοί. Ήταν όμως εξορισμένοι στα ψηλά βουνά, εκτοπισμένοι από την ακολουθία των θηλυκών θεοτήτων και ασκούσαν μικρή επιρροή. Ο ηλιακός θεός, ο Δελφικός Απόλλων, υπήρχε, αλλά είχε περιορισμένο ρόλο.

Υπήρχαν ιερείς του Ύψιστου Δία, στους πρόποδες της χιονισμένης Ίδης, στα υψώματα της Αρκαδίας και κάτω από τις θαλαντιές της Δωδώνης.

Όμως ο λαός προτιμούσε, αντί του παγκόσμιου και μυστηριώδους θεού, τις θεές που παρίσταναν τη φύση στις γοητευτικές και τις φοβερές δυνάμεις της. Τα υπόγεια ποτάμια της Αρκαδίας, τα σπήλαια των βουνών που φτάνουν στα έγκατα της γης, οι ηφαιστειακές εκρήξεις στα νησιά του Αιγαίου πελάγους, είχαν από πολύ νωρίς στρέψει τους Έλληνες στη λατρεία των μυστηριακών δυνάμεων της γης. Όπως στα ύψη, λοιπόν, έτσι και στα βάθη της διαισθάνονταν τη φύση, τη φοβούνταν, αλλά και τη σέβονταν. Επειδή οι θεότητες αυτές δεν είχαν ούτε κοινωνικό κέντρο ούτε θρησκευτική συνοχή, έκαναν μεταξύ τους λυσσασμένο πόλεμο. Οι εχθρικοί ναοί, οι εχθρικοί πόλεις, οι διαιρεμένοι από τις ιερουργίες και από τη φιλοδοξία των ιερέων και των βασιλιάδων λαοί, μισούσαν ο ένας τον άλλον, ζήλευαν κι έκαναν σκληρούς και αιματηρούς αγώνες.

Πίσω όμως από την Ελλάδα υπήρχε η άγρια και σκληρή Θράκη. Στον βορρά βουνά σκεπασμένα με πανύψηλες θαλαντιές και στεφανωμένα με άγρια βράχια διαδέχονταν το ένα το άλλο σε ράχες κυματιστές, ξετυλίγονταν σε πελώριες καμπύλες ή μπερδεύονταν μεταξύ τους σε δεμένους όγκους. Οι βόρειοι άνεμοι όργωναν τις κατάφυτες πλαγιές τους, κι ένας συχνά θυελλώδης ουρανός σάρωνε τις κορυφές τους. Σ' αυτή την ισχυρή φυλή ανήκαν βοσκοί των κοιλάδων και πολεμιστές των πεδιάδων, στο μεγάλο αυτό απόθεμα των Δωριέων της Ελλάδας. Φυλή κατ' εξοχήν αρσενική, που διακρίνεται στην ομορφιά με τα έντονα χαρακτηριστικά και την αποφασιστική ιδιοσυγκρασία, και στην ασχήμια με την τρομακτική και μεγαλειώδη μορφή που βρίσκουμε στις μάσκες που έχουν οι Μέδουσες και οι αρχαίες Γοργόνες.

Καθώς όλοι οι αρχαίοι λαοί που άντλησαν την οργάνωσή τους από τα Μυστήρια, όπως η Αίγυπτος, το Ισραήλ, η Ετρουρία, η Ελλάδα απέκτησε την ιερή της γεωγραφία, και κάθε περιοχή γινόταν το σύμβολο ενός τόπου καθαρά νοητικού και υπέργειου. Πράγματι, οι Έλληνες θεωρούσαν πάντα τη Θράκη ως την κατ' εξοχήν άγρια χώρα, ως χώρα του φωτός και αληθινή πατρίδα των Μουσών! Πάνω στα ψηλά βουνά της υπήρχαν τα πιο αρχαία ιερά του Κρόνου, του Δία και του Ουρανού. Από εκεί είχαν κατεβεί με ρυθμούς ευμολπικούς η Ποίηση, οι Νόμοι και οι ιερές Τέχνες.

Οι μυθικοί ποιητές της Θράκης το μαρτυρούν. Τα ονόματα του Θαμύριδος, του Λίνου και του Αμφίωνα αναφέρονται πιθανόν σε πρόσωπα κατ' αρχήν πραγματικά, που όλα προσωποποιούν, σύμφωνα με τη γλώσσα των ναών, ισάριθμα είδη ποίησης. Ο καθένας τους καθιερώνει τη νίκη μιας θεολογίας πάνω σε μιαν άλλη. Στους τότε ναούς έγραφαν την ιστορία μόνο αλληγορικά. Το άτομο δεν ήταν τίποτα, η διδασκαλία και το έργο ήταν το παν. Ο Θάμυρις που έψαλε τον πόλεμο των Τιτάνων και τυφλώθηκε από τις Μούσες, σήμαινε την ήττα της κοσμογονικής ποίησης από τα νέα είδη. Ο Λίνος, που εισήγαγε στην Ελλάδα τα μελαγχολικά τραγούδια της Ασίας και που σκοτώθηκε από τον Ηρακλή, φανερώνει την εισβολή στη Θράκη μιας αισθηματικής και γεμάτης δάκρυα φιλήδονης ποίησης, που απέκρουε στην αρχή το ανδροπρεπές πνεύμα των δόρειων Δωριέων. Σημαίνει ταυτόχρονα και τη νίκη της σεληνιακής λατρείας επί της ηλιακής. Ο Αμφίων, αντίθετα, σύμφωνα με τον αλληγορικό θρύλο, μετακινούσε τις πέτρες με τα τραγούδια του κι έχτιζε ναούς με τους ήχους της λύρας του αντιπροσωπεύει την πλαστική δύναμη που άσκησε η ηλιακή λατρεία και η ορθόδοξη δωρική ποίηση στις τέχνες και σε ολόκληρο τον ελληνικό πολιτισμό.

Τελείως διαφορετικό είναι το φως από το οποίο αναλάμπει ο Ορφείας! Λάμπει διά μέσου των εποχών με την προσωπική εκείνη ακτίνα ενός πνεύματος δημιουργικού, που η ψυχή του δονήθηκε μέσα στ' αντρίκεια βάθη της από έρωτα για το Αιώνιο Θηλυκό που ζει και κινείται με τριπλή μορφή μέσα στη Φύση, στην Ανθρωπότητα και στον Ουρανό. Η λατρεία των ιερών, η

παράδοση των μυστών, η κραυγή των ποιητών, η φωνή των φιλοσόφων, και πάνω απ' όλα, το έργο του, η οργανική Ελλάδα, μαρτυρούν για τη ζωντανή του πραγματικότητα!

Τα χρόνια εκείνα η Θράκη ήταν έρμαιο βαθύτατης, σκληρής πάλης. Οι ηλιακές και οι σεληνιακές λατρείες διεκδικούσαν την κυριαρχία. Αυτός ο πόλεμος ανάμεσα στους λάτρεις του ήλιου και της σελήνης δεν ήταν, όπως θα νόμιζε κάποιος, η ταπεινή διαμάχη δύο προλήψεων. Οι δύο λατρείες αντιπροσώπευαν δύο θεολογίες, δύο κοσμογονίες, δύο θρησκείες και δύο κοινωνικές οργανώσεις, που καθεμιά ήταν εντελώς αντίθετη από την άλλη. Οι ουράνιες και οι ηλιακές λατρείες είχαν τους ναούς τους στα υψώματα και στα βουνά, αρσενικούς ιερείς και αυστηρούς νόμους. Οι σεληνιακές λατρείες επικρατούσαν στα δάση και στις κοιλάδες, είχαν γυναίκες ιέρειες και ηδυπαθείς ιεροτελεστίες. Χρησιμοποιούσαν με κάποιο τρόπο ανώμαλο τις απόκρυφες τέχνες και είχαν την επιθυμία του οργανισμού. Ανάμεσα στους ιερείς του ήλιου και της σελήνης γινόταν θανάσιμος πόλεμος. Αγώνας φύλων, αγώνας αρχαίος, αναπόφευκτος, κρυφός ή φανερός, αλλά αγώνας αιώνιος ανάμεσα στο αντρικό και στο γυναικείο φύλο, ανάμεσα στον άντρα και στη γυναίκα, αγώνας που γεμίζει την ιστορία με τις εναλλαγές του και παίζεται μέσα του το μυστικό των κόσμων. Όπως η τέλεια συγχώνευση του αρσενικού με το θηλυκό αποτελεί την ίδια την ουσία και το μυστήριο της θεότητας, έτσι μόνο η ισορροπία των δυο αυτών αρχών μπορεί να δημιουργήσει τους μεγάλους πολιτισμούς.

Παντού στη Θράκη, όπως και στην Ελλάδα, οι αρσενικοί, οι κοσμογονικοί και ηλιακοί θεοί, ήταν απομακρυσμένοι στα ψηλά βουνά, μέσα στις ερημιές. Ο λαός προτιμούσε από αυτούς την ανήσυχη ακολουθία των γυναικείων θεοτήτων που θύμιζαν τα επικίνδυνα πάθη και τις τυφλές δυνάμεις της φύσης. Οι λατρείες αυτές παρουσίαζαν την υπέροχη θεότητα θηλυκού γένους.

Αυτό είχε συνέπεια ν' αρχίσουν φοβερές καταχρήσεις. Στους Θράκες, οι ιέρειες της σελήνης ή της τρίμορφης Εκάτης είχαν αποκτήσει την κυριαρχία, υιοθετώντας την παλαιά λατρεία του Βάκχου και δίνοντάς της αιματηρό και φοιχτό χαρακτήρα. Σαν σημάδι της νίκης τους είχαν ονομαστεί Βακχίδες, σαν να ήθελαν να υπογραμμίσουν την κυριαρχία τους, την υπέρτατη βασι-

λεία της γυναίκας, την επικράτησή τους επί του άνδρα.

Μάγισσες, γόησες και αιμοχαρείς ιέρειες ανθρώπινων θυμάτων, είχαν τα ιερά τους σε άγρια και απομονωμένα λαγκάδια. Από ποιο σκοτεινό θέλγητρο, από ποια φλογερή περιέργεια πήγαιναν άνδρες και γυναίκες προς εκείνες τις ερημιές με την πλούσια και μεγαλειώδη δλάστηση; Γυμνές μορφές, λάγνοι χοροί στο βάθος ενός δάσους, μετά γέλια, με μεγάλη κραυγή —κι εκατό Βακχίδες πέφτανε πάνω στον ξένο για να τον ξεκάνουν. Όφειλε να τους ορκιστεί υποταγή και να παραδοθεί στην τελετουργία τους, ή να χαθεί. Οι Βακχίδες εξημέρωναν πάνθηρες και λιοντάρια τα οποία παρουσίαζαν στις γιορτές τους. Τη νύχτα, με φίδια τυλιγμένα γύρω από τα μπράτσα τους, γονάτιζαν μπροστά στην τρίμορφη Εκάτη χορεύοντας ύστερα ολόγυρα με έξαλλο τρόπο, έκαναν έκκληση στον υποχθόνιο Βάκχο, που έχει διπλό φύλο και όψη ταύρου.

Αλίμονο όμως στον ξένο, αλίμονο στον ιερέα του Δία ή του Απόλλωνα που θα έρχονταν να τις κατασκοπεύσει. Τον έκαναν κομμάτια.

Οι αρχέγονες Βακχίδες ήταν οι δρυάδες της Ελλάδας. Πολλοί αρχηγοί Θράκες παρέμειναν πιστοί στις παλαιές αρσενικές λατρείες. Οι Βακχίδες όμως είχαν εισχωρήσει σε μερικούς βασιλιάδες τους που επέβαλλαν βάρβαρα ήθη με την πολυτέλεια και τις διαστροφές της Ασίας. Τους είχαν μαγέψει με τη φιληδονία και υποτάξει με την τρομοκρατία. Έτσι οι θεοί είχαν μοιράσει τη Θράκη σε δυο εχθρικά στρατόπεδα. Πάνω όμως στις έρημες κορυφές της, που τις χτυπούσαν οι κερανοί, οι ιερείς του Δία και του Απόλλωνα διαρκώς εξασθενούσαν απέναντι στην Εκάτη που άπλωνε την επιρροή της στις φλεγόμενες πεδιάδες, και από τα βάθη, όπου ήταν κρυμμένη, απειλούσε τους δωμούς των τέκνων του φωτός.

Την εποχή εκείνη εμφανίστηκε στη Θράκη ένας νέος, βασιλικής καταγωγής, πολύ γοητευτικός. Έλεγε πως ήταν γιος κάποιας ιέρειας του Απόλλωνα. Η μελωδική φωνή του ασκούσε παράδοξη έλξη. Μίλαγε για τους θεούς, σαν να ήταν εμπνευσμένος, με νέο ρυθμό. Τα ξανθά μαλλιά του, υπεροχή των Δωριέων, έπεφταν σε χρυσαφιά κύματα στους ώμους, και η μουσική που έβγαине από τα χείλη του έδινε τόνο μελαγχολίας στις

πτυχές του στόματός του. Τα βαθυγάλαζα μάτια του ακτινοβολούσαν δύναμη, γλυκύτητα και μαγεία. Οι άγριοι Θράκες απέφυγαν το βλέμμα του. Οι γυναίκες όμως που ασχολούνταν με την τέχνη της γοητείας έλεγαν πως μέσα στο γαλάζιο φίλτρο των ματιών ανακατεύονταν τα βέλη του ήλιου και τα χάδια της σελήνης.

Ακόμα και οι Βακχίδες, περιεργες για την ομορφιά του, τον περιτριγύριζαν σαν ερωτευμένοι πάνθηρες, περήφανες για το γεμάτο κηλίδες δέρμα τους, και χαμογελούσαν στ' ακατανόητα λόγια του.

Αίφνης ο νέος αυτός, που τον ονόμαζαν γιο του Απόλλωνα, εξαφανίστηκε. Έλεγαν ότι πέθανε, ότι κατέβηκε στον Άδη. Είχε φύγει μυστικά για την Αίγυπτο, όπου ζήτησε άσυλο στους ιερείς της Μέμφιδας. Αφού πέρασε τα μυστήριά τους, μετά από είκοσι χρόνια ξαναγύρισε με ένα όνομα μύησης που είχε κατακτήσει με τις δοκιμασίες του και που πήρε από τους δασκάλους του σαν σημάδι της αποστολής του. Τώρα ονομαζόταν Ορφείας ή Άρφα, που σημαίνει «Εκείνος που γιατρεύει με το φως».

Το αρχαιότερο ιερό του Δία υψωνόταν πάνω στο όρος Ροδόπη. Άλλοτε οι ιεροφάντες του υπήρξαν μεγάλοι αρχιερείς. Από την κορυφή του βουνού, προφυλαγμένοι από επιθέσεις, είχαν βασιλέψει σε όλη τη Θράκη. Από τότε όμως που οι ταπεινές θεότητες είχαν υπερισχύσει, οι οπαδοί τους ήταν ολιγάριθμοι και ο ναός τους είχε σχεδόν εγκαταλειφτεί. Οι ιερείς της Ροδόπης υποδέχτηκαν τον μύστη της Αιγύπτου σαν σωτήρα. Με την επιστήμη του και τον ενθουσιασμό που τον διέκρινε, ο Ορφείας παρέσυρε τους περισσότερους Θράκες, μεταμόρφωσε τελείως τη λατρεία του Βάχχου και υπέταξε τις Βακχίδες. Σε λίγο η επίδρασή του θα εισχωρήσει σε όλα τα ιερά της Ελλάδας. Αυτός καθιέρωσε τη βασιλεία του Δία στη Θράκη και του Απόλλωνα στους Δελφούς, που έβαλε τις βάσεις του Αμφικτιονικού Συνεδρίου, το οποίο υπήρξε η κοινωνική ενότητα της Ελλάδας. Τέλος, με τη δημιουργία των Μυστηρίων διαμόρφωσε τη θρησκευτική ψυχή της πατρίδας του. Στην κορυφή της μύησης συγχώνευσε τη θρησκεία του Δία με τη θρησκεία του Διονύσου, σε μια παγκόσμια σκέψη. Οι μύστες ασπάζονταν από τα διδάγματά του το αγνό φως των υπέρτατων αληθειών. Κι αυτό το ίδιο φως

έφθανε ως τον λαό κάπως μετριασμένο, όχι όμως και λιγότερο ευεργετικό, κάτω από το πέπλο της ποίησης και των μαγευτικών γιορτών.

Κατ' αυτό τον τρόπο ο Ορφείας έγινε ο αρχιερέας της Θράκης, μέγας ιερέας του Ολύμπιου Δία, και για τους μύστες αυτός που αποκάλυπτε τον ουράνιο Διόνυσο.

Ο ναός του Δία

Κοντά στις πηγές του Έβρου υψώνεται το όρος Ροδόπη. Πυκνά δάση από θαλασιδιάς χρησιμεύουν για ζώνη. Ένας κύκλος από βράχους και κυκλώπειες πέτρες το περιτριγυρίζει. Χιλιάδες χρόνια ο τόπος είναι ιερό βουνό. Οι Πελαγοί, οι Κέλτες, οι Σκύθες και οι Γέτες, καταδιώκοντας ο ένας τον άλλο, έφτασαν εκεί διαδοχικά να προσκυνήσουν τους διάφορους θεούς τους. Όταν όμως ο άνθρωπος ανεβαίνει τόσο ψηλά, δεν είναι πάντα ο ίδιος θεός που αναζητάει; Αν όχι, γιατί να έχτιζε με τόσους κόπους κατοικία στην περιοχή του κερανού και των ανέμων; Ναός του Δία υψώνεται τώρα στο κέντρο του ιερού περιβόλου, του απροσπέλαστου και συμπαγούς σαν οχυρό. Στην είσοδο, περιστύλιο με τέσσερις δωρικούς κίονες δεσπόζει με τους πελώριους κορμούς του πάνω σε μια σκοτεινή στοά.

Στο απόγειο ο ουρανός είναι γαλήνιος. Η θύελλα όμως μουγκρίζει πάνω στα βουνά της Θράκης που ξετυλίγουν μακριά τις κοιλάδες τους και τις κορυφές τους, μαύρος ωκεανός με σπασμούς από την καταιγίδα και αυλακωμένος από το φως.

Είναι η ώρα της θυσίας. Οι ιερείς της Ροδόπης κάνουν μόνο τη θυσία της φωτιάς. Κατεβαίνουν τα σκαλοπάτια του ναού κι ανάβουν με τη δάδα του ιερού μια προσφορά από αρωματισμένο ξύλο. Στο τέλος, ο αρχιερέας βγαίνει από τον ναό. Ντυμένος, όπως και οι άλλοι, με άσπρα λινά ρούχα, είναι στεφανωμένος με μυρτιά και κυπαρίσσι. Κρατάει εβένινο σκήπτρο με κορυφή από ελεφαντόδοντο και φοράει χρυσή ζώνη που οι κρύσταλλοί της ρίχνουν θαμπές φωτιές, σύμβολα μυστηριακής βασιλείας. Είναι ο Ορφείας.

Οδηγεί από το χέρι έναν μαθητή, παιδί των Δελφών, που περιμένει ωχρός, φοβισμένος και μαγεμένος, με το ρίγος των μυστηρίων, τα λόγια του μεγάλου εμπνευσμένου. Ο Ορφείας τον βλέπει. Για να καθουχάσει τον αγαπητό του μύστη, αγκαλιάζει τρυφερά τις πλάτες του. Τα μάτια του χαμογελάνε, ξαφνικά όμως αστράφτουν. Κι ενώ οι ιερείς γυρίζουν γύρω από τον δωμό και ψέλνουν τον ύμνο της φωτιάς, ο Ορφείας, με ύφος επίσημο, λέει στον αγαπημένο του μύστη τα λόγια της μήησης που ενσταλάζουν, θα 'λεγες, βαθιά στην καρδιά του θείο νέκταρ. Να λοιπόν τα φτερωτά λόγια του Ορφέα στον νεαρό μαθητή:

«Διπλώσου ως το βάθος του εαυτού σου για να υψωθείς στην Αρχή των πραγμάτων, στη μεγάλη Τριάδα που ακτινοβολεί μέσα στον άρχοντα Αιθέρα. Κατανάλωσε το σώμα σου με τη φλόγα της σκέψης σου αποσπάσου από την ύλη, όπως η φλόγα από το ξύλο που κατατρώει. Τότε το πνεύμα σου θα ορμήσει προς τον αγνό αιθέρα των Αιώνιων Αιτιών, όπως ο αετός στον θρόνο του Δία.

»Θα σου αποκαλύψω το μυστικό των κόσμων, τη ζωή της φύσης, την ουσία του Θεού. Άκουσε πρώτα το μεγάλο μυστικό. Ένα μονάχα ον βασιλεύει στον βαθύ ουρανό και μέσα στην άβυσσο της γης, ο βροντερός Δίας, ο αιθέριος Δίας. Αυτός είναι και η βαθιά σκέψη και το ισχυρό μίσος και η γλυκιά αγάπη. Βασιλεύει μέσα στο βάθος της γης και στα ύψη του έναστρου ουρανού: πνοή των πραγμάτων, φλόγα αδάμαστη, αρσενικό και θηλυκό, ένας βασιλιάς, μια εξουσία, ένας θεός, ένας μεγάλος δάσκαλος.

»Ο Δίας είναι ο θείος και η θεία Σύζυγος. Άντρας και γυναίκα, πατέρας και μητέρα. Από τον ιερό τους γάμο, από τον αιώνιο υμέναιό τους βγαίνουν αδιάκοπα η φωτιά και το νερό, η γη κι ο αιθέρας, η νύχτα και η ημέρα, οι περήφανοι Τιτάνες, οι ανίκητοι θεοί και το κινούμενο σπέρμα των ανθρώπων.

»Οι έρωτες του Ουρανού και της Γης δεν είναι γνωστοί στους βέβηλους. Τα μυστήρια του Συζύγου και της Συζύγου αποκαλύπτονται μόνο στους θείους ανθρώπους. Εγώ θα φανερώσω μόνο αυτό που είναι αληθινό. Πριν από λίγο η βροντή συγκλόνιζε τους βράχους αυτούς. Ο κεραυνός έπεφτε σαν ζωντανή φωτιά, σαν φλόγα που σκορπάει. Και οι αντίλαλοι των δουνών μού-

γκριζαν από χαρά. Εσύ όμως έτρεμες, γιατί δεν γνώριζες από πού προέρχεται η φωτιά αυτή ούτε πού χτυπάει. Είναι το πυρ το αρσενικό, σπέρμα του Δία· κινείται μέσα σε όλα τα όντα. Όταν πέφτει ο κεραυνός, το πυρ εκπορεύεται από το δεξί του χέρι. Εμείς όμως, οι ιερείς του, γνωρίζουμε την ουσία του αποφεύγουμε και καμιά φορά διευθύνουμε τα βέλη του.

»Και τώρα, δεσ το στερέωμα. Κοίταξε εκείνο τον λαμπρό κύκλο με αστερισμούς, που πάνω του είναι ριγμένη η λεπτή εσάρπα του γαλαξία, σκόνη από ήλιους και κόσμους. Δες πώς φεγγοβολάει ο Ωρίων, πώς τρεμοσβήνουν οι Δίδυμοι, πώς αστράφτει η Λύρα. Είναι το σώμα της θείας Συζύγου που γυρίζει μέσα σ' αυτή την αρμονία από τα τραγούδια του ιλίγγου. Κοίταξε με τα μάτια του πνεύματος και θα δεις το αναποδογυρισμένο της κεφάλι, τους απλωμένους βραχίονές της, και θ' ανασηκώσεις το πέλλο της, το κατάσπαρτο άστρα.

»Ο Δίας είναι ο θείος και η θεία Σύζυγος. Να το πρώτο μυστήριο.

»Τώρα όμως, παιδί των Δελφών, προετοιμάσου για τη δεύτερη μήση. Ανατρίχιασε, κλάψε, ευχαριστήσου, λάτρεψε! Πατί το πνεύμα σου θα θυθιστεί στη φλογερή ζώνη, όπως ο μεγάλος Δημιουργός ανακατώνει την ψυχή με τον κόσμο μέσα στο κύπελλο της ζωής. Όταν ποτιστούν στο μεθυστικό αυτό κύπελλο, όλα τα όντα λησμονούν τη θεία διαμονή τους και κατεβαίνουν μέσα στην επίπονη άδυσο των γεννήσεων.

»Ο Δίας είναι ο μεγάλος Δημιουργός. Ο Διόνυσος είναι ο γιος του, ο εκδηλωμένος Λόγος του. Ο Διόνυσος, το ακτινοβόλο πνεύμα, η ζωντανή διάνοια, φεγγοβολούσε μέσα στο σπίτι του πατέρα του, στο ανάκτορο του ακίνητου Αιθέρα. Μια μέρα, θυθισμένος μέσ' από τους αστερισμούς στις αδύσσους του ουρανού, είδε στα γαλάζια βάθη την αντανάκλαση της ίδιας του της εικόνας που του πρότεινε τα χέρια. Γοητευμένος από το όμορφο αυτό φάντασμα, ερωτευμένος με τ' ομοιώμά του, όρμησε να το αδράξει. Η εικόνα όμως απομακρύνονταν, ξέφευγε συνεχώς. Στο τέλος βρέθηκε σε μια σκιερή και αρωματισμένη κοιλάδα, απολαμβάνοντας τις γλυκές αύρες που χάιδευαν το σώμα του. Μέσα σε μια σπηλιά διέκρινε την Περσεφόνη. Η Μαία, η όμορφη ανυφάντρα, ύφαινε πέλλο όπου φαίνονταν να κυματίζουν οι

εικόνες όλων των όντων. Σταμάτησε μπροστά στη θεϊκή παρθένο άφωτος από τη γοητεία της. Εκείνη τη στιγμή, οι περήφανοι Τιτάνες και οι ελεύθερες Τιτανίδες τον κοίταξαν. Οι πρώτοι ζηλότυποι για την ομορφιά του, οι άλλες τρελές από έρωτα, ρίχτηκαν όλοι πάνω του σαν μανιασμένα στοιχειά και τον έκαναν κομμάτια. Έπειτα, αφού μοιράστηκαν τα μέλη του, τα έβρασαν σε νερό και έθαψαν την καρδιά του. Ο Δίας κατακεραυνώσε τους Τιτάνες και η Αθηνά μετέφερε την καρδιά του Διονύσου στους αιθέρες, όπου έγινε καυτός ήλιος. Από τον καπνό όμως του σώματος του Διονύσου βγήκαν οι ψυχές των ανθρώπων που προχωρούν προς τον ουρανό. Όταν οι ωχρές σκιές θα ξανασιμίσουν με τη σπινθηροβόλα καρδιά του Διονύσου, θ' ανάψουν σαν φλόγες, ο Διόνυσος θ' αναστηθεί στα ύψη του εμπύριου, πιο ζωντανός από ποτέ.

»Να το μυστήριο του θανάτου του Διονύσου. Και τώρα άκουσε το μυστήριο της ανάστασής του. Οι άνθρωποι είναι η σάρκα και το αίμα του Διονύσου. Οι δυστυχισμένοι άνθρωποι είναι τα σκορπισμένα μέλη του που ζητούν το ένα το άλλο και στριφογυρίζουν μέσα στο έγκλημα και το μίσος, στον πόνο και στον έρωτα, μέσ' από χιλιάδες υπάρξεις. Η πύρινη θερμότητα της γης, η άβυσσος των υποχθόνιων δυνάμεων, τους τραβάει πάντοτε μπροστά στην άβυσσο, τους συντρίβει πάντα όλο και περισσότερο. Εμείς όμως, οι μύστες, εμείς που γνωρίζουμε τι βρίσκεται πάνω και τι βρίσκεται κάτω, εμείς είμαστε οι σωτήρες των ψυχών, οι ψυχοπομποί των ανθρώπων. Τους έλκουμε σαν μαγνήτες, κι εμάς με τη σειρά μας μας τραβάνε οι θεοί. Έτσι λοιπόν με ουράνιες μαγείες ξαναφτιάχνουμε το ζωντανό σώμα της θεότητας. Κάνουμε τον Ουρανό να κλαίει και τη γη να χαίρεται. Και κλείνουμε στις ψυχές μας τα δάκρυα όλων των όντων σαν πολύτιμα πετράδια, για να τα μετατρέψουμε σε χαμόγελα. Μέσα μας πεθαίνει ο Θεός και μέσα μας ξαναγεννιέται».

Έτσι μίλησε ο Ορφείας. Ο μαθητής των Δελφών γονάτισε μπροστά στον δάσκαλό του με σηκωμένα τα χέρια, σε στάση ικέτη. Τότε ο αρχιερέας του Δία άπλωσε το χέρι του απαγγέλοντας τα λόγια της χειροτονίας:

«Είθε ο άφατος Δίας κι ο τρισφανερωμένος Διόνυσος, κάτω στον άδη, πάνω στη γη και ψηλά στον ουρανό, να είναι ευνοϊ-

κοί στη νιότη σου και είτε να εμφυσήσουν στην καρδιά σου την επιστήμη των θεών».

Ο μνημένος τότε, αφήνοντας το περιστύλιο του ναού, πήγε κι έριξε στύρακα στη φωτιά του δωμού κι επικαλέστηκε τρεις φορές τον θροντερό Δία. Οι ιερείς περνούσαν ολόγυρά του ψάλλοντας ύμνο. Ο αρχιερέας-βασιλιάς είχε σταθεί κάτω από τη στοά σκεπτικός, με το χέρι ακουμπισμένο σε μια στήλη. Ο μαθητής ξανάρθε κοντά του.

—Μελωδικέ Ορφέα, είπε, αγαπημένε γιε των Αθανάτων και γλυκέ γιατρέ των ψυχών, από τη μέρα που σε άκουσα να ψάλλεις τους ύμνους των θεών στη γιορτή του Δελφικού Απόλλωνα, μάγεψες την καρδιά μου και σε ακολούθησα παντού. Τα τραγούδια σου είναι το κρασί που μεθάει, οι διδασκαλίες σου σαν πικρό πιτό που ελαφρώνει το κατάκοπο σώμα και εμποτίζει τα μέλη με ανανεωμένη δύναμη.

—Σκληρός είναι ο δρόμος που οδηγεί από εδώ κάτω προς τους θεούς, είπε ο Ορφέας που φαίνονταν σαν ν' απαντούσε σ' εσωτερικές μάλλον φωνές παρά στον μαθητή του. Ένα μονοπάτι ανθισμένο, μια απόκριμη πλαγιά, κι έπειτα βράχοι που τους χτυπά ο κεραυνός με γύρω το άπειρο διάστημα, να η μοίρα του Οραματιστή και του Προφήτη της πεδιάδας —μην ψάχνεις πιο πέρα.

—Η δίψα μου, όσο τη σήνεις, μεγαλώνει, είπε ο νεαρός μύστης. Με δίδαξες την ουσία του θεού, αλλά πες μου, μέγале δάσκαλε των μυστηρίων, εμπνευσμένε από τον θείο Έρωτα, θα μπορούσα να τους δω ποτέ;

—Με τα μάτια του πνεύματος, είπε ο αρχιερέας του Δία, αλλά ποτέ με τα μάτια του σώματος. Μα δεν ξέρεις να βλέπεις ακόμα παρά μόνο με τα δεύτερα. Χρειάζεται να δουλέψεις πολύ ή να πονέσεις πολύ για να ανοίξεις τα εσωτερικά σου μάτια.

—Εσύ μονάχα ξέρεις να τ' ανοίξεις, Ορφέα! Μαζί σου τι μπορώ να φοβάμαι;

—Το θέλεις; Άκου λοιπόν! Στη Θεσσαλία στη μαγευτική κοιλάδα των Τεμπών υψώνεται ένας ναός μυστικός, απρόσιτος για τους βέβηλους. Εκεί φανερώνεται στους μύστες και στους οραματιστές ο Διόνυσος. Σε προσκαλώ σ' ένα χρόνο στη γιορτή του και θα σου ανοίξω τα μάτια στον θείο κόσμο, δυθίζοντάς σε σε

μαγικό ύπνο. Ας είναι αγνή ως τότε η ζωή σου και λευκή η ψυχή σου. Γνώριξε, άλλωστε, πως το φως των θεών τρομάζει τους ανίσχυρους και σκοτώνει τους βέβηλους. Έλα όμως στην κατοικία μου. Θα σου δώσω το βιβλίο που σου είναι απαραίτητο για την προετοιμασία σου.

Ο δάσκαλος μπήκε μαζί με τον δελφικό μαθητή στο εσωτερικό του ναού και τον οδήγησε μέσα στο μεγάλο κελί που προορίζονταν γι' αυτόν. Εκεί έκαιγε πάντοτε ένα αιγυπτιακό καντήλι που το κρατούσε ένα φτερωτό πνεύμα από κατεργασμένο σίδηρο. Εκεί, ήταν κλεισμένοι, μέσα σε κιβώτια από ευωδιαστό κέδρο, πολλοί κύλινδροι παπύρου γεμάτοι αιγυπτιακά ιερογλυφικά και φοινικικούς χαρακτήρες, όπως και τα βιβλία που ήταν γραμμένα ελληνικά από τον Ορφέα και περιείχαν τη μαγική επιστήμη και τη μαγική διδασκαλία του.

Δάσκαλος και μαθητής συνομίλησαν στο κελί για κάμποση ώρα μες στη νύχτα.

Διονυσιακή γιορτή στην κοιλάδα των Τεμπών

Αυτό γινόταν στη Θεσσαλία, στη δροσερή κοιλάδα των Τεμπών. Είχε φτάσει η ιερή νύχτα, η αφιερωμένη από τον Ορφέα στα μυστήρια του Διονύσου. Ο μαθητής, οδηγούμενος από έναν υπρέτη του ναού, προχωρούσε σ' ένα στενό και βαθύ μονοπάτι τριγυρισμένο από μυτερούς βράχους. Στη σκοτεινή νύχτα ακουγόταν μόνο το βουητό του ποταμού που κυλούσε μέσα στις καταπράσινες όχθες του. Τέλος φάνηκε τ' ολόγιομο φεγγάρι να ξεπετάγεται πίσω από ένα βουνό. Ο κίτρινος δίσκος του ανέβαινε από τα μαύρα μαλλιά των βράχων. Το λεπτό και μαγνητικό του φως γλίστρησε ως τα βάθη —και έξαφνα η πλανεύτρα κοιλάδα έλαμψε με ολύμπια διαύγεια. Στη στιγμή, ξεσκεπάστηκε ολόκληρη με τις χλοερές σχισμές της, με τα μακριά δασύλλια από πασχαλιές και λεύκες, με τις κρυστάλλινες πηγές της, τις πηγές της που κάλυπταν κρεμασμένοι κισσοί και το γεμάτο δαιδάλους ποτάμι της που ενώνει νησάκια από δέντρα ή κυλάει πλεξούδες από αναδεντράδες.

Ξανθός ατμός, γλνκός ύπνος αγκάλιαζε τα φυτά. Σαν αναστενάγματα από νύφες έμοιαζαν να κάνουν να κυματίζει ο καθρέφτης των πηγών, και διάφοροι ήχοι αυλού έβγαιναν από τις καλαμιές. Πάνω σε όλα πλανιόταν η σιωπηλή γοητεία της Αρτέμιδας.

Ο μαθητής των Δελφών θημάτιζε σαν να ονειρευόταν. Καμιά φορά σταματούσε για να εισπνεύσει την ευχάριστη ευωδιά από το αγιόκλημα και την πικροδάφνη. Αλλά η μαγική διαύγεια κράτησε πολύ λίγο. Το φεγγάρι σκεπάστηκε από ένα σύννεφο. Όλα ξανάγιναν μαύρα, οι βράχοι ξαναπήραν τ' απειλητικά τους

σχήματα και σκόρπια φώτα έλαμψαν απ' όλες τις μεριές, κάτω από τα πυκνά δέντρα, κοντά στις όχθες του ποταμού και στα βάθη της κοιλάδας.

—Είναι οι μύστες, είπε ο ηλικιωμένος οδηγός του ναού, ξεκινούν την πορεία. Κάθε ομάδα έχει τον οδηγό της με τη δάδα. Θα τους ακολουθήσουμε.

Οι ταξιδιώτες συνάντησαν ομάδες που έβγαιναν από τα δασύλλια κι άρχιζαν την πορεία. Είδαν να περνούν πρώτα οι μύστες του νεαρού Βάχχου, νεανίες ντυμένοι με μακριούς χιτώνες από λεπτό λινό και στεφανωμένοι με κισσό. Κρατούσαν κύπελλα από σκαλιστό ξύλο, σύμβολα του κυπέλλου της ζωής. Μετά ήρθαν περήφανοι και θαρραλέοι νεαροί. Λέγονταν «μύστες του αγωνιστή Ηρακλή». Κοντοί χιτώνες, γυμνές γάμπες, με τη λεοντή ριγμένη ανάμεσα στους ώμους και στη μέση, με στεφάνια ελιάς στο κεφάλι. Μετά ήρθαν οι εμπνευσμένοι, οι μύστες του διαμελισμένου Βάχχου, με το ριγωτό τομάρι του πάνθηρα γύρω από το σώμα τους, με πορφυρές ταινίες στα μαλλιά, με θύρσο στα χέρια.

Περνώντας από τη σπηλιά, είδαν απ' έξω γονατισμένους στη γη τους μύστες που έκλαιγαν τους πεθαμένους συγγενείς ή φίλους. Τραγουδούσαν χαμηλόφωνα: «Αϊδωνέα, Αϊδωνέα, δώσε μας πίσω αυτούς που μας έχεις πάρει ή κατέβασέ μας στο βασίλειό σου». Ο αέρας χανόταν μέσα στη σπηλιά και φαινόταν σαν να επεκτείνεται κάτω από τη γη με γέλια και λυγμούς πένθιμους. Ξαφνικά ένας μύστης στράφηκε προς τον μαθητή των Δελφών και του είπε: «Διάβηκες το κατώφλι του Αϊδωνέα, δεν θα ξαναδείς ποτέ το φως των ζωντανών». Ένας άλλος τον άγγιξε περνώντας και του είπε: «Σκιά, θα είσαι η λεία της σκιάς. Εσύ που έρχεσαι από τη νύχτα, ξαναγύρνα μέσα στο Έρεβος». Και τρέχοντας χάθηκε.

Ο μαθητής των Δελφών, παγωμένος από τον φόβο, ψέλλισε στον οδηγό του:

«Τι σημαίνει αυτό;». Ο υπηρέτης του ναού έκανε πως δεν κατάλαβε. Είπε μονάχα: «Πρέπει να διαβείς το γεφύρι. Κανένας δεν ξεφεύγει το τέρμα».

Πέρασαν ένα ξύλινο γεφύρι του Πηνειού.

—Από πού έρχονται αυτές οι παραπονεμένες φωνές κι αυτή

η μελωδία του θρήνου; είτε ο νεοφώτιστος. Ποιες είναι αυτές οι άσπρες σκιές που προχωρούν κάτω από τις λεύκες σε μακριές σειρές;

—Είναι γυναίκες που πάνε να μνηθούν στα μυστήρια του Διονύσου.

—Γνωρίζεις τα ονόματά τους;

—Εδώ κανένας δεν γνωρίζει το όνομα κανενός και ο καθένας λησμονεί το δικό του. Γιατί, όπως οι μύστες αφήνουν τα λερωμένα ρούχα τους στην είσοδο του αγιασμένου χώρου για να λουστούν στο ποτάμι και να φορέσουν ύστερα τους καθαρούς λινούς χιτώνες, έτσι καθένας αφήνει και το όνομά του για να πάρει άλλο. Για επτά νύχτες και επτά μέρες αλλάζει κανείς, περνάει σε άλλη ζωή. Πρόσεξε όλες αυτές τις θεωρίες γυναικών. Δεν είναι συγκεντρωμένες ανάλογα με τις οικογένειές τους και τις πατρίδες τους, αλλά ανάλογα με τον θεό που τις εμπνέει.

Είδαν μια παρέλαση από νέα κορίτσια, στεφανωμένα με ναρκίσσους, με γαλάζιους πέπλους που ο οδηγός τα ονόμαζε «οι συντρόφισσες νύμφες της Περσεφόνης». Κρατούσαν σφιγμένα σεμνά στην αγκαλιά τους νάρθηκες, υδρίες κι αναθηματικά αγγεία. Ύστερα έρχονταν, με κόκκινους πέπλους, οι μυστικές ερωμένες, οι θερμές σύζυγοι και οι αναζητήτριες της Αφροδίτης. Μπήκαν μέσα στο πυκνό δάσος. Από εκεί άκουσαν να βγαίνουν ορμητικές επικλήσεις, ανακατωμένες με θρήνους.

Σιγά σιγά ησύχασαν. Έπειτα στήθηκε ένας περιπαθής χορός μέσ' από το σκοτεινό δάσος των μύρτων κι ανέβηκε προς τον ουρανό, με αργούς παλμούς:

«Έρωτα, μας πλήγωσες! Αφροδίτη, τσάκισες τα μέλη μας! Σκεπάσαμε τον κόλπο μας με δέρμα ελαφιού, αλλά μέσα στα στήθια μας φέρουμε τη ματωμένη πορφύρα των πληγών μας. Η καρδιά μας είναι μαγκάλι που καταδροχθίζει. Άλλες πεθαίνουν από φτώχεια, εμάς μας λιώνει ο έρωτας. Καταδροχθισέ μας, Έρωτα, Έρωτα, ή λύτρωσέ μας, Διόνυσε».

Μια άλλη θεωρία προχώρησε. Οι γυναίκες αυτές ήταν ντυμένες στα μαύρα, είχαν πέπλα μακριά που σέρνονταν πίσω τους κι όλες τις έθλιβε κάποιο μεγάλο πένθος. Ο οδηγός τις ονόμασε «οι κλαίουσες της Περσεφόνης». Σ' εκείνο το μέρος βρισκόταν ένα μεγάλο μαρμάρινο μανσωλείο, σκεπασμένο με κισσό. Γονά-

τισαν ολόγυρα, έλυσαν τα μαλλιά τους κι έβγαλαν δυνατές κραυγές. Στη στροφή του πόθου απάντησαν με την αντιστροφή του πόνου. Έλεγαν:

«Περσεφόνη, είσαι νεκρή, αρπαγμένη από τον Αΐδωνέα. Κατέβηκες στο βασίλειο των νεκρών. Αλλά εμείς που θρηνούμε τον πολυαγαπημένο, εμείς είμαστε ζωντανές νεκρές. Ας μην ανατείλει και πάλι η μέρα. Μακάρι η γη που σε σκεπάζει, ω μεγάλη θεά, να μας δώσει τον αιώνιο ύπνο, μακάρι να πλανιέται η σκιά μου ενωμένη με την αγαπημένη σκιά! Εισάκουσέ μας, Περσεφόνη! Περσεφόνη!».

Μπροστά στις περιεργες αυτές σκηνές, μέσα στο μεταδοτικό παραλήρημα αυτών των πόνων, ο μαθητής των Δελφών ένιωσε τον εαυτό του να κατέχεται από χίλια αντιφατικά και βασανιστικά συναισθήματα. Δεν ήταν πια ο ίδιος. Οι πόθοι, οι σκέψεις, οι αγωνίες όλων αυτών των όντων είχαν γίνει δικό του πόθοι και δικές του αγωνίες. Η ψυχή του συντρίφτηκε για να γίνει χίλια σώματα. Θανάσιμη αγωνία τον διαπερνούσε. Δεν ήξερε αν ήταν άνθρωπος ή σκιά.

Τη στιγμή εκείνη ένας μύστης που περνούσε σταμάτησε και είπε:

«Ειρήνη στις πονεμένες σκιές. Βασανισμένες γυναίκες, επιθυμήστε το φως του Διονύσου. Ο Ορφέας σας περιμένει». Τον περιτριγύρισαν όλες σιωπηλά, μαδώντας μπροστά του τα στεφάνια από ασφόδελους, κι εκείνος με τον θύρσο του τους έδειξε τον δρόμο. Οι γυναίκες πήγαν να πιουν από μια βρύση, μέσα σε ξύλινα κύπελλα. Οι θεωρίες σχηματίστηκαν και πάλι και η συνοδεία ξανάρχισε τον δρόμο της.

Τα νεαρά κορίτσια προπορεύονταν. Τραγουδούσαν θρήνο με την επωδό:

«Ανακινήστε τις παπαρούνες, πιείτε το νερό της λήθης. Δώσε μας το ποθητό λουλούδι, κι ας ανθίσει, πάλι ο νάρκισσος για τις αδελφές μας. Περσεφόνη! Περσεφόνη!».

Ο μαθητής προχώρησε αρκετά μαζί με τον οδηγό του. Πέρασε από λιβάδια όπου φύτρωναν ασφόδελοι. Περιπάτησε κάτω από τον ίσκιο που έριχναν οι λεύκες με το θλιβερό μουρμούρισμά τους. Άκουσε τραγούδια πένθιμα που αντηχούσαν στον αέρα και δεν ήξερε από πού έρχονταν. Είδε φριχτές μάσκες

κρεμασμένες πάνω σε δέντρα και κέρινες εικόνες σαν σπαργαλωμένα παιδάκια. Εδώ κι εκεί περνούσαν βάρκες το ποτάμι με ανθρώπους σιωπηλούς σαν νεκρούς. Τέλος η κοιλάδα πλάτυνε, ο ουρανός έγινε καθαρός στα ψηλά βουνά και φάνηκε η αυγή. Μακριά έβλεπε κανείς τις σκοτεινές κλεισούρες της Όσας, αυλακωμένες από αβύσσους εκεί που μαζεύονται οι βράχοι και κατακυλούν. Πιο κοντά, στη μέση ενός κύκλου από βουνά, ψηλά σ' έναν κατάφυτο λόφο έλαμπε ο ναός του Διονύσου.

Ο ήλιος χρύσωνε κιόλας τις ψηλές κορυφές. Όσο πλησίαζαν στον ναό, έβλεπαν να έρχονται απ' όλα τα μέρη όμιλοι μυστών, θεωρίες γυναικών, συνοδείες μνημένων. Το επιφανειακά σοβαρό πλήθος, αυτό που ταραζόταν εσωτερικά από ανυπόμονη προσμονή, συναντήθηκε στους πρόποδες του λόφου και άρχισε ν' ανεβαίνει προς το ιερό. Χαιρετίζονταν όλοι σαν φίλοι, κουνώντας τους κλάδους και τους θύρσους. Ο οδηγός εξαφανίστηκε, και ο μαθητής των Δελφών, χωρίς να καταλάβει πώς, βρέθηκε μέσα σε όμιλο μυστών με μαλλιά λαμπερά που τα είχαν δεμένα με στεφάνια και ταινίες με διάφορα χρώματα. Ποτέ του δεν τους είχε δει, νόμιζε όμως ότι τους αναγνώριζε με κάποια γεμάτη ευτυχία θύμηση. Εκείνοι φαίνονταν να τον περίμεναν, γιατί τον χαιρετούσαν σαν αδελφό και τον συνέχαιραν για την ευτυχή άφιξή του.

Παρασυρμένος από τον όμιλο και σαν να προχωρούσε πάνω σε φτερά, ανέβηκε ως τα σκαλοπάτια του ναού. Εκείνη τη στιγμή, μια εκτυφλωτική ακτίνα φωτός έπεσε στα μάτια του. Ήταν ο ήλιος που ανέτειλε κι έριχνε το πρώτο του βέλος μέσα στην κοιλάδα που πλημμύρισε με τις λαμπερές του ακτίνες όλον εκείνο τον κόσμο των μυστών και των μνημένων που ήταν συναγμένος στα σκαλοπάτια του ναού και σε ολόκληρο τον λόφο.

Σε λίγο μια χορωδία έψελνε τον παιάνα. Οι χάλκινες πύλες του ναού άνοιξαν από μόνες τους, κι ακολουθούμενος από τον Ερμή κι από τον δαδούχο, εμφανίστηκε ο προφήτης, ο ιεροφάντης, ο Ορφέας. Ο μαθητής των Δελφών τον αναγνώρισε και σίρτησε από χαρά. Ντυμένος με πορφύρα, κρατώντας λύρα χρυσελεφάντινη, ο Ορφέας ακτινοβολούσε αιώνια νεότητα. Είπε:

«Χαιρετίζω εσάς όλους που ήρθατε για να ξαναγεννηθείτε, ύστερα από τις θλίψεις της γης, και που αυτή τη στιγμή ανα-

γεννιέστε. Ελάτε να πιείτε το φως του ναού, εσείς που έρχεστε μέσ' από τη νύχτα, μύστες, γυναίκες, μνημένοι. Ελάτε να χαρείτε, εσείς που υποφέρατε. Ελάτε να ξεκουραστείτε εσείς που αγωνιστήκατε. Ο ήλιος που επικαλούμαι πάνω στα κεφάλια σας και θα λάμψει στις ψυχές σας δεν είναι ο ήλιος των θνητών. Είναι το αγνό φως του Διονύσου, ο μεγάλος ήλιος των μνημένων. Με τα δάσανα που περάσατε, με τη δοκιμασία που σας οδηγεί, θα νικήσετε.

»Αν πιστεύετε στα θεϊκά λόγια, έχετε νικήσει από τώρα. Γιατί μετά από τη μακριά διαδρομή των σκοτεινών υπάρξεων θα βγείτε τελικά έξω από τον οδυνηρό κύκλο των γεννήσεων κι όλοι σας θα ξαναβρεθείτε, σαν ένα σώμα, σαν μία ψυχή, μέσα στο άπλετο φως του Διονύσου.

»Η θεία σπίθα που μας οδηγεί πάνω στη γη είναι μέσα μας. Γίνεται φλόγα μέσα στον ναό κι αστέρι στον ουρανό. Έτσι μεγαλώνει το φως της αλήθειας! Ακούστε την εφτάχορδη λύρα που πάλλεται, τη λύρα του θεού... Κάνει τους κόσμους να κινούνται. Ακούστε καλά! Ο ήχος σάς διαπερνά... και θ' ανοίξουν τα βάθη του ουρανού.

»Βοήθεια στους ανίσχυρους, παρηγοριά σ' αυτούς που πάσχουν, ελπίδα όλων! Δυστυχία όμως στους κακούς και στους βέβηλους! Θα τα χάσουν. Γιατί μέσα στην έκσταση των μυστηρίων καθένας βλέπει ως τα βάθη την ψυχή του άλλου. Τους κακούς τραυματίζει ο τρόμος και τους βέβηλους ο θάνατος.

»Και τώρα που ο Διόνυσος έλαμψε πάνω σας, επικαλούμαι τον ουράνιο και παντοδύναμο έρωτα. Ας βρίσκεται μέσα στις αγάπες σας, στα δάκρυά σας, στις χαρές σας. Αγαπάτε, γιατί τα πάντα αγαπάνε. Ν' αγαπάτε όμως το φως κι όχι τα σκοτάδια. Σε όλο το ταξίδι να θυμόσαστε το τέρμα. Όταν ξαναγυρίζουν οι ψυχές μέσα στο φως, φέρουν πάνω στο αστρικό τους σώμα, σαν απαίσια σημάδια, όλα τα σφάλματα της ζωής τους... Για να τα σβήσουν, πρέπει να εξιλεωθούν και να ξαναγυρίσουν στη γη... Οι καθαροί όμως και οι ισχυροί πάνε στον ήλιο του Διονύσου. Και τώρα, ψάλετε το Ευοί!».

Ευοί! φώναξαν οι κήρυκες στους τέσσερις τοίχους του ναού. Ευοί! αντήχησαν και τα κύμβαλα. Ευοί! απάντησε μ' ενθουσιασμό η ομήγυρη, συγκεντρωμένη στα σκαλοπάτια του ιερού. Και

η κραυγή του Διονύσου, η ιερή επίκληση στην αναγέννηση, στη ζωή, κύλησε στην κοιλάδα, ξαναιπωμένη από χίλια στήθη, επιστρέφοντας απ' όλους τους αντίλαλους των βουνών. Και οι βοσκοί των άγριων φαραγγιών της Όσσας, ανεβασμένοι με τα κοπάδια τους ψηλά στα δάση, κοντά στα σύννεφα, απάντησαν: Ευοί!..

Επίκληση

Η γιορτή πέρασε σαν όνειρο —είχε βραδιάσει. Οι χοροί, τα τραγούδια και οι προσευχές είχαν τελειώσει μέσα σε μια ομιχλώδη δροσιά. Ο Ορφέας και ο μαθητής του κατηφόρισαν από κάποια υπόγεια στοά στην ιερή κρύπτη που απλώνονταν ως την καρδιά του βουνού, όπου μονάχα στον Ιεροφάντη επιτρεπόταν η είσοδος. Εκεί ο εμπνευσμένος των θεών παραδινόταν στους διαλογισμούς του ή εκτελούσε μαζί με τους μαθητές του τα υψηλά καθήκοντα της μαγείας και της θεουργίας.

Γύρω τους εκτεινόταν ένας πλατύς και γεμάτος σπηλιές χώρος. Δυο δάδες στερεωμένες στη γη φώτιζαν θαμπά τους ραγισμένους τοίχους και τα σκοτεινά βάθη. Λίγα βήματα πιο κει, μια μαύρη σχισμάδα έχαινε στο έδαφος. Ζεστός αέρας έβγαινε από το βάραθρο εκείνο, που φαινόταν πως κατέβαινε στα έγκατα της γης. Ένας μικρός βωμός, όπου έκαιγε φωτιά από ξερές δάφνες, και μια σφίγγα ήταν στις άκρες του. Πολύ μακριά, σε αμέτρητο ύψος, η σπηλιά φωτιζόταν από τον έναστρο ουρανό μέσ' από μια λοξή σχισμάδα. Αυτή η ωχρή ακτίνα ανοιχτογάλαζου φωτός έμοιαζε με το μάτι του στερεώματος που δυθιζόταν σ' εκείνη την άβυσσο.

—'Ηπιες από τις κρήνες του άγιου φωτός, είπε ο Ορφέας, μπήκες μέσα στα άδυτα των μυστηρίων με αγνή καρδιά. Έρθε η σημαντική ώρα που θα σε κάνω να εισχωρήσεις ως τις πηγές της ζωής και του φωτός. Εκείνοι που δεν σήκωσαν το πυκνό πέπλο που σκεπάζει από τα μάτια των ανθρώπων τα θαυμαστά αόρατα, αυτοί δεν έγιναν γιοι των θεών. Άκουσε λοιπόν τις

αλήθειες που πρέπει να κρύβεις από το πλήθος, αυτές που συνιστούν την ισχύ των ιερών αδύτων.

Ο Θεός είναι ένας και όμοιος με τον εαυτό του. Βασιλεύει παντού. Οι θεοί όμως είναι πάρα πολλοί και αδιάφοροι, γιατί η θεότητα είναι αιώνια και άπειρη. Οι μεγαλύτεροι θεοί είναι οι ψυχές των αστέρων. Ήλιοι, αστέρες, γαίες και φεγγάρια, κάθε αστέρι έχει τη δική του ψυχή, και όλες τους είναι θγαλμένες από την ουράνια φωτιά του Δία και από το αρχικό φως. Μισοσυνειδητά, απροσπέλαστα, αμετάβλητα, κυβερνούν το μεγάλο σύμπαν με τις κανονικές κινήσεις. Λοιπόν, κάθε αστέρι που κυλάει σέρνει μέσα στην αιθέρια σφαίρα του φύλαγγες από ημιθέους ή ψυχές ακτινοβόλες. Αυτά κάποτε ήταν άνθρωποι και, αφού κατέβηκαν τα σκαλοπάτια των βασιλείων, μετά ανέβηκαν δοξασμένα τους κύκλους, για να γλιτώσουν τελικά από τον κύκλο των γεννήσεων. Μέσω αυτών των θεϊκών πνευμάτων αναπνέει ο θεός, ενεργεί, παρουσιάζεται —τι λέω;— είναι η πνοή της ζωντανής του ψυχής, οι ακτίνες της αιώνιας συνειδητής τους. Διοικούν τις στρατιές των κατώτερων πνευμάτων που δίνουν ζωή στα στοιχεία. Διευθύνουν τους κόσμους. Μας κυκλώνουν και από κοντά και από μακριά, και είναι φτιαγμένα από θεία ουσία, ντύνονται όμως με μορφές που αλλάζουν πάντοτε, ανάλογα με τους λαούς, τους χρόνους και τους τόπους.

Ο ασεβής που τ' αρνείται τα τρέμει. Ο ευσεβής τα λατρεύει χωρίς να τα γνωρίζει. Ο μύστης τα γνωρίζει, τα τραβάει και τα βλέπει. Αν αγωνίστηκα να βρω αρτούς τους θεσμούς, αν αφήφρα τον θάνατο, αν κατέβηκα, όπως λένε, στον άδη, αυτά όλα τα έκανα για να δαμάσω τους δαίμονες της αβύσσου, για να επικαλεστώ τους θεούς που είναι ψηλά για την αγαπημένη μου Ελλάδα, για να σμίξει ο ουρανός με τη γη, για ν' ακούει η γοητευμένη γη τις θείες φωνές. Η ουράνια ομορφιά θα ενσαρκωθεί μέσα στη σάρκα των γυναικών, η φωτιά του Δία θα διαποτίσει το σώμα των ηρώων. Και πολύ προτού ανεβούν προς τ' αστέρια, οι γιοι των θεών θ' ακτινοβολήσουν σαν τους αθάνατους.

Ξέρεις τι είναι η λύρα του Ορφέα; Είναι ο απόηχος των εμπνευσμένων ναών. Για χορδές έχουν θεούς. Στο άκουσμα της μουσικής τους η Ελλάδα θα συγχορδιστεί σαν μία λύρα και θα τραγουδήσει με λαμπρούς ρυθμούς, ακόμα και το μάμαρο, με ουράνιες αρμονίες.

Τώρα θα επικαλεστώ τους θεούς μου, για να παρουσιαστούν ζωντανοί μπροστά σου και να σου δείξουν, μέσα σε οπτασία προφητική, τον μυστικό υμέναιο που προετοιμάζω για τον κόσμο και που θα τον δουν και οι μύστες.

Ξάπλωσε κάτω από τον δράχο. Μη φοβάσαι τίποτα. Ένας ύπνος μαγικός θα κλείσει τα βλέφαρά σου, όμως στην αρχή θα τρέμεις και θα δεις τρομακτικά πράγματα. Μετά όμως, ένα γλυκύτατο φως, μια ευδαιμονία άγνωστη θα πλημμυρίζει τις αισθήσεις σου και το είναι σου.

Ο μαθητής είχε διπλωθεί κιόλας μέσα στο κοίλωμα που ήταν σκαλισμένο μέσα στον δράχο σε σχήμα κρεβατιού. Ο Ορφέας έριξε αρώματα στη φωτιά του βωμού. Ύστερα πήρε το εβένινο σκήπτρο του που 'χε στη λαβή ένα κρύσταλλο λαμπρό, πήγε κοντά στη σφίγγα και άρχισε την επίκληση με φωνή βαθιά:

«Κυβέλη, Κυβέλη! Μεγάλη μητέρα, άκουσέ με! Αγέννητο φως, φλόγα ευκίνητη, αιθέρια, που πάντοτε αναπηδάς μέσα στα διαστήματα, που κλείνεις μέσα σου τις απηχήσεις και τις εικόνες όλων των πραγμάτων! Καλώ τους δρομείς σου που αστράφτουν από φως! Ω παγκόσμια ψυχή, που σπέρνεις ήλιους, που αφήνεις να κυλιέται μέσα στον αιθέρα ο κάτασπρος μανδύας σου φως λεπτότατο, κρυμμένο, αόρατο στα μάτια της σάρκας· μεγάλη μητέρα των Κόσμων και των Θεών, εσύ που κλείνεις μέσα σου τους αιώνιους τύπους! Αρχαία Κυβέλη, σ' εμένα, σ' εμένα έλα! Στο όνομα του μαγικού μου θύρσου, στο όνομα της συμφωνίας μου με τις Δυνάμεις, στην ψυχή της Ευρυδίκης!.. Σε επικαλούμαι, πολύμορφη Σύζυγε, πειθαρχική, που δονείσαι με τη φωτιά του Αιώνιου Άρρενος. Από το πιο ψηλό μέρος του διαστήματος, από το πιο βαθύ μέρος της αβύσσου, απ' όλα τα μέρη, έλα πλημμύρισε, γέμισε τη σπηλιά αυτή με τα ρευστά σου. Τρυγύρισε τον γιο των Μυστηρίων με οχυρό διαμαντένιο και κάνε τον να δει στους βαθιούς σου κόλπους τα Πνεύματα της Αβύσσου, της Γης και των Ουρανών!».

Στα λόγια αυτά, υπόγεια θρονή τραντάξε τα βάθη της αβύσσου, και ολόκληρο το βουνό σείστηκε. Κρύος ιδρώτας πάγωσε το σώμα του μαθητή. Δεν έβλεπε πια τον Ορφέα, παρά μόνο μέσ' από καπνό που πύκνωνε συνέχεια. Σε μια στιγμή προσπάθησε να παλέψει με μια φοβερή δύναμη που τον συνέτριβε. Το

μυαλό του όμως θόλωσε και η θέλησή του εκμηδενίστηκε. Δοκίμασε τη φρίκη αυτού που πνίγεται, που καταπίνει με ανοιχτό το στόμα το νερό και ο φριχτός σπασμός σβήνει μέσα στα σκοτάδια του ασυνείδητου.

Όταν συνήλθε, νύχτα βασίλευε γύρω του, νύχτα που τη διαπερνούσε ένα χλομό και λασπωμένο μισόφωτο. Για ώρα πολλή κοίταζε χωρίς να βλέπει τίποτα. Πού και πού ένιωθε σαν ν' αγγίζουν το δέρμα του αόρατες νυχτερίδες. Στο τέλος, αόριστα κάπως, φαντάστηκε πως είδε να κινούνται μέσα σ' αυτά τα σκοτάδια τερατώδεις μορφές, κένταυροι, ύδρες και γοργόνες. Το πρώτο πράγμα που παρατήρησε καθαρά ήταν μια μεγάλη μορφή γυναίκας καθισμένης σε θρόνο. Τη σκέπαζε μακρύ πέπλο με πένθιμες πτυχές, σπαρμένο με μισοσκοτεινά αστέρια· φορούσε στεφάνι από παπαρούνες. Τα διάπλατα μάτια της αγρυπνούσαν ακίνητα. Πλήθος ανθρώπινες σκιές κινούνταν γύρω της σαν κουρασμένα πουλιά και σιγοτραγουδούσαν:

«Βασίλισσα των νεκρών, ψυχή της γης, Περσεφόνη! Είμαστε κόρες του ουρανού. Γιατί είμαστε εξόριστες στο σκοτεινό σου βασίλειο; Ω θερίστρα τ' ουρανού, γιατί έδρεψες τις ψυχές μας, που άλλοτε πετούσαν ευτυχισμένες μέσα στο φως, ανάμεσα στις αδελφές τους, στους κάμπους του αιθέρα;».

Η Περσεφόνη απάντησε: «Έδρεψα τον νάρκισσο, ξάπλωσα στο νυφικό κρεβάτι. Ήπια τον θάνατο με τη ζωή. Υποφέρω κι εγώ όπως κι εσείς μες στα σκοτάδια».

—Πότε θα λυτρωθούμε; είπαν στενάζοντας οι ψυχές.

—Όταν θα έρθει ο ουράνιος σύζυγός μου, ο θεός λυτρωτής, απάντησε η Περσεφόνη.

Τότε παρουσιάστηκαν γυναίκες τρομερές. Τα μάτια τους ήταν ποτισμένα με αίμα, τα κεφάλια τους στεφανωμένα με δηλητηριώδη φυτά. Γύρω από τα χέρια τους κι από το μισόγυμνο σώμα τους στριφογύριζαν φίδια, που τα χρησιμοποιούσαν για μαστίγια: «Ψυχές, φαντάσματα!», έλεγαν με τις σφουριχτές τους φωνές, «μην ακούτε την άμυαλη βασίλισσα των νεκρών. Είμαστε οι ιέρειες της σκοτεινής ζωής, υπηρέτριες των στοιχείων και των τεράτων του κάτω κόσμου, Βακχίδες στη γη, Ερινύες στα Τάρταρα. Εμείς είμαστε οι αιώνιες βασίλισσές σας, άτυχες ψυχές. Δεν θα βγείτε από τον καταραμένο κύκλο των γεννήσεων, θα

σας αναγκάσουμε με τα μαστίγια μας να μπείτε πάλι μέσα. Να συστρέφεστε για πάντα, μέσ' από τους σφυριχτούς κρίκους των φιδιών μας, μέσα στα δεσμά του πόθου, του μίσους και της τύχης». Τότε όρμησαν αναμαλλιασμένες πάνω από το σκοτάδι των τρελών ψυχών που άρχισαν να στριφογυρίζουν μέσα στους ανέμους κάτω από τα χτυπήματα των μαστιγίων τους, σαν στρόβιλος από φύλλα ξερά, αναστενάζοντας βαθιά. Στο θέαμα αυτό η Περσεφόνη χλόμιασε, έμοιαζε, λες, με φάντασμα του φεγγαριού. Ψιθύρισε: «Ο Ουρανός... το φως... οι θεοί... ένα όνειρο!.. Ύπνος, αιώνιος ύπνος».

Το στέμμα της από παπαρούνες μαράθηκε, τα μάτια της έκλεισαν από αγωνία. Η βασίλισσα των νεκρών έπεσε σε λήθαργο πάνω στον θρόνο της —κι ύστερα όλα χάθηκαν μέσα στα σκοτάδια.

Η οπτασία άλλαξε. Ο μαθητής των Δελφών είδε τον εαυτό του μέσα σε μια ολοπράσινη κοιλάδα. Στο βάθος ήταν ο Όλυμπος. Μπροστά σ' ένα μαύρο άντρο κοιμόταν πάνω σε στρώμα από άνθη η όμορφη Περσεφόνη. Ναρκισσένιο στέμμα αντικαθιστούσε στα μαλλιά της το στεφάνι από τις πένθιμες παπαρούνες, και η χαραυγή μιας αναγεννώμενης ζωής έριχνε στις παρειές της λαμπερή απόχρωση. Οι σκούροι πλόκαμοι των μαλλιών της έπεφταν στους ώμους της με την αστραφτερή τους στίλβη, και τα ρόδα του κόλπου της, ανασηκωμένα γλυκά, φαίνονταν σαν να καλούσαν τα φιλιά των ανέμων. Νύμφες χόρευαν σ' ένα λιβάδι. Λευκά σύννεφα ταξίδευαν στον γαλάζιο αιθέρα. Μια λύρα αντηχούσε μέσα σ' ένα ναό...

Στη χρυσή φωνή της, στους ιερούς ρυθμούς της, ο μαθητής άκουσε την εσωτερική μουσική των πραγμάτων. Γιατί από τα φύλλα, από τα κύματα, από τις σπηλιές έβγαινε μια ασώματη και τρυφερή μελωδία. Οι μακρινές φωνές των μνημένων γυναικών που σέρνανε τους χορούς τους πάνω στα βουνά, έφταναν ως τ' αυτιά του σαν οπασμένες αρμονίες! Άλλες, ταραγμένες, επικαλούνταν τον θεό, άλλες νόμιζαν πως τον βλέπουν καθώς έπεφταν στις άκρες των δασών, μισοπεθαμένες από την κούραση.

Τελικά άνοιξε στο απόγειο το γαλάζιο για να γεννήσει από τον κόλπο του ένα φωτεινό σύννεφο. Σαν πουλί που για μια

στιγμή μένει μετέωρο κι ύστερα ορμάει προς τη γη, ο Θεός που κρατάει την πόρτα κατέθηκε από κει και ήρθε να σταθεί μπροστά στην Περσεφόνη. Ακτινοβολούσε, με ξέπλεκα τα μαλλιά. Στα μάτια του κύλαγε το ιερό παραλήρημα των κόσμων που θα γεννιούνται. Για ώρα δεν έπαιρνε από πάνω της το βλέμμα του. Έπειτα άπλωσε τον θύρσο πάνω της. Ο θύρσος άγγιξε τα στήθη της, κι εκείνη άνοιξε τα μάτια της, ανασηκώθηκε αργά και κοίταξε τον σύζυγό της. Αυτά τα μάτια που ήταν γεμάτα από τον ύπνο του Ερέβους άρχισαν να λάμπουν σαν αστέρια.

—Με αναγνωρίζεις; ρώτησε ο θεός.

—Ω Διόνυσε! είπε η Περσεφόνη, Θείο Πνεύμα, Λόγε του Δία, ουράνιο φως που αστραποβολάει κάτω από την ανθρώπινη μορφή! Κάθε που με ξυπνάς, νομίζω πως ζω για πρώτη φορά. Οι κόσμοι ξαναγεννιούνται μέσα στη θύμησή μου. Παρελθόν και μέλλον ξαναγίνονται το αθάνατο παρόν, και νιώθω ν' ακτινοβολεί στην καρδιά μου το σύμπαν.

Την ίδια στιγμή πάνω από τα βουνά, μέσα σε παρυφή που σχηματίζουν τ' ασημένια σύννεφα, φάνηκαν οι θεοί, περιεργοί και σκυμμένοι προς τη γη.

Κάτω ομάδες από άντρες, γυναίκες και παιδιά που δγήκαν από τις κοιλάδες και τις σπηλιές κοίταζαν τους ανθρώπους μέσα σε ουράνια έκσταση. Φλογεροί ύμνοι ανέβαιναν από τους ναούς μαζί με κύματα από θυμιάματα. Ανάμεσα ουρανού και γης, ετοιμαζόταν ένας από τους γάμους εκείνους που κάνουν τις μητέρες να συλλαμβάνουν ήρωες και θεούς. Ρόδινο χρώμα είχε κιόλας απλωθεί στο τοπίο, η βασίλισσα των νεκρών που ξανάγινε η θεία θερίστρα ανέβαινε προς τους ουρανούς μέσα στην αγκαλιά του συζύγου της. Πορφυρό σύννεφο τους τύλιξε, και τα χείλια του Διονύσου ακούμπησαν στο στόμα της Περσεφόνης... Τότε μια απέραντη κραυγή έρωτα ακούστηκε από τον ουρανό και από τη γη, σαν να ήθελε η ιερή φρικίαση των θεών, περνώντας πάνω από τη μεγάλη λύρα, να σπάσει όλες τις χορδές και να σκορπίσει τους ήχους σε όλους τους ανέμους. Ταυτόχρονα από το θείο ζευγάρι ξεπήδησε μια λάμψη, μια θύελλα εκτυφλωτικού φωτός... Και χάθηκαν για πάντα.

Για μια στιγμή ο μαθητής του Ορφέα ένιωσε σαν να να τον κατάπινε η πηγή όλων των ζωών, βυθισμένον μέσα στον ήλιο

του Όντος. Καθώς όμως καταδυόταν στη διάπυρη εστία του, αναπήδησε από εκεί με τα ουράνια φτερά του και διέσχισε σαν αστραπή τους κόσμους για να φτάσει τον εκστατικό ύπνο του Άπειρου ως τα όριά τους.

Όταν ανέλαβε τις αισθήσεις του, ήταν δυθισμένος σε μαύρη νύχτα. Μια φωτεινή λύρα έλαμπε στα βαθιά εκείνα σκοτάδια. Έφευγε, έφευγε κι έγινε αστέρι. Τότε μόνο ο μαθητής παρατήρησε πως βρισκόταν στην κρύπτη των επικλήσεων και πως το φωτεινό εκείνο σημείο ήταν η μικρή σχισμάδα της σπηλιάς που έδειχνε προς το στερέωμα.

Μια μεγάλη σκιά στεκόταν όρθια κοντά του. Αναγνώρισε τον Ορφέα από τους μακριούς βοστρύχους του και από το λαμπερό κρύσταλλο του θύρσου του.

—Παιδί των Δελφών, από πού έρχεσαι; ρώτησε ο Ιεροφάντης.

—Ω δάσκαλε των μυστών, ουράνιε μαγευτή, θαυμαστέ Ορφέα, είδα θεϊκό όνειρο. Μήπως ήταν γοητεία της μαγείας, κάποιο δώρο των Θεών; Τι συνέβη λοιπόν; Ο κόσμος άλλαξε; Πού βρίσκομαι τώρα;

—Κατέκτησες το στέμμα της μύησης και έζησες το όνειρό μου: την αθάνατη Ελλάδα! Ας βγούμε όμως από εδώ, γιατί, για να εκπληρωθεί αυτό, πρέπει εγώ να πεθάνω κι εσύ να ζήσεις.

Ο θάνατος του Ορφέα

Τα δάση των βαλανιδιών μούγκριζαν δαρμένα από τον άνεμο στις πλαγιές της Ροδόπης. Οι κεραυνοί έπεφταν συνέχεια στους γυμνούς βράχους, κάνοντας τον ναό του Δία να σειεται συθέμελα. Οι ιερείς του ήταν μαζεμένοι σε μια θολωτή κρύπτη του ιερού. Καθισμένοι στους μπρούντζινους θρόνους σχημάτιζαν ημικύκλιο. Στη μέση, όρθιος ο Ορφέας, σαν κατηγορούμενος. Το χρώμα του ήταν πιο χλομό από το συνηθισμένο, αλλά στα ήρεμα μάτια του έλαμπε βαθιά φλόγα.

Ο πιο γέρος από τους ιερείς ύψωσε τη φωνή του, βαριά σαν φωνή δικαστή:

— Ορφέα, εσένα, που σε λένε γιο του Απόλλωνα, σε κηρύξαμε βασιλιά και αρχιερέα, σου δώσαμε τον μυστικό θύρο των γιων των θεών. Βασιλεύεις στη Θράκη με την ιερατική και τη βασιλική τέχνη. Ύψωσες στη χώρα ναούς του Δία και του Απόλλωνα κι έκανες να λάμψει στη νύχτα των μυστηρίων ο θεϊκός ήλιος του Διονύσου. Αλλά ξέρεις τι μας απειλεί; Εσύ που γνωρίζεις τα πιο φοβερά μυστικά, εσύ που τόσες φορές πρόβλεπες το μέλλον και που μίλησες στους μαθητές σου με τη γλώσσα των ονείρων, αγνοείς τι συμβαίνει γύρω σου. Όταν έλειπες, οι άγριες Βακχίδες, οι καταραμένες ιέρειες, μαζεύτηκαν στην κοιλάδα της Εκάτης. Οδηγημένες από την Αγλαονίκη, τη Θεσσαλή μάγισσα, έπεισαν τους αρχηγούς, που ζουν στις όχθες του Έβρου, να ξαναφέρουν τη λατρεία της σκοτεινής Εκάτης, και απειλούν να καταστρέψουν τους ναούς των αρσενικών θεών κι όλους τους δωμούς του Υφίστου. Ξαναμμένοι από τα φλογερά λόγια κι οδηγημένοι από τα εμπρηστικά δαδιά τους, χίλιοι Θράκες πολε-

μιστές έχουν κατασκηνώσει γύρω από αυτό το βουνό. Αύριο θα πολιορκήσουν τον ναό ερεθισμένοι από την πνοή των γυναικών αυτών που ντύνονται με δέρματα θηλυκών πανθήρων και διψούν για αίμα αρσενικών. Τους οδηγεί η Αγλαονίκη, η μεγάλη ιέρεια της σκοτεινής Εκάτης, η τρομερότερη απ' όλες τις μάγισσες, λυσσασμένη σαν Ερινύα. Την ξέρεις!.. Τι λες;

—Όλα αυτά τα γνωρίζω, απαντάει ο Ορφείας, κι όλα έπρεπε να συμβούν ακριβώς έτσι.

—Τότε γιατί δεν κάνεις κάτι να μας υπερασπιστείς; Η Αγλαονίκη ορκίστηκε να μας σφάξει πάνω στους βωμούς μας, μπροστά στα μάτια του ζωντανού Ουρανού που λατρεύουμε. Τι θα γίνει ο ναός αυτός, οι θησαυροί, η επιστήμη σου, ακόμα κι ο ίδιος ο Δίας, αν τα εγκαταλείψεις όλα;

—Μήπως δεν είμαι μαζί σας; τον έκοψε γλυκά ο Ορφείας.

—Ήρθες, αλλά πολύ αργά, απάντησε ο γέροντας. Η Αγλαονίκη οδηγεί τις Βακχίδες κι αυτές τους Θράκες. Με τι θα τους αποκρούσεις; Με τους κεραυνούς του Δία ή με τα βέλη του Απόλλωνα; Γιατί δεν καλούσες σε τούτο τον περίβολο όσους Θράκες αρχηγούς μένουν πιστοί στον Δία να καταπνίξουν τη στάση;

—Τους θεούς δεν τους υπερασπίζονται τα άρματα αλλά οι λόγοι. Θα πάω! Μόνος μου! Ησυχάστε. Κανένας βέβηλος δεν θα διαβεί τον περίβολο αυτό. Η βασιλεία των αιμοσταγών ιερειών τελειώνει αύριο. Και να το ξέρετε, εσείς που τρέμετε μπροστά στις ορδές της Εκάτης: θα νικήσουν οι ουράνιοι και ηλιακοί θεοί. Σε σένα, γέροντα, που αμφέβαλλες για μένα, αφήνω το σκήπτρο του αρχιερέα και το στέμμα του ιεροφάντη.

—Τι θα κάνει; ρώτησε τρομαγμένος ο γέρος.

—Πάω στο στρατόπεδο των Θρακών. Ακολούθησέ με.

Βάδιζαν κάτω από τις θαλασιδιές. Η καταιγίδα ξεμάκρυνε κι ανάμεσα από τα πυκνά κλαδιά έλαμπαν τ' άστρα.

—Η υπέρτατη ώρα, είπε ο Ορφείας, ήρθε για μένα. Άλλοι με κατάλαβαν. Εσύ μ' αγάπησες. Ο Έρωτας, που είναι ο παλαιότερος από τους θεούς, όπως λένε οι μυημένοι, κρατάει τα κλειδιά όλων των όντων. Έτσι σ' έκανα να φτάσεις στα βάθη όλων των μυστηρίων. Οι θεοί σου μίλησαν... Τους είδες!.. Τώρα, μακριά από τους ανθρώπους, την ώρα του θανάτου του, ο Ορφείας

πρέπει ν' αφήσει στον αγαπημένο του μαθητή τη λέξη της ειμαρμένης του, την αθάνατη κληρονομιά του, την καθαρή φλόγα της ψυχής του.

—Δάσκαλε, σε ακούω και σε υπακούω, απάντησε ο μαθητής των Δελφών.

—Ας συνεχίσουμε να περπατάμε στο κατηφορικό αυτό μονοπάτι, είπε ο Ορφείας. Η ώρα διαίνει. Θέλω να ξαφνιάσω τους εχθρούς μου. Κι ακολουθώντας με, άκου και χάραξε τα λόγια μου στη μνήμη σου, αλλά κράτησέ τα τελείως μυστικά.

—Χαράζονται στην καρδιά μου με πύρινα γράμματα· ούτε οι αιώνες δεν θα τα σβήσουν.

—Γνωρίζεις πια ότι η ψυχή είναι κόρη τ' ουρανού. Αντίκρισες την καταγωγή και το τέλος σου κι αρχίζεις να ξαναθυμάσαι. Όταν η ψυχή κατεβαίνει στη σάρκα, συνεχίζει, αν και κάπως ελαφρά, να δέχεται την επιρροή του Υπέρτατου. Από τις μανάδες μας φτάνει πρώτα μέχρι εμάς αυτή η δυνατή πνοή. Το γάλα τους τρέφει το σώμα μας, η ψυχή τους όμως είναι εκείνη που τρέφει τη δική μας, καθώς αγωνίζεται πνιγμένη στη σάρκινη φυλακή της. Η μητέρα μου ήταν ιέρεια του Απόλλωνα, και οι πρώτες μου θύμησες είναι εκείνες από το ιερό δάσος, τον υπέροχο ναό και μια γυναίκα που μ' έφερνε στην αγκαλιά της τυλιγμένη με τη γλυκιά κώμη της σαν με το πιο ζεστό ρούχο. Τα αντικείμενα ολόγυρα, τα πρόσωπα των ανθρώπων με γέμιζαν με φόβο. Αλλά αμέσως η μάνα μου μ' έσφιγγε στα χέρια της και, καθώς συναντούσα τη ματιά της, γέμιζα με τη θεία ανάμνηση του ουρανού. Η αχτίδα όμως αυτή χάθηκε κάποτε, μέσα στο γήινο, φαιό χρώμα. Κάποτε η μητέρα μου εξαφανίστηκε. Είχε πεθάνει. Στερημένος από τη ματιά της, στερημένος από τα χάρδια της, έτρεμα μέσα στη μοναξιά μου. Από τότε που είδα να κυλάει το αίμα κάποιας θυσίας, ένιωσα βαθύ τρόμο για τον ναό και, παίρνοντας τα μάτια μου, κατέβηκα στις σκοτεινές κοιλάδες.

Οι Βακχίδες έκαναν τη νιότη μου να μείνει κατάπληκτη. Από τότε κιόλας η Αγλαονίκη βασίλευε στις άγριες και φιλήδονες αυτές γυναίκες. Άντρες και γυναίκες, όλοι τη φοβούνταν. Απέπνεε σκοτεινό πόθο, γεννούσε τον τρόμο. Αυτή η γυναίκα από τη Θεσσαλία ασκούσε σε όλους όσοι την πλησίαζαν μοιραία έλξη.

Με τις τέχνες της κολασμένης Εκάτης, τράβαγε τις νέες στη στοιχειωμένη κοιλάδα της και τις μούσε στη λατρεία της. Τότε έριξε τη ματιά της και στην Ευρυδίκη. Για την παρθένα αυτή ένωσε διεστραμμένο πόθο και ξέφρενο, κακοποιοό έρωτα. Θέλησε να την τραθήξει κι αυτήν στη λατρεία των Βακχίδων, να τη δαμάσει, κι ύστερα, αφού θα 'χε πρώτα μάνει τη νιότη της, να την παραδώσει στα υποχθόνια πνεύματα. Την είχε ήδη τυλίξει με πλάνες υποσχέσεις και νυχτερινές ωδές και γητειές.

Περπατούσα μια μέρα, κι εγώ δεν ξέρω από ποιο προαίσθημα τραβηγμένος, στην κοιλάδα της Εκάτης, ανάμεσα στα δηλητηριώδη χορτάρια και φυτά κάποιου λιβαδιού. Γύρω μου βασιλευε η φρίκη των δασών που τα στοιχειωναν οι Βακχίδες. Μ' έφταναν αρώματα σαν τις θερμές πνοές του πόθου. Τότε διέκρινα την Ευρυδίκη. Βάδιζε σιγά σιγά, χωρίς να μ' έχει δει, προς το μέρος μιας σπηλιάς, τραβηγμένη, λες, από κάποιον αόρατο σκοπό. Από το δάσος των Βακχίδων ξέφευγε τότε ένα γελάκι, πότε ένας περίεργος αναστεναγμός. Η Ευρυδίκη σταματούσε ανατριχιάζοντας, αβέβαιη, κι ύστερα ξανάρχισε να περπατάει λες και την τραβούσε κάποια μαγική δύναμη. Οι χρυσοί της βόστρυχοι κυμάτιζαν στους άσπρους ώμους της και τα ναρκισσένα μάτια της κολυμπούσαν στο μεθύσι τραβώντας για το στόμα της Κόλασης. Αλλά στο βλέμμα της είχα δει έναν κοιμισμένο ουρανό. «Ευρυδίκη! Πού πας;», φώναξα πιάνοντάς την από το χέρι.

Σαν να ξύπνησε από εφιάλτη. Έβγαλε μια κραυγή που είχε μέσα της τρόμο κι ανακούφιση κι έπεσε στην αγκαλιά μου. Τη στιγμή ακριβώς εκείνη ο Θεϊκός Έρωτας μας χτύπησε, και με μια ματιά ο Ορφέας και η Ευρυδίκη έγιναν για πάντα σύζυγοι. Ύστερα, κρατώντας με πάντα σφιχτά στην αγκαλιά της, με μια κίνηση γεμάτη τρόμο μου έδειξε τη σπηλιά. Πλησίασα και είδα μια καθισμένη γυναίκα. Ήταν η Αγλαονίκη. Κοντά της ένα κέρινο αγαλματάκι της Εκάτης να κρατάει ένα μαστίγιο, θαμμένο άσπρο, μαύρο και κόκκινο. Μουρμούριζε τις γητειές της, ενώ γύρναγε με τα χέρια της ένα μαγικό ροδάνι, με τα καρφωμένα στο κενό μάτια της να έχουν έκφραση λες και καταβρόχθιζαν το θύμα τους. Έσπασα τον τροχό, έλυσα την κέρινη Εκάτη και, διαπερνώντας τη μάγισσα με το βλέμμα, φώναξα:

«Σου απαγορεύω, στ' όνομα του Δία, να σκέφτεσαι την Ευρυδίκη, αλλιώς θα πεθάνεις! Και, ξέρε το, οι γιοι του Απόλλωνα δεν σε φοβούνται».

Η Αγλαονίκη τανύστηκε σαν φίδι, μου έριξε μια ματιά γεμάτη θανατερό μίσος κι εξαφανίστηκε στο βάθος του άντρου της.

Οδήγησα την Ευρυδίκη στον ναό μου. Οι παρθένες του Έβρου, στεφανωμένες με υάκινθους έψαλλαν τον υμέναιο γύρω μας. Ένωσα ευτυχία.

Δεν είχαν περάσει ούτε τρία φεγγάρια από τότε, όταν μια Βακχίδα, σπρωγμένη από τη Θεσσαλή, έδωσε στην Ευρυδίκη έναν κύλικα κρασί, που θα της μάθαινε, όπως της είπε, τα μυστικά των φίλτρων και των μαγικών φυτών. Η Ευρυδίκη, περιεργη, το ήπιε κι αμέσως έπεσε κεραυνοβολημένη. Ο κύλικας ήταν γεμάτος δηλητήριο.

Όταν αντίκρισα τη φωτιά που έκαιγε το λείψανό της, το μνήμα που κατάπτε τις στάχτες της, όταν είδα να σβήνει και η τελευταία θύμηση της ζωντανής Ευρυδίκης, τότε φώναξα: «Η ψυχή της πού είναι;».

Έφυγα απελπισμένος. Διάδηκα όλη την Ελλάδα. Ζήτησα να την καλέσουν για μένα οι ιερείς της Σαμοθράκης. Την έψαξα στα σπλάχνα της γης, στο ακρωτήριο του Ταινάρου. Μάταια... Τέλος, έφτασα κάποτε στο άντρο του Τροφώνιου. Εκεί οι ιερείς οδηγούν τους απόκοτους επισκέπτες διά μέσου μιας σχισμής μέχρι τις πύρινες λίμνες, στα έγκατα της γης, και τους αφήνουν να κοιτάξουν. Στον δρόμο, ο επισκέπτης πέφτει σε έκσταση και η δεύτερή του όραση ανοίγει. Αναπνέει με δυσκολία, η φωνή του πνίγεται και δεν μπορεί πια να μιλήσει παρά μόνο με νοήματα. Οι περισσότεροι στα μισά του δρόμου γυρίζουν πίσω. Μερικοί πεθαίνουν από ασφυξία, ενώ οι περισσότεροι απ' όσους θγαίνουν ζωντανοί τρελαίνονται... Αφού αντίκρισα αυτό που κανένα στόμα δεν μπορεί ποτέ να προφέρει, γύρισα πίσω στο άντρο κι έπεσα σε βαθύ λήθαργο. Σ' αυτό τον ύπνο, που έμοιαζε με θάνατο, μου παρουσιάστηκε η Ευρυδίκη. Έπλεε σ' ένα φωτοστέφανο, χλομή σαν αχτίδα του φεγγαριού. Τότε μου μίλησε: «Για χάρη μου αφήφησες τον Άδη, γυρεύοντάς με ανάμεσα στους νεκρούς. Να με. Υπακούω στο κάλεσμα της φωνής σου. Δεν κατοικώ στα σπλάχνα της γης αλλά στο Έρεβος, στον κώνο της σκιάς ανά-

μεσα γης και φεγγαριού. Στροβιλίζομαι στον χώρο αυτό κλαίγοντας όπως κι εσύ. Αν θέλεις να με σώσεις, σώσε την Ελλάδα δίνοντάς της φως. Τότε κι εγώ θα ξαναβρώ τα φτερά μου και θ' ανεβώ προς τ' άστρα, όπου θα ξανασυναντηθούμε μέσα στο θεϊκό φως. Μέχρι τότε όμως πρέπει να πλανιέμαι σ' αυτή τη θλιβερή και γεμάτη πίκρες σφαίρα». Τρεις φορές θέλησα να την αγγίξω και τρεις φορές χάθηκε μέσ' από την αγκαλιά μου σαν σκιά. Άκουσα μονάχα έναν ήχο, σαν μιας χορδής που σκίζεται, κι ύστερα μια φωνή, αδύνατη σαν ψίθυρο και λυπητερή σαν το φιλί του αποχωρισμού, που μουρμούριζε: «Ορφέα...».

Με τη φωνή αυτή ξύπνησα. Το όνομα τούτο που μου έδωσε η ψυχή, άλλαξε την ύπαρξή μου. Ένωσα να περνάει μέσα μου η ιερή ανατριχίλα ενός απέραντου πόθου κι η θέληση μιας υπεράνθρωπης αγάπης. Νεκρή μ' έκανε να βρω την αλήθεια. Κι είναι από έρωτα που ντύθηκα τον λινό χιτώνα κι αφιερώθηκα στη μεγάλη μύηση και την ασκητική ζωή. Από έρωτα διέσχισα τα σπήλαια της Σαμοθράκης, τα πηγάδια των Πυραμίδων και τους τάφους της Αιγύπτου. Ερεύνησα τον θάνατο για να βρω τη ζωή, και, πέρα από τη ζωή, είδα το μέρος που ζουν οι ψυχές, τις ίδιες τις ψυχές, τις διάφανες σφαίρες, και τέλος, τον αιθέρα των θεών. Η γη μου άνοιξε τις αβύσσους της κι ουρανοί τους υπέρλαμπρους ναούς τους. Οι ιερείς της Ίσιδος και του Οσίριδος μου αποκάλυψαν τα μυστικά τους. Δεν είχαν παρά τους θεούς τους. Εγώ είχα τον Έρωτα! Με τη βοήθειά του μίλησα, τραγούδησα, νίκησα. Με τη βοήθειά του συλλάβισα τον λόγο του Ερμή και του Ζωροάστρη. Με τη βοήθειά του πρόφερα τον Λόγο του Δία και του Απόλλωνα!

Αλλά η ώρα της επιβεβαίωσης του έργου μου με τον θάνατό μου ήθε. Ακόμα μια φορά πρέπει να κατέβω στην κόλαση για να ανεβώ ύστερα στον ουρανό. Άκου, αγαπημένο παιδί τα λόγια μου: «Θα φέρεις τη γνώση μου στους Δελφούς και τον νόμο μου στο δήμα των Αμφικτιόνων. Ο Διόνυσος είναι ο ήλιος των μυστών. Ο Απόλλων θα είναι ο ήλιος της Ελλάδας κι οι Αμφικτίονες οι φύλακες της δικαιοσύνης του».

Ο ιεροφάντης κι ο μαθητής του είχαν φτάσει στο βάθος της κοιλάδας. Μπροστά τους ήταν ένα ξέφωτο κι ύστερα πυκνοί όγκοι από σκοτεινά δέντρα, σκηνές κι άνθρωποι ξαπλωμένοι

καταγής. Ο Ορφείας βάδιζε ήρεμα ανάμεσα στους Θράκες που είχαν κοιμηθεί, αποκαμωμένοι από το νυχτερινό όργιο. Κάποια σκοπιά που ξενυχτούσε ακόμα του ζήτησε τ' όνομά του.

—Είμαι αγγελιαφόρος του Δία. Φώναξε τους αρχηγούς σου, του απάντησε ο Ορφείας.

—Ένας ιερέας του ναού!..

Η κραυγή αυτή που ξεκίνησε από τον σκοπό απλώθηκε σαν σύνθημα συναγεμίου σε όλο το στρατόπεδο. Οπλίζονται. Φωνάζει ο ένας τον άλλο. Τα σπαθιά λάμπουν. Οι αρχηγοί φτάνουν και κατάπληκτοι περιτριγυρίζουν τον αρχιερέα.

—Ποιος είσαι; Τι ήρθες να κάνεις εδώ;

—Μ' έστειλε ο ναός... Εσείς όλοι, βασιλιάδες, αρχηγοί, Θράκες πολεμιστές, αφήστε τον πόλεμο ενάντια στους γιους του Φωτός και αναγνωρίστε τη θεότητα του Δία και του Απόλλωνα. Οι υπέρτατοι θεοί σάς μιλάνε με το στόμα μου. Έρχομαι σαν φίλος, αν μ' ακούσετε, και σαν δικαστής, αν δεν σας πείσω.

—Μίλα, του λένε οι αρχηγοί.

Ορθός στη ρίζα μιας αιωνόδιας ελιάς, μίλησε ο Ορφείας. Μίλησε για τις ευεργεσίες των θεών, για τη χάρη του ουράνιου φωτός, για την αγνή εκείνη ζωή που ζούσε ψηλά με τους μνημένους αδελφούς του κάτω από το βλέμμα του μεγάλου Ουρανού και που ήθελε να τη μοιραστεί με όλους τους ανθρώπους. Τους υποσχέθηκε να λύσει τις διαφορές τους, να γιατρέψει τους αρρώστους, να τους διδάξει τη σπορά των φυτών που κάνουν τους πιο γλυκούς καρπούς της γης κι ακόμα περισσότερο να τους δώσει τους ακόμα πολυτιμότερους θεϊκούς καρπούς της ζωής: τη χαρά, την ομορφιά και την ευτυχία. Και όπως μιλούσε, η φωνή του, σοβαρή και γλυκιά σαν τον αχό λύρας που πάλλεται, έμπαινε όλο και πιο βαθιά στις καρδιές των Θρακών που τον άκουγαν συγκλονισμένοι. Από τα δάθη του δάσους, περίεργες Βακχίδες με τους πυρσούς στα χέρια, είχαν έρθει κι αυτές τραβηγμένες από τη μουσική αυτής της ανθρώπινης φωνής. Μόλις ντυμένες με τις δορές θηλυκών πανθήρων, πλησίασαν δείχνοντας τα μαυρισμένα τους στήθη γυμνά και τις υπέροχες λαγόνες τους. Στο φως των πυρσών φαίνονταν τα μάτια τους που έλαμπαν από λαγνεία μαζί και σκληρότητα. Σιγά σιγά όμως, ησυχασμένες από τη φωνή του Ορφεία, μαζεύονταν γύρω του ή

πήγαιναν και κάθονταν στα πόδια του, σαν δαμασμένα αγρίμια. Άλλες με τύψεις στύλωναν τα μάτια τους στο χώμα κι άλλες άκουγαν μαγεμένες. Οι Θράκες συγκλονισμένοι μουρμουρίζαν μεταξύ τους: «Θα 'ναι κάποιος θεός αυτός που μιλάει. Θα 'ναι ο ίδιος ο Απόλλων που μαγεύει τις Βακχίδες».

Όμως, στο πιο βαθύ μέρος του δάσους, η Αγλαονίκη καρδοκούσε. Η αρχιέρεια της Εκάτης, βλέποντας τους Θράκες ακίνητους και τις Βακχίδες σαν αλυσοδεμένες από κάποια μαγεία δυνατότερη από τη δική της, ένωσε τη νίκη των ουράνιων θεών πάνω στον Άδη, ένωσε τη δύναμή της να κατακυλάει στα σκότη, απ' όπου είχε βγει, υπό την επήρεια του λόγου του θεϊκού γόητα. Μουγκρίζοντας άγρια όρμησε μπροστά στον Ορφέα:

—Θεός, λέτε; Κι εγώ σας λέω πως είναι ο Ορφέας, άνθρωπος σαν εσάς, μάγος που σας πλανεύει, τύραννος που σφετερίζεται το στέμμα. Θεός, λέτε; Πιος του Απόλλωνα; Αυτός; Αυτός ο ιερέας; Αυτός ο υπερόπτης αρχιερέας; Ορμήστε πάνω του!.. Αν είναι Θεός, ας υπερασπιστεί τον εαυτό του... Κι αν λέω ψέματα, ας με σκοτώσετε!

Μερικοί αρχηγοί, ερεθισμένοι από τα λόγια της Αγλαονίκης και ξαναμμένοι από τις κακοποιές φλόγες του μίσους της, την ακολούθησαν. Ρίχτηκαν στον ιεροφάντη. Ο Ορφέας έβγαλε μια δυνατή φωνή κι έλεσε τρυπημένος από τα σαθιά τους. Κρατώντας το χέρι του μαθητή του, είπε:

—Πεθαίνω, αλλά οι θεοί είναι αθάνατοι!

Ύστερα ξεψύχησε. Σκυμμένη πάνω στο πτώμα του, η Θεσσαλή μάγισσα, που τώρα το πρόσωπό της θύμιζε την Τιαιφώνη, παραμόνευε την τελευταία πνοή του προφήτη κι ετοιμαζόταν να πάρει κάποιο χρησμό από το θύμα της. Τι τρόμο ένωσε όμως η Θεσσαλή, όταν σ' αυτό το νεκρικό πρόσωπο διέκρινε, στο τρεμουλιαστό φως των πυρσών, ν' απλώνεται ένα ελαφρό κοκκίνισμα που του ξανάδινε ζωή και μια βαθιά ματιά, γλυκιά και τρομερή μαζί, να καρφώνεται πάνω της, ενώ μια περίεργη φωνή —η φωνή του Ορφέα— έβγαине από τα χείλια που έτρεμαν, για να προφέρει ακόμα μια φορά, τέσσερις συλλαβές:

«Ευρυδίκη».

Μπροστά στο βλέμμα αυτό, στη φωνή αυτή, η έντρομη ιέ-

ρεια υποχώρησε φωνάζοντας: «Δεν είναι νεκρός!.. Θα με καταδιώκουν πάντοτε!.. Ορφέα... Ευρυδίκη!..».

Με τις λέξεις αυτές, η Αγλαονίκη εξαφανίστηκε σαν να την κυνηγούσαν χίλιες Ερινύες. Οι Βακχίδες ξετρελαμένες, κι οι Θράκες έντρομοι από το φριχτό έγκλημά τους, έφυγαν τρέχοντας με απεγνωσμένες κραυγές.

Ο μαθητής έμεινε μόνος πλάι στο σώμα του δασκάλου του. Όταν μια διαβολική αχτίδα της Εκάτης ήθελε να φωτίσει τον ματωμένο λινό μανδύα και τη χλομή μορφή του μεγάλου μύστη, του φάνηκε ότι η κοιλάδα, το ρέμα, τα βουνά και τα βαθιά δάση αναστέναζαν σαν μεγάλη λύρα.

Το σώμα του Ορφέα κήκε από τους ιερείς του και η τέφρα του μεταφέρθηκε σ' ένα απομακρυσμένο ιερό του Απόλλωνα, όπου τη λάτρευαν σαν θεϊκή. Κανένας από τους στασιαστές δεν τόλμησε να σκαρφαλώσει στον ναό της Ροδόπης.

Η ορφική παράδοση, οι γνώσεις και τα μυστήρια, διατηρήθηκαν και εξαπλώθηκαν σε όλους τους ναούς του Δία και του Απόλλωνα. Οι Έλληνες ποιητές λένε ότι ο Απόλλων κάποτε ζήλεψε, γιατί ανέφεραν το όνομα του Ορφέα πιο συχνά κι από το δικό του. Η αλήθεια είναι πως, όταν οι ποιητές τραγουδούσαν τον Απόλλωνα, οι μύστες επικαλούνταν το πνεύμα του Ορφέα, σωτήρα της συζύγου του, και πως οι Βακχίδες, που ζήλεψαν την αιώνια αγάπη τους, τον είχαν κομματιάσει, αλλά πως το κεφάλι του, που το έριξαν στον Έβρο, φώναζε ακόμα: «Ευρυδίκη, Ευρυδίκη!».

Έτσι οι Θράκες ύμνησαν σαν προφήτη εκείνον που είχαν σκοτώσει σαν εγκληματία και που με τον θάνατό του τους προσηλύτισε. Ο ορφικός λόγος διαδόθηκε ανάμεσα στους Έλληνες περνώντας από τους μυστικούς δρόμους των ιερών και της μύησης. Οι θεοί παραστάθηκαν στη φωνή του, καθώς συμφωνεί μέσα στον ναό ο χορός με μια μυστηριώδη, αόρατη, λύρα —και το πνεύμα του Ορφέα έγινε το Ελληνικό Πνεύμα.

ΒΙΒΛΙΟ ΕΚΤΟ
ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ
ΤΑ ΜΥΣΤΗΡΙΑ ΤΩΝ ΔΕΛΦΩΝ

Γνώθι σαυτόν.

Επιγραφή στο Μαντείο των Δελφών

Ο ύπνος, το όνειρο και η έκσταση είναι οι τρεις πύλες που ανοίγονται στο υπερπέραν, απ' όπου μας έρχονται η επιστήμη του πνεύματος και η τέχνη της μαντικής. Η εξέλιξη είναι ο νόμος της ζωής. Ο αριθμός είναι ο νόμος του σύμπαντος. Η μονάδα είναι ο νόμος του Θεού.

Η Ελλάδα τον 6ο π.Χ. αιώνα

Το πνεύμα του Ορφέα διέσχισε σαν θεϊκό μετέωρο τον θυελλώδη ουρανό της Ελλάδας που γεννιόταν. Με την εξαφάνισή του τα σκότη γύρισαν και πάλι. Μετά από σειρά επαναστάσεων, οι τύραννοι της Θράκης έκαψαν τα βιβλία, γκρέμισαν τους ναούς και καταδίωξαν τους μαθητές του. Οι Έλληνες βασιλιάδες και πολλές πόλεις που προτίμησαν την άφρονα καλοπέραση αντί τη δικαιοσύνη που ξεπηδάει από τ' αγνά δόγματα, τους μιμήθηκαν. Θέλησαν να εξαλείφουν τη μνήμη του και να σβήσουν τα τελευταία του ίχνη. Αυτό έγινε τόσο καλά, ώστε μερικούς μόλις αιώνες μετά τον θάνατό του ένα μέρος της Ελλάδας αμφέβαλλε για την ίδια του την ύπαρξη. Μάταια οι μνημένοι διατήρησαν τη μνήμη του για πάνω από χίλια χρόνια. Μάταια ο Πυθαγόρας και ο Πλάτων μίλησαν γι' αυτόν σαν να ήταν θείο πρόσωπο. Οι σοφιστές και οι ρήτορες δεν βλέπουν εκεί παρά μια παράδοση γύρω από τη γέννηση της μουσικής. Και στις μέρες μας ακόμη, οι σοφοί αρνούνται την ύπαρξή του. Στηρίζονται βασικά στο ότι ούτε ο Όμηρος ούτε ο Ησίοδος τον αναφέρουν. Αλλά η σωπή των ποιητών αυτών εξηγείται εύκολα από τις απαγορεύσεις που επέβαλαν οι τοπικοί άρχοντες. Οι μαθητές του Ορφέα δεν έχαναν ευκαιρία να θέτουν όλες τις αρχές κάτω από την υπέρτατη εξουσία του ναού των Δελφών, ούτε έπαιναν ποτέ να υποστηρίζουν ότι όλες οι διαφορές μεταξύ των πόλεων έπρεπε να λύνονται στο Αμφικτιονικό Συνέδριο. Αυτό όμως ενοχλούσε τόσο τους δημαγωγούς όσο και τους τυράννους.

Ο Όμηρος, που είναι πιθανό να μιμήθηκε στο ιερό της Τύ-

ρου, και του οποίου η μυθολογία δεν είναι παρά ποιητική μορφή της θεολογίας του Σαγχωνιάθωνα, ο Ίωνας Όμηρος μπορεί ν' αγνοούσε τον Δωριέα Ορφέα, του οποίου η παράδοση κρατιόταν τόσο περισσότερο μυστική όσο περισσότερο καταδιώκονταν οι μαθητές του. Όσο για τον Ηοίοδο, γεννημένος κοντά στον Παρνασόο, πρέπει να γνώρισε και το όνομα και τα δόγματα του στο ιερό των Δελφών. Εκείνοι όμως που του αποκάλυψαν τα μυστήρια αυτά, του επέβαλαν, και με το δίκιο τους, απόλυτη σιωπή.

Στο μεταξύ, ο Ορφέας ζούσε μέσ' από το έργο του. Ζούσε μέσα στους μαθητές του, αλλά ζούσε μέσα και σε κείνους ακόμη που τον αρνιούνταν. Ποιο είναι, όμως, αυτό το έργο; Αυτό το πνεύμα της ζωής που πρέπει ν' αναζητήσει κανένας; Μήπως στην άγρια και συγγή ολιγαρχία της Σπάρτης, όπου περιφρονείται η επιστήμη, όπου η άγνοια ανάγεται σε σύστημα και η δαισιότητα θεωρείται ένδειξη θάρρους; Μήπως στους αδυσώπητους Μεσοσηνιακούς πολέμους, όπου βλέπουμε τους Σπαρτιάτες να καταδιώκουν μέχρις εξοντώσεως τον γειτονικό λαό; Ή μήπως στην ταραγμένη δημοκρατία των Αθηνών, πάντοτε έτοιμη να ξαναπέσει στην τυραννία; Μήπως στους πραιτοριανούς του Πεισιστράτου ή στο εγχειρίδιο του Αρμόδιου και του Αριστογείτονα; Ή τέλος στις υπόλοιπες ελληνικές πόλεις, τις πόλεις της Μεγάλης Ελλάδας και της Μικράς Ασίας, των οποίων η Αθήνα και η Σπάρτη δίνουν τα δύο άκρα αντίθετα; Όχι. Το Ελληνικό Πνεύμα δεν βρίσκεται εκεί. Βρίσκεται στους ναούς της Ελλάδας, στα μυστήριά της και στους μύστες της. Βρίσκεται στο ιερό του Δία στην Ολυμπία, της Ήρας στο Άργος, της Δήμητρας στην Ελευσίνα. Βασιλεύει με τη θεά Αθηνά στην Αθήνα και λάμπει στους Δελφούς με τον Απόλλωνα, που κυριαρχεί και διαπερνάει όλους τους ναούς με το φως του. Να το κέντρο της ζωής στην Ελλάδα, το μυαλό και η καρδιά της. Εκεί πάνε να διδαχτούν οι ποιητές που μεταμορφώνουν τις ύψιστες αλήθειες σε ζωντανές εικόνες, και οι σοφοί που τις διαδίδουν με τη λεπτή διαλεκτική τους. Το πνεύμα του Ορφέα κυκλοφορεί παντού όπου πάλλεται η αθάνατη καρδιά της Ελλάδας. Θα το ξαναβρούμε στους ποιητικούς και γυμναστικούς αγώνες, στ' αγωνίσματα των Δελφών και της Ολυμπίας, στους θεσμούς που εισή-

γαγαν οι μαθητές του δασκάλου για να μονοιάσουν και να ενώσουν την ελληνική πανσπερμία. Το αγγίζουμε στο Αμφικτιονικό Συνέδριο, στη μεγάλη αυτή σύνοδο των μυστών, ανώτατο δικαστήριο και διαιτησία, που συνερχόταν στους Δελφούς με υπέρτατη εξουσία δικαιοσύνης και ομόνοιας, και που μόνο σ' αυτό η Ελλάδα βρήκε την ενότητά της τις ώρες του ηρωισμού και της αυταπάρανης.

Και όμως αυτή η Ελλάδα, που είχε ως νου ένα αγνό δόγμα που φυλασσόταν στους ναούς, ως ψυχή μια πλαστική θρησκεία και ως σώμα ένα ανώτατο συνέδριο, η Ελλάδα αυτή, γύρω στον έβδομο χιόλας αιώνα άρχισε να ξεπέφτει. Οι εντολές των Δελφών δεν γίνονταν πια σεβαστές. Οι ιεροί χώροι παραβιάζονταν. Όλα τούτα γιατί είχε εξαφανιστεί η γενιά των μεγάλων εμπνευσμένων. Το διανοητικό και ηθικό επίπεδο των ναών είχε κατεβεί. Οι ιερείς πουλιούνταν στην πολιτική εξουσία. Μέχρι και τα ίδια τα μυστήρια άρχισαν να εκφυλίζονται.

Η γενική όψη της Ελλάδας είχε αλλάξει. Την αρχαία ιερατική βασιλεία διαδέχονταν στο ένα μέρος η καθαρή τυραννία, στο άλλο η στρατιωτική ολιγαρχία και σε κάποιο τρίτο μια αναρχική δημοκρατία. Οι ναοί ήταν αδύνατο να εμποδίσουν την απειλή της διάλυσης. Είχαν ανάγκη από νέα βοήθεια. Η εκλαϊκευση των εσωτερικών δογμάτων είχε γίνει απαραίτητη.

Για να μπορέσει η ορφική σκέψη να επιζήσει και να λάμψει σε όλη της τη μεγαλοπρέπεια, έπρεπε η επιστήμη των ναών να περάσει στις λαϊκές τάξεις. Διείσδυσε λοιπόν με διάφορους τρόπους στη σκέψη των πολιτικών νομοθετών, στις σχολές των ποιητών, στις στοές των φιλοσόφων. Και όλοι αυτοί μαθαίνοντας ένιωσαν ό,τι είχε νιώσει και ο Ορφείας: την ίδια ανάγκη για την ύπαρξη δύο διδαχών, μιας δημόσιας και μιας μυστικής, που θα έδειχναν την ίδια αλήθεια, με διαφορετικό τρόπο και μορφή, ανάλογα με τις δυνατότητες κάθε μαθητή. Η εξέλιξη αυτή χάρισε στην Ελλάδα τρεις αιώνες μεγάλης καλλιτεχνικής δημιουργίας και πνευματικής λαμπρότητας. Επέτρεψε στην ορφική ιδέα, που είναι ταυτόχρονα η πρώτη ώθηση αλλά κι η ιδανική σύνθεση για την Ελλάδα, να συγκεντρώσει όλο το φως της και να το εκπέμψει σε ολόκληρη την υφήλιο, προτού το πολιτικό της οικοδόμημα, υπονομευμένο από εσωτερικές έριδες, συγκλονιστεί

από τα μακεδονικά χτυπήματα για να καταρρεύσει τελικά κάτω από το σιδερένιο χέρι της Ρώμης.

Η εξέλιξη στην οποία αναφερόμαστε χρειάστηκε πολλούς εργάτες. Χρειάστηκε φυσιοφιλοσόφους σαν τον Θαλή, νομοθέτες σαν τον Σόλωνα, ποιητές σαν τον Πίνδαρο και ήρωες σαν τον Επαμεινώνδα. Έναν όμως έχει αναγνωρισμένο αρχηγό, ένα μύστη πρώτης κατηγορίας, μια βασιλική διάνοια που δημιούργησε και διευθέτησε. Ο Πυθαγόρας είναι ο δάσκαλος της λαϊκής Ελλάδας, όπως ο Ορφείας είναι ο δάσκαλος της ιερατικής. Ερμηνεύει και συνεχίζει την ιερατική του προκατόχου του, για να την εφαρμόσει στους νέους καιρούς. Αλλά η ερμηνεία του είναι δημιουργία, γιατί συντονίζει την ορφική έμπνευση σε ολοκληρωμένο σύστημα και δίνει επιστημονικές αποδείξεις στη διδασκαλία του και ηθικές στο σύστημά του με τον δεσμό των πυθαγορείων που επέζησε μετά από αυτόν.

Παρ' ότι έζησε σ' εποχή φωτισμένη από το άπλετο ιστορικό φως, ο Πυθαγόρας παρέμεινε πρόσωπο σχεδόν μυθικό. Κύριος λόγος είναι οι μανιασμένες διώξεις των οποίων υπήρξε θύμα στη Σικελία και οι οποίες κόστισαν τελικά τη ζωή τόσων πυθαγορείων. Άλλοι χάθηκαν κάτω από τα ρεϊβία της φλεγόμενης σχολής τους, και οι υπόλοιποι πέθαναν από πείνα, ικέτες σε κάποιο ναό. Η θύμηση και η επιστήμη του δασκάλου δεν μπόρεσε να σωθεί, παρά μόνο από μερικούς επιζώντες που διέφυγαν από την Ελλάδα. Ο Πλάτων, με τεράστιες δυσκολίες και σε πολύ μεγάλη τιμή κατάφερε ν' αποκτήσει από τον Αρχύτα ένα από τα χειρόγραφα του δασκάλου, που άλλωστε δεν έγραφε ποτέ τις εσωτερικές του διδασκαλίες παρά με μυστικά σημεία και με συμβολική μορφή. Η πραγματική του επίδραση, όπως όλων των αναμορφωτών, ασκήθηκε με την προφορική διδασχία. Αλλά η πεμπτουσία των διδασκαλιών του βρίσκεται συμπυκνωμένη στα «Χρυσά Έπη» του Λύσιδος, στα σχόλια του Ιεροκλή, στ' αποσπάσματα του Φιλόλαου και του Αρχύτα καθώς και στον «Τίμαιο» του Πλάτωνα, που περιέχει την κοσμογονία του Πυθαγόρα.

Τέλος, οι αρχαίοι συγγραφείς είναι γεμάτοι από αναφορές στον φιλόσοφο του Κρότωνα. Είναι αστείρευτοι σε ανέκδοτα που εικονίζουν τη φρονιμάδα του, την ομορφιά του και τη

θαυμαστή επιρροή του στους ανθρώπους. Οι νεοπλατωνικοί της Αλεξάνδρειας, οι γνωστικοί, μέχρι και οι πρώτοι Πατέρες της Εκκλησίας, τον αναφέρουν ως αυθεντία. Πολύτιμες μαρτυρίες, όπου πάλλεται το κύμα του ενθουσιασμού που η μεγάλη προσωπικότητα του Πυθαγόρα ήξερε να μεταδώσει στην Ελλάδα, και που οι τελευταίες δίνες του ήταν ακόμα αισθητές οκτώ ολόκληρους αιώνες μετά τον θάνατό του.

Η θεωρία του παρουσιάζει περίφημο σύνολο, όταν τη βλέπει κανείς από ψηλά και την εξηγεί με τα κλειδιά του συγκριτικού εσωτερισμού. Ένα στέρεο σύνολο που τα μέρη του είναι ενωμένα μ' ένα κεντρικό νόημα. Ξαναβρίσκουμε ένα λογικό ξαναστήσιμο της εσωτερικής διδασκαλίας της Ινδίας και της Αιγύπτου, στην οποία όμως έδωσε την ελληνική απλότητα και το φως, κάνοντάς την πιο ενεργητική, μαζί και με μια πιο ξεκάθαρη ιδέα για την ανθρώπινη ελευθερία.

Την ίδια εποχή σε διάφορα σημεία της υψηλίου μεγάλοι μεταρρυθμιστές εκλαΐκευαν ανάλογα διδάγματα. Ο Λάο Τσε στην Κίνα, θγαλμένος από τον εσωτερισμό του Φο-Χι. Ο τελευταίος Βούδας, ο Σάκια Μούνι, δίδασκε στις όχθες του Γάγγη. Στην Ιταλία, το ετρουσκικό ιερατείο έστελνε στη Ρώμη έναν μύστη σπλισμένο με σιβυλλικά βιβλία, τον βασιλιά Νουμά, που προσπάθησε να συγκρατήσει με φρόνιμους θεσμούς την απειλητική φιλοδοξία της Συγκλήτου. Δεν είναι καθόλου τυχαίο ότι όλοι αυτοί οι αναμορφωτές παρουσιάστηκαν την ίδια εποχή σε τόσους διαφορετικούς λαούς. Οι αποστολές τους συγκλίνουν σε κοινό στόχο, αποδεικνύοντας ότι σε ορισμένες εποχές τα ίδια πνευματικά ρεύματα διατρέχουν μυστηριωδώς ολόκληρη την ανθρωπότητα. Από πού έρχονται; Από τον θεϊκό αυτό κόσμο, τον αόρατο σε μας, αλλά που οι μεγαλοφυΐες και οι προφήτες είναι οι απεσταλμένοι και οι μάρτυρες της ύπαρξής του.

Ο Πυθαγόρας ταξίδεψε σε όλο τον κόσμο, προτού αρχίσει να διδάσκει στην Ελλάδα. Είδε την Αφρική και την Ασία, τη Μέμφιδα και τη Βαβυλώνα, την πολιτική και τα μυστήριά τους. Η θυελλώδης ζωή του μοιάζει με πλοίο που σαλπάρισε μες στην καταιγίδα. Με ολάνοιχτα πανιά ακολουθεί την πορεία του ανάμεσα στα στοιχεία που λυσομανάνε. Η διδασκαλία του δίνει την αίσθηση δροσερής νύχτας ύστερα από τον τρομερό καύσω-

να της ημέρας. Μας κάνει να σκεφτούμε τις ομορφιές του στερεώματος, που λίγο λίγο ξεδιπλώνει τ' αρχιπελάγη του που σπινθηρίζουν και τις αιθέριες αρμονίες του πάνω από το κεφάλι του θεατή.

Ας προσπαθήσουμε όμως ν' αποσαφηνίσουμε, το ένα ύστερα από το άλλο, από τα σκοτάδια των μύθων και τις σχολικές προκαταλήψεις.

Ταξιδιωτικά χρόνια

Η Σάμος τον έκτο αιώνα π.Χ. ήταν από τα νησιά με τη μεγαλύτερη άνθηση σε όλη την Ιωνία. Το αγκυροδόλιο του λιμανιού της ανοιγόταν απέναντι στα μενεξεδένια βουνά της Μικράς Ασίας απ' όπου έρχονταν όλα τα είδη πολυτελείας. Στον ανοιχτό κόλπο και κατά μήκος της πράσινης ακτής απλωνόταν η πόλη, αμφιθεατρικά στο βουνό, στα πόδια ενός υψώματος στεφανωμένου από τον ναό του Ποσειδώνα. Εκεί βασιλεύε ο τύραννος Πολυκράτης. Αφού είχε στερήσει τη Σάμο από τις ελευθερίες της, της έδωσε τη λάμψη των τεχνών με ασιατική λαμπρότητα. Οι εταίρες της Λέσβου, καλεσμένες από τον ίδιο τον Πολυκράτη, έμεναν σε γειτονικό ανάκτορο, όπου συναναστρέφονταν τους νέους της πόλης και τους δίδασκαν τις πιο εκλεπτυσμένες ηδονές στα συμπόσια που οργάνωναν με μουσική και χορούς. Ο Ανακρέων, που προσκλήθηκε κι αυτός από τον Πολυκράτη στη Σάμο, έφτασε στο νησί με μια τριήρη με πορφυρά πανιά κι επίχρυσα κατάρτια, και, κρατώντας ένα κύπελλο από δουλεμένο ασήμι, έψαλλε μπροστά στην υψηλή αυτή ομήγυρη των ηδονών τις θεσπέσιες ωδές του.

Η τύχη του Πολυκράτη είχε γίνει παροιμιώδης ανάμεσα στους Έλληνες. Ο φίλος του, ο Φαραώ Άμασις, τον είχε πολλές φορές προειδοποιήσει ότι δεν έπρεπε καθόλου να πιστέψει πως θα κρατούσε για πάντα και, κυρίως, να μην υπερηφανεύεται καθόλου γι' αυτήν. Ο Πολυκράτης, όταν έμαθε τη συμβουλή του φίλου του, πέταξε το δαχτυλίδι του στη θάλασσα. «Κάνω τη θυσία αυτή στους θεούς», φώναξε. Την επομένη, ένας ψαράς έφερε στον τύραννο το πολύτιμο δαχτυλίδι του, που είχε βρει στην

κοιλιά ενός ψαριού. Όταν το άκουσε αυτό ο Φαραώ, δήλωσε ότι σπάει τη φιλία του με τον Πολυκράτη, γιατί τέτοια τύχη δεν μπορούσε παρά να τραβήξει την εκδίκηση των θεών. Ανεξάρτητα με την ιστορική ακρίβεια του ανέκδοτου, το τέλος του Πολυκράτη ήταν τραγικό. Κάποιος από τους αξιωματούχους του τον παρέσυρε σε μια γειτονική επαρχία, όπου, αφού τον σκότωσε με βασανιστήρια, διέταξε να σταυρώσουν το σώμα του και να το στήσουν σε ύψωμα στο βουνό της Μυκάλης. Έτσι οι Σάμιοι, ένα αιματοδαμμένο ηλιοβασίλεμα, αντίκρισαν το πτώμα του τυράννου τους, σταυρωμένο, απέναντι στο νησί όπου είχε βασιλέψει μέσα στη δόξα και την ηδονή.

Αλλά ας γυρίσουμε στην αρχή της βασιλείας του Πολυκράτη. Κάποια φωτεινή νύχτα, ένας νέος άνθρωπος ήταν καθισμένος στην άκρη του δάσους, κοντά στον ναό της Ήρας, που, φωτισμένος από τις ακτίνες του φεγγαριού, έμοιαζε να παίρνει μυστηριώδη μεγαλοπρέπεια. Από ώρα είχε γλιστρήσει στα πόδια του ο κύλινδρος παπύρου με τα ομηρικά έπη. Ήταν λιόγευμα όταν άρχισε να συλλογίζεται, και τώρα θυτιζόταν στα σκοτάδια της νύχτας. Ο ήλιος είχε δύσει από ώρα. Ο ακτινοβόλος δίσκος του όμως λικνιζόταν ακόμα στο ονειροπόλο βλέμμα του νεαρού στοχαστή, με εξωπραγματική υπόσταση. Γιατί η σκέψη του ήταν μακριά από τον ορατό κόσμο.

Ο Πυθαγόρας ήταν γιος πλούσιου εμπόρου κοσμημάτων της Σάμου και μιας νέας, της Παρθενίδας. Η Πυθία των Δελφών, που το ζευγάρι είχε συμβουλευτεί σε κάποιο ταξίδι του λίγο μετά το γάμο, τους είχε υποσχεθεί «έναν γιο που θα είναι χρήσιμος σε όλους τους ανθρώπους σε όλες τις εποχές...», και το μαντείο τους είχε στείλει στη Σιδώνα της Φοινίκης, ώστε το παιδί τους να συλληφθεί, να πλαστεί και να μεγαλώσει μακριά από τις επιρροές της ταραγμένης πατρίδας του. Πριν ακόμη από τη γέννησή του, το είχαν αφιερώσει οι γονείς του στο Απολλώνιο Φως. Το παιδί γεννήθηκε. Και όταν έκλεισε τον πρώτο χρόνο, η μητέρα του το πήγε, όπως την είχε από πριν συμβουλευτεί το μαντείο των Δελφών, στον Ναό του Αδωνά, σε κάποια κοιλάδα του Λιδάνου, για να το ευλογήσει ο αρχιερέας. Ύστερα η οικογένεια γύρισε στη Σάμο.

Ο γιος της Παρθενίδας ήταν όμορφος, γλυκός, μετριοπαθής

και γεμάτος δικαιοσύνη. Η φωτιά της μεγαλοφυΐας έλαμπε στα μάτια του, δίνοντας στις πράξεις του μυστική ενεργητικότητα. Μακριά από το να του αντισταθούν, οι γονείς του τον έσπρωχναν στην πρόωγη σπουδή της γνώσης. Είχε μπορέσει ελεύθερα να συζητήσει με τους Σάμιους ιερείς και ακόμα με τους διάφορους σοφούς, που την εποχή εκείνη άρχιζαν να δημιουργούν στην Ιωνία τις σχολές τους, όπου δίδασκαν τις αρχές της φυσικής.

Στα δεκαοκτώ του παρακολούθησε τα μαθήματα του Ερμοδάμαντα στη Σάμο, και στα είκοσί του τον Φερεκύδη στη Σύρο. Είχε επισκεφθεί και μιλήσει ακόμα και με τον Θαλή και τον Αναξίμανδρο στη Μίλητο. Οι δάσκαλοί του του άνοιξαν νέους ορίζοντες, αλλά κανένας δεν μπόρεσε να τον ικανοποιήσει. Ανάμεσα στις αντιφατικές διδασκαλίες τους, έψαχνε μόνος του τον εσωτερικό δεσμό, τη σύνδεση, την ενότητα του μεγάλου Παντός. Τώρα, ο γιος της Παρθενίδας έφτανε σε μιαν από τις κρίσεις εκείνες, όπου το υπερευαισθητοποιημένο από τις αντιφάσεις πνεύμα συγκεντρώνει όλες του τις δυνάμεις, στην ύστατη προσπάθεια να διακρίνει το τέλος, να βρει το μονοπάτι που οδηγεί στον ήλιο της αλήθειας, στο κέντρο της ζωής.

Στο σκοτάδι εκείνης της νύχτας, ο γιος της Παρθενίδας παρατηρούσε τη γη, τον ναό, τον έναστρο ουρανό. Ήταν όλα εκείνα γύρω του: η Δήμητρα, η μάνα Φύση, που ήθελε να μάθει τα μυστικά της. Ανάσαινε τις δυνατές πνοές κι ένιωθε το αόρατο άτομο, σαν αεχώριστο δικό της κομμάτι. Οι σοφοί που είχε συμβουλευτεί του είχαν απαντήσει: «Από αυτή ξεπηδάνε όλα. Τίποτα δεν γίνεται από το τίποτα. Το πνεύμα προέρχεται από το νερό ή τη φωτιά ή κι από τα δυο μαζί. Υποτάξου στον μοιραίο νόμο. Το μόνο που αξίζει είναι να τον γνωρίζεις και να τον υπακούς».

Ύστερα ατένιζε το στερέωμα και τα πύρινα γράμματα που σχηματίζουν οι αστερισμοί στ' αμέτρητα βάθη του διαστήματος, τα γράμματα αυτά που έπρεπε να έχουν κάποιο νόημα. Γιατί, αν έχει το δικό του νόημα το αμέτρητα μικρό, η κίνηση των ατόμων, πώς είναι δυνατόν να μην έχει το νόημά του και το αμέτρητα μεγάλο, η έκταση των άστρων που οι σχηματισμοί τους αποτελούν το σώμα του σύμπαντος; Καθένας από τους

κόσμους αυτούς έχει τους δικούς του νόμους, και όλοι μαζί κινούνται από έναν Αριθμό, σε μια υπέρτατη αρμονία. Αλλά ποιος θα αποκρυπτογραφήσει το αλφάβητο των άστρων; Οι ιερείς της Ήρας του είχαν πει: «Ο ουρανός των θεών υπήρχε πριν από τη γη. Η ψυχή σου κατέβηκε από εκεί, και να προσεύχεσαι σ' αυτούς ώστε μια μέρα να ξαναγυρίσει».

Οι διαλογισμοί αυτοί διακόπηκαν από κάποιο λάγνο τραγούδι που αντηχούσε στις όχθες του Ίμβρασου. Οι φωνές των γυναικών της Λέσβου τους απάντησαν σε βακχικούς ρυθμούς. Ξαφνικά αντήχησαν κι άλλες, διαπεραστικές φωνές αιχμάλωτων που ο Πολυκράτης είχε διατάξει να φορτωθούν σε πλοία και να πουληθούν σκλάβοι στην Ασία. Τους χτύπαγαν με μαστίγια που είχαν καρφιά για να τους στριμώξουν κάτω από τους πάγκους των κωπηλατών. Τα ουρλιαχτά και οι βλαστήμιες τους έσβησαν μέσα στη νύχτα. Ύστερα όλα ησύχασαν πάλι.

Ο νέος άνθρωπος ένιωσε να τον διαπερνάει παγερό ρίγος, αλλά το έπνιξε μέσα του για να συγκεντρωθεί και πάλι στον εαυτό του. Το πρόβλημα ερχόταν πάλι μπροστά του, πιο οδυνηρό, πιο οξύ. Η Γη έλεγε: Μοίρα! Ο Ουρανός έλεγε: Πρόνοια! Και η Ανθρωπότητα που στροβιλίζεται ανάμεσα στα δύο απαντούσε: Τρέλα! Πόνος! Σκλαδιά! Αλλά βαθιά μέσα του, ο μελλοντικός μύστης άκουγε μιαν ανίκητη φωνή που απαντούσε στις αλυσίδες της γης και στις αστραπές τ' ουρανού με την κραυγή: Ελευθερία!

Ποιος λοιπόν είχε δίκιο; Οι σοφοί, οι ιερείς, οι τρελοί, οι δυστυχημένοι ή η φωνή μέσα του; Και όμως, όλες αυτές οι φωνές έλεγαν την αλήθεια. Καθεμιά θριάμβευε στη δική της σφαίρα. Αλλά καμιά δεν του έλεγε την αιτία της ύπαρξής του. Οι τρεις κόσμοι παρέμεναν ατάραχοι, σαν τα στήθη της Δήμητρας, το φως των άστρων και την ανθρώπινη καρδιά. Αλλά ο αληθινός σοφός θα ήταν μονάχα εκείνος που θα ήξερε ν' αποκαλύψει την εσωτερική τους συμφωνία, τον νόμο που τα φέρνει σε ισορροπία. Μόνο αυτός θα κατείχε τη θεϊκή γνώση και θα μπορούσε να βοηθήσει τους ανθρώπους. Στη σύνθεση λοιπόν των τριών κόσμων βρισκόταν το μυστικό του Κόσμου!

Προφέροντας αυτή τη λέξη που μόλις είχε ανακαλύψει, ο Πυθαγόρας σηκώθηκε. Το ξαναμμένο του βλέμμα στυλώθηκε στη

δωρική πρόσοψη του ναού. Το αυστηρό οικοδόμημα έμοιαζε μεταμορφωμένο από τις αγνές ακτίνες της Αρτέμιδας. Του φάνηκε ότι διέκρινε εκεί την ιδανική εικόνα του κόσμου. Τη λύση του προβλήματος. Γιατί η βάση, οι κίονες, το επιστύλιο και το τριγωνικό αέτωμα του έδιναν ξαφνικά την τριπλή εικόνα του ανθρώπου μέσα στο σύμπαν, του μικρόκοσμου και του μακρόκοσμου στεφανωμένων από τη θεία ενότητα, που είναι αφ' εαυτής τριαδική. Ο κόσμος, που κυριαρχείται και διαποτίζεται από τον Θεό είναι η Ιερή Τετράδα, το χωρίς πέρατα αγνό σύμβολο, η πηγή της φύσης, το αρχέτυπο των θεών.

Ναι, ήταν όλα μπροστά του, κρυμμένα στις γεωμετρικές γραμμές. Το κλειδί του σύμπαντος, η επιστήμη των αριθμών, ο νόμος της τριάδας, που βασιλεύει σε όλα τα όντα, και της επτάδας, που καθορίζει την εξέλιξή τους. Τότε, σαν μέσα σε μεγάλο-πρεπο όραμα, είδε ο Πυθαγόρας τους κόσμους να κινούνται, ανάλογα με τους ρυθμούς και μέσα στην αρμονία των ιερών αριθμών. Είδε την ισορροπία της γης με τον ουρανό που την πετυχαίνει η ανθρώπινη ελευθερία. Οι τρεις κόσμοι, ο φυσικός, ο ανθρώπινος και ο θεικός, αλληλοδαστάζονται και καθορίζουν ο ένας τον άλλο, παίζοντας το παγκόσμιο δράμα με διπλή κίνηση, ανοδική και καθοδική. Μάντεψε τις σφαίρες των αοράτων κόσμων που κλείνουν μέσα τους τους ορατούς και τους ζωογονούν χωρίς σταματημό. Συνέλαβε τέλος την κάθαρση και την απελευθέρωση του ανθρώπου και από αυτήν ακόμα τη γη, με την τριπλή μύηση. Είδε όλα τούτα, καθώς και τη ζωή και το έργο του, σε μια στιγμιαία και φωτισμένη αποκάλυψη, με την αναντίρρητη δεβαιότητα του πνεύματος που αισθάνεται επιτέλους ότι θρίσκεται μπροστά στην Αλήθεια. Ήταν σαν αστραπή. Αλλά τώρα έπρεπε να επιβεβαιώσει με τη λογική αυτό που η καθαρή του διάνοια είχε συλλάβει μέσα στο Απόλυτο.

Αλλά πού να έβρισκε την επιστήμη που ήταν αναγκαία για να φέρει σε πέρας τέτοιο έργο; Ούτε τα ομηρικά έπη ούτε οι σοφοί της Ιωνίας ούτε οι ναοί της Ελλάδας έφταναν να του την προσφέρουν.

Το πνεύμα του Πυθαγόρα φτερωμένο άρχισε να γυρίζει προς τα πίσω, στο παρελθόν του, στη γέννησή του, που τη σκέπαζαν τα πέπλα του απόρητου και η μυστηριώδης αγάπη της μητέ-

ρας του. Με εκπληκτική ακρίβεια του ήρθε στη μνήμη μια παιδική θύμηση. Ήταν τότε που τον είχε πάει η μητέρα του, βρέφος ενός χρόνου, στον ναό του Αδωνάι, στον Λίβανο. Ξαναείδε τον εαυτό του βρέφος, κρεμασμένο στον λαϊμό της Παρθενίδας, ανάμεσα στα ψηλά βουνά, τα τεράστια δάση, μ' ένα ποτάμι που χυνόταν σε κάποιο καταρράκτη. Στεκόταν όρθια σε μια ταράτσα σκιασμένη από τεράστιους κέδρους. Μπροστά της ένας μεγαλοπρεπής ιερέας με λευκή γενειάδα, χαμογελούσε στη μάνα και το παιδί, προφέροντας βαρυσήμαντα λόγια που ο μικρός δεν καταλάβαινε. Η μητέρα του του 'χε επαναλάβει συχνά τις λέξεις του ιερέα:

—Γυναίκα από την Ιωνία, ο γιος σου θα γίνει μεγάλος με τη σοφία του. Αλλά να θυμάσαι ότι, αν και κατέχουν ακόμα οι Έλληνες τη γνώση των θεών, η επιστήμη του Θεού δεν δρίσκεται πια παρά μόνο στην Αίγυπτο.

Τα λόγια αυτά του ξανάρχονταν στη μνήμη μαζί με το χαμόγελο της μάνας του, την ωραία φυσιογνωμία του γέροντα, τη μακρινή βοή του καταρράκτη, τη φωνή του ιερέα, σε μια μεγαλειώδη εικόνα που έμοιαζε όνειρο από άλλη ζωή. Πρώτη φορά καταλάβαινε τη σημασία του χρησμού. Είχε ακούσει επανειλημμένως για τις πλούσιες γνώσεις και τα υπέροχα μυστήρια των Αιγυπτίων ιερέων, αλλά πίστευε ότι θα μπορούσε να κάνει και χωρίς αυτά. Τώρα καταλάβαινε ότι του χρειαζόταν αυτή η «επιστήμη του Θεού» για να μπορέσει να φτάσει μέχρι το βάθος της φύσης, και ότι δεν θα την έβρισκε παρά μόνο στους ναούς της Αιγύπτου. Η γλυκιά Παρθενίδα με το μητρικό της ένστικτο τον είχε προετοιμάσει για το έργο αυτό, τον είχε φέρει εκεί σαν προσφορά στον υπέρτατο Θεό! Τότε πάρθηκε η απόφασή του να πάει στην Αίγυπτο και να μνηθεί.

Ο Πολυκράτης παινεύοταν ότι προστάτευε τους φιλοσόφους όσο και τους ποιητές. Έδωσε πρόθυμα συστατική επιστολή στον Πυθαγόρα για τον Φαραώ Άμασι. Αυτός με τη σειρά του τον παρουσίασε στους ιερείς της Μέμφιδας. Οι Αιγύπτιοι σοφοί τον δέχτηκαν μετά από πολλές δυσκολίες και με μεγάλη δυσφορία, γιατί δυσπιστούσαν στους Έλληνες που τους κατηγορούσαν ως άστατους κι ελαφρόμυαλους. Έκαναν τα πάντα για ν' αποθαρρύνουν τον νεαρό Σάμιο. Εκείνος όμως ξεπέρασε με ακλόνητη

υπομονή και θάρρος τις καθυστερήσεις και τις δοκιμασίες που του επέβαλλαν. Ήξερε άλλωστε εκ των προτέρων ότι δεν θα έφτανε στη γνώση παρά με την απόλυτη κυριαρχία της θέλησης πάνω στο είναι του. Η μυσή του διάρκεσε είκοσι δύο ολόκληρα χρόνια, στο διάστημα που αρχιερέας ήταν ο Σώγχις.

Στο διβλίο του Ερμή διηγηθήκαμε τις δοκιμασίες, τους πειρασμούς, τους τρόμους και τις εκστάσεις του μύστη της Ίσιδος, από τον φαινομενικό και καταληπτικό θάνατο του νεοφώτιστου μέχρι την ανάστασή του στο φως του Οσίριδος. Ο Πυθαγόρας πέρασε όλες τις φάσεις που του επέτρεψαν να πραγματώσει, όχι σαν μια καινή θεωρία αλλά σαν κάτι διωμένο, την επιστήμη του Λόγου-Φωτός ή του παγκόσμιου Λόγου καθώς και την ανθρώπινη εξέλιξη μέσ' από τους επτά πλανητικούς κύκλους. Σε κάθε βήμα αυτής της κάθετης ανόδου οι δοκιμασίες ξανάρχιζαν πιο φοβερές. Η ζωή του κινδύνευε εκατό φορές σε κάθε βήμα, ιδίως αν ήθελε να φτάσει να χειρίζεται τις μυστικές δυνάμεις, στην επικίνδυνη άσκηση της μαγείας και της θεουργίας.

Αλλά όπως όλοι οι μεγάλοι, ο Πυθαγόρας, είχε πίστη στο άστρο του. Δεν τον τρόμαζε τίποτα, αν έτοι οδηγούνταν στην επιστήμη, ούτε τον σταματούσε ο φόβος του θανάτου, γιατί έδλεπε μακρύτερα. Όταν πια οι Αιγύπτιοι του αναγνώρισαν εξαιρετική δύναμη πνεύματος μαζί με ανιδιοτελές πάθος για τη σοφία, που είναι ό,τι σπανιότερο στον κόσμο, του άνοιξαν τους θησαυρούς των γνώσεών τους. Εκεί μορφώθηκε και ανδρώθηκε. Εκεί μπόρεσε να εμβαθύνει στα ιερά μαθηματικά, την επιστήμη των αριθμών ή τις παγκόσμιες αρχές, που μετά τα έκανε κέντρο του συστήματος που διατύπωσε. Από την άλλη μεριά, η πειθαρχία των ναών τον έκανε ν' αντιληφθεί την απέραντη δύναμη της εξασκημένης ανθρώπινης θέλησης και τις εφαρμογές της, τόσο στον πνευματικό όσο και στον υλικό κόσμο.

«Η επιστήμη των αριθμών και η τέχνη της θέλησης είναι τα δύο κλειδιά της μαγείας», έλεγαν οι ιερείς της Μέμφιδας. «Ανοίγουν όλες τις πόρτες του σύμπαντος».

Εκεί λοιπόν, στην Αίγυπτο, ο Πυθαγόρας απέκτησε αυτή την εκ των άνω αντίληψη των πραγμάτων, που του επέτρεψε να κατανοήσει τις σφαίρες της ζωής και των επιστημών στους ομόκεντρους κύκλους των, να συλλάβει την «εισέλιξη» του πνεύ-

ματος στην ύλη με την παγκόσμια γέννηση και μετά την «εξέλιξη» του ή το ξαναανέβασμά του προς τη μονάδα, μέσ' από την ατομική δημιουργία που είναι ο σχηματισμός της συνείδησης.

Ο Πυθαγόρας είχε φτάσει στην κορυφή της αιγυπτιακής μύησης και σκεφτόταν να επιστρέψει στην Ελλάδα, όταν ο πόλεμος με όλη τη φρίκη του έφτασε στις όχθες του Νείλου για να ρίξει τον μύστη του Οσίριδος σε νέα αναστάτωση.

Από παλιά οι δεσπότες της Ασίας μελετούσαν πώς θα κατακτήσουν την Αίγυπτο. Οι συνεχείς επιθέσεις τους μέσα στους αιώνες είχαν αποτύχει χάρη στο σοφό σύστημα των Αιγυπτίων, στη σοφία των ιερέων και στη δύναμη των Φαραώ. Αλλά το πανάρχαιο βασίλειο, το άσυλο της ερμητικής επιστήμης, δεν προοριζόταν να διαρκέσει αιώνια. Ο γιος του πορθητή της Βαβυλώνας, ο Καμβύσης, ήρθε να πέσει στην Αίγυπτο με τις αμέτρητες πειναλέες στρατιές του που έμοιαζαν σύννεφα από ακρίδες, για ναβάλει τέλος στον θεσμό των Φαραώ που η αρχή του χάνεται στα βάθη του χρόνου. Στα μάτια των σοφών ήταν καταστροφή για ολόκληρο τον κόσμο.

Μέχρι τότε η Αίγυπτος ήταν ασπίδα της Ευρώπης απέναντι στην Ασία. Η προστατευτική της επιρροή απλωνόταν σε ολόκληρη τη Μεσόγειο, μέσω των νρών της Φοινίκης, της Ελλάδας και της Ετρουρίας, με τους οποίους το υψηλό αιγυπτιακό ιερατείο ήταν σε διαρκείς σχέσεις. Αφού έπεσε αυτό το εμπόδιο, ο ταύρος με χαμηλωμένα τα κέρατα θα ορμούσε στις ελληνικές ακτές. Είδε λοιπόν ο Πυθαγόρας τον Καμβύση να εισβάλλει στην Αίγυπτο. Είδε τον Πέρση δεσπότη, άξιο κληρονόμο των εστεμμένων κακούργων της Νινευή και της Βαβυλώνας, να λεηλατεί τους ναούς της Μέμφιδας και των Θηβών, να καταστρέφει τον ναό του Άμωνα. Είδε να οδηγούν τον Φαραώ Ψαμμίτιχο σιδηροδέσιμο μπροστά στον Καμβύση, να τον ανεβάζουν σε κάποιο ύψωμα και γύρω του να συγκεντρώνουν όλους τους ιερείς και τις πρώτες οικογένειες της βασιλικής αυλής.

Είδε την κόρη του Φαραώ ρακένδυτη μαζί με όλες τις κοπέλες των τιμών ντυμένες το ίδιο, τον πρίγκιπα και δύο χιλιάδες νέους μαζί του να οδηγούνται σαν υποζύγια με χαλινάρι στο στόμα και καπίστρι στον λαιμό και ν' αποκεφαλίζονται. Τον

Φαράω Ψαμμήτιχο πνιγμένο στους λυγμούς μπροστά στο απαίσιο θέαμα, και τον άτιμο Καμβύση ν' απολαμβάνει τη σκηνή καθισμένος στον θρόνο του, καθώς ο πεσμένος αντίπαλός του θρηνούσε. Σκληρό αλλά διδακτικό μάθημα ιστορίας ύστερα από τα μαθήματα της επιστήμης! Τι εικόνα της αποχαλινωμένης ζωόδους φύσης του ανθρώπου, που οδηγώντας στο τέρας του δεσποτισμού ποδοπατάει τα πάντα και οδηγεί την ανθρωπότητα στ' αδυσώπητα πεπρωμένα της με τη φριχτή της αποθέωση!

Ο Καμβύσης διέταξε να μεταφερθεί ο Πυθαγόρας στη Βαβυλώνα μαζί με τους υπόλοιπους αιχμαλώτους και να φυλακιστεί. Η τεράστια αυτή πόλη, που ο Αριστοτέλης τη συγκρίνει με ολόκληρη περιτειχισμένη χώρα, παρείχε την εποχή εκείνη θαυμαστό πεδίο παρατήρησης. Η αρχαία Βαβέλ, η μεγάλη πόρνη των Εβραίων προφητών, ήταν περισσότερο παρά ποτέ, μετά την περσική κατάκτηση, πανδαμόνιο λαών, γλωσσών, λατρειών και θρησκειών.

Σύμφωνα με τις περσικές παραδόσεις, η ίδρυσή της ανάγεται στη Σεμίραμι. Αυτή, όπως έλεγαν, έχτισε τον τερατώδη περιβόλο των ογδόντα πέντε χιλιομέτρων από τείχη και πύργους, το Ίμγκουν Βελ, όπου δύο άρματα έτρεχαν παράλληλα, με τους κρεμαστούς κήπους της, τα τεράστια παλάτια με τα πολύχρωμα ανάγλυφα, τους ναούς που υποθασιάζονταν από πέτρινους ελέφαντες κι είχαν από πάνω πολύχρωμους δράκοντες. Εκεί είχαν διαδεχτεί ο ένας τον άλλον οι δεσπότες που σκλάβωναν τη Χαλδαία, την Ασσυρία, την Περσία, τμήμα της Ταταρίας, την Ιουδαία, τη Συρία και τη Μικρά Ασία. Εκεί ο Ναβουχοδονόσωρ, ο φονιάς των μάγων, είχε οδηγήσει αιχμάλωτο τον ιουδαϊκό λαό που συνέχιζε ν' ασκεί τη λατρεία του σε κάποια γωνιά της απέραντης πολιτείας, μέσα στην οποία το σημερινό Λονδίνο θα χωρούσε τέσσερις φορές. Οι Ιουδαίοι μάλιστα είχαν δώσει στον βασιλιά έναν παντοδύναμο υπουργό, τον προφήτη Δανιήλ. Με τον Βαλτάσαρ, γιο του Ναβουχοδονόσορα, τα τείχη της Βαβυλώνας επιτέλους έπεσαν κάτω από τα χτυπήματα του Κύρου, και η πόλη έμελλε να περάσει γενεές γενεών υπό περσική κυριαρχία.

Λόγω των εξελίξεων αυτών, τρεις θρησκείες βασίλευαν στο ανώτατο ιερατείο της πόλης, όταν έφτασε εκεί ο Πυθαγόρας: οι

αρχαίοι Χαλδαίοι ιερείς, οι επιζώντες της περσικής μαγείας και η ελίτ των υπόδουλων Εβραίων. Αυτό βέβαια αποδεικνύει ότι συνεννοούνταν καλά μεταξύ τους από την εσωτερική πλευρά των θρησκειών τους. Αυτός άλλωστε ήταν και ο ρόλος του Δανιήλ, που, παρ' ότι λάτρευε τον θεό του Μωυσή, παρέμεινε υπουργός τόσο του Ναβουχοδονόσορα και του Βαλτάσαρ όσο και του Κύρου.

Ο Πυθαγόρας λοιπόν θα πλάταινε αρκετά τον ήδη τεράστιο κύκλο των γνώσεών του μελετώντας αυτές τις θρησκείες. Και μπόρεσε να εμβαθύνει στη Βαβυλώνα στις γνώσεις των μάγων-κληρονόμων του Ζωροάστρη. Αν μόνο οι Αιγύπτιοι ιερείς κρατούσαν τα κλειδιά των ιερών επιστημών, οι Πέρσες μάγοι είχαν τη φήμη ότι είχαν δώσει πολύ μεγαλύτερη ώθηση στην έρευνα ορισμένων τεχνών. Έλεγαν ότι κατείχαν τον χειρισμό των μυστικών αυτών δυνάμεων που ονομάζονται παντόμορφο πυρ και αστρικό φως. Έλεγαν ότι στους ναούς τους σκοτάδι επικρατούσε μέρα μεσημέρι, ενώ οι δάδες άναβαν μόνες τους τη νύχτα, κι έβλεπε κάποιος να λαμποκοπούν οι θεοί και να βροντάει ο κεραυνός. Οι μάγοι ονόμαζαν «Ουράνιο Λιοντάρι» αυτή την ασώματη φωτιά, γενεσιουργό παράγοντα του ηλεκτρισμού, που ήξεραν να συμπυκνώνουν ή να διαλύουν όποτε τους άρεσε, και «φίδια» τα ηλεκτρικά ρεύματα της ατμόσφαιρας και του γήινου μαγνητισμού που υποστήριζαν ότι μπορούσαν να τα κατευθύνουν σαν βέλη ενάντια στους ανθρώπους. Είχαν ακόμα κάνει ειδικές μελέτες για τη δύναμη του ανθρώπινου λόγου να υποβάλλει, να ελκύει και να δημιουργεί. Χρησιμοποιούσαν για τις επικλήσεις πνευμάτων, κλιμακωτές μορφές που είχαν δανειστεί από τις πιο αρχαίες γλώσσες της γης. Να οι φυσικοί λόγοι που έδιναν οι ίδιοι γι' αυτό: «Μην αλλάξεις τίποτα στα βαρβαρικά ονόματα των επικλήσεων, γιατί αυτά είναι τα πανθειστικά ονόματα του θεού. Έχουν φορτιστεί με τη λατρεία χιλιάδων ανθρώπων και η δύναμή τους δεν λέγεται».

Οι επικλήσεις αυτές, που τις ασκούσαν κατά τη διάρκεια καθαρμών και προσευχών, ήταν στην κυριολεξία αυτό που αργότερα ονομάστηκε λευκή μαγεία.

Ο Πυθαγόρας μνήθηκε λοιπόν στη Βαβυλώνα στις Αρχάνες της αρχαίας μαγείας. Την ίδια εποχή, στο άντρο αυτό του δε-

αποτισμού είχε και μian άλλη αξιοσημείωτη εμπειρία: μέσα στα ερείπια των θρησκειών της Ανατολής που γκρεμίζονταν, πάνω στο αποδεκατισμένο κι εκφυλισμένο ιερατείο τους, μια ομάδα απόκοτοι μύστες, σφιγμένοι μαζί ο ένας στον άλλον, υπερασπίζονταν την πίστη τους, τις γνώσεις τους και, όταν μπορούσαν, τη δικαιοσύνη. Ολόρθοι μπροστά στους δεσπότες, όπως ο Δανιήλ στον λάκκο των λεόντων, πάντοτε έτοιμοι να κατασπαραχτούν, μάγευαν και τιθάσευαν το αγρίμι της απολυταρχίας με τη δύναμη της διάνοιάς τους και του διεκδικούσαν το έδαφος σπιθαμή προς σπιθαμή.

Μετά την αιγυπτιακή και τη χαλδαϊκή μύσή του το τέκνο της Σάμου ήξερε πολύ περισσότερα πια απ' ό,τι οι δάσκαλοί του κι απ' ό,τι οποιοσδήποτε άλλος Έλληνας, ιερέας ή λαϊκός, του καιρού του. Ήξερε τις αιώνιες αρχές του σύμπαντος και τις εφαρμογές τους. Η φύση του 'χε ανοίξει τις αδύσσοις της. Τα χοντροκομμένα πέπλα της ύλης είχαν πέσει μπροστά του για να του αποκαλυφτούν οι υπέροχες σφαίρες της φύσης της αποπνευματοποιημένης ανθρωπότητας. Στον ναό της Νιθ-Ίσιδος στη Μέμφιδα, στον ναό του Βελ-Βάαλ στη Βαβυλώνα, είχε μάθει όλα τα μυστικά για το παρελθόν των θρησκειών, την ιστορία των ηπείρων και των εθνών. Μπόρεσε να συγκρίνει τα υπέρ και τα κατά του εβραϊκού μονοθεϊσμού και του περσικού δυϊσμού. Ήξερε ότι όλες αυτές οι θρησκείες ήταν αχτίδες της ίδιας αλήθειας, διδαγμένες από διαφορετικούς δασκάλους και προσαρμοσμένες σε διαφορετικές κοινωνικές συνθήκες. Κρατούσε το κλειδί, δηλαδή τη σύνθεση όλων αυτών, με την επιστήμη του εσωτερισμού. Το βλέμμα του αγκάλιαζε το παρελθόν, ξαπλωνόταν στο μέλλον κι ήξερε να σταθμίζει το παρόν με μοναδική διαύγεια. Η πείρα του του έδειχνε πως η ανθρωπότητα απειλείται από τους φοβερούς κατακλυσμούς που είναι η άγνοια των ιερέων, ο υλισμός των σοφών και η απειθαρχία των δημοκρατιών. Μέσα στη γενική αυτή χαλάρωση, έβλεπε τον ασιατικό δεσποτισμό ν' αυξάνει και πρόβλεπε ότι αυτό το μαύρο σύννεφο, σχηματίζοντας έναν τεράστιο κυκλώνα, θα ξεσπούσε πάνω στην ανυπεράσπιστη Ευρώπη.

Ήταν λοιπόν καιρός να γυρίσει στην Ελλάδα, ν' αρχίσει το έργο του. Να ολοκληρώσει την αποστολή του.

Ο Πυθαγόρας έμεινε φυλακισμένος στη Βαβυλώνα δώδεκα χρόνια. Για να φύγει χρειαζόταν άμεση διαταγή του βασιλιά των Περσών. Κάποιος συμπατριώτης του, ο Δημοκίδης, ο γιατρός του βασιλιά, παρενέβη για χάρη του και πέτυχε την απελευθέρωση του φιλοσόφου. Έφτασε λοιπόν ο Πυθαγόρας στη Σάμο, μετά από τριάντα τέσσερα χρόνια απουσίας. Βρήκε την πατρίδα του υποταγμένη σε κάποιο σατράπη του μεγάλου βασιλιά. Οι σχολές και οι ναοί ήταν κλειστά. Οι ποιητές και οι σοφοί είχαν φύγει μπροστά στον περσικό καισαρισμό. Είχε τουλάχιστον την παρηγοριά πως βρισκόταν εκεί στην τελευταία πνοή του πρώτου του διδασκάλου, του Ερμολάμαντα, και να ξαναβρεί τη μητέρα του Παρθενίδα, που μόνη αυτή δεν αμφέβαλλε ποτέ για την επιστροφή του, γιατί όλος ο υπόλοιπος κόσμος νόμιζε πεθαμένο από καιρό τον φιλοτάξιδο γιο του κοσμηματοπώλη της Σάμου. Αλλά εκείνη ποτέ της δεν αμφέβαλλε για τους χρησμούς του Απόλλωνα. Καταλάβαινε ότι κάτω από την πάλλευκη φορεσιά του αιγύπτιου ιερέα ο γιος της προετοιμαζόταν για μια μεγάλη αποστολή. Ήξερε ότι από τον ναό της Νιθ'Ισιδος θα έβγαινε ο ευεργέτης διδάσκαλος, ο φωτισμένος προφήτης που είχε ονειρευτεί στο δάσος των Δελφών και που της είχε υποσχεθεί ο ιεροφάντης του Αδωνάι κάτω από τους κέδρους του Λιδάνου.

Τώρα ένα ανάλαφρο πλοίο μετέφερε τη μητέρα αυτή και τον γιο αυτό, πάνω από τα γαλάζια κύματα των Κυκλάδων, σε καινούρια εξορία. Έφευγαν με όλο το βιος τους από την καταπιεσμένη και χαμένη Σάμο. Έκαναν πανιά για την Ελλάδα. Δεν ήταν ούτε οι Ολυμπιακοί στέφανοι ούτε οι δάφνες του ποιητή που τραβούσαν εκεί τον γιο της. Το έργο του ήταν πιο μυστηριώδες και πιο μεγάλο: να ξυπνήσει το κοιμισμένο πνεύμα των θεών μέσα στους ναούς. Να ξαναδώσει τη δύναμη και το κύρος του στον Απόλλωνα, κι ύστερα να στήσει κάπου μια σχολή επιστήμης και ζωής, απ' όπου θα έβγαιναν όχι πολιτικοί και σοφιστές αλλά μνημένοι άντρες και γυναίκες, αληθινές μητέρες και αληθινοί ήρωες.

*Ο ναός των Δελφών - Η Απολλώνια επιστήμη -
Η θεωρία της μαντικής - Η Πυθία Θεόκλεια*

Από την πεδιάδα της Φωκίδας ανέβαινε κανείς τα γελαστά λιβάδια που διασχίζονται από τον Πλειστό κι έμπαινε ανάμεσα στα ψηλά βουνά μέσ' από μια σκαμμένη κοιλάδα. Σε κάθε δήμα γινόταν πιο στενή, πιο μεγαλοπρεπής και πιο ερημική. Έφτανε τέλος σ' ένα κύκλο απότομων βουνών στεφανωμένων από άγρια φαράγγια, αληθινό ηλεκτρικό χωνί που συχνά το δέρνουν οι καταιγίδες. Ξαφνικά, στο βάθος της σκοτεινής στενοπορίας αντίκριζε την πόλη των Δελφών, σαν αετοφωλιά σκαρφαλωμένη σ' έναν απότομο βράχο με τις δυο κορφές του Παρνασσού από πάνω της. Από μακριά φαίνονται να λαμποκοπούν οι μπρούντζινες Νίκες, τα χάλκινα άλογα και τ' αμέτρητα χρυσά αγάλματα που ήταν στημένα στο μήκος του ιερού δρόμου σαν φρουρά ηρώων και θεών γύρω από τον δωρικό ναό του Φοίβου Απόλλωνα.

Ήταν το ιερότερο μέρος της Ελλάδας. Εκεί προφήτευε η Πυθία. Εκεί συνέρχονταν οι Αμφικτίονες. Εκεί όλες οι ελληνικές φυλές είχαν σηκώσει, γύρω από το ιερό, παρεκκλήσια που έκλειναν μέσα τους θησαυρούς και προσφορές. Εκεί, φερμένες από μακριά, πομπές από άντρες, γυναίκες και παιδιά, που τις έλεγαν *θεωρίες*, ανέβαιναν στον ιερό δρόμο για να προσκυνήσουν τον θεό του φωτός. Η θρησκεία είχε από αμνημονεύτων χρόνων αφιερώσει τους Δελφούς σαν κέντρο λατρείας των λαών. Η θέση τους στο κέντρο της Ελλάδας, οι βράχοι τους που τους προστάτευαν από τις επιθέσεις κι έκαναν εύκολη την άμυνα είχαν επίσης βοηθήσει.

Σε μια σπηλιά πίσω από τον ναό ανοιγόταν μια σχισμή απ'

όπου, όπως έλεγαν, ανέβαιναν ψυχροί ατμοί που προκαλούσαν την έκσταση. Ο Πλούταρχος διηγείται ότι στα πολύ παλαιά χρόνια κάποιος βοσκός που κάθισε στην άκρη του άρχισε να προφητεύει. Στην αρχή τον πέρασαν για τρελό, αλλά, όταν αυτά που έλεγε βγήκαν αληθινά, τότε έδωσαν προσοχή. Παρενέβησαν λοιπόν οι ιερείς και πήραν στην κατοχή τους το μέρος, που το αφιέρωσαν στη θεότητα. Από εκεί προέρχεται ο θεσμός της Πυθίας που καθόταν σε τρίποδα στο χείλος της σχισμής. Οι ατμοί που ανέβαιναν από το χάσμα τής προκαλούσαν σπασμούς και παράξενες κραυγές και της έδιναν τη δεύτερη όραση που συναντά κανείς στους σπουδαιούς υπνοβάτες.

Ο Αισχύλος, του οποίου οι παρατηρήσεις έχουν μεγάλο κύρος, γιατί ήταν γιος ιερέα από την Ελευσίνα και μυημένος κι ο ίδιος, μας πληροφορεί στις «Ευμενίδες» ότι η Πυθία των Δελφών ήταν αφιερωμένη πρώτα στη Γαία, ύστερα στη Θέμιδα (Δικαιοσύνη) μετά στη Φοίβη (τη μεσολαβήτρια Σελήνη) και τέλος στον Απόλλωνα, τον ηλιακό θεό. Καθένα από τα ονόματα αυτά παριστάνει στη Συμβολική των ναών μακρότατες χρονικές περιόδους που αγκαλιάζουν ολόκληρους αιώνες. Αλλά η φήμη αρχίζει από την εποχή του Απόλλωνα. Ο Δίας, έλεγαν οι ποιητές, θέλοντας να μάθει πού είναι το κέντρο της γης, άφησε δυο αετούς, έναν στην ανατολή κι έναν στη δύση. Πετώντας συναντήθηκαν στους Δελφούς.

Πού όμως οφείλεται αυτό το κύρος, αυτή η παγκόσμια και αναμφισβήτητη αναγνώριση που έκανε τον Απόλλωνα τον κατ'εξοχήν ελληνικό θεό, σε σημείο ώστε να διατηρήσει ακόμα και στα χρόνια μας ανεξίτητη λαμπρότητα; Η ιστορία δεν απαντά σ' αυτό το σοβαρό ερώτημα. Ρωτήστε τους ρήτορες, τους ποιητές, τους φιλοσόφους. Θα σας δώσουν απαντήσεις επιπόλαιες. Η αληθινή όμως απάντηση θα παραμείνει για πάντα μυστικό του ναού. Ας προσπαθήσουμε να το λύσουμε.

Στην ορφική σκέψη ο Διόνυσος και ο Απόλλων ήταν δυο διαφορετικές εκφάνσεις της ίδιας θεότητας. Ο Διόνυσος παρίστανε την εσωτερική αλήθεια, το βάθος και το εσωτερικό των πραγμάτων, που αποκαλυπτόταν μόνο στους μυημένους. Περιέκλειε τα μυστήρια της ζωής, τις περασμένες και μελλούμενες υπάρξεις, τις σχέσεις ανάμεσα στην ψυχή και το σώμα, τον ουρανό

και τη γη. Ο Απόλλων εκπροσωπούσε τις ίδιες αλήθειες εφαρμοσμένες στη γήινη ζωή και στην κοινωνική τάξη. Εμπνευστής της ποίησης, της ιατρικής και των νόμων, ήταν η γνώση που αποκτιέται με τη μαντεία, το κάλλος με την τέχνη, η ειρήνη των λαών με τη δικαιοσύνη και η αρμονία ψυχής και σώματος με την κάθαρση. Με μια λέξη, ο Διόνυσος συμβόλιζε το θείο πνεύμα στην εξέλιξη του μέσα στο σύμπαν και ο Απόλλων την εκδήλωσή του στον γήινο άνθρωπο.

Οι ιερείς έδιναν τα νοήματα αυτά στον λαό να τα καταλάβει μ' ένα μύθο. Του διηγούνταν ότι, στον καιρό του Ορφέα, ο Βάκχος και ο Απόλλων φιλονίκησαν για τον τρίποδα των Δελφών. Τελικά ο Βάκχος υποχώρησε καλοπροαίρετα στον αδελφό του και αποτραβήχτηκε σε μια κορφή του Παρνασσού, εκεί που οι γυναίκες των Θηβών τελούσαν τα μυστήριά του. Στ' αλήθεια, οι δυο μεγάλοι γιοι του Δία μοιράζονταν την αυτοκρατορία του κόσμου. Ο ένας βασιλεύεε στο μυστηριώδες υπερπέραν· ο άλλος στους ζωντανούς.

Ξαναβρίσκουμε λοιπόν στον Απόλλωνα τον ηλιακό Λόγο, τον Παγκόσμιο Λόγο, τον μεγάλο Μεσολαβητή, τον Βιονού των Ινδιών, τον Μίθρα των Περσών και τον Ώρο των Αιγυπτίων. Αλλά οι παλιές ασιατικές ιδέες περιβάλλονται πάλι στον μύθο του Απόλλωνα πλαστική ομορφιά και ανάγλυφη λαμπρότητα, που τις έκανε να διεισδύσουν βαθύτερα στις ανθρώπινες συνειδήσεις σαν θεία βέλη, «φίδια με άσπρα φτερά ριγμένα από το χρυσό του τόξο», όπως λέει ο Αισχύλος.

Ο Απόλλων ξεπήδησε από τη μεγάλη νύχτα στη Δήλο, και όλες οι θεές χαιρέτισαν τη γέννησή του. Προχωράει, αρπάζει το τόξο και τη λύρα, με τους βοστρύχους των μαλλιών του ν' ανεμίζουν και τη φαρέτρα να χτυπάει στους ώμους του. Η θάλασσα γαληνεύει, και όλο το νησί ευφραίνεται λουσμένο σε χρυσές φλόγες. Είναι τα επιφάνια του θεϊκού φωτός, που με τη σεβαστή παρουσία του γεννάει την τάξη, τη μεγαλοπρέπεια και την αρμονία και που η ποίηση είναι η υπέροχη ηχώ του.

Ο θεός έρχεται στους Δελφούς και τρυπάει με τα βέλη του ένα απαίσιο φίδι που ρήμαζε την περιοχή, καθαρίζει τον τόπο και ιδρύει τον ναό, εικόνα της νίκης του θεϊκού αυτού φωτός πάνω στα σκότη και το κακό. Στις αρχαίες θρησκείες το φίδι

συμβόλιζε τον μοιραίο κύκλο της ζωής και το κακό που απορρέει από αυτόν. Και όμως, όταν η ζωή αυτή κατανοηθεί κι υποταχτεί, οδηγεί στη γνώση. Ο Απόλλων, φονιάς του φιδιού, είναι το σύμβολο του μνημένου που διαπερνάει τη φύση με την επιστήμη, τη δαμάζει με τη θέλησή του, και, σπάζοντας τον μοιραίο κύκλο της σάρκας, ανεβαίνει στη λαμπρότητα του πνεύματος, ενώ τα κουρελιασμένα κατάλοιπα της ζωώδους ανθρωπίνης φύσης σπαράζουν στην έρημο. Να λοιπόν γιατί ο Απόλλων είναι κύριος των εξιλασμών, των καθαρμών της ψυχής και του σώματος. Σπιλωμένος από το αίμα του τέρατος, εξιλεώθηκε και αποκαθάρθηκε μόνος του με οκτάχρονη αυτοεξορία, κάτω από τις σωτήριες πικροδάφνες της κοιλάδας των Τεμπών. Ο Απόλλων, παιδαγωγός των ανθρώπων, θέλει να μένει μαζί τους. Του αρέσει να μένει στις πόλεις ανάμεσα στους νέους, στους ποιητικούς και παλαιστικούς αγώνες. Αλλά δεν μένει για πολύ. Το φθινόπωρο ξαναγυρίζει στην πατρίδα του, τη χώρα των Υπερδόρειων. Είναι ο μυστηριώδης λαός των φωτεινών και διάφανων ψυχών που ζουν στην αιώνια άνοιξη και την τέλεια ευτυχία. Εκεί βρίσκονται οι αληθινοί ιερείς κι οι αγαπημένες του ιέρειες. Ζει μαζί τους σε μια κοινότητα με βαθιά φιλικές σχέσεις και, όταν θέλει να κάνει στους ανθρώπους κάποιο βασιλικό δώρο, φέρνει από τη χώρα των Υπερδόρειων μια από τις φωτεινές αυτές ψυχές και την κάνει να γεννηθεί στη γη για να διδάξει και να τέρψει τους θνητούς. Με την άνοιξη επιστρέφει πάντοτε στους Δελφούς, όταν ψάλλουν τους παιάνες και τους ύμνους. Φτάνει, ορατός μόνο από τους μνημένους, μέσα στην υπερβόρεια λευκότητά του, πάνω σε άρμα που σέρνουν κύκνοι. Γυρνάει να μείνει στο Μαντείο, όπου η Πυθία δίνει τους χρησμούς του κι όπου ακούν οι ποιητές και οι σοφοί. Τότε τ' αηδόνια τραγουδούν, η Κασταλία κρήνη φουσκώνει με ασημένα κύματα, ξεχύνεται ένα θαμπωτικό ουράνιο φως που φτάνει μέχρι την καρδιά των ανθρώπων και μέχρι τις φλέβες της φύσης.

Στον μύθο αυτό των Υπερδόρειων κρύβεται σε φωτεινές αχτίδες το εσωτερικό βάθος του Απολλώνιου μύθου. Η χώρα των Υπερδόρειων είναι το Υπερπέραν, το εμπύριο των νικητριών ψυχών, των οποίων οι αστρικές αύρες φωτίζουν τις πολύχρωμες ζώνες. Ο ίδιος ο Απόλλων προσωποποιεί το άυλο και νοητό

φως του οποίου ο ήλιος είναι η φυσική μορφή και από το οποίο ξεπηδάει κάθε αλήθεια. Οι κύκνοι που τον μεταφέρουν είναι οι ποιητές, οι θείες διάνοιες, μνηύτορες του μεγάλου ηλιακού πνεύματος που αφήνουν πίσω τους ρίγη φωτός και μελωδίας. Ο Υπερβόρειος Απολλών λοιπόν συμβολίζει την κάθοδο του ουρανού στη γη, την ενσάρκωση της πνευματικής ομορφιάς σε σάρκα και οστά, την επιρροή της υπερβατικής αλήθειας με την έμπνευση και τη μαντεία.

Αλλά είναι καιρός ν' ανασηκώσουμε το χρυσό πέπλο και να μπούμε στον ίδιο τον ναό. Πώς ασκούσαν τη μαντεία εκεί; Αγγίζουμε εδώ τις Απολλώνιες Αρκάνες της επιστήμης και των μυστηρίων των Δελφών.

Βαθύς δεσμός έκανε στην αρχαιότητα τη μαντική με τις ηλιακές λατρείες. Η λατρεία του ήλιου ήταν το χρυσό κλειδί όλων των μυστηρίων που αποκαλούνται μαγικά. Η λατρεία του άριου ανθρώπου στράφηκε από την αρχή του πολιτισμού του προς τον ήλιο σαν πηγή του φωτός, της θερμότητας και της ζωής. Αλλά η σκέψη των σοφών πέταξε από το φαινόμενο στην αιτία, διέκρινε πίσω από αυτή τη φωτιά των αισθήσεων και πίσω από αυτό το ορατό φως μια φωτιά άυλη και ένα φως νοητό. Ταύτισαν την πρώτη με το άρρεν στοιχείο, με το πνεύμα της δημιουργίας ή την πνευματική ουσία του σύμπαντος, και τη δεύτερη με το θήλυ στοιχείο, με την ψυχή που δίνει μορφή, την πλαστική ουσία. Η διαίσθηση αυτή γυρνάει πίσω σε πανάρχαιους χρόνους. Η σύλληψη αυτή βρίσκεται στις πιο παλιές μυθολογίες. Κυκλοφορεί στους βεδικούς ύμνους με τη μορφή του Άγκνι, του παγκόσμιου πυρός που διαπερνά όλα τα όντα. Απλώνεται στη θρησκεία του Ζωροάστρη, της οποίας το εσωτερικό μέρος αποτελεί η λατρεία του Μίθρα. Ο Μίθρα είναι η αρσενική φωτιά και η Μίτρα το θηλυκό φως. Ο Ζωροάστρης λέει ρητά ότι ο Αιώνιος δημιούργησε μέσω του ζώντος Λόγου το ουράνιο φως, σπέρμα του Ορμούζ, αρχή του ηλιακού φωτός και της υλικής φωτιάς. Για τον μύστη του Μίθρα ο ήλιος δεν είναι παρά μια χονδροειδής εικόνα του φωτός αυτού. Στη σκοτεινή σπηλιά του που ο θόλος της είναι ζωγραφισμένος με αστέρια, επικαλείται τον ήλιο της χάριτος, τη φωτιά της αγάπης, τη νικήτρια του κακού, που συμφιλίωσε τον Ορμούζ με τον Αρμάν, τον εξαγνι-

στή και μύστη που κατοικεί στις ψυχές των αγίων προφητών. Στις κρύπτες της Αιγύπτου οι μνημένοι αναζητούν αυτό τον ίδιο ήλιο με το όνομα του Οσίριδος.

Όταν ο Ερμής ζητάει ν' αντικρίσει την αρχή των όντων, αισθάνεται πρώτα να δυθίζεται σε αιθέρια κύματα ενός γλυκύτατου φωτός, όπου κινούνται όλες οι ζώσες μορφές. Ύστερα, δυθισμένος στα σκοτάδια της παχυλής ύλης, ακούει μια φωνή και αναγνωρίζει τη φωνή του φωτός. Την ίδια στιγμή, φως ξεπηδάει από τα βάθη. Αμέσως μπαίνει τάξη στο χάος και γίνεται φως. Στην αιγυπτιακή «Βίβλο των Νεκρών» οι ψυχές πλανιούνται οδυνηρά μες στη βάρκα της Ίσιδος, πηγαίνοντας προς το φως αυτό. Ο Μωυσής στην «Γένεσιν» υιοθέτησε απόλυτα τη θεωρία αυτή: «Και είπεν ο Θεός: Γενηθήτω φως και εγένετο φως». Δηλαδή η δημιουργία του φωτός αυτού προηγείται της δημιουργίας του ήλιου και των αστερών. Αυτό σημαίνει ότι στην τάξη των αρχών και της κοσμογονίας το νοητό φως προηγείται του υλικού φωτός. Οι Έλληνες, που έντυσαν με ανθρώπινη μορφή κι έδωσαν δραματική υπόσταση στις πιο αφηρημένες ιδέες, εξέφρασαν την ίδια θεωρία με τον μύθο του Υπερδόρειου Απόλλωνα.

Το ανθρώπινο πνεύμα κατάφερε λοιπόν με την εσωτερική θεώρηση του σύμπαντος από την άποψη της ψυχής και της διάνοιας να συλλάβει ένα νοητό φως, ένα αστάθμητο στοιχείο που χρησιμεύει ως διάμεσο ανάμεσα ύλης και πνεύματος. Θα ήταν εύκολο να δείξει κάποιος ότι οι σύγχρονοι φυσικοί πλησίασαν ασυναίσθητα στο ίδιο συμπέρασμα από αντίθετο δρόμο, ψάχνοντας δηλαδή τη σύνθεση της ύλης και αντιλαμβανόμενοι την αδυναμία που υπήρχε να εξηγηθεί αυτή από μόνη της. Ήδη τον 17ο αι., ο Παράκελσος, μελετώντας τις χημικές ενώσεις και τις μεταμορφώσεις των σωμάτων, έφτασε να παραδεχτεί την ύπαρξη ενός παγκόσμιου και απόκρυφου στοιχείου, μέσω του οποίου συνέβαιναν αυτές. Οι φυσικοί του 17ου και του 18ου αι., που θεωρούσαν τη φύση σαν νεκρή μηχανή, πίστευαν στο απόλυτο κενό του ουρανού διαστήματος. Όταν όμως έγινε γνωστό ότι το φως δεν είναι εκπομπή ακτινοδύλων σωματιδίων αλλά κυμάνσεις κάποιου απροσδιόριστου στοιχείου, έπρεπε να παραδεχτούν ότι το διάστημα ολόκληρο πλημμυρίζει από ένα εξαίρε-

τικά λεπτό ρευστό, το οποίο διαπερνά όλα τα σώματα και μέσω του οποίου μεταδίδονται οι κυμάνσεις της θερμότητας και του φωτός. Ξαναγύρισαν λοιπόν στις ιδέες της φυσικής και της θεοσοφίας των Ελλήνων.

Ο Νεύτων, που πέρασε ολόκληρη τη ζωή του με τη μελέτη της κίνησης των ουρανίων σωμάτων, πήγε ακόμα πιο μακριά. Αποκάλεσε αυτό τον αιθέρα *Sensorium Dei*, ή Εγκέφαλο του Θεού, δηλαδή το όργανο εκείνο μέσω του οποίου η θεία σκέψη ενεργεί τόσο στο ατέλειωτα μεγάλο όσο και στο ατέλειωτα μικρό. Με τη σκέψη αυτή, που του φαινόταν αναγκαία για να εξηγήσει ακόμα και τις απλούστερες κινήσεις των άστρων, ο μεγάλος φυσικός προχωρούσε πλησίον στην εσωτερική φιλοσοφία. Ο αιθέρας ήταν που η Νευτώνεια σκέψη έδρισκε μέσα στο διάστημα και που ο Παράκελσος είχε βρει στο βάθος των αλχημιστικών αποστακτήρων του και είχε ονομάσει αστρικό φως. Το απροσδιόριστο αυτό ρευστό, που είναι πανταχού παρόν, που διαπερνά τα πάντα, τον λεπτό αλλά απαραίτητο αυτό παράγοντα, το αόρατο αυτό για τα μάτια μας φως, το οποίο όμως βρίσκεται στο βάθος κάθε φωσφορισμού και κάθε αναλαμπής, ένας Γερμανός φυσικός το διαπίστωσε με μια σειρά σοφών πειραμάτων. Ο Ράιχεμπαχ παρατήρησε ότι ορισμένα άτομα με πολύ ευαίσθητο νευρικό σύστημα, όταν τα έκλειναν σε απόλυτα σκοτεινό δωμάτιο μπροστά σε μαγνήτη, έβλεπαν στους δυο πόλους του, στις άκρες, ακτίνες φωτός κόκκινες, κίτρινες και γαλάζιες. Μερικές φορές οι ακτίνες αυτές πάλλονταν κυματοειδώς. Συνέχισε τα πειράματά του με κάθε λογής σώματα, ιδίως με κρύσταλλα. Γύρω από τα σώματα αυτά τα ευαίσθητα άτομα έβλεπαν φωτεινές αναλαμπές. Γύρω από το κεφάλι ανθρώπων που κλείστηκαν στο σκοτεινό δωμάτιο έβλεπαν άσπρες ακτίνες, ενώ από την άκρη των δαχτύλων τους έβγαιναν μικρές φλόγες. Στην πρώτη φάση της ύπνωσής τους, οι υπνωτισμένοι βλέπουν κάποτε στον υπνωτιστή τους τα ίδια σημάδια. Το αγνό αστρικό φως δεν παρουσιάζεται παρά στην κατάσταση της πιο ψηλής έκστασης, πολώνεται όμως μέσα σε όλα τα σώματα, συνδυάζεται με όλα τα γήινα ρευστά και παίζει διάφορους ρόλους μέσα στον ηλεκτρισμό, τον γήινο και τον ζωικό μαγνητισμό. Το ενδιαφέρον των πειραμάτων του Ράιχεμπαχ έγκειται στο ότι άγγιζε με

το δάχτυλό του τα όρια της μετάδοσης της φυσικής όρασης και το πέρασμα στην αστρική όραση που μπορεί να οδηγήσει στην πνευματική όραση. Δίνουν επίσης τα πειράματα τη δυνατότητα να διακρίνουμε τις άπειρες εκλεπτύνσεις της αστάθμητης ύλης. Με τον τρόπο αυτό, τίποτα δεν μας εμποδίζει να εννοήσουμε την ύλη τούτη που είναι τόσο ρευστή και τόσο λεπτή και διεισδυτική, όπως κάτι απόλυτα ομοιογενές με το πνεύμα, στο οποίο χρησιμεύει σαν τέλειο ένδυμα.

Καταλήγουμε λοιπόν να δούμε ότι η σύγχρονη φυσική έπρεπε ν' αναγνωρίσει έναν παγκόσμιο αστάθμητο παράγοντα για να εξηγήσει τον κόσμο και ότι, διαπιστώνοντας την ύπαρξή του, ξαναγύρισε χωρίς να το ξέρει στις ιδέες της αρχαίας θεοσοφίας.

Ας προσπαθήσουμε τώρα να καθορίσουμε τη φύση και τις λειτουργίες του κοσμικού ρευστού, όπως τα δίνουν οι φιλοσοφίες του απόκρυφου όλων των εποχών. Γιατί στις βασικές αρχές της κοσμογονίας του ο Ζωροάστρης συμφωνεί με τον Ηράκλειτο, ο Πυθαγόρας με τον Απόστολο Παύλο κι οι καθολιστές με τον Παράκελσο.

Παντού βασιλεύει η Κυβέλη-Μαία, η μεγάλη ψυχή του κόσμου, η παλλόμενη εκείνη και πλαστική ουσία που χειρίζεται κατά τις θελήσεις της το δημιουργικό Πνεύμα. Οι αιθέριοι ωκεανοί της είναι η συνεκτική ύλη που ενώνει τους κόσμους. Είναι το μεγάλο συνεκτικό μέσο ανάμεσα στο ορατό και το αόρατο, ανάμεσα στο πνεύμα και την ύλη ανάμεσα στο μέσα και το έξω του σύμπαντος. Συμπυκνωμένη σε τεράστια μάζα μέσα στην ατμόσφαιρα υπό την επίδραση του ήλιου ξεσπάει στον κεραινό. Και, όταν την πίνει η γη, κυκλοφορεί μέσα της σε μαγνητικά ρεύματα. Αναλυμένη μέσα στο νευρικό σύστημα των ζώων, μεταδίδει τη θέλησή της στα μέλη και τις αισθήσεις στον εγκέφαλο. Ακόμα παραπάνω το λεπτό αυτό ρευστό σχηματίζει ζωντανούς οργανισμούς όμοιους με τα υλικά σώματα, γιατί χρησιμεύει σαν ουσία στο αστρικό σώμα της ψυχής, σαν φωτεινό ρούχο που το πνεύμα φοράει συνεχώς. Το ρευστό αυτό διαφοροποιείται σύμφωνα με τις ψυχές που ντύνει και με τους κόσμους που περικλείει μέσα του, και ανάλογα γίνεται παχύτερο ή λεπτότερο. Όχι μόνο σωματοποιεί το πνεύμα και αποπνευματώνει την ύλη, αλλά αντανakλά στους ζωντανούς κόλπους του τα πράγ-

ματα, τις ανθρώπινες σκέψεις και επιθυμίες σε διαρκή αντικατοπτρισμό. Η δύναμη και η διάρκεια της ζωής των εικόνων αυτών είναι ανάλογη της έντασης και της επιθυμίας που τις προκάλεσε. Στ' αλήθεια, δεν υπάρχει άλλος τρόπος για την εξήγηση της μετάδοσης σκέψης και της υποβολής —αντικειμένων της μαγείας που όμως σήμερα έχουν αναγνωριστεί και επιβεβαιωθεί από την επιστήμη. Έτσι, το παρελθόν των κόσμων τρεμοπαίζει μέσα στο αστρικό φως σε αδέβαιες εικόνες, και το μέλλον περιφέρεται μαζί με τις ζωντανές ψυχές, τις οποίες αναπότρεπτη μοίρα οδηγεί να κατέβουν στη σάρκα. Να η έννοια του πέπλου της Ίσιδος και του μανδύα της Κυβέλης, που πάνω τους είναι υφασμένα όλα τα όντα.

Βλέπουμε τώρα ότι η θεοσοφική θεωρία του αστρικού φωτός είναι ίδια με τη μυστική θεωρία του ηλιακού λόγου στις θρησκείες της Ανατολής και της Ελλάδας. Βλέπουμε επίσης πως η θεωρία αυτή συνδέεται με το δόγμα της μαντικής. Το αστρικό φως αποκαλύπτεται ότι είναι παγκόσμιο μέσο που εξηγεί τα φαινόμενα της έκστασης και του οραματισμού. Την ίδια στιγμή, είναι το όχημα που μεταφέρει τις κινήσεις της σκέψης, αλλά και ο ζωντανός καθρέφτης όπου η ψυχή αντικρίζει τις εικόνες του υλικού και του πνευματικού κόσμου. Όταν το πνεύμα του οραματιστή μεταφερθεί στο στοιχείο αυτό, βγαίνει από τις σωματικές συνθήκες. Αλλάζουν γι' αυτόν τα μέτρα του χρόνου και του χώρου. Μετέχει κατά κάποιον τρόπο στην απανταχού παρουσία του ρευστού. Η συμπαγής ύλη γίνεται διάφανη γι' αυτόν, και η ψυχή, βγαίνοντας από το σώμα και ανεβαίνοντας προς το ίδιο το φως της, φτάνει με την έκσταση να μπει στον πνευματικό κόσμο και να συναντήσει τις άλλες ψυχές επικοινωνώντας μαζί τους, καθώς κι αυτές είναι ντυμένες τα αιθέρια σώματά τους. Όλοι οι αρχαίοι μύστες είχαν σαφή γνώση αυτής της δεύτερης όρασης ή άμεσης όρασης του πνεύματος. Μάρτυρας ο Αισχύλος, που δάζει τη σκιά της Κλυταιμνήστρας να λέει: «Κοίτα τις πληγές αυτές. Το πνεύμα σου μπορεί να τις δει. Όταν κανείς κοιμάται, το πνεύμα του έχει δυνατότερα μάτια, κι αντίθετα την ημέρα οι θνητοί απολαμβάνουν μικρότερο μέρος της όρασής τους».

Ας προσθέσουμε ότι αυτή η θεωρία της ενόρασης και της

έκστασης συμφωνεί απόλυτα με πολυάριθμα πειράματα που έγιναν με τις μεθόδους της επιστήμης από σοφούς και γιατρούς του αιώνα μας πάνω σε υπνωτισμένους με διαυγή όραση και σ' ενορατικούς κάθε είδους. Θα προσπαθήσουμε με συντομία να χαρακτηρίσουμε τη διαδοχή των φυσικών αυτών καταστάσεων από την απλή ενόραση μέχρι την καταληπτική έκσταση με βάση τα πειράματα αυτά.

Η κατάσταση της ενόρασης, όπως συνάγεται από χιλιάδες καλά εξακριβωμένα στοιχεία, διαφέρει απόλυτα τόσο από την κατάσταση του ύπνου όσο και από αυτήν της εγρήγορης. Αντί να μικραίνουν οι διανοητικές ικανότητες του ενορατικού, αυξάνουν εκπληκτικά. Η μνήμη του γίνεται δυνατότερη, η φαντασία του ισχυρότερη και η διάνοιά του πιο ξύπνια. Τέλος, και αυτό είναι το κεφαλαίωδες, νέα αίσθηση που δεν είναι πια αίσθηση του σώματος αλλά της ψυχής, δημιουργείται μέσα του. Όχι μόνο μεταδίδονται σ' αυτόν οι σκέψεις του μαγνητιστή, όπως συμβαίνει και στην περίπτωση της απλής μεταβίβασης σκέψης που ήδη θγαίνει από το φυσικό επίπεδο, αλλά ο ενορατικός μπορεί και διαβάζει τις σκέψεις των παρισταμένων, βλέπει μέσ' από τοίχους, μπαίνει στο εσωτερικό σπιτιών σε απόσταση εκατοντάδων χιλιομέτρων, όπου δεν είχε ξανααδρεθεί ποτέ στη ζωή του, και αναμειγνύεται στην προσωπική ζωή ανθρώπων που δεν γνώρισε ποτέ του. Τα μάτια του είναι κλειστά και δεν βλέπουν τίποτα· μοιάζει να ταξιδεύει ελεύθερα μέσα στον χώρο. Με άλλα λόγια, αν η ενόραση είναι όχι ομαλή κατάσταση από σωματικής απόψεως, είναι όμως κατάσταση απόλυτα ομαλή και φυσιολογική από πνευματικής απόψεως, γιατί η συνείδηση του ενορατικού γίνεται βαθύτερη και η όρασή του ευρύτερη. Το εγώ του μένει το ίδιο αλλά περνάει σε ανώτερο επίπεδο, όπου το βλέμμα του, έχοντας ξεπεράσει τα χονδροειδή σωματικά όργανα, φτάνει και αποκτά οριζόντες πολύ πλατύτερους. Είναι αξιοσημείωτο ότι μερικοί υπνωτιζόμενοι, όταν υφίστανται τις υπνωτιστικές κινήσεις του μαγνητιστή τους, νιώθουν να βυθίζονται σε ολοένα λαμπρότερο φως, ενώ, αντίθετα, το ξύπνημα τους φαίνεται σαν οδυνηρή επιστροφή στο σκοτάδι.

Η υποβολή, το διάβασμα της σκέψης και η εξ αποστάσεως όραση είναι γεγονότα που αποδεικνύουν ήδη την ανεξάρτητη

ύπαρξη της ψυχής και μας οδηγούν πάνω από το φυσικό επίπεδο του σύμπαντος, χωρίς όμως να μας βγάσουν ολότελα από αυτό. Αλλά η ενόραση έχει ποικιλίες ατέλειωτες και κλίμακα διαφόρων καταστάσεων πολύ πλατύτερη από της εγρήγορης, που όσο την ανεβαίνει κανείς τόσο τα φαινόμενα που παρατηρεί είναι πιο σπάνια και πιο αλλόκοτα. Αλλά ας αναφερθούμε μόνο στα κυριότερα στάδια.

Η αναδρομική όραση είναι όραση περασμένων γεγονότων, που, διατηρημένα στο αστρικό φως, ξαναζωντανεύουν από τη συμπαθητική δύναμη του οραματιστή. Η μαντεία αυτή καθαυτήν είναι προβληματική όραση των πραγμάτων που θα έρθουν, που συντελείται είτε μ' επισκόπηση των σκέψεων των ανθρώπων, οι οποίες περιέχουν ήδη το σπέρμα των μελλοντικών τους ενεργειών, είτε με την απόκρυφη επιρροή ανώτερων διανοιών που ξεδιπλώνουν το μέλλον σε ζωντανές εικόνες μπροστά στην ψυχή του οραματιστή. Και στις δύο περιπτώσεις έχουμε προβολή της σκέψης στο αστρικό πεδίο. Τέλος, η έκσταση ορίζεται σαν ματιά στον πνευματικό κόσμο, όπου αγαθά ή ακάθαρτα πνεύματα εμφανίζονται στον οραματιστή με ανθρώπινη μορφή και επικοινωνούν μαζί του. Η ψυχή μοιάζει σαν να 'χει στ' αλήθεια βγει από το σώμα, που σχεδόν το 'χει εγκαταλείψει η ζω' αυτό παίρνει άκαμπτη στάση ίδια με του θανάτου. Σύμφωνα με τις διηγήσεις μεγάλων εκστατικών, τίποτα δεν μπορεί να φτάσει την ομορφιά και τη λαμπρότητα των οραμάτων αυτών με το αίσθημα της άφατης διάχυσης του είναι τους μέσα στη θεία ουσία, που την περιγράφουν σαν μεθύσι φωτός και μουσικής. Μπορεί ν' αμφιβάλλει κανείς για το πόσο πραγματικά ήταν τα οράματα αυτά. Πρέπει όμως να παρατηρήσουμε ότι, αν στις μέσες καταστάσεις ενόρασης η ψυχική μπορεί ν' αποκτά καθαρή συναίσθηση μακρινών τόπων και απόντων ατόμων, είναι κατά συνέπεια λογικό να υποθέσουμε ότι στην ανώτερη έξαρσή της η ενόραση πρέπει να μπορεί να έχει αντίληψη κάποιας ανώτερης και άυλης πραγματικότητας.

Κατά τη γνώμη μας, είναι έργο του μέλλοντος ν' αποδοθεί στις υπερβατικές ικανότητες της ανθρώπινης ψυχής η αξία τους και η κοινωνική λειτουργικότητά τους, με το να οργανωθούν αυτές υπό επιστημονικό έλεγχο και με βάση μια πραγματικά

παγκόσμια θρησκεία ανοιχτή σε όλες τις αλήθειες. Τότε η επιστήμη, ξαναζωντανεμένη από την αληθινή πίστη και από το ιδανικό της φιλανθρωπίας, θα φτάσει, συνειδητά, στις σφαίρες που μόνο η θεωρητική φιλοσοφία έχει ψηλαφίσει μέχρι τώρα με τα μάτια κλειστά και παραπατώντας. Η επιστήμη όμως θα φτάσει εκεί, ενορατική κι απολυτρωτική, στο μέτρο που θα ενισχύεται στους επιστήμονες η συνείδηση και η αγάπη για την ανθρωπότητα. Ίσως από «την πύλη του ύπνου και των ονείρων», όπως λέει ο Όμηρος, η θεία ψυχή, εξοστρακισμένη από τον πολιτισμό μας και κλαίγοντας κάτω από τα πέπλα της, θα ξαναβρεί την κυριότητα των δωμών της.

Όπως και να 'χει, τα φαινόμενα της ενόρασης, παρατηρημένα από τους γιατρούς και τους σοφούς του 19ου αι. σε όλες τις φάσεις τους, ρίχνουν νέο φως στον ρόλο της μαντείας στην αρχαιότητα, καθώς και σ' ένα ολόκληρο σύνολο από φαινόμενα κι υπερφυσικές εμφανίσεις που γεμίζουν τα χρονικά όλων των λαών. Βέβαια πρέπει να ξεχωρίσουμε σ' αυτά τους μύθους από την ιστορία, τις παραισθήσεις από τα πραγματικά οράματα. Αλλά η πειραματική ψυχολογία των ημερών μας μας μαθαίνει να μην πετάμε συλλήβδην γεγονότα που μπορεί ν' ανήκουν στη σφαίρα των ανθρώπινων δυνατοτήτων, αλλά αντίθετα να τα μελετάμε υπό το φως των φυσικών νόμων που έχουμε ανακαλύψει. Αν μάλιστα η ενόραση είναι πλέον δεδαιωμένη ικανότητα της ψυχής, δεν επιτρέπεται τώρα ν' απορρίπτουμε με μιας τους προφήτες, τις σίδυλλες και τους μάντιες κατατάσσοντάς τους στον χώρο της δεισιδαιμονίας. Η μαντική μπορεί να ήταν γνωστή και να εφαρμοζόταν από τους αρχαίους ναούς βάσει καθορισμένων αρχών και με στόχους κοινωνικούς και θρησκευτικούς. Η μελέτη της συγκριτικής θρησκειολογίας και των εσωτερικών παραδόσεων δείχνει ότι οι βάσεις ήταν παντού οι ίδιες, όσο κι αν διέφερε ο τρόπος που τις εφάρμοζαν. Αυτό που πραγματικά δυσφήμιζε τη μαντική τέχνη είναι ότι η διαφθορά έδωσε λαβή για τις χειρότερες καταχρήσεις και ότι οι ωραιές της εκδηλώσεις δεν είναι δυνατές παρά μόνο σε πρόσωπα που διαθέτουν μεγαλείο και εξαιρετική αγνότητα.

Η μαντική, όπως την ασκούσαν στους Δελφούς, βασιζόταν στις αρχές που αναφέραμε, και ο εσωτερικός οργανισμός του

ναού αντιστοιχούσε στις αρχές αυτές. Όπως και στους μεγάλους ναούς της Αιγύπτου, έτσι κι εδώ ήταν τέχνη και επιστήμη μαζί. Η τέχνη ήταν το να διεισδύει κανείς στο μακρινό, στο περασμένο ή στο μελλούμενο με την ενόραση και την προφητική έκσταση. Η επιστήμη ήταν το να υπολογίζει κανείς τα μελλούμενα, παίρνοντας υπόψη τις παγκόσμιες εξελίξεις. Η τέχνη και η επιστήμη ελέγχονταν αμοιβαία. Και δεν λέμε τίποτα για την επιστήμη εκείνη, τη γενεθλιαλογία, όπως την ονόμαζαν οι αρχαίοι (της οποίας η μεσαιωνική αστρολογία είναι κομμάτι άσχημα κατανοημένο), εκτός από το ότι προϋποθέτει την εσωτερική χρήση όλων των γνώσεων και την εφαρμογή τους στην εκτίμηση του μέλλοντος των ατόμων και των λαών. Χρησιμότητα σαν προσανατολισμός, παρέμεινε πάντοτε προβληματική στην εφαρμογή της, και μόνο υψηλές διάνοιες μπόρεσαν να τη χρησιμοποιήσουν.

Ο Πυθαγόρας είχε μπει στο βάθος της στην Αίγυπτο. Στην Ελλάδα την εφαρμόζαν με λιγότερα δεδομένα και λιγότερες σταθερές, αντίθετα με την ενόραση και την προφητεία που ήταν αρκετά προχωρημένες.

Ξέρουμε ότι η γενεθλιαλογία ασκούσαν στους Δελφούς μέσω μερικών νέων ή πιο ηλικιωμένων γυναικών που ονομάζονταν Πυθίες ή Πυθωνίδες και που είχαν παθητικό ρόλο υπνωτισμένων ενορατικών.

Οι ιερείς ερμήνευαν, μετέφραζαν και τακτοποιούσαν στη σειρά τους τους χρησμούς, που συχνά ήταν μπερδεμένοι, ανάλογα με τις γνώσεις τους. Οι σύγχρονοι ιστορικοί δεν μπόρεσαν να δουν στους Δελφούς παρά μόνο μια εκμετάλλευση της ανθρώπινης δεισιδαιμονίας από έναν ευφυή τσαρλατανισμό. Αλλά πέρα από την αποδοχή ολόκληρης της φιλοσοφικής αρχαιότητας, πλήθος χρησμών που σώζει ο Ηρόδοτος, όπως οι σχετικοί με τον Κροίσο ή τη ναυμαχία της Σαλαμίνας, συνηγορούν υπέρ του μαντείου. Αναμφίβολα, η τέχνη αυτή είχε την αρχή, την ακμή και την παρακμή της. Τέλος, ο τσαρλατανισμός και η διαφθορά έγιναν ο κανόνας, όπως φαίνεται στην ιστορία του βασιλιά Κλεομένη, που δωροδόκησε την ανώτερη ιέρεια των Δελφών, για να στερήσει από τον Δημάρατο τη βασιλεία. Ο Πλούταρχος έγραψε δοκίμιο για να εξηγήσει τις αιτίες για τις οποίες χάθηκαν οι

μάντεις, ενώ ταυτόχρονα η διαφθορά αυτή θεωρείται καταστροφή απ' όλη την αρχαία κοινωνία. Σε παλαιότερες εποχές, η μαντεία καλλιεργήθηκε με θρησκευτική ειλικρίνεια και επιστημονικό δάθος που αναρριχήθηκε στο ύψος ενός πραγματικού ιερατείου. Στο αέτωμα του ναού μπορούσες να διαβάσεις τις λέξεις «Γνώθι σαυτόν», ενώ λίγο παρακάτω, στην είσοδο «Μηδέεις δέβηλος εισίτω». Οι φράσεις τούτες προειδοποιούσαν τους πάντες ότι τα πάθη, το ψέμα και οι γήινες υποκρισίες δεν έπρεπε να διαδούν το κατώφλι του ιερού και ότι μέσα του βασιλεύει η θεία αλήθεια με αδυσώπητη βαρύτητα.

Ο Πυθαγόρας δεν έφτασε στους Δελφούς παρά αφού είχε κάνει τον γύρο όλων των ναών της Ελλάδας. Είχε μείνει με τον Επιμενίδη στο ιερό του Ιδαίου Διός. Είχε παρακολουθήσει τους Ολυμπιακούς αγώνες και είχε προεδρεύσει στα Ελευσίνια μυστήρια, όπου ο ιεροφάντης του παραχώρησε τη θέση του. Παντού τον είχαν δεχτεί σαν δάσκαλο. Στους Δελφούς τον περίμεναν. Η μαντική τέχνη ψυχορραγούσε, και ο Πυθαγόρας ήθελε να της ξαναδώσει το δάθος, το κύρος και τη δύναμή της. Ήρθε λοιπόν λιγότερο για να συμβουλευτεί τον Απόλλωνα και περισσότερο για να φωτίσει τους ερμηνευτές των χρησμών του, ν' αναθερμάνει τον ενθουσιασμό τους και ν' αφυπνίσει την ενεργητικότητά τους. Με το να επιδράσει πάνω τους, επιδρούσε πάνω σε ολόκληρη την ελληνική ψυχή, προετοιμάζοντάς τη για το μέλλον της.

Για καλή του τύχη βρήκε στον ναό ένα θαυμάσιο όργανο, που η θεία πρόνοια φαίνεται σαν να του το 'χε ετοιμάσει.

Η νεαρή Θεόκλεια ανήκε στην ομάδα των ιερειών του Απόλλωνα. Καταγόταν από οικογένεια που είχε παραδοσιακά το ιερατικό αξίωμα. Οι φοβερές εντυπώσεις του ιερού, οι τελετές της λατρείας, οι παιάνες, οι γιορτές του Πύθιου και Υπερβόρειου Απόλλωνα είχαν θρέψει τη νεότητά της. Τη φανταζόμαστε σαν νέα που ένιωθε ενστικτώδη και βαθιά αποστροφή για ό,τι τραβάει τις συνομήλικές της. Ήταν από αυτές που δεν αγαπούν καθόλου τη Δήμητρα και φοβούνται την Αφροδίτη, γιατί η βαριά γήινη ατμόσφαιρα κάνει τις κοπέλες αυτές να νιώθουν βαθιά ανησυχία, ενώ ο φυσικός έρωτας, που μόλις τον αντιλαμβάνονται, τους φαίνεται σαν διασμός της ψυχής, σαν συντριβή της

ανέπαφης και παρθενικής τους ύπαρξης. Αντίθετα, είναι περιέργα ευαίσθητες σε μυστηριώδη ρεύματα, σε αστρικές επιρροές. Όταν η σελήνη φώτιζε τα σκιερά άλση της Κασταλίας Κρήνης, η Θεόκλεια έβλεπε να περιφέρονται εκεί λευκοντυμένες μορφές. Μέρα μεσημέρι, κι άκουγε φωνές. Και όταν έβγαινε στις ακτίνες του ήλιου που ανάτειλε, οι δονήσεις τους τη δύθιζαν σαν σε έκσταση όπου άκουγε φωνές χορών αόρατες. Ήταν όμως τελείως αναίσθητη στις δεισιδαιμονίες και στις λαϊκές ειδωλολατρίες των τελετών. Τα αγάλματα την άφηναν αδιάφορη και στις θυσίες ζώων ένιωθε φρίκη. Ούτε μίλαγε σε κανέναν για τις οπτασίες που τάραζαν τον ύπνο της. Ένωθε με το ένστικτο των ενορατικών πως οι ιερείς του Απολλώνα δεν είχαν το υπέρτατο φως που χρειαζόταν. Απεναντίας, εκείνοι την είχαν προσέξει και την πίεζαν να γίνει Πυθία. Αυτή πάλι ένιωθε σαν τραδηγμένη από έναν ανώτερο κόσμο που όμως της έλειπαν τα κλειδιά. Τι να 'ταν οι θεοί που τη συνέπαιρναν με ψιθυρίσματα και ανατριχίλες; Ήθελε να το μάθει προτού παραδοθεί. Γιατί οι μεγάλες ψυχές έχουν ανάγκη να γνωρίζουν, ακόμα κι όταν αφήνονται στις θεϊκές δυνάμεις.

Από ποια βαθιά ανατριχίλα κι από ποιο μυστηριώδες προαίσθημα ταραχτήκε άραγε η ψυχή της Θεόκλειας, όταν πρωτοαντίκρισε τον Πυθαγόρα κι όταν πρωτοάκουσε την εύγλωττη φωνή του ν' αντηχτεί ανάμεσα στις κολόνες του Απολλώνιου ιερού! Ένωσε την παρουσία του μνητή που περίμενε, αναγνώρισε τον δάσκαλό της. Ήθελε να γνωρίσει. Θα μάθαινε απ' αυτόν, κι αυτός ο εσωτερικός κόσμος που έκλεινε μέσα θα τον έκανε να της μιλήσει! Και κείνος από τη μεριά του, έπρεπε ν' αναγνωρίσει σ' αυτή, με τη σιγουριά και το βαθύ του βλέμμα, τη δονούμενη ψυχή που ζητούσε για να γίνει ο εκφραστής των σκέψεών του μες στον ναό, έτσι που να ξεχυθεί το νέο πνεύμα που έφερε.

Με το πρώτο βλέμμα, με την πρώτη λέξη που άλλαξαν, αόρατοι δεσμοί έδεσαν τον Σάμιο σοφό με τη νεαρή ιέρεια που τον άκουγε αμίλητη ρουφώντας τα λόγια του με τα μεγάλα προσεκτικά της μάτια. Δεν ξέρω ποιος είπε ότι ο ποιητής και η λύρα αναγνωρίζονται μόλις πλησιάσει ο ένας την άλλη. Έτσι όμως αναγνωρίστηκαν ο Πυθαγόρας και η Θεόκλεια.

Με την ανατολή, ο Πυθαγόρας είχε μακρές συζητήσεις με

τους ιερείς του Απόλλωνα, που τους ονόμαζαν άγιους και προφήτες. Ζήτησε λοιπόν να παρακολουθεί τις συζητήσεις και η Θεόκλεια για να τη μύσει έτσι στα μυστικά του μαθήματα και να την προετοιμάσει για τον ρόλο της. Μπόρεσε λοιπόν εκείνη να παρακολουθεί τα μαθήματα που έδινε ο δάσκαλος μέσα στον ναό. Ο Πυθαγόρας ήταν τότε στην ακμή της ηλικίας του. Φορούσε λευκό αιγυπτιακό ένδυμα, και κόκκινη ταινία έσφιγγε το πλατύ του μέτωπο. Όταν μιλούσε, το σοβαρό βλέμμα του στρεφόταν αργά και θερμά στον συνομιλητή. Ο αέρας γύρω του έμοιαζε πιο ελαφρύς και ολότελα πνευματικός.

Οι συζητήσεις του Σάμιου σοφού με τους σπουδαιούς εκπροσώπους της ελληνικής θρησκείας ήταν βαρυσήμαντες. Δεν μίλησαν μονάχα για μαντική και έμπνευση, αλλά για το ίδιο το μέλλον της Ελλάδας και ολόκληρου του κόσμου. Οι γνώσεις, οι τίτλοι και οι εξουσίες που είχε αποκτήσει στους ναούς της Μέμφιδας και της Βαβυλώνας του προσέδιδαν την υψηλότερη αυθεντία. Είχε το δικαίωμα να μιλάει σαν ανώτερος και σαν οδηγός στους ίδιους τους εμπνευστές της Ελλάδας. Το έκανε με την ευγλωττία της διάνοιάς του, με τον ενθουσιασμό της αποστολής του. Για να φωτίσει τη σκέψη τους, άρχισε να τους διηγείται τη νιότη του, τους αγώνες και τη μύησή του στην Αίγυπτο. Τους μίλησε για τη χώρα αυτή, παλαιά όσο ο κόσμος, μάνα της Ελλάδας, αμετάβλητη σαν μούμια σκεπασμένη με ιερογλυφικά στο βάθος της πυραμίδας της, αλλά που ακόμα και στο βάθος του τάφου της κρύβει το μυστικό όλων των λαών, των γλωσσών και των θρησκειών. Ξετύλιξε στα μάτια τους τα μυστήρια της μεγάλης Ίσιδος, της γήινης κι ουράνιας μητέρας θεών και ανθρώπων, κάνοντάς τους να περάσουν μαζί του τις δοκιμασίες, για να τους θυθίσει εν τέλει στο φως του Οσίριδος. Ύστερα ήρθε η σειρά της Βαβυλώνας, των Χαλδαιών μάγων με τις απόκρυφες επιστήμες τους, με τους βαθιούς και συμπαγείς ναούς τους, που μέσα τους κινούνται θεοί και δαίμονες.

Ακούγοντας τον Πυθαγόρα, η Θεόκλεια δοκίμαζε μέσα της συναισθήματα καταπληκτικά, κι ό,τι έλεγε αυτός χαραζόταν με πύρινα γράμματα στο πνεύμα της. Αυτά που άκουγε της φαινόταν ταυτόχρονα πρωτόφαντα και γνωστά. Μαθαίνοντας, της φαινόταν σαν να θυμάται. Τα λόγια του δασκάλου την έκαναν

να ξεφυλλίζει το βιβλίο του σύμπαντος. Δεν έβλεπε πια τους θεούς στις ανθρώπινες μορφές τους, αλλά στην ουσία τους που σχηματίζουν τα όντα και τα πνεύματα. Κύλαγε, ανέβαινε και κατέβαινε μαζί τους στο διάστημα. Κάποτε πάλι ένιωθε να χάνει την ύπαρξη του κορμιού της και να λιώνει μέσα στο άπειρο. Έτσι η φαντασία της έμπαινε σιγά σιγά στον αόρατο κόσμο και τα παλιά χνάρια που έβρισκε χαραγμένα στην ίδια την ψυχή της της υπαγόρευαν ότι αυτή ήταν η αλήθεια, η μόνη πραγματικότητα, ενώ η άλλη δεν ήταν παρά φενάκη. Ένιωθε ακόμα πως σε λίγο θ' άνοιγαν τα εσωτερικά της μάτια για ν' αντικρίσει κατευθείαν εκεί.

Από αυτά τα ύψη ο δάσκαλος την κατέβασε απότομα με τη διήγηση της δυστυχίας που έπεσε στην Αίγυπτο. Αφού εξιστόρησε το μεγαλείο της επιστήμης της, τους την έδειξε να πέφτει κάτω από τα περσικά χτυπήματα. Ζωγράφησε τη φρίκη του Καμβύση, τους γκρεμισμένους ναούς, τα ιερά βιβλία που κάηκαν στα ικριώματα, τους ιερείς του Οσίριδος που δολοφονήθηκαν ή διασκορπίστηκαν και το τέρας του περσικού δεσποτισμού που κάτω από το σιδερένιο χέρι του αθροίζόταν όλη η παλαιά ασιατική βαρβαρότητα, οι νομαδικές και μισοάγριες φυλές του κέντρου της Ασίας και του δάθους των Ινδίων, και που δεν περίμεναν παρά την τελευταία αφορμή για να ξεχυθούν στην Ευρώπη. Ήταν τόσο βέβαιο ότι ο κυκλώνας αυτός θα ξεσπούσε στην Ελλάδα, όσο είναι βέβαιο ότι θα βροντήξει ο κεραυνός μέσ' από το σύννεφο που το παρασέρνει ο άνεμος. Η διαιρεμένη Ελλάδα, όμως, ήταν έτοιμη για ν' αντέξει το χτύπημα; Δεν χωρούσε συζήτηση. Το σοφό έθνος του Ερμή, δεν έπεσε ύστερα από έξι χιλιάδες χρόνια προκοπής; Αλίμονο! Η Ελλάδα, η ωραία Ιωνία, θα πέσουν πιο γρήγορα ακόμα! Θα 'ρθει καιρός που ο ηλιακός θεός θ' αφήσει κι αυτό τον ναό, που οι δάρδαροι θα γκρεμίσουν τις πέτρες του κι οι βοσκοί θα φέρουν τα κοπάδια τους να βοσκήσουν στα ερείπια των Δελφών...

Στις σκοτεινές αυτές προφητείες το πρόσωπο της Θεόκλειας μεταμορφώθηκε παίρνοντας έκφραση απόγνωσης. Αφέθηκε να γλιστρήσει στη γη και, αγκαλιάζοντας με τα χέρια της μια κολόνα, με τα μάτια καρφωμένα στο άπειρο, ξεχασμένη στις σκέ-

ψεις της, έμοιαζε όμοια στο πνεύμα του πόνου να κλαίει πάνω στην ταφόπετρα της Ελλάδας.

Ο Πυθαγόρας συνέχισε: «Αλλά τούτα είναι μυστικά που πρέπει να θάψουμε στα βάθη του ναού. Ο μύστης φέρνει ή διώχνει τον θάνατο κατά τη θέλησή του. Με τον σχηματισμό της αλυσίδας της θέλησης, οι μύστες μακραίνουν τις ζωές των λαών. Σε σας απόκειται να καθυστερήσετε τη μοιραία ώρα. Σε σας απόκειται να κάνετε να λάμψει η Ελλάδα, ν' ακτινοβολήσει ο Απολλώνιος Λόγος. Οι λαοί είναι ό,τι τους κάνουν οι θεοί τους. Αλλά οι θεοί δεν αποκαλύπτονται παρά μόνο σε όσους τους επικαλούνται. Τι είναι ο Απολλώνιος Λόγος; Ο Λόγος του μοναδικού Θεού που εκδηλώνεται αιώνια στον κόσμο. Η αλήθεια είναι η ψυχή του Θεού και το φως το σώμα του. Οι σοφοί, οι ενορατικοί και οι προφήτες τα βλέπουν μόνο. Οι άνθρωποι δεν διακρίνουν παρά τη σκιά τους. Τα δοξασμένα πνεύματα που ονομάζουμε ήρωες και ημιθέους κατοικούν το φως αυτό σε λεγώνες αμέτρητες και σε σφαίρες ατέλειωτες. Να το αληθινό σώμα του Απόλλωνα, του ήλιου των μυημένων, που χωρίς τις ακτίνες του τίποτα μεγάλο δεν συμβαίνει στη γη. Όπως λοιπόν ο μαγνήτης τραβάει το σίδηρο, έτσι και οι σκέψεις μας, οι προσευχές μας, οι πράξεις μας τραβάνε τη θεία έμπνευση. Σε σας απόκειται να μεταδώσετε στην Ελλάδα τον Λόγο του Απόλλωνα, και η Ελλάδα θα ξαναλάμψει με αθάνατο φως».

Με τέτοια λόγια ο Πυθαγόρας μπόρεσε να δώσει στους ιερείς των Δελφών συναίσθηση της αποστολής τους. Η Θεόκλεια τα ρουφούσε με οιωπηλό πάθος, συγκεντρωμένη. Μεταμορφωνόταν κάτω από το βλέμμα του μύστη και κάτω από τη θέληση του δασκάλου, σαν μαγεμένη. Όρθια, μπροστά στους έκπληκτους γέροντες, τίναξε τα μαλλιά της διώχνοντάς τα από το πρόσωπό της, λες κι ένωθε να τη διαπερνά φωτιά. Τα μάτια της, ορθάνοιχτα, μεταμορφωμένα, έμοιαζαν ν' αντικρίζουν πνεύματα του ήλιου και των πλανητών στις υπέροχες τροχιές και τη φοβερή λάμψη τους.

Κάποια μέρα έπεσε μόνη της σε βαθύ, διάφανο ύπνο. Οι πέντε προφήτες την περικύκλωσαν, αλλά εκείνη έμενε αναισθητή χωρίς αντίδραση στη φωνή και στο άγγιγμά τους. Τότε ο Πυθαγόρας την πλησίασε και της είπε:

«Σήκω και πήγαινε εκεί που σε διατάζει η σκέψη μου. Τώρα πια είσαι εσύ η Πυθία».

Στη φωνή του, το σώμα της ολόκληρο ρίγησε και με μιας ανασηκώθηκε. Τα μάτια της ήταν κλειστά. Έβλεπε με τα εσωτερικά μάτια.

—Πού είσαι; ρώτησε ο Πυθαγόρας.

—Ανεβαίνω... Ανεβαίνω συνέχεια.

—Και τώρα;

—Είμαι δυθισμένη στο φως του Ορφέα...

—Τι βλέπεις στο μέλλον;

—Μεγάλοι πόλεμοι... χαλκοπρόσωποι άνθρωποι... νίκες λευκές... Ο Απόλλων έρχεται να μείνει στο ιερό του κι εγώ θα είμαι η φωνή του!.. Αλλά εσύ, ο μηνύτοράς του, αλίμονο! αλίμονο! θα μ' αφήσεις... και θα φέρεις το φως στην Ιταλία.

Η οραματίστρια μίλησε με κλειστά μάτια για ώρες. Η φωνή της ήταν μουσική, λαχανιασμένη, ρυθμική. Ύστερα, ξαφνικά, μ' ένα λυγμό, έπεσε σαν νεκρή.

Έτσι ο Πυθαγόρας στάλαζε τ' αγνά του διδάγματα στη Θεόκλεια και σαν λύρα τη συντόνιζε για την ανάσα των θεών. Κάποια φορά, οδηγημένη σε απροσμέτρητο ύψος έκστασης μέσα στην έμπνευσή της, έγινε και για τον ίδιο η λαμπάδα που στο φως της κοίταξε το δικό του πεπρωμένο, είδε το δικό του μέλλον και ταξίδεψε στις χωρίς όχθες ζώνες του αόρατου. Αυτή η φοβερή γυναίκα που δήλωνε άμεσα τις αλήθειες που δίδασκε, ξύπνησε τον ενθουσιασμό των ιερέων. Ο ναός του Απόλλωνα είχε την εμπνευσμένη Πυθία του και τους ιερείς του αληθινά μνημένους στις επιστήμες και τις θεϊκές τέχνες. Οι Δελφοί μπορούσαν να ξαναγίνουν το κέντρο της ζωής και της δράσης.

Ο Πυθαγόρας έμεινε εκεί έναν ολόκληρο χρόνο. Έφυγε για τη Μεγάλη Ελλάδα μόνο αφού πρώτα μετέδωσε στους ιερείς όλα τα μυστικά της διδασκαλίας του και αφού έκανε τη Θεόκλεια πραγματικά άξια για το λειτούργημά της.

Ο δεσμός και η διδασκαλία

Η πόλη του Κρότωνα ήταν χτισμένη στον μυχώ του κόλπου του Τάραντα, κοντά στο ακρωτήριο Λακίνιο, απέναντι στην ανοιχτή θάλασσα. Μαζί με τη Σύβαρη ήταν η πιο ακμαία πόλη της νότιας Ιταλίας. Παινεύονταν για τη δωρική καταγωγή της, τους αθλητές της που είχαν νικήσει στους Ολυμπιακούς αγώνες και τους γιατρούς της που ήταν αντίπαλοι των Ασκληπιαδών. Οι Συβαρίτες κέρδισαν την αθανασία με την πολυτέλεια και την τρυφή τους. Οι Κροτωνιάτες, παρά τις αρετές τους, θα είχαν ίσως ξεχαστεί, αν δεν είχαν τη δόξα να προσφέρουν άσυλο στη μεγάλη φιλοσοφική σχολή που έγινε γνωστή με το όνομα των πυθαγορείων, την οποία μπορεί να θεωρήσει κάποιος σαν τη μητέρα του πλατωνισμού και σαν τον πρόγονο όλων των ιδεαλιστικών σχολών. Όσο και αν είναι μεγάλοι οι διάδοχοι, όμως ο πρόγονός τους τους ξεπερνάει όλους. Η πλατωνική σχολή δίνει μύηση ατελή, και οι στωικοί έχουν ήδη χάσει την αληθινή παράδοση. Τα υπόλοιπα συστήματα, τόσο τα αρχαιότερα όσο και τα νεότερα, είναι θεωρίες λιγότερο ή περισσότερο πετυχημένες, ενώ αντίθετα η διδασκαλία του Πυθαγόρα ήταν βασισμένη σε πειραματική βάση και συνοδευόταν από πλήρες σύστημα ζωής.

Όπως χάθηκαν τα ερείπια της πολιτείας, έτσι και τα μυστικά του δεσμού και του διδασκάλου είναι σήμερα βαθιά θαμμένα κάτω από τη γη. Ας προσπαθήσουμε όμως να τα κάνουμε να ξαναζήσουν. Θα είναι για μας ευκαιρία να μπορούμε έτσι μέχρι την καρδιά της θεοσοφικής διδασκαλίας, την Αρχάνα των θρησκειών και των φιλοσόφων, και ν' αναστηνώσουμε μια γωνιά του πέπλου της Ίσιδος στο φως της ελληνικής διάνοιας.

Πολλοί λόγοι οδήγησαν τον Πυθαγόρα να διαλέξει τη δωρική αυτή πόλη για κέντρο της δράσης του. Σκοπός του δεν ήταν μονάχα να διδάξει την εσωτερική φιλοσοφία του σε κύκλο διαλεχτών μαθητών, αλλά επιπλέον να εφαρμόσει τις αρχές του στην εκπαίδευση της νεολαίας και στη ζωή του Κράτους. Το σχέδιο αυτό είχε ανάγκη τη δημιουργία ενός κέντρου λαϊκών σπουδών με τη σκέψη να μεταμορφώσει λίγο λίγο τον πολιτικό οργανισμό των πόλεων κατ' εικόνα του θρησκευτικού και φιλοσοφικού του ιδεώδους. Είναι λοιπόν βέβαιο ότι καμιά από τις δημοκρατίες της κυρίως Ελλάδας δεν θα δεχόταν κάτι τέτοιο. Θα κατηγορούσαν τη φιλοσοφία ότι συνωμοτούσε κατά του Κράτους. Οι ελληνικές πόλεις του κόλπου του Τάραντα, λιγότερο υποσκαμμένες από τη δημαγωγία, ήταν πιο φιλελεύθερες. Ο Πυθαγόρας λοιπόν δεν γελάστηκε καθόλου ελπίζοντας ότι θα έβρισκε καλή υποδοχή για τις μεταρρυθμίσεις του από τη σύγκλητο του Κρότωνα. Ας προσθέσουμε ότι οι στόχοι του ξεπερνούσαν την Ελλάδα. Μαντεύοντας την εξέλιξη των ιδεών, προέβλεπε την πτώση του ελληνισμού και είχε σκοπό να στείρει στο ανθρώπινο πνεύμα τις αρχές μιας επιστημονικής θρησκείας. Με το να ιδρύσει τη σχολή του στον κόλπο του Τάραντα εξάπλωνε τις ιδέες του για τον εσωτερισμό στην Ιταλία και διατηρούσε μέσα στον πολύτιμο κύλικα της διδασκαλίας του την αγνή ουσία της ανατολικής σοφίας για τους ανθρώπους της Δύσης.

Φτάνοντας στον Κρότωνα, που ήδη έτεινε προς την τρυφή ζωή της γειτονικής του Σύβαρης, ο Πυθαγόρας προκάλεσε αληθινή επανάσταση. Ο Πορφύριος και ο Ιάμβλιχος μας περιγράφουν την έναρξη της σχολής του περισσότερο να μοιάζει με την αυλή μάγου παρά με σχολή φιλοσόφου. Μάζεψε τους νέους στον ναό του Απόλλωνα και κατάφερε με την ευφράδειά του να τους απομακρύνει από τη διαφθορά. Συγκέντρωσε τις γυναίκες και τις νέες κοπέλες στον ναό της Ήρας και τις κατάφερε να φέρουν τα χρυσά ρούχα και κοσμήματά τους σ' αυτό τον ίδιο ναό, ως αναθήματα για την ήττα της ματαιοδοξίας και της πολυτέλειας. Τύλιξε με χάρη την αυστηρότητα των διδαγμάτων του, ενώ από τη σοφία του ανέδιδε μεταδοτική φλόγα. Η ομορφιά του προσώπου του, η ευγένειά του, η χάρη της φωνής και της φυσιογνωμίας του συμπλήρωναν τη γοητευτική του επιβολή. Οι

γυναίκες τον συνέκριναν με τον Δία και οι νέοι με τον Υπερβόρειο Απόλλωνα. Αιχμαλώτιζε και οδηγούσε το πλήθος, που τον άκουγε κατάπληκτο, στον έρωτα της αρετής και της αλήθειας.

Η σύγκλητος του Κρότωνα ή το Συμβούλιο των Χιλιών ανησύχησε με την άνοδό του. Κάλεσε ενώπιόν του τον Πυθαγόρα ν' απολογηθεί για τη συμπεριφορά του και για τα μέσα που χρησιμοποιούσε για να κυριαρχήσει στα πνεύματα. Τούτο όμως ήταν για κείνον ευκαιρία ν' αναπτύξει τις ιδέες του για την εκπαίδευση και ν' αποδείξει ότι, αντί να εξασθενήσουν το δωρικό πολίτευμα του Κρότωνα, θα το ενίσχυαν. Όταν πήρε με το μέρος του τους πλουσιότερους πολίτες και το μεγαλύτερο μέρος της συγκλήτου, τους πρότεινε τη δημιουργία ενός ιδρύματος γι' αυτόν και τους μαθητές του. Η αδελφότητα αυτή των λαϊκών μνημένων θα ζούσαν ζωή κοινή, σε οίκημα που θα σχεδίαζε αυτός, αλλά χωρίς ν' αποχωριστούν από τη ζωή της πολιτείας. Εκείνοι που ήδη ήταν καταξιωμένοι με τον τίτλο του διδασκάλου θα δίδασκαν τις φυσικές, τις ψυχικές και θρησκευτικές επιστήμες. Όσο για τους νέους, θα γίνονταν δεκτοί στα μαθήματα των διδασκάλων και στους διαφόρους βαθμούς μύησης, ανάλογα με την εξυπνάδα και την καλή τους θέληση, υπό τον έλεγχο του αρχηγού του δεσμού. Στην αρχή, έπρεπε να υποταχτούν στους κανόνες της κοινής ζωής και να περνάνε όλη την ημέρα τους στο ίδρυμα υπό την επίβλεψη των διδασκάλων. Αυτοί που θα 'θελαν να μπουν και τυπικά στον δεσμό έπρεπε ν' αφήσουν την περιουσία τους σ' έναν επίτροπο, με εξουσία να την ξαναπάρουν όταν θα το ήθελαν. Στο ίδρυμα θα υπήρχε χώρος για τις γυναίκες, με παράλληλη μύηση, αλλά διαφοροποιημένη και προσαρμοσμένη στα καθήκοντα του φύλου τους.

Το σχέδιο έγινε δεκτό μ' ενθουσιασμό από τη σύγκλητο του Κρότωνα, κι έτσι σε μερικά χρόνια έβλεπε κανείς υψωμένο στην άκρη της πόλης ένα οικοδόμημα τριγυρισμένο με ευρείες στοές και ωραίους κήπους. Οι Κροτωνιάτες το ονόμασαν ναό των Μουσών, και, πράγματι, στο κέντρο του όλου συγκροτήματος, υπήρχε, κοντά στο σεμνό σπίτι του διδασκάλου, ναός αφιερωμένος στις θεότητες αυτές.

Έτσι γεννήθηκε το Πυθαγόρειο ίδρυμα που εξελίχτηκε ταυτόχρονα σε ακαδημία επιστημών, σχολείο εκπαίδευσης αλλά και

μικρή πόλη-πρότυπο, υπό τη διεύθυνση του μεγάλου μυημένου. Μέσω της θεωρίας και της πρακτικής, μέσω των επιστημών και των τεχνών ενωμένων, έφτανε κανείς αργά σ' εκείνη την επιστήμη των επιστημών, σ' εκείνη τη μαγική αρμονία της ψυχής και της διάνοιας με το σύμπαν, που οι πυθαγόρειοι θεωρούσαν μεγάλη Αρχάνα της φιλοσοφίας και της θρησκείας.

Η πυθαγόρεια σχολή παρουσιάζει για μας τεράστιο ενδιαφέρον, γιατί υπήρξε η πιο αξιοσημείωτη προσπάθεια λαϊκής μύησης. Προδρομική σύνθεση του ελληνισμού και του χριστιανισμού, μπόλιασε τον καρπό της επιστήμης στο δέντρο της ζωής, γνωρίζοντας εκείνη την εσωτερική και ζωντανή πραγμάτωση της αλήθειας που μπορεί να δώσει μόνο η βαθιά πίστη. Εφήμερη πραγματοποίηση αλλά με τεράστια σημασία που είχε τη γονιμότητα του παραδείγματος.

Για ν' αποκτήσουμε όμως μια ιδέα, ας μπούμε μαζί με τον δόκμο στο πυθαγόρειο ίδρυμα και ας ακολουθήσουμε δήμα προς δήμα τη μύησή του.

Η δοκιμασία

Το οικοδόμημα των μυημένων αδελφών άστραφτε λευκό πάνω σ' ένα λοφίσκο ανάμεσα στα κυπαρίσσια και τα λιόδεντρα. Πιο κάτω, στα ριζά του λόφου, έβλεπες τις στοές του, τους κήπους και το γυμναστήριό του. Ο ναός των Μουσών το ξεπερνούσε με την κυκλική του κιονοστοιχία στην αέρινη κομψότητά του. Από την εξέδρα των εξωτερικών κήπων αγνάντευες ολόκληρη την πόλη με το πρυτανείο της, το λιμάνι και την πλατεία των συνελεύσεων. Πέρα μακριά, ο κόλπος κατέληγε στις απότομες ακτές του που έπεφταν κομμένες, λες, από αχάτη, ενώ η θάλασσα του Ιονίου έκλεινε τον ορίζοντα με το γαλάζιο της. Μερικές φορές έβλεπες γυναίκες ντυμένες με τα πολύχρωμα ρούχα τους να βγαίνουν από την αριστερή πτέρυγα και να κατεβαίνουν στη θάλασσα ανάμεσα στις αλées με τα κυπαρίσσια. Πήγαιναν να τελέσουν τη λατρεία τους στον ναό της Δήμητρας. Άλλοτε πάλι, από τη δεξιά πτέρυγα, έβλεπες ασπροντυμένους άντρες ν' ανηφορίζουν προς τον ναό του Απόλλωνα. Και τούτο δεν ήταν παρά ένα ακόμα ελάχιστο ερέθισμα για τη νεανική φαντασία που έβλεπε το σχολείο αυτό των μυστών υπό τη δυναμική προστασία των δύο θεών, που η μια τους, η Μεγάλη Θεά, συμβόλιζε τα βαθιά μυστήρια της Γυναίκας και της Γης, και η άλλη, ο ηλιακός Θεός, αποκάλυπτε τα μυστήρια του Άντρα και των Ουρανών.

Χαμογελούσε, λοιπόν, λίγο έξω από την πολυάνθρωπη πολιτεία, η μικρή πόλη των εκλεκτών. Η ήρεμη γαλήνη της ξυπνούσε τα ευγενικά αισθήματα των νέων, αλλά κανείς δεν έβλεπε όσα γίνονταν μέσα, κι όλοι ήξεραν ότι κανένας δεν γινόταν εύκολα δεκτός. Ένας απλός φράχτης χρησίμευε για την προστασία στο

ίδρυμα του Πυθαγόρα, και η εξώπορτα ήταν όλη μέρα ορθάνοιχτη. Υπήρχε όμως εκεί ένα άγαλμα του Ερμή και στο δάθρο του διάβαζες: «Εκάς οι Βέβηλοι». Μακριά από δω οι βέβηλοι... Όλος ο κόσμος σεβόταν τη διαταγή των Μυστηρίων.

Ο Πυθαγόρας πολύ δύσκολα δεχόταν δοκίμους, λέγοντας ότι «κάθε ξύλο δεν είναι κατάλληλο για την κατασκευή των Ερμών». Οι νέοι που ήθελαν να μπουν στην εταιρεία έπρεπε να περάσουν περίοδο προσαθειών και δοκιμασίας. Αφού παρουσιάζονταν από τους γονείς τους ή κάποιον διδάσκαλό τους, επιτρεπόταν πρώτα να μπουν στο πυθαγόρειο γυμναστήριο, όπου οι δόκιμοι ασχολούνταν με παιχνίδια που άρμοζαν στην ηλικία τους. Ο νέος, με την πρώτη ματιά, διαπίστωνε ότι το γυμναστήριο δεν έμοιαζε καθόλου με αυτό της πόλης. Εδώ δεν άκουγες ούτε δυνατές φωνές ούτε και υπήρχαν θορυβώδεις ομάδες νέων όπως εκεί. Δεν έβλεπες τη μάταιη επίδειξη των αθλητών πάνω στο χορτάρι σε μια πρόκληση των μεν κατά των δε να δοκιμάσουν τους μύες τους. Εδώ έβλεπες ομίλους νέων διακριτικά κι ευγενικά να περπατούν δυο δυο κάτω από τις αφίδες ή ν' αθλούνται στην αρένα. Καλούσαν τον νέο με χάρη και απλότητα να πάρει μέρος στις συνομιλίες τους σαν να 'ταν δικός τους, χωρίς να τον αποθαρρύνουν με φιλύποπτα βλέμματα ή πονηρά χαμόγελα.

Στην αρένα ασκούνταν στον δρόμο, στο ακόντιο και στον δίσκο. Έκαναν ακόμη ψεύτικες μάχες με τη μορφή δωρικών χορών, αλλά ο Πυθαγόρας είχε ξεκάθαρα κι αυστηρά εξοβελίσει από το ίδρυμά του κάθε μορφή πάλης σώμα με σώμα, λέγοντας ότι είναι περιττό —και, ακόμα περισσότερο, επικίνδυνο— ν' αναπτύσσονται, μαζί με τη δύναμη και την ευστροφία, η αλαζονεία και το μίσος. Έλεγε ακόμη ότι άνθρωποι προορισμένοι ν' ασκήσουν τις αρετές της φιλίας ήταν κακό ν' αρχίσουν ρίχνοντας ο ένας τον άλλο στο χώμα και κυλώντας τον στην άμμο σαν άγρια ζώα. Ο αληθινός ήρωας, έλεγε, ξέρει να μάχεται θαρραλέα αλλά χωρίς μανία, αφού άλλωστε αυτή μας κάνει κατώτερους και από τον χειρότερο αντίπαλο. Ο νέος άκουγε τ' αποφθέγματα αυτά του διδασκάλου να του τα επαναλαμβάνουν οι δόκιμοι, γεμάτοι περηφάνια που του μετέδιδαν την πρώιμη σοφία τους. Ταυτόχρονα τον παρακινούσαν να πει τη γνώμη

του και να τους αντικρούσει ελεύθερα. Ξεθαρρεμένος από τις παροτρύνσεις αυτές, όποιος νόμιζε τον εαυτό του έξυπνο έδειχνε σύντομα την πραγματική φύση του. Ευτυχισμένος που τον άκουγαν και τον θαύμαζαν, ρητόρευε με όλη του την άνεση. Στο διάστημα αυτό οι δάσκαλοι τον παρακολουθούσαν χωρίς να κάνουν καμιά παρατήρηση. Ο ίδιος ο Πυθαγόρας ερχόταν ξαφνικά για να μελετήσει τις κινήσεις και τα λόγια του, γιατί έδινε μεγάλη σημασία στις κινήσεις και στο γέλιο των νέων ανθρώπων. Το γέλιο, έλεγε, εκδηλώνει αδιάψευστα τον χαρακτήρα, και κανένας τρόπος δεν υπάρχει να κρυφτεί η κακία ενός ανθρώπου όταν γελάει. Είχε κάνει στην ανθρώπινη φυσιογνωμία τόσο βαθιά μελέτη, ώστε ήξερε να διαβάσει σ' αυτήν το βάθος της ψυχής.

Από τη λεπτομερειακή αυτή παρατήρηση ο δάσκαλος σχημάτιζε πλήρη γνώμη για τον μελλοντικό μαθητή του. Σε μερικούς μήνες ήταν πια η ώρα για τις αποφασιστικές δοκιμασίες. Ήταν απομίμηση της αιγυπτιακής μύησης, αλλά πολύ πιο μαλακές και προσαρμοσμένες στην ελληνική φύση, της οποίας το στοιχείο του εύκολου εντυπωσιασμού δεν θα άντεχε τις θανατερές δοκιμασίες των κρυπτών της Μέμφιδας και των Θηβών. Έβαζαν τον υποψήφιο πυθαγόρειο να περάσει τη νύχτα σε μια σπηλιά, κάπου έξω από την πόλη, όπου υπήρχαν φήμες ότι έβγαιναν τέρατα και φαντάσματα. Εκείνοι που δεν είχαν δύναμη ν' αντέξουν τις θλιβερές παραστάσεις της μοναξιάς και της νύχτας, κρίνονταν αδύναμοι για τη μύηση και διώχονταν.

Η ηθική δοκιμασία ήταν πιο δύσκολη. Ξαφνικά, χωρίς προετοιμασία, έκλειναν ένα πρωινό τον δόκιμο μαθητή σ' ένα γυμνό και κρύο κελί. Του άφηναν μια πλάκα από σχιστόλιθο και του έλεγαν ψυχρά να βρει την πραγματική έννοια ενός από τα πυθαγόρεια σύμβολα, όπως, λόγου χάρη, «τι σημαίνει το τρίγωνο που είναι εγγεγραμμένο σε κύκλο» ή «γιατί το σε σφαίρα εγγεγραμμένο δωδεκάεδρο παριστάνει τον αριθμό του σύμπαντος». Περνούσε δώδεκα ώρες στο κελί του, με την πλάκα και το πρόβλημά του, χωρίς άλλη συντροφιά και μόνο μ' ένα κανάτι νερό και λίγο ξερό ψωμί. Μετά τον οδηγούσαν σ' ένα δωμάτιο όπου ήταν μαζεμένοι οι δόκιμοι. Στην περίπτωση αυτή εκείνοι είχαν διαταγή να κοροϊδέψουν χωρίς κανένα οίκτο τον δυστυ-

χιαμένο, που σκυθρωπός και πεινασμένος φαινόταν μπροστά τους ένοχος. «Ίδού λοιπόν ο νέος φιλόσοφος. Τι εμπνευσμένο πρόσωπο που έχει! Θα μας διηγηθεί τις σκέψεις του. Μη μας κρύβεις λοιπόν τι ανακάλυψες. Έτσι θα μας εξηγήσεις όλα τα σύμβολα. Σ' ένα μήνα μ' αυτή τη διαίτα θα 'χεις γίνει ο μεγαλύτερος σοφός».

Τη στιγμή εκείνη ο δάσκαλος παρακολουθούσε τη στάση και τη φυσιογνωμία του νέου με μεγάλη προσοχή. Εκείνος, ερεθισμένος από τη νηστεία, αποκαμωμένος από τους σαρκασμούς και ταπεινωμένος που δεν μπόρεσε να λύσει ένα ακαταλαβίστικο πρόβλημα, έπρεπε να κάνει μεγάλη προσπάθεια για να συγκρατηθεί. Μερικοί έκλαιγαν από λύσσα. Άλλοι έδιναν κυνικές απαντήσεις και άλλοι, εκτός εαυτού, έσπαγαν μανιασμένοι την πλάκα τους βρίζοντας το σχολείο, τον δάσκαλο και τους μαθητές του. Τότε εμφανιζόταν ο Πυθαγόρας και ήρεμα τους έλεγε ότι, αφού είχαν περάσει τόσο δύσκολα τη δοκιμασία του εγωισμού τους, τους παρακαλούσε να μην ξανάρθουν σ' ένα σχολείο για το οποίο είχαν σχηματίσει τόσο κακή γνώμη και στο οποίο βασικές αρετές ήταν η φιλία και ο σεβασμός στους δασκάλους. Ο διωγμένος υποψήφιος έφευγε ντροπιασμένος για να μεταβληθεί μερικές φορές σε αδυσώπητο εχθρό του δεσμού, όπως ο περίφημος Κύλων, που αργότερα ξεσήκωσε τον λαό κατά των πυθαγορείων και προκάλεσε την καταστροφή της σχολής. Εκείνοι αντίθετα που υπέμεναν τις προσβολές με σταθερότητα, που απαντούσαν με έξυπνες και σωστές παρατηρήσεις και που δήλωναν πως ήταν έτοιμοι να ξαναρχίσουν τη δοκιμασία εκατό φορές προκειμένου ν' αποκτήσουν έστω κι ένα μικρό κομμάτι της σοφίας, γίνονταν επίσημα δεκτοί σαν μαθητές και λάβαιναν τα ενθουσιώδη συγχαρητήρια των νέων συναδέλφων τους.

*Πρώτος βαθμός - Προετοιμασία -
Η μαθητεία και η πυθαγόρεια ζωή*

Τότε μονάχα άρχιζε η μαθητεία που ονομαζόταν παρασκευή και που διαρκούσε τουλάχιστον δυο χρόνια, αλλά που μπορούσε να παραταθεί μέχρι πέντε. Οι νεοφώτιστοι, οι ακουσματικοί, στο διάστημα των μαθημάτων που έπαιρναν έπρεπε να τηρούν τον κανόνα της απόλυτης σιγής. Δεν είχαν δικαίωμα να κάνουν κάποια παρατήρηση στους δασκάλους ούτε να σχολιάσουν τα μαθήματά τους. Έπρεπε να τ' ακούν με σεβασμό και μετά να τα συλλογίζονται μόνοι τους. Για να εντυπωθεί ο κανόνας αυτός στο πνεύμα του νέου ακουσματικού, του έδειχναν το άγαλμα γυναίκας τυλιγμένης με μακρύ πέπλο και με το δάχτυλο στα χείλη της, τη Μούσα της σιωπής.

Ο Πυθαγόρας δεν πίστευε ότι η νεότητα είναι σε θέση να καταλάβει τα πάντα από την αρχή μέχρι το τέλος. Πίστευε ότι το να εκπαιδευτεί κάποιος στη διαλεκτική και τη λογική, προτού αποκτήσει την αίσθηση της αλήθειας, τον έκανε ανόητο και κενόδοξο. Ήθελε πρώτα απ' όλα να καλλιεργήσει στους μαθητές του τη βασικότερη και σημαντικότερη ικανότητα του ανθρώπου, τη διαίσθηση. Γι' αυτό δεν δίδασκε πράγματα μυστηριώδη ή δύσκολα. Μιλούσε για τα φυσικά αισθήματα, για τα πρώτα καθήκοντα του ανθρώπου που μπαίνει στη ζωή κι έδειχνε τη σχέση τους με τους παγκόσμιους νόμους. Όπως λοιπόν το πρώτο που δίδασκε στους νέους ήταν η αγάπη προς τους γονείς, έκανε να μεγαλώνει το συναίσθημα αυτό παρομοιάζοντας την ιδέα του πατέρα μ' εκείνη του θεού, του μεγάλου δημιουργού του σύμπαντος. Δεν υπάρχει τίποτα πιο αξιοσέβαστο, έλεγε, από την ιδιότητα του πατέρα. Ο Όμηρος ονόμασε

τον Δία βασιλιά των θεών, αλλά για να δείξει το μεγαλείο του τον ονόμασε επίσης πατέρα θεών και ανθρώπων. Συνέκρινε τη μητέρα με τη γενναιόδωρη και αγαθοεργό φύση. Όπως η ουράνια Κυβέλη γεννά τ' αστέρια και όπως η Δήμητρα γεννά τα φρούτα και τα λουλούδια της γης, έτσι και η μητέρα τρέφει το παιδί της με όλα τα καλά. Ο γιος λοιπόν πρέπει να τιμά τον πατέρα και τη μητέρα του, τους εκπροσώπους, τα γήινα είδωλα των μεγάλων θεοτήτων. Έδειχνε ακόμα ότι η αγάπη για την πατρίδα προέρχεται από την ίδια αγάπη που αισθάνεται κάποιος, όταν είναι παιδί, για τη μάνα του. Οι γονείς μας δίνονται όχι τυχαία, όπως πιστεύουν οι συνηθισμένοι άνθρωποι, αλλά από μια προϋπάρχουσα τάξη που ονομάζεται τύχη ή ανάγκη. Πρέπει να τους τιμούμε, αλλά πρέπει επίσης να διαλέγει κανείς τους φίλους του. Οι νεοφώτιστοι υποχρεώνονταν να πηγαίνουν δυο δυο σύμφωνα με τις κοινές τους κλίσεις. Ο νεότερος έπρεπε ν' αναζητά στον μεγαλύτερό του τις αρετές εκείνες που θα 'θελε να έχει και ο ίδιος, και οι δυο μαζί να προσπαθούν για καλύτερη ζωή. Ο φίλος είναι άλλος εαυτός μας. Πρέπει να τον τιμούμε σαν θεό, έλεγε ο διδάσκαλος. Αν ο πυθαγόρειος κανόνας υποχρέωνε τον ακουσματικό σε απόλυτη σιωπή σε ό,τι αφορούσε τους δασκάλους του, του άνοιγε όλες τις ελευθερίες στις χάρες, την ποίηση της ζωής, τον δρόμο προς το ιδεώδες.

Με τον τρόπο αυτό, ενώ αφυπνιζόταν η ατομική πρωτοβουλία και η ηθική γίνονταν ολοζώντανη και γεμάτη ποίηση, οι κανόνες γίνονταν δεκτοί με αγάπη κι έπαιναν να είναι ενοχλητική υποχρέωση, αποδávοντας η ίδια η έκφραση της ατομικότητας. Ο Πυθαγόρας ήθελε να είναι η υπακοή αυθόρμητη. Επιπλέον, η ηθική διδασκαλία οδηγούσε στη φιλοσοφική. Γιατί οι σχέσεις, που έλεγε ότι καθορίζουν τα κοινωνικά καθήκοντα και την κοσμική αρμονία, δημιουργούσαν την προαίσθηση του νόμου της αναλογίας και της παγκόσμιας συμφωνίας. Στον νόμο αυτό περιλαμβάνεται η καταγωγή όλων των Μυστηρίων, η απόκρυφη διδασκαλία κάθε φιλοσοφίας. Το πνεύμα του μαθητή μάθαινε έτσι ν' αναζητά και να βρίσκει το ίχνος μιας αόρατης τάξης σε κάθε ορατή. Γενικά αποφθέγματα και σύντομες εντολές άνοιγαν προοπτικές ενός ανώτερου κόσμου.

Πρωί και βράδυ τα «Χρυσά Έπη» αντηχούσαν στ' αυτιά του μαθητή κάτω από τους ήχους της λύρας:

*Αθανάτους μεν πρώτα θεούς, νόμω ως διάκειται,
τίμα και σέβου όρκον.*

Αρχίζοντας από το απόφθεγμα αυτό, γινόταν φανερό ότι οι θεοί, πολλοί και διάφοροι στην επιφάνεια, ήταν οι ίδιοι στο βάθος σε όλους τους λαούς, αφού αντιστοιχούσαν στις ίδιες νοητικές και ζωικές δυνάμεις που δρουν στο σύμπαν. Ο σοφός μπορούσε λοιπόν να λατρεύει τους θεούς της πατρίδας του, έχοντας όμως τελείως διαφορετική ιδέα γι' αυτούς απ' ό,τι το πλήθος. Ανοχή για όλες τις λατρείες. Ενότητα των λαών στην ανθρωπότητα. Ενότητα των θρησκειών στην εσωτερική τους γνώση: Οι ιδέες αυτές σχηματίζονται αμυδρά στο μυαλό του νεοφώτιστου σαν μεγαλοπρεπείς θεότητες που μόλις διακρίνει κανείς στη λαμπρότητα του ηλιοβασιλέματος. Και η χρυσή λύρα συνέχιζε τα μεστά της παραγγέλματα:

*Έπειθ' ήρωας αγαπούς,
τους τε καταχθονίους σέβε δαίμονας.*

Πίσω από τους στίχους αυτούς ο νεοφώτιστος έβλεπε ν' αχνολάμπει μέσ' από πέπλο, θα 'λεγε κανείς, η θεία ψυχή, το ανθρωπινό πνεύμα. Ο ουράνιος δρόμος έλαμπε σαν φωτεινό μετέωρο. Γιατί μέσ' από τη λατρεία των ηρώων και των ημιθέων, ο μνημένος ατένιζε τη διδασκαλία της μέλλουσας ζωής και το μυστήριο της παγκόσμιας εξέλιξης. Το μεγάλο αυτό μυστικό δεν φανερωνόταν στον νεοφώτιστο, αλλά τον προετοίμαζαν για να καταλάβει μιλώντας του για μια ιεραρχία όντων ανωτέρων από την ανθρωπότητα, που τους αποκαλούσαν ήρωες και ημιθέους, και που είναι οι οδηγοί και οι προστάτες της. Πρόσθεταν ότι τα όντα αυτά χρησίμευαν ως διάμεσοι ανάμεσα στην ανθρωπότητα και στο θείο, το οποίο μπορούσε σε διαδοχικούς βαθμούς να πλησιάσει κανείς μέσω αυτών, αν ασκούσε τις θείες και ηρωικές αρετές. «Αλλά πώς να επικοινωνήσει κάποιος με αυτές τις αόρατες οντότητες; Από πού έρχεται η ψυχή;

Πού πάει; Γιατί υπάρχει το σκοτεινό μυστήριο του θανάτου;».

Ο νεοφώτιστος δεν τολμούσε να διατυπώσει αυτά τα ερωτηματικά, αλλά τα έβλεπε κανείς να διαγράφονται στα χείλη του, και, αντί για οποιαδήποτε άλλη απάντηση, οι δάσκαλοί του του έδειχναν τους παλαιστές πάνω στη γη, τ' αγάλματα στους ναούς και τις δοξασμένες ψυχές στον ουρανό «στο πύρινο κάστρο των θεών», εκεί που έφτασε ο Ηρακλής.

Στο βάθος όλων των αρχαίων μυστηρίων κατέληγε κανείς στην αναγωγή όλων των θεών σ' ένα μοναδικό και υπέρτατο Θεό. Η κατανόηση της αποκάλυψης αυτής, με όλες τις συνέπειές της, γινόταν το κλειδί του κόσμου. Γι' αυτό και τη φύλαγαν για τη μύηση καθαυτήν. Ο νεοφώτιστος δεν ήξερε τίποτα. Τον άφηναν μόνο να τη μαντέψει μέσα σε ό,τι του έλεγαν, μιλώντας του για τις δυνάμεις της Μουσικής και του Αριθμού. Οι αριθμοί, δίδασθε ο δάσκαλος, περιέχουν το μυστικό των όντων, και ο Θεός είναι η παγκόσμια αρμονία. Οι επτά ιεροί τρόποι που γεννιούνται από τις επτά νότες του επτάχορδου, αντιστοιχούν στα επτά χρώματα του φωτός, στους επτά πλανήτες, στους επτά τρόπους ύπαρξης που αναπαράγονται σε όλες τις σφαίρες της υλικής και πνευματικής ζωής από την πιο μικρή μέχρι την πιο μεγάλη. Οι μελωδίες των τρόπων αυτών, όταν δίνονται σωστά, πρέπει να συντονίζουν την ψυχή και να την κάνουν τόσο αρμονική που να δονείται μόνο στην πνοή της αλήθειας.

Στην κάθαρση αυτή της ψυχής αντιστοιχούσε η ανάλογη κάθαρση του σώματος, που την πετύχαιναν με την υγιεινή και με την αυστηρή πειθαρχία των ηθών. Η κατανίκηση των παθών ήταν το πρώτο καθήκον της μύησης. Αυτός που δεν δημιούργησε την αρμονία στην ίδια του την ύπαρξη δεν είναι δυνατό ν' αναλογιστεί τη θεία αρμονία. Και όμως το ιδεώδες της πυθαγόρειας ζωής δεν είχε ασκητικό χαρακτήρα, αφού αναγνωριζόταν ο γάμος ως κάτι θείο. Συνιστούσαν όμως στους νεοφώτιστους την αγνότητα και τη μετριοπάθεια στους μνημένους, σαν δύναμη και σαν τελειοποίηση.

«Μην εγκαταλείψεις στην ηδονή, παρά μονάχα όταν δέχεται να 'σαι κατώτερος του εαυτού σου», έλεγε ο δάσκαλος. Πρόσθετε επίσης ότι η ηδονή δεν υπάρχει από μόνη της και τη συνέκρινε με «τραγούδι των Σειρήνων, που, όταν τις πλησιάζει

κανείς, δεν βρίσκει παρά σπασμένα κόκαλα και ματωμένες σάρκες στη θέση τους, πάνω στον δράχο που τον δέρνουν τα κύματα, ενώ η αληθινή χαρά μοιάζει με το τραγούδι των Μουσών που αφήνει στην ψυχή ουράνια αρμονία». Ο Πυθαγόρας πίστευε στις αρετές της μνημένης γυναίκας, αλλά δυσπιστούσε στις απλές γυναίκες του κόσμου. Σε κάποιο μαθητή που τον ρώτησε κάποτε πότε θα του επιτρεπόταν να πλησιάσει γυναίκα, απάντησε ειρωνικά: «Όταν θα 'χεις βαρεθεί την ησυχία σου».

Η πυθαγόρεια ημέρα ακολούθησε το εξής πρόγραμμα: Μόλις ο δίσκος του ήλιου έβγαινε από τα κύματα της θάλασσας του Ιονίου και χρύσωνε τις κολόνες του ναού των Μουσών πάνω από την κατοικία των μνημένων, οι νέοι πυθαγόρειοι έφελναν ύμνο στον Απόλλωνα, χορεύοντας δωρικό χορό. Μετά τους καθιερωμένους καθαρμούς, έκαναν σε απόλυτη σιωπή περίπατο στον ναό. Κάθε ξύπνημα είναι και μια ανάσταση που έχει το άρωμα της αγνότητας. Η ψυχή έπρεπε να συγκεντρωθεί στην αρχή της ημέρας και να μείνει αμόλυντη για το πρωινό μάθημα. Στο ιερό δάσος, μαζεύονταν όλοι γύρω από τον διδάσκαλο ή τους βοηθούς του, και το μάθημα συνεχιζόταν στη δροσιά των μεγάλων δέντρων ή στις στοές. Το μεσημέρι ανέπεμπαν προσευχή στους ήρωες, στ' αγαθά πνεύματα. Η εσωτερική παράδοση λέει ότι τα καλά πνεύματα προτιμούν να πλησιάζουν στη γη μαζί με τη λάμψη του ήλιου, ενώ τα κακοποιά στοιχειώνουν τις σκιές και σκορπίζονται στο σκοτάδι της νύχτας. Το λιτό μεσημεριανό γεύμα αποτελούνταν από ψωμί, μέλι κι ελιές. Το απόγευμα ήταν αφιερωμένο σε γυμναστικές ασκήσεις, μετά στη μελέτη, στον διαλογισμό και σε νοερή επεξεργασία του πρωινού μαθήματος. Μετά τη δύση του ήλιου, έκαναν κοινή προσευχή και τραγουδούσαν ύμνο στους θεούς της κοσμογονίας, στον ουράνιο Δία, στην Αθηνά Πρόνοια, στην προστάτιδα των νεκρών Αρτέμιδα. Στο διάστημα αυτό ο στύρακας ή το λιβάνι έκαιγαν πάνω στον υπαίθριο δωμό κι ο ύμνος ανακατωμένος με το άρωμα ανέβαινε στο σούρουπο μέχρι που τα πρώτα χλομά αστέρια φώτιζαν τον βραδινό ουρανό. Μετά το δείπνο, ο νεότερος διάβαζε ένα κείμενο, που σχολιαζόταν από τον πρεσβύτερο. Έτσι τελείωνε η ημέρα.

Αυτή ήταν λοιπόν η ημέρα των πυθαγορείων, ανάρια σαν

πηγή, καθαρή σαν αίθριο πρωινό. Η χρονιά καθοριζόταν από τα μεγάλα αστρονομικά γεγονότα. Έτσι, η επιστροφή του Υπερδόρειου Απόλλωνα και ο εορτασμός των μυστηρίων της Δήμητρας συγκέντρωναν τους νεοφώτιστους και τους μνημένους όλων των βαθμών, άντρες και γυναίκες. Έβλεπε κανείς νέες κοπέλες να παίζουν λύρες από ελεφαντόδοντο, παντρεμένες γυναίκες με πορφυρά ή κροκάτα πέπλα να περνάνε από τη στροφή στην αντιστροφή αρμονικών χορών, που αργότερα τους μιμήθηκε η τραγωδία. Και μέσα σ' αυτές τις γιορτές, όπου η θεότητα έμοιαζε παρούσα στη χάρη των μορφών και της κίνησης ή στην εντυπωσιακή μελωδία των χορών, ο νεοφώτιστος ένιωθε, λες, κάποιο συναίσθημα για τις απόκρυφες δυνάμεις, τους παντοδύναμους νόμους του ζωντανεμένου σύμπαντος, του βαθιού και διάφανου ουρανού. Οι γάμοι και οι νεκρώσιμες τελετές είχαν χαρακτηριστικά πιο εγκάρδια αλλά όχι λιγότερο επίσημο. Μια πρωτότυπη τελετή εντυπωσίαζε τη φαντασία. Όταν ένας νεοφώτιστος εγκατέλειπε εκούσια το ίδρυμα για να ξαναγυρίσει στην κοινή ζωή ή όταν ένας μαθητής τύχαινε να προδώσει κάποιο μυστικό — πράγμα που δεν συνέβη παρά μια μόνο φορά —, οι μνημένοι του έχτιζαν τάφο στον ιερό περίβολο, σαν να 'ταν πεθαμένος, και ο διδάσκαλος έλεγε: «Είναι πιο νεκρός από τους νεκρούς, αφού ξαναγύρισε στην ταπεινή ζωή. Το σώμα του περπατάει ανάμεσα στους ζωντανούς, αλλά η ψυχή του πέθανε. Ας την κλάψουμε». Και ο τάφος που υψωνόταν για τον ζωντανό, τον κυνηγούσε σαν το φάντασμα του ίδιου του εαυτού του, σαν διαβολικό προμάντεμα.

*Δεύτερος βαθμός -
Η κάθαρση - Οι αριθμοί - Η θεογονία*

Ήταν μια ευτυχομένη μέρα «μια μέρα χρυσή», όπως έλεγαν οι αρχαίοι, όταν ο Πυθαγόρας, δεχόταν τον νεοφώτιστο στην κατοικία του και τον αναγνώριζε έτσι επίσημα στην τάξη των μαθητών του. Με τον τρόπο αυτό, αποκτούσε κανείς συνεχείς και άμεσες επαφές με τον διδάσκαλο. Έμπαινε στην εσωτερική αυλή της κατοικίας του, όπου μόνο οι πιστοί του είχαν αυτό το δικαίωμα. Από εκεί και το όνομα «εσωτερικοί», σε αντίθεση προς τους «εξωτερικούς». Η πραγματική μύηση άρχιζε.

Η αποκάλυψη αυτή συνίστατο σε πλήρη και αιτιολογημένη έκθεση της απόκρυφης διδασκαλίας, με αρχή από τις βάσεις της που περιείχονταν στη μυστηριώδη επιστήμη των αριθμών, μέχρι και τις τελευταίες συνέπειες της παγκόσμιας εξέλιξης, στα πεπωμένα και το έσχατο τέλος της θείας ψυχής, της ανθρώπινης ψυχής. Η επιστήμη αυτή των αριθμών ήταν γνωστή με διάφορα ονόματα στους ναούς της Αιγύπτου και της Ασίας, αλλά, επειδή έδινε τα κλειδιά για κάθε μάθηση, την κρατούσαν προσεκτικά κρυφή από το μεγάλο πλήθος. Οι αριθμοί, τα γράμματα, τα γεωμετρικά σχήματα ή οι ανθρώπινες αναπαραστάσεις, που χρησιμοποιούνταν για σημάδια σ' αυτή την απόκρυφη άλγεβρα, ήταν κατανοητά μόνο στον μνημένο. Αυτός πάλι δεν τ' αποκάλυπτε σε κανέναν, παρά μόνο αφού εκείνος έδινε τον βαρύ όρκο της σιωπής. Ο Πυθαγόρας διατύπωσε τους κανόνες της επιστήμης αυτής σ' ένα χειρόγραφο του, που το ονόμασε «Ιερός λόγος». Το βιβλίο αυτό δεν σώθηκε μέχρι τις μέρες μας, αλλά όσα έγραψαν αργότερα οι πυθαγόρειοι Φιλόλαος, Αρχύτας και Ιεροκλής,

ο Πλάτων στους διαλόγους του, ο Αριστοτέλης στις πραγματείες του κι επίσης ο Πορφύριος και ο Ιάμβλιχος μας επιτρέπουν να γνωρίσουμε τις αρχές του. Αν έμειναν ανεξιχνίαστες για τους νεότερους φιλοσόφους, αυτό συμβαίνει γιατί η έννοιά τους δεν μπορεί να γίνει κατανοητή παρά μόνο με βάση τη σύγκρισή τους με όλες τις εσωτερικές διδασκαλίες της Ανατολής.

Ο Πυθαγόρας ονόμαζε τους μαθητές του *μαθηματικούς*, γιατί η ανώτερη διδασκαλία του άρχιζε με τη διδασκαλία των αριθμών. Αλλά αυτά τα ιερά μαθηματικά ήταν ταυτόχρονα πιο υπερβατικά και πιο ζωντανά από τα βέβηλα μαθηματικά, τα μόνα γνωστά σήμερα στους σοφούς και τους φιλοσόφους. Ο ΑΡΙΘΜΟΣ δεν θεωρείται αφηρημένη ποσότητα, αλλά ενεργός και σύμφυτη ιδιότητα της ΜΟΝΑΔΑΣ, του Θεού. Η επιστήμη των Αριθμών ήταν επιστήμη των ζωντανών δυνάμεων, των ιδιοτήτων του Θεού ενεργοποιημένων στους κόσμους και στον άνθρωπο, στον μακρόκοσμο και τον μικρόκοσμο...

Με την κατανόησή τους, με τη διάκρισή τους και με την εξήγηση του ρόλου τους, ο Πυθαγόρας δεν έκανε τίποτε άλλο παρά μάθημα θεογονίας, ορθολογιστικής θεολογίας.

Μια πραγματική θεολογία πρέπει να δίνει τις βάσεις για όλες τις επιστήμες, γιατί δεν μπορεί να είναι η επιστήμη του θεού, αν δεν δείχνει ανάγλυφη τη σχέση ανάμεσα στις επιστήμες αυτές και τη φύση. Ούτε αξίζει το όνομά της, αν δεν αποτελεί το όργανο της σύνθεσης όλων των υπολοίπων. Να λοιπόν ο ρόλος που έπαιζε στους αιγυπτιακούς ναούς η επιστήμη του ιερού λόγου, την οποία αργότερα ο Πυθαγόρας διατύπωσε κι έκανε γνωστή με το όνομα της επιστήμης των αριθμών. Ο δόκιμος, οδηγημένος από τον διδάσκαλο, έπρεπε να ξεκινά με τη θεώρηση των αρχών αυτών, προτού προχωρήσει στις πολλαπλές της εφαρμογές μέσα στο ομόκεντρο άπειρο των σφαιρών της εξέλιξης.

Κάποιος νεότερος ποιητής διαισθάνθηκε την αλήθεια αυτή, όταν έβαλε τον Φάουστ να κατεβαίνει στις Μητέρες για να δώσει ζωή στο φάντασμα της Ελένης. Μόλις ο Φάουστ πήρε το μαγικό κλειδί, η γη υποχώρησε κάτω από τα πόδια του και βυθίστηκε στο διάστημα. Τέλος έφτασε στις Μητέρες που φυλάνε τις αρχικές μορφές του μεγάλου όλου και κάνουν ν' αναπηδούν

από τη μήτρα τους όλα τα όντα. Οι Μητέρες αυτές είναι οι αριθμοί του Πυθαγόρα, οι θεϊκές δυνάμεις του κόσμου. Ο ποιητής μάς έδωσε τη δική του συγκίνηση μπροστά στην κατάδυση της σκέψης στην άβυσσο του Απροσμέτρητου. Για τον αρχαίο μυημένο, που η άμεση όραση της διάνοιάς του άνοιγε βαθμηδόν σαν καινούρια αίσθηση, η αποκάλυψη αυτή έμοιαζε περισσότερο με άνοδο προς τον ανέσπερο ήλιο της Αλήθειας, απ' όπου αγνάντευε τα σχήματα και τις μορφές που προβάλλονταν στον στρόβιλο της ζωής από μίαν ιλιγγιώδη ακτινοβολία.

Στην εσωτερική αυτή απόκτηση της αλήθειας, εκεί όπου ο άνθρωπος συνειδητοποιεί την παγκόσμια ζωή με τη συγκέντρωση όλων των ικανοτήτων του, δεν έφτανε κανείς αμέσως. Χρειάζονταν πολλά χρόνια προετοιμασίας και άσκησης, και πολύ δύσκολη συμφωνία θέλησης και διάνοιας. Προτού μπορέσει κανείς να χρησιμοποιήσει την ιερή λέξη —και πόσο λίγοι το καταφέρνουν— πρέπει πρώτα να τη συλλαβίσει γράμμα γράμμα.

Ο Πυθαγόρας συνήθιζε να κάνει τα μαθήματα αυτά μέσα στο τέμενος των Μουσών. Οι άρχοντες του Κρότωνα το είχαν χτίσει κατά τις δικές του απαιτήσεις και σύμφωνα με τα σχέδιά του, πλάι στην κατοικία του, σ' έναν κλειστό κήπο. Μόνο οι μαθητές του δεύτερου βαθμού έμπαιναν εκεί μαζί με τον δάσκαλο. Στο εσωτερικό του κυκλικού ναού, έβλεπες τις εννέα Μούσες φτιαγμένες από μάρμαρο. Στο κέντρο, τυλιγμένη με το πέπλο της, επίσημη και μυστηριώδης αγρυπνούσε η Εστία. Με το αριστερό χέρι φαινόταν να προστατεύει τη φωτιά του σπιτιού, ενώ με το δεξί έδειχνε τον ουρανό. Στους Έλληνες, όπως και στους Ρωμαίους, η Εστία (ή Vesta) είναι ο φύλακας της θείας αρχής που ενυπάρχει σε όλα τα πράγματα. Συνείδηση της ιερής φωτιάς, έχει τον ναό της στους Δελφούς, στο Πρυτανείο των Αθηνών αλλά και στο ταπεινότερο σπίτι. Στο ιερό των πυθαγορείων συμβόλιζε τη θεϊκή γνώση. Γύρω της οι Μούσες, έφερναν εκτός από τα παραδοσιακά, μυθολογικά τους ονόματα τα ονόματα των απόκρυφων επιστημών και των ιερών τεχνών που προστάτευαν η καθεμιά τους. Η Ουρανία ήταν η αστρονομία και αστρολογία. Η Πολύμνια η επιστήμη των ψυχών στην άλλη ζωή και η μαντική. Η Μελλομένη, με το τραγικό προσωπείο της, ήταν η επιστήμη της ζωής και του θανάτου, των μεταβο-

λών και των αναγεννήσεων. Οι τρεις αυτές ανώτερες Μούσες έκαναν μαζί την κοσμογονία ή την ουράνια φυσική. Η Καλλιόπη, η Κλειώ και η Ευτέρπη προέδρευαν στις ανθρώπινες γνώσεις ή στη φυσιολογία, μαζί με τις αντίστοιχες τέχνες της: την ιατρική, τη μαγεία, την ηθική. Τέλος η Τερψιχόρη, η Ερατώ και η Θάλεια, αγκάλιαζαν τη γήινη φυσική, τις επιστήμες των στοιχείων, των λίθων, των φυτών και των ζώων.

Έτσι, με την πρώτη ματιά, η οργάνωση των επιστημών, αντίγραφο της οργάνωσης του σύμπαντος, παρουσιαζόταν στον μαθητή με τον ζωντανό κύκλο των Μουσών.

Ο Πυθαγόρας, αφού οδηγούσε τους μαθητές του στο μικρό ιερό, άνοιγε το βιβλίο του Λόγου και άρχιζε τη διδασκαλία. Οι Μούσες αυτές, έλεγε, δεν είναι παρά τα γήινα σύμβολα θεϊκών δυνάμεων, των οποίων την απέραντη ωραιότητα πρέπει να συλλάβετε μέσα σας. Όπως αυτά τ' αγάλματα είναι στραμμένα προς την Εστία, απ' όπου προέρχονται, έτσι κι εσείς πρέπει να είστε πάντα στραμμένοι προς το κεντρικό Πυρ, το θείο Πνεύμα, για να ξεχυθείτε μαζί του σε όλες τις ορατές εκδηλώσεις του.

Τότε, με χέρι τολμηρό και δυνατό, ο Πυθαγόρας οδηγούσε τους μαθητές στον χώρο των μορφών και της πραγματικότητας. Έσθηνε με μιας τον χωρόχρονο και τους έκανε να κατέβουν μέχρι τη Μεγάλη Μονάδα, στην ίδια την ουσία του άναρχου. Το αποκαλούσε πρωταρχικό Ένα, κι έλεγε ότι είναι αρμονία, αρσενική φωτιά που διαπερνά το παν, Πνεύμα που κινεί μόνο του τον εαυτό του, το Αόρατο και το μεγάλο Ανεκδήλωτο, που οι εφήμεροι κόσμοι εκδηλώνουν δημιουργική τη σκέψη του, το Μοναδικό, Αιώνιο, Αναλλοίωτο, που κρύβεται πίσω από τα μεταβαλλόμενα και εφήμερα πράγματα. Ξεφεύγει από τον άνθρωπο η ουσία του καθαυτή, λέει ο Φιλόλαος. Ο άνθρωπος δεν αντιλαμβάνεται παρά τα πράγματα αυτού του κόσμου, όπου περασμένο και άπειρο συγχέονται. Και πώς άλλωστε μπορεί να τα γνωρίσει; Ανάμεσα σ' αυτόν και τα πράγματα υπάρχει κάποια σχέση, κάποια κοινή αρχή που τους είναι δοσμένη από το Ένα μαζί με την ουσία τους, το μέτρο και τη νόηση. Είναι το κοινό μέτρο ανάμεσα στο υποκείμενο και το αντικείμενο, η λογική των πραγμάτων, χάρη στην οποία η ψυχή συμμετέχει στον έσχατο λόγο του Ενός. Αλλά πώς να πλησιάσει κανείς στο ασύλληπτο

Ον; Είδε ποτέ κανείς τον κύριο του χρόνου, την ψυχή των ήλιων, την πηγή της διάνοιας; Όχι. Και μόνο με την ένωση μαζί του μπορεί να το αντιληφθεί κανείς. Μοιάζει με φωτιά αόρατη, που από το κέντρο του σύμπαντος μπαίνει παντού και κινεί ό,τι βρίσκεται γύρω της. Πρόσθετε ακόμα ο Πυθαγόρας ότι έργο της μύησης είναι να κάνει τον άνθρωπο να πλησιάσει όσο μπορεί το μεγάλο Ον, ομοιάζοντας σ' αυτό, τελειοποιώντας όσο γίνεται τον μύστη, ώσπου να μπορέσει να υποτάξει τα πράγματα στη διάνοιά του και να γίνει ενεργητικός σαν Αυτό και όχι παθητικός σαν εκείνα.

«Ο εαυτός σας, η ψυχή σας, δεν είναι μικρόκοσμος, μικρό σύμπαν; Μόνο που είναι γεμάτο από θύελλες και ταραχές. Λοιπόν εκείνο που χρειάζεται είναι να φέρετε σ' αυτό το μικρό σύμπαν ενότητα και αρμονία. Τότε και μόνο τότε, ο θεός θα έρθει στη συνείδησή σας, θα μετάσχετε στη δύναμή του και θα κάνετε τη θέλησή σας θεμέλιο του οίκου, δωμό της Εστίας, θρόνο του Δία».

Ο Θεός λοιπόν, η αδιαίρετη ουσία, έχει για αριθμό τη μονάδα που περιέχει το άπειρο, και το όνομα του Πατέρα, του Δημιουργού, του Αιώνιου Αρσενικού, και για σημείο τη ζώσα φωτιά, που είναι σύμβολο του πνεύματος και ουσία του Σύμπαντος. Αυτή είναι και η πρώτη αρχή.

Όπως ο Αιγύπτιος μύστης, καθώς κείται στον τάφο του, βλέπει τον μυστικό λωτό ν' αναδύεται στη μαύρη νύχτα, έτσι είναι και οι θείες ιδιότητες. Στην αρχή είναι φωτεινό σημάδι, ύστερα ανοίγει σαν λουλούδι, για να φανεί εν τέλει το διάπυρο κέντρο του σε φωτεινό ρόδο με χιλιάδες φύλλα.

Ο Πυθαγόρας έλεγε ότι η Μεγάλη Μονάδα ενεργεί σαν δημιουργική δυάδα. Από τη στιγμή που ο Θεός εκδηλώνεται, είναι δυϊκός. Αδιαίρετη ουσία και διαιρετή υπόσταση, αρσενική, ενεργητική αρχή δημιουργίας, και παθητική θηλυκή αρχή ζωντανεμένης πλαστικότητας. Η δυάδα παριστάνει λοιπόν την ένωση του αιώνιου αρσενικού με το αιώνιο θηλυκό στον Θεό, τις δυο αντιστοιχούσες θείες ιδιότητες. Ο Ορφείας με ποιητικό τρόπο είχε εκφράσει την ιδέα αυτή ως εξής: «Ο Δίας είναι ο Άντρας και η Γυναίκα του θεϊκού ζευγαριού».

Όλες οι πολυθεϊστικές θρησκείες έχουν ενστικτώδη συνείδη-

ση της ιδέας αυτής με το να παριστάνουν τη θεότητά τους άλλοτε με αρσενική μορφή και άλλοτε με θηλυκή. Η ζωντανή αυτή Φύση, η αιώνια, η μεγάλη Σύζυγος του Θεού, που δεν είναι μόνο η γήινη Φύση, αλλά και η αόρατη στα μάτια μας ουράνια, η ψυχή του κόσμου, το πρωτογενές Φως, η Μαία, η Ίσις ή η Κυβέλη που δονείται πρώτη κάτω από τη θεία ώθηση και κλείνει όλες τις ψυχές και τους πνευματικούς τύπους όλων των όντων. Είναι ακόμα η Δήμητρα, η ζωντανή γη, και όλες οι γαίες με τα σώματα που κλείνουν μέσα τους, και όπου έρχονται οι ψυχές να ενσαρκωθούν. Είναι ακόμα η Γυναίκα, η συντρόφισσα του Άντρα. Στην ανθρωπότητα η Γυναίκα συμβολίζει τη Φύση, ενώ η τέλεια εικόνα του Θεού δεν είναι μόνος του ο Άντρας, αλλά το Ανδρόγυνο. Τιμή λοιπόν στη γυναίκα, τόσο πάνω στη γη όσο και στον Ουρανό, έλεγε ο Πυθαγόρας μαζί με όλους τους άλλους αρχαίους μύστες, γιατί αυτή είναι που μας κάνει να κατανοήσουμε το άλλο μεγάλο θήλυ, τη Φύση. Ας είναι ιερή, αφού μας δοηθάει στη βαθμιαία άνοδο μέχρι τη μεγάλη ψυχή του Κόσμου που γεννά, διατηρεί και ανανεώνει τα πάντα.

Η μονάδα αντιπροσωπεύει την ουσία του Θεού. Η δυάδα τη γενετική και αναπαραγωγική ικανότητά του. Αυτή γονιμοποιεί τον κόσμο, ορατή εκδήλωση του Θεού, μέσα στον χωρόχρονο, γιατί ο πραγματικός κόσμος είναι τριπλός. Γιατί όπως ο Άνθρωπος αποτελείται από τρία διαφορετικά στοιχεία αναμειγμένα το ένα μέσα στο άλλο, το σώμα, την ψυχή και το πνεύμα, έτσι και το σύμπαν είναι διαιρεμένο σε τρεις ομόκεντρες σφαίρες: τον φυσικό, τον ανθρώπινο και τον θείο κόσμο. Η Τριάδα ή ο νόμος της τριαδικότητας είναι ο συστατικός κανόνας των πραγμάτων και το αληθινό φιλί της ζωής, αφού τον ξαναβρίσκουμε σε όλα της τα σκαλοπάτια, από το πρώτο οργανικό κύτταρο στη φυσιολογική λειτουργία των σωμάτων των ζώων, στο κυκλοφοριακό και το εγκεφαλονωτιαίο σύστημα, ως την υπερφυσική υπόσταση του ανθρώπου, του σύμπαντος και του Θεού. Ανοίγεται έτσι, με τον νόμο της τριαδικότητας στο κατάπληκτο ανθρώπινο πνεύμα η εσωτερική δομή του σύμπαντος, δείχνοντάς του τις αμέτρητες αντιστοιχίες του μικρόκοσμου με τον μακρόκομο.

Ας εξηγήσουμε όμως αυτό τον νόμο που, όπως είπαμε, εκ-

φράζει την ουσιαστική αντιστοιχία του νόμου και του σύμπαντος.

Ο Πυθαγόρας παραδεχόταν ότι το ανθρώπινο πνεύμα κρατάει από τη θεία καταγωγή του την αθάνατη φύση του και ότι είναι αόρατο και απόλυτα ενεργητικό, γιατί το πνεύμα κινείται από μόνο του. Ονόμαζε το σώμα θνητό μέρος του πνεύματος, διαιρετό και παθητικό. Πίστευε ότι αυτό που εμείς ονομάζουμε ψυχή είναι κατευθείαν συνδεδεμένο με το πνεύμα, αλλά σχηματίζεται από κάποιο τρίτο ενδιάμεσο στοιχείο προερχόμενο από το κοσμικό ρευστό. Η ψυχή λοιπόν μοιάζει με αιθέριο σώμα που περιβάλλει το πνεύμα σαν ένδυμα. Χωρίς αυτό, το υλικό σώμα δεν θα μπορούσε να ενεργοποιηθεί και δεν θα ήταν παρά μια ακίνητη και νεκρή μάζα. Η ψυχή έχει σχήμα όμοιο με του σώματος, που ζωοποιεί, και διατηρείται μετά τη διάλυσή του, όταν πεθάνει. Γίνεται τότε, κατά την έκφραση του Πυθαγόρα που την επαναλαμβάνει ο Πλάτων, το άυλο άρμα που ανεβάζει το πνεύμα προς τις θείες σφαίρες ή που το αφήνει να ξαναπέσει στις σκοτεινές περιοχές της γης, ανάλογα με το αν ήταν λιγότερο ή περισσότερο καλό ή κακό. Η σύσταση λοιπόν και η εξέλιξη του ανθρώπου επαναλαμβάνονται σε κύκλους που διαρκώς απλώνονται σε όλη την κλίμακα των όντων και σε όλες τις σφαίρες. Όπως η ανθρώπινη ψυχή αγωνίζεται ανάμεσα στο πνεύμα που την τραβάει και στο σώμα που αντιστέκεται, με τον ίδιο τρόπο και η ανθρωπότητα εξελίσσεται ανάμεσα στον φυσικό και τον ζωικό κόσμο, όπου έχει τις γήινες ρίζες της, και στον θείο κόσμο των αγνών πνευμάτων, όπου είναι η ουράνια πηγή της προς την οποία ποθεί να υψωθεί. Το ίδιο που συμβαίνει στην ανθρωπότητα συμβαίνει και σε όλα τα ηλιακά συστήματα, αλλά πάντοτε σε διαφορετικές αναλογίες και πάντοτε με νέους τρόπους.

Αν διευρύνουμε τον κύκλο μέχρι το άπειρο, τότε, αν καταφέρουμε ν' αγκαλιάσουμε όλους τους κόσμους, τι θα βρούμε; Τη δημιουργική σκέψη, αστρικό ρευστό και κόσμους στην εξέλιξή τους: πνεύμα, ψυχή και σώμα της θεότητας. Σηκώνοντας ένα ένα τα πέπλα και ξεετάζοντας τις ιδιότητες αυτής της θεότητας, θ' ανακαλύψει κανείς την Τριάδα και ύστερα τη Δυάδα να καλύπτονται στο σκοτεινό βάθος της Μονάδας.

Από τη συνοπτική αυτή ανάλυση, καταλαβαίνουμε τη βασική σημασία που έδινε ο Πυθαγόρας στον νόμο της Τριάδας. Μπορεί κάποιος να πει ότι αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της εσωτερικής επιστήμης. Όλοι οι μεγάλοι θρησκευτικοί μνητές είχαν συναίσθηση του πράγματος και το διαισθάνθηκαν όλοι οι θεόσοφοι. Ένας χρησμός του Ζωροάστρη λέει: «Ο αριθμός 3 βασιλεύει παντού στο σύμπαν, και η αρχή του είναι η μονάδα».

Η ασύγκριτη αξία του Πυθαγόρα είναι ότι διατύπωσε αυτό τον νόμο με την καθαρότητα της ελληνικής μεγαλοφυΐας. Τον έκανε κέντρο της θεογονίας και βάση των επιστημών του. Η σύλληψη αυτή, που ήδη είναι αρκετά καλυμμένη στα εξωτερικά γραπτά του Πλάτωνα, αλλά έμεινε τελείως ακατανόητη από τους κατοπινούς φιλοσόφους, σήμερα δεν έγινε αντιληπτή παρά από ελάχιστους μόνο μνημένους στις απόκρυφες επιστήμες. Και όμως φαίνεται αμέσως πόσο πλατιά και σταθερή βάση είναι ο νόμος της παγκόσμιας Τριάδας για να ταξινομηθούν επάνω της οι επιστήμες, στο οικοδόμημα της κοσμογονίας και της ψυχολογίας.

Όπως η παγκόσμια Τριάδα συγκεντρώνεται στην ενότητα του Θεού, δηλαδή τη Μονάδα, έτσι και η ανθρώπινη Τριάδα συγκεντρώνεται στη συνείδηση του εγώ και στη θέληση που συμπυκνώνει όλες τις ιδιότητες του σώματος, της ψυχής και του πνεύματος στη ζωντανή του ενότητα. Η ανθρώπινη και θεία τετράδα, συμπυκνωμένη μέσα στη μονάδα, συνιστά την ιερή τριάδα. Αλλά ο άνθρωπος δεν συνειδητοποιεί την ενότητά του παρά με σχετικό τρόπο, γιατί η θέληση που επενεργεί σε όλο το σώμα του δεν πετυχαίνει να επενεργήσει με τον ίδιο τρόπο και στην ίδια έκταση και στα τρία μέλη του, δηλαδή το ένστικτο, την ψυχή και τη διάνοια. Το σύμπαν και ο ίδιος ο Θεός του παρουσιάζονται με τη σειρά ν' αντανακλώνται διαδοχικά στους τρεις αυτούς καθρέφτες.

α. Ιδωμένος μέσ' από το ένστικτο και το καλειδοσκόπιο των αισθήσεων, ο Θεός είναι πολλαπλός και άπειρος όπως οι εκδηλώσεις του. Από εκεί προέρχεται ο πολυθεϊσμός με τον άπειρο αριθμό θεών.

β. Ιδωμένος μέσ' από την έλλογη ψυχή, ο Θεός είναι διπλός, δηλαδή είναι και πνεύμα. Από εκεί προέρχεται ο δυϊσμός του

Ζωροάστρη, των Μανιχαίων και πολλών άλλων θρησκειών.

γ. Ιδωμένος μέσ' από την καθαρή διάνοια, ο Θεός είναι τριπλός πνεύμα, ψυχή και σώμα, μέσα σε όλες τις εκδηλώσεις του σύμπαντος. Από εκεί προέρχονται όλες οι τριαδικές λατρείες των Ινδιών (Βράχμα, Βισνού, Σίβα) καθώς και η χριστιανική τριάδα (Πατήρ, Υιός και Άγιο Πνεύμα).

δ. Ιδωμένος ως η θέληση που συμπυκνώνει τα πάντα, ο Θεός είναι μοναδικός, κι έτσι έχουμε τον ερμητικό μονοθεϊσμό του Μωυσή σε όλη του την τραχύτητα. Εδώ δεν υπάρχει πια ούτε προσωποποίηση ούτε ενσάρκωση· δγαίνουμε από το ορατό σύμπαν και βυθιζόμαστε στο Απόλυτο. Το Αιώνιο βασιλεύει μόνο του σ' έναν κονιορτοποιημένο κόσμο. Η ποικιλία λοιπόν των θρησκειών οφείλεται στο γεγονός ότι ο άνθρωπος δεν αντιλαμβάνεται τη θεότητα παρά μέσ' από τον εαυτό του, που είναι σχετικός και πεπερασμένος, ενώ αντίθετα ο Θεός πραγματώνει κάθε στιγμή την ενότητα των τριών κόσμων μέσα στην αρμονία του σύμπαντος.

Αυτή η τελευταία εφαρμογή και μόνη της ακόμα θα έδειχνε την, κατά κάποιον τρόπο, μαγική δύναμη του Τετράγραμμου στην τάξη των ιδεών. Όχι μονάχα βρίσκει κανείς εκεί τις δάσεις των επιστημών, τον νόμο των όντων και τον τρόπο της εξέλιξής τους, αλλά και την αιτία της ύπαρξης διαφόρων θρησκειών, καθώς και την ανώτερη ενότητά τους. Γι' αυτό είναι δικαιολογημένος ο ενθουσιασμός του Λύσιδος στα «Χρυσά Έπη», και καταλαβαίνουμε τώρα γιατί οι πυθαγόρειοι ορκίζονταν στο όνομα αυτού του μεγάλου συμβόλου:

*Ναι μα τον αμετέρα ψυχά παραδόντα τετρακτίν,
παγάν αενάου φύσεως.*

Ο Πυθαγόρας προχωρούσε πολύ βαθύτερα στη διδασκαλία των αριθμών. Με καθέναν από αυτούς καθόριζε μια αρχή, ένα νόμο, μια ενεργό δύναμη. Έλεγε όμως ότι οι βασικές αρχές περιέχονται στους τέσσερις πρώτους αριθμούς, γιατί προσθέτοντας ή πολλαπλασιάζοντάς τους βρίσκουμε όλους τους υπόλοιπους. Με τον ίδιο τρόπο η ατέλειωτη ποικιλία των όντων που συνθέτουν το σύμπαν παράγεται από τους συνδυασμούς των τριών

πρωταρχικών δυνάμεων: ύλη, ψυχή, πνεύμα, στη δημιουργική ώθηση της θείας ενότητας που τ' αναμειγνύει, τα διαφοροποιεί, τα συγκεντρώνει και τα ενεργοποιεί. Συμφωνώντας με τους κυριότερους διδασκάλους της εσωτερικής επιστήμης, ο Πυθαγόρας, απέδιδε μεγάλη σημασία στον αριθμό 7 και στον αριθμό 10. Ο επτά, με το να συντίθεται από τον τρία και τον τέσσερα, συμβολίζει την ένωση του ανθρώπου και της θεότητας. Είναι ο αριθμός των νεοφώτιστων, των μεγάλων μνημένων και, καθώς εκφράζει την ολοκλήρωση κάθε πράγματος μ' επτά διαδοχικούς βαθμούς, αντιπροσωπεύει τον νόμο της εξέλιξης. Ο αριθμός δέκα, που σχηματίζεται από την πρόσθεση των τεσσάρων πρώτων, που περιέχει και τον προηγούμενο, είναι ο κατ' εξοχήν τέλειος αριθμός, αφού αντιπροσωπεύει όλες τις αρχές της θεότητας, εξελιγμένες και συνενωμένες σε νέα ενότητα. Τελειώνοντας τη διδασκαλία της θεογονίας του, ο Πυθαγόρας έδειχνε στους μαθητές του τις εννέα Μούσες που προσωποποιούσαν τις επιστήμες χωρισμένες σε τρεις ομάδες, με τρεις Μούσες ανά ομάδα, και που συμβόλιζαν την τριπλή τριαδικότητα εξελιγμένη σε εννέα κόσμους να σχηματίζουν μαζί με την Εστία, τη θεία Επιστήμη, φύλακα του πρωταρχικού Πυρός, την ιερή δεκάδα.

*Τρίτος βαθμός - Τελειοποίηση -
Κοσμογονία και ψυχολογία - Η εξέλιξη της ψυχής*

Ο μαθητής είχε πάρει από τον δάσκαλο τη βάση της επιστήμης. Η πρώτη μύηση έκανε να πέσουν τα χοντρά λέπια της ύλης που σκέπαζαν τα μάτια του πνεύματός του. Σχίζοντας το λαμπερό πέπλο της μυθολογίας, τον άρπαξε από τον ορατό κόσμο για να τον ρίξει μέσα στ' ατέρμονα βάθη και να τον δυθίσει στον ήλιο της διάνοιας, εκεί που φωτίζει η αλήθεια. Αλλά η επιστήμη των αριθμών δεν ήταν παρά η εισαγωγή στη μεγάλη μύηση. Οπλισμένος με τις αρχές αυτές, έπρεπε να κατέβει τώρα από τα ύψη του Απόλυτου στα βάθη της φύσης, για ν' αντικρίσει εκεί τη θεία σκέψη όταν σχηματίζει τα όντα κι όταν κάνει να εξελίσσεται η ψυχή μέσ' από τους κόσμους. Η κοσμογονία και η εσωτερική ψυχολογία άγγιζαν τα πιο μεγάλα μυστήρια της ζωής, μυστήρια επικίνδυνα, φυλαγμένα στα βάθη των απόκρυφων επιστημών. Εδώ ο Πυθαγόρας προτιμούσε να δίνει τα μαθήματά του μακριά από τη βέδηλη ημέρα, τη νύχτα, κοντά στη θάλασσα, στους εξώστες του ναού της Δήμητρας, κάτω από τον έναστρο ουρανό. Ή πάλι στις βαθιές κρύπτες του ιερού, όπου οι αιγυπτιακές λάμπες σκόρπιζαν γλυκιά λάμψη. Οι μνημένες γυναίκες έπαιρναν κι αυτές μέρος στις νυχτερινές συγκεντρώσεις. Κάποτε, ιερείς ή ιέρειες που είχαν έρθει από τους Δελφούς ή την Ελευσίνα, επιβεβαίωναν τα λόγια του δασκάλου με την αφήγηση των δικών τους εμπειριών ή με τα φωτεινά λόγια του ενορατικού ύπνου.

Η υλική και η πνευματική πρόοδος του κόσμου είναι δύο κινήσεις αντίθετες αλλά παράλληλες με αντιστοιχία σε όλη την κλίμακα του είναι. Η μία δεν εξηγείται χωρίς την άλλη, ενώ

ιδωμένες μαζί εξηγούν τον κόσμο. Η υλική εξέλιξη αντιπροσωπεύει την καλλιέργεια της συνείδησης μέσα στις ατομικές μονάδες και τις προσπάθειές τους να ξανασυναντήσουν το θείο πνεύμα από το οποίο απέρρευσαν. Είτε αντικρίζει κανείς το σύμπαν από υλική άποψη είτε από πνευματική, δεν έχει μπροστά του δύο διαφορετικά αντικείμενα, αλλά έναν κόσμο που τον βλέπει από δυο διαφορετικές σκοπιές. Από γήινη άποψη, η λογική εξήγηση του κόσμου, πρέπει ν' αρχίσει από την υλική εξέλιξη, αφού από την πλευρά αυτή μας παρουσιάζεται. Κάνοντάς μας όμως να βλέπουμε την επεξεργασία του παγκόσμιου πνεύματος μέσα στην ύλη και να παρακολουθούμε την ανάπτυξη των ατομικών μονάδων, η λογική του κόσμου μάς οδηγεί ασυναίσθητα στην πνευματική άποψη και μας κάνει να εισχωρήσουμε από την επιφάνεια στο εσωτερικό των πραγμάτων.

Αν περιοριστούμε στις διαιρέσεις του ουρανού που βρίσκουμε στα εξωτερικά αποσπάσματα των Πυθαγορείων, η αστρονομία αυτή θα ήταν ίδια με την αστρονομία του Πτολεμαίου, με ακίνητη πηγή γύρω από την οποία στρέφονται ο ήλιος, τ' αστέρια και ολόκληρος ο ουρανός. Αλλά η δάση αυτής της αστρονομίας μας προειδοποιεί ότι είναι καθαρά συμβολική. Στο κέντρο του σύμπαντός του ο Πυθαγόρας τοποθετεί τη Φωτιά, που ο ήλιος είναι μόνο μια αντανάκλασή της. Και βέβαια σε ολόκληρο τον ανατολικό εσωτερισμό η φωτιά είναι σημάδι με το οποίο παριστάνεται το Πνεύμα, η θεία και παγκόσμια Συνείδηση. Αυτό λοιπόν που οι φιλόσοφοί μας θεωρούν πως είναι η φυσική του Πυθαγόρα και του Πλάτωνα, δεν είναι τίποτε άλλο παρά εικονογραφημένη περιγραφή της κρυφής τους φιλοσοφίας, που είναι φανερή για τους μνημένους, αλλά τόσο περισσότερο αδιαπέραστη για τον όχλο όσο τη θεωρούν απλή φυσική. Εμείς ως τη δούμε σαν ένα είδος κοσμογραφίας των ψυχών. Η υποσελήνια περιοχή, εκεί όπου υπάρχει η έλξη της γης, ονομάζεται «κύκλος της γένεσης». Οι μνημένοι εννοούσαν με αυτό ότι για εμάς η γη είναι περιοχή της ζωής του σώματος. Εκεί συμβαίνει ό,τι αφορά την ενσάρκωση και την αποσάρκωση των ψυχών. Η σφαίρα των έξι πλανητών και του ήλιου ανταποκρίνεται στις κατηγορίες των πνευμάτων που ανεβαίνουν. Ο Όλυμπος, που τον αντιλαμβάνονταν σαν κυλιόμενη σφαίρα, ονομάζεται ουρα-

νός των απλανών, γιατί ταυτιζόταν με τη σφαίρα των τελειωμένων ψυχών. Αυτή λοιπόν η παιδαριώδης αστρονομία κρύβει μια αντίληψη του πνευματικού σύμπαντος. Τα πάντα όμως μας οδηγούν να πιστέψουμε ότι οι αρχαίοι μύστες και ιδιαίτερα ο Πυθαγόρας είχαν πολύ πιο σωστές αντιλήψεις για το φυσικό σύμπαν. Ο Αριστοτέλης μας πληροφορεί θετικά πως οι πυθαγόρειοι πίστευαν στην κίνηση της γης γύρω από τον ήλιο. Ο Κοπέρνικος πάλι βεβαιώνει πως συνέλαβε την ιδέα της κίνησης της γης γύρω από τον άξονά της διαβάζοντας τον Κικέρωνα, ο οποίος αναφέρει ότι κάποιος Συρακούσιος Ικέτας είχε μιλήσει για την κίνηση της γης. Στους μαθητές του τρίτου κύκλου, ο Πυθαγόρας, δίδασκε τη διπλή κίνηση της γης. Χωρίς δέβαια να έχει τα ακριβή μέτρα της σύγχρονης επιστήμης, γνώριζε, όπως άλλωστε και οι ιερείς της Μέμφιδας, ότι οι πλανήτες αποσπάστηκαν από τον ήλιο και στρέφονται γύρω του. Γνώριζε επίσης ότι τα άστρα είναι πλανητικά συστήματα που υπάγονται στους ίδιους νόμους με το δικό μας. Ήξερε ότι κάθε πλανητικό σύστημα είναι ένα μικρό σύμπαν που έχει τον ουρανό του και την αντιστοιχία του στον πνευματικό κόσμο. Οι πλανήτες χρησίμευαν για να καθορίζεται η κλίμακα. Αυτές όμως οι γνώσεις που θ' αναστάτωναν την ελληνική μυθολογία και που το πλήθος θα καταδίκασε σαν ιεροσυλίες γράφονταν πάντοτε με συμβολική γραφή, και διδάσκονταν αφού δινόταν όρκος απόλυτης σιωπής. Το ορατό σύμπαν, έλεγε ο Πυθαγόρας, ο ουρανός με όλα τ' αστέρια του, δεν είναι παρά περαστική μορφή της ψυχής του κόσμου, της μεγάλης Μαίας, που συγκεντρώνει τη διασκορπισμένη στο ατέλειωτο διάστημα ύλη για να την απλώσει πάλι. Κάθε ηλιακός στρόβιλος περικλείει ένα μόριο αυτής της παγκόσμιας ψυχής, που εξελίσσεται μέσα του για εκατομμύρια αιώνες στον ρυθμό και στο μέτρο μιας δικής του ώθησης. Όσο για τις δυνάμεις, τα βασίλεια, τα φυτικά, ζωικά και τα άλλα είδη, και τις ζωντανές ψυχές που θα εμφανιστούν διαδοχικά στους πλανήτες αυτού του μικρού κόσμου, όλα προέρχονται από τον Πατέρα, απορρέουν δηλαδή από μίαν ανώτερη και αμετακίνητη πνευματική τάξη και διαδέχονται μια προγενέστερη υλική εξέλιξη κάποιου άλλου, σθημένου, ηλιακού συστήματος. Από αυτές τις άορατες δυνάμεις, άλλες αθάνατες διευθύνουν τη σχηματοποίηση αυτού

του κόσμου, άλλες όμως μέσα σε κοσμικό ύπνο ή σε θείο όνειρο, περιμένουν να μπουν στις ορατές γενιές ανάλογα με την τάξη τους και τον αιώνιο νόμο.

Την ίδια στιγμή, η ηλιακή ψυχή και το πύρινο κέντρο της, που ρυθμίζεται κατευθείαν από τη μεγάλη μονάδα, εργάζεται πάνω στην ύλη. Οι πλανήτες είναι παιδιά του ήλιου. Ο καθένας τους, δημιουργημένος από τις ευγενείς δυνάμεις της ύλης, έχει μια ημισυνειδητή ψυχή, την οποία πήρε από την ηλιακή ψυχή, και επιπλέον τον ξεχωριστό του χαρακτήρα, τον ιδιαίτερο ρόλο του στην εξέλιξη. Επειδή κάθε πλανήτης είναι μια διαφοροποιημένη έκφραση της σκέψης του Θεού και επειδή έχει ειδική λειτουργία μέσα στην πλανητική αλυσίδα, οι αρχαίοι σοφοί ταύτισαν τα ονόματα των πλανητών με τα ονόματα μεγάλων θεών, οι οποίοι παριστάνουν τις ιδιότητες του θείου σε ενέργεια.

Τα τέσσερα στοιχεία, από τα οποία έχουν σχηματιστεί όλα τα άστρα και όλα τα όντα, υποδείχνουν καταστάσεις τεσσάρων διαφορετικών βαθμών της ύλης. Το πρώτο με το να είναι το πιο πυκνό, το πιο χονδροειδές, είναι και το πιο ανυπάκουο στις προσαγές του πνεύματος. Το τελευταίο με το να είναι το πιο εκλεπτυσμένο φαίνεται να πλησιάζει περισσότερο. Η γη συμβολίζει τη στερεή κατάσταση. Το νερό την υγρή, ο αέρας την αερίωδη και η φωτιά κάποιαν απροσδιόριστη. Το πέμπτο στοιχείο, που ονομάζεται αιθέριο, παριστάνει μια κατάσταση της ύλης τόσο λεπτή και τόσο ζωντανή, ώστε δεν είναι πια ατομική και μπορεί να διαπερνά τα πάντα. Είναι το αρχικό κοσμικό ρευστό, το αστρικό φως ή η ψυχή του κόσμου.

Ύστερα ο Πυθαγόρας μιλούσε στους μαθητές του για την αναστάτωση της γης, εσωτερικά και εξωτερικά, σύμφωνα με τις ιδέες που επικρατούσαν στην Ασία και στην Αίγυπτο. Ήξερε ότι αρχικά η γη ήταν σε ρευστή κατάσταση και ότι περιβαλλόταν από αέρια ατμόσφαιρα, που, υγροποιημένη από τη βαθμιαία ψύξη, σχημάτισε τις θάλασσες. Έλεγε πως η θάλασσα γεννήθηκε από τα δάκρυα του Κρόνου, εκφράζοντας έτσι μεταφορικά τις ιδέες αυτές, αφού ο Κρόνος συμβολίζει τον κοσμικό χρόνο.

Αλλά να που εμφανίζονται τα βασίλεια, από αόρατα σπέρματα που βρίσκονται μέσα στην αιθέρια αύρα της γης, για να

τραθηχτούν ύστερα στους θαλασσινούς θυθούς και στις ηπειρούς που πρωτοφάνηκαν τότε.

Ο φυτικός και ο ζωικός κόσμος, που ακόμα δεν είχαν ξεχωρίσει μεταξύ τους, μόλις τότε πρωτοφάνηκαν. Η εσωτερική διδασκαλία δέχεται τη μεταλλαγή των ζωικών ειδών, όχι μόνο βάσει του δευτερεύοντος κανόνα της επιλογής, αλλά βάσει του πρωτεύοντος κανόνα της διαμόρφωσης της γης από ουράνιες δυνάμεις. Όταν κάποιο νέο είδος παρουσιάζεται στη σφαίρα, τότε μια φυλή ψυχών ανώτερου είδους ενσαρκώνεται, σε δεδομένη εποχή, στους απογόνους παλαιότερης φυλής, για να την κάνει ν' ανέβει ένα σκαλοπάτι μοιάζοντάς της. Με τον τρόπο αυτό, η εσωτερική φιλοσοφία εξηγεί και την εμφάνιση του ανθρώπου στη γη. Από την άποψη της γήινης εξέλιξης, ο άνθρωπος είναι το τελευταίο βλαστάρι και η κορωνίδα όλων των προγενέστερων ειδών. Η άποψη όμως αυτή δεν φτάνει να μας εξηγήσει την εμφάνισή του στη γη, όπως δεν φτάνει για να δώσει επαρκή εξήγηση και στο πρώτο φύκι ή στο πρώτο οστρακόδερμο της θάλασσας. Όλες οι εξελίξεις αυτές των ειδών προϋποθέτουν τη διαμόρφωση των όντων της γης από αόρατες οντότητες. Η εμφάνιση του ανθρώπου προϋποθέτει ένα προγενέστερο βασίλειο ουράνιας ανθρωπότητας που πρωτοστατεί στην εκκόλαψη της επίγειας ανθρωπότητας και της στέλνει χειμάρρους ψυχών που ενσαρκώνονται στις τάξεις της και δίνουν τις πρώτες λάμπεις της θείας ημέρας στο έκπληκτο αυτό ον που αναγκάζεται να παλέψει με όλες τις φυσικές δυνάμεις για να επιζήσει.

Ο Πυθαγόρας, διδαγμένος στους αιγυπτιακούς ναούς, είχε ξεκάθαρη αντίληψη για τις ανακατατάξεις της υφελίου. Οι αιγυπτιακές και ινδικές διδασκαλίες γνώριζαν την ύπαρξη της μεγάλης νότιας ηπείρου που ήταν η κοιτίδα ενός μεγάλου πολιτισμού της ερυθράς φυλής, του λαού που οι Έλληνες ονόμασαν Άτλαντες. Απέδιδαν την ανάδυση και την καταδύθιση των ηπείρων σε διαδοχικές αλλαγές του σημείου του μαγνητικού πόλου της γης και παραδέχονταν ότι μέχρι τώρα έχουν γίνει έξι κατακλυσμοί. Κάθε τέτοια περίοδος οδηγεί στην κυριαρχία μιας μεγάλης ανθρωπίνης φυλής, που οδηγεί στο τελικό ανέβασμα.

Να λοιπόν συγκροτημένη η ανθρωπότητα και οι φυλές διά-

χυτες στην πορεία τους μέσ' από τους κατακλυσμούς της σφαίρας. Αλλά σ' αυτήν την υφήλιο που, όταν γεννηθούμε τη θεωρούμε ότι είναι η ακίνητη βάση του κόσμου και η οποία στην πραγματικότητα ακολουθεί την τροχιά της σπρωγμένη ταυτόχρονα μέσα στο διάστημα, επάνω στις ηπείρους που αναδύονται από τα κύματα για να εξαφανιστούν και πάλι, ανάμεσα στους λαούς αυτούς που περνάνε και στους πολιτισμούς που γκρεμίζονται, ποιο άραγε να είναι το μεγάλο, το οξύ, το αιώνιο μυστήριο; Αυτό είναι το μεγάλο εσωτερικό πρόβλημα, το πρόβλημα της ψυχής που ανακαλύπτει μέσα στον ίδιο τον εαυτό της άλλοτε αβυσσαλέα δάθη και άλλοτε το φως και που αντικρίζοντας τον εαυτό της, άλλοτε γοητευμένη και άλλοτε τρομοκρατημένη, μονολογεί: «Δεν προέρχομαι από αυτόν εδώ τον κόσμο, γιατί δεν αρκεί να μ' εξηγήσει. Ούτε κατάγομαι από τη γη. Πηγαίνω αλλού —πού όμως;». Αυτό είναι το μυστήριο της ψυχής που κλείνει μέσα του όλα τα άλλα.

Η κοσμογονία του ορατού κόσμου, έλεγε ο Πυθαγόρας, μας οδήγησε στην ιστορία της γης κι αυτή με τη σειρά της στο μυστήριο της ανθρώπινης ψυχής. Μ' αυτό αγγίζουμε στο άδυτο των αδύτων, τη μεγαλύτερη απ' όλες τις Αρχάνες. Όταν κάποτε ξυπνήσει η συνείδησή της, η ψυχή γίνεται για τον εαυτό της το εκπληκτικότερο θέαμα. Αλλά η συνείδηση αυτή δεν είναι παρά η φωτισμένη επιφάνεια του είναι της, ενώ μέσα υποψιάζεται την ύπαρξη αβύσσων σκοτεινών και απροσμέτρητων. Στα άγνωστα δάθη της η θεϊκή ψυχή αντικρίζει με κατάπληκτο βλέμμα όλες τις ζωές και όλους τους κόσμους: παρελθόν, παρόν, μέλλον ν' αγκαλιάζει την Αιωνιότητα.

«Γνώρισε τον εαυτό σου και θα γνωρίζεις το σύμπαν και τους θεούς». Να το μυστικό των σοφών μυημένων. Αλλά για να εισχωρήσουμε από αυτή τη στενή πόρτα στο ατέλειωτο αόρατο σύμπαν, ας ξυπνήσουμε μέσα μας το εξαγνισμένο πνεύμα και ας οπλιστούμε με τη δάδα της Διάνοιας, της επιστήμης των αρχών και των ιερών Αριθμών.

Με τον τρόπο αυτό περνούσε ο Πυθαγόρας από τη φυσική κοσμογονία στην πνευματική. Μετά την εξέλιξη της γης, διηγώταν την εξέλιξη της ψυχής μέσα στους κόσμους. Έξω από τους κύκλους των μυημένων η διδασκαλία αυτή είναι γνωστή με το

όνομα μετεμψύχωση ή ενσάρκωση των ψυχών. Κανένα άλλο μέρος των απόκρυφων διδασκαλιών δεν έχει παραμορφωθεί όσο αυτό εδώ, έτσι που και η αρχαία και η νεότερη φιλολογία δεν το γνώρισε παρά μέσ' από παιδαριώδεις παραλλαγές. Ο ίδιος ο Πλάτων, που συνέβαλε περισσότερο από κάθε άλλον φιλόσοφο στην εκλαΐκευσή της, δεν έδωσε παρά φανταστικές και μερικές φορές αλλόκοτες πλευρές της, είτε από πρόνοια είτε επειδή ο όρκος του τον εμπόδιζε να πει όσα ήξερε. Λίγοι άνθρωποι υποψιάζονται σήμερα ότι η διδασκαλία αυτή μπορεί να έχει κάποια επιστημονική πλευρά για τους μνημένους. Η διδασκαλία της ανοδικής ζωής της ψυχής μέσ' από σειρά υπάρξεων είναι ο κοινός τόπος των εσωτερικών παραδόσεων και η κορωνίδα της φιλοσοφίας. Προσθέτω ότι έχει για εμάς κεφαλαιώδη σημασία. Γιατί ο σημερινός άνθρωπος απορρίπτει εξίσου τόσο την αφηρημένη ιδέα της αθανασίας όσο και τον παιδιάστικο ουρανό των πρωτόγονων θρησκειών. Αλλά την ίδια ώρα του προξενεί φρίκη η ξηρότητα και το κενό του υλισμού. Ασυνείδητα ελπίζει σε μια οργανική αθανασία, ανταποκρινόμενη ταυτόχρονα στις απαιτήσεις της λογικής και στις ανάγκες της ψυχής. Είναι εύκολο λοιπόν να καταλάβουμε γιατί οι μύστες των αρχαίων θρησκειών, αν και γνώριζαν τις αλήθειες αυτές, τις κράτησαν μυστικές. Είναι τέτοια η φύση τους που θα μπορούσαν να προκαλέσουν ίλιγγο στα όχι καλλιεργημένα πνεύματα έχοντας άμεση σχέση με τα βαθιά μυστήρια της πνευματικής γένεσης, των φύλων, της φυσικής γέννησης απ' όπου εξαρτώνται τα πεπρωμένα της μελλοντικής ανθρωπότητας.

Περίμεναν λοιπόν αυτή την αποφασιστική ώρα στη διδασκαλία του εσωτερισμού. Τα λόγια του Πυθαγόρα, σαν αργή ψαλμωδία, έκαναν την ύλη να χάνει το βάρος της, τα γήινα πράγματα να γίνονται διάφανα και τα ουράνια ορατά. Τότε οι μαθητές, άντρες και γυναίκες, συγκεντρωμένοι γύρω από τον διδάσκαλο σ' ένα υπόγειο του ναού της Δήμητρας που ονομαζόταν κρύπτη της Περσεφόνης, άκουγαν συγκινημένοι την ουράνια ιστορία της ψυχής.

Τι είναι η ανθρώπινη ψυχή; Μόριο της μεγάλης ψυχής του κόσμου, σπίθα του θείου πνεύματος, αθάνατη μονάδα. Αλλά, αν το πιθανό μέλλον της ανοίγεται στην απροσμέτρητη λάμψη της

θείας συνείδησης, η μυστηριώδης καταγωγή της έχει τις ρίζες της στην πρωταρχική οργάνωση της ύλης. Για να καταλήξει να γίνει αυτό που είναι στη σημερινή ανθρωπότητα χρειάστηκε να διασχίσει όλα τα βασίλεια της φύσης, όλη την κλίμακα των όντων, αναπτυσσόμενη βαθμιαία σε σειρά αναρίθμητων υπάρξεων. Το πνεύμα που εργάζεται μέσα στους κόσμους συγκεντρώνοντας την κοσμική ύλη σε τεράστιες μάζες εκδηλώνεται με διαφορετική ένταση καθώς και με ολοένα μεγαλύτερη συμπύκνωση στα διάδοχα φυσικά βασίλεια. Τυφλή και δυσδιάκριτη δύναμη στα ορυκτά, εξατομικευόμενη στα φυτά, πολωμένη στην ευαισθησία και το ένστικτο των ζώων, τείνει προς τη συνειδητή μονάδα μέσ' από αυτή την αργή διεργασία. Η βασική μονάδα διακρίνεται ακόμα και στο κατώτερο ζώο. Το ψυχικό και το πνευματικό στοιχείο υφίσταται λοιπόν σε όλα τα φυσικά βασίλεια, αν και στα κατώτερα υπάρχει σε απειροελάχιστη ποσότητα. Οι ψυχές που υπάρχουν σε σπερματική κατάσταση στα κατώτερα βασίλεια μένουν εκεί χωρίς να βγουν για μεγάλα διαστήματα και μόνο μετά από ανακατατάξεις σε κοσμική κλίμακα μεταβαίνουν σε ανώτερο βασίλειο αλλάζοντας πλανήτη. Το περισσότερο που μπορούν να κάνουν στο διάστημα της ζωής ενός πλανήτη είναι ν' ανέβουν κατά μερικά είδη.

Από πού αρχίζει η μονάδα; Είναι το ίδιο σαν να ρωτάμε πότε σχηματίστηκε ένα νεφέλωμα ή ποια ακριβώς στιγμή έλαμψε για πρώτη φορά ένας ήλιος. Αυτό που συνιστά την ουσία οποιουδήποτε ανθρώπου χρειάστηκε να εξελιχτεί εκατομμύρια χρόνια μέσ' από αλυσίδα πλανητών και κατώτερων βασιλείων, διατηρώντας όμως πάντοτε ανάμεσα απ' όλες αυτές τις υπάρξεις λανθάνουσα ατομικότητα. Η σκοτεινή αλλά άφθαρτη αυτή ατομικότητα αποτελεί τη θεία σφραγίδα της μονάδας, μέσα στην οποία θέλει να εκδηλωθεί ο θεός με τη συνείδηση. Όσο περισσότερο ανεβαίνουμε τη σειρά των οργανισμών τόσο περισσότερο η μονάδα καλλιεργεί τα λανθάνοντα στοιχεία που έχει μέσα της. Η πολωμένη δύναμη ευαισθητοποιείται, η ευαισθησία γίνεται ένστικτο, το ένστικτο γίνεται νόηση. Όσο παραπάνω ανάβει η τρεμουλιαστή λαμπάδα της συνείδησης, τόσο η ψυχή γίνεται πιο ανεξάρτητη από το σώμα, πιο ικανή για ελεύθερη ύπαρξη. Η ρευστή και όχι πολωμένη ψυχή των ορυκτών και των φυτών

είναι άρρηκτα δεμένη με τα στοιχεία της γης. Η ψυχή των ζώων, που έλκεται με δύναμη από τη γήινη φωτιά, παραμένει κοντά της ορισμένο χρονικό διάστημα, όταν εγκαταλείπει το κουφάρι του ζώου, και ύστερα ξαναγυρνάει στην επιφάνεια του πλανήτη για να ενσαρκωθεί και πάλι στο είδος της, χωρίς ποτέ να μπορεί να εγκαταλείψει τα κατώτερα στρώματα του αέρα. Τα στρώματα αυτά κατοικούνται από στοιχειακές ψυχές που παίζουν τον ρόλο τους στην ατμοσφαιρική ζωή, ασκώντας ισχυρή αποκρυφιστική επιρροή στον άνθρωπο. Μόνο η ανθρώπινη ψυχή έρχεται από τον ουρανό και ξαναγυρίζει εκεί μετά θάνατον. Αλλά σε ποια τάχα στιγμή της μακράς κοσμικής ύπαρξής της η στοιχειακή ψυχή μετατράπηκε σε ανθρώπινη; Από ποιο άραγε πυρωμένο καμίνι και από ποια αιθέρια φλόγα πέρασε για να το πετύχει; Η μεταβολή δεν θα μπορούσε να συντελεστεί σε μια μόνο διαπλανητική περίοδο παρά μόνο με τη συνάντηση ολοκληρωτικά σχηματισμένων ανθρωπίνων ψυχών, που έχουν ήδη αναπτύξει στη δική τους στοιχειακή ψυχή το πνευματικό στοιχείο και έχουν αποτυπώσει το θείο του πρότυπο, σαν πύρινη σφραγίδα, στην υπόστασή τους.

Πόσα όμως ταξίδια χρειάζονται, πόσες ενσαρκώσεις, πόσοι πλανητικοί κύκλοι να διανυθούν ακόμα, μέχρις ότου η ανθρώπινη ψυχή, που σχηματίστηκε έτσι, να γίνει τελικά ο άνθρωπος που γνωρίζουμε; Σύμφωνα με τις εσωτερικές παραδόσεις των Ινδιών και της Αιγύπτου, τα άτομα που αποτελούν τη σημερινή ανθρωπότητα πρέπει να ξεκίνησαν την ανθρώπινη υπόστασή τους σε άλλους πλανήτες, όπου η ύλη είναι πολύ λιγότερο πυκνή απ' ό,τι στον δικό μας πλανήτη. Το σώμα του ανθρώπου εκεί πρέπει να ήταν σχεδόν σαν ατμός, και οι ενσαρκώσεις του ελαφριές και απλές. Οι ικανότητές του για άμεση πνευματική αντίληψη έπρεπε να είναι πολύ λεπτές και πολύ δυνατές, όταν βρισκόταν σ' αυτή την πρωτογενή ανθρώπινη φάση, ενώ, αντίθετα, η διάνοιά του έπρεπε να είναι σε εμβρυϊκή κατάσταση. Σ' αυτή την ημισωματική-ημιπνευματική κατάσταση ο άνθρωπος έβλεπε τα πνεύματα. Άκουγε μέχρι και την αρμονία των πλανητών. Ούτε σκεφτόταν ούτε διαλογιζόταν —ήταν σχεδόν χωρίς θέληση. Αφήνοντας να ζει πίνοντας ήχους, σχήματα και φως και πλέοντας σαν μέσα σε όνειρο, από τη ζωή στον θάνατο και από τον θάνατο

στη ζωή. Είναι αυτό που οι ορφικοί ονόμαζαν ουρανό του Κρόνου. Σύμφωνα με τη διδασκαλία του Ερμή, ο άνθρωπος υλοποιήθηκε ενσαρκωνόμενος σε πλανήτες με όλο και πυκνότερη ύλη. Με τον τρόπο αυτό η ανθρωπότητα έχασε τις πνευματικές της αισθήσεις, εξάσκησε όμως τη λογική, το μυαλό και τη θέλησή της, χάρη στους αγώνες με τον εξωτερικό κόσμο. Η γη είναι το τελευταίο σκαλοπάτι αυτής της καθόδου στην ύλη, την οποία ο Μωυσής ονομάζει έξωση από τον παράδεισο και ο Ορφέας πτώση στην υποσελήνια περιοχή.

Από εκεί, ο άνθρωπος μπορεί κοπιαστικά ν' ανέβει τους κύκλους μέσ' από σειρά νέων υπάρξεων και να ξαναβρεί τις πνευματικές του αισθήσεις, με την ελεύθερη άσκηση της διάνοιας και της θέλησής του. Τότε μόνο, υποστηρίζουν οι μαθητές του Ερμή και του Ορφέα, ο άνθρωπος με τη δράση του πετυχαίνει τη συνείδηση και την κατοχή του θείου, τότε μόνο γίνεται γιος του Θεού. Όσοι έφεραν αυτό το όνομα πάνω στη γη χρειάστηκε, προτού έρθουν ανάμεσά μας, να κατέβουν και να ξαναπέσουν τη φοβερή αυτή έλικα.

Τι είναι λοιπόν η ταπεινή Ψυχή στην αρχή της; Περσαστική πνοή, πλανώμενο σπέρμα, ανεμοδαρμένο πουλί που μεταναστεύει από τη ζωή σε ζωή. Ωστόσο, από ναυάγιο σε ναυάγιο, μέσ' από εκατομμύρια χρόνια, έγινε η κόρη του Θεού και δεν αναγνωρίζει άλλη πατρίδα από τον ουρανό. Να γιατί η ελληνική ποίηση, με βαθύ και φωτεινό συμβολισμό, παρομοίωσε την ψυχή με έντομο, άλλοτε σκουλήκι της γης και άλλοτε πεταλούδα των ουρανών. Πόσες φορές υπήρξε χρυσαλλίδα και πόσες πεταλούδα; Δεν θα το μάθει ποτέ. Νιώθει όμως πως έχει φτερά;

Αυτό είναι το ιλιγγιώδες παρελθόν της ανθρώπινης ψυχής. Μας εξηγεί τη σημερινή της κατάσταση και μας επιτρέπει να μαντέψουμε το μέλλον της.

Ποια είναι όμως η κατάσταση της θείας Ψυχής στην ανθρώπινη ζωή; Δεν μπορεί κανείς να φανταστεί τίποτα πιο παράξενο ή πιο τραγικό. Από τη στιγμή που ξύπνησε μέσα στον βαρύ αέρα της γης, κλείνεται κιόλας στη φυλακή του σώματος. Βλέπει, αναπνέει και σκέφτεται μόνο μέσ' από αυτό, που όμως είναι κάτι άλλο από εκείνη. Όσο αναπτύσσεται, νιώθει μέσα της η ψυχή να μεγαλώνει ένα τρεμουλιαστό φως, κάτι άυλο και αόρα-

το, που τ' ονομάζει πνεύμα, συνείδησή της. Ο άνθρωπος έχει έμφυτο το συναίσθημα της τριπλής του φύσης, αφού και στα πιο πρωτόγονα γλωσσικά ιδιώματά του διακρίνει το σώμα από την ψυχή και την ψυχή από το πνεύμα του. Αλλά η αιχμάλωτη και βασανισμένη ψυχή χτυπιέται ανάμεσα στους δύο αυτούς συντρόφους, σαν να βρίσκεται από τη μια σφιγμένη από τον εναγκαλισμό κουλουριασμένου φιδιού κι από την άλλη μπροστά σ' ένα αόρατο πνεύμα που την καλεί αλλά που την παρουσία του αντιλαμβάνεται μονάχα από τα φτεροκοπήματά του και από κάποιες φευγαλέες αναλαμπές. Άλλοτε τη ρουφάει το σώμα τόσο πολύ που δεν ζει παρά μέσ' από τα συναισθήματα και τα πάθη του. Κυλιέται μαζί του σε αιματοβαμμένα όργανα θυμού ή στον βαρύ καπνό των σαρκικών ηδονών, μέχρι που να τρομοκρατηθεί κι αυτή η ίδια από τη βαθιά σιωπή του αόρατου συντρόφου. Άλλοτε τραβηγμένη από αυτόν χάνεται σε τέτοια ύψη σκέψης, που ξεχνάει την ύπαρξη του σώματος, ώσπου να νιώσει το τυραννικό του κάλεσμα. Και όμως μια εσωτερική φωνή της λέει ότι ανάμεσα σ' αυτή και στον αόρατο φιλοξενούμενό της υπάρχει δεσμός, ενώ ο θάνατος θα τη χωρίσει από το σώμα. Και όπως κλυδωνίζεται ανάμεσα στα δύο, στην αιώνια μάχη τους, μάταια η ψυχή ψάχνει την ευτυχία και την αλήθεια. Μάταια αναζητά τον εαυτό της στις περαστικές αισθήσεις, σε σκέψεις που της ξεφεύγουν, στον κόσμο που αλλάζει σαν αντικατοπτρισμός. Μη βρίσκοντας τίποτα που να διαρκεί, βασανισμένη, αρπαγμένη σαν φύλλο στον αέρα, αμφιβάλλει και για τον εαυτό της και για κάποιο θείο κόσμο που δεν της αποκαλύπτεται παρά μόνο μέσ' από την οδύνη και την αδυναμία της να τον φτάσει. Η ανθρώπινη άγνοια είναι φανερή από τις αντιφάσεις των φαινομενικά σοφών, και η ανθρώπινη λύπη στην αμέτρητη δίψα της ματιάς των ανθρώπων. Τέλος όποια κι αν είναι η έκταση των γνώσεών του, η γέννηση και ο θάνατος περικλείουν τον άνθρωπο μέσα σε δυο μοιραία όρια. Είναι σαν δύο πύλες στα σκότη, πέρα από τις οποίες κανένας δεν μπορεί να δει. Η φλόγα της ζωής του ανάβει όταν περνάει από την πρώτη, και σβήνει βγαίνοντας από την άλλη. Συμβαίνει άραγε το ίδιο και με την ψυχή; Αν όχι, τότε αυτή τι απογίνεται;

Οι απαντήσεις που έδωσαν οι φιλόσοφοι σ' αυτό το οξύτατο

πρόβλημα ήταν ποικίλες. Αντίθετα, πάντοτε οι μυημένοι θεόσοφοι όλων των εποχών συμφωνούσαν βασικά. Η απάντηση που δίνουν συμφωνεί επίσης με το παγκόσμιο συναίσθημα και το εσώτερο πνεύμα των θρησκειών που δεν εξέφρασαν την αλήθεια παρά με τύπους ή δεισιδαιμονικούς ή συμβολικούς. Η εσωτερική διδασκαλία δίνει πολύ πλατύτερες προοπτικές, ενώ οι θεωρίες που υποστηρίζει έχουν σχέση με τους νόμους της συμπαντικής εξέλιξης. Να τι είπαν στον άνθρωπο οι μυημένοι που άντλησαν τη μόρφωσή τους από την παράδοση και από τις πολλαπλές εμπειρίες τους στην ψυχική ζωή: Αυτό που σκιρτάει μέσα σου, αυτό που ονομάζεις ψυχή σου, είναι ένα αιθέριο είδωλο του σώματος, που περικλείει μέσα του αθάνατο πνεύμα. Το πνεύμα με τις ίδιες τις δραστηριότητές του κατασκευάζει και ντύνεται το πνευματικό του σώμα. Ο Πυθαγόρας το ονόμαζε άυλο άρμα της ψυχής, γιατί είναι προορισμένο να τη σηκώνει από τη γη μετά τον θάνατο. Αυτό το πνευματικό σώμα είναι όργανο του πνεύματος, το αισθητηριακό του περιβλήμα, το όργανο που χρησιμεύει στη θέλησή του και στη ζωογόνηση του σώματος, που χωρίς αυτό παραμένει αδρανές. Στις εμφανίσεις των ετοιμοθάνατων ή των νεκρών αυτό το διπλό γίνεται ορατό με την προϋπόθεση βέβαια ότι εκείνος που παρατηρεί δρίσκεται σε ιδιαίζουσα νευρική κατάσταση. Η λεπτότητα, η ισχύς και η τελειοποίηση του πνευματικού σώματος ποικίλλει ανάλογα με την ποιότητα του πνεύματος που περικλείει, και υπάρχουν ανάμεσα στις ουσίες των ψυχών που είναι υφασμένες από αστρικό φως αλλά γεμάτες από αστάθμητα ρευστά, γήινα ή ουράνια, πολύ περισσότερες παραλλαγές απ' ό,τι οι μεγαλύτερες διαφορές που υπάρχουν ανάμεσα σε όλα τα γήινα σώματα και σε όλες τις καταστάσεις της ύλης. Αυτό το αστρικό σώμα, παρ' ότι πολύ πιο λεπτό και πολύ πιο τέλει από το γήινο, δεν είναι αθάνατο όπως η μονάδα που περικλείει. Αλλάζει, αποκαθαίρεται ανάλογα με το περιβάλλον που διασχίζει. Το πνεύμα το αλλάζει, το μετασχηματίζει συνεχώς κατ' εικόνα του, χωρίς να το αφήνει ποτέ και, αν σιγά σιγά το αποβάλλει, δεν είναι παρά για να περιβληθεί ουσίες περισσότερο αιθέριες. Αυτά δίδασκε ο Πυθαγόρας, που δεν παραδεχόταν την αφηρημένη πνευματική ύπαρξη, τη μονάδα χωρίς μορφή. Το πνεύμα που ενεργεί τόσο στο

βάθος των ουρανών όσο και πάνω στη γη πρέπει να έχει κάποιο όργανο: αυτό είναι η ζωντανή ψυχή, ζωώδης ή εκλεπτυσμένη, σκοτεινή ή ακτινοβόλα, αλλά με μορφή ανθρώπου, εικόνα του Θεού.

Τι συμβαίνει μετά θάνατον; Όταν πλησιάζει η επιθανάτια αγωνία, η ψυχή προαισθάνεται γενικά τον χωρισμό της από το σώμα. Βλέπει πάλι όλη τη γήινη ζωή της με φευγαλέες εικόνες σε γρήγορη διαδοχή αλλά με μεγάλη καθαρότητα. Όταν όμως η ζωή εξαντλημένη σταματάει τη λειτουργία του εγκεφάλου, τότε η ψυχή ταράζεται και χάνει τελείως τη συνειδήσή της. Αν είναι αγνή και καθαρή ψυχή, οι πνευματικές της αισθήσεις έχουν ήδη ξυπνήσει από τη θαυμαία απόσπασή της από την ύλη. Έτσι, προτού πεθάνει, με κάποιο τρόπο, ακόμα και με την ενδοσκόπηση της ίδιας της κατάστασής της, έχει την αίσθηση ενός άλλου κόσμου. Με τις σιωπηλές παραινήσεις, τ' απόμακρα καλέσματα, τις θολές ακτίνες του Αόρατου, η γη έχει χάσει πια τη σύστασή της, ώστε, μόλις η ψυχή ξεφύγει από το κρύο πτώμα, ευτυχισμένη για την απελευθέρωσή της νιώθει να υψώνεται μέσα σε φωτεινά κύματα προς την πνευματική οικογένεια στην οποία ανήκει. Δεν συμβαίνει όμως το ίδιο με τον συνηθισμένο άνθρωπο, του οποίου η ζωή ήταν μοιρασμένη ανάμεσα σε υλικά ένστικτα και σε ανώφελες επιδιώξεις. Ξυπνάει σε μια μισοσυνειδητή κατάσταση, σαν στη νάρκη ενός εφιάλτη. Δεν έχει πια ούτε χέρια για ν' απλώσει ούτε φωνή για να φωνάξει, αλλά θυμάται, υποφέρει, υπάρχει μέσα σ' έναν ψυχικό χώρο σκοτεινό και τρομακτικό. Το μόνο που διακρίνει είναι το πτώμα του, από το οποίο μόλις αποχωρίστηκε και για το οποίο νιώθει ακόμα ανήσυχη έλξη, γιατί μέσ' από αυτό ζούσε. Τώρα τι είναι; Αναζητάει τον εαυτό του με φρίκη μέσα στις παγωμένες ίνες του εγκεφάλου του, στο πηγμένο αίμα των φλεβών του, αλλά δεν βρίσκει τίποτα. Είναι νεκρός; Ζει ακόμα; Θα ήθελε να γαντζωθεί σε κάτι. Αλλά δεν βλέπει, δεν αγγίζει τίποτα. Τα σκοτάδια τον κυκλώνουν. Γύρω του, μέσα του, τα πάντα είναι χάος. Βλέπει μόνο κάτι που τον τραβάει, αλλά συνάμα του προξενεί φρίκη... Τον διαβολικό φωσφορισμό του ίδιου του του λειψάνου. Και ο εφιάλτης ξαναρχίζει.

Η κατάσταση αυτή μπορεί να διαρκέσει μήνες ή χρόνια. Η

διάρκειά της εξαρτάται από τη δύναμη των υλικών ενστικτών της ψυχής. Αλλά, κακή ή καλή, κολασμένη ή ουράνια, κάποτε θ' αποκτήσει σταδιακά συνείδηση του εαυτού της και της νέας της κατάστασης. Αφού απελευθερώθηκε από το σώμα της, θα φύγει μέσα στην άβυσσο της γήινης ατμόσφαιρας όπου τα ηλεκτρικά ρεύματα την πάνε άλλοτε από εδώ και άλλοτε από εκεί. Αρχίζει τότε να διακρίνει τους πλανήτες με τα πολλά σχήματα, λιγότερο ή περισσότερο όμοιους της, σαν φευγαλέες αναλαμπές μέσα σε βαθιά ομίχλη. Προσπαθεί λοιπόν η βαριά ακόμα ψυχή ν' ανέβει κάθετα στ' ανώτερα στρώματα της ατμόσφαιρας, να γλιτώσει από τη γήινη έλξη και να φτάσει στον ουρανό του πλανητικού μας συστήματος, στον οποίο ανήκει και τον οποίο μόνο φιλικόι οδηγοί μπορούν να της δείξουν. Προτού ακόμα τους δει ή τους ακούσει, περνάει αρκετό διάστημα. Η φάση αυτή της ζωής της ψυχής ονομαζόταν στις θρησκείες και τις μυθολογίες κατά διάφορους τρόπους. Ο Μωυσής την ονόμαζε Χορίβ, ο Ορφέας Έρεβος, ο χριστιανισμός Καθατήριο ή «κοιλιάδα της σκιάς του θανάτου». Οι Έλληνες μύστες την ταύτιζαν με τον πόνο της σκιάς της γης που απλώνεται σχεδόν μέχρι τη σελήνη, και την αποκαλούσαν για τον λόγο αυτό «φρέαρ της Εκάτης». Στο σκοτεινό αυτό πηγάδι στροβιλίζονται, κατά τους ορφικούς και τους πυθαγόρειους, οι ψυχές που με απελπισμένες προσπάθειες θέλουν να φτάσουν τον κύκλο της σελήνης και που φοβεροί άνεμοι τις ρίχνουν κατά χιλιάδες στη γη. Ο Όμηρος και ο Βιργίλιος τις συγκρίνουν με τους στροβιλισμούς των φύλλων, με τα ομήνη των πουλιών που τα 'χει ξαλίσει η θύελλα.

Η σημασία της σελήνης στον αρχαίο εσωτερισμό ήταν μεγάλη. Πίστευαν ότι στη στραμμένη προς τον ήλιο πλευρά της οι ψυχές καθάριζαν το αστρικό τους σώμα, προτού συνεχίσουν την ουράνια άνοδό τους. Υπέθεταν ακόμη ότι οι ήρωες και οι μεγαλοφυείς έμεναν ένα διάστημα στην πλευρά της που είναι στραμμένη προς τη γη για να λάβουν σώμα κατάλληλο για τον κόσμο μας προτού ενσαρκωθούν. Απέδιδαν, κατά κάποιον τρόπο, στη σελήνη την ιδιότητα να μαγνητίζει την ψυχή για τη γήινη ενσάρκωσή της και να την απομαγνητίζει για τον ουρανό. Γενικώς, οι δοξασιές αυτές, στις οποίες οι μνημένοι έδιναν έννοια ταυτόχρονα πραγματική και συμβολική, σήμαιναν ότι η ψυχή έπρεπε

να περάσει από ενδιάμεση κατάσταση κάθαρσης και να εξαγνιστεί από τα γήινα μιάσματα προτού συνεχίσει το ταξίδι της.

Αλλά πώς να περιγράψει κανείς την άφιξη της αγνής ψυχής στον κόσμο της; Η γη εξαφανίστηκε σαν όνειρο. Καινούριος ύπνος την τυλίγει σαν χάδι. Δεν βλέπει πια παρά τον φτερωτό οδηγό της που τη μεταφέρει με ταχύτητα αστραπής στα βάθη του διαστήματος. Τι να πει κανείς για το ξύπνημά της στις μικρές κοιλάδες ενός αιθέριου άστρου χωρίς στοιχειώδη ατμόσφαιρα, όπου τα πάντα, βουνά, λουλούδια, βλάστηση, είναι καμωμένα από μια φύση εξαιρετική, αισθητή, που σου μιλάει; Τι να πει για τις φωτεινές μορφές, άντρες και γυναίκες, που την περιτριγυρίζουν σαν ιερή ομάδα, για να τη μνήσουν στο άγιο μυστήριο της νέας ζωής της; Μήπως είναι θεοί και θεές; Όχι, είναι ψυχές σαν και την ίδια. Και το θαυμάσιο είναι ότι και η πιο ενδόμυχη σκέψη της απλώνεται στα πρόσωπά τους, ότι η τρυφερότητα, η αγάπη, η επιθυμία ή ο φόβος ακτινοβολούν μέσ' από τα διάφανα σώματά τους σ' ένα φάσμα φωτεινών χρωματισμών. Εδώ πρόσωπα και σώματα δεν είναι πια μάρκες της ψυχής, αλλά η ίδια η διάφανη ψυχή εμφανίζεται με την αληθινή της μορφή και λάμπει με την αγνή της αλήθεια. Η ψυχή ξαναβρήκε τη θεϊκή της πατρίδα. Γιατί το μυστικό φως που μέσα του λούζεται, που απορρέει απ' αυτήν την ίδια και που της ξαναγυρίζει μέσ' από το χαμόγελο των πολυαγαπημένων της, αυτό το φως της ευτυχίας είναι η ψυχή του κόσμου, μέσα του νιώθει την παρουσία του Θεού.

Δεν υπάρχουν πια εμπόδια. Θ' αγαπήσει, θα μάθει, θα ζήσει χωρίς άλλο όριο από τη δική της ορμή. Περίεργη και υπέροχη ευτυχία. Νιώθει ενωμένη με όλους τους συντρόφους της με βαθιά συγγένεια. Γιατί στη ζωή του υπερέραν αυτοί που δεν αγαπιούνται αποφεύγουν ο ένας τον άλλον και μένουν μαζί μόνο εκείνοι που κατανοούν ο ένας τον άλλο. Θα τελέσει μαζί τους τα θεία μυστήρια σε υπέροχους ναούς, σε πλήρη κοινωνία. Θα είναι ζωντανά ποιήματα, πάντοτε νέα, όπου κάθε ψυχή θα είναι μια στροφή τους κι όπου καθεμά θα ξαναζήσει τη ζωή της μέσα στη ζωή των άλλων. Ύστερα θα ορμήσει μέσα στο φως του υπεράνω, στο κάλεσμα των Αποστόλων, των φτερωτών Διανοιών, αυτών που ονομάζονται θεοί, γιατί λυτρώθηκαν από τον κύκλο των γεννήσεων.

Οδηγημένη από τις υπέροχες αυτές διάνοιες θα προσπαθήσει ν' απαγγείλει το μεγάλο ποίημα του απόκρυφου Λόγου, να κατανοήσει όσα μπορέσει από τη συμφωνία του σύμπαντος. Θα πάρει ιεραρχικές διδαχές του κύκλου της θείας Αγάπης. Θα προσπαθήσει να βρει τις ουσίες που διαχέουν στους κόσμους τα ζωοποιά Πνεύματα. Θ' αντικρίσει δοξασμένα πνεύματα, ζωντανές ακτίνες του Θεού των Θεών, και δεν θα μπορέσει να υποφέρει την εκτυφλωτική λάμψη τους, που κάνει τους ήλιους να χλομιάζουν σαν λυχνάρια. Όταν θα ξαναγυρίσει, αναστατωμένη από αυτά τα ταξίδια, θα ξανακούσει το μακρινό κάλεσμα των αγαπημένων φωνών και θα πέσει πάλι στις χρυσές ακτές του άστρου της κάτω από το ρόδινο πέπλο ενός μυρωμένου ύπνου, γεμάτο από λευκές μορφές, αρώματα και μελωδίες.

Αυτή είναι η ουράνια ζωή της ψυχής που μόλις συλλαμβάνει το πνεύμα μας, αλλά που τη μαντεύουν οι μνημένοι, που τη ζουν οι οραματιστές και που μας τη δείχνει ο νόμος των αναλογιών και των παγκόσμιων αντιστοιχιών. Οι χονδροειδείς εικόνες μας, η ατελής μας γλώσσα, μάταια προσπαθούν να την εκφράσουν. Κάθε ζωντανή ψυχή όμως νιώθει το σπέρμα της στ' απόκρυφά της δάθη. Αν, στην παρούσα κατάσταση μας είναι αδύνατη η πραγμάτωσή της, όμως η φιλοσοφία του απόκρυφου διατυπώνει τις αναγκαίες ψυχικές προϋποθέσεις γι' αυτό. Η ιδέα αιθέριων άστρων, αόρατων για μας, αλλά που είναι μέρος του ηλιακού μας συστήματος και χρησιμεύουν ως διαμονή των ευτυχών ψυχών, βρίσκεται συχνά στις Αρκάνες της εσωτερικής παράδοσης. Ο Πυθαγόρας τη θεωρεί το αντίθετο της γης, και την ονομάζει «Αντίχθονα», λέγοντας ότι φωτίζεται από το κεντρικό φως, δηλαδή από το θείο φως. Στο τέλος του «Φαίδωνα», ο Πλάτων κάνει μακρά περιγραφή, αν και αρκετά παραλλαγμένη, αυτής της πνευματικής γης. Λέει ότι είναι τόσο ελαφριά όσο ο αέρας, περιτριγυρισμένη από αιθέρια ατμόσφαιρα. Στην άλλη λοιπόν ζωή η ψυχή διατηρεί ολόκληρη την ατομικότητά της. Από τη γήινη ύπαρξή της δεν κρατάει παρά τις ευγενικές θύμησες, ενώ αφήνει τις άλλες να πέσουν στη λησμονιά που οι ποιητές αποκάλεσαν «ύδωρ της λήθης». Λυτρωμένη από τις ακαθαρσίες αυτές, η ανθρώπινη ψυχή νιώθει σαν να ξαναδρόμει τη συνείδησή της. Ξαναγύρισε στο μέσα ενώ ήταν στο έξω του

σύμπαντος. Η Μαία-Κυβέλη, η ψυχή του κόσμου, την ξαναπήρε στους κόλπους της με μια βαθιά ανάσα. Εκεί, η ψυχή θα ολοκληρώσει το όνειρό της και θα το συμπληρώσει στο μέτρο της προσπάθειας που έκανε στη γη και του φωτός που αφομοίωσε, κάνοντάς το συνάμα εκατονταπλάσιο. Ξεχασμένες ελπίδες θα ξανανθίσουν. Οι μνημένοι, συνεπείς και υπερβατικοί ιδεαλιστές, πίστευαν πάντοτε ότι τα μόνα αληθινά και διαρκή πράγματα στη γη είναι οι εκδηλώσεις του Κάλλους, της Αγάπης και της Αλήθειας. Καθώς το υπερπέραν δεν μπορεί να έχει αντικείμενο παρά αυτή την Αλήθεια, αυτό το Κάλλος και αυτή την Αγάπη, για κείνους που τα έκαναν σκοπό της ζωής τους, ο ουρανός είναι πιο πραγματικός από τη γη. Η ουράνια ζωή της ψυχής μπορεί να διαρκέσει εκατοντάδες ή χιλιάδες χρόνια, ανάλογα με την τάξη και με την ορμή της. Όμως μόνον εκείνοι που έχουν ξεπεράσει τον κύκλο των ενσαρκώσεων, οι πιο τέλειοι και οι πιο θαυμαστοί, μπορούν να την παρατείνουν επ' αόριστον. Αυτοί δεν έχουν φτάσει μονάχα στην πρόσκαιρη ανάπαυση αλλά στην αθάνατη δράση μέσα στην αλήθεια. Δημιούργησαν οι ίδιοι τα φτερά τους, είναι απαραδίαστοι γιατί αυτοί είναι το φως. Κυβερνούν τους κόσμους, γιατί ξέρουν να βλέπουν μέσ' από αυτούς. Όσο για τις άλλες ψυχές οδηγούνται από έναν άκαμπτο νόμο στη μετενσάρκωση, για να υποστούν νέα δοκιμασία και ν' ανέβουν έτσι ένα ακόμα σκαλοπάτι ή, αν αποτύχουν, να πέσουν πιο πίσω.

Όπως η επίγεια ζωή, έτσι και η πνευματική έχει την αρχή της, το απόγειο και την παρακμή της. Όταν η ζωή αυτή εξαντληθεί, η ψυχή νιώθει να βαραίνει από ίλιγγο και μελαγχολία. Ανίκητη δύναμη την τραβάει και πάλι προς τους αγώνες και τα βάσανα της γης. Η επιθυμία αυτή είναι αναμειγμένη με δειλία και οδύνη, γιατί αφήνει την ουράνια ζωή. Αλλά ήρθε ο καιρός. Ο νόμος πρέπει να εκπληρωθεί. Το βάρος μεγαλώνει και ένα σκοτεινιάσμα δημιουργείται μέσα της. Δεν βλέπει πια τους φωτεινούς συντρόφους της παρά μέσ' από ένα πέπλο διαρκώς βαρύτερο που την κάνει να προαισθάνεται τον φοβερό χωρισμό. Ακούει τους λυπητερούς αποχαιρετισμούς, τα δάκρυα των ευτυχών αγαπημένων την αγγίζουν σαν ουράνια δροσιά, που θ' αφήσει στην καρδιά της την άθεστη δίψα μιας άγνωστης ευτυχίας. Τότε — με μοναδικούς όρκους — υπόσχεται να θυμάται...

Να θυμάται το φως μέσα στον κόσμο του σκοταδιού, την αλήθεια στον κόσμο της ψευτιάς, την αγάπη στον κόσμο του μίσους. Ξυπνάει μέσα σε πνιγηρή ατμόσφαιρα. Αιθέριο άστρο, διάφανες ψυχές, ωκεανοί φωτός, όλα έχουν εξαφανιστεί. Να την πάλι πάνω στη γη, στο πηγάδι της γέννησης και του θανάτου. Δεν έχει όμως ακόμα χάσει τη θύμηση του ουρανού, και ο φτερωτός οδηγός, ορατός ακόμα στα μάτια της, της δείχνει τη γυναίκα που θα γίνει μάνα της. Εκείνη φέρνει μέσα της το σπέρμα ενός παιδιού, που όμως δεν θα ζήσει ποτέ, αν το πνεύμα δεν το ζωοποιήσει. Ολοκληρώνεται τότε το πιο ανεξιχνίαστο μυστήριο της επίγειας ζωής, το μυστήριο της ενσάρκωσης και της μητρότητας.

Η μυστηριώδης ανάμειξη συντελείται αργά, σοφά —το ένα όργανο μετά το άλλο, ο ένας ιστός μετά τον άλλο. Καθώς δυθίζεται η ψυχή μέσα σ' αυτό το ζεστό άντρο που θορυβεί και μυρμηγκιάζει, καθώς νιώθει να κλείνεται στους μαιάνδρους των σπλάχνων με τις χίλιες πτυχώσεις, η συνείδηση της θεικής της ζωής σβήνει και χάνεται, γιατί ανάμεσα σ' αυτή και το φως παρεμβάλλονται το αίμα και οι σάρκيني ιστοί που τη σφίγγουν και τη σκοτεινιάζουν. Το μακρινό αυτό φως είναι τώρα μια ανταύγεια που σβήνει. Τέλος ένας φοβερός πόνος τη λιώνει. Ένας ματωμένος σπασμός την αρπάζει από τη μητρική ψυχή και την μπήγει σ' ένα σώμα που σπαρταράει. Ένα παιδί γεννήθηκε. Άθλια γήινη εικόνα που κλαίει από τρόμο. Αλλά η ανάμνηση των ουρανών ξαναγυρνάει σ' απόκρυφα βάθη του Υποσυνείδητου. Θα γίνει συνειδητή με την Επιστήμη ή τον Πόνο, με την Αγάπη ή τον Θάνατο! Ο νόμος της ενσάρκωσης και της αποσάρκωσης μας αποκαλύπτει την αληθινή έννοια της ζωής και του θανάτου. Είναι ο βασικός σταθμός στην εξέλιξη της γης που μας επιτρέπει να την παρακολουθήσουμε μπρος και πίσω από τα βάθη της ύλης μέχρι τη θεότητα. Γιατί ο νόμος αυτός μας αποκαλύπτει τον ρυθμό και το μέτρο, την αιτία και τον σκοπό της αθανασίας της. Από αφηρημένη και φανταστική, την κάνει λογική και ζωντανή, δείχνοντας τις αντιστοιχίες ανάμεσα στη ζωή και τον θάνατο. Από πνευματική άποψη, η γήινη γέννηση είναι θάνατος και ο θάνατος ουράνια ανάσταση. Η εναλλαγή των δύο ζωών είναι αναγκαία στην ανάπτυξη της ψυχής και καθεμιά

τους είναι ταυτόχρονα αιτία και εξήγηση της άλλης. Όποιος κατάφερε να εισχωρήσει σ' αυτές τις αλήθειες, βρίσκεται στο κέντρο των μυστηρίων, στην καρδιά της μύησης.

Αλλά, θα έλεγε κανείς, τι μας αποδεικνύει τη συνέχεια της ψυχής, από τη μονάδα, από την πνευματική οντότητα, διά μέσου όλων των υπάρξεών της, αφού χάνει τη μνήμη της κάθε φορά; Και τι μας αποδεικνύει, θ' απαντήσουμε εμείς, την ταυτότητα του προσώπου σας στον ύπνο και την εγρήγορση; Ευπνάτε κάθε πρωί από μια κατάσταση τόσο παράξενη όσο κι ο θάνατος για να ξαναπέσετε σ' αυτήν το βράδυ. Είναι το μηδέν; Όχι, γιατί ονειρευτήκατε, και για σας τα όνειρά σας είναι τόσο πραγματικά όσο και η πραγματικότητα της προηγούμενης ημέρας. Μια αλλαγή των φυσιολογικών παραγόντων του εγκεφάλου τροποποίησε τις σχέσεις της ψυχής με το σώμα και μετατόπισε το ψυχικό εποπτικό σημείο σας. Είσαστε το ίδιο άτομο, αλλά βρισκόσαστε σε άλλο περιβάλλον και ζούσατε μιαν άλλη ύπαρξη. Στους μαγνητιζόμενους, τους υπνωτιζόμενους και τους ενορατικούς ο ύπνος δίνει νέες ικανότητες της ψυχής, όταν χωριστεί από το σώμα. Όταν ξυπνήσουν, αυτοί οι ενορατικοί, δεν θυμούνται πια όσα είδαν, είπαν ή έκαναν την ώρα του ύπνου τους. Θυμούνται όμως, όταν κοιμηθούν, τι τους συνέβη την περασμένη φορά που έπεσαν σε παρόμοια ύπωση, και κάποτε προβλέπουν με μαθηματική ακρίβεια τι θα συμβεί στον επόμενο. Είναι λοιπόν σαν να 'χουν δύο συνειδήσεις, δύο τελείως διαφοροποιημένες ζωές αλλά που η κάθε μια τους διατηρεί τη λογική της συνέχεια και που ξετυλίγονται γύρω από το ίδιο άτομο, σαν νήματα δύο διαφορετικών χρωμάτων γύρω από την ίδια αόρατη κλωστή.

Έδωσαν λοιπόν πολύ βαθιά έννοια οι αρχαίοι ποιητές που ονόμασαν τον ύπνο αδελφό του θανάτου, γιατί ένα πέπλο λήθης χωρίζει τον ύπνο από την εγρήγορση, και, όπως η γήινη ζωή μας χωρίζεται σε δυο εναλλασσόμενα πάντοτε κομμάτια, το ίδιο εναλλάσσεται κι η ψυχή μέσα στην ατέλειωτη κοσμική της εξέλιξη, ανάμεσα στην ενσάρκωση και την πνευματική ζωή, ανάμεσα στη γη και τους ουρανούς. Αυτό το εναλλασσόμενο πέρασμα από τη μια μεριά του σύμπαντος στην άλλη, αυτή η ανατροπή των πόλων του είναι, δεν είναι λιγότερο αναγκαίο

στην ανάπτυξη της ψυχής απ' ό,τι η εναλλαγή από τον ύπνο στην εγρήγορηση για τη φυσική ζωή του ανθρώπινου σώματος. Έχουμε ανάγκη από το νερό της λήθης, όταν περνάμε από τη μια ύπαρξη στην άλλη. Σ' αυτήν εδώ τη ζωή ένα σωτήριο πέπλο μας κρύβει το παρελθόν και το μέλλον. Μόνο που η λησμονιά δεν είναι απόλυτη — κάποιιο φως περνάει ανάμεσά του. Οι έμφυτες ιδέες μας αποδείχνουν μια προηγούμενη ύπαρξη. Αλλά δεν είναι μόνο αυτό: γεννιόμαστε φέρνοντας μαζί μας τη θολή θύμηση κάποιου κόσμου, μυστηριώδεις τάσεις και θεία προαισθήματα. Σε παιδιά γεννημένα από πράους και ήρεμους γονείς βλέπουμε εκρήξεις άγριων παθών, που ο αταβισμός δεν φτάνει να εξηγήσει, αλλά που προέρχονται από κάποια προηγούμενη ύπαρξη. Κάποτε, στις ταπεινότερες υπάρξεις, βρίσκουμε μια θαυμάσια προσήλωση σε ιδέες υψηλές και συγκινητικά αισθήματα... Δεν προέρχονται λοιπόν από υποσχέσεις και από όρκους της ουράνιας ζωής; Γιατί η απόκρυφη θύμηση που κρατάει μέσα της η ψυχή είναι δυνατότερη από όποια γήινη λογική, και νικάει ανάλογα με το πόσο προσηλώνεται ή πόσο αφήνει να ξεχαστούν οι αναμνήσεις αυτές. Αληθινή πίστη είναι αυτή η βουδή πίστη της ψυχής στον εαυτό της. Καταλαβαίνουμε λοιπόν γιατί ο Πυθαγόρας, όπως άλλωστε όλοι οι θεόσοφοι, θεωρούσε την επίγεια ζωή ως αναγκαία καλλιέργεια της θέλησης και την ουράνια ζωή ως πνευματική ανάταση και συμπλήρωση.

Οι ζωές ακολουθούν η μια την άλλη χωρίς να μοιάζουν μεταξύ τους. Έχουν όμως έναν άκαμπτο λογικό δεσμό. Αν καθεμιά έχει τους δικούς της νόμους και προορισμούς, η διαδοχή τους ωστόσο καθορίζεται από ένα γενικό νόμο, που θα μπορούσαμε ν' αποκαλέσουμε «αντικατοπτρισμό των ζωών». Σύμφωνα με τον νόμο αυτό, οι πράξεις μιας ζωής αντικατοπτρίζονται μοιραία στην επόμενη. Ο άνθρωπος θα γεννηθεί έχοντας όχι μονάχα τις ικανότητες και τα ένστικτα που ανέπτυξε στην προηγούμενή του ύπαρξη, αλλά το ίδιο το είδος της ύπαρξής του θα καθοριστεί κατά πολύ από την καλή ή κακή χρήση που έκανε στην ελευθερία του στην περασμένη ζωή του. Δεν υπάρχει λόγος ή έργο που να μην έχει την ηχώ του στην αιωνιότητα, λέει μια παροιμία. Σύμφωνα με την εσωτερική διδασκαλία, η παροιμία αυτή εφαρμόζεται κατά γράμμα, από τη μια ζωή στην άλλη.

Για τον Πυθαγόρα, οι προφανείς αδικίες της μοίρας, οι αναπληρίες, τα χτυπήματα της τύχης και οι κάθε είδους θλίψεις βρίσκουν την εξήγησή τους στο ότι κάθε ύπαρξη είναι η ανταμοιβή ή η τιμωρία της προηγούμενης. Μια εγκληματική ζωή προκαλεί μια ζωή εξιλέωσης. Μια ζωή ατελής φέρνει μια ζωή γεμάτη δοκιμασίες. Μια ενάρετη ζωή καθορίζει μια δημιουργική αποστολή. Η ηθική τιμωρία που επιβάλλεται φαινομενικά χωρίς λόγο από την άποψη μιας μόνο ζωής, δικαιολογείται συνεπώς απόλυτα μέσα σε μιαν ολόκληρη σειρά από ζωές. Στη σειρά αυτή μπορεί να υπάρχει και οπισθοχώρηση προς την κατάσταση των ζώων και την ύλη. Κατά το όσο η ψυχή ανεβαίνει σε βαθμό, αποκτάει και μεγαλύτερη δυνατότητα επιλογής στις μετεναρνώσεις της, ενώ η κατώτερη ψυχή απλώς τις υφίσταται. Η μέση ψυχή, τέλος, διαλέγει ανάμεσα στις πιθανότητες που της δίνονται, ενώ η ανώτερη ψυχή που της επιβάλλεται κάποια αποστολή τη διαλέγει από αυτοθυσία. Όσο περισσότερο ανέρχεται μια ψυχή, τόσο περισσότερο διατηρεί, στις διάφορες ενσαρκώσεις της, καθαρή και αδιάσπαστη συνείδηση της πνευματικής ζωής που βασιλεύει πέρα από τους γήινους ορίζοντες. Η παράδοση θέλει οι μεγάλοι μνητές της πρώτης κατηγορίας, οι θεϊκοί προφήτες της ανθρωπότητας, να θυμούνται τις προηγούμενες γήινες ζωές τους. Σύμφωνα με τον μύθο, ο Γκοτάμα Βούδα, ο Σάκια Μούνι, είχε ενορατικά ξαναδεί τις προηγούμενες ζωές του, και ο Πυθαγόρας, κατά εξαιρετική εύνοια των θεών, θυμόταν μερικώς από αυτές.

Είπαμε προηγουμένως ότι στη διάρκεια των διαφόρων ζωών της η ψυχή ανεβαίνει ή κατεβαίνει ανάλογα με το πόσο εγκαταλείπεται ή όχι στις κατώτερες φυσικές ροπές της. Από τούτο προκύπτει κάτι πολύ σημαντικό που πάντοτε το ένιωθε η ψυχή με κάποιο τρόπο. Σε κάθε ζωή πρέπει ν' αγωνιστεί, να κάνει σημαντικές επιλογές και να πάρει αποφάσεις με ανυπολόγιστες συνέπειες. Υπάρχει όμως κάποτε μια στιγμή, μέσα στον τεράστιο αριθμό των ζωών που διασχίζει στην πορεία της προς το καλό, που μπορεί με μια μεγάλη προσπάθεια ν' ανέβει οριστικά σε ύψος τέτοιο απ' όπου δεν θα της χρειάζεται πια να ξαναμπει στον κύκλο των γεννήσεων. Με τον ίδιο τρόπο, αντίστοιχα, στην πτώση, υπάρχει κάποιο σημείο όπου η ψυχή διατηρεί

ακόμα τη δυνατότητα να σταματήσει τον ξεπεσμό της και να γυρίσει πίσω, αλλά που όταν μια φορά το ξεπεράσει, τότε η σκλήρυνσή της είναι οριστική. Από ύπαρξη σε ύπαρξη θα κατακλυθεί μέχρι το βάθος του ερέβους, θα χάσει την ανθρώπινη φύση της. Ο άνθρωπος θα γίνει δαίμονας, ο δαίμονας ζώο, και η ακατάλυτη μονάδα που έχει μέσα του πρέπει να ξαναρχίσει την τρομερή πορεία μέσα στον κύκλο των ανοδικών βασιλείων και των απειράριθμων υπάρξεων. Αυτή η κόλαση είναι η αληθινή, σύμφωνα με τον νόμο της εξέλιξης, και είναι πιο τρομερή και πιο λογική από εκείνη που περιγράφουν οι διάφορες εξωτερικές θρησκείες.

Η ψυχή λοιπόν μπορεί ή ν' ανέβει ή να ξεπέσει στη διάρκεια των ζωών. Όσο για την ανθρωπότητα στο σύνολό της, ακολουθεί ανοδική πορεία, σύμφωνα με τον νόμο της ανιούσας προόδου που αποτελεί μέρος του θεϊκού σχεδίου. Η αλήθεια αυτή που νομίζαμε πως είναι πρόσφατη ανακάλυψη, ήταν γνωστή, διδασκόταν από τ' αρχαία Μυστήρια. «Τα ζώα συγγενεύουν με τους ανθρώπους και οι άνθρωποι με τους θεούς», έλεγε ο Πυθαγόρας. Ανέπτυσε επιστημονικά αυτό που δίδασκαν και τα Ελευσίνια μυστήρια: την πρόοδο των ανερχόμενων φυσικών βασιλείων, τη λαχτάρα του φυτικού κόσμου για τον ζωικό, του ζωικού για τον άνθρωπο και τη διαδοχή μέσα στους κόλπους της ανθρωπότητας όλο και τελειότερων φυλών. Η πρόοδος αυτή δεν συντελείται ομοιόμορφα αλλά με κανονικούς διευρυνόμενους ομόκεντρους κύκλους. Κάθε λαός έχει τη νεότητα, την ακμή και την παρακμή του. Το ίδιο συμβαίνει και με ολόκληρες φυλές: την ερυθρά, τη μαύρη και τη λευκή, που με τη σειρά τους κυριάρχησαν στον κόσμο. Η λευκή φυλή, ακόμα στη νεότητά της, δεν έχει φτάσει στο στάδιο της ωριμότητάς της. Στο απόγειό της θα δημιουργήσει μια νέα φυλή, ανώτερη, με την αναστήλωση των μυστηρίων και με την πνευματική επιλογή των γεννήσεων. Οι αρχαίοι μνημένοι προχωρούσαν πολύ μακρύτερα στις προβλέψεις τους απ' ό,τι οι σημερινοί. Πρόβλεψαν ότι σε κάποια στιγμή της ύπαρξής τους οι περισσότεροι άνθρωποι που αποτελούν την ανθρωπότητα σήμερα θα περάσουν σε άλλον πλανήτη για να ξαναρχίσουν εκεί νέο κύκλο. Μέσα στη συνέχεια των πλανητικών κύκλων, η ανθρωπότητα θ' αναπτύξει τις

πνευματικές διανοητικές και υπερβατικές ικανότητές της, αυτές που μερικοί μύστες κατόρθωσαν να καλλιεργήσουν μόνοι τους ήδη από αυτή τη ζωή, και θα οδηγηθεί έτσι σε γενικότερη άνθηση. Φυσικά δεν χρειάζεται να ξαναπούμε ότι αυτή η διαδικασία θα πάρει χιλιάδες εκατομμύρια χρόνια κι ότι θα προξενήσει τέτοιες αλλαγές στην ανθρώπινη φύση που τώρα ούτε καν μπορούμε να φανταστούμε. Ο Πλάτων λέει χαρακτηριστικά ότι τότε τους ναούς των ανθρώπων θα τους κατοικούν οι θεοί. Είναι βέβαια λογικό να παραδεχτούμε ότι στην πλανητική αλυσίδα, δηλαδή στη συνεχή εξέλιξη της δικής μας ανθρωπότητας σε άλλους πλανήτες, οι ενσάρκώσεις της θα γίνονται όλο και πιο αιθέριες πλησιάζοντας στην αποπνευματοποίηση που είναι έξω από τον κύκλο των γεννήσεων και που με αυτή οι αρχαίοι θεόσοφοι υποδήλωναν τη θεία κατάσταση. Είναι επίσης φυσικό ότι ο αριθμός των εκλεκτών θα μειώνεται συνεχώς σ' αυτή την κατακόρυφη άνοδο. Είναι πραγματικά ιλιγγιώδης για τα δικά μας μέτρα, όμως οι ουράνιες διάνοιες την κοιτάζουν χωρίς φόβο τόσο απλά, όσο εμείς αντιμετωπίζουμε μια μόνο ζωή. Η εξέλιξη των ψυχών έτσι, συμφωνεί με την ενότητα του Πνεύματος, αυτή την αρχή των αρχών, την ομοιογένεια της Φύσης, τον νόμο των νόμων, τη συνέχεια της κίνησης, τη δύναμη των δυνάμεων. Υπό το πρίσμα της πνευματικής ζωής ένα ηλιακό σύστημα δεν είναι μονάχα ένας υλικός οργανισμός αλλά κάτι ζωντανό, όπου οι ζωντανές ψυχές ταξιδεύουν από κόσμο σε κόσμο με την πνοή του Θεού που το ζωοποιεί.

Ποιος είναι λοιπόν ο τελικός στόχος του ανθρώπου κατά την εσωτερική διδασκαλία; Μετά από τόσες ζωές, θανάτους και αναγεννήσεις υπάρχει τέλος στους μόχθους της ψυχής; Ναι, λένε οι μύστες, όταν η ψυχή θα έχει οριστικά νικήσει την ύλη, αναπτύσσοντας όλες τις πνευματικές της ικανότητες, θα έχει βρει μέσα της την αρχή και το τέλος όλων των πραγμάτων τότε, αφού η ενσάρκωση δεν θα 'ναι πια αναγκαία, θα μπει στη θεία κατάσταση, ενωμένη πλήρως με τη θεία διάνοια. Αφού μας είναι σχεδόν αδύνατο ν' αντιληφθούμε την πνευματική ζωή της ψυχής μετά από κάθε γήινη ζωή της, πώς θα θέλαμε να σχηματίσουμε αντίληψη για την τέλεια ζωή που θ' ακολουθήσει στη διαδοχή των πνευματικών υπάρξεων; Ο ουρανός των ουρανών

θα είναι σε σχέση με τους προηγούμενους ό,τι ένα ποτάμι μπροστά στον ωκεανό. Για τον Πυθαγόρα, η θέση δεν είναι η κατάβυθιση σε κατάσταση μη συνείδησης αλλά η δημιουργική ενέργεια μέσα στην ύπατη συνείδηση. Η ψυχή που γίνεται αγνό πνεύμα δεν χάνει την ατομικότητά της, αντίθετα μάλιστα την ολοκληρώνει βρίσκοντας το αρχέτυπό της στον Θεό. Θυμάται όλες τις προηγούμενες υπάρξεις της και της φαίνονται σαν σκαλοπάτια που πέρασε μέχρι να φτάσει εκεί όπου βρίσκεται σήμερα για να εισχωρήσει στο σύμπαν.

Στην κατάσταση αυτή, ο άνθρωπος δεν είναι πια άνθρωπος, όπως έλεγε ο Πυθαγόρας, αλλά ημίθεος, γιατί αντανακλά σ' όλο του το είναι το άφατο φως, με το οποίο ο Θεός γεμίζει τα πέρατα του κόσμου. Γι' αυτόν, το γεγονός ότι γνωρίζει σημαίνει ότι μπορεί. Το ότι αγαπάει σημαίνει να δημιουργεί, και το ίδιο του το είναι ακτινοβολεί αλήθεια και ομορφιά.

Αλλά είναι αυτό το οριστικό τέλος; Η πνευματική Αιωνιότητα έχει άλλα μέτρα από τον ηλιακό χρόνο, έχει όμως κι αυτή τους σταθμούς και τους κύκλους της, μόνο που ξεπερνούν σε όλα τις αντίστοιχες ανθρώπινες συλλήψεις. Όμως, ο νόμος των προοδευτικών αναλογιών στ' ανερχόμενα βασιλεία της φύσης μάς επιτρέπει να δεβαιώσουμε ότι το πνεύμα που αγγίζει αυτά τα υπέρτατα ύψη δεν ξαναγυρνάει προς τα πίσω, και ότι, αν οι ορατοί κόσμοι αλλάζουν και παρέρχονται, ο αόρατος κόσμος που είναι η αιτία της ύπαρξής του, η πηγή και συνάμα οι εκβολές του και που μέρος της αποτελεί η θεία ψυχή, είναι αθάνατος.

Με τις φωτεινές αυτές προοπτικές ο Πυθαγόρας τελειώνει την ιστορία της θείας ψυχής. Η τελευταία λέξη αντηχούσε ακόμα κρεμασμένη στα χείλια του δασκάλου, το νόημα όμως της αμετάδοτης αλήθειας έμεινε μετέωρο στον ακίνητο αέρα της κρύπτης. Ο καθένας νόμιζε πως το όνειρο των ζωών είχε τελειώσει μέσα στην απόλυτη ειρήνη, για να ξυπνήσει σ' έναν ωκεανό ζωής χωρίς τελειωμό. Οι λάμπες της νάφθας φώτιζαν ήρεμα το άγαλμα της Περσεφόνης, όρθιας σαν ουράνια θερίστρα, κι έκανε να ξαναζωντανεύει η συμβολική ιστορία της στις τοιχογραφίες. Κάποτε κάποια ιέρεια, που τύχαινε να πέσει σ' έκσταση κάτω από την αρμονική φωνή του Πυθαγόρα, φαινό-

ταν σαν να ενσάρκωνε στη στάση και την έκφραση του προσώπου της την άφατη ομορφιά των οραμάτων της, ενώ οι μαθητές —μέσα στο ιερό ρίγος— την κοίταγαν σιωπηλοί. Αλλά ο δάσκαλος, γρήγορα, με μια αργή και σίγουρη κίνηση έφερε πάλι πίσω στη γη την εμπνευσμένη προφήτισσα. Λίγο λίγο τα χαρακτηριστικά της χαλάρωναν, ριχνόταν στα χέρια των συντρόφων της κι έπεφτε σε βαθύ λήθαργο για να ξυπνήσει αργότερα ζαλισμένη, περίλυπη και αποκαμωμένη.

Ανέβαιναν τότε από την κρύπτη στους κήπους της Δήμητρας το γλυκοχάραμα, στο φως της αυγής που ξάσπριζε στο βάθος της θάλασσας, εκεί όπου αγγίζει την άκρη του ουρανού.

*Τέταρτος βαθμός - Επιφάνια - Ο μύστης -
Η μνημένη γυναίκα - Ο έρωτας και ο γάμος*

Με τον Πυθαγόρα αγγίξαμε την κορυφή της αρχαίας μύησης. Από το ύψος της κορυφής αυτής η γη φαίνεται τυλιγμένη στη σκιά σαν άστρο που πεθαίνει, ενώ ανοίγονται άλλες αστρικές προοπτικές —και ξετυλίγονται, σαν σε υπέροχο σύνολο, η ζωή του υπεράνω, τα επιφάνια του σύμπαντος. Αλλά σκοπός της διδασκαλίας δεν ήταν ν' απορροφηθεί ο άνθρωπος στη θεώρηση ή την έκσταση. Ο διδάσκαλος είχε κάνει τους μαθητές του να περπατήσουν στο απροσμέτρητο χάος του διαστήματος, τους είχε θυτίσει στα χάσματα του αόρατου. Από το φοβερό αυτό ταξίδι, οι αληθινοί μνημένοι έπρεπε να γυρίσουν πίσω πιο καλοί, πιο έτοιμοι για τις δοκιμασίες της ζωής.

Τη μύηση της διάνοιας έπρεπε ν' ακολουθήσει η μύηση της θέλησης, η πιο δύσκολη απ' όλες. Γιατί τώρα έπρεπε ο μαθητής να κάνει την αλήθεια να κατεβεί στα δάθη τού είναι του, να την κάνει πρακτική στην καθημερινότητα της ζωής του. Για να φτάσει στο ιδεώδες, κατά τον Πυθαγόρα, έπρεπε να συμπίπτουν τρία στοιχεία: η πραγμάτωση της αλήθειας μέσα στη διάνοια, της αρετής στην ψυχή, της αγνότητας στο σώμα. Σοφή υγιεινή και λογική εγκράτεια έπρεπε να διατηρούν το σώμα αγνό. Χρειάζονταν όχι σαν σκοπός αλλά σαν μέσο. Κάθε σωματική υπερβολή αφήνει ένα ίχνος στο αστρικό σώμα, που, όπως είπαμε, είναι ζωντανός οργανισμός της ψυχής και συνεπώς και του πνεύματος, γιατί το αστρικό σώμα συμπάσχει πάντοτε με το φυσικό. Μάλιστα, αυτό είναι που συμπληρώνει όλες τις δραστηριότητές του, γιατί χωρίς αυτό, το υλικό σώμα μοιάζει αδρανής μάζα. Πρέπει λοιπόν το σώμα να είναι αγνό για να είναι αγνή και η

ψυχή. Πρέπει, μετά, η ψυχή αδιάκοπα φωτισμένη από το πνεύμα ν' αποκτάει θάρρος, αυταπάρνηση, προσήλωση στην πίστη ή, με μια λέξη, αρετή και να την κάνει δεύτερη φύση της που υποκαθιστά την πρώτη. Πρέπει, τέλος, το μυαλό να φτάσει στη σοφία με την επιστήμη κατά τρόπο που να μπορεί στα πάντα με σταθερότητα να ξεχωρίζει το καλό από το κακό, και να διακρίνει τον Θεό στο πιο μικρό ον, όπως και στο σύνολο των κόσμων. Στα ύψη αυτά, ο άνθρωπος γίνεται μύστης, και, αν διαθέτει αρκετή ενεργητικότητα, αποκτά καινούριες ικανότητες και δυνάμεις. Οι εσωτερικές του αισθήσεις ανοίγουν και η θέλησή του ακτινοβολεί πάνω στους άλλους.

Ο φυσικός μαγνητισμός του, διαποτισμένος από την αστρική ψυχή του, ηλεκτρισμένος από τη θέλησή της αποκτάει δύναμη φαινομενικά θαυματουργή. Μερικές φορές γιατρεύει αρρώστους ακουμπώντας τα χέρια του πάνω τους ή ακόμα και μόνο με την παρουσία του. Συχνά διαπερνά τις σκέψεις των ανθρώπων με ένα βλέμμα. Κάπου κάπου, σε κατάσταση εγρήγορσης, βλέπει γεγονότα που συμβαίνουν μακριά. Ενεργεί από μακριά με τη συγκέντρωση της σκέψης και της θέλησης πάνω σε πρόσωπα που συνδέονται μαζί του με δεσμούς προσωπικής συμπάθειας, και τα κάνει να βλέπουν την εικόνα του από απόσταση, σαν να μπορούσε το αστρικό του σώμα να μεταφέρεται έξω από το υλικό. Η εμφάνιση των μελλοθάντων ή των πεθαμένων στους φίλους αποτελεί ακριβώς το ίδιο φαινόμενο. Μονάχα που τη δική τους εμφάνιση προκαλεί γενικά μια ασυνείδητη επιθυμία στη διάρκεια της επιθανάτιας αγωνίας, ενώ ο μύστης την προκαλεί ο ίδιος απόλυτα συνειδητά και ενώ είναι υγιέστατος. Παρά ταύτα δεν μπορεί να το καταφέρει αυτό παρά μόνο στη διάρκεια του ύπνου του, και μάλιστα ύπνου ληθαργικού. Τέλος, ο μύστης αισθάνεται ότι περιτριγυρίζεται και προστατεύεται από αόρατα όντα, ανώτερα και φωτεινά, που του δανείζουν τη δύναμή τους και τον βοηθούν στην αποστολή του.

Ελάχιστοι είναι οι μύστες και ακόμα λιγότεροι εκείνοι που αγγίζουν αυτή τη δύναμη. Η Ελλάδα δεν γνώρισε παρά τρεις: τον Ορφέα, στην αυγή του Ελληνισμού· τον Πυθαγόρα, στο ζενίθ του τον Απολλώνιο τον Τυανέα, στη δύση του. Ο Ορφέας υπήρξε ο μεγάλος εμπνευσμένος και ο μεγάλος μνητής της ελληνικής

θησκείας. Ο Πυθαγόρας υπήρξε εκείνος που έβαλε σε τάξη την εσωτερική επιστήμη και τη φιλοσοφία των σχολών. Ο Απολλώνιος ήταν ο στωικός ηθικολόγος και ο λαϊκός μάγος της παρακμής. Αλλά και στους τρεις, παρ' όλες τις διαβαθμίσεις και τις λεπτές διαφορές, λάμπει η θεϊκή ακτίνα: το παθιασμένο για τη σωτηρία των ψυχών πνεύμα, και η ακατανίκητη ενέργεια γεμάτη από πραότητα και γαλήνη. Αλλά μην πλησιάζετε πάρα πολύ αυτά τα πλατιά ήρεμα μέτωπα: καίνε μέσα στη σιωπή. Νιώθει κανείς από πίσω τους το καμίνι της αδάμαστης θέλησης.

Ο Πυθαγόρας παρουσιάζεται λοιπόν σαν μύστης πρώτης τάξεως, με επιστημονικό πνεύμα και φιλοσοφική έκφραση που τον φέρνει κοντά στο σήμερα. Ο ίδιος όμως ούτε μπορούσε ούτε ισχυριζόταν ότι έκανε τους μαθητές του τέλειους μύστες. Κάθε μεγάλη εποχή έχει πάντοτε έναν μεγάλο εμπνευστή. Οι μαθητές και οι μαθητές των μαθητών του σχηματίζουν μια μεγάλη μαγνητική αλυσίδα κι εξαπλώνουν τη σκέψη τους στον κόσμο. Στον τέταρτο βαθμό της μύησης, ο Πυθαγόρας, περιοριζόταν να διδάσκει στους πιστούς του την εφαρμογή της θεωρίας του στη γη. Πατί τα επιφάνια, δηλαδή η εκ των άνω επισκόπηση, παρείχε ένα σύνολο βαθιών και αναγεννητικών απόψεων για τα επίγεια.

Η καταγωγή του καλού και του κακού παραμένει ακατανόητο μυστήριο γι' αυτόν που δεν έχει γνωρίσει την καταγωγή και το τέλος των ειδών. Κάποια ηθική που δεν λαμβάνει υπόψη τα πεπρωμένα του ανθρώπου δεν θα ήταν παρά ωφελμιστική και ατελέστατη. Επιπλέον η ελευθερία των ανθρώπων δεν υφίσταται de facto για όσους αισθάνονται πάντα δούλοι των παθών τους ούτε υπάρχει de jure για όσους δεν δέχονται την ύπαρξη της ψυχής και του Θεού καθώς και για όσους η ζωή είναι μόνο μια λάμψη ανάμεσα σε δυο τίποτα. Οι μεν ζουν μέσα στη σκλαβιά της δέσμιας των παθών ψυχής. Οι δε στη σκλαβιά της διάνοιας που την περιορίζουν στον φυσικό κόσμο. Δεν συμβαίνει το ίδιο ούτε στον θρησκευόμενο άνθρωπο ούτε στον αληθινό φιλόσοφο, και βέβαια πολύ περισσότερο ούτε στον μνημένο θεόσοφο που αντιλαμβάνεται την αλήθεια μέσ' από την τριαδικότητα του όντος του και την ενότητα της θέλησής του. Για να καταλάβει την καταγωγή του καλού και του κακού, ο μνημένος

κοιτάζει τους τρεις κόσμους με τα μάτια του πνεύματος. Βλέπει τον σκοτεινό κόσμο της ύλης και των ζωικών ορμών, όπου δεσπόζει η αναπόφευκτη μοίρα. Βλέπει τον φωτεινό κόσμο του πνεύματος, που για μας είναι άορατος, την απέραντη ιεραρχία των ψυχών, που έχουν φτάσει εκεί όπου βασιλεύει ο θεός νόμος και που αυτές οι ίδιες είναι η ενεργός Πρόνοια. Ανάμεσα στους δύο αντικρίζει την ανθρωπότητα που έχει την αρχή της στον φυσικό κόσμο και το τέλος της στον θείο.

Το πνεύμα της είναι η Ελευθερία. Γιατί τη στιγμή που ο άνθρωπος ξεχωρίζει την αλήθεια από την πλάνη αποκτάει και τη δυνατότητα της επιλογής: Να ενωθεί με την Πρόνοια ολοκληρώνοντας την αλήθεια ή να υποκύψει στον νόμο της Μοίρας ακολουθώντας την πλάνη. Η πράξη της θέλησης ενωμένη με την πράξη της διάνοιας δεν είναι παρά απλό μαθηματικό σημείο, αλλά από το σημείο αυτό ξεπηδάει το πνευματικό σύμπαν. Κάθε πνεύμα ενστικτωδώς και εν μέρει αισθάνεται αυτό που ο θεόσοφος κατανοεί πλήρως με τη διάνοιά του, ότι δηλαδή το Κακό είναι εκείνο που κατεβάζει τον άνθρωπο προς το μοιραίο της ύλης ενώ το Καλό τον ανεβάζει προς τον θείο νόμο του Πνεύματος. Το αληθινό πεπρωμένο του είναι ν' ανεβαίνει όλο και ψηλότερα χάρη στις προσπάθειες της θέλησής του. Γι' αυτό όμως πρέπει να είναι κάποιος ελεύθερος ν' ανέβει αλλά και να πέσει χαμηλά. Ο κύκλος της ελευθερίας απλώνεται μέχρι το αμέτρητα μεγάλο στο μέτρο που ανεβαίνει. Όσο ανεβαίνει κανείς τόσο πιο ελεύθερος γίνεται, γιατί όσο εισέρχεται κάποιος στο φως τόσο μεγαλύτερη δύναμη αποκτάει για το καλό. Όσο κατεβαίνει κανείς τόσο περισσότερο γίνεται δούλος, γιατί κάθε πτώση προς το κακό μειώνει την αντίληψη του θείου και τη δυνατότητα για το καλό. Η Μοίρα λοιπόν βασιλεύει στο παρελθόν, η Ελευθερία στο μέλλον και η Πρόνοια και στα δύο μαζί, δηλαδή στο πάντοτε υπάρχον παρόν που ονομάζουμε Αιωνιότητα. Από τη συνδυασμένη δράση της Μοίρας, της Ελευθερίας και της Πρόνοιας προέρχονται τ' αναρίθμητα πεπρωμένα, η κόλαση και ο παράδεισος των ψυχών. Το κακό, με το να είναι ασυμφωνία προς τον θείο νόμο, δεν είναι έργο του Θεού αλλά του ανθρώπου. Η ύπαρξή του είναι παροδική και φαινομενική, ενώ αντίθετα το καλό, που είναι η συμφωνία προς τον θείο νόμο,

μόνο αυτό υπάρχει αιώνια και πραγματικά. Ούτε οι ιερείς των Δελφών ούτε της Ελευσίνας ούτε οι μυημένοι φιλόσοφοι θέλησαν ποτέ ν' αποκαλύψουν αυτές τις βαθιές ιδέες στον λαό που μπορούσε να τις καταλάβει λανθασμένα και να τους κάνει κατάχρηση. Αλλά στα Μυστήρια παρίσταναν συμβολικά αυτή τη διδασκαλία με τον διαμελισμό του Διονύσου σκεπάζοντας όμως με αδιαπέραστο για τους βέβηλους πέπλο αυτό που ονόμαζαν «πάθη του Θεού».

Οι μεγαλύτερες θρησκευτικές και φιλοσοφικές συζητήσεις στράφηκαν γύρω από την ερώτηση για την καταγωγή του καλού και του κακού. Είδαμε ότι οι εσωτερικές θεωρίες κατέχουν το κλειδί σ' αυτές τις Αρχάνες. Υπάρχει όμως και μια άλλη βασική ερώτηση, από την οποία εξαρτάται το κοινωνικό και πολιτικό πρόβλημα: Η ανισότητα των ανθρώπων. Το θέαμα του κακού και του πόνου έχει μέσα του κάτι το φρικιαστικό. Μπορούμε να προσθέσουμε ότι η φαινομενικά άδικη και αυθαίρετη μοιρασιά του είναι η πηγή για όλα τα μίσση, τις επαναστάσεις, τις αρνήσεις. Και πάλι εδώ η βαθιά διδασκαλία ρίχνει στ' ανθρώπινα σκότη το κυρίαρχο φως της ελπίδας και της ειρήνης. Η ποικιλία των ψυχών, των όρων και των πεπρωμένων δεν μπορεί να δικαιολογηθεί παρά με την πολλαπλότητα των υπάρξεων και τη διδασκαλία της μετενσάρκωσης. Αν ο άνθρωπος γεννιέται για πρώτη φορά σ' αυτή τη ζωή, πώς να εξηγηθούν τ' αναρίθμητα κακά που πέφτουν τυχαία επάνω του; Πώς να δεχτούμε την ύπαρξη μιας αιώνιας δικαιοσύνης, όταν άλλοι γεννιούνται ταπεινοί και καταφρονημένοι κι άλλοι καλότυχοι και ευτυχισμένοι; Αν όμως είναι αλήθεια ότι έχουμε ζήσει και άλλες ζωές και ότι θα ζήσουμε κι άλλες μετά τον θάνατό μας και ότι μέσα σε όλες αυτές βασιλεύει ο νόμος της αντανάκλασης και της αναδρομής, τότε, οι διαφορές της ψυχής, της κατάστασης, του προορισμού, δεν είναι παρά αποτελέσματα προηγούμενων ζωών μέσ' από τις πολλαπλές εφαρμογές του νόμου αυτού. Οι διαφορές στην κατάσταση του καθενός προέρχονται από τη διαφορετική χρήση της ελευθερίας που κάνει καθένας στις προηγούμενες ζωές του, ενώ οι πνευματικές διαφορές των ανθρώπων οφείλονται στις διαφορετικές βαθμίδες εξέλιξης που διέρχονται οι άνθρωποι στη διάρκεια του ίδιου αιώνα και που κλιμακώνονται από

τη ζωώδη κατάσταση φυλών που βαδίζουν προς τα πίσω μέχρι την αγγελική κατάσταση των αγίων και τη θεία βασιλεία του πνεύματος. Στ' αλήθεια, η γη μοιάζει με πλοίο κι εμείς, που την κατοικούμε, μοιάζουμε με ταξιδιώτες που έρχονται από τα πέ-
ρατα του κόσμου, από διαφορετικό μέρος ο καθένας, και που χωρίζονται μετά από λίγο στα βάθη των οριζώντων, καθένας στον δικό του δρόμο. Το δόγμα της μετενοσάρκωσης δίνει σε όλα τούτα λογική εξήγηση, σύμφωνα με την αιώνια λογική, λόγο ύπαρξης, δικαιολογία τόσο στα πιο φοβερά κακά όσο και στην πιο ξέφρενη ευτυχία. Θα καταλάβουμε τον ηλίθιο, αν σκεφτού-
με ότι η βλακεία του, της οποίας έχει συνείδηση και υποφέρει για αυτή, είναι η τιμωρία, ίσως, για την εγκληματική χρήση της εξυπνάδας του σε κάποιαν άλλη ζωή. Όλες οι αποχρώσεις των φυσικών ή ηθικών πόνων, της ευτυχίας ή της δυστυχίας στις αμέτρητες ποικιλίες τους, θα μας φανούν αμέσως φυσιολογικές και σοφά μετρημένες καταλήξεις ενστίκτων και πράξεων, λα-
θών ή αρετών κάποιου αιώτερου παρελθόντος, που η ψυχή διατηρεί μέσα στα κρύφια βάθη της, συγκεντρωμένων από ύπαρξη σε ύπαρξη. Ανάλογα με την ώρα και την επίδραση, τα παλαιά στρώματα εμφανίζονται κι εξαφανίζονται ενώ το πεπρωμένο, δηλαδή τα πνεύματα που το κυβερνούν, καθορίζουν την αναλο-
γία, την ποιότητα και την τάξη της ενσάρκωσης. Ο Λύσις δίνει την απόκρυφη αυτή αλήθεια στα «Χρυσά Έπη»:

*Θα δεις πως οι πληγές που τρώνε τους ανθρώπους
είναι καρποί που μόνοι τους διαλέξανε οι δύστυχοι,
ζητώντας αλλού τα αγαθά που μέσα τους κλείνουν.*

Η θεωρία αυτή, αντί να εξασθενίζει το αίσθημα της αδελφότητας και της αλληλεγγύης μεταξύ των ανθρώπων, αντίθετα, το δυναμώνει. Σε όλους τους συνανθρώπους μας έχουμε υποχρέωση βοήθειας, συμπάθειας και ελέους, γιατί όλοι ανήκουμε στην ίδια φυλή, όσο κι αν έχει φτάσει ο καθένας σε διαφορετική βαθμίδα εξέλιξης. Κάθε πόνος είναι σεβαστός, γιατί είναι το χωνευτήριο των ψυχών. Αυτός μας κάνει να νιώθουμε σαν μέσα σε μια μαγνητισμένη ρευστότητα την αόρατη αλληλουχία των κόσμων.

Η αρετή του πόνου είναι η αιτία της μεγαλοφυΐας. Ναι! Οι σοφοί και οι άγιοι, οι προφήτες και οι θείοι δημιουργοί ακτινοβολούν με συγκλονιστική ομορφιά για εκείνους που γνωρίζουν ότι έφτασαν μέχρι το σημείο αυτό βγαλμένοι από τη σκάλα της παγκόσμιας εξέλιξης. Η δύναμη αυτή που μας καταπλήσσει πόσες ζωές, πόσες νίκες δεν χρειάστηκε μέχρι να κατακτηθεί; Το έμφυτο αυτό φως της μεγαλοφυΐας από ποιους ουρανοί κατέβηκε εκεί; Δεν το γνωρίζουμε. Αλλά οι ζωές αυτές υπήρξαν, και οι ουρανοί αυτοί είναι πραγματικοί. Ούτε έκανε λάθος η συνείδηση των λαών. Οι προφήτες δεν ψεύδονταν, όταν αποκάλεσαν τον άνθρωπο γιο του Θεού απεσταλμένο από τα βάθη τ' ουρανού. Η αποστολή τους ήταν βουλή της αιώνιας Αλήθειας, αόρατες λεγεώνες τους προστατεύουν, και ο ζωντανός Λόγος μιλάει με τα χείλη τους.

Ανάμεσα στους ανθρώπους υπάρχουν διαφορές που προέρχονται από την πρωταρχική ανομοιότητα των ατόμων. Άλλες πάλι, όπως είπαμε, οφείλονται στον διαφορετικό βαθμό εξέλιξης που έχει κατακτήσει κάθε άνθρωπος. Έχοντας αυτό το τελευταίο υπόψη, μπορεί να διαιρέσει κανείς τους ανθρώπους σε τέσσερις βασικές κατηγορίες που πάλι περιέχουν μέσα τους όλες τις υποκατηγορίες, τα γένη και τα είδη.

α. Στη μεγάλη πλειονότητα των ανθρώπων η θέληση ενεργεί κυρίως πάνω στο σώμα τους. Μπορεί να τους ονομάσει κανείς ενστικτώδεις. Τα καταφέρνουν όχι μόνο στις καθαρά σωματικές εργασίες, αλλά και στην εξάσκηση και την εξέλιξη του μυαλού τους μέσα στον φυσικό κόσμο, συνεπώς και στη βιομηχανία και το εμπόριο.

β. Στον δεύτερο βαθμό της ανθρώπινης εξέλιξης, η θέληση, συνεπώς και η συνείδηση, εδράζεται στην ψυχή, στον χώρο της ευαισθησίας όπως αυτή διέπεται από το πνεύμα του οποίου είναι η προέκταση. Αυτοί είναι οι ψυχιστές ή θυμικοί άνθρωποι. Ανάλογα με την ιδιοσυγκρασία τους γίνονται πολεμιστές, καλλιτέχνες ή ποιητές. Η μεγάλη πλειονότητα των ανθρώπων των γραμμάτων και των σοφών ανήκει στην κατηγορία αυτή, γιατί ζουν μέσα στη σχετικότητα των ιδεών και καθοδηγούνται από τα πάθη τους μέσα σ' έναν περιορισμένο ορίζοντα χωρίς να υψώνονται μέχρι την αγνή Ιδέα και την Παγκοσμιότητα.

γ. Στην τρίτη κατηγορία, όπου ανήκουν πολύ λιγότεροι άνθρωποι, η θέληση έχει πια πάρει τη συνήθεια να ενεργεί βασικά και κυριαρχικά πάνω στην καθαρή διάνοια, απαλλάσσοντας τις λειτουργίες της από την τυραννία των παθών, πράγμα που δίνει σε κάθε σύλληψή τους καθολικό χαρακτήρα. Είναι οι διανοητές. Οι άνθρωποι αυτοί γίνονται οι ήρωες-μάρτυρες της πατρίδας, οι ποιητές πρώτης κατηγορίας και κυρίως οι αληθινοί φιλόσοφοι, εκείνοι ακριβώς, που, σύμφωνα με τον Πυθαγόρα και τον Πλάτωνα, έπρεπε να κυβερνούν την ανθρωπότητα. Σ' αυτούς το πάθος δεν έχει σθήσει, γιατί χωρίς αυτό δεν συντελείται τίποτα. Αυτό είναι η φωτιά και ο ηλεκτρισμός του ηθικού κόσμου. Μόνο που σ' αυτούς τους ανθρώπους το πάθος είναι υπηρέτης της διάνοιας, ενώ στην προηγούμενη κατηγορία, το πιο συχνό, η διάνοια είναι υπηρέτρια του πάθους.

δ. Το υψηλότερο σημείο του ανθρώπινου ιδανικού πραγματώνεται από μια τέταρτη κατηγορία ανθρώπων, που στην κυριαρχία της διάνοιας επί της ψυχής και του ενστίκτου έχουν προσθέσει και τη δύναμη της θέλησής τους πάνω σε όλο τους το είναι. Με την επιβολή και την κατοχή όλων των ικανοτήτων τους έφτασαν στην ύψιστη κυριαρχία και την ασκούν. Πραγματώσαν την ενότητα μέσα στην τριαδικότητα. Χάρη στην υπέροχη αυτή συγκέντρωση που μαζεύει όλες τις δυνάμεις της ζωής, η θέλησή τους, προβαλλόμενη στους άλλους, αποκτά σχεδόν ατέλειωτη δύναμη, ακτινοβόλα και δημιουργική μαγεία. Οι άνθρωποι αυτοί πέρασαν με διάφορα ονόματα από την ιστορία. Είναι οι άνθρωποι-αρχέτυπα, οι γνώστες, οι μεγάλοι μύστες, τ' ανώτερα πνεύματα που αλλάζουν τη μορφή της ανθρωπότητας. Είναι εξαιρετικά σπάνιοι και μετρημένοι μέσα στην ιστορία, γιατί η Πρόνοια τους σπέρνει μέσα στον χρόνο κατά μεγάλα διαστήματα, όπως τ' άστρα στον ουρανό.

Είναι προφανές ότι η τελευταία αυτή κατηγορία ξεφεύγει από κάθε ταξινόμηση. Όμως κάθε συγκροτημένη ανθρώπινη κοινωνία που δεν παίρνει υπόψη της τις τρεις πρώτες κατηγορίες και που δεν δίνει σε καθεμιά τη φυσιολογική της λειτουργία και τα μέσα για την εξέλιξή της είναι εντελώς εξωτερική και καθόλου οργανική. Είναι φανερό ότι σε κάποια παλιά εποχή, που φτάνει ίσως τους βεδικούς χρόνους, οι βραχμάνοι των

Ινδιών καθιέρωσαν τη διαίρεση της κοινωνίας σε κάστες, με βάση την αρχή της τριαδικότητας. Όμως, με τα χρόνια, η τόσο σωστή και γόνιμη αυτή διαίρεση μετέπεσε σε αριστοκρατικό και ιερατικό προνόμιο. Η αρχή της κλήσης και της μύησης πήρε τη θέση της αρχής της κληρονομικότητας. Οι σχηματισμένες κάστες κατέληξαν ν' απολιθωθούν και ακολούθησε η αγιάτρευτη παρακμή των Ινδιών. Η Αίγυπτος, που κάτω απ' όλους τους Φαραώ διατήρησε την τριπλή διαίρεση αλλά με κάστες ανοιχτές κι ευκίνητες, με την αρχή της μύησης να εφαρμόζεται για το ιερατείο και τις εξετάσεις για όλα τα πολιτικά και στρατιωτικά αξιώματα, έζησε πέντε ως έξι χιλιάδες χρόνια χωρίς ν' αλλάξει δομή. Όσο για την Ελλάδα, η ευμετάβλητη ιδιοσυγκρασία της την έκανε να περάσει πολύ γρήγορα από την αριστοκρατία στη δημοκρατία και από εκεί στην τυραννία. Στριφογύριζε σ' αυτό τον κύκλο σαν τον άρρωστο που περνάει από τον πυρετό στον λήθαργο για να ξαναγυρίσει ύστερα πάλι στον πυρετό, σε φαύλο κύκλο. Ίσως χρειαζόταν αυτή τη διέγερση για να μπορέσει να δημιουργήσει το έργο της: τη μετατροπή της βαθιάς αλλά σκοτεινής σοφίας της Ανατολής σε μια γλώσσα φωτεινή και πανανθρώπινη. Τη δημιουργία του Ωραίου με την Τέχνη και τη θεμελίωση της ανοιχτής και ορθολογιστικής επιστήμης που διαδέχτηκε την ενορατική και μυστική μύηση. Ωστόσο η ιερατική της οργάνωση και οι υψηλότερες στιγμές της σ' αυτήν ακριβώς τη μύηση οφείλονται. Εξετάζοντας την Ελλάδα από άποψη κοινωνική και πολιτική, μπορούμε να πούμε ότι έζησε πάντοτε μέσα στην προσωρινότητα και την υπερβολή. Με την ιδιότητα του μύστη, ο Πυθαγόρας, είχε κατανοήσει τις αιώνιες αρχές που διέπουν τις κοινωνίες και ακολουθούσε ένα σχέδιο μεταρρυθμίσεων σύμφωνο μ' αυτές. Παρακάτω θα δούμε πώς αυτός και η σχολή του ναυάγησαν στις θύελλες της δημοκρατίας.

Από τις αγνές κορφές του δόγματος η ζωή των κόσμων ξετυλίγεται σύμφωνα με τους ρυθμούς της Αιωνιότητας. Υπέροχη επιφάνεια! Στις μαγικές ακτίνες του στερεώματος που αποκαλύπτεται η γη, η ανθρωπότητα και η ζωή μας ανοίγουν τα βαθύτερά τους μυστικά. Πρέπει να ξαναβρεί κανείς το άπειρο μεγάλο μέσα στο άπειρο μικρό για να νιώσει την παρουσία του Θεού. Αυτό ακριβώς δοκίμαζαν οι μαθητές του Πυθαγόρα, όταν

ο δάσκαλος, σε επιστέγασμα της διδασκαλίας του τους έδειχνε πώς εκδηλώνεται η αιώνια Αλήθεια μέσ' από την ένωση του Άρρενος με το Θήλυ, μέσ' από τον γάμο. Η ομορφιά των ιερών αριθμών που είχαν ακούσει και αντικρίσει μέσα στο Άπειρο ξαναδρισκόταν γι' αυτούς στην ίδια την καρδιά της ζωής, και ο Θεός ξεπήδαγε από το υπέρτατο μυστήριο των φύλων και του Έρωτα.

Η αρχαιότητα είχε αντιληφθεί μια κεφαλαιώδη αλήθεια που οι κατοπινοί αιώνες παρέβλεψαν. Η γυναίκα για να εκπληρώσει σωστά την αποστολή της, τόσο ως σύζυγος όσο και ως μητέρα, έχει ανάγκη εκπαίδευσης και ειδικής μύησης. Απ' αυτό προέρχεται η γυναικεία μύηση που αφορούσε αποκλειστικά στις γυναίκες. Υπήρχε στις Ινδίες τη δεδική εποχή, όταν η γυναίκα ήταν η ιέρεια του οικιακού θωμού. Στην Αίγυπτο, περνάει στα μυστήρια της Ίσιδος. Ο Ορφέας την οργανώνει στην Ελλάδα. Τη βρίσκουμε ν' ανθίζει στα διονυσιακά μυστήρια καθώς και στους ναούς της Ήρας, της Αρτέμιδας, της Αθηνάς και της Αφροδίτης μέχρι την εποχή που αρχίζει να σβήνει ο παγανισμός. Γινόταν με συμβολικές τελετές, με μυσταγωγίες, με νυχτερινές γιορτές και ακολουθούσε ειδική διδασκαλία που την έκαναν οι ηλικιωμένες ιέρειες ή ο αρχιερέας, που δικαιωματικά εξέταζε τα πιο μυστικά ζητήματα της συζυγικής ζωής. Δίνονταν συμβουλές για τους κανόνες που αφορούν στις σχέσεις των φύλων και για τις ευνοϊκότερες εποχές του χρόνου και του μήνα για μια ευτυχή σύλληψη. Τεράστια σημασία έδιναν στη φυσική και ηθική υγιεινή, ειδικά κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης, ώστε το ιερό έργο της γέννησης του παιδιού να ολοκληρώνεται σύμφωνα με τους θείους νόμους. Με δυο λόγια, διδάσκονταν η επιστήμη της συζυγικής ζωής και η τέχνη της μητρότητας. Αυτή η τελευταία μάλιστα εκτείνονταν αρκετά μετά την εγκυμοσύνη και τη γέννηση. Μέχρι τα επτά χρόνια, τα παιδιά έμεναν στον γυναικωνίτη, όπου ο σύζυγος δεν έμπαινε ποτέ, κοντά στη μητέρα. Η αρχαία σοφία πίστευε ότι ένα παιδί μοιάζει με πολύ ευαίσθητο φυτό, που για να μην ατροφήσει έχει ανάγκη από τη ζεστή μητρική ατμόσφαιρα. Ο πατέρας μπορεί να επέμβει παραμορφωτικά. Για ν' ανθίσει χρειάζεται τα φιλά και τα χάδια της μάνας, που το περικλείουν προστατευτικά από τις εξωτερικές επιθέσεις. Ακρι-

βώς γιατί εκπλήρωνε αυτά τα υψηλά καθήκοντα, έχοντας πλήρη συνείδηση της τεράστιας αποστολής της, γι' αυτό η γυναίκα στην αρχαιότητα ήταν στ' αλήθεια η ιέρεια της οικογένειας, ο φύλακας της ιερής φωτιάς της ζωής. Η γυναικεία λοιπόν μύηση πρέπει να θεωρηθεί ότι είναι η πραγματική αιτία της αληθινής ομορφιάς της φυλής, η δύναμη των γενεών και η αιτία της διάρκειας της οικογένειας στην ελληνορωμαϊκή αρχαιότητα.

Με το να θεσπίσει λοιπόν ο Πυθαγόρας στο ίδρυμά του πτέρυγα ειδικά για τις γυναίκες, δεν έκανε άλλο από το να εμβαθύνει και ν' αποκαθάρει κάτι που ήδη υπήρχε από πολύ παλαιότερα. Οι γυναίκες που μούσε αυτός έπαιρναν, μαζί με τη μύηση και τις ιεροτελεστίες, τις ανώτατες αρχές της αποστολής τους. Τους αποκάλυπτε τη μεταμόρφωση του έρωτα στον τέλει γάμο που είναι η διείσδυση δύο ψυχών στο απόλυτο κέντρο της ζωής και της αλήθειας. Ο άντρας, με τη δύναμή του, δεν είναι ο αντιπρόσωπος της αρχής του πνεύματος της δημιουργίας; Η γυναίκα πάλι, με την ισχύ που έχει, δεν προσωποποιεί τη φύση στον πλαστικό δυναμισμό της, στις θαυμαστές, θείες και επίγειες εκδηλώσεις της; Αν λοιπόν αυτά τα δύο όντα καταφέρουν να εισχωρήσουν το ένα μέσα στο άλλο απόλυτα, με το σώμα, την ψυχή και το πνεύμα τους, σχηματίζουν αμέσως μια μικρή εικόνα του σύμπαντος. Για να δεχτεί όμως την ύπαρξη του Θεού, η γυναίκα πρέπει να τη βλέπει να καθρεφτίζεται στον άντρα, που γι' αυτό τον λόγο πρέπει να είναι μνημένος. Ενώ πάλι αυτός, μόνος, έχει τη δυνατότητα, με τη δημιουργική του θέληση να γονιμοποιήσει τη γυναικεία ψυχή και να τη μεταμορφώσει με τη βοήθεια του θείου ιδεώδους. Του ιδεώδους αυτού που του ανταποδίδει η γυναίκα που αγαπιέται, πολλαπλασιασμένο από τις δονούμενες σκέψεις της, από τα λεπτότερα αισθήματά της. Του ξαναστέλνει πίσω την εικόνα του μεταμορφωμένη από τον ενθουσιασμό της, γίνεται η ίδια το ιδεώδες του, γιατί πραγματώνει τον έρωτα μέσα στην ψυχή της. Μέσω αυτής γίνεται ορατό και παίρνει ζωή, σάρκα και οστά. Γιατί, αν ο άντρας δημιουργεί με τη θέληση και την επιθυμία, η γυναίκα γονιμοποιεί φυσικά και πνευματικά με τον έρωτα.

Στον ρόλο της ως ερωμένης, συζύγου, μητέρας, εμπνευσμένης, είναι εξίσου μεγάλη ή μάλλον είναι ακόμα περισσότερο θεία

από τον άνδρα. Γιατί η αγάπη είναι λησμονιά. Η γυναίκα που ξεχνάει τον εαυτό της και θυθίζεται στον έρωτά της είναι υπέροχη. Βρίσκει στην εκμηδένιση την ουράνια αναγέννησή της, τη φωτεινή κορόνα και την αθάνατη ακτινοβολία της ύπαρξής της.

Εδώ και δύο αιώνες ο έρωτας κυριαρχεί στη λογοτεχνία. Δεν είναι ο έρωτας των καθαρών αισθήσεων που φωτίζεται από την ομορφιά του σώματος όπως στην αρχαιότητα, ούτε η φενάκη της λατρείας ενός αφηρημένου ιδανικού όπως στον μεσαίωνα. Όχι! Είναι έρωτας αισθησιακός μαζί και ψυχικός, αφημένος σε πλήρη ελευθερία, γεμάτος από την προσωπική φαντασία που κυριαρχεί. Τις περισσότερες φορές τα δύο φύλα πολεμούν μέσα στον ίδιο τον έρωτά τους. Επανάσταση της γυναίκας ενάντια στον ανδρικό εγωισμό και τη διαιότητα. Περιφρόνηση του άνδρα για την ψευτιά και τη ματαιοδοξία της γυναίκας. Κραυγές της σάρκας, ανήμποροι θυμοί των θυμάτων της λαγνείας, των δούλων των οργίων. Στη μέση όλων, βαθιά πάθη, φοβερές έλξεις που γίνονται ακόμα δυνατότερες όσο εμποδίζονται από τις κοσμικές συμβατικότητες και τους κοινωνικούς θεσμούς. Από εκεί προέρχονται οι έρωτες γεμάτοι θύελλες, ηθική κατάπτωση και τραγικές καταστροφές που πάνω τους ξετυλίγεται σχεδόν αποκλειστικά το ρομάντσο και το δράμα της σύγχρονης λογοτεχνίας. Θα 'λεγε κάποιος ότι ο άνδρας, μη βρίσκοντας πια τον θεό ούτε στη θρησκεία ούτε στην επιστήμη, τον ψάχνει απελπισμένα στη γυναίκα. Και κάνει πολύ καλά. Αλλά θα τον βρει μόνο μέσ' από τη μύηση στις μεγάλες αλήθειες σ' Αυτήν κι εκείνη σ' Αυτόν. Στις ψυχές τούτες που αγνοούν η μια την άλλη, που δεν ξέρουν ούτε τους ίδιους τους εαυτούς τους, που κάποτε εγκαταλείπουν και καταριούνται ο ένας τον άλλο, υπάρχει κάτι που μοιάζει με απέραντη δίψα να συμπληρώσουν η μια την άλλη για να βρουν στην ένωση αυτή μιαν αδύνατη ευτυχία. Παρά τα ξεστρατίσματα και τις υπερβολές, η απελπισμένη αυτή αναζήτηση είναι αναγκαία, γιατί δγαίνει από κάποιο θείο ασυνείδητο. Θ' αποτελέσει κομβικό σημείο για το χτίσιμο του μέλλοντος, γιατί, όταν ο άντρας και η γυναίκα βρουν τους εαυτούς τους και ο ένας τον άλλο με τη βαθιά αγάπη και τη μύηση, η ένωσή τους θα είναι η πρωταρχική, ακτινοδόλα και γενεσιουργός δύναμη.

Ο φυσικός λοιπόν έρωτας, ο έρωτας-πάθος της ψυχής, δεν μήκε στη λογοτεχνία, και απ' αυτήν στη συνείδηση του κόσμου, παρά πρόσφατα. Έχει όμως την πηγή του στην αρχαία μύση. Η αρχαιοελληνική λογοτεχνία μόλις που την αφήνει να διαφανεί, αλλά αυτό οφείλεται στο ότι τότε ήταν κάτι σπανιότατο. Οφείλεται ακόμα και στο βαθύ απόρητο των μυστηρίων. Όμως, η θρησκευτική και η φιλοσοφική παράδοση διατήρησαν τα ίχνη της μνημένης γυναίκας. Πίσω από την επιστήμη, ποίηση και φιλοσοφία διακρίνονται μόλις μερικές γυναικείες φιγούρες, δυσδιάκριτες αλλά φωτεινές. Γνωρίσαμε ήδη την Πυθία Θεόκληια που ενέπνευσε τον Πυθαγόρα. Αργότερα θα φανεί η ιέρεια Κόριννα, συχνά αντίπαλος του Πινδάρου, που ο ίδιος υπήρξε ο περισσότερο μνημένος απ' όλους τους Έλληνες λυρικούς. Τέλος η μυστηριώδης Διοτίμα παρουσιάζεται στο «Συμπόσιον» του Πλάτωνα για να κάνει υπέρτατες αποκαλύψεις για τον Έρωτα. Δίπλα στις γυναίκες αυτές που έπαιξαν ξεχωριστό ρόλο, η Ελληνίδα κρατάει το πραγματικό ιερατικό λειτουργημά της στην εστία και τον γυναικωνίτη. Η δική της δημιουργία υπήρξαν ακριβώς οι ήρωες, οι καλλιτέχνες, οι ποιητές που θαυμάζουμε τα τραγούδια τους, τα μάρμαρά τους και τις υπέροχες πράξεις τους. Εκείνη είναι που τους συνέλαθε μέσα στο μυστήριο του έρωτά της, τους έθρεψε στους κόλπους της με τη βαθιά αγάπη της ομορφιάς και τους έδωσε ζωή κάτω από το κάλυμμα της μητρικής αγάπης της.

Πρέπει να σημειώσουμε πως για το μνημένο ανδρόγυνο, η δημιουργία παιδιού έχει απείρως ωραιότερη έννοια απ' ό,τι για εμάς. Γνωρίζοντας ότι η ψυχή προϋπάρχει, η σύλληψη ενός παιδιού γι' αυτούς σημαίνει το κάλεσμα μιας ψυχής να ενσαρκωθεί. Ανάμεσα στην ενσαρκωμένη αυτή ψυχή και στη μητέρα υπάρχει σχεδόν πάντα κάποια βαθιά ομοιότητα. Όπως οι διεστραμμένες και κακές μητέρες έλκουν δαιμονικά πνεύματα, έτσι και οι τρυφερές φέρνουν ψυχές θείες. Η αόρατη αυτή ψυχή που περιμένει κανείς, που θα 'ρθει, που έρχεται —με τόσο μυστήριο και με τόση οιγουριά— δεν είναι τάχα κάτι θεϊκό; Η γέννηση, η φυλάκιση της στη σάρκα είναι επώδυνη, γιατί ανάμεσα σ' αυτή και τους ουρανούς της πέφτει βαρύ πέπλο, και, αν παύει να θυμάται, —αλίμονο!— δεν υποφέρει λιγότερο γι' αυτό. Είναι λοιπόν

άγιο και θείο το έργο της μάνας που πρέπει να της δημιουργήσει μια καινούρια κατοικία, να της κάνει πιο γλυκιά τη φυλακή και ευκολότερη τη δοκιμασία.

Έτσι η διδασκαλία του Πυθαγόρα, που άρχιζε από τα βάθη του απόλυτου με τη θεία τριάδα, τελείωνε μέσα στη ζωή με την ανθρώπινη τριάδα. Στον Πατέρα, τη Μητέρα και το Παιδί, ο μνημένος ήξερε ν' αναγνωρίσει το Πνεύμα, την Ψυχή και την Καρδιά του ζώντος σύμπαντος. Η τελευταία αυτή μύηση αποτελούσε το θεμέλιο του κοινωνικού έργου, σε όλο το ύψος και με όλη την ομορφιά του ιδανικού, στο οποίο κάθε μνημένος έπρεπε να βάλει κι αυτός το λιθάρι του.

*Η οικογένεια του Πυθαγόρα -
Η σχολή και η τύχη της*

Ανάμεσα στις γυναίκες που παρακολουθούσαν τη διδασκαλία του Πυθαγόρα υπήρχε και κάποια ωραιότατη νέα. Ο πατέρας της, ένας Κροτωνιάτης, λεγόταν Βροντίνος. Εκείνη Θεανώ. Ο Πυθαγόρας πλησίαζε τότε τα εξήντα. Όμως η απόλυτη κυριαρχία των παθών του και η αγνή ζωή, αφιερωμένη πλήρως στην αποστολή του, είχαν διατηρήσει ακμαία τη ρώμη του. Η νεότητα της ψυχής του, αυτή η αθάνατη φλόγα που ο μεγάλος μύστης αντλεί από την πνευματική του ζωή θρεμμένη από τις μυστικές φυσικές δυνάμεις, έλαμπε μέσα του κι επιβαλλόταν στους άλλους. Ο Έλληνας μάγος δεν ήταν στην παρακμή αλλά στο απόγειο της δύναμής του. Η Θεανώ ένωσε να έλκεται από τη σχεδόν υπεράνθρωπη λάμψη της προσωπικότητάς του. Σοβαρή, αποτραβηγμένη, είχε αναζητήσει πλάι στον δάσκαλο την εξήγηση των μυστηρίων που αγαπούσε χωρίς να καταλαβαίνει. Όταν όμως στο φως της αλήθειας, στη γλυκιά ζέστη που σιγά σιγά τη σκέπαζε, ένωσε την ψυχή της ν' ανθίζει σαν το μυστικό χιλόφυλλο ρόδο, και όταν κατάλαβε ότι αυτό προερχόταν από εκείνον και από τα λόγια του, καταλήφθηκε σιωπηλά από ενθουσιασμό χωρίς όρια για τον δάσκαλο και από παθιασμένο έρωτα.

Ο Πυθαγόρας δεν είχε επιδιώξει να την προσελκύσει. Η αγάπη του στρεφόταν σε όλους τους μαθητές του. Τον απασχολούσαν μόνο η σχολή του, η Ελλάδα, το μέλλον του κόσμου. Όπως πολλοί μεγάλοι μύστες είχε απαρνηθεί τη γυναίκα για να δοθεί απερίσπαστος στο έργο του. Η μαγεία της θέλησής του, η πνευματική κατοχή τόσων ψυχών, που είχε ο ίδιος συνεισφέρει στον σχημα-

τισμό τους, οι οποίες του έμεναν πιστές σαν σε λατρευτό πατέρα, το μυστικό θυμίαμα όλων τούτων των ανέκφραστων ερώτων που έφτανε ως αυτόν και το λεπτεπίλεπτο άρωμα της ανθρώπινης συμπάθειας που έδενε τους αδελφούς πυθαγορείους μεταξύ τους —όλα αυτά αντικαθιστούσαν για κείνον την ηδονή, την ευτυχία και τον έρωτα. Κάποια μέρα όμως που διαλογιζόταν μόνος για το μέλλον της σχολής του, στο ιερό της Περσεφόνης, είδε να τον πλησιάζει, σοβαρή και αποφασισμένη, η ωραία εκείνη παρθένα που ποτέ μέχρι τότε δεν της είχε μιλήσει ιδιαίτερος. Γονάτισε μπροστά του και χωρίς να σηκώσει καθόλου το κεφάλι της, χαμηλωμένο ως τη γη, ικέτευσε τον διδάσκαλο —αυτόν που μπορούσε τα πάντα!— να την απελευθερώσει από έναν έρωτα δυστυχημένο όσο και αδύνατο που έλιωνε το σώμα και κατάρρωγε την ψυχή της. Ο Πυθαγόρας θέλησε να μάθει το όνομα εκείνου που αγαπούσε. Τότε, μετά από πολλούς δισταγμούς, η Θεανώ ομολόγησε ότι ήταν αυτός ο ίδιος, αλλά ότι, έτοιμη για τα πάντα, ήταν υπάκουη στη θέλησή του. Ο Πυθαγόρας δεν απάντησε τίποτα. Εκείνη, παίρνοντας κουράγιο από τη σιωπή του, σήκωσε το κεφάλι και τον κοίταξε ικετευτικά.

Ο σοφός συγκλονίστηκε. Τις αισθήσεις ήξερε να τις νικάει. Τη φαντασία του την είχε υποτάξει. Αλλά η αστραπή της ψυχής εκείνης είχε διεισδύσει στη δική του. Σ' αυτή την παρθένα, που είχε ωριμάσει από το πάθος και είχε μεταμορφωθεί από την απόλυτη αφοσίωση, έβρισκε τη συντρόφισσά του και αντίκριζε τη βαθύτερη ολοκλήρωση του έργου του. Συγκινημένος την ανασήκωσε· η Θεανώ μπορούσε τώρα να διαβάσει στα μάτια του πως οι μοίρες τους είχαν ενωθεί για πάντα.

Με τον γάμο της με τον Πυθαγόρα η Θεανώ έβαλε τη σφραγίδα της πραγμάτωσης στο έργο του. Η κοινωνία, η συνένωση των δύο ζωών υπήρξε απόλυτη. Κάποτε ρώτησαν τη σύζυγο του δασκάλου πόσος καιρός χρειάζεται μια γυναίκα για να γίνει και πάλι αγνή ύστερα από την ένωσή της μ' έναν άντρα. Εκείνη απάντησε: «Αν είναι με τον άντρα της, γίνεται την ίδια στιγμή. Αν είναι με κάποιον άλλον, τότε δεν ξαναγίνεται ποτέ». Πολλές γυναίκες θα υποστηρίξουν, ότι, για να πει κάποια κάτι τέτοιο, πρέπει να είναι γυναίκα του Πυθαγόρα και ν' αγαπάει τον άνδρα της όπως η Θεανώ. Έχουν δίκιο. Δεν είναι ο γάμος που καθιε-

ρώνει τον έρωτα. Είναι η αγάπη που αιτιολογεί τον γάμο. Έτσι η Θεανώ μπήκε τόσο πολύ στη σκέψη του συζύγου της, ώστε μετά τον θάνατο εκείνου έγινε το κέντρο των πυθαγορείων, τόσο που κάποιος Έλληνας συγγραφέας να τη μνημονεύει ως αυθεντία στη θεωρία των Αριθμών. Έδωσε στον Πυθαγόρα δύο γιους, τον Αρίμνηστο και τον Τηλαύγη, και μια κόρη, τη Δαμώ. Ο Τηλαύγης έγινε αργότερα δάσκαλος του Εμπεδοκλή, στον οποίο μεταδίδασε τα μυστικά της διδασκαλίας.

Η οικογένεια του Πυθαγόρα ήταν πραγματικά πρότυπο για τον δεσμό. Ονόμασαν το σπίτι του ναό της Δήμητρας και την αυλή του ναό των Μουσών. Στις οικιακές θρησκευτικές γιορτές η μάνα οδηγούσε τον χορό των γυναικών και η Δαμώ τον χορό των κοριτσιών. Ήταν σε όλα αντάξια της μητέρας της. Ο Πυθαγόρας της είχε εμπιστευτεί ορισμένα χειρόγραφα, με τη ρητή απαγόρευση να τ' ανακοινώσει σε οποιονδήποτε έξω από την οικογένεια. Μετά τη διάλυση των πυθαγορείων, η Δαμώ περιήλθε σε μεγάλη ένδεια. Της πρόσφεραν τότε τεράστια ποσά για τα χειρόγραφα αυτά. Πιστή όμως στην εντολή του πατέρα της, αρνήθηκε πάντοτε να τα παραδώσει.

Ο Πυθαγόρας έζησε τριάντα χρόνια στον Κρότωνα. Μέσα σε είκοσι χρόνια ο εξαιρετικός αυτός άνθρωπος είχε φτάσει να έχει τέτοια δύναμη που δεν υπερέβαλαν καθόλου εκείνοι που τον ονόμαζαν ημίθεο. Η δύναμη αυτή έμοιαζε ν' αγγίζει το θαύμα, που ποτέ φιλόσοφος δεν τον έφτασε. Απλωνόταν όχι μόνο στη σχολή του Κρότωνα και τα παρακλάδια της στις υπόλοιπες πόλεις των ιταλικών παραλίων, αλλά πέρανε μέχρι και στην πολιτική των μικρών αυτών κρατών. Ο Πυθαγόρας ήταν μεταρρυθμιστής με όλη τη σημασία της λέξης. Ο Κρότωνας, αχαϊκή αποικία, είχε αριστοκρατικό πολίτευμα. Το συμβούλιο των χιλίων, που το αποτελούσαν οι μεγάλες οικογένειες, ασκούσε τη νομοθετική εξουσία κι επέβλεπε την εκτελεστική. Υπήρχαν λαϊκές συνελεύσεις αλλά με περιορισμένες αρμοδιότητες. Ο Πυθαγόρας, που ήθελε το κράτος να διέπεται από τάξη και αρμονία, δεν εννοούσε ούτε την ολιγαρχική καταπίεση ούτε το χάος της δημοκρατίας. Δεχόμενος το δωρικό σύστημα όπως ήταν, θέλησε να του δώσει νέα πνοή. Η ιδέα ήταν τολμηρή να δημιουργηθεί, πάνω από την πολιτική εξουσία, μια εξουσία επιστημονική, με

βουλευτική και γνωμοδοτική αρμοδιότητα στα ζωτικά θέματα, έτσι που να γίνει όργανο, κλειδί και ανώτατος ρυθμιστής του κράτους. Πάνω από το συμβούλιο των χιλίων οργάνωσε το συμβούλιο των τριακοσίων, που θα εκλέγονταν από τους πρώτους αλλά αποκλειστικά ανάμεσα στους μνημένους. Ο αριθμός αρκούσε για την αποστολή του. Ο Πορφύριος διηγείται ότι δύο χιλιάδες πολίτες του Κρότωνα εγκατέλειψαν τη συνηθισμένη ζωή τους για να ζήσουν με τις γυναίκες και τα παιδιά τους σε κοινότητα όπου συνεισέφεραν όλα τ' αγαθά τους. Ο Πυθαγόρας λοιπόν ήθελε επικεφαλής του κράτους μιαν επιστημονική κυβέρνηση, όχι τόσο μυστηριακή αλλά τοποθετημένη τόσο ψηλά όσο και το αιγυπτιακό ιερατείο. Αυτό που πραγμάτωσε σε μια στιγμή, υπήρξε πάντοτε το όνειρο όλων των μνημένων που ασχολήθηκαν με την πολιτική: να εισαχθεί η αρχή της μύησης και της προηγούμενης εξέτασης στις κυβερνητικές θέσεις του κράτους, έτσι που με αυτή την ανώτερη αρχή, να βρεθεί τρόπος συνδυασμού της δημοκρατικής αρχής των εκλογών με την ολιγαρχική αρχή της επιλογής των στελεχών της κυβέρνησης βάσει της ευφυΐας και της αρετής τους. Το συμβούλιο των τριακοσίων σχημάτισε έτσι ένα είδος πολιτικού δεσμού, και ταυτόχρονα επιστημονικού και θρησκευτικού, με τον Πυθαγόρα αδιαφιλονίκητο αρχηγό του. Γι' αυτό υπήρχε δέσμευση με όρκο επίσημο και φοβερό και με απόλυτη μυστικότητα όπως εκείνη των Μυστηρίων. Οι οργανώσεις αυτές ή εταιρείες διαδόθηκαν από τον Κρότωνα, όπου θρισκόταν η έδρα, σε όλες σχεδόν τις πόλεις της Μεγάλης Ελλάδας, όπου ασκούσαν σημαντική πολιτική επιρροή. Έτσι ο πυθαγόρειος δεσμός έτεινε να γίνει κορυφή ολόκληρης της πολιτικής ζωής της μεσημβρινής Ιταλίας. Είχε παρακλάδια στον Τάραντα, την Ηράκλεια, το Μεταπόντιο, το Ρήγιο, την Ιμέρα, την Κατάνη, τον Ακράγαντα, τη Σύβαρη, και, κατά τον Αριστοτέλη, έφτανε μέχρι τους Ετρούσκους.

Όσο για την επιρροή του Πυθαγόρα στις κυβερνήσεις αυτών των μεγάλων πόλεων, δεν μπορεί να φανταστεί κανείς τίποτα πιο υψηλό, πιο φιλελεύθερο και πιο φιλειρηνικό. Όπου θρισκόταν έφερνε την τάξη, τη δικαιοσύνη, την ομόνοια. Καλεσμένος από τον τύραννο της Σικελίας, τον έπεισε με τη μοναδική ευγλωττία του όχι μόνο να παραιτηθεί από τα πλούτη του που

είχε σωρεύσει μ' επιλήψιμους τρόπους αλλά και από την ίδια την εξουσία που είχε αρπάξει. Όσο για τις διάφορες πολιτείες, από εξαρτημένες που ήταν παλιά η μια στην άλλη, τις έκανε ανεξάρτητες κι ελεύθερες. Η επίδρασή του ήταν τόσο ευεργετική, που, όταν πήγαινε σε κάποια πολιτεία, έλεγαν γι' αυτόν: «Δεν ήρθε για να διδάξει, αλλά για να γιατρέψει».

Όμως η επιρροή του μεγάλου πνεύματος και του ανώτερου χαρακτήρα, η μαγεία αυτή της ψυχής και της διάνοιας, όσο πιο απρόσβλητη είναι, τόσο μεγαλύτερες ζηλιές και τόσο πιο βίαια μίση προκαλεί. Η επικράτηση του Πυθαγόρα διάρκεσε ένα τέταρτο του αιώνα. Μετά ήρθε η αντίδραση. Η σπίθα πετάχτηκε από τη Σύβαρη, αντίπαλο του Κρότωνα. Έγινε λαϊκός ξεσηκωμός και το αριστοκρατικό κόμμα νικήθηκε. Πεντακόσιοι εξόριστοι ζήτησαν άσυλο στον Κρότωνα, αλλά η Σύβαρη ζήτησε αμέσως την έκδοσή τους. Φοβούμενοι την οργή της αντίπαλης πόλης, οι άρχοντες του Κρότωνα ήταν έτοιμοι να ικανοποιήσουν το αίτημα, όταν παρενέβη ο Πυθαγόρας. Μετά την παρέμβασή του, αρνήθηκαν να παραδώσουν τους δυστυχείς ικέτες στους εχθρούς. Με την άρνηση αυτή όμως η Σύβαρη κήρυξε τον πόλεμο στον Κρότωνα. Ο στρατός του Κρότωνα, οδηγούμενος από τον μαθητή του Πυθαγόρα, τον διάσημο αθλητή Μίλωνα, νίκησε κατά κράτος τους Συβαρίτες, η πόλη των οποίων κυριεύτηκε, λεηλατήθηκε, ανασκάφτηκε από τα θεμέλιά της για να μεταμορφωθεί τελικά σε έρημο. Αδύνατο να φανταστούμε ότι ο Πυθαγόρας θέλησε ποτέ τέτοια αντίποινα. Ήταν σε αντίθεση με τις αρχές του καθώς και με τις αρχές όλων των μυημένων. Αλλά ούτε αυτός ούτε ο Μίλων μπόρεσαν να συγκρατήσουν τα πάθη ενός στρατού που είχε νικήσει, όταν μάλιστα αυτά είχαν εξαφθεί από παλαιές έχθρες και από την άδικη επίθεση.

Η Νέμεση της εκδίκησης αυτής ήταν τρομερή: οι συνέπειες έπεσαν πάνω στον Πυθαγόρα και τον δεσμό του. Μετά την κατάληψη της Σύβαρης, ο λαός ζήτησε διανομή των γαιών. Αλλά μη μένοντας ευχαριστημένοι απ' ό,τι είχαν πάρει ήδη, το δημοκρατικό κόμμα πρότεινε αλλαγή του πολιτεύματος που έπαυε όλα τα προνόμια του συμβουλίου των χιλίων, καταργούσε τελείως το συμβούλιο των τριακοσίων αφήνοντας μία μόνο εξουσία: την καθολική ψηφοφορία. Φυσικά, οι πυθαγόρειοι, ως μέλη

του συμβουλίου των χιλίων, αντέδρασαν στη μεταρρύθμιση αυτή που ήταν σε αντίθεση με τις αρχές τους και που κατέστρεφε από τις βάσεις του το υπομονετικό έργο του δασκάλου. Εξ άλλου οι Πυθαγόρειοι ήταν πια το αντικείμενο του τυφλού εκείνου μίσους που προκαλεί η πραγματική ανωτερότητα πάνω στους όχλους. Η τακτική τους αυτή όμως έστρεψε εναντίον τους την οργή των δημαγωγών, ενώ, από την άλλη, το προσωπικό μίσος προκάλεσε την τελική έκρηξη.

Κάποιος Κύλων είχε παρουσιαστεί παλαιά στη σχολή. Ο Πυθαγόρας, που δύσκολα δεχόταν νέους μαθητές, τον απέπεμψε εξαιτίας του βίαιου και αλαζονικού χαρακτήρα του. Ο διωγμένος αυτός υποψήφιος έγινε άσπονδος εχθρός. Όταν η κοινή γνώμη άρχισε να στρέφεται εναντίον του Πυθαγόρα, οργάνωσε ένωση αντίθετη μ' εκείνη των πυθαγορείων, κάποια μεγάλη λαϊκή εταιρεία. Κατόρθωσε να τραθήξει σ' αυτήν τους βασικούς ηγέτες του λαού και προετοίμασε στις συγκεντρώσεις της επανάσταση που έπρεπε ν' αρχίσει με την εκδίωξη των πυθαγορείων. Μπροστά στον ταραγμένο όχλο, ανέβηκε κάποια μέρα στο δήμα ο Κύλων και άρχισε να διαβάξει αποσπάσματα από το βιβλίο του Πυθαγόρα «Ιερός Λόγος». Τα άλλαξε και τα τροποποιούσε. Κάποιοι ρήτορες προσπάθησαν να υπερασπιστούν τους αδελφούς της σιωπής, εκείνους που σέβονταν ακόμη και τα ζώα. Τους απαντούν με εκρήξεις γέλιου. Ο Κύλων ανεβαίνει και ξανανεβαίνει στο δήμα. Αποδεικνύει ότι η θρησκευτική κατήχηση των πυθαγορείων αντιστρατεύεται τις ελευθερίες του λαού.

—Κι αυτό δεν είναι τίποτα, καταλήγει ο δημαγωγός. Ποιος είναι αυτός ο δάσκαλος, αυτός ο δήθεν ημίθεος, στον οποίο υπακούει κανείς τυφλά και δεν έχει παρά να δώσει διαταγή για να φωνάξουν όλοι οι μαθητές του: «Αυτός έφα!»; Αν αυτός δεν είναι ο τύραννος του Κρότωνα, ο χειρότερος από τους τυράννους, ένας κρυφός τύραννος, τότε ποιος είναι; Τι άλλο είναι οι δεσμοί οι ακατάλυτοι που ενώνουν τα μέλη των εταιρειών του, αν δεν είναι η περιφρόνηση και η καταφρόνια προς τον λαό; Επαναλαμβάνουν συνέχεια την ομηρική φράση ότι ο αρχηγός πρέπει να 'ναι ο ποιμένας του λαού του. Αλλά βέβαια γι' αυτούς ο λαός δεν είναι παρά ένα χυδαίο κοπάδι. Μάλιστα. Η ίδια η ύπαρξη του δεσμού είναι διαρκής απειλή για τις λαϊκές

ελευθερίες. Όσο θα υπάρχει αυτός δεν θα υπάρχει ελευθερία στον Κρότωνα.

Κάποιο μέλος της συνέλευσης, ζωντανεμένο από αισθήματα δικαιοσύνης, φώναξε: «Ας επιτρέψουμε τουλάχιστον στον Πυθαγόρα και τους μαθητές του να 'ρθουν ν' απολογηθούν μπροστά μας προτού τους καταδικάσουμε». Αλλά ο Κύλων απάντησε υπεροπτικά: «Οι πυθαγόρειοι δεν ήταν εκείνοι που σας στέρησαν το δικαίωμα να κρίνετε και ν' αποφασίζετε για τα δημόσια πράγματα; Με τι δικαίωμα λοιπόν θα ζητούσαν εκείνοι σήμερα να τους ακούσετε; Εκείνοι δεν σας συμβουλευτήκαν, όταν σας στερούσαν το δικαίωμα ν' αποδίδετε δικαιοσύνη. Τώρα κι εσείς αποδώστε δικαιοσύνη χωρίς να τους ακούσετε». Κεραυνοί χειροκροτημάτων ξεσπούσαν στα λόγια του, και τα πνεύματα θερμαίνονταν όλο και περισσότερο.

Κάποιο θράδυ που τα σαράντα πιο επίλεκτα μέλη του δεσμού είχαν μαζευτεί στο σπίτι του Μίλωνα, ο δημαγωγός κινητοποίησε τις συμμορίες του. Κύκλωσαν το σπίτι. Οι πυθαγόρειοι, που είχαν τον δάσκαλο μαζί τους, οχύρωσαν τις πόρτες. Το έξαλλο πλήθος έβαλε τότε φωτιά που μεταδόθηκε παντού. Τριάντα οχτώ πυθαγόρειοι, το άνθος του δεσμού, μαζί και ο δάσκαλος, χάθηκαν τότε, άλλοι μέσα στις φλόγες, άλλοι στα μανιασμένα χέρια του όχλου. Μοναδικοί που γλίτωσαν ήταν ο Αρχύτας και ο Λύσις.

Έτσι πέθανε ο μεγάλος σοφός, ο θεϊκός αυτός άνθρωπος που προσπάθησε να εισαγάγει τη φρονιμάδα στη διακυβέρνηση των ανθρώπων. Η σφαγή των πυθαγορείων ήταν το σύνθημα για τη δημοκρατική επανάσταση στον Κρότωνα και σε όλες τις πόλεις του κόλπου του Τάραντα. Οι πόλεις της Ιταλίας κυνηγάνε τους δύστυχους μαθητές του δασκάλου. Ο δεσμός διαλύθηκε και τα κομμάτια του σκόρπισαν στη Σικελία και την Ελλάδα, διαδίδοντας παντού τον λόγο του δασκάλου. Ο Λύσις έγινε δάσκαλος του Ελαμεινώνδα. Μετά από νέες επαναστάσεις, οι πυθαγόρειοι μπόρεσαν να ξαναγυρίσουν στην Ιταλία, υπό τον όρο ότι δεν θ' αναμειγνύονταν πάλι στην πολιτική. Συγκινητικός σύνδεσμος δεν έπαψε ποτέ να τους ενώνει, έτσι που θεωρούσαν τους εαυτούς τους μέλη της ίδιας οικογένειας. Κάποιος από αυτούς άρρωστος και φτωχός κατέφυγε κάποτε σ' ένα πανδοχείο. Προτού πεθάνει, σκάλισε στην πόρτα κάτι μυστη-

ριώδη σημάδια και είπε στον ξενοδόχο που τον είχε περιποιηθεί: «Μην ανησυχείς. Ένας από τους αδελφούς μου θα σου εξοφλήσει τον λογαριασμό». Μετά από καιρό κάποιος πυθαγόρειος που περνούσε από το ίδιο πανδοχείο είδε τα σημάδια κι είπε στον ξενοδόχο: «Είμαι πυθαγόρειος. Κάποιος αδελφός μου πέθανε εδώ. Πες μου τι σου άφησε χρέος να σ' το πληρώσω».

Ο δεσμός διατηρήθηκε ακόμα διακόσια πενήντα χρόνια. Οι ιδέες όμως και οι παραδόσεις του διδασκάλου διατηρήθηκαν μέχρι σήμερα. Η ζωοποιός επιρροή του Πυθαγόρα στην Ελλάδα υπήρξε τεράστια. Με μυστηριώδη τρόπο αλλά στα σίγουρα, πέρασε στον λαό μέσ' από τους ναούς των τόπων που επισκέφτηκε. Τον είδαμε στους Δελφούς να δίνει νέα δύναμη στις μαντικές επιστήμες, να ενισχύει την αυθεντία των ιερέων και να φτιάχνει με την παρέμβασή του μιαν υποδειγματική Πυθία. Χάρη σ' αυτήν την εσωτερική αναγέννηση που ξύπνησε τον ενθουσιασμό στην καρδιά των ναών και στις ψυχές των μυημένων, οι Δελφοί ξανάγιναν, περισσότερο από ποτέ, το ηθικό κέντρο ολοκλήρης της Ελλάδας. Τούτο φαίνεται καθαρά στους Περσικούς πολέμους. Μόλις τριάντα χρόνια είχαν περάσει από τον θάνατο του Πυθαγόρα, όταν ο ασιατικός κυκλώνας, όπως το προείπε ο Σάμιος σοφός, ήρθε να ξεσπάσει στις ελληνικές ακτές. Στην επική αυτή σύγκρουση της Ευρώπης ενάντια στη βάρβαρη Ασία, η Ελλάδα, που αντιπροσωπεύει την ελευθερία και τον πολιτισμό, έχει πίσω της την επιστήμη που φέρνει το απολλώνιο πνεύμα. Αυτό εμπνέει τον Μιλτιάδη και τον Θεμιστοκλή. Στον Μαραθώνα ο ενθουσιασμός είναι τόσος που οι Αθηναίοι νόμιζαν ότι έβλεπαν πολεμιστές λουσομένους στο φως να πολεμάνε στο πλευρό τους. Άλλοι αναγνώρισαν τη μορφή του Θηρέα και άλλοι του Κάστορα και του Πολυδεύκη. Όταν η εισβολή του Ξέρξη, που ήταν δέκα φορές μεγαλύτερη από του Δαρείου, ξεχύνεται από τις Θερμοπύλες και κατακλύζει την Ελλάδα, η Πυθία, από το ύψος του τρίποδά της, δείχνει στους απεσταλμένους των Αθηναίων τον δρόμο της σωτηρίας και βοηθάει τον Θεμιστοκλή να νικήσει με τα πλοία του στη Σαλαμίνα. Οι σελίδες του Ηροδότου αναρριγούν από τα λόγια της:

«Αφήστε τα σπίτια και τα ψηλώματα γύρω από την πόλη... Η φωτιά και ο τρομερός Άρης που έρχεται ιππεύοντας συ-

ριακό άρμα θα καταστρέψουν τους πύργους σας... Οι ναοί τρέμουν, και από τους τοίχους τους σταλάζει ιδρώτας κρύος και από τις στέγες τους αίμα μελανό... φύγετε από τον ναό μου... τα ξύλινα τείχη ας γίνουν απόρθητο οχυρό. Φύγετε! Γυρίστε τη ράχη στους αμέτρητους πεζούς και καθαλάρηδες! Ω θεϊκή Σαλαμίνα, τι συμφορά θα φέρεις στους γιους της γυναίκας!».

Στη διήγηση του Αισχύλου η ναυμαχία αρχίζει με κραυγές που μοιάζουν με τον παιάνα, τον ύμνο στον Απόλλωνα:

*Επει γε μέντοι λευκόπωλος ημέρα
πάσαν κατέσχεν γαίαν ευφεγγής ιδείν
πρώτον μεν ηχή κέλαδος Ελλήνων παρά
μολπηδόν ευφήμησεν, όρθιον δ' άμα
αντηλάλαξε νησιώτιδος πέτρας
ηχώ.*

Πώς μπορεί να εκπλαγεί λοιπόν κανείς, όταν οι Έλληνες στη Μυκάλη, απέναντι στις νικημένες ασιατικές ακτές, διάλεξαν για πολεμική τους κραυγή το «Ευοί, αιώνια νιότη»; Ναι, η πνοή του Απόλλωνα διαπερνά τους εκκληρτικούς Περσικούς πολέμους. Ο θρησκευτικός ενθουσιασμός που κάνει θαύματα, ξεσηκώνει ζωντανούς και πεθαμένους, φωτίζει τα τρόπαια και χρυσώνει τους τάφους. Οι περισσότεροι ναοί έχουν γκρεμιστεί, εκτός από τους Δελφούς που μένουν ολόρθοι. Ο περσικός στρατός ζύγωνε για να κυριεύσει τη θεία πόλη και ο κόσμος ολόκληρος έτρεμε. Όμως ο ηλιακός θεός μίλησε με το στόμα του Αρχιερέα: «Θα υπερασπιστώ μόνος μου τον εαυτό μου». Με εντολή του ναού ο κόσμος φεύγει, η πόλη ερημώνει και οι κάτοικοί της κρύβονται στις σπηλιές του Παρνασσού. Μένουν μονάχα οι ιερείς στην πύλη του ναού και η ιερή φρουρά. Ο στρατός των Περσών μπαίνει στην πολιτεία που ήταν βουβή σαν τάφος. Τα αγάλματα μόνο βλέπουν το πέρασμά του. Στο βάθος της στενοπορίας μαζεύεται πελώριο μαύρο σύννεφο. Ακούγεται η βροντή που αντηχεί, και ο κεραυνός ξεσπάει πάνω στους εισβολείς. Δύο τεράστιοι βράχοι ξεκολλάνε από τη θέση τους, πέφτουν και σκοτώνουν αμέτρητους Πέρσες. Την ίδια στιγμή κραυγές αντη-

χούν στον ναό της Αθηνάς και φλόγες ξεπετάγονται κάτω από τα πόδια των εχθρών. Μπροστά στα θαύματα αυτά οι βάρβαροι οπισθοχωρούν. Ο στρατός τους υποχωρεί άτακτα. Ο θεός υπερασπίστηκε τον εαυτό του.

Όλα τούτα τα θαύματα θα 'χαν γίνει, όλες τούτες οι νίκες που η ανθρωπότητα θεωρεί δικές της θα 'χαν συντελεστεί, αν τριάντα χρόνια νωρίτερα ο Πυθαγόρας δεν είχε ανάψει την ιερή φωτιά; Είναι αμφίβολο.

Μια λέξη ακόμα για την επιρροή του δασκάλου στη φιλοσοφία. Πριν από αυτόν υπήρχαν από τη μια μεριά οι φυσικοί, από την άλλη οι ηθικολόγοι. Ο Πυθαγόρας πρώτος ενέταξε την ηθική, την επιστήμη και τη θρησκεία στο ίδιο πλατύ σύστημα. Η σύνθεση αυτή δεν είναι παρά η εσωτερική του διδασκαλία που το πραγματικό της φως προσπαθήσαμε να ξαναβρούμε στο βάθος της πυθαγόρειας μύησης. Ο φιλόσοφος του Κρότωνα δεν είναι ο εμπνευστής αλλά εκείνος που έφερε την τάξη στις πρωταρχικές αλήθειες. Την επιστημονική ταξινόμηση. Γι' αυτό διαλέξαμε κι εμείς το σύστημά του σαν τον καταλληλότερο περίγυρο για να εκθέσουμε τις διδαχές των Μυστηρίων και της αληθινής Θεοσοφίας.

Όσοι ακολούθησαν μαζί μας τον διδάσκαλο θα 'χουν καταλάβει ότι στο βάθος της διδασκαλίας του λάμπει ο ήλιος της Αλήθειας-Μονάδας. Αχτίδες της βρίσκουμε σκορπισμένες στις διάφορες φιλοσοφίες και θρησκείες. Αλλά το κέντρο της είναι εκεί. Τι χρειάζεται για να την αγγίξουμε; Η λογική και η παρατήρηση δεν αρκούν. Χρειάζεται πάνω απ' όλα η έμπνευση. Ο Πυθαγόρας ήταν γνώστης, μύστης πρώτης κατηγορίας. Κατείχε την άμεση όραση του πνεύματος, το κλειδί των μυστικών επιστημών και του πνευματικού κόσμου. Αντλούσε κατευθείαν από την πηγή της πρώτης Αλήθειας. Και όπως στις υπερβατικές ιδιότητες της διανοητικής και αποπνευματοποιημένης ψυχής του προστίθονταν η λεπτομερής παρατήρηση του φυσικού περιγύρου και η θεμελιακή ταξινόμηση των ιδεών του με την υψηλή λογική του —όλ' αυτά τον έκαναν τον καταλληλότερο αρχιτέκτονα για να χτίσει το οικοδόμημα της επιστήμης του Κόσμου.

Το οικοδόμημα αυτό δεν καταστράφηκε ποτέ. Ο Πλάτων πήρε από τον Πυθαγόρα όλη τη μεταφυσική του και απέκτησε πλήρη

αντίληψή της, αν και την απέδωσε ύστερα με λιγότερη δύναμη και καθαρότητα. Η Αλεξανδρινή σχολή κατέλαβε τους ψηλότερους ορόφους. Η σημερινή επιστήμη έχει εγκατασταθεί στο ισόγειο στερεώνοντας τα θεμέλια. Ένας αριθμός φιλοσοφικών σχολών ή μυστικιστικών ή θρησκευτικών αιρέσεων κατοίκησαν διάφορα διαμερίσματα. Αλλά καμιά φιλοσοφία δεν κατάφερε ν' αγκαλιάσει το σύνολο αυτό, που προσπαθήσαμε εδώ να ξαναβρούμε σε όλη την αρμονία και την ενότητά του.

ΒΙΒΛΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

ΠΛΑΤΩΝ

ΤΑ ΕΛΕΥΣΙΝΙΑ ΜΥΣΤΗΡΙΑ

Οι άνθρωποι «φτερωτό» τον Έρωτα ονομάζουν.
Οι αθάνατοι όμως «Πτέρωτα», γιατί από τη φύση του δίνει
φτερά.

Πλάτων, «Φαίδρος» 252b

Μαθαίνω, στον ουρανό, σημαίνει βλέπω.
Μαθαίνω, στη γη, σημαίνει θυμάμαι.
Μακάριος αυτός που μνήθηκε στα μυστήρια.
Έμαθε τον σκοπό και την πηγή της ζωής.

Πίνδαρος

Αφού προσπαθήσαμε να ξαναζωντανέψουμε με τον Πυθαγόρα, τον μεγαλύτερο Έλληνα μύστη, την πρωταρχική και καθολική δάση της θρησκευτικής, φιλοσοφικής αλήθειας, θα μπορούσαμε και να μη μιλήσουμε καθόλου για τον Πλάτωνα, που δεν έκανε άλλο από το να προσπαθήσει να δώσει στην αλήθεια αυτή μορφή πιο εντυπωσιακή και πιο λαϊκή. Να όμως ποιος είναι ο λόγος που μας έκανε να σταθούμε για λίγο μπροστά στην ευγενική μορφή του Αθηναίου φιλοσόφου.

Πραγματικά, υπάρχει μια διδασκαλία-μητέρα, μια σύνθεση των φιλοσοφιών και των θρησκειών. Αναπτύσσεται και βαθαίνει μέσα στους αιώνες, αλλά το δάθος της, το κέντρο της, μένουν πάντα τα ίδια. Την ξαναβρίσκουμε σε αδρές γραμμές. Αρκεί αυτό; Όχι. Πρέπει ακόμη να δούμε την αιτία των διαφοροποιήσεών της ανάμεσα στις φυλές και τους αιώνες. Πρέπει να ξαναφτιάξουμε την αλυσίδα εκείνη των μεγάλων μυστών που στάθηκαν οι αληθινοί δάσκαλοι της ανθρωπότητας. Τότε η δύναμη καθενός θα πολλαπλασιαστεί ενωμένη με τη δύναμη όλων των άλλων και η αλήθεια θα φανεί μέσ' από την ίδια την πολλαπλότητα της έκφρασής της. Όπως καθετί, η Ελλάδα είχε την αυγή της, το μεσουράνημα και το δείλι της. Είναι ο νόμος των ημερών, των ανθρώπων, των λαών, των άστρων και των ουρανών. Ο Ορφέας είναι ο μύστης της αυγής, ο Πυθαγόρας το μεσουράνημα, ο Πλάτων είναι το δειλινό του Ελληνισμού, οι τελευταίες ακτίνες του ηλιοβασιλέματος που γίνονται ακτίνες της καινούριας αυγής που έρχεται, της αυγής της ανθρωπότητας. Ο Πλάτων ακολουθεί τον Πυθαγόρα, όπως στα Ελευσίνια μυστήρια ο

δαδούχος ακολουθούσε τον ιεροφάντη. Μαζί του θα μπορούμε ακόμη μια φορά, και από καινούριο δρόμο, από το κατώφλι του ιερού, στην ίδια την καρδιά του ναού, ώσπου ν' αντικρίσουμε το μεγάλο απόρητο.

Προτού όμως φτάσουμε στην Ελευσίνα, ας ακούσουμε για λίγο τον οδηγό μας, τον θείο Πλάτωνα. Ο ίδιος θα μας διηγηθεί τη γέννησή του, την ιστορία της ψυχής του και μοναχός του θα μας φέρει μέχρι τον πολυαγαπημένο δάσκαλό του.

*Η νεότητα του Πλάτωνα
και ο θάνατος του Σωκράτη*

Γεννήθηκε στην Αθήνα, στην πόλη της Ομορφιάς και του Ανθρωπισμού. Τα μάτια της νιότης του δεν βρίσκουν όρια μπροστά τους. Η Αττική, ανοιχτή σε όλους τους ανέμους, προχωράει σαν την πλώρη карабиού μέσα στο Αιγαίο και κυβερνάει σαν βασίλισσα τα γύρω νησιά, λευκές σειρήνες καθισμένες στα γαλάζια κύματα. Μεγάλωσε στα πόδια της Ακρόπολης κάτω από τη σκέπη της Παλλάδας Αθηνάς, σ' αυτή την κοιλάδα όπου την κλείνουν τριγύρω βιολετιά βουνά και τη σκεπάζει το γαλάζιο του ουρανού, ανάμεσα στα μαρμάρινα σπλάχνα της Πεντέλης, τον πευκοστεφανωμένο Υμηττό με τα βουερά μελίτσια του και τον ήσυχο όρμο της Ελευσίνας.

Σκοτεινός και ταραγμένος ήταν ο πολιτικός ορίζοντας την εποχή που ο Πλάτων ήταν παιδί. Ήταν τότε που λυσομανούσε ο Πελοποννησιακός πόλεμος, η αδελφοκτόνα διαμάχη ανάμεσα στην Αθήνα και τη Σπάρτη, που προετοίμασε τόσο σίγουρα την πτώση της Ελλάδας. Είχαν περάσει οι μεγάλες ημέρες των Περσικών πολέμων. Ο ήλιος του Μαραθώνα και της Σαλαμίνας είχε δύσει. Τη χρονιά που γεννιέται ο Πλάτων (429 π.Χ.) πεθαίνει ο Περικλής, ο μεγαλύτερος πολιτικός της Ελλάδας, ακέραιος σαν τον Αριστείδη, ικανός σαν τον Θεμιστοκλή, το τελειότερο δείγμα του ελληνικού πολιτισμού, ο γόης της ανήσυχης εκείνης δημοκρατίας, ο φλογερός πατριώτης, που ήξερε ωστόσο να διατηρεί την ηρεμία του σαν ημίθεος ανάμεσα στις θύελλες του λαού.

Η μητέρα του Πλάτωνα πρέπει να του διηγήθηκε κάποια σκηνή που οπωσδήποτε παρακολούθησε δυο μόλις χρόνια προτού γεννηθεί ο μελλοντικός φιλόσοφος. Οι Σπαρτιάτες είχαν

εισβάλλει στην Αττική. Η Αθήνα, που απειλούνταν στην ίδια την υπόστασή της, αμύνθηκε έναν ολόκληρο χειμώνα, και ο Περικλής ήταν η ψυχή της άμυνας αυτής. Τη σκοτεινή εκείνη χρονιά μια επιδλητική τελετή έγινε στον Κεραμεικό. Τα φέρετρα των πολεμιστών, που χάθηκαν για την πατρίδα, τοποθετήθηκαν πάνω σε πένθιμα άρματα, και όλος ο λαός παρών μπρος στο μνημείο που θα τους ένωνε άλλη μια φορά. Το μανσωλείο τούτο έμοιαζε με τον τάφο που η ίδια η Ελλάδα άνοιγε στον εαυτό της με τον εγκληματικό αυτό πόλεμο. Τότε ο Περικλής, έβγαλε τον ωραιότερο λόγο που μας έχει φυλάξει η αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Ο Θουκυδίδης τον χάραξε σε χάλκινες πλάκες και από εκεί λάμπει πάντοτε, σαν ασπίδα κρεμασμένη στη μετόπη κάποιου ναού:

Ανδρών επιφανών πάσα γη τάφος.

Στη φράση αυτή δεν ανασαίνει ολόκληρη η αθάνατη συνείδηση της Ελλάδας;

Αλλά με τον θάνατο του Περικλή τι απόμεινε από την παλαιά Ελλάδα και τους άνδρες της δράσης που είχε γεννήσει; Μέσα στην Αθήνα μαινόταν οι συγκρούσεις των δημαγωγών. Απ' έξω, οι Λακεδαιμόνιοι εισβολείς πάντοτε προ των πυλών, πόλεμος σε στεριά και θάλασσα, και το χρυσάφι των Περσών που κυκλοφορούσε σαν δηλητήριο για ν' αγοράσει δημαγωγούς και άρχοντες. Ο Αλκιτιάδης είχε διαδεχτεί τον Περικλή στην εύνοια του λαού. Το πρόσωπο αυτό της χρυσής νεολαίας είχε γίνει ο άνθρωπος της ημέρας. Τυχοδιώκτης πολιτικός, δολοπλόκος και μηχανορράφος, έσπρωχνε γελώντας την πατρίδα του στην καταστροφή. Ο Πλάτων το είχε καταλάβει για τα καλά, γιατί αργότερα έδωσε σαν δάσκαλος την ψυχολογική περιγραφή του. Συγκρίνει τη μανιασμένη δίψα του Αλκιτιάδη για εξουσία μ' ένα μεγάλο φτερωτό κηφήνα «που γύρω του πάθη στεφανωμένα με λουλούδια, αρωματισμένα, μεθυσμένα με κρασί και όλες τις ξέφρενες ηδονές που ακολουθούν, τον τρέφουν, τον μεγαλώνουν για να τον οπλίσουν στο τέλος με το κεντρί της φιλοδοξίας. Τότε, αυτός ο τύραννος της ψυχής, που τον συνοδεύει η τρέλα, κινείται με μανία, σκοτώνοντας όσες τιμές σκέψεις και αισθήματα βρει μπροστά του».

Οι ουρανοί των Αθηνών λοιπόν ήταν αρκετά σκοτεινοί στα χρόνια του Πλάτωνα. Στα είκοσι πέντε χρόνια του έγινε μάρτυρας της κατάληψης των Αθηνών από τους Σπαρτιάτες μετά από την καταστροφή στους Αιγός Ποταμούς. Είδε τον Λύσανδρο να μπαίνει στην πόλη του. Αυτό σήμαινε το τέλος της αθηναϊκής ανεξαρτησίας. Είδε τα μακρά τείχη που είχε χτίσει ο Θεμιστοκλής να γκρεμίζονται υπό τους ήχους πανηγυρικής μουσικής, και τον θριαμβευτή εχθρό να χορεύει στα ερείπια της πατρίδας του. Ύστερα ήρθαν οι Τριάκοντα τύραννοι με τις προγραφές τους.

Οι εικόνες αυτές σκίασαν τη νεανική ψυχή του Πλάτωνα, αλλά δεν μπόρεσαν να την ταραξούν. Η ψυχή αυτή ήταν τόσο γλυκιά και διαυγής όσο και ο θόλος του ουρανού πάνω από την Ακρόπολη. Ο Πλάτων ήταν ψηλός νέος, με πλατιούς ώμους, σοβαρός, λιγομίλητος, σχεδόν σιωπηλός. Όταν όμως μιλούσε, βαθιά αισθαντικότητα και γλυκύτητα έβγαине από τα λόγια του. Ίπποτα υπερβολικό σ' αυτόν. Ίπποτα απύ. Τα χαρίσματα ήταν, θα 'λεγες, κρυμμένα στην ανώτερη αρμονία του είναι του. Ανάλαφρη χάρη και έμφυτη μετριοπάθεια έκρυβαν τον σοβαρό χαρακτήρα του. Βαθιά τρυφερότητα έκρυβε σαν πέπλο τη σταθερότητά του. Η αρετή σ' αυτόν ντυνόταν στο χαμόγελο και η ευχαρίστηση στην αγνότητα. Το κυρίαρχο όμως χαρακτηριστικό, το μοναδικό της ψυχής αυτής, ήταν ότι έμοιαζε σαν να 'χε κλείσει κάποια μυστηριώδη συμφωνία με την Αιωνιότητα. Πραγματικά, καθετί αιώνιο έμοιαζε να παίρνει ζωή στα μάτια του. Αντίθετα, τα πρόσκαιρα τα προσπερνούσε, σαν πράγματα χωρίς ιδιαίτερη σημασία, σαν μάταιες αντανakλάσεις κάποιου βαθιού καθρέφτη. Πίσω από τις ορατές μορφές που μεταβάλλονταν ατελείς στον κόσμο των όντων, του παρουσιάζονταν μορφές αόρατες, τέλειες, για πάντα ακτινοβόλες, μορφές αυτών των ίδιων όντων που βλέπει το πνεύμα και που είναι τα αιώνια πρότυπά τους.

Ο νεαρός Πλάτων, χωρίς ακόμη να έχει διατυπώσει τη θεωρία του, μη ξέροντας ακόμα ότι κάποια μέρα θα γινόταν φιλόσοφος, είχε κιόλας συνείδηση της θείας πραγματικότητας της Ιδέας και της πανταχού παρουσίας της. Να γιατί βλέποντας να περνάνε οι γυναίκες, τα νεκρικά άρματα, οι χαρές και οι γιορτές, εκείνος έμοιαζε σαν να κοίταζε κάτι άλλο, λέγοντας με το

δλέμμα: «Γιατί κλαίνει και γιατί φωνάζουν από χαρά; Νομίζουν ότι υπάρχουν, και όμως δεν υπάρχουν. Γιατί δεν μπορώ να συνδεθώ μ' αυτό που γεννιέται και μ' αυτό που πεθαίνει; Γιατί δεν μπορώ ν' αγαπάω παρά το Αόρατο, αυτό που ούτε γεννιέται ούτε πεθαίνει, αλλά που υπάρχει πάντα;».

Ο Έρωτας και η Αρμονία, ιδού το βάθος της ψυχής του Πλάτωνα· αλλά ποιος Έρωτας και ποια Αρμονία; Ο Έρωτας της αιώνιας Αλήθειας και η Αρμονία που αγκαλιάζει το σύμπαν. Όσο πιο μεγάλη είναι μια ψυχή τόσο πιο πολύ καιρό χρειάζεται για να καταλάβει τον εαυτό της. Έτσι, ο πρώτος ενθουσιασμός του τον στρέφει στις τέχνες. Ήταν ευγενικής καταγωγής, αφού ο πατέρας του έλεγε ότι καταγόταν από τον Κόδρο και η μητέρα του από τον Σόλωνα. Η νεότητά του λοιπόν ήταν ενός πλουσιού Αθηναίου, γεμάτη απ' όλη τη χλιδή και τα θέληγτρα μιας παρακμιακής εποχής. Την απολάμβανε χωρίς υπερβολές και σεμνοτυφία, ζώντας όπως οι όμοιοί του, γλεντώντας μια πλούσια κληρονομιά μέσα σε γιορτές, τριγυρισμένος από φίλους. Στον «Φαίδρο» μας περιγράφει τα ερωτικά πάθη πάρα πολύ καλά για να μην έχει δοκιμάσει και ο ίδιος όλες τις εξάρσεις του έρωτα και τις σκληρές του απογοητεύσεις. Σώζεται μονάχα ένας δικός του στίχος, γεμάτος τόσο πάθος όσο εκείνο της Σαλπώς: «Θα 'θελα να 'μουν ουρανός για να είμαι γεμάτος μάτια να σε βλέπω». Ψάχνοντας το Ωραίο, καλλιέργησε κατά σειρά τη μουσική, τη ζωγραφική και την ποίηση. Αυτή η τελευταία φαίνεται ότι ικανοποίησε τις ανάγκες του. Ο Πλάτων έδειχνε θαυμάσια προσαρμοστικότητα σε όλα της τα είδη. Ένωθε με την ίδια ένταση την ερωτική και τη διθυραμβική ποίηση, το έπος, την τραγωδία, ακόμα και την κωμωδία με το πιο λεπτό αττικό της άλας. Τι του έλειπε για να γίνει ένας άλλος Σοφοκλής και να δγάλει το αθηναϊκό θέατρο από την παρακμή; Ένωσε αυτή τη φιλοδοξία, ενώ και οι φίλοι του τον προέτρησαν. Στα είκοσι επτά του είχε γράψει πολλές τραγωδίες κι επρόκειτο να παρουσιάσει την πρώτη του σε δραματικούς αγώνες.

Τότε ο Πλάτων γνώρισε τον Σωκράτη που συζητούσε με τους νέους στους κήπους της Ακαδημίας. Μιλούσαν για το Δίκαιο και το Άδικο, το Ωραίο, το Καλό και το Αληθινό. Ο ποιητής πλησίασε τον φιλόσοφο, τον άκουσε. Ξαναγύρισε την επομένη

και όλες τις υπόλοιπες ημέρες. Σε μερικές βδομάδες μια απόλυτη επανάσταση είχε συντελεστεί στο πνεύμα του. Ο γεμάτος ευτυχία νέος, ο ευφάνταστος ποιητής δεν υπήρχε πια. Ο δρόμος της σκέψης του και ο σκοπός της ζωής του είχαν αλλάξει. Ένας άλλος Πλάτων είχε γεννηθεί μέσα του, κάτω από τα λόγια εκείνου που αποκαλούσε τον εαυτό του «μαιευτήρα των ψυχών». Με τι μάγια αυτός ο αμφισβητίας, που έμοιαζε με σάτυρο, είχε αρπάξει από τις πολυτέλειες, τις ηδονές και την ποίηση τον ωραίο και μεγαλοφυή Πλάτωνα για να τον προσηλυτίσει στη μεγάλη απάρνηση της σοφίας;

Πόσο απλός αλλά και πόσο πρωτότυπος άνθρωπος ήταν αυτός ο Σωκράτης! Γιος μαρμαρά, είχε στα νιάτα του σμιλέψει τις τρεις Χάριτες. Μετά πέταξε τη σμίλη, λέγοντας ότι προτιμούσε να σμιλεύει την ψυχή του παρά το μάρμαρο. Από την ώρα εκείνη αφιέρωσε τη ζωή του στην αναζήτηση της σοφίας. Τον έβλεπαν στα γυμναστήρια, στις δημόσιες πλατείες, στα θέατρα, να μιλάει με νέους, καλλιτέχνες και φιλοσόφους και να ζητάει από τον καθένα τις αιτίες των όσων υποστήριζε. Από μερικά χρόνια νωρίτερα οι σοφιστές είχαν πέσει σαν τις ακρίδες στην Αθήνα. Ο σοφιστής είναι η αντίθετη πλευρά και η ζωντανή άρνηση του φιλοσόφου, όπως ο δημαγωγός είναι η αρνητική πλευρά του πολιτικού, ο υποκριτής του ιερέα, και ο μάγος που ασκεί τη μαύρη μαγεία το αντίθετο του πραγματικού μύστη. Ο τύπος του Έλληνα σοφιστή είναι ο πιο λεπτός, πιο αμφισβητίας, πιο διαβρωτικός απ' όλους τους άλλους. Το είδος αυτό όμως αναφάνεται σε όλους τους πολιτισμούς που παρακμάζουν. Εκεί βρίθουν οι σοφιστές, καθώς τα σκουλήκια στο πτώμα που αποσυντίθεται. Με το όνομα των αθέων, των υλιστών ή των πεσομιστών, οι σοφιστές όλων των εποχών μοιάζουν μεταξύ τους. Αρνούνται πάντοτε τον θεό και την ψυχή, δηλαδή την υπέρτατη Αλήθεια και τη Ζωή. Οι σοφιστές της εποχής του Σωκράτη, οι Γοργίες, οι Πρόδικοι και οι Πρωταγόρες, έλεγαν ότι δεν υπάρχει διαφορά ανάμεσα στην αλήθεια και το ψέμα. Έκαναν ό,τι είναι δυνατόν ν' αποδείξουν ως αληθινή κάθε ιδέα και ταυτόχρονα το αντίθετό της, βεβαιώνοντας ότι δεν υπάρχει άλλη δικαιοσύνη από τη δύναμη, άλλη αλήθεια από την υποκειμενικότητα. Με όλα τούτα, ικανοποιημένοι με τον εαυτό τους, οι ευδαιμονιστές

αυτοί που πληρώνονταν πανάκριβα για τα μαθήματά τους, έσπρωχναν τους νέους στα όργια, τις μηχανορραφίες και την τυραννία.

Ο Σωκράτης πλησίαζε τους σοφιστές με όλη τη φυσική γλυκύτητα, και τη λεπτή του απλότητα, σαν αμόρφωτος που ήθελε και αυτός ν' ακούσει. Το μάτι του έλαμπε από εξυπνάδα και καλοσύνη. Μετά, από ερώτηση σε ερώτηση, τους έσπρωχνε να πουν το αντίθετο από εκείνο που υποστήριζαν στην αρχή και να παραδεχτούν τελικά ότι δεν ήξεραν ούτε για τι πράγμα μιλούσαν. Έδειχνε τέλος ο Σωκράτης πως οι σοφιστές αγνοούσαν την αρχή και την αιτία όλων των πραγμάτων, εκείνοι που περηφανεύονταν ότι κατείχαν την παγκόσμια επιστήμη. Αφού λοιπόν τους αποστόμωνε με τον τρόπο αυτό, αντί να θριαμβολογήσει, χαμογελώντας, ευχαριστούσε τους αντιπάλους του που τον δίδαξαν, λέγοντας ότι η παραδοχή της απόλυτης άγνοιας είναι η αρχή της πραγματικής σοφίας.

Τι πίστευε όμως, τι υποστήριζε ο ίδιος ο Σωκράτης; Δεν αρνιόταν τους θεούς. Τους λάτρευε με τον ίδιο τρόπο που το έκαναν και οι συμπολίτες του, λέγοντας όμως πως η φύση τους είναι ακατανόητη και ομολογώντας ότι δεν καταλάβαινε τίποτα από τη φυσική και τη μεταφυσική που μάθαιναν στα σχολεία. Το σημαντικό είναι, έλεγε, να πιστεύει κάποιος στο Δίκαιο και στο Αληθινό και να τα εφαρμόζει στη ζωή του. Τα επιχειρήματά του έπαιρναν δύναμη στο στόμα του, γιατί ο ίδιος έδινε πρώτος το παράδειγμα: άμεμπτος πολίτης, άφοβος στρατιώτης, ακριβοδίκαιος κριτής, πιστός και ανιδιοτελής φίλος, απόλυτος κύριος των παθών του.

Έτσι η τακτική της ηθικής αγωγής ποικίλλει ανάλογα με τους καιρούς και τους τόπους. Ο Πυθαγόρας στα μάτια των μαθητών του έκανε την ηθική να κατεβαίνει από τα ύψη της κοσμογονίας. Στην Αθήνα, στις δημόσιες πλατείες, ανάμεσα στους Γοργίες και τους Κλέωνες, ο Σωκράτης μιλούσε για το έμφυτο αίσθημα του Δικαίου και του Αληθινού, για την ανασυγκρότηση του κόσμου και της κλονισμένης πολιτείας. Και οι δυο τους, ο ένας με την κατιούσα και ο άλλος με την ανιούσα, κήρυσσαν την ίδια αλήθεια. Ο Πυθαγόρας αντιπροσωπεύει τις αρχές και τη μέθοδο της υψηλότερης μύησης. Ο Σωκράτης αναγγέλλει την

εποχή της ανοιχτής επιστήμης. Για να μην αρνηθεί τον εκλαϊκευτικό ρόλο του, αρνήθηκε να μνηθεί στα Ελευσίνα μυστήρια. Αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι κατείχε λιγότερο την πραγματική έννοια και την πίστη της ολοκληρωτικής αλήθειας που διδασκαν τα μεγάλα μυστήρια. Όταν μιλούσε γι' αυτά, ο καλός, ο πνευματικός Σωκράτης άλλαξε πρόσωπο, σαν Φαύνος που κυριεύεται από θεϊκό πνεύμα. Το μάτι του άστραφτε, μια ακτίνα περνούσε από το φαλακρό κεφάλι του και από το στόμα του μια από τις απλές εκείνες φράσεις του, που φώτιζαν τα πράγματα στο βάθος τους.

Γιατί ο Πλάτων ένωσε να έλκεται έτσι από τον άνθρωπο αυτόν; Βλέποντάς τον κατάλαβε την υπεροχή του Καλού πάνω στο Ωραιο. Γιατί το Ωραιο δεν πραγματώνει το Αληθινό παρά μέσω του αντικατοπτρισμού της Τέχνης, ενώ το Καλό ολοκληρώνεται στο βάθος των ψυχών. Η όψη ενός αληθινού δικαίου έκανε στα μάτια του Πλάτωνα να χλομιάσει η θαμβωτική ομορφιά της ορατής τέχνης, για να την αντικαταστήσει ένα πιο θεϊκό όνειρο.

Ο άνθρωπος αυτός του έδειξε την κατωτερότητα της ομορφιάς και της δόξας, όπως τις είχε συλλάβει μέχρι τότε, μπροστά στην ομορφιά και τη δόξα της δρώσης ψυχής που έλκει άλλες ψυχές προς την αλήθεια, ενώ η μεγαλοπρέπεια της Τέχνης δεν καταφέρνει παρά να καθρεφτίσει για μια στιγμή κάποιαν απατηλή και κρυμμένη κάτω από ένα παραπλανητικό πέπλο αλήθεια. Αυτή η αιώνια, ακτινοβόλα Αλήθεια που είναι η «Αίγλη του Αληθούς» σκότωσε την απατηλή και μεταβλητή αλήθεια στην ψυχή του Πλάτωνα. Να λοιπόν γιατί ο Πλάτων, ξεχνώντας και αφήνοντας πίσω του ό,τι είχε ίσαμε τότε αγαπήσει, δόθηκε στον Σωκράτη, στο άνθος της νιότης του, με όλη την ποίηση της ψυχής του. Μεγάλη νίκη της Αλήθειας πάνω στην Ομορφιά, που είχε και αυτή αμέτρητες συνέπειες πάνω στην ιστορία του ανθρώπινου πνεύματος.

Εν τω μεταξύ οι φίλοι του Πλάτωνα περίμεναν να ξεκινήσει τη σταδιοδρομία του ως δραματικός ποιητής. Τους κάλεσε στο σπίτι του για τη στιγμή που διάλεξε για κάτι τέτοιο. Συνηθίζοταν δέβαια να γίνεται η γιορτή μετά τους δραματικούς αγώνες, αφού κάποιος είχε πάρει το βραβείο κι είχε στεφτεί νικητής.

Κανείς όμως δεν αρνιόταν πρόσκληση στο πλούσιο σπίτι όπου οι Μούσες και οι Χάριτες συναντιούνταν με τον Έρωτα. Από καιρό το σπίτι του ήταν ο τόπος συνάντησης των κομψευόμενων Αθηναίων. Ο Πλάτων ξόδεψε για τη γιορτή αυτή μια περιουσία. Νέοι με δάδες φώτιζαν τους καλεσμένους του. Οι τρεις ωραιότερες εταίρες της Αθήνας ήταν εκεί. Η γιορτή βάσταξε όλη τη νύχτα. Έψαλλαν ύμνους στον Έρωτα και τον Βάκχο και, μετά τον χορό και τις μουσικές των αυλητριδών, παρακάλεσαν τον Πλάτωνα ν' απαγγείλει ο ίδιος έναν από τους διθυράμβους του. Σηκώθηκε τότε και απάντησε: «Το γλέντι αυτό είναι το τελευταίο μας. Από σήμερα αφήνω τις ηδονές της ζωής για ν' αφιερωθώ στην αναζήτηση της αλήθειας και στη διδασκαλία του Σωκράτη. Μάθετέ το όλοι. Εγκαταλείπω ακόμη και την ποίηση, γιατί είδα την αδυναμία της να εκφράσει την αλήθεια που αναζητώ. Δεν θα ξαναγράψω πια ούτε έναν στίχο, και μπροστά σας θα κάψω όσους έχω φτιάξει μέχρι τώρα». Φωνές διαμαρτυρίας σηκώθηκαν από τους συνδαιτυμόνες. Με τα πρόσωπά τους ξαναμμένα από το κρασί και τα χαρούμενα αστεία του τραπεζιού, άλλοι φώναζαν εκδηλώνοντας την έκπληξη και άλλοι την αγανάκτησή τους. Ακούστηκαν και μερικά γέλια δυσπιστίας και περιφρόνησης από τους κομψευόμενους και τους σοφιστές. Το σχέδιο του Πλάτωνα το είπαν τρέλα και ιεροσυλία. Τον προέτρεπαν ν' αρνηθεί όσα είπε. Αλλά εκείνος επέμενε στην απόφασή του χωρίς την παραμικρή υπαναχώρηση, με βεβαιότητα γεμάτη ηρεμία από την ειλημμένη του απόφαση. Τέλειωσε τα λόγια του ως εξής: «Ευχαριστώ όλους εσάς που θελήσατε να πάρετε μέρος σ' αυτή τη γιορτή αποχωρισμού. Δεν θα κρατήσω κοντά μου παρά όσους θα θελήσουν να μοιραστούν τη νέα ζωή. Οι φίλοι του Σωκράτη θα 'ναι από τώρα κι ύστερα οι μοναδικοί μου φίλοι». Τα λόγια του έδωσαν στα πρόσωπα των παρευρισκομένων αμήχανη και λυπημένη έκφραση. Οι εταίρες παίρνοντας τα φορεία τους να φύγουν κοίταζαν πεισματωμένες τον οικοδεσπότη, ενώ οι κομψευόμενοι και οι σοφιστές έφευγαν αφήνοντας πίσω τους ειρωνείες και αστεία: «Χαίρε Πλάτων! Ευτυχισμένος να είσαι! Θα μας ξανάρθεις! Χαίρε!». Μονάχα δύο σοβαροί νέοι έμειναν τελικά κοντά του. Παίρνοντας τους πιστούς του φίλους από το χέρι, ο Πλάτων άφησε τους μισογεμά-

τους με κρασί αμφορείς, τα μισοξεφυλλισμένα τριαντάφυλλα, τους πεταμένους αυλούς και τις λύρες μαζί με τα γεμάτα ακόμα κύπελλα, και τους οδήγησε στο εσωτερικό μέρος του σπιτιού. Είδαν εκεί, σ' ένα μικρό θωμό, τυλιγμένους, μια μικρή πυραμίδα από παπύρους. Ήταν όλα τα ποιήματα του Πλάτωνα. Αυτός πήρε μια δάδα και τους έβαλε φωτιά λέγοντας: «Ήφαιστε, έλα. Ο Πλάτων έχει την ανάγκη σου».

Όταν έσβησε η φωτιά, οι δυο φίλοι δάκρυσαν και αποχαιρέτησαν σιωπηλοί τον μελλοντικό τους δάσκαλο. Αλλά ο Πλάτων, μόνος του πια, δεν έκλαιγε. Βαθιά ειρήνη και ηρεμία τον είχε κυριεύσει. Σκεφτόταν τον Σωκράτη που θα πήγαινε να θρει. Η αυγή που γεννιόταν φώτιζε τις στέγες των σπιτιών, τις κιονοστοιχίες και τις μετόπες των ναών. Σε λίγο η πρώτη ακτίνα του ήλιου έλαμψε πάνω στην περικεφαλαία της θεάς Αθηνάς στην Ακρόπολη.

*Η μύηση του Πλάτωνα
και η πλατωνική φιλοσοφία*

Τρία χρόνια αφότου ο Πλάτων έγινε μαθητής του Σωκράτη, ο τελευταίος καταδικάστηκε από το δικαστήριο και πέθανε, τριγυρισμένος από τους μαθητές του, πίνοντας το κώνειο. Ελάχιστα ιστορικά γεγονότα προκάλεσαν τόσες συζητήσεις όσο αυτό. Ίσως γιατί πολύ λίγο κατάλαβαν οι άνθρωποι τη σημασία, την έκταση και τις αιτίες του. Σήμερα παραδέχονται ότι το δικαστήριο είχε δίκιο, από την πλευρά του, καταδικάζοντας τον Σωκράτη, που με την άρνησή του στους θεούς υπέσκαπτε τα θεμέλια της Αθηναϊκής δημοκρατίας. Θα δείξουμε παρακάτω ότι η άποψη αυτή περιέχει δυο βαθιά σφάλματα. Ας θυμηθούμε όμως πρώτα αυτό που ο Βίκτορ Κουζέν τόλμησε να γράψει στο εξώφυλλο της «Απολογίας Σωκράτους» στην ωραία μετάφρασή του των Απάντων του Πλάτωνα: «Πρέπει να τ' ομολογήσουμε ότι ο Άνυτος ήταν αξιόλογος πολίτης και το δικαστήριο μετριοπαθές και αμερόληπτο. Αν πρέπει να εκπλαγούμε από κάτι, αυτό είναι ότι ο Σωκράτης δεν καταδικάστηκε νωρίτερα και ότι η πλειοψηφία που τον καταδίκασε δεν ήταν πολύ μεγαλύτερη». Ο φιλόσοφος, υπουργός της δημόσιας εκπαίδευσης, δεν πρόσεξε ότι, αν είχε δίκιο, έπρεπε μαζί με τον Σωκράτη να καταδικαστεί και η φιλοσοφία και η θρησκεία σε δόξα μονάχα της πολιτικής του ψεύδους, της βίας και της αυθαιρεσίας. Γιατί, αν η φιλοσοφία καταστρέφει κατ' ανάγκη τις βάσεις του κοινωνικού καθεστώτος, δεν είναι παρά μια πομπώδης τρέλα. Και αν η θρησκεία δεν μπορεί να επιζεί παρά μόνο εμποδίζοντας την έρευνα της αλήθειας, δεν είναι παρά μακάβρια τυραννία. Ας προσπαθήσουμε να είμαστε πιο δίκαιοι

απέναντι στην ελληνική φιλοσοφία και την ελληνική θρησκεία.

Υπάρχει κάτι καιρίο, που ξέφυγε όμως από τους περισσότερους σύγχρονους ιστορικούς και φιλοσόφους. Στην Ελλάδα οι διώξεις κατά των φιλοσόφων, πολύ σπάνιες άλλωστε, δεν ξεκίνησαν από τους ναούς αλλά από την πολιτική. Ο ελληνικός πολιτισμός δεν γνώρισε τον πόλεμο μεταξύ της θρησκείας και της φιλοσοφίας που χαρακτηρίζει τον δικό μας πολιτισμό, από την εποχή της καταστροφής του εσωτερισμού της χριστιανικής θρησκείας, το δεύτερο αιώνα μ.Χ. και εξής. Ο Θαλής μπορούσε με όλη την ησυχία του να διδάσκει ότι ο κόσμος προέρχεται από τη φωτιά. Ο Αναξαγόρας πάλι έλεγε ότι ο ήλιος είναι μάζα φωτιάς. Ο Δημόκριτος θεωρεί ότι τα πάντα ανάγονται στα άτομα. Κανένας ναός δεν ανησύχησε για όλα τούτα. Γιατί στους ναούς τα ήξεραν. Τόσα και ακόμη περισσότερα. Ήξεραν ακόμη ότι οι δήθεν φιλόσοφοι που αρνούνταν την ύπαρξη των θεών δεν μπορούσαν να τους καταστρέψουν στη συνείδηση του λαού και ότι οι αληθινοί φιλόσοφοι πίστευαν σ' αυτούς με τον τρόπο των μυημένων, βλέποντας στους θεούς τα σύμβολα των μεγάλων κατηγοριών της πνευματικής ιεραρχίας, του Θεού που διαπερνάει τη Φύση, του Αόρατου που κυβερνάει το Ορατό. Η εσωτερική διδασκαλία χρησίμευσε σαν δεσμός ανάμεσα στην αληθινή φιλοσοφία και την αληθινή θρησκεία. Να ποιο ήταν το πρωταρχικό και καθοριστικό γεγονός που εξηγεί απόλυτα τη μυστική συμφωνία που υπάρχει στο βάθος του ελληνικού πολιτισμού.

Ποιος λοιπόν κατηγορήσε τον Σωκράτη; Οι ιερείς της Ελευσίνας, που είχαν καταραστεί τους πρωταίτιους του Πελοποννησιακού πολέμου τινάζοντας τη σκόνη του χιτώνα τους προς τη δύση, δεν είπαν λέξη εναντίον του. Όσο για τον ναό των Δελφών, είχε εκφραστεί με τον ωραιότερο χαρακτηρισμό που μπορεί κανείς να δώσει σ' άνθρωπο γι' αυτόν. Η Πυθία, όταν τη συμβουλευτήκαν γι' αυτό που ο Απόλλων πίστευε για τον Σωκράτη, είπε: «Κανένας άνθρωπος δεν είναι πιο ελεύθερος, πιο δίκαιος, πιο φρόνιμος». Οι δύο βασικές λοιπόν κατηγορίες κατά του Σωκράτη, ότι δεν πίστευε στους θεούς και ότι διέφθειρε τους νέους, δεν ήταν παρά πρόσχημα. Για την πρώτη από αυτές ο κατηγορούμενος έδωσε απάντηση στους δικαστές του: «Πιστεύω στο εσωτερικό μου πνεύμα και κατά συνέπεια πρέπει να

πιστεύω και στους θεούς που είναι τα μεγάλα πνεύματα του σύμπαντος». Γιατί λοιπόν τέτοιο μίσος κατά του φιλοσόφου; Είχε πολεμήσει την αδικία, είχε αποκαλύψει την υποκρισία και είχε δείξει το λάθος που είχαν μέσα τους τόσο μάταιοι ισχυρισμοί. Δεν συγχωρούν όμως εκείνους που τους αποκαλύπτουν. Για τον λόγο ακριβώς αυτό οι άθεοι που έδρευαν στον Άρειο Πάγο, καταδίκασαν τον δίκαιο και αθώο, κατηγορώντας τον για το έγκλημα που έκαναν οι ίδιοι. Στην υπέροχη απολογία του, όπως μας τη δίνει ο Πλάτων, ο Σωκράτης απαντά με εκπληκτική απλότητα: «Οι μάταιες έρευνές μου να βρω φρόνιμους ανθρώπους είναι που ξεσήκωσαν τόσα μίσση εναντίον μου ανάμεσα στους Αθηναίους. Από εκεί προέρχονται όλες οι συκοφαντίες εναντίον μου, γιατί όσοι με ακούν πιστεύουν ότι γνωρίζω όλα εκείνα επάνω στα οποία ξεσκεπάζω την άγνοια των άλλων... Δολοπλόκοι, εμπαθείς και πολυάριθμοι, που μιλάνε για μένα βάσει σχεδίων που έχουν φτιάξει από κοινού, μ' ελκυστική ευγλωττία, σας γεμίζουν τ' αυτιά με ψεύτικες διαδόσεις, συνεχίζοντας το συκοφαντικό τους έργο. Σήμερα με κατηγορούν ο Μέλητος, ο Άνυτος και ο Λύκων. Ο Μέλητος αντιπροσωπεύει τους ποιητές. Ο Άνυτος τους πολιτικούς και τους τεχνίτες και ο Λύκων τους ρήτορες». Ένας ποιητής χωρίς ταλέντο, ένας πλουτοκράτης κακός και φανατικός, ένας ξεδιάντροπος δημαγωγός, κατάφεραν να καταδικαστεί ο άριστος των ανθρώπων.

Ο θάνατος αυτός του έδωσε την αθανασία. Μπόρεσε να πει περήφανα στους δικαστές του: «Πιστεύω στους θεούς περισσότερο από τον καθένα από τους κατηγορούς μου. Έηρθε όμως ο καιρός να χωριστούμε, εγώ για να πεθάνω κι εσείς για να ζήσετε. Ποιος από τους δυο μας έχει καλύτερη μοίρα; Κανένας δεν το ξέρει, εκτός από τον Θεό». Ακριβώς αντί να κλονίσει την πίστη στον Θεό και στην πόλη, ο Σωκράτης έκανε ό,τι μπορούσε για να την ισχυροποιήσει. Θα μπορούσε να είναι το μεγαλύτερο στήριγμα της πατρίδας του, αν αυτή ήξερε να το κατανοήσει. Όπως και ο Ιησούς, ο Σωκράτης πέθανε συγχωρώντας τους δημίους του κι έγινε έτσι για όλη την ανθρωπότητα το πρότυπο του μάρτυρα σοφού, γιατί εκπροσωπεί την οριστική επικράτηση της ατομικής μύησης και της ανοιχτής επιστήμης.

Η τελευταία ώρα του Σωκράτη, που την πέρασε γαλήνιος συζητώντας με τους μαθητές του για την αθανασία της ψυχής, χαρακτήριζε στην καρδιά του Πλάτωνα ως το ωραιότερο θέμα και το μεγαλύτερο μυστήριο. Ήταν η πρώτη του μεγάλη μύηση. Αργότερα, έμελλε να μελετήσει τη φυσική, τη μεταφυσική και άλλες επιστήμες. Έμεινε όμως πάντα μαθητής του Σωκράτη. Μας κληροδότησε τη ζωντανή του εικόνα, βάζοντας στο στόμα του δασκάλου του τους θησαυρούς της δικής του σκέψης. Το λουλουδί αυτό της μετριοφροσύνης τον κάνει πρότυπο μαθητή, όπως ο ενθουσιασμός του τον κάνει τον ποιητή των φιλοσόφων. Παρ' ότι γνωρίζουμε πως έφτιαξε τη σχολή του όταν ήταν πενήντα χρόνων και πως πέθανε στα ογδόντα του, δεν μπορούμε να τον φανταστούμε παρά μονάχα νέο. Γιατί η αιώνια νεότητα είναι η μοίρα των ψυχών εκείνων που με το βάθος της σκέψης τους αγγίζουν τη θεία αθωότητα.

Ο Πλάτων πήρε από τον Σωκράτη τη μεγάλη ώθηση, το ενεργητικό και άρρεν στοιχείο της ζωής του, την πίστη του στη δικαιοσύνη και την αλήθεια. Τη γνώση και την ουσία των ιδεών του την οφείλει στη μύησή του στα Μυστήρια. Η μεγαλοφυΐα του έγκειται στη νέα μορφή, ταυτόχρονα ποιητική και διαλεκτική, που μπόρεσε να τους δώσει. Τη μύηση αυτή δεν την πήρε μονάχα στην Ελευσίνα. Την έψαξε σε όλες τις διαθέσιμες πηγές της αρχαιότητας. Μετά τον θάνατο του Σωκράτη άρχισε να ταξιδεύει. Παρακολούθησε τα μαθήματα πολλών φιλοσόφων στη Μικρά Ασία. Από κει πήγε στην Αίγυπτο, και, ερχόμενος σ' επαφή με τους ιερείς της, πέρασε τα Μυστήρια της Ίσιδος, δεν έφτασε όμως όπως ο Πυθαγόρας τον ανώτατο βαθμό, εκεί που γίνεται κανείς μύστης αποκτώντας πραγματική και άμεση αντίληψη της θείας αλήθειας μαζί με υπερφυσικές από γήινη άποψη ικανότητες. Σταμάτησε στον τρίτο βαθμό, εκεί που αποκτά κανείς απόλυτη διανοητική καθαρότητα και μαζί κυριαρχία της διάνοιας στην ψυχή και το σώμα. Ύστερα πέρασε στην Ιταλία και σχετίστηκε με τους πυθαγορείους, γνωρίζοντας άλλωστε καλά ότι ο Πυθαγόρας υπήρξε ο μεγαλύτερος Έλληνας μυημένος. Αγόρασε, πληρώνοντάς το με χρυσάφι, ένα χειρόγραφο του διδασκάλου. Φτάνοντας έτσι στο βάθος της εσωτερικής παράδοσης του Πυθαγόρα, στην ίδια την πηγή της, δανείστηκε από

τον φιλόσοφο αυτόν τις ιδέες-μητέρες, τον ίδιο τον σκελετό του συστήματός του.

Επιστρέφοντας στην Αθήνα, ο Πλάτων έφτιαξε τη σχολή του, την περίφημη Ακαδημία. Για να συνεχίσει το έργο του Σωκράτη έπρεπε να διαδώσει την αλήθεια. Αλλά ο Πλάτων δεν μπορούσε να διδάξει δημόσια όσα οι πυθαγόρειοι σκέπαζαν με το τριπλό πέπλο της σιωπής. Όρκοι, η φρόνηση, ο ίδιος ο σκοπός του, του το εμπόδιζαν. Είναι η ίδια εσωτερική διδασκαλία που ξαναβρίσκουμε στους διαλόγους του, αλλά κρυμμένη, αλλαγμένη, φορτωμένη με μια αιτιοκρατική διαλεκτική που της φαίνεται σαν ξένο φορτίο, μεταμφιεσμένη η ίδια σε θρύλο, σε μύθο, σε παραβολή. Δεν μας παρουσιάζεται πια εδώ με την επιβλητική ενότητα που της δίνει ο Πυθαγόρας και που προσπαθήσαμε να ξαναζωντανέψουμε, σαν οικοδόμημα στερεό σε αμετακίνητη βάση και με όλα τα μέρη του σφιχτοδεμένα μεταξύ τους, αλλά με αναλυτικά αποσπάσματα. Ο Πλάτων, όπως και ο Σωκράτης, τοποθετεί τον εαυτό του στο ίδιο επίπεδο με τους νέους Αθηναίους, τους κοσμικούς, τους ρήτορες και τους σοφιστές. Εκεί δίνει τη μάχη του και τους νικάει με τα ίδια τους τα όπλα. Η μεγαλοφυΐα του όμως είναι πάντα εκεί. Σε κάθε στιγμή σπάει την αλυσίδα της διαλεκτικής του, για ν' ανέβει σαν αετός στις υπέρτατες αλήθειες που είναι η πραγματική του πατρίδα και το φυσικό του περιβάλλον. Οι διάλογοί του έχουν μοναδική χάρη και πνεύμα: γεύεται κανείς σ' αυτούς, δίπλα στον ενθουσιασμό της Ελευσίνας και των Δελφών, μια θαυμάσια φωτεινότητα, το αττικό άλας, τον αστείσμό του αγαθού ανθρωπάκου Σωκράτη και τη φερωτή ειρωνεία του σοφού.

Τίποτα δεν είναι ευκολότερο από το να βρει κανείς τα διάφορα κομμάτια της εσωτερικής φιλοσοφίας στον Πλάτωνα, καθώς και να παρακολουθήσει τις πηγές απ' όπου τ' άντλησε. Η διδασκαλία του για τις ιδέες-υποδείγματα στον «Φαίδρο», είναι το συμπέρασμα της θεωρίας των ιερών Αριθμών του Πυθαγόρα. Ο «Τίμαιος» δίνει πολύ συγκεχυμένη και θολή ανάλυση της εσωτερικής κοσμογονίας. Όσο για τη θεωρία της ψυχής, για τα ταξίδια και την εξέλιξή της, αυτή διαπερνά ολόκληρο το έργο του Πλάτωνα, αν και πουθενά αλλού δεν δίνεται τόσο καθαρά όσο στο «Συμπόσιον» και στον «Φαίδωνα». Διακρίνουμε την ψυχή,

πίσω από ένα πέπλο, αλλά όμορφη και συγκινητική καθώς λάμπει με τις υπέροχες μορφές της και τη θεϊκή χάρη.

Είδαμε στο προηγούμενο βιβλίο ότι το κλειδί του κόσμου, το μυστικό της σύστασής του βρίσκεται στην αρχή των τριών κόσμων, που αντικατοπτρίζονται με τον μικρόκοσμο και τον μακρόκοσμο στο ανθρώπινο και το θείο πεδίο. Ο Πυθαγόρας είχε εκφράσει με μεγαλειώδη τρόπο τη διδασκαλία αυτή συνοψίζοντας τη στο σύμβολο της ιερής Τετράδας. Η διδασκαλία αυτή του ζωντανού λόγου, αποτελούσε το μέγα απόρρητο, την πηγή της μαγείας, τον αδαμάντινο πύργο των μυστών, το απόρρητο οχυρό πάνω από τον ωκεανό των πραγμάτων. Ο Πλάτων ούτε μπορούσε ούτε ήθελε ν' αποκαλύψει αυτό το απόρρητο στη δημόσια διδασκαλία του.

Πρώτα απ' όλα, ο όρκος των μυστηρίων του έκλεινε το στόμα. Ύστερα, δεν θα τον καταλάβαιναν όλοι. Οι αμόρφωτοι θα θεβήλωναν το θεογονικό μυστήριο που περικλείει τη γένεση των κόσμων. Για να πολεμήσει τη χαλάρωση των ηθών και την αποχαλίνωση της πολιτικής χρειαζόταν κάτι άλλο. Με τη μεγάλη μύηση θα έκλεινε σε λίγο η πύλη στο υπερπέραν, η πύλη αυτή που άλλωστε δεν ανοίγει παρά στους μεγάλους προφήτες, στους σπάνιους αληθινούς μνημένους.

Ο Πλάτων αντικατέστησε τη διδασκαλία των τριών κόσμων με τρεις έννοιες, που, λόγω της έλλειψης οργανωμένης μύησης, έμειναν για δύο χιλιάδες χρόνια σαν τρεις ανοιχτοί δρόμοι για τον υπέρτατο σκοπό. Οι τρεις αυτές έννοιες αναφέρονται τόσο στον ανθρώπινο όσο και στον θεϊκό κόσμο, έχοντας το πλεονέκτημα να τους συνενώσουν, αν και με τρόπο αφηρημένο. Εδώ φαίνεται η εκλαϊκευτική και δημιουργική μεγαλοφυΐα του Πλάτωνα. Έριξε καταρράκτες φωτός στην ανθρωπότητα, θέτοντας στην ίδια ευθεία τις ιδέες του Αληθινού, του Ωραίου και του Καλού. Φωτίζοντάς τες απ' άκρου εις άκρον, έδειξε ότι είναι τρεις ακτίνες που εκπορεύονται από την ίδια πηγή και που στο σημείο της ένωσής τους σχηματίζουν την ίδια την πηγή, δηλαδή τον Θεό.

Αναζητώντας το Καλό, δηλαδή το Δίκαιο, η ψυχή εξαγνίζεται κι ετοιμάζεται να γνωρίσει την Αλήθεια, πρώτη και αναγκαία βαθμίδα για την πρόοδό της. Στη συνέχεια, διευρύνοντας

την ιδέα του Ωραίου, αγγίζει το διανοητικά ωραίο, το νοητό εκείνο φως, μητέρα των πραγμάτων, γένεση των μορφών, την ουσία και το όργανο του Θεού. Βυθιζόμενη στην ψυχή του κόσμου, η ανθρώπινη ψυχή νιώθει να βγάζει φτερά. Ακολουθώντας την ιδέα του Αληθινού, φτάνει την αγνή Ουσία, τις αρχές που κλείνονται στο αγνό πνεύμα. Αναγνωρίζει την αθανασία της λόγω της ταυτότητάς της προς τη θεία αρχή. Τελειότητα, επιφάνια της ψυχής.

Ανοίγοντας αυτούς τους τεράστιους δρόμους στο ανθρώπινο πνεύμα, ο Πλάτων δημιούργησε και καθόρισε, έξω από τα στενά συστήματα και τις επιμέρους θρησκείες, την κατηγορία του ιδεώδους που έμελλε ν' αντικαταστήσει και που αντικαθιστά μέχρι τις μέρες μας την πλήρη και οργανική μύηση. Χάραξε τρεις ιερούς δρόμους που οδηγούν στον Θεό, όπως η ιερή οδός οδηγούσε από την Αθήνα στην Ελευσίνα περνώντας από την πύλη του Κεραμεικού. Έχοντας εισδύσει στο εσωτερικό του ναού με τον Ερμή, τον Ορφέα και τον Πυθαγόρα, κρίνουμε ακόμα καλύτερα την αντοχή και την ομαλότητα των πλατιών αυτών δρόμων που άνοιξε ο θείος μηχανικός, ο Πλάτων. Η γνώση της Μύησης μας δίνει την αιτία και τη δικαίωση της ύπαρξης του ιδεαλισμού.

Ο ιδεαλισμός είναι η δυναμική επιβεβαίωση των θείων αληθειών από την ψυχή που αναρωτιέται στη μοναξιά της και κρίνει τις ουράνιες αλήθειες με τις μύχιές της ικανότητες και τις εσωτερικές της φωνές. Η Μύηση είναι η διείσδυση σ' αυτές τις ίδιες αλήθειες με τη βοήθεια της εμπειρίας της ψυχής, με την άμεση όραση του πνεύματος, με την εσωτερική ανάσταση. Στον υπέρτατο βαθμό της είναι η άμεση επικοινωνία της ψυχής με τον θεϊκό κόσμο.

Το ιδεώδες είναι ηθική, ποίηση, φιλοσοφία. Η Μύηση είναι δράση, οραματισμός, υπέρτατη παρουσία της Αλήθειας. Το ιδεώδες είναι όνειρο και θλίψη της χαμένης πατρίδας. Η μύηση, ο ναός των εκλεκτών, είναι η καθαρή ανάμνησή της, η ίδια της η κατοχή.

Κατασκευάζοντας λοιπόν ο μνημένος Πλάτων την κατηγορία του ιδεώδους, κατασκεύασε ένα καταφύγιο, άνοιξε τον δρόμο της σωτηρίας σε χιλιάδες ψυχές που δεν μπορούν να φτά-

σουν σ' αυτό τον δρόμο της άμεσης μύησης αλλά που εναγώνια ζητούν την αλήθεια. Έκανε έτσι τη φιλοσοφία πρόναο κάποιου μελλοντικού ναού και κάλεσε σ' αυτόν όλους τους καλόπιστους ανθρώπους. Ο ιδεαλισμός των εθνικών ή χριστιανών γιων του μοιάζει θάλαμος αναμονής της μεγάλης μύησης.

Αυτό δίνει εξήγηση στην τεράστια δημοτικότητα και την ακτινοβόλα δύναμη των πλατωνικών θεωριών. Η δύναμή τους βρίσκεται στο εσωτερικό βάθος τους. Να γιατί η Ακαδημία διατηρήθηκε για αιώνες ολόκληρους και προεκτάθηκε στη μεγάλη Αλεξανδρινή σχολή.

Να γιατί οι πρώτοι Πατέρες της Εκκλησίας απέτισαν φόρο τιμής στον Πλάτωνα, και ο άγιος Αυγουστίνος επανέλαβε τα δυο τρίτα των θεωριών του. Δύο χιλιάδες χρόνια πέρασαν από τότε που ο μαθητής του Σωκράτη άφησε την τελευταία του πνοή υπό τη σκιά της Ακροπόλεως. Ο χριστιανισμός, οι εισβολές των βαρβάρων και ο μεσαίωνας πέρασαν από τον κόσμο. Αλλά η αρχαιότητα ξαναγεννιόταν από τη στάχτη της. Στη Φλωρεντία οι Μέντικοι θέλησαν να φτιάξουν μιαν Ακαδημία και κάλεσαν έναν σοφό Έλληνα, εξόριστο από την Κωνσταντινούπολη για να την οργανώσει. Πώς την ονόμασε ο Μαρσίλιο Φιτσίνο; Πλατωνική Ακαδημία.

Σήμερα ακόμα, αφού τόσα φιλοσοφικά συστήματα στηριγμένα το ένα πάνω στ' άλλο έγιναν σκόνη, σήμερα που η επιστήμη ερευνά την ύλη μέχρι τις ύστατες υποδιαίρεσεις και μεταμορφώσεις της για να βρεθεί πάλι μπροστά στο ανεξήγητο και το αόρατο, σήμερα και πάλι ο Πλάτων έρχεται κοντά μας. Πάντα απλός και μετριόφρων, αλλά με την ακτινοβολία της αιώνιας νιότης, μας απλώνει το ιερό κλαδί των Μυστηρίων, κλαδί μυρτιάς, κυπαρισσιού και ναρκίσσου: το λουλούδι της ψυχής που υποσχεται τη θεϊκή αναγέννηση σε μια νέα Ελευσίνα.

Τα Ελευσίνια Μυστήρια

Τα Ελευσίνια Μυστήρια υπήρξαν σε όλη την ελληνική και λατινική αρχαιότητα αντικείμενο ιδιαίτερου σεβασμού. Οι ίδιοι οι συγγραφείς που γελοιοποίησαν τους θρύλους της μυθολογίας δεν τόλμησαν ν' αγγίξουν τις «μεγάλες θεές». Η βασιλεία τους, λιγότερο λαμπρή από τη βασιλεία των Ολυμπίων θεών, αποδείχτηκε πιο σίγουρη και πιο αποτελεσματική. Από αμνημονεύτων χρόνων μια ομάδα Ελλήνων είχε φέρει από την Αίγυπτο τη λατρεία της μεγάλης Ίσιδος στον ήρεμο όρμο της Ελευσίνας και την τελούσε στο όνομα της Δήμητρας ή της παγκόσμιας μητέρας. Έκτοτε η Ελευσίνα έμεινε μητρικό κέντρο. Η Δήμητρα και η κόρη της Περσεφόνη προΐσταντο στα μικρά και τα μεγάλα μυστήρια, απ' όπου και το κύρος τους.

Αν ο λαός σεβόταν στο όνομα της Δήμητρας τη μητέρα γη και τη θεά της γεωργίας, οι μνημένοι έβλεπαν σ' αυτήν το ουράνιο φως, τη μητέρα των ψυχών και τη θεία Διάνοια, μητέρα των κοσμογονικών θεών. Η λατρεία της τελούνταν από ιερείς που ανήκαν στην αρχαιότερη ιερατική οικογένεια της Αττικής. Έλεγαν ότι ήταν γιοι της Σελήνης, δηλαδή ότι γεννήθηκαν για να είναι διάμεσοι Γης και Ουρανού, βγαλμένοι από τη σφαίρα που δρίσκεται η γέφυρα η οποία ενώνει τις δυο περιοχές, απ' όπου ανεβαίνουν και κατεβαίνουν οι ψυχές. Στην αρχή έργο τους ήταν «να υμνούν σ' αυτή την άβυσσο της θλίψης τις απολαύσεις της ουράνιας διαμονής, και να διδάσκουν τους τρόπους για να βρει κανείς τον δρόμο προς αυτές». Από εκεί προέρχεται και το όνομά τους, Ευμολπίδες, δηλαδή «τραγουδιστές χρήσιμων τραγουδιών», που αναζωογονούν ευχάριστα τους ανθρώπους. Οι ιερείς της

Ελευσίνας δίδασκαν πάντα την εσωτερική διδασκαλία που τους ερχόταν από την Αίγυπτο. Μέσα όμως από τους αιώνες την έντυσαν με όλη τη χάρη μιας πλαστικής και θελκτικής μυθολογίας. Με βαθιά και λεπτή τέχνη οι γόητες αυτοί ήξεραν να χρησιμοποιούν τ' ανθρώπινα πάθη για να εκφράσουν ουράνιες ιδέες. Χρησιμοποίησαν την έλξη των αισθήσεων, το μεγαλείο των τελετών και τη γοητεία της τέχνης για να εισαγάγουν την ψυχή σε μια καλύτερη ζωή και το πνεύμα στην κατανόηση των θείων αληθειών. Πουθενά αλλού τα μυστήρια δεν πήραν τόσο ανθρώπινη μορφή, τόσο χρώμα και τόση ζωντάνια. Ο μύθος της Δήμητρας και της Περσεφόνης είναι ο πυρήνας της λατρείας στην Ελευσίνα. Σαν λαμπερή θεωρία ολόκληρη η Ελευσίνα μύηση γυρίζει και αναπτύσσεται γύρω από αυτό τον φωτεινό κύκλο, που στη συμβολική του παράσταση είναι η ιστορία της ψυχής, η κάθοδός της στην ύλη, οι πόνοι της στα ερέθη της λησμονιάς και τέλος η ανάστασή της και η άνοδός της στην ουράνια ζωή. Με άλλα λόγια, είναι το δράμα της πτώσης και της λύτρωσης στην ελληνική του μορφή.

Μπορεί κάποιος να θεβαιώσει ότι για τον μορφωμένο Αθηναίο της εποχής του Πλάτωνα, τα μυστήρια της Ελευσίνας πρόσφεραν το επεξηγηματικό συμπλήρωμα, τη φωτεινή αντιστροφή στις δραματικές παραστάσεις της Αθήνας. Εκεί, στο θέατρο του Διονύσου, μπροστά στο ταραγμένο πλήθος, οι φοβεροί μαγικοί ύμνοι της Μελλομένης θύμιζαν τον γήινο και τυφλωμένο από τα πάθη άνθρωπο, που τον κυνηγούσε η Νέμεση των εγκλημάτων του, ενώ ένιωθε να γονατίζει από μια αδυσώπητη και συχνά ανεξήγητη Μοίρα. Εκεί αντηχούσαν οι αγώνες του Προμηθέα, οι κατάρεις των Ερινύων, η αγωνία του Οιδίποδα και η λύσσα του Ορέστη. Εκεί βασίλευε ο έλεος και ο φόβος. Στην Ελευσίνα, στον περίβολο της Δήμητρας, όλα ησύχαζαν. Ο κύκλος των πραγμάτων πλάταινε για τους μύστες που είχαν αποκτήσει την ενόραση. Η ιστορία της Περσεφόνης-Ψυχής ήταν για καθεμιά ψυχή εκπληκτική αποκάλυψη. Η ζωή έπαιρνε την εξήγησή της σαν εξιλέωση ή σαν δοκιμασία. Από τη μια και από την άλλη πλευρά της γήινης παρουσίας, ο άνθρωπος ανακάλυπτε τις αστερόφωτες ζώνες του παρελθόντος και του θεικού του μέλλοντος. Μετά τους τρόμους του θανάτου, τις ελπίδες, τη

λύτρωση, τα ηλύσια πεδία και μέσ' από τις ορθάνοιχτες πύλες του ναού αντίκριζε τους χορούς των μακάρων, το φως που ανάβρυνε από το υπέροχο υπερπέραν.

Να τι ήταν τα Μυστήρια σε σχέση με την Τραγωδία: το θεϊκό δράμα της ψυχής, που συμπλήρωνε και εξηγούσε το γήινο δράμα του ανθρώπου.

Τα Μικρά Μυστήρια γιορτάζονταν τον Φεβρουάριο, στις Αγρές, μια κωμόπολη κοντά στην Ελευσίνα. Οι υποψήφιοι, που είχαν υποστεί προκαταρκτική εξέταση κι είχαν δώσει απόδειξη της γέννησής τους, της μόρφωσης και της εντιμότητάς τους, γίνονται δεκτοί στον κλειστό περίβολο από τον ιερέα της Ελευσίνας, που ονομαζόταν *ιεροκλήρυξ* και που ήταν ντυμένος σαν τον Εομή, φορώντας στο κεφάλι του τον πέτασο και κρατώντας το κηρύκειο. Ήταν ο οδηγός, ο διάμεσος, ο εξηγητής των μυστηρίων. Οδηγούσε εκείνους που έφταναν μπροστά σ' ένα μικρό ναό με ιωνική κιονοστοιχία αφιερωμένο στην Κόρη, τη μεγάλη παρθένα Περσεφόνη. Το χαριτωμένο ιερό ήταν κρυμμένο στο βάθος μιας ήρεμης κοιλάδας στο μέσο ενός ιερού άλσους ανάμεσα σε ήρεμα πουρνάρια και λεύκες. Έβγαιναν τότε από τον ναό οι ιεροφάντισσες έριες της Περσεφόνης, σκεπασμένες με άσπιλα πέπλα, με γυμνούς βραχιόνες και στεφανωμένες με ναρκίσσους, για να παραταχτούν κατά σειρά στο κεφαλόσκαλο και να ψάλλουν κάποια σοβαρή δωρική μελωδία. Κρατώντας το μέτρο με πλατιές κινήσεις των χεριών τους έψελναν:

«Ω υποψήφιοι των Μυστηρίων, ιδού εσείς στο κατώφλι της Περσεφόνης. Θα σας καταπλήξει ό,τι δείτε. Θα μάθετε πως η παρούσα ζωή σας δεν είναι παρά ένας ιστός συγκεχυμένων και θολών ονείρων. Ο ύπνος που σας περικλείει σε μια ζώνη από σκοτάδια παίρνει τα όνειρα και τις μέρες σας μαζί του, σαν τα ναυάγια που χάνονται από τα μάτια. Πιο πέρα όμως απλώνεται η ζώνη του ανέσπερου φωτός. Είθε η Περσεφόνη να σας σπλαχνιστεί και η ίδια να σας μάθει πώς να διαβείτε το σκοτεινό ποτάμι και πώς να βρείτε την ουράνια Δήμητρα».

Ύστερα η προφήτισσα, κατεβαίνοντας τρία σκαλοπάτια, πρόφερε με βαριά φωνή την κατάρα τούτη:

«Αλλά καταραμένοι να 'ναι εκείνοι που ήρθαν να δεδηλώσουν τα Μυστήρια. Γιατί η θεά τις διεστραμμένες τους καρδιές

θ' ακολουθεί σε όλη τη ζωή τους, και δεν θ' αφήνει τη λεία της ούτε στο βασίλειο των σκιών».

Μετά περνούσαν πολλές ημέρες με καθαρμούς, νηστείες, προσευχές και οδηγίες.

Το δράδυ της τελευταίας ημέρας οι νεοφώτιστοι συγκεντρώνονταν στο ιερότερο μέρος του άλσους για να παραστούν στην αρωπαγή της Περσεφόνης. Η σκηνή διαδραματιζόταν στο ύπαιθρο από τις ιέρειες της θεάς. Η συνήθεια αυτή ανάγεται στα πολύ παλαιά χρόνια, και το βάθος της παράστασης αυτής, η βασική ιδέα, έμεινε πάντα η ίδια παρ' όλες τις αλλαγές της μορφής κατά την πορεία των αιώνων. Στον καιρό του Πλάτωνα, και με την εξέλιξη της τραγωδίας, η αρχαία ιερατική αυστηρότητα είχε δώσει τη θέση της σε μια περισσότερο ανθρώπινη μορφή. Οδηγημένοι από τους ιερείς, οι ποιητές της Ελευσίνας είχαν μετατρέψει τη σκηνή αυτή σ' ένα μικρό δράμα που έπρεπε να εκτυλισσόταν κάπως έτσι:

ΔΗΜΗΤΡΑ: Αγαπημένη κόρη των θεών, σ' αυτή να μείνεις τη σπηλιά ως τον ερχομό μου, κεντώντας μου τον πέπλο. Ο ουρανός είναι πατρίδα σου, και η οικουμένη είναι δική σου. Τους θεούς θωρείς, και στη φωνή σου τρέχουν. Μονάχα τη φωνή του πλανευτή του Έρωτα, με τις ματιές τις πονηρές και τις πλανεύτρες συμβουλές, αυτή να μην ακούσεις. Φυλάξου, από τη σπηλιά μη βγεις, τ' άνθη της γης να μη μαζέψεις. Στο τρομερό και ολέθριο άρωμά τους το ουράνιο φως σου θα χαθεί, και η θύμησή του ακόμα. Κέντα λοιπόν το πέπλο μου, καλότυχη, ως τον ερχομό μου, κι οι νύμφες συντροφιά σου. Τότε κι εγώ με το φιδόσουρτο πύρινο άρμα μου, στις ομορφιές του αιθέρα, πέρα από τον Γαλαξία, μαζί μου θα σε πάρω.

ΠΕΡΣΕΦΟΝΗ: Μητέρα αυστηρή και σεβαστή, σ' αγαπημένο μου το φως που σε ζώνει τ' ορκίζομαι, κι ας με κολάσουν οι θεοί τον όρκο μου αν πατήσω.

(Η Δήμητρα βγαίνει).

ΧΟΡΟΣ ΤΩΝ ΝΥΜΦΩΝ: Περσεφόνη, παρθένα τ' ουρανού μνηστή, συ που μορφές κεντάς θεών στους πέπλους σου, τις μάταιες ονειροφαντασίες, τις λύπες τις αμέτρητες της γης είθε να μη

γνωρίσεις. Η Αλήθεια των αιώνων σου γελάει και ο ουράνιος σύζυγός σου, ο Διόνυσος, σε προσμένει στο Εμπύριο, σαν ήλιος μακρινός που οι αχτίνες του χαϊδεύουν. Ρουφάει την ανάσα του και συ πίνεις το φως του... Είναι γραφτό. Θα ενωθείτε!.. Παρθένα μου, ποια πιο καλότυχη από σε να είναι;..

ΠΕΡΣΕΦΟΝΗ: Σε τούτο το γαλάζιο πέπλο μου, με τις ατέλειωτες πτυχές, κεντώ των όντων κι όλων των πραγμάτων τις αμέτρητες μορφές. Την ιστορία των θεών τελείωσα. Ζωγράφισε η βελόνα μου το φοβερό το Χάος με τις εκατό του κεφαλές και με τα χίλια χέρια, που γέννησε όλους τους θνητούς. Μα κείνους ποιος τους γέννησε; Ο Έρωτας!.. Μου το 'πε ο κύρης των θεών. Και δεν τον έχω δει ποτέ μου... Ποιος τάχα θα μου δείξει τη μορφή του;

ΧΟΡΟΣ ΤΩΝ ΝΥΜΦΩΝ: Να μην τα σκέφτεσαι αυτά, μη μάταια αναρωτιέσαι.

ΠΕΡΣΕΦΟΝΗ: Έρωτα, εσύ ο νεότερος από τους θεούς κι απ' όλους ο πιο γέρος, αστείρευτη κάθε χαράς πηγή και κάθε θλίψης —έτσι σε είπανε σε μένα—, θεέ μου φοβερότατε και άγνωστε μόνε, μόνε που δεν εγνώρισα στους Αθανάτους και που ποθώ να δω, μυστηριώδη Έρωτα! Τι ταραχή, τι ίλιγγο μου φέρνει τ' όνομά σου!

ΧΟΡΟΣ ΤΩΝ ΝΥΜΦΩΝ: Μην ψάχνεις άλλα νά βρεις. Άνθρωποι, ακόμα και θεοί, χαθήκανε τέτοιες αποκοτιές ρωτώντας.

ΠΕΡΣΕΦΟΝΗ: Μην είναι θύμηση; Ή φοβερό προαίσθημα; Το Χάος... οι άνθρωποι... η άδυσσος η σκοτεινή της γέννας, και οι φωνές του τοκετού... ο πόλεμος, το λυσσασμένο μίσος... το χάσμα του θανάτου!.. Τ' ακούω, τα βλέπω όλ' αυτά και με τραβούν κοντά τους. Πρέπει να πάω εκεί να δω. Με σέρνει του έρωτα η φλογισμένη δάδα... Α, χάνομαι, πεθαίνω... Μακριά μου απαίσιω όνειρο!

(Σκεπάζει το πρόσωπό της με τα χέρια και ξεσπάει σε λυγμούς).

ΧΟΡΟΣ ΤΩΝ ΝΥΜΦΩΝ: Παρθένα θεϊκή, όνειρο είναι. Μα θα 'παιρνε σάρκα και οστά, πραγματικότητα σκληρή και αμείλικτη θα γίνει, και ο ουρανός σου θα χαθεί σαν τον καπνό, άμα ενδώσεις στον ένοχό σου πόθο. Άκου της σωτηρίας τα λόγια. Πάρ' το βελόνι σου και ύφαινε το πέπλο, ξεχνώντας τον ξεδιάντροπο κακούργο Έρωτα!

ΠΕΡΣΕΦΟΝΗ (ξεσκεπάζει το πρόσωπό της που 'χει αλλάξει έκφραση και χαμογελάει πίσω από τα δάκρυα): Τρελές που είστε! Κι εγώ η ανόητη. Τα θυμάμαι όλα τώρα. Το είχα ακούσει στα Ολύμπια μυστήρια. Ο Έρωτας είν' ο ωραιότερος θεός, κι από το φτερωτό του άρμα ορίζει την πορεία των θεών, την ένωση της πρώτης ύλης. Αυτός τους τολμηρούς ανθρώπους οδηγάει, τους ήρωες αυτούς τους φέρνει από το Χάος στους Αιθέρες. Τα ξέρει όλα. Σαν την αρχέγονη φωτιά περνάει όλους τους κόσμους, και ολωνών κρατάει τα κλειδιά, και της γης και των ουρανίων. Να τον γνωρίσω θέλω!

ΧΟΡΟΣ ΤΩΝ ΝΥΜΦΩΝ: Δυστυχημένη! Στάσου!

ΕΡΩΤΑΣ (προβάλλει από το δάσος με τη μορφή φτερωτού νέου): Περσεφόνη, με κάλεσες, και να με.

ΠΕΡΣΕΦΟΝΗ (κάθεται): Παμπόνηρο σε λένε, κι όμως το πρόσωπό σου είν' αγνό. Σε λένε παντοδύναμο, και μοιάζεις αδύνατο παιδί. Προδότη σε φωνάζουν, μα όσο τα μάτια σου κοιτώ ανατριγί η καρδιά μου κι εμπιστοσύνη σου 'χω, χαριτωμένε μου μικρέ. Πολύξερο και ικανό σε λένε. Μην τάχα και μπορείς κι εμέ να βοηθήσεις στου πέπλου μου το κέντημα;

ΕΡΩΤΑΣ: Μ' ευχαρίστηση. Ήρθα κιόλας εδώ κοντά, στα πόδια σου πεσομένος. Τι πέπλος θαυμαστός! Και στα γαλάζια μάτια σου μου φαίνεται πως μοιάζει. Και τι μορφές υπέροχες που κέντησες επάνω... Μα πιο θαυμάσια και όμορφη η θεϊκή είν' κεντήστρα, κι ας μην αντίκρισε ποτέ τη θωριά της σε καθρέφτη.

ΠΕΡΣΕΦΟΝΗ: Να δω τον εαυτό μου!.. Μα είναι τούτο δυνατό;
(Κοκκινίζει).

Έλα πες μου. Γνωρίζεις τις μορφές αυτές;

ΕΡΩΤΑΣ: Εγώ αν τις γνωρίζω,.. Η ιστορία των θεών. Αλλά γιατί τελειώνεις με το Χάος; Εκεί αρχίζει η μάχη. Τον πόλεμο γιατί δεν δάζεις των Τιτάνων; Και των θνητών τη γέννηση κι αυτούς τους έρωτές τους;

ΠΕΡΣΕΦΟΝΗ: Τιποτ' άλλο δεν ξέρω και η μνήμη μ' απολείπει.
Θα με βοηθήσεις να μάθω παρακάτω;

ΕΡΩΤΑΣ: Ναι, Περσεφόνη. Αλλά κι εσύ μια χάρη θα μου κάνεις.
Θα 'ρθεις μαζί μου στον αγρό να κόψουμε λουλούδια. Μονάχα ένα, το πιο ωραίο απ' όλα.

ΠΕΡΣΕΦΟΝΗ: Η σοβαρή και φρόνημή μου μάνα μου τ' απαγόρευσε. Να μην ακούσεις τη φωνή του Έρωτα, μου είπε, κι ούτε λουλούδια στους αγρούς μην πας να κόψεις, αλλιώς η πιο δυστυχισμένη θα 'σαι από τους Αθάνατους.

ΕΡΩΤΑΣ: Ξέρω. Δεν θέλει η μάνα σου τα μυστικά της γης και της κόλασης και συ πια να τα μάθεις. Γιατί τα λουλούδια του αγρού μυρίζοντας, όλα με μας θα τα 'ξερες.

ΠΕΡΣΕΦΟΝΗ: Εσύ τα ξέρεις;

ΕΡΩΤΑΣ: Και βέβαια. Κι όπως το βλέπεις νεότερος είμαι κι ελαφρύς. Έχει τρομάρες, στεναγμούς, η άβυσσος, ω θεϊκή μου Κόρη. Μα όποιος δεν πέρασε από τη γη στον Άδη, πώς είναι δυνατό τους ουρανούς να νιώσει;

ΠΕΡΣΕΦΟΝΗ: Πες μου λοιπόν! Πώς γίνεται κι εγώ να τα γνωρίσω; Μπορείς;

ΕΡΩΤΑΣ: Ναι. Κοίτα! (Αγγίζει με την άκρη του τόξου του τη γη και ξεπετιέται ένας μεγάλος νάρκισσος).

ΠΕΡΣΕΦΟΝΗ: Τι όμορφο λουλούδι! Μια θύμηση γεμίζει την καρδιά μου σαν το βλέπω... Κάποτε αποκοιμήθηκα γλυκά στ' αγαπημένο μου άστρο, το λουαμένο αιώνια στου δειλινού το χρυσάφι. Ξυπνώντας, στα βάθη τ' ουρανού είδα ένα πεφταστέρι να τρέχει. Μου φάνηκε σαν τον πυρσό του θείου μου συζύγου, του Διόνυσου, που μου τον τάξανε οι θεοί. Μα τ' άστρο όλο και πέφτει... πέφτει... σβήνει και πεθαίνει. Δεν ξέρω πώς, μα τούτο εδώ το άνθος με το αστέρι εκείνο μοιάζει.

ΕΡΩΤΑΣ: Τη μεταμόρφωση, το δέσιμο όλων των πραγμάτων εγώ είμαι που κάνω, που φτιάχνω το μικρό εικόνα του μεγάλου, που από τα βάθη πλάθω καθρέφτες τ' ουρανού, εγώ είμαι που ενώνω τον Άδη με τον ουρανό στη γη επάνω, εγώ που όλες τις μορφές τις πλάθω μες στου ωκεανού τα βάθη, εγώ... τ' αστέρι σου από την άδυσσο ξανάφερα με τη μορφή του άνθους... για να τ' σγγίξεις, να το μυρίσεις...

ΧΟΡΟΣ ΤΩΝ ΝΥΜΦΩΝ: Πρόσεχε, μήπως παγίδα είναι τούτη η γητεία.

ΠΕΡΣΕΦΟΝΗ: Και πώς το λένε τούτο το λουλούδι;

ΕΡΩΤΑΣ: Οι άνθρωποι Νάρκισσο το 'δγαλαν. Εγώ το λέω Πόθο. Κοίτα πώς σε θωρεί, πώς στρέφει κατά σένα. Τα άσπρα του τα πέταλα σαν ζωντανά, δες, τρέμουν. Απ' τη χρυσή καρδούλα του άρωμα φεύγει ηδονικό. Και σαν το μαγικό λουλούδι φέρεις πιο κοντά σου και το μυρίσεις, θα δεις σε πίνακα πανώριο της άδυσσος τα τέρατα και τους ανθρώπους όλους και της γης τα βάθη. Κρυφό πια τίποτα δεν θα σου είναι.

ΠΕΡΣΕΦΟΝΗ: Ω μαγικό λουλούδι, πώς ριγεί η καρδιά μου στο άρωμά σου! Πώς καιεί τα δάχτυλά μου φωτιά μόλις σ' αγγίξω. Να σε μυρίσω θέλω. Να σε φιλώ, στην καρδιά μου, κι ας πεθάνω.

(Η γη ανοίγει πλάι της. Από το ανοιχτό σκοτεινό χάσμα που ανοίγεται δίπλα της, ξεπροβάλλει αργά η μορφή του Πλούτωνα πάνω σ' άρωμα που το σέρνουν μαύρα άλογα. Τη στιγμή που η

Περσεφόνη κόβει και μυρίζει το λουλούδι, την αρπάζει και την τραβάει πάνω του. Αυτή αντιστέκεται μάταια και φωνάζει. Το άρμα ξεκινάει και εξαφανίζεται. Οι νύμφες σκορπίζουν στο δάσος κλαίγοντας. Ο Έρωτας φεύγει ξεσπώντας σε γέλια).

Η ΦΩΝΗ ΤΗΣ ΠΕΡΣΕΦΟΝΗΣ (κάτω από τη γη): Βοήθεια, μάνα, βοήθεια!

ΕΡΜΗΣ: Εσείς που στα Μυστήρια θέλετε να μπειτε, με τη ζωή σας ακόμα μες στην αμαρτία, αυτή είν' η ιστορία σας. Μέσα στον νου σας βάλτε και φυλάξτε καλά τους λόγους του σοφού Εμπεδοκλή: «Η γέννηση είναι τρομερή καταστροφή, που ζωντανούς φέρνει στον Άδη. Αληθινή κάποτε ζήσατε ζωή, ωσότου, τραηγημένοι, πέσατε στη γήινη άβυσσο, στου σώματος τη φυλακή. Το τώρα είναι όνειρο που σας γεννά η μοίρα. Το χτες και το αύριο υπάρχουν μόνο. Να τα θυμάστε, μάθετε το μέλλον σας».

Με το τέλος της σκηνή είχε βραδιάσει. Πένθιμα δαδιά άναβαν ανάμεσα στα μελανά κυπαρίσσια γύρω από τον μικρό ναό, και οι θεατές απομακρύνονταν σιωπηλοί, ενώ τους ακολουθούσαν οι λυπητερές κραυγές των ιερειών που φώναζαν: «Περσεφόνη! Περσεφόνη!». Τα μικρά μυστήρια τέλειωναν εκεί. Όλοι θα γύριζαν στις καθημερινές τους ασχολίες, όμως ο μεγάλος πέπλος των μυστηρίων είχε απλωθεί μπροστά στα μάτια τους. Ανάμεσα σ' αυτούς και στον εξωτερικό κόσμο απλώνονταν ένα σύννεφο. Την ίδια στιγμή ένα εσωτερικό μάτι άνοιγε στο πνεύμα τους από το οποίο διέκριναν θολά έναν άλλο κόσμο γεμάτο θελκτικές μορφές που κινούνταν στα χάσματα.

Τα μεγάλα μυστήρια που γίνονταν ακριβώς μετά τα μικρά μυστήρια και που ονομάζονταν επίσης ιερά όργια τελούνταν στην Ελευσίνα κάθε πέντε χρόνια. Οι τελετές αυτές, όλες συμβολικές, διαρκούσαν εννέα μέρες. Την όγδοη μοίραζαν στους μύστες τα διακριτικά της μύησης: τον θύρσο κι ένα κάνιστρο που το έλεγαν *κίστη*, στολισμένο με κλαδιά δάφνης. Εκεί ήταν κλεισμένα τα μυστηριακά αντικείμενα που η κατανόησή τους έδινε το μυστικό της ζωής. Το κάνιστρο όμως ήταν προσεκτικά κλεισμέ-

νο, και δεν επιτρεπόταν να το ανοίξουν παρά στο τέλος της μήσης μπροστά στον ιεροφάντη. Ύστερα παραδίνονταν σε μια ξέφρενη χαρά, κουνούσαν τις δάδες τους, τις έδιναν ο ένας στον άλλο κι έβγαζαν φωνές αγαλλίασης. Την ημέρα εκείνη μια συνοδεία έφερε από την Αθήνα στην Ελευσίνα το στεφανωμένο με μυρτιές άγαλμα του Διονύσου, που τον αποκαλούσαν Ίακχο. Ο ερχομός του στην Ελευσίνα ανήγγελλε τη μεγάλη αναγέννηση, γιατί παριστούσε το θεϊκό πνεύμα που διαπερνά τα πάντα, τον αναγεννητή των ψυχών, τον διάμεσο γης και ουρανού.

Τη φορά αυτή έμπαιναν στον ναό από τη μυστική πύλη για να περάσουν εκεί τη νύχτα της μήσης. Από μια πλατιά στοά έμπαιναν στην εσωτερική περίβολο. Εκεί ο κήρυκας απέβαλλε όποιον παρείσακτο κατάφερε τυχόν να μπει μαζί με τους μνημένους, φωνάζοντας «εκάς οι βέβηλοι», δηλαδή «μακριά οι βέβηλοι» και απειλώντας. Από τους μύστες, πάλι, ζητούσε να ορκιστούν, με ποινή θανάτου, ότι δεν θ' αποκάλυπταν τίποτε απ' ό,τι θα έβλεπαν. Πρόσθετε τέλος: «Να που φτάσατε στο καταχθόνιο κατώφλι της Περσεφόνης. Για να καταλάβετε τη μελλοντική σας ζωή και την τωρινή σας κατάσταση πρέπει να περάσετε το βασίλειο του θανάτου. Αυτή είναι η δοκιμασία των μυστών. Πρέπει να μάθετε ν' αψηφάτε τα σκότη για να χαρείτε το φως». Μετά, εκείνοι φορούσαν δέρματα ελαφιών, που συμβόλιζαν την αιματοδαμμένη εικόνα της ψυχής που έχει θυθιστεί στην ενσώματη ζωή. Ύστερα, αφού έσβησαν τις δάδες και τα λυχνάρια, έμπαιναν στον υπόγειο λαβύρινθο.

Οι μύστες προχωρούσαν στην αρχή ψηλαφητά μέσα στο απόλυτο σκοτάδι. Σε λίγο άκουγαν θορύβους, βογκητά και τρομακτικά ουρλιαχτά. Αστραπές και θροντές ξέσοιζαν τα σκοτάδια. Στη λάμψη τους αντίκριζαν θεάματα φοβερά: άλλοτε ένα τέρας, μια χίμαιρα ή ένα δράκο, άλλοτε έναν άνθρωπο κομματισμένο στα νύχια μιας σφίγγας, άλλοτε μια ανθρώπινη νύμφη. Τα φαινόμενα αυτά ήταν τόσο ξαφνικά, ώστε δεν υπήρχε χρόνος να διακρίνουν την τεχνική με την οποία τα έκαναν να παρουσιάζονται, ενώ το απόλυτο σκοτάδι που έπεφτε αμέσως πολλαπλασίαζε τον τρόμο τους. Ο Πλούταρχος λέει ότι ο τρόμος που προξενούσαν ήταν όπως ο επιθανάτιος.

Το πιο περίεργο θέαμα, που άγγιζε σχεδόν τα όρια της μα-

γείας, το αντίκριζαν σε κάποια κρύπτη, όπου ένας Φρύγας ιερέας, ντυμένος με αιαιτικό χιτώνα, στεκόταν μπροστά σε χάλκινη πυροστιά που φώτιζε αμυδρά την αίθουσα με αχνό φως. Με μια κίνηση που δεν σήκωνε αντίρρηση έβαζε όσους έφταναν ως εκεί να καθίσουν κοντά στην είσοδο κι ύστερα έριχνε στις φλόγες ναρκωτικό άρωμα. Η αίθουσα γέμιζε από καπνούς και ανάμεσά τους άρχιζαν να διακρίνονται ανάκατες μορφές ανθρώπων και ζώων. Κάποτε εμφανίζονταν τεράστια φίδια που μεταβάλλονταν σε σειρήνες και χώνονταν στη γη με ατελείωτα κουλουριάσματα. Άλλοτε πάλι ηδονικά λυγισμένα στήθη νυμφών μεταμορφώνονταν σε νυχτερίδες και όμορφα κεφάλια κούρων σε ρύγγη σκυλιών. Κι όλα αυτά τα τέρατα, άλλοτε όμορφα και άλλοτε απαίσια, ρευστά, αέρινα, απατηλά, εξωπραγματικά, που χάνονταν τόσο γρήγορα όσο είχαν παρουσιαστεί, στριφογύριζαν γύρω από τους κατάπληκτους μύστες, τους ζάλιζαν και τους σκέπαζαν σαν για να τους εμποδίσουν τον δρόμο.

Κάποτε, ο ιερέας της Κυβέλης άπλωνε τη μικρή ράβδο του μες στους καπνούς και η δύναμη της θέλησής του που διαχεόταν ολόγυρα έμοιαζε να δίνει στον πολύχρωμο κύκλο παραπαινώσια κίνηση και ανησυχητική ζωτικότητα. «Περάστε», τους έλεγε τότε ο Φρύγας. Οι μύστες σπκώνονταν κι έμπαιναν μέσα στον κύκλο. Τότε οι περισσότεροι ένιωθαν να τους ψηλαφούν και άλλοι να τους αγγίζουν αόρατα χέρια και να τους ρίχνουν καταγής. Μερικοί γύριζαν πίσω γεμάτοι φρίκη και έφευγαν τρέχοντας απ' όπου είχαν έρθει. Μονάχα οι πιο θαρραλέοι έμεναν να περάσουν την ίδια δοκιμασία περισσότερες φορές, γιατί η σταθερή απόφασή τους έσπαγε τη μαγεία. Έφταναν τότε σε μια μεγάλη κυκλική αίθουσα που τη φώτιζαν μικροί λυχνοστάτες. Στο κέντρο, μια μοναδική κολόνα, ένα μπροσύντζινο δέντρο που τα φύλλα του απλώνονταν σε ολόκληρη την οροφή. Στο φύλλωμά του κάθονταν χίμαιρες, γοργόνες, άρπυιες, γλαύκες, σφίγγες, εικόνες που μιλούσαν για όλα τ' ανθρώπινα κακά, για όλους τους δαίμονες που λυσομανούν στη γη. Τα τέρατα αυτά, φτιαγμένα από λαμπερό μέταλλο, κρεμασμένα στα κλαδιά, έμοιαζαν να παραμονεύουν τη λεία τους. Κάτω από το δέντρο ήταν καθισμένος σε μεγαλόπρεπο θρόνο ο Πλούτων-'Αδωνις ντυμένος με πορφύρα. Στα πόδια του ήταν ριγμένη μια νεβρίδα και στα χέρια

του κρατούσε τρίαίνα. Το μέτωπό του ήταν σκυθρωπό. Δίπλα στον αγέλαστο βασιλιά του Άδη, η γυναίκα του, η μεγάλη, η λυγερή Περσεφόνη.

Οι μύστες αναγνώριζαν στα χαρακτηριστικά της την ιεροφάντισσα που είχαν κιόλας δει στα μικρά μυστήρια. Είναι πάντα πανέμορφη, ομορφότερη ίσως στη μελαγχολία της αλλά αλλαγμένη· φοράει το χρυσό της διάδημα! Δεν είναι πια η παρθένα της σπηλιάς. Τώρα γνωρίζει τη ζωή εδώ κάτω και υποφέρει. Βασιλεύει στις υποχθόνιες δυνάμεις και είναι κυρία ανάμεσα στους νεκρούς, αλλά μένει πάντα ξένη στο βασίλειό της. Χλομό χαμόγελο φωτίζει το πρόσωπό της που είναι άσπρο στη σκιά του Άδη. Στο χαμόγελο αυτό υπάρχει η επιστήμη του Καλού και του Κακού, η ανεξήγητη γλυκύτητα που δίνει ο βουβός πόνος της ζωής. Ο πόνος διδάσκει τον οίκτο. Δέχεται με βλέμμα συμπάθειας τους μύστες που φτάνουν κοντά της και αποθέτουν στα πόδια της τα ναρκισσένια στεφάνια τους. Και στο βλέμμα της λάμπει στιγμιαία μια μικρή φλόγα που πεθαίνει αμέσως σαν χαμένη ελπίδα, μακρινή θύμηση του ουρανού!

Ξαφνικά, στην άκρη μιας ανηφορικής σήραγγας λάμπουν πυρσοί και μια φωνή σαν σάλπιγγα αντηχεί: «Προφτάστε, μύστες! Ο Ίακχος ξαναγύρισε. Η Δήμητρα περιμένει την κόρη της. Ευοί!». Οι αντίλαλοι του υπογείου ξαναγυρίζουν τις κραυγές. Η Περσεφόνη ανασηκώνεται στον θρόνο της σαν να ξυπνάει απότομα από μακρύ ύπνο με μια αστραπιαία σκέψη που τη διαπερνά ολόκληρη: «Το φως. Μητέρα μου! Ίακχε!». Θέλει να ορμήσει προς τα εκεί, μα ο Άδωνις την κόβει με μια του κίνηση, την κρατάει από τον χιτώνα της. Εκείνη ξαναπέφτει στον θρόνο της σαν νεκρή. Ξαφνικά, σβήνουν όλα τα λυχνάρια και μια φωνή αντηχεί στο σκοτάδι: «Ο θάνατος είναι αναγέννηση!». Οι μύστες τώρα συνωθούνται στη στοά των ηρώων και των ημιθέων προς την έξοδο του υπογείου, όπου τους περιμένουν ο Ερμής και ο δαδούχος. Τους βγάζουν το δέρμα του ελαφιού, τους ραντίζουν με καθαρή ύδωρ και, αφού τους ντύνουν με πάλλευκος λινούς χιτώνες, τους οδηγούν στον κατάφωτο ναό όπου τους περιμένει ο ιεροφάντης, ο μέγας αρχιερέας της Ελευσίνας, γέρος μεγαλοπρεπής, που φορά βασιλική πορφύρα.

Και τώρα ας αφήσουμε να μιλήσει ο Πορφύριος. Να πώς διηγείται την υπέρτατη μύηση των Ελευσινίων:

«Στεφανωμένοι με μυρτιές μπαίνουμε μαζί με τους άλλους μύστες στον πρόναο —ακόμα τυφλοί. Αλλά ο ιεροφάντης, που μας περιμένει μέσα στον ναό, θα μας ανοίξει σε λίγο τα μάτια. Προηγουμένως όμως —τίποτα δεν πρέπει να γίνεται διαστικά— παίρνουμε καθαρισμό στον ιερό ναό. Πατί με χέρια αγνά και αγνή καρδιά μάς καλούν να μπούμε στον ιερό περίβολο. Αφού μας οδηγήσουν μπροστά στον ιεροφάντη, εκείνος μας διαβάζει από ένα πέτρινο βιβλίο πράγματα που δεν πρέπει, επί ποινή θανάτου, ν' αποκαλύψουμε. Ας πούμε μονάχα πως ταιριάζουν με τον τόπο και την περίσταση. Θα γελοούσατε ίσως αν τ' ακούγατε έξω από τον ναό. Εδώ μέσα θα χάνατε κάθε τέτοια όρεξη, ακούγοντας τον γέροντα, γιατί είναι πάντοτε γέροντας, και βλέποντας τα σύμβολα που σας αποκαλύπτει. Και δεν επρόκειτο καθόλου να γελάσετε όταν η ίδια η Δήμητρα επιβεβαιώνει, με τη δική της γλώσσα και τα δικά της σημάδια, με τις απότομες ζωηρές αναλαμπές, τα σύννεφα που σωριάζονται πάνω σ' άλλα, ότι είδαμε και ακούσαμε από τον καθιερωμένο ιερέα της. Τέλος, ένα θαυμαστό φως γεμίζει τον ναό. Αντικρίζουμε τ' αγνά Ηλύσια Πεδία και ακούμε τους χορούς των μακάρων. Δεν είναι λοιπόν με εξωτερικά φαινόμενα ή με κάποια φιλοσοφική διδασκαλία, αλλά στ' αλήθεια και στην πραγματικότητα που ο ιεροφάντης γίνεται δημιουργός και αποκαλύπτει όλα τα πράγματα. Ο Ήλιος είναι ο δαδούχος του, η Σελήνη ο βοηθός του δίπλα στον βωμό και ο Ερμής ο μυστικός του κήρυκας. Η τελευταία λέξη όμως ειπώθηκε: ΚΟΝΞ ΟΜ ΠΑΞ.

Η τελετουργία τέλειωσε, κι εμείς έχουμε γίνει *επόπτες* για πάντα».

Τι έλεγε λοιπόν ο μέγας ιεροφάντης; Τι ήταν τα ιερά του λόγια, η υπέρτατη αυτή αποκάλυψη;

Οι μύστες μάθαιναν ότι η θεϊκή Περσεφόνη που την αντίκρισαν ανάμεσα στους τρόπους και τα μαρτύρια του Άδη, ήταν η εικόνα της ανθρώπινης ψυχής αλυσοδεμένη από την ύλη σε τούτη τη ζωή ή παραδομένη στην άλλη σε χίμαιρες ή και σ' ακόμα χειρότερες ταλαιπωρίες, αν ζώντας ήταν σκλάβος των παθών της. Η γήινη ζωή της είναι εξιλέωση ή δοκιμασία για παλαιότε-

ρες ζωές. Αλλά η ψυχή μπορεί να εξαγνιστεί με την αυτοπειθαρχία και μπορεί να θυμηθεί και να προμαντέψει με τη συντονισμένη προσπάθεια της έμπνευσης, της λογικής και της θέλησης που στην κατοχή τους θα 'ρθει όταν θα περάσει στο απέραντο υπερέραν. Τότε μόνο η Περσεφόνη θα ξαναγίνει αγνή, φωτεινή, η άρρητη Παρθένα που μοιράζει φως και χαρά. Όσο για τη μητέρα της, τη Δήμητρα, ήταν στον συμβολισμό των μυστηρίων η θεϊκή διάνοια και η νοητική αρχή του ανθρώπου που πρέπει να ξαναβρεί την ψυχή του για να φτάσει την τελειότητα.

Αν πρέπει να πιστέψουμε τον Πλάτωνα, τον Ιάμβλιχο, τον Πρόκλο και όλους τους υπόλοιπους αλεξανδρινούς φιλοσόφους, οι εκλεκτότεροι από τους μύστες, την ώρα που ήταν μέσα στον ναό, έβλεπαν οράματα υπέροχου εκστατικού χαρακτήρα.

Αναφερθήκαμε στη μαρτυρία του Πορφύριου. Ας ακούσουμε και τον Πρόκλο:

«Σε όλες τις μύσεις των μυστηρίων, οι θεοί (η λέξη δίνεται εδώ με την έννοια όλων των πνευματικών ταγμάτων) παρουσιάζονται με πολλές μορφές και αναφαίνονται κάτω από μεγάλη ποικιλία σχημάτων. Άλλοτε τους βλέπει κανείς σαν φως χωρίς σχήμα, και άλλοτε το φως αυτό περιβάλλεται ανθρώπινη μορφή. Άλλοτε πάλι παίρνει όψεις διαφορετικές».

Να και η μαρτυρία του Απουλήμιου: «Πλησίασα τα όρια του θανάτου κι έχοντας φτάσει στο κατώφλι της Περσεφόνης ξαναγύρισα, περνώντας ανάμεσα απ' όλα τα στοιχεία (στοιχειακά πνεύματα της γης, του νερού, του αέρα και της φωτιάς). Είδα τον ήλιο να λάμπει μέσα στα βαθιά μεσάνυχτα με φως αστραφτερό, καθώς και τους θεούς του κάτω και του επάνω κόσμου που τους πλησίασα και τους πλήρωσα τον φόρο της ευσεβούς μου λατρείας».

Όσο αόριστες και αν είναι οι παραπάνω μαρτυρίες, είναι φανερό ότι αναφέρονται σε αποκρυφιστικά φαινόμενα. Σύμφωνα με τη διδασκαλία των μυστηρίων, τα εκστατικά οράματα του ναού παράγονταν μέσω του πιο αγνού απ' όλα τα στοιχεία: με το πνευματικό φως που μοιάζει με την ουράνια Ίσιδα. Οι χρησμοί του Ζωροάστρη τ' ονομάζουν «η φύση που μιλάει από μόνη της», δηλαδή το στοιχείο εκείνο με το οποίο ο Μάγος δίνει στιγμιαία και ορατή έκφραση στη σκέψη και ομοίως χρη-

σιμεύει για σώμα και για ρούχο των ψυχών, που είναι οι ωραιότερες σκέψεις του θεού. Γι' αυτό και ο ιεροφάντης, αν είχε τη δύναμη να παραγάγει τέτοια φαινόμενα, να φέρει τους μύστες σ' επαφή με τις ψυχές των ηρώων και των θεών (αγγέλων και αρχαγγέλων), εκείνη τη στιγμή έμοιαζε με τον δημιουργό. Ο δαδούχος έμοιαζε με τον ήλιο, δηλαδή με τον υπερφυσικό φωτοδότη και ο Ερμής έμοιαζε με τον θείο λόγο που είναι ο ερμηνευτής του. Ό,τι και αν ήταν πάντως αυτά τα οράματα, στην αρχαιότητα όλοι συμφωνούσαν για το πόσο υπεράνθρωπη γαλήνη προξενούσαν οι τελευταίες αποκαλύψεις των Ελευσινίων σε όσους τις άκουγαν. Τότε μια άγνωστη ευτυχία, μια υπεράνθρωπη ειρήνη κατέβαινε στις καρδιές των μνημένων. Η ζωή έμοιαζε νικημένη, η ψυχή απελευθερωμένη και ο τρομερός κύκλος των ζωών ολοκληρωμένος. Ξαναβρίσκονταν όλοι με αστραφτερή χαρά και άφατη βεβαιότητα μέσα στον αγνό αιθέρα της παγκόσμιας ψυχής.

Ξαναζήσαμε το δράμα της Ελευσίνας με την εσωτερική και απόκρυφη έννοιά του. Έδειξα τον μίτο που οδηγεί μέσ' από τον λαδύρινο. Έδειξα και τη μεγάλη ενότητα που κυριαρχεί στα πλούτη και στην πλοκή του. Με μια σοφή και κυρίαρχη αρμονία, ένας στενός δεσμός ένωνε τις διάφορες τελετές του θεϊκού δράματος που σχημάτιζαν το ιδεώδες κέντρο, τη φωτεινή εστία αυτών των θρησκευτικών τελετών. Έτσι, οι μνημένοι ταυτίζονταν λίγο λίγο με τη δράση. Από απλοί θεατές γίνονταν ηθοποιοί για ν' αναγνωρίσουν στο τέλος ότι το δράμα της Περσεφόνης ξεδιπλωνόταν μέσα τους. Και τι έκπληξη και τι χαρά σ' αυτή την ανακάλυψη! Αν αγωνίζονταν, αν υπόφεραν όπως κι εκείνη στην παρούσα ζωή, έτρεφαν ακριβώς όπως και η Περσεφόνη την ελπίδα να ξαναβρούν τη θεϊκή ευτυχία, το φως της μεγάλης Διάνοιας. Τα λόγια του ιεροφάντη, οι σκηνές και οι αποκαλύψεις του Ναού, τους έδιναν από τώρα μια γεύση.

Δεν χρειάζεται φυσικά να πούμε ότι καθένας αντιλαμβανόταν όλα αυτά ανάλογα με το επίπεδο της μόρφωσης και της πνευματικής του δύναμης. Γιατί, όπως λέει και ο Πλάτων, και αυτό αληθεύει για όλους τους καιρούς, υπάρχουν πολλοί που κρατάνε τον θύρσο και το ραβδί, λίγοι όμως είναι οι πραγματικοί εμπνευσμένοι. Μετά την εποχή του Αλεξάνδρου, τα Ελευσί-

νια άρχισαν ως ένα βαθμό να σβήνουν από την παγανιστική παρακμή. Το εκπληκτικό βάθος τους όμως τα διέσωσε από τον χαμό που χτύπησε τους άλλους ναούς. Με το βάθος της μυστικής τους διδασκαλίας, με τη λαμπρότητα της σκηνοθεσίας τους, κατάφεραν να διατηρηθούν για τρεις αιώνες αντιμέτωπα με τον χριστιανισμό που ενισχυόταν. Μάζευαν γύρω τους όλους εκείνους τους εκλεκτούς, που, χωρίς ν' αρνιούνται ότι ο Ιησούς υπήρξε εκδήλωση κάποιας ηρωικής και θείας τάξης, δεν ήθελαν όμως να ξεχάσουν, όπως έκανε ήδη η τότε Εκκλησία, την παλαιά επιστήμη και την ιερή διδαχή. Χρειάστηκε ένα διάταγμα του Θεοδοσίου που απαγόρευε τις τελετές του ναού της Ελευσίνας, για να μπει τέλος σ' αυτή τη σεβαστή λατρεία όπου η μαγεία της ελληνικής τέχνης ευχαριστιόταν να ενσωματώνει τα ψηλότερα διδάγματα του Ορφέα, του Πυθαγόρα και του Πλάτωνα.

Σήμερα το άσυλο της αρχαίας Δήμητρας έχει χαθεί χωρίς ίχνη στον σιωπηλό όρμο της Ελευσίνας, και η πεταλούδα, το έντομο της ψυχής που περνάει πάνω από τη θάλασσα τις μέρες της άνοιξης, θυμάται μόνη ότι εδώ άλλοτε η μεγάλη εξόριστη, η ανθρώπινη ψυχή, κάλεσε τους θεούς και αναγνώρισε την αιώνια πατρίδα της.

ΒΙΒΛΙΟ ΟΓΔΟΥ
ΙΗΣΟΥΣ
Η ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

Μη νομίσητε, ότι ήλθον καταλύσαι τον νόμον, ή τους Προφήτας· ουκ ήλθον καταλύσαι, αλλά πληρώσαι.

Ματθ. Ε 16

Το φως εν τω κόσμω ην, και ο κόσμος δι' αυτού εγένετο, και ο κόσμος αυτόν ουκ ήγνω.

Ιωάν. Α 18

Ὡσπερ γαρ η αστραπή εξέρχεται από ανατολών, και φαίνεται έως δυσμών, ούτως έσται και η παρουσία του Υιού του ανθρώπου.

Ματθ. ΚΔ 27

*Η κατάσταση του κόσμου
κατά τη γέννηση του Χριστού*

Έφτασε κάποτε η επίσημη ώρα. Οι ουρανοί του πλανήτη ήταν σκοτεινοί και γεμάτοι από κακά προμηνύματα. Παρ' όλες τις προσπάθειες των μυστών, ο πολυθεϊσμός στην Ασία, την Αφρική και την Ευρώπη δεν οδήγησε παρά στην καταστροφή του πολιτισμού. Δεν θίγει όμως αυτό τη θαυμάσια κοσμογονία του Ορφέα που τόσο υπέροχα είχε τραγουδηθεί, μα που είχε κίολας υποστεί περιορισμούς από τον Όμηρο. Δεν μπορεί να κατηγορήσει κάποιος γι' αυτό παρά την ανθρώπινη φύση, που δεν μπορεί να κρατηθεί για πολύ στο ίδιο διανοητικό ύψος. Για τα μεγάλα πνεύματα της αρχαιότητας, οι θεοί δεν ήταν παρά ποιητικά δοσμένη έκφραση των ιεραρχικά τοποθετημένων φυσικών δυνάμεων, δονούμενη εικόνα του εσωτερικού οργανισμού της, και με την ίδια αυτή έννοια των συμβόλων κοσμικών και ανμιστικών δυνάμεων οι θεοί επιβιώνουν ακατάλυτοι στη συνείδηση της ανθρωπότητας. Στη συνείδηση των μυστών η ποικιλία αυτή των θεών ή δυνάμεων κυριαρχούνταν και διαπερνιόταν από τον υπέρτατο Θεό ή το καθαρό Πνεύμα. Ο βασικός στόχος των ιερών της Μέμφιδας, των Δελφών και της Ελευσίνας ήταν να διδάξουν αυτήν ακριβώς την ενότητα του Θεού με τις θεοσοφικές διδαχές και την ηθική πειθαρχία που την ακολουθεί. Αλλά οι μαθητές του Ορφέα, του Πυθαγόρα και του Πλάτωνα απέτυχαν μπροστά στον εγωισμό των πολιτικών, τη μικροπρέπεια των σοφιστών και τα πάθη του όχλου. Η κοινωνική και πολιτική αποσύνθεση της Ελλάδας ήταν το αποτέλεσμα της θρησκευτικής, ηθικής και φιλοσοφικής αποσύνθεσης. Ο Απόλλων, ο ηλιακός λόγος, η εκδήλωση του υπέρτατου Θεού

και του μεταγίνου κόσμου μέσω της ομορφιάς, της δικαιοσύνης και της μαντικής, σωπαίνει. Δεν υπάρχουν πια ούτε μάντεις ούτε εμπνευσμένοι ούτε πραγματικοί ποιητές· η Αθηνά-Σοφία-Πρόνοια σκεπάζεται με τα πέπλα της και κρύβεται από τα μάτια του λαού της, που μεταμορφώθηκε σε σατύρους που βεβηλώνουν τα μυστήρια, απειλούν τους σοφούς και τους θεούς στο θέατρο του Διονύσου με τις κωμωδίες του Αριστοφάνη. Τα ίδια τα μυστήρια αποσυντίθενται, γιατί στον αυλόγυρο των Ελευσινίων αφήνονται να εισδύσουν συκοφάντες και εταίρες. Όταν η ψυχή πέφτει, η θρησκεία γίνεται ειδωλολατρία. Έτσι, βλέπουμε τον Λουκιανό, το μικρόβιο που γεννιέται στο πτώμα του παγανισμού, να ειρωνεύεται τους μύθους, αφού προηγουμένως ο Καρνεάδης τους χαρακτήρισε ως αντιεπιστημονικούς.

Δεισιδαίμων στη θρησκεία, αγνωστικίστρια στη φιλοσοφία, εγωίστρια και καταλυτική στην πολιτική, μεθυσμένη από αναρχία και μοιραία αφοσιωμένη στην τυραννία: να πώς είχε καταντήσει η θεϊκή Ελλάδα που μετέφερε σ' εμάς την αιγυπτιακή επιστήμη και τα μυστήρια της Ασίας με τις ακατάληπτες μορφές της ομορφιάς που τους έδωσε. Αν υπάρχει κάποιος που να κατάλαβε τι έλειπε από τον αρχαίο κόσμο και να προσπάθησε να τον ανακουφίσει με μια ηρωική και μεγαλοφυή προσπάθεια, αυτός ήταν ο Μέγας Αλέξανδρος. Ο μεγάλος κατακτητής, μνημένος όπως κι ο πατέρας του Φίλιππος στα μυστήρια της Σαμοθράκης, αναδείχτηκε πνευματικό παιδί πολύ περισσότερο του Ορφέα παρά του δασκάλου του Αριστοτέλη. Αναμφίβολα ο Αχιλλέας αυτός της Μακεδονίας, που ρίχτηκε με μια χούφτα Έλληνες στην Ασία για να φτάσει μέχρι τις Ινδίες, ονειρεύτηκε την παγκόσμια αυτοκρατορία, αλλά όχι όπως ο Καίσαρας με την καταπίεση των λαών, τη συντριβή της θρησκείας και της ελεύθερης επιστήμης. Η μεγάλη ιδέα του ήταν η συμφιλίωση της Ασίας και της Ευρώπης μέσω από τη σύνθεση θρησκειών που θα στηριζόταν στην αυθεντία της επιστήμης. Ξεκινώντας από τη σκέψη αυτή, τίμησε την επιστήμη του Αριστοτέλη όπως και την Αθηνά στην Αθήνα, τον Ιεχωβά στην Ιερουσαλήμ, τον Όσιρι και τον Βράχμα των Ινδών, αναγνωρίζοντας σαν πραγματικούς μύσους την ίδια θεότητα και την ίδια σοφία κάτω απ' όλα τα παραπάνω σύμβολα. Πλατιά η αντίληψη και υπέροχη η μαντική

ικανότητα αυτού του νέου Διόνυσου. Το σπαθί του Αλεξάνδρου ήταν η τελευταία αναλαμπή της Ελλάδας του Ορφέα, που φώτισε την Ανατολή και τη Δύση. Ο γιος του Φιλίππου πέθανε μες στο μεθύσι της νίκης και του ονείρου, αφήνοντας τα κομμάτια της αυτοκρατορίας του στους άπληστους στρατηγούς του.

Η σκέψη του όμως δεν πέθανε μαζί του. Ίδρυσε την Αλεξάνδρεια όπου έμελλε να συγχωνευτούν η ανατολική φιλοσοφία, ο ιουδαϊσμός και ο ελληνισμός μαζί με τον αιγυπτιακό εσωτερισμό, περιμένοντας τον λόγο της ανάστασης του Χριστού.

Την ώρα που οι λαοί έβλεπαν τα δίδυμα αστέρια της Ελλάδας, τον Απόλλωνα και την Αθηνά, να δύουν, ένα άλλο ανησυχητικό σημάδι φαινόταν στο στερέωμα: η ρωμαϊκή λύκαινα.

Ποια είναι η καταγωγή της Ρώμης; Η συνωμοσία μιας άπληστης ολιγαρχίας στο όνομα της θάναυσης δύναμης. Η καταπίεση της ανθρώπινης διάνοιας, της θρησκείας, της επιστήμης και της τέχνης από τη θεοποιημένη πολιτική εξουσία. Με άλλα λόγια, το αντίθετο της αλήθειας σύμφωνα με την οποία μια κυβέρνηση δεν έλκει τα δικάια της παρά από τις υπέρτατες αρχές της επιστήμης, της δικαιοσύνης και της οικονομίας. Ολόκληρη η ρωμαϊκή ιστορία είναι τ' αποτελέσματα αυτού του άδικου συμβολαίου, βάσει του οποίου οι συγκλητικοί Πατριικοί κήρυξαν τον πόλεμο πρώτα στην Ιταλία και ύστερα σε ολόκληρο το ανθρώπινο γένος. Διάλεξαν καλά το σύμβολό τους! Η χάλκινη λύκαινα που με ορθωμένο το τρίχωμά της ανασηκώνει το όμοιο με ύαινας κεφάλι της προς το Καπιτώλιο, είναι πιστή εικόνα αυτής της κυβέρνησης, σαν τον δαίμονα που κατείχε μέχρι το βάθος της τη ρωμαϊκή ψυχή.

Στην Ελλάδα, τουλάχιστον, σεβάστηκαν πάντοτε τα ιερά των Δελφών και της Ελευσίνας. Στη Ρώμη, από την αρχή κυνήγησαν την Επιστήμη και την Τέχνη. Η απόπειρα του σοφού Νουμά, του Ετρούσκου μυημένου, απέτυχε μπροστά στις ύποπτες φιλοδοξίες των συγκλητικών Πατρικών. Έφερε μαζί του σιδυλλικά βιβλία που περιείχαν ως ένα βαθμό την επιστήμη του Ερμή. Δημιούργησε δικαστές εκλεγμένους από τον λαό, στον οποίο μοίρασε γαίες. Έχτισε ναό στην Καλή Πίστη και στον Ιανό, το ιδεόγραμμα που συμβολίζει την καθολικότητα του Νόμου. Ο βασιλιάς Νουμάς, που η λαϊκή μνήμη δεν έπαψε ποτέ να λατρεύει,

έμεινε για πάντα στη συνείδηση του λαού σαν εμπνευσμένος από θεϊκό πνεύμα και παρουσιάζεται σαν μια ιστορική παρέμβαση της ιερής επιστήμης στην κυβέρνηση. Δεν αντιπροσωπεύει καθόλου το ρωμαϊκό πνεύμα, αλλά την ετρουσοκική μήση που είχε ακολουθήσει τις ίδιες αρχές με τη Μέμφιδα και τους Δελφούς. Μετά τον Νουμά, η σύγκλητος έκαψε τα σιβυλλικά διδλία, κατέλυσε τους διαιτητικούς θεσμούς και ξαναγύρισε στο δικό της σύστημα, όπου η θρησκεία δεν ήταν παρά όργανο πολιτικής κυριαρχίας. Η Ρώμη έγινε η ύδρα που κατάπινε τους λαούς μαζί με τους θεούς τους. Βαθμηδόν τα έθνη της γης υποτάχτηκαν και συλήθηκαν. Η Μαμερτίνεια φυλακή γέμισε από βασιλιάδες του Βορρά και της Μεσημβρίας. Η Ρώμη, μη ανεχόμενη άλλους ιερείς από τους τσαρλατάνους και τους σκλάβους, δολοφονεί στη Γαλατία, στην Αίγυπτο, στην Ιουδαία και στην Περούσια τους τελευταίους κατόχους της αρχαίας εσωτερικής παράδοσης. Υποκρίνεται ότι λατρεύει τους θεούς, αλλά δεν λατρεύει παρά μόνο τη λύκαινά της. Και τέλος, σε μια ματωμένη ανατολή, γεννιέται ο τελευταίος γιος εκείνης της λύκαινας, που έκλεινε μέσα του ολόκληρο το ρωμαϊκό πνεύμα: Ο Καίσαρας! Η Ρώμη έχει καταπιεί όλους τους λαούς. Ο Καίσαρας, η προσωποποίησή της, καταπίνει όλες τις εξουσίες. Δεν θέλει μονάχα να είναι αυτοκράτορας των εθνών ενώνοντας στην κεφαλή του την τιάρα και το διάδημα, ονομάζεται και μεγάλος ποντίφικας. Μετά τη μάχη της Θάψου, η σύγκλητος του δίνει με την ψήφο της την ηρωική αποθέωση και μετά τη μάχη της Μούνδας αποθέωση θεού, για να μπει τέλος το άγαλμά του σε ειδικό μέρος στο Κυρινάλιο, με ειδικό όμιλο ιερέων που το υπηρετούσαν και που έφεραν το όνομά του: «Ιουλιανοί» ιερείς. Από μια υπέρτατη ειρωνεία και μια υπέρτατη λογική των πραγμάτων, αυτός ο ίδιος ο Καίσαρας που θεοποιείται, αρνείται την αθανασία της ψυχής μέσα στη σύγκλητο. Μήπως χρειάζεται να πει κανείς ότι πια δεν υπήρχε άλλος θεός εκτός από τον Καίσαρα;

Μετά τους Καίσαρες, η Ρώμη, η κληρονόμος της Βαβυλώνας, απλώνει το χέρι της σε ολόκληρο τον κόσμο που γίνεται ρωμαϊκό κράτος. Αλλά αυτό το κράτος τι απόγινε; Πρώτα κατέστρεψε κάθε κοινωνική ζωή. Στρατιωτική δικτατορία στην Ιταλία, ληστρικοί φόροι από τους κυβερνήτες και τους τελώνες

στις επαρχίες. Η κατακτήτρια Ρώμη απλώθηκε σαν βρικόλακας πάνω στα πτώματα των αρχαίων κοινωνιών.

Και τώρα το ρωμαϊκό όργιο μπορεί να παρουσιαστεί στο φως της ημέρας με τις βακχικές διαστροφές του και την αλυσιδα των εγκλημάτων του. Αρχίζει από την ηδονική συνάντηση του Μάρκου Αντώνιου με την Κλεοπάτρα για να καταλήξει στους εκτραηλισμούς της Μεσσαλίνας και τις παρακρούσεις του Νέρωνα. Ξεκινάει με την άσεμνη και δημόσια παρωδία των μυστηρίων και ολοκληρώνεται στο ρωμαϊκό αμφιθέατρο όπου θηρία κατασπαράζουν γυμνές παρθένες, μάρτυρες της πίστης τους, κάτω από τις επευφημίες χιλιάδων θεατών.

Στο διάστημα αυτό, ανάμεσα στους λαούς που είχαν κατακτηθεί από τους Ρωμαίους υπήρχε ένας λαός που αυτοαποκαλούνταν «λαός του Θεού», και που το πνεύμα του ήταν ακριβώς το αντίθετο του ρωμαϊκού. Σε τι οφείλεται ότι ο λαός του Ισραήλ, εξασθενημένος από τις εσωτερικές έριδες, λιωμένος από τα τριακόσια χρόνια σκλαβιάς, κατάφερε να διατηρεί την πίστη του; Γιατί ο λαός αυτός σήκωνε κεφάλι στην ελληνική παρακμή και το ρωμαϊκό όργιο, σαν προφήτης με στάχτη στα μαλλιά και μάτια αστραφτερά από τον φοβερό θυμό του; Πώς τολμούσε να μιλάει στους κυρίους που του πατούσαν τον τράχηλο για κάποιο τελικό θρίαμβό του, όταν η δική του καταστροφή πλησίαζε αναπότρεπτη;. Γιατί μια μεγάλη ιδέα ζούσε μέσα του. Του την είχε εμψύσει ο Μωυσής. Τον καιρό του Ιησού του Ναυή οι δώδεκα φυλές είχαν στήσει στήλη, που πάνω της είχαν χαράξει την ακόλουθη επιγραφή: «Ας είναι αυτό μαρτυρία ανάμεσά μας ότι ο Ιεβέ είναι ο μοναδικός Θεός».

Πώς και γιατί ο νομοθέτης του Ισραήλ είχε κάνει τον μονοθεϊσμό ακρογωνιαίο λίθο της επιστήμης του, του νόμου και της παγκόσμιας θρησκευτικής του αντίληψης, το είδαμε στο βιβλίο για τον Μωυσή. Είχε τη μεγαλοφυΐα ν' αντιληφθεί ότι από τον θρίαμβο της ιδέας αυτής εξαρτιόταν το μέλλον της ανθρωπότητας. Για να τη διαφυλάξει είχε γράψει ένα βιβλίο με ιερογλυφικά, είχε κατασκευάσει μια χρυσή κιβωτό, είχε ξεσηκώσει τον λαό από τη σκόνη των νομάδων της ερήμου. Πάνω στους μάρτυρες της πνευματιστικής ιδέας, ο Μωυσής κάνει να πλανηθεί η φωτιά του ουρανού και να βροντήσει ο κεραυνός. Εναντίον τους

συγκεντρώνονται όχι μόνο οι Μωαβαίοι, οι Φιλισταίοι και οι Αμαληκίτες, αλλά ακόμα και τα πάθη του ίδιου του ιουδαϊκού λαού. Η Βίβλος έπαψε να είναι κατανοητή στο ιερατείο. Εχθροί πήραν την Κιβωτό. Εκατό φορές ο λαός λίγο έλειψε να ξεχάσει την αποστολή του. Γιατί λοιπόν έμεινε παρά ταύτα πιστός; Γιατί η ιδέα του Μωυσή έμεινε χαραγμένη στο μέτωπο και την καρδιά του Ισραήλ με πύρινα γράμματα; Σε ποιους οφείλεται αυτή η μοναδική καρτερικότητα, αυτή η μεγαλειώδης πίστη ανάμεσα στις αντιξοότητες μιας ταραγμένης ιστορίας γεμάτης καταστροφές, πίστη που μόνη αυτή προσέδωσε στο Ισραήλ τη μοναδική του φυσιογνωμία ανάμεσα στους λαούς;

Μπορούμε να δώσουμε αναντίρρητη απάντηση: στους προφήτες και στον προφητικό θεσμό, που ανατρέχει μέχρι την ίδια την εποχή του Μωυσή. Ο εβραϊκός λαός είχε τους *Ναβίμ* του σε όλες τις περιόδους της ιστορίας μέχρι τη διασπορά του. Για πρώτη όμως φορά παρουσιάζεται οργανωμένος ο προφητικός θεσμός την εποχή του Σαμουήλ. Αυτός οργάνωσε τις αδελφότητες των Ναβίμ, τις σχολές αυτές προφητών, την ώρα που γεννιόταν η βασιλεία, ενώ ήδη είχε εκφυλιστεί το ιερατείο. Τους έκανε τους αυστηρούς φύλακες της εσωτερικής παράδοσης και της παγκόσμιας θρησκευτικής σκέψης του Μωυσή, ενάντια στους βασιλιάδες στους οποίους έπρεπε να βαραινεί περισσότερο η ιδέα της πολιτικής και της εθνικής σκοπιμότητας. Στις αδελφότητες αυτές διατηρήθηκαν πράγματι τα κατάλοιπα της επιστήμης του Μωυσή. Η ιερή μουσική με τους τόνους και τη δύναμή της, η απόκρυφη θεραπευτική και η τέχνη της μαντικής που οι μεγάλοι προφήτες ξεδίπλωσαν σε όλη της την έκταση με δύναμη, ύψος και μεγαλειώδη αυταπάρηση.

Η μαντική τέχνη υπήρχε και ασκούσαν με τους πιο διαφορετικούς τρόπους και τα πιο διαφορετικά μέσα απ' όλους τους αρχαίους λαούς. Ο προφητισμός όμως στο Ισραήλ είχε έκταση, ανάταση και αυθεντία τέτοια που μόνο ο μονοθεϊσμός δίνει στην ανθρώπινη ψυχή. Ο προφητισμός, που οι θεολόγοι παρέστησαν σαν την απ' ευθείας επικοινωνία με τον θεό και που η υλιστική φιλοσοφία τον αρνήθηκε σαν απλή δεισιδαιμονία, στην πραγματικότητα είναι απλώς η ανώτερη εκδήλωση των παγκόσμιων νόμων του Πνεύματος.

«Οι γενικές αλήθειες που κυβερνούν τον κόσμο», λέει ο Ewald στο ωραίο βιβλίο του για τους προφήτες, «με άλλα λόγια οι σκέψεις του Θεού, είναι ευμετάβλητες και απρόσβλητες, τελείως ανεξάρτητες από τις διακυμάνσεις των πραγμάτων και από τη θέληση και τις ενέργειες των ανθρώπων. Αρχικά ο άνθρωπος καλείται να έχει μέθεξη σ' αυτές, να τις κατανοήσει και ελεύθερα να τις μετατρέψει σε πράξεις. Έτσι φτάνει στον αληθινά δικό του προορισμό. Αλλά για να κυριαρχήσει στ' αλήθεια ο Λόγος του Πνεύματος στους ανθρώπους με σάρκα και οστά, πρέπει ο άνθρωπος να συγκλονιστεί ως τα κατάβαθμά του από τις μεγάλες αναταραχές της ιστορίας. Τότε η αιώνια αλήθεια αναβλύζει σαν φωτεινό βέλος. Γι' αυτό και επαναλαμβάνεται τόσο συχνά στην Παλαιά Διαθήκη ότι ο Ιεχωβά είναι Θεός ζωντανός. Όταν ο άνθρωπος νιώσει το θείο κάλεσμα, νέα ζωή χτίζεται μέσα του και δεν είναι πια μόνος του, αλλά, επικοινωνώντας συνέχεια με τον Θεό και όλες τις αλήθειες του, είναι έτοιμος πια να βαδίσει από τη μια στην άλλη αλήθεια μέχρι το άπειρο. Στη νέα αυτή ζωή η θέλησή του γίνεται ταυτόσημη με την παγκόσμια σκέψη. Αποκτά συνολική άποψη της σύγχρονης του εποχής και απόλυτη πίστη στην επιτυχία του θείου σχεδίου. Ο άνθρωπος που φτάνει στο σημείο αυτό έχει γίνει προφήτης, νιώθει δηλαδή ακαταμάχητα σπρωγμένος να εκδηλωθεί στους άλλους σαν αντιπρόσωπος του Θεού. Η σκέψη του γίνεται όραση και η ανώτερη αυτή δύναμη που κάνει την αλήθεια ν' αναβλύζει από την ψυχή του, κάποτε σπάζοντάς την, αποτελεί το προφητικό στοιχείο. Οι προφητικές εκδηλώσεις στην ιστορία υπήρξαν κεραυνοί και αστραπές αλήθειας».

Να η πηγή απ' όπου οι γίγαντες που ονομάζονταν Ηλίας, Ησαΐας, Ιεζεκιήλ, Ιερεμίας, άντλησαν τη δύναμή τους. Στα βάθη σπηλαίων ή στα παλάτια βασιλιάδων, ήταν πραγματικά οι φρουροί του Αιώνιου και, όπως λέει ο Ελισαίος στον δάσκαλό του Ηλία, «τα άρματα και οι ιππότες του Ισραήλ». Συχνά με απόλυτη ακρίβεια πρόβλεψαν τον θάνατο βασιλιάδων, την πτώση των βασιλείων τους, τους διαγμούς του ίδιου του Ισραήλ. Κάποτε πάλι έκαναν και λάθη. Η φωτιά της προφητικής δάδας, αν και αναμμένη από τον ήλιο της θείας αλήθειας, κάποτε τρεμοπαίζει στον άνεμο των εθνικών παθών. Ποτέ όμως δεν μετακινήθηκαν

στις ηθικές αλήθειες, στην πραγματική αποστολή του Ισραήλ, στον τελικό θρίαμβο της δικαιοσύνης στην ανθρωπότητα. Σαν αληθινοί μνημένοι κηρύσσουν την περιφρόνηση στους εξωτερικούς λατρευτικούς τύπους, την εγκατάλειψη των αιματηρών θυσιών, τον εξαγνισμό της ψυχής και την αγαθοεργία. Εκεί που είναι αξιοθαύμαστη η προφητική τους δύναμη είναι η τελική επικράτηση του μονοθεϊσμού, ο απελευθερωτικός και ειρηνευτικός του ρόλος ανάμεσα στους λαούς. Η χειρότερη καταστροφή που χτύπησε το έθνος, η κατάκτησή του από τους ξένους και η μετοικεσία Βαβυλώνας, δεν μπόρεσε να κλονίσει αυτή την πίστη. Ας ακούσουμε τι λέει ο Ησαΐας στο διάστημα της εισβολής του Σαναχερίμ:

«Εγώ που κάνω τους άλλους να γεννούν, δεν θα έκανα να γεννήσει η Σιών; λέγει ο Αιώνιος. Θα τον εμπόδιζα εγώ; είτε ο Θεός σου. Χαρείτε μαζί με την Ιερουσαλήμ κι αγαλλιάσετε για χάρη της όσοι την αγαπάτε, και όσοι κλαίτε γι' αυτήν χαρείτε χαρά μεγάλη. Γιατί έτσι λέει ο Αιώνιος: Ιδού, θα κάνω να κυλήσει πάνω της σαν ποτάμι η ειρήνη, και η δόξα των εθνών να την κατακλύσει σαν καταρράκτης· τότε θα θηλάσετε απ' αυτήν και θα σας κρατήσει στα γόνατά της και θα σας χαϊδέψει. Θα σας παρηγορήσω όπως παρηγορεί η μητέρα τα παιδιά της, και θα παρηγορηθείτε στην Ιερουσαλήμ. Βλέποντας τις καρδιές και τα έργα τους έρχομαι να μαζέψω όλα τα έθνη και όλες τις γλώσσες· θα 'ρθουν και θα δουν τη δόξα μου».

Μονάχα σήμερα, μπροστά στον τάφο του Χριστού, αρχίζει το όραμα αυτό να πραγματοποιείται, αλλά ποιος θα μπορούσε ν' αρνηθεί την προφητική αλήθεια του κομματιού αυτού παίρνοντας υπ όψη τον ρόλο του Ισραήλ στην παγκόσμια ιστορία μέχρι σήμερα; Όχι μικρότερη από την πίστη στη μελλοντική δόξα της Ιερουσαλήμ, στο ηθικό της μεγαλείο και στη θρησκευτική της παγκοσμιότητα ήταν η πίστη των προφητών στον Σωτήρα, στον Μεσσία. Όλοι μιλάνε γι' αυτόν. Ο ασύγκριτος Ησαΐας είναι απ' όλους εκείνος που τον περιγράφει καθαρότερα και δυνατότερα με την τολμηρή του γλώσσα:

«Και εξελεύσεται ράβδος εκ της ρίζης Ιεσσαί, και άνθος εκ της ρίζης αναθήσεται. Και αναπαύσεται επ' αυτόν πνεύμα του θεού, πνεύμα σοφίας και συνέσεως, πνεύμα βουλής και ισχύος,

πνεύμα γνώσεως και ευσεβείας· εμπλήσει αυτόν πνεύμα φόβου θεού. Ου κατά τη δόξαν κρινεί ουδέ κατά τη λαλιάν ελέγξει, αλλά κρινεί ταπεινώ κρίσιν και ελέγξει τους ταπεινούς της γης· και πατάξει γην τω λόγω του στόματος αυτού και εν πνεύματι διά χειλέων ανελεύει ασεβή· και έσται δικαιοσύνης εξωσμένος την οσφύν αυτού και αληθεία ειλημένος τας πλευράς».

Στο όραμα αυτό η σκοτεινή ψυχή του προφήτη φωτίζεται και ηρεμεί σαν τον ουρανό μετά την καταιγίδα, στο άκουσμα μιας ουράνιας άρπας, ενώ διαλύονται όλα τα σύννεφα. Γιατί, στ' αλήθεια, το εσωτερικό του μάτι αντικρίζει τώρα την εικόνα του Γαλιλαίου: «Ανηγγείλαμεν εναντίον αυτού ως παιδίον, ως ρίζα εν γη διψώση, ουκ έστιν είδος αυτώ ουδέ δόξα· και είδομεν αυτόν, και ουκ είχεν είδος ουδέ κάλλος· αλλά και το είδος αυτού άτιμον εκλείπον παρά πάντας τους ανθρώπους... — ούτος τας αμαρτίας ημών φέρει και περί ημών οδυνάται, και ημείς ελογοιάμεθα αυτόν είναι εν πόνω και εν πληγή και εν κακώσει —... και αυτός διά το κεκακώσθαι ουκ ανοίγει το στόμα· ως πρόβατον επί σφαγήν ήχθη και ως αμνός εναντίον του κείροντος αυτόν άφωνος ούτως ουκ ανοίγει το στόμα αυτού».

Για οκτώ αιώνες, ανάμεσα στις έριδες και τις εθνικές καταστροφές, ο θροντερός λόγος των προφητών έκανε την εικόνα του Μεσσία να πλανιέται, άλλοτε με τη μορφή του φοβερού εκδικητή και άλλοτε του πολυεύσπλαχνου αγγέλου. Κάτω από την ασυριακή τυραννία, στην εξορία της Βαβυλώνας και την περσική κυριαρχία, η μεσσιανική ιδέα αυξήθηκε στη διάρκεια της βασιλείας των Σελενκιδών και των Μακκαβαίων. Όταν έφτασε η βασιλεία του Ηρώδη και η ρωμαϊκή κατοχή, ο Μεσσίας ζούσε σε όλες τις συνειδήσεις των ανθρώπων. Αν οι προφήτες τον είχαν οραματιστεί σαν τον δίκαιο, τον μάρτυρα, τον πραγματικό γιο του Θεού, ο λαός, πιστός στην ιουδαϊκή ιδέα, τον έβλεπε σαν Δαβίδ, σαν Σολομώντα, έστω και σαν νέο Μακκαβαίο. Αλλά ό,τι και αν ήταν αυτός που θα έκανε να ξαναγεννηθεί η δόξα του Ισραήλ, όλος ο κόσμος τον πίστευε, τον περίμενε, τον καλούσε. Τόση ήταν η δύναμη της προφητικής δράσης.

Έτσι, όπως η ρωμαϊκή ιστορία καταλήγει μοιραία στον

Καίσαρα με τον ενστικτώδη δρόμο και τη διαβολική λογική της Μοίρας, το ίδιο η ιστορία του Ισραήλ οδηγεί στον Χριστό από τον συνειδητό δρόμο και τη θεία λογική της Πρόνοιας που εκδηλώθηκε με τους ορατούς αντιπροσώπους της: τους προφήτες. Το Κακό είναι μοιραία καταδικασμένο ν' αντιφάσκει με τον εαυτό του και ν' αυτοκαταστρέφεται, γιατί είναι παράλογο. Αλλά το Καλό, παρ' όλα τα εμπόδια, γεννάει το φως και την αρμονία με την πάροδο του χρόνου, γιατί είναι η ίδια η γονιμότητα του αληθινού. Από τον θρίαμβό της η Ρώμη οδηγήθηκε στον Καισαρισμό. Από την πτώση του το Ισραήλ έδωσε ζωή στον Μεσσία, δικαιολογώντας τον ποιητή: «Από το ναυάγιο της η ελπίδα γεννάει τα πιο θαυμάσια πράγματα».

Αόριστη προσμονή πλανιόταν πάνω στους λαούς. Μέσ' από τα μεγάλα δεινά της, η ανθρωπότητα ολόκληρη προαισθανόταν τον ερχομό του σωτήρα. Από αιώνες τώρα, οι μυθολογίες ονειρεύονταν τη γέννηση ενός θεϊκού παιδιού. Οι ναοί μίλαγαν γι' αυτό με μυστηριώδες ύφος, οι αστρολόγοι κοίταγαν τ' άστρα για τη γέννησή του και οι οίδυλλες στις εκστάσεις τους προφήτευαν την πτώση των παγανιστικών θεών. Οι μύστες είχαν από παλαιά δηλώσει ότι κάποτε ο κόσμος θα κυβερνιόταν από ένα δικό τους, ένα παιδί του Θεού. Η γη πρόσμενε τη βασιλεία ενός πνευματικού βασιλιά, που θα μπορούσε να καταλάβει τους μικρούς, τους ταπεινούς και τους φτωχούς.

Ο μεγάλος Αισχύλος, γιος ιερέα της Ελευσίνας, παραλίγο να καταδικαστεί σε θάνατο από τους Αθηναίους, γιατί μέσα στο θέατρο, με το στόμα του Προμηθέα, τόλμησε να πει ότι η βασιλεία του Δία-Πεπρωμένου έφτανε στο τέλος της. Τέσσερις αιώνες αργότερα, στη σκιά του θρόνου του Αυγούστου, ο Βιργίλιος αναγγέλλει τη νέα εποχή και ονειρεύεται το υπέρροχο βρέφος.

Πού θα γεννηθεί όμως; Σε ποιαν αστραπή αγάπης θα κατέβει στη γη; Με ποια θαυμαστή αγνότητα και ποια υπεράνθρωπη ενέργεια θα μπορεί να θυμάται τους χαμένους ουρανούς; Και ακόμα περισσότερο με ποια γιγάντια προσπάθεια θα μπορέσει να πετάξει από τη γήινη συνείδησή του και να τραβήξει μαζί του και την ανθρωπότητα ολόκληρη; Κανένας δεν μπορούσε να δώσει απάντηση, αλλά όμως τον περίμεναν. Ο Ηρώδης ο Μέγας, ο Ιδουμαίος σφετεριστής, ο προστατευόμενος του Καίσαρα

Αυγούστου, ψυχομαχούσε μέσα στο παλάτι του, ύστερα από μια σπάταλη και αιματοβαμμένη βασιλεία που είχε σκορπίσει σε όλη την έκταση της Ιουδαίας υπέροχα παλάτια και εκατόμβες θυμάτων. Πέθαινε από μια φοβερή αρρώστια που έκανε το αίμα του ν' αποσυντίθεται, μισημένος απ' όλους και κυνηγημένος από τις τύψεις για τ' αμέτρητα θύματά του που τα φαντάσματά τους τον στοιχειωναν, με πρώτη απ' όλες τις μορφές της ευγενικής Μαριάννας, από τη γενιά των Μακκαβαίων, και τριών από τους ίδιους του τους γιους. Οι επτά γυναίκες του χαρμιού του είχαν δραπετεύσει μπροστά στο βασιλικό αυτό φάντασμα, που, αν και ήταν ακόμη ζωντανό, όμως ανέδιδε οσμή τάφου. Οι ίδιοι οι φρουροί του τον είχαν εγκαταλείψει. Στο προσκέφαλό του έμενε μονάχα η αδελφή του Σαλώμη, η κολασμένη του ψυχή, εκείνη που του είχε εμπνεύσει τα χειρότερα κρίματά του. Με το διάδημα στα μαλλιά, το στήθος σκεπασμένο από πολύτιμα πετράδια και με αγέρωχη στάση, περίμενε την τελευταία πνοή του βασιλιά έτοιμη ν' αρπάξει την εξουσία του.

Έτσι πέθανε ο τελευταίος βασιλιάς των Εβραίων. Την ίδια ακριβώς στιγμή γεννιόταν ο πνευματικός βασιλιάς της ανθρωπότητας, ενώ οι ελάχιστοι πια μνημένοι του Ισραήλ προετοιμάζαν σιωπηλά, με ταπεινότητα και απόλυτη μυστικότητα, τη βασιλεία του.

Η Μαρία - Τα παιδικά χρόνια του Ιησού

Ο Ιωσοιά, που ονομάζουμε Ιησού από το εξελληνισμένο όνομά του, γεννήθηκε πιθανώς στη Ναζαρέτ. Σε κάποια ασήμαντη γωνιά αυτής της γης της Γαλιλαίας πέρασε τα παιδικά του χρόνια, κι εκεί συντελέστηκε το μεγαλύτερο χριστιανικό μυστήριο: η εκδήλωση της ψυχής του Χριστού. Ήταν γιος της Μαριάμ, που την ονομάζουμε Μαρία, γυναίκα του ξυλουργού Ιωσήφ.

Ο θρύλος περιέβαλλε τη γέννηση του Ιησού με πλήθος θαυμάτων. Έστω και αν σ' αυτά περιέχονται πολλές προλήψεις, βρίσκει όμως κανείς ανάμεσά τους και πραγματικότητες του φυσικού κόσμου ελάχιστα γνωστές, γιατί βρίσκονται πάνω από τα όρια της κοινής αντίληψης. Ένα πράγμα φαίνεται να βγαίνει από αυτή τη μυθική ιστορία της Μαρίας, ότι ο Ιησούς ήταν παιδί αφιερωμένο στην προφητική αποστολή του μ' επιθυμία της μητέρας του, πριν από τη γέννησή του.

Το ίδιο αναφέρεται για πολλούς ήρωες και προφήτες της Παλαιάς Διαθήκης. Αυτοί οι γιοι αφιερωμένοι στον Θεό από τη μητέρα τους ονομάζονταν Ναζωραίοι.

Από αυτή την άποψη, είναι ενδιαφέρον να το συνδέσουμε με την ιστορία του Σαμψών και του Σαμουήλ. Ένας άγγελος αναγγέλλει στη μητέρα του Σαμψών ότι θα μείνει έγκυος και θα μεγαλώσει ένα παιδί, που το ξυράφι δεν θα περάσει στο κεφάλι του, «γιατί θα είναι Ναζωραίος από την κοιλιά της μητέρας του και θα είναι αυτός που θ' αρχίσει να ελευθερώνει το Ισραήλ από τους Φιλισταίους».

Η μητέρα του Σαμουήλ ζήτησε μόνη της παιδί από τον Θεό.

Η Άννα, γυναίκα του Ελκανά, ήταν στείρα. Έκανε ευχή και είπε: Αιωνιότητα των σκοτεινών δυνάμεων! Αν δώσεις αρσενικό παιδί στη δούλη σου, θα το δώσω στην Αιωνιότητα για όλες τις ημέρες της ζωής του, και δεν θα περάσει ξυράφι από το κεφάλι του... Τότε ο Ελκανά έσμιξε με τη γυναίκα του... Λίγο καιρό αργότερα, η Άννα, αφού συνέλαβε παιδί, το ονόμασε Σαμουήλ, γιατί εξηγεί το ζήτημα από την Αιωνιότητα. ΣΑΜ-ΟΥ-ΗΛ σημαίνει, κατά τις αρχαίες σημιτικές ρίζες, «Εσωτερική λάμψη του Θεού». Η μητέρα του, αισθανόμενη σαν φωτισμένη από αυτόν που αντιπροσώπευε, θεωρούσε το παιδί σαν το αιθέριο άρωμα του Κυρίου.

Αυτές οι εξηγήσεις είναι πολύ ενδιαφέρουσες, γιατί μας βοηθούν να εισχωρήσουμε στην εσωτερική παράδοση, ζώσα και υπάρχουσα στο Ισραήλ, και μέσω αυτής στην ατόφια έννοια του χριστιανικού θρύλου.

Ο Ελκανά, ο σύζυγος, είναι βέβαια ο επίγειος και κατά σάρκα πατέρας του Σαμουήλ, αλλά η Αιωνιότητα είναι ο σκοτεινός πατέρας του κατά το Πνεύμα. Η απεικονιστική γλώσσα του ιουδαϊκού μονοθεϊσμού αποκαλύπτει εδώ το δόγμα της προϋπαρξης των ψυχών. Η μνημένη γυναίκα κάνει εδώ έκκληση σε μαν άρχουσα ψυχή, για να την πάρει στο πλευρό της και να δώσει στον κόσμο ένα προφήτη. Αυτό το δόγμα, που υπάρχει στους Εβραίους εντελώς καλυμμένο από την επίσημη κουλτούρα τους, αποτελούσε κομμάτι της μυστικής παράδοσης των μνημένων. Υπάρχει στους προφήτες. Ο Ιερεμίας το διακηρύσσει ως εξής: «Ο λόγος του Αιώνιου μου απευθύνθηκε και μου είπε: Προτού ακόμα σε σχηματίσω στην κοιλιά της μητέρας σου, σε είχα ήδη γνωρίσει, προτού ακόμα θγεις από αυτήν, σε αφιέρωσα και σε κατέστησα προφήτη των εθνών».

Ο Ιησούς θα πει το ίδιο στους ταραγμένους Φαρισαίους: «Σας μιλώ αληθινά: προτού υπάρξει ο Αβραάμ, εγώ υπήρχα».

Τι πρέπει να κρατήσουμε απ' όλα αυτά για τη Μαρία, τη μητέρα του Ιησού; Φαίνεται ότι, στα πρώτα χριστιανικά κοινόβια, ο Ιησούς θεωρούνταν γιος της Μαρίας και του Ιωσήφ, αφού ο Ματθαίος μας δίνει το γενεαλογικό δέντρο του Ιωσήφ με σκοπό ν' αποδείξει ότι ο Ιησούς κατάγεται από τον Δαβίδ. Από εκεί έβλεπαν στον Ιησού γιο δοσμένο από τον Αιώνιο στον ίδιο δρό-

μο με τον Σαμουήλ. Αργότερα ο θρύλος, προετοιμασμένος να δείξει την υπερφυσική καταγωγή του Χριστού, έριξε το γαλαζόχρυσο πέπλο: Η ιστορία του Ιωσήφ και της Μαρίας, ο Ευαγγελισμός μέχρι την τεκνοποίηση της Μαρίας. Αν δοκιμάζαμε ν' αποκαλύψουμε την εσωτερική έννοια της εβραϊκής παράδοσης και του χριστιανικού θρύλου, θα λέγαμε: η προνοητική πράξη ή, για να μιλήσουμε καθαρά, το νεύρο του πνευματικού κόσμου, που συντελεί στη γέννηση κάθε ανθρώπου, όποιος και αν είναι, είναι πιο δυνατή και πιο ορατή στη γέννηση όλων των ανθρώπων της ευφυΐας, των οποίων η εμφάνιση δεν εξηγείται πουθενά από τον μοναδικό νόμο του φυσικού αταβισμού. Αυτό το νεύρο φθάνει στη μεγαλύτερη ελαστικότητά του, όταν πρόκειται για προφήτη, από τους προορισμένους ν' αλλάξουν το πρόσωπο του κόσμου.

Η εκλεγμένη για θεία αποστολή ψυχή έρχεται από θείο κόσμο. Έρχεται ελεύθερα, συνειδητά, αλλά, για να εισέλθει στη σκηνή μέσα στην επίγεια ζωή, του πρέπει ένα σκεύος εκλογής, θέλει το κάλεσμα εκλεκτής μητέρας, η οποία, με το κύρος της ηθικής της, με την επιθυμία της ψυχής της και την αγνότητα της ζωής της, προοισθάνεται, έλκει, ενσωματώνει στο αίμα της και τη σάρκα της την ψυχή του λυτρωτή, απεσταλμένου να γίνει στα μάτια των ανθρώπων υιός του Θεού. Αυτή είναι η βαθιά αλήθεια που αποκαλύπτει η αρχαία ιδέα της Παρθένου Μητέρας. Το ινδικό πνεύμα την είχε ήδη εκφράσει στον μύθο του Κρίσνα. Τα Ευαγγέλια του Ματθαίου και του Λουκά την εκφράζουν με ακόμα πιο θαυμαστή απλότητα και ποίηση.

«Για την ψυχή που έρχεται από τον ουρανό, η γέννηση είναι θάνατος», είχε πει ο Εμπεδοκλής, πεντακόσια χρόνια πριν από τον Χριστό. Όσο ανώτερο και αν είναι ένα πνεύμα, απ' ότου ενσωματωθεί στη σάρκα, χάνει περιοδικά την ανάμνηση του παρελθόντος, απ' ότου συλληφθεί μέσα στα οδοντωτά γρανάζια της σωματικής ζωής, η ανάπτυξη της επίγειας συνείδησής του υποβάλλεται στους νόμους του κόσμου που ενσωματώνεται. Πέφτει κάτω από τη δύναμη των στοιχείων. Όσο πιο μακρινή ήταν η καταγωγή του, τόσο πιο μεγάλη θα είναι η προσπάθεια για ν' αποκαλύψει αυτές τις υπνώττους δυνάμεις, αυτά τ' απόκρυφα έμφυτα, και να συνειδητοποιήσει την αποστολή του.

Οι τρυφερές και θατιές ψυχές έχουν ανάγκη από ησυχία και ειρήνη για να εκδηλωθούν.

Ο Ιησούς μεγάλωσε στην ησυχία της Γαλιλαίας. Αυτές οι πρώτες εντυπώσεις ήταν γλυκές, αυστηρές και γαλήνιες. Η γενέτειρα κοιλάδα έμοιαζε σε μια γωνιά ουρανού πεσμένη στις πτυχές του βουνού.

Η κωμόπολη της Ναζαρέτ δεν άλλαξε καθόλου στο πέρασμα των αιώνων. Τα σπίτια της στηριγμένα πάνω στον βράχο μοιάζουν, κατά τα λεγόμενα των ταξιδιωτών, με άσπρους κύβους μοιρασμένους σε ένα δάσος από ροδιές, συκιές και αμπέλια, που διασχίζουν περιστερία με τα μεγάλα φτερουγίσματά τους. Γύρω από αυτή τη φωλιά της φρεσκάδας και της χλόης κυκλοφορεί ο ζωογόνος αέρας του βουνού.

Πάνω από τα υψώματα ανοίγεται ο ελεύθερος και φωτεινός ορίζοντας της Γαλιλαίας. Προσθέστε σε αυτήν τη μεγαλειώδη εικόνα το αυστηρό εσωτερικό μιας ευλαβούς και πατριαρχικής οικογένειας. Η δύναμη της εβραϊκής ανατροφής παρέμενε πάντοτε, στην ενότητα νόμου και πίστης, όπως και με τη δυνατή οργάνωση της οικογένειας, κυριαρχημένη από την εθνική και θρησκευτική ιδέα. Το πατρικό σπίτι ήταν για το παιδί ένα είδος ναού. Στη θέση των γελαστών τοιχογραφιών ζώων και νυμφών που κυριαρχούσαν στο αίθριο των ελληνικών σπιτιών, στα εβραϊκά σπίτια δεν βλέπαμε παρά περικοπές του νόμου και των προφητών, που οι τραχιοί στίχοι τους απλώνονταν πάνω από τις πόρτες και πάνω στους τοίχους με χαλδαϊκούς χαρακτήρες. Αλλά η ένωση του πατέρα και της μητέρας στην αγάπη των παιδιών, ζέσταινε και φώτιζε μια ζωή καθολικά πνευματική. Εκεί ο Ιησούς πήρε την πρώτη του κατήχηση, εκεί από το στόμα του πατέρα και της μητέρας έμαθε αρχικά να γνωρίζει τις Γραφές. Από τα πρώτα χρόνια του, η μεγάλη, η παράξενη αποστολή του λαού του Θεού πέρασε μπροστά από τα μάτια του, με τις περιοδικές γιορτές, που τελούσαν οικογενειακώς με ανάγνωση, τραγούδι και προσευχή.

Στη γιορτή της Σκηνοπηγίας, μια μικρή καλύβα από κλαδιά μυρτιάς και ελιάς τοποθετούνταν στην αυλή ή πάνω στη σκεπή του σπιτιού, ως ενθύμιο του αξέχαστου καιρού των πατριαρχών νομάδων. Ανάβανε το κηροπήγιο με τα επτά κεριά και μετά

άνοιγαν τους παπύρους και διάβαζαν ιερές ιστορίες.

Για την παιδική ψυχή, το Αιώνιο ήταν παρόν όχι μόνο στον έναστρο ουρανό αλλά ακόμη και μέσα σ' αυτό τον λόγο του πατέρα όπως και στη σιωπηλή αγάπη της μητέρας. Έτσι οι μεγάλες ημέρες του Ισραήλ περιέβαλλαν την παιδική ηλικία του Ιησού, ημέρες χαράς και θριάμβου, πένθους και εξοριών, αναρίθμητων θλίψεων και αιώνιας ελπίδας.

Στις φλογερές και δριμυείς ερωτήσεις του παιδιού ο πατέρας σώπαινε. Αλλά η μητέρα ανασηκώνοντας το βλέμμα Σύρας ονειροπόλας και συναντώντας την απορημένη ματιά του γιου της, του έλεγε: «Ο λόγος του Θεού δεν ζει παρά μόνο στους προφήτες του. Μια ημέρα, οι φρόνιμοι Εσσαίοι οι μοναχικοί του όρους Κάρμηλου και της Νεκράς Θάλασσας θα σου απαντήσουν».

Φανταζόμαστε επίσης τον μικρό Ιησού ανακατεμένο με τους συντρόφους του, ασκώντας επάνω τους το απλό προνόμιο που δίνει η πρόωρη ευφυΐα, ενωμένη με το συναίσθημα της δικαιοσύνης και της ενεργητικής συμπάθειας. Τον βλέπουμε εν συνεχεία στη Συναγωγή όπου άκουγε να συζητούν οι Γραμματείς και οι Φαρισαίοι, όπου ο ίδιος όφειλε ν' ασκήσει τη διαλεκτική ικανότητά του. Τον βλέπουμε να δυσσαρεστείται από νωρίς από τη στυγνότητα αυτών των δασκάλων του νόμου, που βασάνιζαν το γράμμα μέχρι ν' αποκαλύψουν το πνεύμα του. Τον βλέπουμε ακόμη να πλευρίζει την ειδωλολατρική ζωή, μαντεύοντάς την και αγκαλιάζοντάς τη με το πνεύμα επισκεπτόμενος τη Γαλιλαία, την έδρα του Αντίπα. Ίσως σε ένα από αυτά τα ταξίδια του, που ήταν συχνά στις εβραϊκές οικογένειες, πήγε μέχρι κάποιαν από τις παραθαλάσσιες φοινικικές πόλεις, αληθινές ανθρώπινες μυρμηγκοφωλιές. Παρατήρησε από μακριά τους ναούς με τις κοντόχοντρες κολόνες, τριγυρισμένους από μαύρα δάση, απ' όπου ξέφευγε με τον ήχο των λυπητερών φλάουτων το τραγούδι των ιερειών της Ασάρτης. Η φωνή της ηδονής τους, διαπεραστική σαν τον πόνο, ξύπνησε στην έκπληκτη καρδιά του μεγάλην ταραχή από αγωνία και λύπη.

Τότε ο γιος της Μαρίας ξανάβρισκε τ' αγαπημένα του βουνά με αίσθημα λύτρωσης. Ανέβαινε στα βράχια της Ναζαρέτ και ατένιζε τον ατελείωτο ορίζοντα της Γαλιλαίας και της Σαμάρειας. Έβλεπε το Κάρμηλο, το Γελδωέ, το Θαβώρ, τα όρη της

Σιχέμ, παλαιούς μάρτυρες των πατριαρχών και των προφητών. Τα υψώματα απλώνονταν κυκλικά, δημιουργούνταν στην απεραντοσύνη του ουρανού όπως οι θαμοί, που πρόσμεναν τη φωτιά και το θυμίαμα. Περίμεναν κανέναν; Αλλά όσο δυνατές και αν ήταν οι εντυπώσεις του περιβάλλοντος την ψυχή του Ιησού κόσμου, ωχριούσαν μπροστά στην ανεκδιήγητη υπέρτατη αλήθεια του εσωτερικού του κόσμου. Αυτή η αλήθεια φώλιαζε στο βάθος του είναι του, σαν φωτεινό λουλούδι που φανερώνεται από σκοτεινή πηγή.

Αυτό έμοιαζε με λάμψη πίστης που δημιουργούνταν μέσα του, όταν ήταν μόνος του και αυτοσυγκεντρωνόταν. Έτσι οι άνθρωποι και τα πράγματα, κοντινά ή μακρινά, του έμοιαζαν σαν διαφανή μέσα στην ενδόμυχη ουσία τους. Διάβαζε τις σκέψεις, έβλεπε τις ψυχές. Έπειτα έβλεπε στη μνήμη του, όπως μέσο από ελαφρύ πέπλο, όντα θεϊκά, όμορφα και ακτινοβόλα σκυμμένα επάνω του ή συγκεντρωμένα για τη λατρεία ενός φωτός εκθαμβωτικού.

Θαυμαστά οράματα περιέβαλαν τον ύπνο του, όπου έμπαιναν ανάμεσα σε αυτόν και την αλήθεια, με έναν αληθινό διαχωρισμό της συνείδησής του. Στο αποκορύφωμα αυτών των εκστάσεών του, που τον παρέσυραν, από ζώνη σε ζώνη, προς άλλους ουρανούς, αισθανόταν κάποτε τραηγμένος από φως αστραποβόλο, κι έπειτα, βυθισμένος σε ένα διάπυρο ήλιο, κρατούσε από αυτές τις εκστάσεις μιαν άφατη γλυκύτητα, μιαν απλή δύναμη. Έτσι λοιπόν βρισκόταν σε συμφωνία με όλα τα όντα, σε αρμονία με το σύμπαν! Ποιο ήταν αυτό το μυστηριώδες φως, αλλά πιο ομαδικό και πιο ζωντανό από το άλλο, που ανάβλυζε από το βάθος του είναι του, για να τον μεταφέρει στα πιο μακρινά διαστήματα, των οποίων τα πρώτα ρεύματα τον είχαν πλημμυρίσει από τα μάτια της μητέρας του και τώρα τον ενοποιούσαν με όλες τις ψυχές, με μυστικούς παλμούς; Δεν ήταν η πηγή των ψυχών και των κόσμων; Την ονόμασε «Ουράνιο Πατέρα».

Αυτό το αίσθημα, προερχόμενο από την ενότητα με τον Θεό μέσω του φωτός της Αγάπης, ήταν η αρχική, η μεγάλη αποκάλυψη του Ιησού. Μια εσωτερική φωνή του έλεγε να την κλείσει στα ενδόμυχα του εαυτού του, αλλά έπρεπε να φωτίσει σε ολόκληρη τη ζωή του. Του έδωσε μιαν ανίκητη δεβαιότητα. Τον

έκανε ήρεμο και αδάμαστο. Έκανε τη σκέψη του διαμαντένια ασπίδα, τον λόγο του ρομφαία φωτός.

Ο Λουκάς μας παρουσιάζει τον Ιησού στην ηλικία των δώδεκα ετών, «πιστεύοντας στη δύναμη, τη γλυκύτητα και τη σύνεση». Η συνείδηση, θρησκευτικά, ήταν στον Ιησού το έμφυτο πράγμα, απόλυτα ανεξάρτητη από τον εξωτερικό κόσμο. Η προφητική και μεσσιανική συνείδησή του δεν μπόρεσε να ξυπνήσει παρά με το τράνταγμα απ' έξω, στη σκηνή του καιρού του, με σκοπό μια ειδική πρωτοβουλία και μια μεγάλη εσωτερική συνεργασία. Ίχνη βρίσκονται στα Ευαγγέλια και αλλού. Η πρώτη μεγάλη συγκίνηση του ήρθε από αυτό το πρώτο ταξίδι στην Ιερουσαλήμ, με τους γονείς του, για το οποίο μίλησε ο Λουκάς. Αυτή η πόλη, αλαζονεία του Ισραήλ, είχε γίνει το κέντρο της ανύψωσης των εβραϊκών ψυχών στον Θεό.

Οι δυστυχίες της δεν έκαναν τίποτε άλλο παρά να ταράσσουν τα πνεύματα. Ειπώθηκε ότι όσο πιο πολλοί συνωσιζόνταν τάφοι, τόσο πιο μεγάλη ελπίδα έβγαине. Κάτω από τους Σελευκίδες, τους Μακκαβαίους, τον Πομπήιο, τον Ηρώδη, η Ιερουσαλήμ υπέφερε φρικιαστικά καθεστώτα. Το αίμα είχε τρέξει ποτάμι, οι ρωμαϊκές λεγεώνες αιματοκύλησαν τον λαό μέσα στους δρόμους, οι μαζικές σταυρώσεις είχαν μάνει τους λόφους με τρομακτικές σκηνές. Μετά από τόσες φοβερές στιγμές, μετά την ταπείνωση της ρωμαϊκής κατοχής, αφού αποδεκάτισαν τον πληθυσμό και περιορίσαν τον αρχιερέα να είναι τρομαγμένος δούλος, ο Ηρώδης —τι ειρωνεία!— φτιάχνει τον ναό καλύτερα και από τον Σολομώντα. Ο Ησαΐας, που ο Ιησούς προτιμούσε να διαβάξει, δεν την είχε ονομάσει «η αρραβωνιαστικιά μπροστά στην οποία θα γονατίσουν όλοι οι λαοί»; Είχε πει: «Θ' αποκαλέσουμε τα τείχη σου "Σωτηρία", και τις θύρες σου "Έπαινο", και τα έθνη θα βαδίσουν στη δόξα που θα έχεις μαζί σου». Το ν' αντικρίσουν την Ιερουσαλήμ και τον ναό του Ιεχωβά ήταν τ' όνειρο όλων των Εβραίων, περισσότερο από τότε που η Ιουδαία έγινε ρωμαϊκή επαρχία.

Έρχονται από την Περσία, τη Γαλιλαία, την Αλεξάνδρεια και τη Βαβυλώνα. Στη διαδρομή, μέσ' από την έρημο, κάτω από τους φοίνικες, κοντά στα πηγάδια τραγουδούσαν τους ψαλμούς, μουρμούριζαν στους πρόναους του Αιωνίου, έψαχναν

με τα μάτια τον λόφο της Σιών. Ένα παράξενο συναίσθημα πίεσης κυρίευσε την ψυχή του Ιησού, όταν παρατήρησε, στην πρώτη του αποδημία στους ιερούς τόπους, την πόλη με τα υπέροχα τείχη, καθισμένη πάνω στο βουνό σαν σκοτεινό φρούριο, όταν είδε το ρωμαϊκό αμφιθέατρο του Ηρώδη στις πύλες της.

Στον ναό δέσποζε πύργος που οι Ρωμαίοι λεγεωνάριοι με το ακόντιο στο χέρι τον φρουρούσαν από ψηλά. Ανέθηκε τα σκαλιά του ναού. Θαύμασε την πολυτέλεια των μαρμάρινων στοών, όπου οι Φαρισαίοι έκαναν βόλτες ντυμένοι μεγαλόπρεπα. Διέσχισε την αυλή των Ευγενών, την αυλή των Γυναικών. Πλησίασε το πλήθος των Ισραηλιτών ιερείς με ρούχα πορφυρά, στολισμένα με χρυσάφια και πολύτιμες πέτρες, στέκονταν επίσημα μπροστά στον δωμό και θυσίαζαν τράγους και ταύρους, ράντιζαν τον λαό με το αίμα τους και μουρμούριζαν προσευχές. Αυτό δεν ταίριαζε ούτε με τον ναό των ονείρων του ούτε με τον ουρανό της καρδιάς του. Έπειτα ξανακατέβηκε στις λαϊκές συνοικίες της κάτω πόλης. Είδε ζητιάνους, εξουθενωμένους από την πείνα, μορφές τρομοκρατημένες, που πάνω τους ήταν ακόμα αποτυπωμένη η αντανάκλαση των τελευταίων εμφυλίων πολέμων. Βγαίνοντας από μια πύλη, άρχισε να περιπλανάται στις πετρώδεις κοιλάδες, στις πένθιμες χαράδρες όπου είναι τα λατομεία και οι τάφοι των βασιλέων, και δημιουργούν στην Ιερουσαλήμ ζώνη νεκροταφείου. Εκεί είδε τρελούς να βγαίνουν από τις σπηλιές και να εκτοξεύουν βλαστήμιες εναντίον νεκρών και ζωντανών. Μετά κατεβαίνοντας από μια μεγάλη σκάλα στην κολυμβήθρα του Σιλωάμ, βαθιά σαν δεξαμενή, είδε στην άκρη του κιτρινωπού νερού να δρίσκονται λεπροί, παραλυτικοί, δυστυχημένοι, κουβαλώντας κάθε είδους επιδημίες. Μια ανεξήγητη ανάγκη τον πίεζε να κοιτάξει στο βάθος των ματιών τους και να πει όλο τον πόνο τους. Μερικοί του ζητούσαν δόθηθεια, άλλοι ήταν χαμένοι, χωρίς ελπίδα, άλλοι αποκτηνωμένοι έμοιαζαν να μην υποφέρουν πια. Αλλά πόσος καιρός πέρασε για να καταντήσουν έτσι;

Ο Ιησούς σκέφτηκε: Σε τι χρησιμεύει ο ναός, αυτοί οι ιερείς, οι ύμνοι, οι θυσίες, αφού δεν μπορούν να γιατρέψουν όλες αυτές τις αρρώστιες; Ξαφνικά, σαν χείμαρρος πλημμυρισμένος από

δάκρυα χωρίς τέλος, ένωσε να χύνονται στην καρδιά του οι πόνοι αυτών των ψυχών, αυτής της πόλης, αυτού του λαού, αυτής της ανθρωπότητας.

Κατάλαβε ότι συνέβη από μια ευτυχία που δεν μπορούσε να μεταδώσει στους άλλους. Αυτά τ' απελπισμένα βλέμματα δεν μπορούσαν πια να δγουν από τη μνήμη του. Σκοτεινή αρραβωνιαστικιά, η ανθρώπινη δυστυχία περπατούσε στο πλάι του λέγοντάς του: «Δεν θα σ' εγκαταλείψω πια». Έφυγε, γεμάτος λύπη και αγωνία, και, ενώ ξανάβρισκε τις φωτισμένες πεδιάδες της Γαλιλαίας μια βαθιά κραυγή βγήκε από την καρδιά του:

«Ουράνιε πατέρα!.. Θέλω να μάθω!.. Θέλω να πολεμήσω!.. Θέλω να σώσω!..».

Οι Εσσαίοι - Ο Ιωάννης ο Βαπτιστής - Ο πειρασμός

Αυτό που ήθελε να ξέρει δεν μπορούσε να το μάθει παρά μόνο στους Εσσαίους.

Τα Ευαγγέλια τηρούν απόλυτη σιωπή για τα συμβάντα και τις κινήσεις του Ιησού πριν από τη συνάντησή του με τον Ιωάννη τον Βαπτιστή, από τον οποίο, σύμφωνα με αυτά, έλαβε, κατά κάποιο τρόπο, συνείδηση της αποστολής του. Αμέσως μετά, εμφανίζεται στη Γαλιλαία με διδασκαλία ολοκληρωμένη, με τη σιγουριά προφήτη και τη συνείδηση του Μεσσία. Αλλά είναι προφανές ότι αυτής της τολμηρής και προμελετημένης αρχής προηγήθηκε μακρόχρονη ανάπτυξη και υπέροχη μύηση. Είναι το ίδιο σίγουρο ότι αυτή η μύηση έγινε στη μόνη οργάνωση που διατήρησε τότε στο Ισραήλ τις πραγματικές παραδόσεις με το είδος της ζωής των προφητών.

Αυτό δεν μπορεί να δημιουργήσει καμιά αμφιβολία για όσους υψώνονται πάνω από την πρόληψη του γράμματος και από τη μηχανική manía του γραπτού ντοκουμέντου και έχουν την τόλμη ν' αποκαλύψουν την αλληλουχία των πραγμάτων από το πνεύμα τους. Αυτό βγαίνει όχι μόνον από τις εσωτερικές σχέσεις, ανάμεσα στη διδασκαλία του Ιησού και αυτή των Εσσαίων, αλλά ακόμη από τη σιωπή που τήρησε ο Χριστός και οι μαθητές του στο ζήτημα. Γιατί αυτός που επιτίθεται μ' ελευθερία χωρίς προηγούμενο σε όλες τις θρησκευτικές μερίδες του καιρού του δεν ονομάζει ποτέ τους Εσσαίους; Γιατί δεν μιλούν τουλάχιστον οι Απόστολοι και οι Ευαγγελιστές; Προφανώς γιατί θεωρούν ότι οι Εσσαίοι είναι δικοί τους, ότι είναι δεμένοι μαζί

τους με τον όρκο των Μυστηρίων και η αίρεσή τους δημιουργήθηκε μαζί μ' αυτή των Χριστιανών.

Η τάξη των Εσσαίων αποτελούσε, στον καιρό του Ιησού, τα υπόλοιπα των αδελφοτήτων των προφητών οργανωμένων από τον Σαμουήλ. Ο δεσποτισμός των δασκάλων της Παλαιστίνης, η ζήλια ενός κλήρου φιλόδοξου και δουλικού, τους είχε εξαναγκάσει σε υποχώρηση και σιωπή. Δεν αγωνίζονταν πια όπως οι προκάτοχοί τους, περιορίζονταν απλώς να διατηρούν την παράδοση. Είχαν δυο κύρια κέντρα: το ένα στην Αίγυπτο, στην όχθη της Μαρεώτιδας λίμνης, το άλλο στην Παλαιστίνη, στο Εγκαντί, στην όχθη της Νεκράς Θάλασσας. Το όνομα που έδιναν οι Εσσαίοι στον εαυτό τους προερχόταν από τη συριακή λέξη «Ασάγια», που σημαίνει «γιατροί», «θεραπευτές», γιατί η μόνη αποστολή που ομολογούσαν στο κοινό ήταν αυτή του να πολεμήσουν τις φυσικές και ηθικές αρρώστιες. Σπουδάζανε με μεγάλη φροντίδα, λέει ο Ιώσηπος, μερικά χειρόγραφα της ιατρικής, που μιλούσαν για τις απόκρυφες ιδιότητες φυτών και ορυκτών.

Μερικοί κατείχαν το χάρισμα της προφητείας, όπως αυτός ο Μεναχέμ που είχε προφητεύσει στον Ηρώδη ότι θα βασιλεύε. Υπηρετούν τον Θεό, είπε ο Φίλων, με μεγάλη ευσέβεια, όχι προσφέροντάς του θυσίες, αλλά αφιερώνοντας το πνεύμα τους. Φεύγουν από τις πόλεις και ασχολούνται με τις ειρηνικές τέχνες. Δεν υπάρχει ούτε ένας σκλάβος σ' αυτούς, είναι όλοι ελεύθεροι και εργάζονται ο ένας για τον άλλο.

Οι κανόνες του τάγματος επέβαλλαν αυστηρότητα. Για να μπει κάποιος απαιτούνταν δοκιμή ενός χρόνου.

Αν έδινε κανείς αποδείξεις σύνεσης, γινόταν δεκτός για καθάρσεις, χωρίς εν τούτοις να σχετιστεί με τους επιδλέοντες την τάξη. Χρειάζονταν άλλα δυο χρόνια δοκιμασιών για να γίνει δεκτός στην αδελφότητα.

Ορκίζονταν «με φοβερούς όρκους» να επιτελούν τα καθήκοντα του τάγματος και να μην προδώσουν τα μυστικά του. Τότε μόνο έπαιρναν μέρος στα κοινά γεύματα, που γιορτάζονταν πανηγυρικά και αποτελούσαν την εσωτερική λατρεία των Εσσαίων.

Θεωρούσαν ιερά τα ενδύματα που φορούσαν στο γεύμα και τα έβγαζαν προτού ξαναρχίσουν την εργασία. Αυτές οι «αδελφικές αγάπες», αρχική μορφή του Δείπνου που εισήγαγε ο Ιη-

σούς, άρχιζαν και τελείωναν με την προσευχή. Εκεί δινόταν η πρώτη μετάφραση των ιερών βιβλίων του Μωυσή και των προφητών. Αλλά μέσα στην εξήγηση των κειμένων, όπως και στη μύηση, υπήρχαν τρεις κατευθύνσεις και τρεις βαθμοί. Όλα αυτά μοιάζουν πολύ με την οργάνωση των πυθαγορείων, αλλά είναι σίγουρο πως υπήρχε περίπου το ίδιο πράγμα στους αρχαίους προφήτες, γιατί βρίσκεται παντού όπου υπήρχε η μύηση. Ας προσθέσουμε ότι οι Εσσαίοι δίδασκαν την κυρίως διδασκαλία του ορφικού δόγματος και του πυθαγόρειου, αυτήν της προϋπαρξής της ψυχής, συνέπεια και λόγο της αθανασίας.

«Η ψυχή», έλεγαν, «κατέρχεται από τον πιο λεπτεπίλεπτο αιθέρα και εισέρχεται στο σώμα από ένα φυσικό δέβια φίλτρο και μένει σαν σε φυλακή. Ελευθερωμένη από τις σχέσεις του σώματος όπως σε μια μακρόχρονη σκλαδιά, πετάει με χαρά».

Στους Εσσαίους, οι καθαυτοί αδελφοί ζούσαν με κοινότητα αγαθών και σε αγαμία, σε απομονωμένα μέρη, καλλιεργώντας τη γη, μεγαλώνοντας κάποτε ξένα παιδιά. Όσο για τους παντρεμένους Εσσαίους, σχημάτιζαν ένα είδος τρίτης τάξης προσκολλημένης και υποταγμένης στην άλλη.

Σιωπηλοί, ήρεμοι και αυστηροί, ασχολούνταν με τις ειρηνικές τέχνες. Υφαντές, μαραγκοί, αμπελουργοί ή κηπουροί, ποτέ οπλοποιοί ούτε έμποροι. Συναντιούνταν κατά μικρές ομάδες σε όλη την Παλαιστίνη, την Αίγυπτο και μέχρι το όρος Χορίβ, και φιλοξενούνταν μεταξύ τους. Έτσι βλέπουμε τον Ιησού και τους μαθητές του να ταξιδεύουν από πόλη σε πόλη και από επαρχία σ' επαρχία, πάντοτε σίγουροι ότι θα βρουν στέγη.

Οι Εσσαίοι, έλεγε ο Ιώσηπος, ήταν άνθρωποι υποδειγματικής ηθικής, προσπαθούσαν να καταστείλουν κάθε πάθος και κίνηση οργής. Ήταν πάντοτε καλοσυνάτοι στις σχέσεις τους, καλόπιστοι και ήρεμοι. Ο λόγος τους είχε περισσότερη ισχύ από όρκο. Επίσης θεωρούσαν τον όρκο στην κανονική ζωή άχρηστο και βλαστήμια. Υπέφεραν με αξιοθαύμαστη δύναμη ψυχής τα πιο σκληρά βασανιστήρια, παρά να παραδιάσουν τον παραμικρό θρησκευτικό κανόνα.

Αδιάφορος στην εξωτερική λαμπρότητα της λατρείας στην Ιερουσαλήμ, αηδιασμένος από τη σαδουκαϊκή σκληρότητα, από τη φαρισαϊκή αλαζονεία, από τη στυγνότητα και τη μεμψιμοι-

ρία της συναγωγής, ο Ιησούς έκλινε προς τους Εσσαίους από φυσική συγγένεια. Ο πρόωρος θάνατος του Ιωσήφ άφησε ελεύθερο τον γιο της Μαρίας που είχε γίνει πια άντρας. Οι αδελφοί του μπόρεσαν να συνεχίσουν το επάγγελμα του πατέρα και να κρατήσουν το σπίτι. Η μητέρα του τον άφησε να φύγει κρυφά για το Εγκαντί. Έγινε δεκτός σαν αδελφός, καλωσορίστηκε σαν εκλεκτός, πήρε την αναγνώριση από τους ίδιους τους δασκάλους του, με ασταμάτητη άνοδο χάρη στις ανώτερες δυνατότητές του, με τη φλογερή του ευσπλαχνία, και το θείκό στοιχείο που χαρακτήριζε όλο του το είναι.

Πήρε από αυτούς ό,τι μόνο οι Εσσαίοι μπορούσαν να του δώσουν, την εσωτερική παράδοση των προφητών, και μέσω αυτής τον καθαρό ιστορικό και θρησκευτικό προσανατολισμό του. Κατάλαβε την άδυσο που χώριζε την εβραϊκή επίσημη διδασκαλία από την αρχαία σύνεση των μυστών, αληθινή μητέρα των θρησκειών, αλλά καταδιωγμένη πάντοτε από τον Σατανά, δηλαδή από το πνεύμα του Κακού, πνεύμα του εγωισμού, του μίσους και της άρνησης, ενωμένου με την απόλυτη πολιτική εξουσία και την απάτη του κλήρου.

Έμαθε ότι η «Γένεσις» έκρυβε κάτω από τον συμβολισμό της θεογονία και κοσμογονία τόσο απομακρυσμένες από τη λογοτεχνική της σημασία, όσο η πιο δύσκολη επιστήμη από τον πιο παιδικό μύθο. Μελέτησε τις ημέρες του Ελοχίμ, απ' όπου προέρχεται η αιώνια δημιουργία με τη συρροή των στοιχείων και τον σχηματισμό των κόσμων, η καταγωγή των ιπταμένων ψυχών και η επιστροφή τους στον Θεό μέσω των προοδευτικών υπάρξεων, και τις γενεές του Αδάμ. Εντυπωσιάστηκε από τη μεγαλειότητα της σκέψης του Μωυσή, που ήθελε να ετοιμάσει τη θρησκευτική ενότητα των εθνών, δημιουργώντας τη θρησκεία του μοναδικού Θεού και ενσωματώνοντας αυτή την ιδέα σε έναν λαό.

Του μετέδωσαν στη συνέχεια τη διδασκαλία του θείου λόγου, ήδη διαδομένη από τον Κρίσνα στην Ινδία, από τους ιερείς του Οσίριδος στην Αίγυπτο, από τον Ορφέα και τον Πυθαγόρα στην Ελλάδα, και γνωστή στους προφήτες υπό το όνομα του Μυστηρίου του υιού του Ανθρώπου και του υιού του Θεού.

Κατ' αυτή τη διδασκαλία, η μεγαλύτερη εκδήλωση του Θεού

είναι ο Άνθρωπος, ο οποίος από τη διάρθρωσή του, τη μορφή του, τα όργανα και τη νοημοσύνη του, είναι εικόνα του παγκόσμιου Όντος και κατέχει αυτές τις δυνατότητες. Αλλά στη γήινη εξέλιξη της ανθρωπότητας ο Θεός είναι διασκορπισμένος, τεμαχισμένος και πληγωμένος από την ανθρωπινή ατέλεια και το πλήθος των ανθρώπων.

Υποφέρει, αυτοαναζητείται και αγωνίζεται μέσω της ατέλειας αυτής. Είναι ο γιος του Ανθρώπου. Ο τέλειος Άνθρωπος, ο Άνθρωπος-υπόδειγμα που είναι η βαθύτερη σκέψη του Θεού, παραμένει κρυμμένος στην ατελειώτη άδυσο της επιθυμίας του και της δύναμής του.

Εν τούτοις σε μερικές εποχές, όταν πρόκειται να τραθήξει την ανθρωπότητα από έναν γκρεμό, να τη μαζέψει για να την εκτινάξει υψηλότερα, ένας Εκλεκτός ταυτίζεται με τη θεότητα, την οποία και παρουσιάζει πάλι στους ανθρώπους. Τότε αυτή με την αρετή και την πνοή του Πνεύματος, παρουσιάζεται ολότελα σ' αυτόν ο Υιός του Ανθρώπου γίνεται Υιός και Λόγος του Θεού. Σε άλλους αιώνες και σε άλλους λαούς, υπήρξαν ήδη Υιοί του Θεού, αλλά μετά τον Μωυσή δεν υπήρξε κανένας τέτοιος στο Ισραήλ. Όλοι οι προφήτες περίμεναν αυτόν τον Μεσσία. Οι οραματιστές έλεγαν κιόλας ότι θα ονομαζόταν αυτή τη φορά ο Υιός της Γυναίκας, της Ουράνιας Ίαδος, του θείου Φωτός, που είναι η σύζυγος του Θεού, γιατί το φως της Αγάπης θα έλαμπε μέσα του πάνω απ' όλα τα άλλα, με λάμψη αστραποδόλα, άγνωστη ακόμα στη γη.

Τα κρυμμένα πράγματα που ο Πατριάρχης των Εσσαίων αποκαλύπτε στον νεαρό Γαλιλαίο στις έρημες παραλίες της Νεκράς Θάλασσας, στη μοναξιά του Εγκαντί, του έμοιαζαν συγχρόνως θαυμαστά και γνωστά. Με μοναδική συγκίνηση άκουγε τον αρχηγό του τάγματος να του δείχνει και να του σχολιάζει τους λόγους που ακόμα διαβάζουμε σήμερα στο διδύλιο του Ενώχ:

«Από την αρχή ο Υιός του Ανθρώπου ήταν μέσα στο μυστήριο. Ο Ύψιστος τον φύλαγε με τη δύναμή του και τον φανέρωνε στους εκλεκτούς... Αλλά οι βασιλιάδες θα τρομάξουν και θ' ακουμπήσουν το κεφάλι τους στη γη, και φόβος θα τους κυριεύσει όταν θα δουν τον Υιό της γυναίκας καθισμένο στον θρόνο της δόξας του. Τότε ο Εκλεκτός θα καλέσει όλες τις δυνάμεις

του ουρανού, όλους τους αγίους από ψηλά και τη δύναμη του Θεού. Τότε τα Χερουβείμ, τα Σεραφείμ και τα Οφανείμ, όλοι οι άγγελοι της δύναμης, όλοι οι άγγελοι του Κυρίου, δηλαδή του Εκλεκτού και της άλλης δύναμης, που υπηρετούν στη γη και πάνω από τα νερά, θα υψώσουν τις φωνές τους».

Σε αυτές τις αποκαλύψεις, οι λόγοι των προφητών, εκατό φορές ξαναδιαβασμένοι και μελετημένοι, άστραψαν στα μάτια του Ναζωραίου με καινούριες λάμπεις, βαθιές και φοβερές όπως οι αστραπές μέσα στη νύχτα. Ποιος ήταν λοιπόν αυτός ο Εκλεκτός και πότε θα ερχόταν στο Ισραήλ;

Ο Ιησούς πέρασε χρόνια στους Εσσαίους. Υποδλήθηκε στη δοκιμασία τους, μελέτησε μαζί τους τα μυστικά της φύσης και ασκήθηκε στην απόκρυφη θεραπευτική. Δάμασε εντελώς τις αισθήσεις του για να αναπτύξει το πνεύμα του. Καμία ημέρα δεν περνούσε χωρίς να συγκεντρωθεί στους προορισμούς της ανθρωπότητας με την αυτοαναζήτηση. Ήταν σπουδαία νύχτα για το τάγμα των Εσσαίων και για τον καινούριο του δόκιμο, όταν πήρε μέσα στην πιο βαθιά μυστικότητα την ανώτατη μύση τετάρτου βαθμού, αυτήν που προοριζόταν μόνο για την ειδική περίπτωση μιας προφητικής αποστολής, θέλημα του αδελφού και επιβεβαιωμένη από τους Πρεσβύτερους. Συναθροίζονταν σε μια σπηλιά, σκαμμένη στα εσωτερικά του βουνού, σαν μια απέραντη αίθουσα, με βωμό και καθίσματα πέτρινα. Ο αρχηγός του τάγματος ήταν εκεί με μερικούς Πρεσβύτερους. Μερικές φορές, δύο ή τρεις Εσσαίες μνημένες προφήτισσες γίνονταν δεκτές στη μυστηριώδη τέχνη. Φέροντας δαδιά και φοίνικες, χαιρετούσαν τον καινούριο μύστη, που ήταν ντυμένος με άσπρο λινό σαν «Σύζυγος και Βασιλιάς», που τον είχαν προαισθανθεί κι έβλεπαν ίσως για τελευταία φορά. Στη συνέχεια ο αρχηγός του τάγματος, συνήθως αιωνόβιος γέροντας (ο Ιώσηπος αναφέρει πως οι Εσσαίοι ζούσαν πολλά χρόνια) του παρουσίαζε τη χρυσή κύλικα, σύμβολο της ανώτατης μύσης, που περιείχε το κρασί της αμπέλου του Κυρίου, σύμβολο της θείας έμπνευσης.

Μερικοί έλεγαν ότι ο Μωυσής είχε πει με τους εβδομήντα. Άλλοι το ανήγαγαν μέχρι τον Αβραάμ, που έλαβε από τον Μελχισεδέκ αυτή την ίδια μύση, κάτω από τις μορφές του

ψωμιού και του κρασιού. Ποτέ ο Πρεσβύτερος δεν παρουσίαζε το κύπελλο σε κάποιον στον οποίο δεν είχε γνωρίσει με σιγουριά τα σημεία της προφητικής αποστολής. Αλλά αυτήν την αποστολή δεν μπορούσε κανείς να την καθορίσει. Έπρεπε να τη βρει μόνος του. Γιατί τέτοιος είναι ο νόμος των μυστών. Τίποτε απ' έξω, όλα από μέσα. Στο εξής ήταν ελεύθερος άρχοντας των πράξεών του, ανεξάρτητος από το τάγμα και ιεροφάντης, παραδομένος στον άνεμο του Πνεύματος που μπορούσε να τον πετάξει στη σπηλιά ή και να τον ανυψώσει στις κορυφές, πάνω από τη ζώνη των βασάνων και των ιλίγγων.

Όταν μετά τα τραγούδια, τις προσευχές και τους ιερούς λόγους του Πρεσβύτερου ο Ναζωραίος πήρε το κύπελλο, μια χλομή ακτίνα της αυγής, γλιστρώντας από το βουνό, διέσχισε τις δάδες και τα μακριά άσπρα ρούχα των νεαρών Εσσαίων. Αυτές πάλι ανατριχίασαν όταν έπεσε πάνω στον χλομό Γαλιλαίο, γιατί μεγάλη λύπη φάνηκε στο ωραίο του πρόσωπο. Μήπως το χαμένο του βλέμμα πήγαινε στους άρρωστους του Σιλβάμ και στο βάθος αυτού του πόνου που υπήρχε πάντα έβλεπε ήδη τον δρόμο του;

Στο μεταξύ, ο Ιωάννης ο Βαπτιστής δίδασκε στον Ιορδάνη. Δεν ήταν Εσσαίος αλλά λαϊκός προφήτης της ισχυρής φυλής του Ιούδα. Σπρωγμένος στην έρημο από οργισμένη ευσεβεία, έκανε την πιο σκληρή ζωή, με προσευχή, νηστεία και σκληραγωγία. Μαυρισμένος από τον ήλιο, φορούσε σε ένδειξη μετάνοιας ρούχο φτιαγμένο από τρίχα καμήλας, κάτι σαν ζώνη, θέλοντας να επιβληθεί στον εαυτό του και τον λαό του. Γιατί αισθανόταν την απόγνωση του Ισραήλ και περίμενε τη λύτρωση. Φανταζόταν, σύμφωνα με την ιουδαϊκή ιδέα, ότι ο Μεσσίας θα ερχόταν σύντομα σαν εκδικητής και κριτής, και σαν καινούριος Μακκαβαίος θα ξεσίκωνε τον λαό, θα κυνηγούσε τον Ρωμαίο, θα τιμωρούσε τους υπεύθυνους, και μετά θα έμπαινε θριαμβευτικά στην Ιερουσαλήμ επανιδρύοντας το κράτος του Ισραήλ, πάνω απ' όλους τους λαούς, μέσα σε ειρήνη και δικαιοσύνη.

Ανήγγειλε στα πλήθη τον μελλοντικό ερχομό του Μεσσία, πρόσθετε ότι έπρεπε να ετοιμαστούν με τη μετάνοια της καρδιάς. Δανειζόμενος από τους Εσσαίους το έθιμο των καθάρσεων, εξηγώντας το με τον δικό του τρόπο, είχε φανταστεί το βάπτισμα στον Ιορδάνη σαν ορατό σύμβολο, σαν κοινή εκπλήρωση

της εσωτερικής αγνότητας που ζητούσε. Τούτη η καινούρια τελετή, τούτο το ορητικό κήρυγμα μπροστά στο υπέροχο πλήθος, με σκηνικό την έρημο, απέναντι στα ιερά νερά του Ιορδάνη, ανάμεσα στ' αυστηρά δουνά της Ιουδαίας και της Περσίας, φλόγιζε τη φαντασία και τραβούσε τα πλήθη. Θύμιζε τις θριαμβευτικές ημέρες των παλαιών προφητών. Έδινε στον λαό ό,τι δεν έβρισκε στον ναό: την εσωτερική αναταραχή και, μετά από τον τρόμογ της μετάνοιας, μιαν ελπίδα θαυμάσια αλλά και αόριστη. Συναθροίζονταν απ' όλα τα σημεία της Παλαιστίνης και ακόμα πιο μακριά, για ν' ακούσουν τον άγιο της ερήμου που ανήγγελε τον Μεσσία. Τα πλήθη, τραβηγμένα από τη φωνή του, έμεναν εκεί κατασκηνώνοντας για εβδομάδες για να τον ακούνε κάθε μέρα, και δεν ήθελαν να φύγουν πια παρά περίμεναν να φανεί ο Μεσσίας. Πολλοί δεν ήθελαν τίποτε άλλο από το να πάρουν τα όπλα υπό τις διαταγές του για να ξαναρχίσουν τον ιερό πόλεμο.

Ο Ηρώδης Αντίπας και οι ιερείς της Ιερουσαλήμ είχαν αρχίσει ν' ανησυχούν γι' αυτό το λαϊκό κίνημα. Εξ άλλου τα σημεία των καιρών ήταν οξυμένα. Ο ηλικίας εβδομήντα τεσσάρων ετών Τιβέριος περνούσε τα γηρατειά του μέσα στα όργια του Κάπρι, ο Πόντιος Πιλάτος πολλαπλασίαζε τη βία εναντίον των Εβραίων. Στην Αίγυπτο, οι ιερείς είχαν αναγγείλει ότι ο Φοίνικας θ' αναγεννηθεί από τις στάχτες του.

Ο Ιησούς, που αισθανόταν να μεγαλώνει μέσα του το προφητικό κάλεσμα αλλά έψαχνε ακόμη τον δρόμο του, ήρθε επίσης στην έρημο του Ιορδάνη, με μερικούς Εσσαίους αδελφούς, οι οποίοι τον ακολουθούσαν ήδη σαν δάσκαλο. Ήθελε να δει τον Βαπτιστή, να τον ακούσει και να λάβει δημόσιο βάπτισμα. Επιθυμούσε να μπει στη σκηνή με μια πράξη ταπεινώσης και σεβασμού απέναντι στον προφήτη, που τολμούσε να υψώνει τη φωνή του εναντίον των δυνατών της εποχής και να ξυπνήσει από τον ύπνο της την ψυχή του Ισραήλ.

Είδε τον σκληροτράχηλο άνδρα, με τα μακριά μαλλιά και το λιονταρίσιο κεφάλι του οραματιστή, όρθιο σε μια εξέδρα ξύλινη, κάτω από μια αγροτική σκηνή, σκεπασμένη από κλαδιά και γιδοτόμαρο. Γύρω του, μες στ' αδύνατα χαμόδεντρα της ερήμου, μια ατελείωτη μάζα, μια ολόκληρη κατασκήνωση, τελώνες,

στρατιώτες του Ηρώδη, Σαμαρείτες, Λευίτες από την Ιερουσαλήμ, Ιουδαίοι με τα κοπάδια τα πρόβατά τους, ακόμη και Άραβες σταματημένοι εκεί, με τις καμήλες τους, τις σκηνές τους και τα καραβάνια τους, για τη «φωνή βοώντος εν τη ερήμω». Και αυτή η βροντερή φωνή κυλούσε πάνω στα πλήθη. Έλεγε: «Διορθωθείτε, καλύτερέψτε και ετοιμάστε τους δρόμους του Κυρίου, ανοίξτε αυτά τα μονοπάτια». Ονόμαζε τους Φαρισαίους και τους Σαδουκαίους «φυλή εχιδνών». Πρόσθεσε ότι «το πελέκι είναι ήδη μπηγμένο στη ρίζα των δέντρων» και έλεγε για τον Μεσσία: «Εγώ δεν βαπτίζω παρά μόνο με νερό, αλλά αυτός θα σας βαπτίσει με τη φωτιά». Στη συνέχεια, κατά τη δύση του ήλιου, ο Ιησούς είδε τις μάζες να συνωστιζονται σε έναν ορμίσκο στην όχθη του Ιορδάνη, και, σκύβοντας τη σκληρή τους ράχη, να δέχονται το νερό που έριχνε ο Βαπτιστής.

Πλησίασε ο ίδιος. Ο Ιωάννης δεν ήξερε για τον Ιησού, δεν γνώριζε τίποτα γι' αυτόν, αλλά ξεχώρισε ότι ήταν Εσσαίος από τον λινό μανδύα του. Τον είδε χαμένο μέσα στο πλήθος, να κατεβαίνει στο νερό μέχρι τη ζώνη και να σκύβει ταπεινά να δεχτεί το ράντισμα. Όταν ο νεοφώτιστος ανασηκώθηκε, το άγριο βλέμμα του κήρυκα και η ματιά του Γαλιλαίου συναντήθηκαν. Ο άνθρωπος της ερήμου ανατρίχιασε κάτω από την ακτίνα της θαυμαστής γλυκύτητας, και οι λέξεις του ξέφυγαν άθελα: «Είσαι ο Μεσσίας;». Ο μυστηριώδης Εσσαίος δεν απάντησε καθόλου, αλλά, σκύβοντας το κεφάλι και σταυρώνοντας τα χέρια στο στήθος, ζήτησε από τον Βαπτιστή την ευλογία του. Ο Ιωάννης ήξερε ότι η σιωπή ήταν ο νόμος των δόκιμων Εσσαίων. Άπλωσε τα χέρια του εμφαντικά. Μετά ο Ναζωραίος εξαφανίστηκε με τους συντρόφους του στις καλαμιές του ποταμού.

Ο Βαπτιστής τον είδε να φεύγει με ανάμεικτη αμφιβολία, μυστική χαρά και βαθιά μελαγχολία. Τι ήταν η επιστήμη και η προφητική ελπίδα του μπροστά στο φως που είδε μέσα τα μάτια του Άγνωστου, φως που έμοιαζε να φωτίζει όλο του το είναι; Αν ο νεαρός και ωραίος Γαλιλαίος ήταν ο Μεσσίας, είχε δει τη χαρά των ημερών του! Αλλά ο ρόλος του είχε τελειώσει, η φωνή του θα σώπαινε. Από κείνη την ημέρα κι έπειτα, άρχισε να κηρύσσει με φωνή πιο βαθιά και πιο συγκλονιστική: «Πρέπει να μεγαλώσει αυτός και να μικρύνω εγώ». Άρχισε πια να νιώθει

τον κάματο και τη λύπη των γέρικων λιονταριών, που κουρασμένα πλαγιάζουν ήσυχα περιμένοντας τον θάνατο...

—Θα γινόταν ο Μεσσίας;

Η ερώτηση του Βαπτιστή αντηχούσε επίσης στην ψυχή του Ιησού. Μετά από την ανάπτυξη της συνείδησής του, είχε βρει τον θεό μέσα του και τη δεβαιότητα της βασιλείας του ουρανού στην ακτινοβόλα ομορφιά των οραμάτων του. Έπειτα ο ανθρωπίνος πόνος πέταξε μέσα στην καρδιά του τη φοβερή κραυγή της αγωνίας του. Οι σοφοί Εσσαίοι του δίδαξαν το μυστικό των θρησκειών, την επιστήμη των μυστηρίων, του έδειξαν την πνευματική καταγωγή της ανθρωπότητας, την αναμονή του λυτρωτή της. Μα πώς να βρει τρόπο να τη βγάλει από την άβυσσο; Να πώς το άμεσο κάλεσμα του Ιωάννη του Βαπτιστή έπεφτε στην ηρεμία της αυτοσυγκέντρωσής του σαν κεραυνός του Σινά.

—Θα ήταν ο Μεσσίας;

Ο Ιησούς δεν μπορούσε ν' απαντήσει στην ερώτηση παρά μόνο μετά από περισυλλογή στα βάθη του είναι του. Από εκεί αυτή η αναχώρηση για τη νηστεία των σαράντα ημερών, που ο Ματθαίος περιλαμβάνει στη μορφή ενός συμβολικού μύθου.

Ο Πειρασμός αντιπροσωπεύει στην πραγματικότητα, μέσα στη ζωή του Ιησού, αυτή τη μεγάλη κρίση και αυτό το κυρίαρχο όραμα της αλήθειας, από το οποίο οφείλουν να περάσουν οπωσδήποτε όλοι οι προφήτες, όλοι οι θρησκευτικοί μύστες, προτού αρχίσουν το έργο τους. Πάνω από το Εγκαντί και πάνω εκεί που οι Εσσαίοι καλλιεργούσαν το σουσάμι και το αμπέλι, ένα απόκρημνο μονοπάτι οδηγούσε σε μια σπηλιά ανοιγμένη στο τοίχωμα του βουνού. Έμπαινε κανείς εκεί από δυο δωρικές κολόνες σκαμμένες στον σκληρό δρόχο.

Εκεί έμεινε κανείς κρεμασμένος πάνω από το κάθετο βάραθρο, σαν σε αετοφωλιά. Στο βάθος του φαραγγιού έβλεπες αμπελώνες, ανθρώπινες κατοικίες. Πιο μακριά η Νεκρά Θάλασσα ακίνητη και γκριζα, και τα θλιμμένα βουνά του Μωάβ. Οι Εσσαίοι είχαν εφαρμόσει αυτήν την απομόνωση για όσους δικούς τους ήθελαν να υποβληθούν στη δοκιμασία της μοναξιάς.

Έβρισκε κανείς εκεί πατύρους προφητών, αρώματα αναζωογονητικά, ξερά σύκα και ένα ρυάκι νερού —τη μόνη τροφή του ασκητή σε αυτοσυγκέντρωση.

Ο Ιησούς αποτραβήχτηκε. Ξανάξησε κατ' αρχάς στο πνεύμα του όλο το παρελθόν της ανθρωπότητας. Ζύγισε τη σοβαρότητα της παρούσας ώρας. Τη διαφέντευε η Ρώμη. Μαζί μ' αυτήν και εκείνο που οι Πέρσες μάγοι ονόμασαν «βασίλεια του Αριμάν» και οι προφήτες «βασίλεια του Σατανά» το σύμβολο του Ζώου, η αποθέωση του Κακού. Τα σκοτάδια πλημμύριζαν την ανθρωπότητα, την ψυχή της γης.

Ο λαός του Ισραήλ δέχτηκε από τον Μωυσή τη βασιλική και ιερατική συγχρόνως αποστολή ν' αντιπροσωπεύσει την αρσενική θρησκεία του Πατέρα, του Πνεύματος, να τη μεταδώσει στα άλλα έθνη και να την κάνει να θριαμβεύσει. Αυτοί οι βασιλείς και οι ιερείς είχαν εκτελέσει την αποστολή; Οι προφήτες, οι μόνοι που είχαν συνείδηση, απαντούσαν ομόφωνα: «Όχι». Το Ισραήλ αγωνιζόταν κάτω από τη θηλιά της Ρώμης. Έπρεπε να ριψοκινδυνεύσει, για πολλοστή φορά, έναν ξεσηκωμό όπως τον είχαν ονειρευτεί ακόμη και οι Φαρισαίοι, για την αποκατάσταση της προσωρινής βασιλείας του Ισραήλ με τη βία; Έπρεπε να παρουσιαστεί σαν γιος του Δαβίδ και να φωνάξει μαζί με τον Ησαΐα: «Θα καταπατήσω τους λαούς μέσα στην οργή μου, θα τους θαμπώσω με την αγανάκτησή μου και θα σκορπίσω τη δύναμή τους καταγής»;

Έπρεπε να γίνει καινούριος Μακκαβαίος και ν' αυτοαποκληθεί ποντίφικας-βασιλιάς; Ο Ιησούς θα μπορούσε να το επιχειρήσει. Είχε δει τις μάζες έτοιμες να ξεσηκωθούν στη φωνή του Ιωάννη του Βαπτιστή, και η δύναμη που αισθανόταν μέσα του ήταν πολύ πιο μεγάλη ακόμη. Αλλά η βία είχε ανάγκη από βία; Το σπαθί θα έβαζε τέλος στη βασιλεία του σπαθιού;

Αυτό δεν θα ήταν σαν προσφορά καινούριων στρατολογημένων στις δυνάμεις του σκότους που караδοκούν τη λεία τους στο σκοτάδι;

Δεν έπρεπε καλύτερα να κάνει κατανοητή σε όλους αυτή την αλήθεια, που μέχρι τότε είχε μείνει προνόμιο μερικών ιερέων και λίγων μυστών, να τους ανοίξει τις καρδιές περιμένοντας πως η αλήθεια θα εισχωρήσει στα μυαλά τους από την εσωτερική αποκάλυψη και από την επιστήμη, δηλαδή να κηρύσσει τη βασιλεία των ουρανών στους απλοϊκούς, ν' αποκαταστήσει τη

βασιλεία της Χάρης σε αυτήν του Νόμου, να μεταβάλλει την ανθρωπότητα αναμορφώνοντας τις ψυχές;

Αλλά σε ποιον θ' ανήκε η νίκη; Στον Σατανά ή στον Θεό; Στο πνεύμα του κακού, που βασιλεύει με τις δυνάμεις της γης, ή στο θείο πνεύμα, που βασιλεύει στις αόρατες μυστικές λεγεώνες και κοιμάται μέσα στην καρδιά του ανθρώπου, όπως η σπίθα μέσα στη στάχτη; Ποιο θα ήταν το είδος του προφήτη που θα τολμούσε να ξεσκίσει το παραπέτασμα του ναού για να δείξει την κενότητα του ιερού, να προκαλέσει συγχρόνως τον Ηρώδη και τον Καίσαρα; Και όμως έπρεπε! Η εσωτερική φωνή δεν του μιλούσε όπως στον Ησαΐα: «Πάρε ένα μεγάλο βιβλίο και γράψε με γραφίδα ανθρώπινη!».

Η φωνή του Αιωνίου του φώναζε: «Σήκω επάνω και μίλα!».

Το ζήτημα ήταν να θρει τον ζωντανό λόγο, την πίστη που μετακινεί δουνά, τη δύναμη που γκρεμίζει τα φρούρια.

Ο Ιησούς δάλθηκε να προσεύχεται με θέρμη. Τότε ένιωσε ανησυχία, τρικυμία πίστης να τον κυριεύει. Είχε το συναίσθημα ότι έχανε τη θαυμαστή ευδαιμονία που είχε και δυθίζεται σε ένα σκοτεινό δάραθρο.

Μαύρο σύννεφο τον κάλυψε, σύννεφο γεμάτο από σκιές κάθε λογής. Ξεχώριζε τις μορφές των αδελφών του, των Εσσαίων δασκάλων του, της μητέρας του. Οι σκιές του έλεγαν η μια μετά από την άλλη: «Ανόητε, που ζητάς το αδύνατο! Δεν ξέρεις τι σε περιμένει! Να εγκαταλείψεις». Η ακατανίκητη όμως εσωτερική φωνή του έλεγε: «Πρέπει να γίνει». Αγωνίστηκε έτσι μερόνυχτα, άλλοτε όρθιος, άλλοτε στα γόνατα, άλλοτε σκυμμένος. Και τόσο πιο βαθιά γινόταν η άδυσσος που κατέβαινε, και πιο πυκνό το σύννεφο γύρω του. Ένωθε σαν να πλησιάζει κάτι το τρομακτικό και ακατονόμαστο.

Τελικά, μπήκε σε αυτή την κατάσταση της οραματικής έκστασης που του ήταν ήδη γνωστή, όπου το βαθύτερο μέρος της συνείδησης ξυπνούσε κι έμπαινε σ' επικοινωνία με το ζωντανό Πνεύμα των πραγμάτων, προβάλλοντας πάνω στο διάφανο πανί του ονείρου τις εικόνες του παρελθόντος και του μέλλοντος. Ο εξωτερικός κόσμος εξαφανίστηκε, τα μάτια έκλεισαν. Ο Οραματιστής παρατηρεί την αλήθεια κάτω από το φως που πλημμυρίζει το είναι του και κάνει τη διάνοιά του φλεγόμενη εστία.

Η βροντή αντήχησε, το βουνό έτρεμε ως τα θεμέλιά του. Ένας ανεμοστρόβιλος, που ήρθε από τα βάθη του διαστήματος, μετέφερε τον Οραματιστή στην κορυφή του ναού της Ιερουσαλήμ. Σκεπές και ναοί λαμποκοπούσαν στον αέρα σαν δάσος από χρυσό και ασήμι. Ύμνοι έβγαιναν από τα Άγια των Αγίων. Κύματα θυμιατό έβγαιναν ανεβαίνοντας από όλους τους δωμούς κι έρχονταν να στροβιλιστούν στα πόδια του Ιησού. Ο λαός με γιορτινά ρούχα γέμιζε τις στοές, υπέροχες γυναίκες τραγουδούσαν γι' αυτόν ύμνους φλογερής αγάπης.

Οι σάλπιγγες ηχούσαν και μυριάδες φωνές έκραζαν: Δόξα στον Μεσσία, στον βασιλιά του Ισραήλ!

—Θα γίνεις ο βασιλιάς, αν θέλεις να με λατρέψεις, είτε μια φωνή από κάτω.

—Ποιος είσαι; ρώτησε ο Ιησούς.

Πάλι ο άνεμος τον μετέφερε μέσω του διαστήματος στην κορυφή του βουνού. Στα πόδια του, τα βασίλεια της γης απλώνονταν ολόχρυσά.

—Είμαι ο βασιλιάς των πνευμάτων και ο πρίγκιπας της γης, είτε η φωνή από κάτω.

—Ξέρω ποιος είσαι, είτε ο Ιησούς, οι μορφές σου είναι αναρίθμητες, και το όνομά σου Σατανάς. Εμφανίξεσαι με τη γήινη μορφή σου.

Η μορφή ενός μονάρχη στεφανωμένου εμφανίστηκε θρονασμένη σε ένα σύννεφο. Ένα ωχρό φωτοστέφανο στόλιζε το αυτοκρατορικό του κεφάλι. Η σκοτεινή φιγούρα του ξεχώριζε επάνω σε ένα ματωμένο στεφάνι, το πρόσωπό του ήταν χλομό και το βλέμμα του σαν την κόψη του τσεκουριού. Είπε:

—Είμαι ο Καίσαρας, προσκύνησε μόνο, και θα σου δώσω όλα αυτά τα βασίλεια.

Ο Ιησούς του απάντησε:

—Πίσω, πειρασμέ! Είναι γραμμένο: «Δεν θα λατρέψεις παρά τον Αιώνιο, τον Κύριό σου».

Αμέσως το όραμα εξανεμίστηκε.

Μόλις ξαναδρέθηκε μόνος του στη σπηλιά του Εγκαντί, ο Ιησούς είπε:

«Με ποιο σημείο θα νικήσω τις δυνάμεις της γης;». «Με το σημείο του υιού του ανθρώπου», είπε μια φωνή από ψηλά. «Δείξε

μου αυτό το σημείο», είπε ο Ιησούς. Ένας λαμπρός αστερισμός φάνηκε στον ορίζοντα. Είχε τέσσερα αστέρια σε σχήμα σταυρού. Ο Γαλιλαίος αναγνώρισε το σημείο των αρχαίων μυήσεων, γνωστό στην Αίγυπτο και διατηρημένο από τους Εσσοίους.

Όταν ο κόσμος είχε μικρή ηλικία, οι γιοι του Ιάφεθ το είχαν λατρέψει σαν σημείο της γήινης φωτιάς, σημείο της ζωής με όλες τις χαρές της, της Αγάπης με όλα τα θαύματά της. Αργότερα οι Αιγύπτιοι μύστες είχαν δει σαν σύμβολο του μεγάλου μυστηρίου την Τριάδα διευθυνόμενη από τη Μονάδα, την εικόνα της θυσίας του ανέκφραστου Όντος που διασπάται μόνο του για να εκδηλωθεί στους κόσμους. Σύμβολο μαζί της ζωής, του θανάτου και της ανάστασης, υπήρχε σε υπόγεια, σε τάφους, σε ναούς αναρίθμητους. Ο λαμπερός σταυρός μεγάλωνε και πλησίαζε, τραδηγμένος, λες, από την καρδιά του Οραματιστή. Τα τέσσερα αστέρια λαμποκοπούσαν σε ήλιους δύναμης και δόξας.

— Ιδού το μαγικό σήμα της ζωής και της Αθανασίας, είπε η επουράνια φωνή. Οι άνθρωποι το κατείχαν κάποτε, και το έχασαν. Θέλεις να τους το γυρίσεις;

—Θέλω, απάντησε ο Ιησούς.

—Τότε κοίτα! Ιδού το πεπρωμένο σου.

Ξαφνικά τα τέσσερα αστέρια έσβησαν. Έπεσε νύχτα. Υπόγεια θροντή ταρακούνησε τα βουνά, και από το βάθος της Νεκράς θάλασσας δγήκε ένα σκοτεινό βουνό που είχε στην κορυφή του ένα μαύρο σταυρό. Ένας άνθρωπος που αγωνιούσε ήταν καρφωμένος πάνω του. Ένας λαός δαιμονισμένος κάλυπτε το βουνό και ούρλιαζε με καταχθόνιο σαρκασμό:

«Αν είσαι ο Μεσσίας, σώσε τον εαυτό σου». Ο Οραματιστής άνοιξε τα μάτια του, κι έπειτα έπεσε προς τα πίσω λουσομένος στον ιδρώτα, γιατί ο εσταυρωμένος άνθρωπος ήταν ο ίδιος... Κατάλαβε. Για να νικήσει, έπρεπε να ταυτιστεί με το τρομακτικό είδωλο που ο ίδιος είχε προκαλέσει και που τοποθετήθηκε μπροστά του σαν φοβερό ερωτηματικό. Μέσα στην αβεβαιότητά του σαν μέσα στο κενό του ατελειώτου διαστήματος, ο Ιησούς αισθανόταν συγχρόνως τα μαρτύρια του εσταυρωμένου και τη βαθιά ησυχία του ουρανού. «Μπορείς να δεχτείς ή ν' αρνηθείς», είπε η αγγελική φωνή. Ήδη το όραμα άρχισε να τρεμουλιάζει σε μερικά σημεία, και το φάντασμα του σταυρού άρχισε

να σβήνει, όταν ο Ιησούς ξαναείδε κοντά του τους άρρωστους της κολυμβήθρας του Σιλωάμ, ενώ πίσω του ερχόταν ολόκληρος λαός απελπισμένων ψυχών που μουρμούριζαν με τα χέρια ενωμένα: «Χωρίς εσένα είμαστε χαμένοι, σώσε μας, εσύ που ξέρεις ν' αγαπάς!».

Τότε ο Γαλιλαίος ξανασηκώθηκε αργά και, ανοίγοντας τα χέρια του όλο αγάπη, φώναξε: «Σε μένα ο σταυρός για να ενωθεί ο κόσμος!».

Ο Ιησούς έβγαλε φοβερή κραυγή... Την ίδια στιγμή, το μαύρο βουνό καταποντίστηκε, και ο σταυρός εξαφανίστηκε. Πυκνό φως, θεία ευδαιμονία πλημμύρισαν τον Οραματιστή, και από τα γαλάζια ύψη μια θριαμβευτική φωνή διέσχισε το άπειρο λέγοντας: «Ο Σατανάς δεν είναι πια Κύριος! Ο θάνατος τον νίκησε. Δόξα στον Υιό του Ανθρώπου! Δόξα στον Υιό του Θεού!».

Όταν ο Ιησούς ξύπνησε από το όραμα, τίποτα δεν ήταν αλλαγμένο γύρω του: Ο ήλιος που ανέτειλε χρύσιζε τα τοιχώματα της σπηλιάς του Εγκαντί. Μια χλιαρή δροσιά σαν τα δάκρυα της αγγελικής αγάπης έβρεχε τα πονεμένα πόδια του, και κυματιστά σύννεφα ομίχλης ανέβαιναν από τη Νεκρά Θάλασσα. Αλλά αυτός δεν ήταν πια ο ίδιος. Το καθοριστικό γεγονός είχε συμβεί στην απύθμενη άδυσσο της συνείδησής του. Είχε λύσει το αίνιγμα της ζωής του, είχε αποκτήσει την ειρήνη, μεγάλη βεβαιότητα είχε μπει μέσα του. Με την καταστροφή του γήινου είναι του, που το ποδοπάτησε και το πέταξε στην άδυσσο, μια καινούρια ακτινοβόλα συνείδηση ξεπήδησε: ήξερε πως είχε γίνει ο Μεσσίας με μιαν ανέκκλητη πράξη της θέλησής του.

Λίγο μετά ξανακατέβηκε στο χωριό των Εσσαίων.

Έμαθε ότι ο Ιωάννης ο Βαπτιστής είχε μόλις συλληφθεί από τον Ηρώδη και φυλακίστηκε. Χωρίς να τρομοκρατηθεί από τον οϊωνό, είδε ένα σημείο ότι οι καιροί ήταν ώριμοι και έπρεπε πλέον να ενεργήσει. Ανήγγειλε λοιπόν στους Εσσαίους ότι θα πήγαινε να κηρύξει στη Γαλιλαία «το Ευαγγέλιο της Βασιλείας των Ουρανών». Ήθελε να πει: να κάνει προσιτά τα μεγάλα Μυστήρια στη νόηση των απλών ανθρώπων, να τους μεταφράσει τη διδασκαλία των μυστών.

Παρόμοια τόλμη δεν είχε ξαναϊπάρξει από τους καιρούς οπότε ο Σάκια Μούνι, ο τελευταίος Βούδας, ορμώμενος από απέρα-

ντο οίκτο, είχε κηρύξει στις όχθες του Γάγγη. Η ίδια απέραντη συμπόνια για την ανθρωπότητα εμψύχωνε τον Ιησού. Ενωόταν μ' εσωτερικό φως, με δύναμη αγάπης με μεγαλείο πίστης και μ' ενέργεια δράσης που ήταν ιδιαίτερα γνωρίσματά του. Από τα βάθη του θανάτου, που είχε ανιχνεύσει και δοκιμάσει από πριν, μετέφερε στους αδελφούς του την ελπίδα της ζωής.

*Η δημόσια ζωή του Ιησού - Λαϊκή διδασκαλία και
εσωτερική διδασκαλία - Τα θαύματα -
Οι Απόστολοι - Οι γυναίκες*

Ως τώρα προσπάθησα να φωτίσω με το αγνό φως του αυτό το μέρος της ζωής του Ιησού που τα Ευαγγέλια άφησαν στο σκοτάδι ή τυλιγμένο με το πέπλο του θρύλου. Είπα με ποια μύηση, με ποια ανάπτυξη της ψυχής και της σκέψης ο μεγάλος Ναζωραίος έφθασε στην κατανόηση της μεσσιανικής συνειδήσης.

Με μια λέξη, επιχειρήσα ν' αναπαραστήσω την εσωτερική γένεση του Χριστού. Αν αυτή η γένεση αναγνωριστεί, θα είναι πιο εύκολο το υπόλοιπο μέρος της προσπάθειάς μου.

Η δημόσια ζωή του Ιησού εξιστορήθηκε από τα Ευαγγέλια. Στις διηγήσεις αυτές υπάρχουν διαφορές, αντιφάσεις και υπερβολές. Ο θρύλος, καλύπτοντας ή υπερβάλλοντας μερικά μυστήρια, ξαναφαίνεται ακόμη εδώ κι εκεί. Αλλά από το σύνολο βγαίνει τέτοια ενότητα σκέψης και ενέργειας, τόσο δυνατός και πρωτότυπος χαρακτήρας, που αισθανόμαστε ακατανίκητα την παρουσία της πραγματικότητας, της αλήθειας. Δεν ξαναγίνονται αυτές οι απαραμίλλες διηγήσεις, που μέσα στην παιδική απλότητά τους ή στη συμβολική ομορφιά τους λένε περισσότερα απ' όλες τις απεραντολογίες. Αλλά αυτό που πρέπει να γίνει σήμερα, είναι να φωτιστεί ο ρόλος του Ιησού από τις παραδόσεις και τις εσωτερικές αλήθειες, να δείξουμε την έννοια και την υπερβατική αξία της διπλής διδασκαλίας του. Ποιο μεγάλο νέο έφερε ο ήδη διάσημος Εσσαίος, που ξαναγύρισε από τις όχθες της Νεκράς Θάλασσας στην πατρίδα του, τη Γαλιλαία, για να κηρύξει το Ευαγγέλιο της Βασιλείας; Με τι θ' άλλαζε το πρόσωπο του

κόσμου; Η σκέψη των προφητών μόλις ολοκληρωνόταν μέσα του. Δυνατός από την απόλυτη προσφορά του είναι του, ήθε να μοιράσει με τους ανθρώπους αυτή τη Βασιλεία του Ουρανού που έκανε κτήμα του στις αυτοσυγκεντρώσεις του. Μόλις είχε ξεσχίσει το πέπλο που η παλαιά θρησκεία του Μωυσή είχε πετάξει στο υπερπέραν. Μόλις έλεγε: «Πιστέψτε, αγαπήστε, ενεργήστε, και η ελπίδα σας γίνει η ψυχή των πράξεών σας. Υπάρχει πέρα από αυτή τη γη ένας κόσμος ψυχών, μια ζωή πιο τέλεια. Το ξέρω, έρχομαι από εκεί, και εκεί θα σας οδηγήσω. Μα δεν αρκεί μόνο να τον επιθυμείτε. Για να φτάσετε, πρέπει ν' αρχίσετε να τον συνειδητοποιείτε από εδώ κάτω, μέσα σας κατ' αρχάς, και μέσα στην ανθρωπότητα στη συνέχεια. Με τι μέσον; Με την Αγάπη και την έμπρακτη Ευσπλαχνία».

Είδαν λοιπόν τον νεαρό προφήτη να φτάνει από τη Γαλιλαία. Δεν έλεγε ότι ήταν ο Μεσσίας, αλλά συζητούσε σχετικά με τον νόμο και τους προφήτες στη συναγωγή. Κήρυσσε στην όχθη της λίμνης Γεννησαρέτ, μέσα στις βάρκες των ψαράδων, κοντά στις πηγές, στις καταπράσινες οάσεις που αφθονούσαν τότε ανάμεσα στην Καπερναούμ, τη Βηθσαϊδά και τη Χοραζίν. Πάτρευε τους αρρώστους με την επίθεση των χεριών, με ένα βλέμμα, με μια διαταγή, συχνά με μόνη την παρουσία του.

Τα πλήθη τον ακολουθούσαν —ήδη πολλοί μαθητές είχαν προσκολληθεί μαζί του. Τους διάλεγε ανάμεσα στους ανθρώπους του λαού, τους ψαράδες, τους τελώνες. Γιατί ήθελε χαρακτήρες ευθείς και αγνούς, φλογισμένους και πιστούς, και τους κυριεύε ακαταμάχητα. Στην εκλογή του τον οδηγούσε αυτό το χάρισμα της δεύτερης όρασης που σε όλους τους καιρούς ήταν γνωστό στους ανθρώπους της δράσης, αλλά προπάντων στους θρησκευτικούς μύστες. Μια ματιά του έφθανε για να διακρίνει μια ψυχή. Δεν είχε ανάγκη άλλης δοκιμασίας και, όταν έλεγε «Ακολουθήσέ με», τον ακολουθούσαν.

Με μια κίνηση φώναζε κοντά του τους ντροπαλούς, τους διστακτικούς και τους έλεγε: «Ελάτε σε μένα εσείς που είσαστε φορτωμένοι, κι εγώ θα σας ξεκουράσω. Ο ζυγός μου είναι εύκολος και το φορτίο μου ελαφρύ». Μάντευε τις πιο κρυφές σκέψεις των ανθρώπων, οι οποίοι, ταραγμένοι και συγχυσμένοι, αναγνώριζαν τον δάσκαλο.

Μερικές φορές μέσα στη δυσπιστία χαιρετούσε την ευθύτητα. Ο Ναθαναήλ του είχε πει: «Μπορεί να έρθει καλό πράγμα από τη Ναζαρέτ;». Ο Ιησούς απάντησε: «Ίδού ένας αληθινός Ισραηλίτης, στον οποίο δεν υπάρχει κανένα σημείο ψεύτικο». Από τους μαθητές του δεν ζητούσε ούτε όρκο ούτε ομολογία πίστης, αλλά μόνο να τον αγαπούν, να πιστεύουν σ' αυτόν. Έβαλε σ' ενέργεια την κοινοκτημοσύνη των αγαθών, όχι σαν απόλυτο νόμο αλλά σαν βάση αδελφοσύνης μεταξύ των οπαδών του.

Ο Ιησούς άρχισε έτσι να πραγματοποιεί μέσα στη μικρή του ομάδα το Βασίλειο του Ουρανού που ήθελε να φτιάξει στη γη. Η επί του όρους ομιλία μας προσφέρει εικόνα αυτού του Βασιλείου ήδη σχηματισμένου σε βλαστό, μαζί με περίληψη της λαϊκής διδασκαλίας του Ιησού.

Στην κορυφή του λόφου είναι καθισμένος ο δάσκαλος, οι μελλοντικοί μύστες μαζεύονται στα πόδια του. Πιο κάτω ο λαός στριμωγμένος δέχεται αχόρταγα τα λόγια του. Τι αναγγέλλει ο καινούριος δάσκαλος; Τη νηστεία; Τις μετάνοιες; Την ταπείνωση της σάρκας; Όχι. Λέει:

«Μακάριοι οι πτωχοί στο πνεύμα, γιατί η βασιλεία των ουρανών τους ανήκει! Μακάριοι αυτοί που θρηνούν, γιατί αυτοί θα παρηγορηθούν». Αναλύει έπειτα τις τέσσερις επίπονες αρετές: την υπέροχη δύναμη της μετριοφροσύνης, της συμπόνιας για τους άλλους, την ταπεινή καλοσύνη της καρδιάς, της πείνας και της δίψας για δικαιοσύνη. Έπειτα ακολουθούν ακτινοβόλες οι ενεργές και θριαμβεύουσες αρετές: η ευσπλαχνία, η αγνότητα της καρδιάς, η στρατευμένη καλοσύνη και τελικά το μαρτύριο για τη δικαιοσύνη. «Μακάριοι αυτοί που έχουν αγνή καρδιά, γιατί αυτοί θα δουν τον Θεό». Ο λόγος του ανοίγει διάπλατα στα μάτια των ακροατών τον ουρανό που λάμπει πάνω από το κεφάλι του δασκάλου. Βλέπουν τις ταπεινές αρετές, όχι πια σαν φτωχές οστεώδεις γυναίκες, με φαιό ένδυμα μετάνοιας, αλλά μεταμορφωμένες σε μακάριες υπάρξεις, σε φωτεινές παρθένες, που με τη λάμψη τους σκεπάζουν την πολυτέλεια του κρίνου και τη δόξα του Σολομώντα. Με τον αέρα των φοινίκων τους, σκορπίζουν στις διψασμένες καρδιές τ' αρώματα του ουράνιου Βασιλείου.

Το υπέροχο είναι ότι αυτό το Βασίλειο δεν εκτείνεται στους

μακρινούς ουρανούς αλλά στο εσωτερικό των παρευρισκομένων. Ανταλλάσσουν μεταξύ τους βλέμματα εντυπωσιασμένοι —αυτοί οι πτωχοί στο πνεύμα έγιναν ξαφνικά τόσο πλούσιοι! Πιο ισχυρά κι από τον Μωσή, ο μάγος της ψυχής χτύπησε την καρδιά τους, και μια αθάνατη πηγή ξεπήδησε από μέσα. Η λαϊκή του διδασκαλία περικλείεται μέσα σε αυτή τη φράση: «Η Βασιλεία του Ουρανού θρίσκεται μέσα σας». Τώρα που τους εκθέτει τ' απαραίτητα μέσα για να φτάσουν στην ανέκφραστη αυτή ευτυχία, δεν εκπλήσσονται πια για τ' ασυνήθιστα πράγματα που τους ζητά: Να σκοτώνουν ακόμη και την επιθυμία του κακού, να συγχωρούν τις αμαρτίες, ν' αγαπούν τους εχθρούς τους. Τόσο παντοδύναμη είναι η πηγή της αγάπης που βγαίνει από την καρδιά του, που τους παρασύρει.

Με την παρουσία του όλα τους φαίνονται εύκολα. Ατελείωτη η πρωτοτυπία, μοναδική η τόλμη αυτής της διδασκαλίας. Ο Γαλιλαίος προφήτης τοποθετεί την εσωτερική ζωή της ψυχής πάνω απ' όλα τα αγαθά της γης. Διατάσσει την εκλογή ανάμεσα στον Θεό και τον Μαμμωνά. Τέλος, ανακεφαλαιώνοντας τη διδασκαλία του, λέει: «Αγαπάτε τον πλησίον σας όπως τον εαυτό σας, και να είσαστε τέλειοι όπως και ο ουράνιος πατέρας σας είναι τέλειος». Άφηνε έτσι να διαφαίνεται, εκλαϊκευμένο, όλο το βάθος της ηθικής και της γνώσης. Γιατί η υπέρτατη εντολή της μύησης είναι ν' αναπαραχθεί η θεία τελειότητα μέσα στην τελειότητα της ψυχής, και το μυστικό της γνώσης παραμένει μέσα στην αλυσίδα των ομοιοτήτων και των αναλογιών που ενώνει σε διευρυνόμενους κύκλους το μέρος με το όλον, το πεπερασμένο με το άπειρο.

Μαζί με αυτή τη δημόσια διδασκαλία του, είναι προφανές ότι ο Ιησούς έδωσε μια εσωτερική διδασκαλία στους μαθητές του, διδασκαλία παράλληλη, επεξηγηματική της πρώτης, που έδειχνε τ' απόκρυφα και προχωρούσε μέχρι το βάθος των πνευματικών αληθειών. Επειδή αυτή η παράδοση καταπνίγηκε άγρια από την Εκκλησία μετά τον δεύτερο αιώνα, οι περισσότεροι θεολόγοι δεν γνωρίζουν πια το αληθινό νόημα του λόγου του Χριστού, με τις διπλές και κάποτε τριπλές σημασίες, και δεν βλέπουν παρά την αρχική ή φιλολογική σημασία του.

Γι' αυτούς που εμπάθουν στη διδασκαλία των Μυστηρίων

στην Ινδία, στην Αίγυπτο και στην Ελλάδα, η εσωτερική σκέψη του Χριστού ζωντανεύει όχι μόνο τους μικρότερους λόγους, αλλά ακόμη και τις πράξεις όλης του της ζωής. Ήδη ορατό στα τρία συνοπτικά Ευαγγέλια, είναι πασιφανής μέσα στο Ευαγγέλιο του Ιωάννη. Παράδειγμα που αγγίζει ένα βασικό σημείο της διδασκαλίας είναι το εξής:

Ο Ιησούς είναι περαστικός από τον Ιερουσαλήμ. Δεν κηρύσσει ακόμη στον ναό, αλλά θεραπεύει τους άρρωστους και διδάσκει στους φίλους. Το έργο της αγάπης πρέπει να ετοιμάσει το έδαφος όπου θα πέσει η καλή σπορά.

Ο Νικόδημος, μορφωμένος Φαρισαίος, είχε ακούσει να μιλούν για τον καινούριο προφήτη. Γεμάτος περιέργεια αλλά μη θέλοντας να εκτεθεί στους δικούς του, ζητά μυστική συνομιλία με τον Γαλιλαίο. Ο Ιησούς συμφωνεί. Ο Νικόδημος φτάνει τη νύχτα στην κατοικία του και του λέει:

«Δάσκαλε, ξέρουμε ότι είσαι σοφός απεσταλμένος εκ μέρους του Θεού, γιατί κανένας δεν θα ήξερε να κάνει τα θαύματα που κάνεις εσύ, αν ο Θεός δεν είναι μαζί του». Ο Ιησούς του απάντησε: «Αλήθεια σου λέω, αν ένας άνθρωπος δεν ξαναγεννηθεί, δεν μπορεί να δει τη Βασιλεία του Θεού». Ο Νικόδημος ρωτά αν είναι δυνατόν ένας άνθρωπος να γυρίσει στην κοιλιά της μητέρας του και να γεννηθεί δεύτερη φορά. Ο Ιησούς απαντά:

«Αλήθεια σου λέω, αν ένας άνθρωπος δεν γεννηθεί από νερό και πνεύμα, δεν μπορεί να μπει στη Βασιλεία του Θεού». Ο Ιησούς ανακεφαλαιώνει κάτω από αυτή τη μορφή προφανώς συμβολικά την αρχαία διδασκαλία της αναγέννησης, ήδη γνωστή στα μυστήρια της Αιγύπτου. Να ξαναγεννηθεί από το νερό και το πνεύμα, να βάπτιστεί με νερό και φωτιά: σημειώνει δύο βαθμούς της μύησης, δύο στάδια της εσωτερικής και πνευματικής ανάπτυξης του ανθρώπου.

Το νερό παριστάνει εδώ τη διάχυτη διανοητική αλήθεια, με τρόπο αφηρημένο και γενικό. Εξαγνίζει την ψυχή και αναπτύσσει τον πνευματικό καρπό της.

Η αναγέννηση με το πνεύμα ή το βάπτισμα με την ουράνια φωτιά σημαίνει την εκ νέου αφομοίωση αυτής της αλήθειας διά της θελήσεως, ώστε αυτή να γίνει αίμα και ζωή, ψυχή όλων των πράξεων. Αποτέλεσμα η καθολική νίκη του πνεύματος επί

της ύλης, η απόλυτη κυριαρχία της πνευματικής ψυχής επάνω στο μετασχηματισμένο σε πειθήνιο όργανο σώμα, κυριαρχία που ξυπνά τις κοιμισμένες ικανότητές της, ανοίγει την εσωτερική της σημασία, της δίνει το χάρισμα της διαισθητικής ενόρασης της αλήθειας και της άμεσης δράσης της ψυχής σε ψυχή.

Στο βάπτισμα με το νερό η διανοητική μύηση είναι αρχή της αναγέννησης· στο βάπτισμα με το πνεύμα είναι ολική αναγέννηση, μεταμόρφωση της ψυχής από τη φωτιά της νοημοσύνης και της θέλησης, και στη συνέχεια, με κάποιο μέτρο, του σώματος, με μια λέξη, ριζική αναμόρφωση. Από εκεί και οι εξαιρετικές δυνάμεις που δίνει στον άνθρωπο.

Να η επίγεια σημασία της έξοχης θεοσοφικής συνομιλίας μεταξύ του Νικόδημου και του Ιησού. Έχει και δεύτερη σημασία, που θα μπορούσαμε ν' αποκαλέσουμε με δυο λόγια «εσωτερική διδασκαλία της συγκρότησης του ανθρώπου». Σύμφωνα με τη διδασκαλία αυτή, ο άνθρωπος είναι τριπλός: σώμα, ψυχή, πνεύμα. Έχει ένα μέρος αθάνατο και αδιαίρετο: Το πνεύμα. Ένα μέρος φθαρτό και διαιρετό: Το σώμα. Η ψυχή που τα σχετίζει μετέχει στη φύση και των δύο. Ζωντανός οργανισμός, έχει σώμα αιθέριο και ρευστό, ανάλογο με το υλικό σώμα, το οποίο χωρίς αυτό το αόρατο ομοίωμά του δεν θα είχε ούτε ζωή ούτε κίνηση ούτε ενότητα. Ανάλογα με το αν ο άνθρωπος υπακούει στις εντολές του πνεύματος ή στις επιθυμίες του σώματος, ανάλογα με το αν εκλέγει το ένα ή το άλλο, το ρευστό σώμα γίνεται πιο αιθέριο ή πιο πυκνό, ενώνεται ή αποσυντίθεται. Φτάνει λοιπόν, μετά τον φυσικό θάνατο, η πλειονότητα των ανθρώπων να υφίσταται έναν δεύτερο —ψυχικό— θάνατο, που χρησιμεύει στο ν' απαλλαχτεί από τα στοιχεία του αστρικού σώματος που δεν είναι αγνά, μερικές φορές μάλιστα να υποφέρει την αργή του αποσύνθεση, ενώ ο άνθρωπος, ριζικά αναγεννημένος, έχοντας σχηματίσει από εδώ κάτω το πνευματικό του σώμα, κατέχει τον ουρανό του μέσα του και εκτοξεύεται προς την περιοχή όπου τον τραβά η συγγένειά του. Ή το νερό, μέσα στον αρχαίο εσωτερισμό, συμβολίζει τη ρευστή και άπειρα μεταβαλλόμενη ύλη, όπως η φωτιά συμβολίζει το μοναδικό πνεύμα.

Μιλώντας για την αναγέννηση από το νερό και το πνεύμα, ο Χριστός κάνει αναφορά σε αυτή τη διπλή μεταμόρφωση του

πνευματικού είναι και του ρευστού καλύμματός του, που περιμένει τον άνθρωπο μετά τον θάνατό του, και χωρίς το οποίο δεν μπορεί να μπει στο βασίλειο των ψυχών που θριαμβεύουν και των αγνών πνευμάτων. Γιατί «αυτό που γεννήθηκε από τη σάρκα είναι σάρκα» (δηλαδή δέσμο και φθαρτό) «και αυτό που γεννήθηκε από πνεύμα είναι πνεύμα» (δηλαδή ελεύθερο και αθάνατο). «Ο άνεμος φυσά όπου θέλει, και ακούς τον θόρυβό του. Αλλά δεν ξέρεις ούτε από πού έρχεται ούτε πού πάει. Ισχύει το ίδιο για κάθε άνθρωπο που γεννήθηκε από πνεύμα».

Έτσι μιλά ο Ιησούς μπροστά στον Νικόδημο, στη νυχτερινή ηουχία της Ιερουσαλήμ. Μια μικρή λάμπα τοποθετημένη ανάμεσα τους φωτίζει λίγο τις θαμπές μορφές των δύο συζητητών και την κολόνα του ψηλού δωματίου. Αλλά τα μάτια του Γαλιλαίου δασκάλου λάμπουν με μυστηριώδη ακτινοβολία μέσα στο σκοτάδι. Πώς να μην πιστεύεις στην ψυχή, κοιτώντας αυτά τα μάτια, γλυκά συνάμα και εκθαμβωτικά; Ο Φαρισαίος δάσκαλος είδε να καταρρίπτεται η επιστήμη του των κειμένων, αλλά βλέπει έναν κόσμο καινούριο. Είδε την ακτίνα μέσα στα μάτια του προφήτη, του οποίου τα κόκκινα μακριά μαλλιά πέφτουν στους ώμους. Αισθάνθηκε τη ζέση του που εκπέμπει το είναι του να τον τραβά προς εκείνον. Είδε να εμφανίζονται και να εξαφανίζονται, σαν μαγνητικό φωτοστέφανο, τρεις μικρές άσπρες λάμπες γύρω στις παρειές και το μέτωπό του. Τότε πίστεψε ότι αισθάνθηκε τον άνεμο του Πνεύματος να περνά στην καρδιά του. Συγκινημένος και σιωπηλός, ο Νικόδημος επιστρέφει κρυφά στο σπίτι του, μέσα στη βαθιά νύχτα. Θα συνεχίσει να ζει με τους Φαρισαίους, αλλά στα βάθη της καρδιάς του θα μείνει πιστός στον Ιησού.

Ας σημειώσουμε ένα ακόμη ουσιώδες σημείο αυτής της διδασκαλίας. Κατά την υλιστική άποψη, η ψυχή είναι εφήμερη και τυχαία συνισταμένη των δυνάμεων του σώματος: κατά την πνευματική άποψη, είναι κάτι αφηρημένο, χωρίς νοητό δεσμό με το σώμα.

Κατά την εσωτερική αντίληψη —τη μόνη ορθολογιστική— το φυσικό σώμα είναι προϊόν διαρκούς εργασίας της ψυχής, που ενεργεί πάνω του με τον παρόμοιο οργανισμό του αστρικού σώματος, το ίδιο με το ορατό σύμπαν που δεν είναι παρά ένας

δυναμισμός του άπειρου Πνεύματος. Να γιατί ο Ιησούς δίνει αυτή την αντίληψη στον Νικόδημο ως εξήγηση των θαυμάτων που επιχειρεί. Μπορεί να χρησιμεύσει τελικά σαν κλειδί στην απόκρυφη θεραπευτική εξασκημένη από τον ίδιο και από μικρό αριθμό μαθητών του και αγίων, πριν όπως και μετά τον Χριστό. Η κοινή ιατρική καταπολεμά τις σωματικές ασθένειες ενεργώντας πάνω στο σώμα. Ο μαθητής ή ο άγιος, όντας καταφύγιο της πνευματικής και ρευστής δύναμης, ενεργεί απ' ευθείας στην ψυχή του αρρώστου και, μέσω του αστρικού του σώματος, στο φυσικό το σώμα.

Υπάρχει το ίδιο σε όλες τις μαγνητικές θεραπείες.

Ο Ιησούς ενεργεί με τις δυνάμεις που υπάρχουν σε όλους τους ανθρώπους, αλλά ενεργεί σε υψηλό ποσοστό με ισχυρές και συγκεντρωμένες προβολές. Η δύναμή του να θεραπεύει τα σώματα είναι κατά κάποιο τρόπο απόδειξη της δύναμής του να συγχωρεί ή να θεραπεύει την ψυχή, το οποίο είναι ο απώτερος σκοπός του.

Η φυσική ίαση γίνεται έτσι η απόδειξη μιας ηθικής θεραπείας που του επιτρέπει να πει στον άνθρωπο «σήκω και περπάτησε».

Η νεότερη επιστήμη θέλει να εξηγήσει το φαινόμενο, που οι παλαιοί και ο Μεσαίωνας αποκαλούσαν δαίμονοληψία, σαν απλή νευρική ταραχή. Ανεπαρκής εξήγηση. Ψυχολόγοι που επιζητούν να εισδύσουν πιο πολύ μπροστά στο μυστήριο της ψυχής, βλέπουν έναν αναδιπλασιασμό της συνείδησης, μια εκδήλωση της λανθάνουσας πλευράς της. Η ερώτηση αγγίζει αυτή των διαφορετικών στρωμάτων της ανθρώπινης συνείδησης που ενεργεί άλλοτε στο ένα και άλλοτε στο άλλο, και των οποίων το κινητό παιχνίδι μελετάται σε διαφορετικά υπνωτικά στάδια. Όπως και να 'χει, είναι σίγουρο ότι ο Ιησούς είχε την ικανότητα ν' αποκαταστήσει την ισορροπία στα ταραγμένα σώματα και να επαναφέρει τις ψυχές στην ανώτερη κατάσταση της συνείδησής τους. Η αληθινή μαγεία, είτε ο Πλωτίνος, είναι η αγάπη, με αντίθετο το μίσος. Με την αγάπη και το μίσος οι μάγοι ενεργούν με μέσα τα φίλτρα και τις γοητείες τους. Η αγάπη στο ανώτατο στάδιο συνείδησης και στην υπέρτατη δύναμή της ήταν η μαγεία του Χριστού.

Πολλοί μαθητές πήραν μέρος στην εσωτερική διδασκαλία. Αλλά

για να κάνει την καινούρια θρησκεία να διατηρηθεί, χρειαζόταν μια ομάδα ενεργών εκλεκτών, οι οποίοι θα υποβάσταζαν τις κολόνες του πνευματικού ναού που ήθελε να ιδρύσει απέναντι από τον άλλον. Εξ ου και ο θεσμός των Αποστόλων.

Δεν τους διάλεξε μεταξύ των Εσσαίων, γιατί είχε ανάγκη από ρωμαλέες και παρθένες φύσεις και ήθελε να εμφυτεύσει τη θρησκεία του στην καρδιά του λαού.

Δύο ομάδες αδελφών, αφ' ενός οι Σίμων Πέτρος και Ανδρέας, γιοι του Ιωνά, και αφ' ετέρου οι Ιωάννης και Ιάκωβος, γιοι του Ζεβεδαίου, και οι τέσσερις ψαράδες στο επάγγελμα και από οικογένειες εύπορες, σχημάτισαν τον πυρήνα των Αποστόλων. Στην αρχή της εξόρμησής του, ο Ιησούς παρουσιάζεται στα σπίτια τους στην Καπερναούμ, στην όχθη της λίμνης Γεννησαρέτ, όπου είχαν τα ψαράδικά τους. Κοιμάται, διδάσκει στο σπίτι τους, προσηλυτίζει όλη την οικογένεια. Ο Πέτρος και ο Ιωάννης ξεχωρίζουν στην πρώτη φάση και διευθύνουν τους δώδεκα ως δύο εξέχουσες μορφές. Ο Πέτρος, ανοιχτόκαρδος και απλός, πνεύμα αφελές και περιορισμένο, εύκολος στην αισιοδοξία και την απαισιοδοξία αλλά άνθρωπος της δράσης, ικανός να οδηγήσει τους άλλους με τον ενεργητικό χαρακτήρα του και την απόλυτη πίστη του. Ο Ιωάννης, φύσει κλειστός και θαύς, αλλά μ' ενθουσιασμό τόσο έντονο, που ο Ιησούς τον αποκαλούσε «γιο της βροντής». Μαζί μ' αυτά, διορατικό πνεύμα, ψυχή φλογερή και σχεδόν πάντα αυτοσυγκεντρωμένη, συνήθως ονειροπόλα και λυπημένη, με υπέροχες εκλάμψεις, με αποκαλυπτικές μανίες, αλλά επίσης με πλούσια στοργή που οι άλλοι είναι ανίκανοι να υποψιαστούν, και μόνον ο δάσκαλος την είχε δει. Αυτός μόνο, ο σιωπηλός, ο ενορατικός, θα καταλάβει την απώτερη σκέψη του. Θα γίνει ο Ευαγγελιστής της Αγάπης και της θείας Διάνοιας, ο κατ' εξοχήν εσωτερικός απόστολος.

Πειπειμένοι από τον λόγο του, θαμπωμένοι από τα έργα του, αιχμάλωτοι της μεγάλης του διάνοιας, τυλιγμένοι από τη μαγνητική του ακτινοβολία, οι Απόστολοι ακολουθούσαν τον Κύριο από πόλη σε πόλη. Οι λαϊκές διδασκαλίες εναλλάσσονταν με τις εσώτερες. Σιγά σιγά τους εξέφραζε τη σκέψη του. Εν τούτοις κρατούσε ακόμη βαθιά σιωπή για τον εαυτό του, για τον ρόλο του, για το μέλλον του. Τους είχε πει ότι η Βασι-

λεία των Ουρανών ήταν κοντά, και ο Μεσσίας θα ερχόταν σύντομα. Ήδη οι Απόστολοι μουρμούριζαν μεταξύ τους «Αυτός είναι» και το επαναλάμβαναν στους άλλους. Αλλά αυτός με γλυκιά αυστηρότητα, αυτοαποκαλούνταν απλώς «ο Υιός του Ανθρώπου», έκφραση την οποία δεν καταλάβαιναν στην εσωτερική της έννοια, αλλά που έμοιαζε να λέει μέσα στο στόμα του: Αγγελιαφόρος της πάσχουσας ανθρωπότητας. Γιατί πρόσθετε: «Οι λύκοι έχουν τις αγριοφωλιές τους, αλλά ο Υιός του Ανθρώπου δεν έχει πού να κοιμηθεί».

Οι Απόστολοι δεν έβλεπαν ακόμη τον Μεσσία παρά σύμφωνα με τη λαϊκή εβραϊκή ιδέα, και μέσα στις αφελείς τους ελπίδες, έβλεπαν το Βασίλειο του Θεού σαν πολιτική κυβέρνηση όπου ο Ιησούς θα ήταν στεφανωμένος βασιλιάς και αυτοί υπουργοί. Να πολεμήσει αυτή την ιδέα, να τη μεταμορφώσει από τη βάση της, ν' αποκαλύψει στους Αποστόλους τον αληθινό Μεσσία, την πνευματική βασιλεία, να τους εμψύσει αυτή την υπέρτατη αλήθεια που ο ίδιος ονόμαζε «ο Πατέρας», αυτή την ανώτατη δύναμη που ονόμαζε «το Πνεύμα», μυστηριώδη δύναμη που ενώνει όλες μαζί τις ψυχές στο αόρατο να τους δείξει με τον λόγο του, τη ζωή του και τον θάνατό του έναν αληθινό Υιό του Θεού, να τους αφήσει την πεποίθηση ότι αυτοί και όλοι οι άνθρωποι είναι αδελφοί και ότι μπορούσαν να τον φτάσουν αν ήθελαν, να μην τους αφήσει παρά μόνον αφού κάνει κατανοητή στις ελπίδες τους την απεραντοσύνη του ουρανού —ιδού το καταπληκτικό έργο του Ιησού στους Αποστόλους του. Θα πιστέψουν ή δεν θα πιστέψουν; Να το ζήτημα που διαδραματίζεται μεταξύ των Αποστόλων και αυτού. Υπήρχε κάτι πιο σκληρό και πιο φοβερό στο βάθος του ίδιου. Θα το εξετάσουμε αμέσως.

Σ' αυτήν την ώρα κύμα χαράς πλημμυρίζει την τραγική σκέψη του Χριστού μέσα στη συνειδήσή του. Η θύελλα δεν ξέσπασε ακόμη πάνω στη λίμνη Τιβεριάδα. Είναι η Γαλιλαία άνοιξη του Ευαγγελίου, είναι η αυγή του Βασιλείου του Θεού, είναι ο μυστικός γάμος του μύστη με την πνευματική του οικογένεια. Τον ακολουθεί, ταξιδεύει μαζί του, όπως η ακολουθία των παρανόμων ακολουθεί τον σύζυγο της παραβολής. Το πιστό πλήθος συνωθείται στα ίχνη του πολυαγαπημένου δασκάλου, στις παραλίες της λίμνης, που περιβάλλεται από τα βουνά της σαν μέσα

σε χρυσό κύπελλο. Προχωρά από τις δροσερές ακτές της Καπερναούμ προς τους πυκνούς πορτοκαλεώνες της Βηθσαϊδά, όπου οι συστάδες των σκιερών φοινικιών δεσπόζουν σε όλη τη θάλασσα της Γεννησαρέτ. Σε αυτή την ακολουθία του Ιησού, οι γυναίκες έχουν ξέχωρη θέση. Μητέρες ή αδελφές των μαθητών, ντροπαλές παρθένες ή αμαρτωλές μετανοούσες, τον περικυκλώνουν σε κάθε μέρος. Προσεκτικές, πιστές, παθιασμένες, βαδίζουν στα ίχνη του, σαν μια γραμμή αγάπης, το αιώνιο άρωμα της λύπης και της ελπίδας. Δεν είναι γι' αυτές που έχει ανάγκη να δείξει ότι είναι ο Μεσσίας. Να τον βλέπουν, φτάνει. Η παράξενη ευδαιμονία που εκπέμπεται στην ατμόσφαιρα ανακατεμένη με το σημείο μιας ανέκφραστης θείας καρτερικότητας, που αντηχεί στο βάθος του είναι του, τις πείθει πως είναι Υιός του Θεού. Ο Ιησούς είχε καταπνίξει από νωρίς μέσα του την κραυγή της σάρκας, είχε δαμάσει κατά τη διάρκεια της παραμονής του στους Εσσαίους την εξουσία των αισθήσεων. Λέει στην αμαρτωλή που σέρνεται στα πόδια του μέσα στο κύμα των ξέπλεκων μαλλιών της και του μύρου που αναδίδει: «Θα της συγχωρεθούν πολλά, γιατί αγάπησε πολύ». Υπέροχη φράση που περιέχει όλη τη λύτρωση, γιατί όποιος συγχωρεί λυτρώνει.

Ο Χριστός είναι ο ανανεωτής και ο ελευθερωτής της γυναίκας, ό,τι και αν είπαν ο άγιος Παύλος και οι Πατέρες της Εκκλησίας, οι οποίοι, υποβιβάζοντας τη γυναίκα στον ρόλο της υπηρεσίας του άντρα, διαστρέβλωσαν τη σκέψη του δασκάλου. Οι βεδικοί καιροί τη δόξασαν. Ο Βούδας δυσπιστούσε, ο Χριστός την ανυψώνει, επιστρέφοντάς της την αποστολή της αγάπης και της αφιέρωσης. Η Γυναίκα-Μύστης αναπαριστά την ψυχή μέσα στην Ανθρωπότητα, η Αϊσά, όπως την ονόμασε ο Μωυσής, δηλαδή η Δύναμη της Ενόρασης, την ερωτική και διορατική ικανότητα. Η θυελλώδης Μαρία Μαγδαληνή, από την οποία ο Ιησούς είχε αποβάλλει επτά δαιμόνια, κατά τη βιβλική έκφραση, έγινε η πιο φλογερή από τους μαθητές του. Αυτή ήταν η πρώτη, σύμφωνα με τον άγιο Ιωάννη, που είδε τον θείο δάσκαλο, τον αναστημένο από το μνήμα του πνευματικό Χριστό.

Ο θρύλος ήθελε να δει στο πρόσωπο αυτής της γυναίκας, της πιστής και παθιασμένης, την πιο μεγάλη θαυμάστρια του Ιησού, τη μνημένη της καρδιάς —και είχε δίκιο. Γιατί η ιστορία

της παριστάνει όλη την αναγέννηση της γυναίκας, όπως την ήθελε ο Χριστός.

Στο αγροτικό της Βηθανίας ο Ιησούς προτιμούσε ν' αναπαύεται από τους κόπους της αποστολής του, να ετοιμάζεται για τις υπέρτατες δοκιμασίες, ανάμεσα στη Μάρθα-Μαρία και τη Μαγδαληνή. Εκεί σπαταλούσε τις πιο γλυκές παρηγοριές του, και με γοητευτικές συνομιλίες μιλούσε για τα θεία μυστήρια που δεν τολμούσε ακόμη να εμπιστευτεί στους μαθητές του. Κάποτε, την ώρα όπου το χρυσάφι του ήλιου που έδνε χλόμαζε ανάμεσα στα λιόδεντρα, όπου ήδη το σούρουπο ανακάτενε τα λεπτά τους φυλλώματα, ο Ιησούς γινόταν σκεπτικός. Συλλογιζόταν τις δυσκολίες του έργου του, τη μεταβαλλόμενη πίστη των Αποστόλων, τις εχθρικές δυνάμεις του κόσμου. Ο ναός, η Ιερουσαλήμ, η ανθρωπότητα με τα εγκλήματα και τις αδυναμίες της, κυλούσαν επάνω του σαν ζωντανό βουνό.

Τα χέρια του υψωμένα προς τον ουρανό θα ήταν δυνατά για να το θρυμματίσουν ή θα έμενε συντρυμμένος κάτω από την πελώρια μάζα του;

Τότε μιλούσε αόριστα για μια φοβερή δοκιμασία που τον περίμενε και για το τέλος του που ερχόταν. Επηρεασμένες από την επισημότητα της φωνής του, οι γυναίκες δεν τολμούσαν να ρωτήσουν. Όποια και αν ήταν η αναλλοίωτη γαλήνη του Ιησού, καταλάβαιναν ότι η ψυχή του ήταν, θα 'λεγες, τυλιγμένη στο σάβανο μιας ανείπωτης λύπης που τον χώριζε από τις χαρές της ζωής. Προαισθάνονταν τη μοίρα του προφήτη, αισθάνονταν την ακλόνητη απόφασή του. Γιατί αυτά τα σκοτεινά σύννεφα που ανέβαιναν κατά την Ιερουσαλήμ; Γιατί αυτός ο καυτός άνεμος πυρετού και θανάτου, που περνούσε στις καρδιές τους όπως στους ξερούς λόφους της Ιουδαίας με τους πένθιμους χρωματισμούς;

Κάποιο βράδυ, ένα δάκρυ έλαμψε σαν αστέρι στα μάτια του Ιησού. Οι δύο γυναίκες σιρήτησαν τα βουβά δάκρυά τους κύλησαν μέσα στην ειρήνη της Βηθανίας. Έκλαιγαν γι' αυτόν, έκλαιγε για την ανθρωπότητα.

Σύγκρουση με τους Φαρισαίους -
 Η φυγή στην Καισάρεια - Μεταμόρφωση

Διήρκεσε δύο χρόνια αυτή η άνοιξη της Γαλιλαίας, όπου κάτω από τον λόγο του Χριστού τα σπινθηροβόλα κρίνα των αγγέλων έμοιαζαν ν' ανοίγουν στον μυρωμένο αιθέρα, και η αυγή της Βασιλείας των Ουρανών να χαράζει επάνω από τις μάξες.

Σύντομα όμως ο ουρανός σκοτεινίασε: αστραπές, προάγγελιοι καταστροφής, τον αυλάκωναν. Η θύελλα ξέσπασε πάνω στη μικρή πνευματική οικογένεια σαν μια από τις καταγίδες που σαρώνουν τη λίμνη Γεννησαρέτ και καταπίνουν στη μανία τους τις βάρκες των ψαράδων. Οι μαθητές έμεναν κατάπληκτοι, αλλά ο Ιησούς δεν εξεπλάγη καθόλου —το περίμενε. Αδύνατον να μην προκαλούσε ανησυχία το κήρυγμά του και η δημοτικότητά του στις θρησκευτικές αρχές των Εβραίων. Αδύνατον επίσης ανάμεσά τους να μην αρχίσει αδυσώπητος αγώνας. Πολύ περισσότερο που το φως δεν μπορούσε ν' αναβλύσει παρά μέσ' από αυτή τη σύγκρουση.

Οι Φαρισαίοι σχημάτιζαν τον καιρό του Ιησού ένα συμπαγές σώμα έξι χιλιάδων ανθρώπων. Το όνομά τους, «Φαρισαίοι», σήμαινε «οι ξεχωριστοί» ή «οι εκλεκτοί». Με πατριωτισμό, συχνά ηρωικό αλλά στενό και υπεροπτικό, αντιπροσώπευαν την παράταξη της εθνικής αναμόρφωσης, που η ύπαρξή της χρονολογούνταν από τους Μακκαβαίους. Μαζί με τη γραπτή είχαν και προφορική παράδοση. Πίστευαν στους αγγέλους, στη μέλλουσα ζωή, στην ανάσταση των νεκρών. Αλλά αυτές οι λάμπειες εσωτερισμού, που προέρχονταν από την Περσία, τους οδηγούσαν στά σκοτάδια μιας χονδροειδούς και υλικής ανάλυσης. Αυστηροί παρατηρητές του νόμου, αλλά εξ ολοκλήρου αντίθετοι στο πνεύμα

των προφητών που βάσιζαν τη θρησκεία στην αγάπη του Θεού και των ανθρώπων, θεωρούσαν ότι ευσέβεια ήταν η τήρηση της παράδοσης και των εξωτερικών εκδηλώσεων, των νηστειών και των δημοσίων μετανοιών. Τους έβλεπαν στις μεγάλες γιορτές να διασχίζουν τους δρόμους, με το πρόσωπο σκεπασμένο με μαύρο χρώμα, να λένε φωναχτά προσευχές με ύφος συντρυμμένο και να μοιράζουν ελεημοσύνη επιδεικτικά.

Κατά τα άλλα, ζούσαν στη χλιδή, επιδιώκοντας με απληστία αξιώματα και εξουσία. Ήταν όμως ταυτόχρονα και οι αρχηγοί της δημοκρατικής μερίδας και κρατούσαν τον λαό στα χέρια τους.

Οι Σαδουκαίοι, αντίθετα, αντιπροσώπευαν την ιερατική μερίδα και την αριστοκρατική. Αποτελούνταν από οικογένειες που ισχυρίζονταν ότι ασκούν την ιερατική τέχνη με άμεση κληρονομική διαδοχή από τον καιρό του Δαβίδ. Συντηρητικοί στο έπακρο, αρνούνταν την προφορική παράδοση παραδέχονταν μόνο το γράμμα του νόμου και απέρριπταν την ψυχή και τη μελλοντική ζωή. Περιγελούσαν επίσης τις πολύπλοκες τακτικές των Φαρισαίων και τις εξωφρενικές δοξασίες τους. Γι' αυτούς η θρησκεία θρυσκόταν μόνο μέσα στις ιερατικές τελετές. Είχαν κρατήσει την αρχιεροσύνη από τους Σελευκίδες, συνεννοούμενοι θαυμάσια με τους εθνικούς, υιοθετώντας μάλιστα και την ελληνική σοφιστική και τον κομψό επικουρισμό. Υπό τους Μακκαδαίους, οι Φαρισαίοι τους είχαν αποκλείσει από την ιεροσύνη. Αλλά υπό τον Ηρώδη και τους Ρωμαίους ξανακέρδισαν τη θέση τους. Ήταν άνδρες σκληροί και πεισματάρηδες, ευδαιμονιστές ιερείς, με μόνο μια πίστη, της ανωτερότητάς τους, και μόνο μια ιδέα, της διατήρησης της εξουσίας που κατείχαν παραδοσιακά.

Τι μπορούσε να παρατηρήσει στη θρησκεία αυτή ο Ιησούς, ο μύστης, ο κληρονόμος των προφητών, ο οραματιστής του Εγκαντί, που έφαχνε μέσα στην κοινωνική τάξη την εικόνα της θείας τάξης, όπου η δικαιοσύνη βασιλεύει στη ζωή, η γνώση στη δικαιοσύνη, η αγάπη και η σύνεση και στα τρία; Στον ναό, στη θέση της υπέρτατης γνώσης και της μύησης, βασιλεύει η υλιστική άγνοια και ο αγνωστικισμός, παίζοντας με τη θρησκεία σαν εξουσιαστικό όργανο — με άλλα λόγια, η ιερατική απάτη. Στα

σχολεία και τις συναγωγές, στη θέση του ψωμιού της ζωής και της ουράνιας δρόσου που πέφτει μέσα στις καρδιές, μια ιδιοτελής ηθική, καλυμμένη από μια τυπολατρική ευσέβεια, δηλαδή την υποκρισία. Πολύ μακριά, πάνω τους, θρονιασμένος σ' ένα φωτοστέφανο, ο Καίσαρας, ο Παντοδύναμος, η αποθέωση του κακού, θεοποίηση της ύλης, ο Καίσαρας, ο μοναδικός Θεός του τότε κόσμου, μόνος πιθανός κύριος των Σαδουκαίων και των Φαρισαίων, είτε τον ήθελαν είτε όχι. Ο Ιησούς, δανειζόμενος, όπως οι προφήτες, μιαν ιδέα του περσικού εσωτερισμού, είχε άδικο ν' αποκαλέσει αυτή τη βασιλεία «βασιλεία του Σατανά» ή «βασιλεία του Αρμάν», δηλαδή κυριαρχία της ύλης επί του πνεύματος, την οποία ήθελε ν' αντικαταστήσει με αυτή του πνεύματος επί της ύλης; Όπως όλοι οι μεγάλοι μεταρρυθμιστές, χτύπησε όχι τους ανθρώπους αλλά τις διδασκαλίες και τα κηρύγματα. Έπρεπε ν' αποφασίσει ν' αντιταχτεί στους ισχυρούς.

Ο αγώνας άρχισε στις συναγωγές της Γαλιλαίας για να συνεχιστεί κάτω από τις στοές του ναού της Ιερουσαλήμ, όπου ο Ιησούς έμενε αρκετό καιρό, κηρύσσοντας και ελέγχοντας τους αντιπάλους του. Σε τούτο όπως και σε όλη τη δράση του, ο Ιησούς ενεργεί με αυτή τη συνδυασμένη σύνεση και τόλμη, με λελογισμένο συντηρητισμό και ασυγκράτητη ενέργεια, που χαρακτηρίζει τη θαυμαστά ισορροπημένη φύση του. Δεν άρχισε πρώτος την επίθεση κατά των αντιπάλων του, περίμενε την επίθεσή τους για ν' απαντήσει. Δεν άργησε καθόλου. Γιατί από τις πρώτες εκδηλώσεις του προφήτη, οι Φαρισαίοι τον ζήλευαν εξαιτίας των θεραπειών που έκανε και επειδή ήταν δημοφιλής.

Σύντομα θα υποψιαστούν στο πρόσωπό του τον πιο επικίνδυνο εχθρό τους. Τότε τον πλησίασαν με τη γνώριμή τους κοροϊδευτική κοσμιότητα, με την πανούργα κακεντρέχεια, καλυμμένη με υποκρισία. Σαν σοφοί δάσκαλοι, του ζήτησαν αιτιολόγηση της συναλλαγής του με τους τελώνες και τους ανθρώπους που διήγαν κακή ζωή. Γιατί οι μαθητές του επίσης τολμούσαν να μαζεύουν τα στάχια την ημέρα του Σαββάτου; Τόσες σοβαρές παραβάσεις των καθιερωμένων αρχών τους. Ο Ιησούς τους απάντησε με τη γλυκύτητα και την ευρύτητά του, με λόγους τρυφερότητας και πραότητας. Δοκίμασε πάνω τους τον λόγο του για την αγάπη. Τους μίλησε για την αγάπη του Θεού που

χαίρεται περισσότερο για τη μετάνοια ενός αμαρτωλού παρά για πλήθος δικαίων που δεν έχουν ανάγκη μεταμέλειας. Τους διηγήθηκε την παραβολή του απολωλότος προβάτου και του ασώτου υιού. Αμήχανοι αυτοί σώπασαν. Αλλά, αφού ξανασυναντήθηκαν, άρχισαν πάλι την επίθεση, κατηγορώντας τον ότι θεραπεύει την ημέρα του Σαββάτου. «Υποκριτές», φώναξε ο Ιησούς, «δεν δγάζετε την αλυσίδα από τον λαϊμό των βοδιών σας για να τα οδηγήσετε στην ποτίστρα την ημέρα του Σαββάτου, και η κόρη του Αβραάμ δεν λύθηκε αυτή την ημέρα από τις αλυσίδες του Σατανά;». Μη ξέροντας πια τι να πουν, οι Φαρισαίοι τον κατηγορήσαν ότι εκβάλλει τους δαίμονες στο όνομα του Βελζεβούλ. Ο Ιησούς τους απάντησε με βαθύτητα πνεύματος ότι ο διάβολος δεν κυνηγείται από μόνος του, και πρόσθεσε ότι ο αμαρτωλός απέναντι στον Υιό του Ανθρώπου θα συγχωρεθεί, αλλά όχι και αυτός που είναι ενάντιος στο Άγιο Πνεύμα. Τον αποκαλούσαν «Βλάσφημο» και τους απαντούσε «Υποκριτές! Υποστηρικτές του Βελζεβούλ!» και «Φυλή εχιδνών». Από αυτό το σημείο και μετά ο αγώνας γινόταν σκληρότερος και οξύτερος. Ο Ιησούς χρησιμοποίησε καυστική διαλεκτική. Ο λόγος του χτυπούσε σαν μαστίγιο, τρυπούσε σαν κεντρί. Άλλαξε τακτική και αντί ν' αυτοπροστατεύεται άρχισε να επιτίθεται και απαντούσε στις κατηγορίες με κατηγορίες πιο δυνατές, χωρίς λύπηση για την αμαρτία και την υποκρισία.

«Γιατί βασανίζετε τον νόμο του Θεού λόγω της παράδοσής σας; Ο Θεός διέταξε: Τιμά τον πατέρα σου και τη μητέρα σου. Δεν ενδιαφέρεστε να τιμάτε τους γονείς όταν το χρήμα κυλά στον ναό. Δεν υπηρετείτε τον Ησαΐα παρά μόνο με τα χείλη, είσαστε ευσεβείς χωρίς καρδιά».

Ο Ιησούς δεν σταματούσε ν' αυτοσυγκρατείται, αλλά ανυψωνόταν και μεγάλωνε μέσ' από αυτόν τον αγώνα. Όσο του επιτίθονταν, ένιωθε πιο πολύ πως ήταν ο Μεσσίας. Άρχισε ν' απειλεί τον λαό, να προλέγει τις δυστυχίες του Ισραήλ, να μιλά καλώντας τους εθνικούς, να λέει ότι ο κύριος θα στείλει και άλλους εργάτες στο αμπέλι του. Σχετικά με αυτό, οι Φαρισαίοι της Ιερουσαλήμ θορυβήθηκαν. Βλέποντας ότι δεν μπορούσαν να του κλείνουν το στόμα, ούτε να τον αποστομώσουν άλλαξαν και αυτοί τακτική.

Σκέφτηκαν να τον παγιδέψουν. Του έστειλαν πρεσβείες για να τον αναγκάσουν να πει έναν αιρετικό λόγο που θα επέτρεπε στο συνέδριο να τον συλλάβει ως βλάσφημο, στο όνομα του νόμου του Μωυσή, ή να τον καταδικάσει η ρωμαϊκή κυβέρνηση ως επαναστάτη. Γι' αυτό τον λόγο του υπέβαλλαν την ύπουλη ερώτηση για τη μοιχαλίδα και το δηνάριο του Καίσαρα. Αντιλαμβανόμενος πάντοτε στους σκοπούς των εχθρών του, ο Ιησούς τους απόπλιξε με τις απαντήσεις του, σαν βαθύς γνώστης της ψυχής και επιδέξιος τεχνίτης. Βρίσκοντάς τον απρόσβλητο, οι Φαρισαίοι επιχείρησαν να τον πτοήσουν, εμποδίζοντας κάθε δήμα του. Ο περισσότερος κόσμος, ύστερα από την προπαγάνδα τους, απομακρυνόταν απ' αυτόν, βλέποντας ότι δεν διόρθωνε το βασίλειο του Ισραήλ. Παντού, ακόμα και στη μικρότερη πόλη, συναντούσε πρόσωπα δόλια και καχύποπτα, σπιούνους για να τον επιτηρούν και βαλτούς για να τον απογοητεύουν. Μερικοί πήγαν να του πουν: «Φύγε από εδώ, γιατί ο Ηρώδης θέλει να σε σκοτώσει». Απάντησε υπερήφανα: «Πείτε σε αυτή την αλεπού: Κανένας προφήτης δεν πέθανε έξω από την Ιερουσαλήμ».

Εν τούτοις αναγκάστηκε να περάσει πολλές φορές στη δυτική ακτή για να γλιτώσει από τέτοιες ενέδρες.

Δεν ήταν σίγουρος πουθενά πλέον. Τότε έφτασε και η αναγγελία του θανάτου του Ιωάννη του Βαπτιστή, τον οποίο ο Ηρώδης αποκεφάλισε. Λέγεται ότι ο Αννίβας, όταν είδε το κεφάλι του αδελφού του Ασδρούβα, που είχαν σκοτώσει οι Ρωμαίοι, φώναξε: «Τώρα ξέρω την τύχη της Καρχηδόνας». Ο Ιησούς μπόρεσε ν' αναγνωρίσει το πεπρωμένο του, μέσα από τον θάνατο του προδρόμου του.

Δεν αμφέβαλλε πια μετά από το όραμά του στο Εγκαντί. Δεν άρχισε το έργο του παρά αφού το δέχτηκε εξαρχής. Όταν όμως οι καταλυτημένοι μαθητές του κήρυκα της ερήμου του έφεραν την είδηση αυτή, μια πένθιμη προειδοποίηση χτύπησε τον Ιησού. Φώναξε: «Δεν τον αναγνώρισαν αλλά του έκαναν αυτό που ήθελαν· έτσι και ο Υιός του ανθρώπου θα υποφέρει από αυτούς». Οι δώδεκα ανησυχούσαν, ο Ιησούς δίσταζε στον δρόμο του. Δεν ήθελε να καθίσει να συλληφθεί, αλλά να παραδοθεί ηθελημένα, αφού το έργο του θα είχε τελειώσει. Ήδη διωγμένος εδώ και ένα χρόνο, συνηθισμένος να ξεφεύγει από τον εχθρό,

με δήματα μπροστά και οπισθοχωρήσεις, ήταν αποκαρδιωμένος πλέον από τον λαό, μετά τις ημέρες του ενθουσιασμού.

Ο Ιησούς αποφάσισε να φύγει ακόμα μια φορά με τους δισκούς του. Ανεβασμένος στην κορυφή ενός βουνού με τους δώδεκα γύρισε για να κοιτάξει για τελευταία φορά την πολυαγαπημένη του λίμνη, στις όχθες της οποίας θα γλυκοχάραζε η Βασιλεία των Ουρανών.

Αγκάλιασε με το βλέμμα του τις απλωμένες πόλεις στην όχθη των κυμάτων ή τις χτισμένες πάνω στα βουνά, πνιγμένες στις καταπράσινες οάσεις τους, και άσπρες κάτω από το χρυσό πέπλο του σούρουπου, όλες αυτές τις αγαπημένες πόλεις όπου είχε κηρύξει τον λόγο της ζωής και που τώρα τον εγκατέλειπαν. Είχε την προαισθήση του μέλλοντος. Με προφητική ματιά είδε αυτή την περιφνημη χώρα, να μεταβάλλεται σε έρημο, κάτω από το εκδικητικό χέρι του Ισραήλ, και λόγια χωρίς οργή αλλά γεμάτα πίκρα και μελαγχολία ήρθαν στο στόμα του: «Δυστυχία πάνω σου Καπερναούμ! Δυστυχία πάνω σου Χοραζίν! Δυστυχία σε σένα Βηθσαϊδά!». Έπειτα γυρνώντας προς τον κόσμο των εθνικών, πήρε με τους Αποστόλους τον δρόμο που ανεβαίνει την κοιλάδα του Ιορδάνη, από τα Γάδαρα προς την Καισάρεια του Φιλίππου.

Λυπημένος και μακρὺς ήταν ο δρόμος των φυγάδων διασχίζοντας τις μεγάλες πεδιάδες των καλαμιών και των βάλτων του Άνω Ιορδάνη, στον φλογερό ήλιο της Συρίας. Διανυκτέρευαν κάτω από τη σκηνή των βοσκών ή στους εγκαταστημένους στις μικρές πόλεις της χαμένης αυτής χώρας Εσσαίους.

Οι μαθητές λυπημένοι έσκυβαν το κεφάλι, ο δάσκαλος θλιμμένος και σιωπηλός έμενε θυτισμένος στην αυτοσυγκέντρωσή του. Σκεφτόταν για την αδυναμία να κάνει τη διδασκαλία του να θριαμβεύσει στον λαό με το κήρυγμα, αντίθετα στις μηχανορραφίες των αντιπάλων του. Η υπέρτατη πάλη γινόταν αναπόφευκτη, είχε φθάσει σε αδιέξοδο για το πώς θα έδγαινε. Από την άλλη μεριά, η σκέψη του πετούσε σε ατέλειωτες φροντίδες για την πνευματική του οικογένεια και ιδιαίτερα για τους δώδεκα Αποστόλους, που, πιστοί και αφοσιωμένοι, είχαν εγκαταλείψει τα πάντα για να τον ακολουθήσουν, και εν τούτοις θ' απογοητεύονταν από την ελπίδα να δουν τον Μεσσία να θριαμβεύει.

Μπορούσε να τους εγκαταλείψει στους εαυτούς τους; Είχε η αλήθεια εισχωρήσει αρκετά μέσα τους; Θα πίστευαν, παρά ταύτα, σ' αυτόν και τη διδασκαλία του; Γνώριζαν ποιος ήταν; Έτσι λοιπόν τους ρώτησε μια μέρα: «Ποιος λένε οι άνθρωποι ότι είμαι;». Και του απάντησαν: «Οι μεν λένε ότι είσαι ο Ιωάννης ο Βαπτιστής, οι άλλοι ο Ιερεμίας ή κάποιος από τους προφήτες».

«Και εσείς ποιος λέτε ότι είμαι;» Τότε ο Σίμων Πέτρος πήρε τον λόγο και είπε: «Είσαι ο Χριστός, ο Υιός του Θεού του ζώοντος».

Στο στόμα του Πέτρου και στη σκέψη του Ιησού, αυτή η φράση δεν σήμαινε, όπως το ήθελε αργότερα η Εκκλησία «Είσαι ο μοναδικός ενσαρκωτής του απόλυτου Είναι και παντοδύναμου, το δεύτερο πρόσωπο της Τριάδας», αλλά απλώς «Είσαι ο Εκλεκτός του Ισραήλ». Μέσα στην ινδουιστική, την αιγυπτιακή και την ελληνική μύηση ο όρος Υιός του ανθρώπου σήμαινε τη συνείδηση την ταυτισμένη με τη θεία αλήθεια, τη θέληση την ικανή να την εμφανίσει.

Σύμφωνα με τους προφήτες, όφειλε να είναι ο Μεσσίας η μεγαλύτερη από αυτές τις εμφανίσεις του. Θα γινόταν ο Υιός του ανθρώπου, δηλαδή του εκλεκτού της γήινης ουράνιας ανθρωπότητας, και σαν τέτοιος, έχοντας μέσα του τον Πατέρα ή το Πνεύμα, μέσω αυτής βασιλεύει στο σύμπαν. Με αυτή τη διακήρυξη της πίστης των Αποστόλων από τον εκπρόσωπό τους, ο Ιησούς ένωσε απεριόριστη χαρά. Άραγε οι μαθητές του τον είχαν καταλάβει; Παλλόταν μέσα τους, η σχέση ανάμεσα στον ουρανό και τη γη είχε αποκατασταθεί.

Ο Ιησούς είπε στον Πέτρο: «Είσαι ευτυχής, Σίμονα, γιε του Ιωνά, γιατί δεν αναπτύχθηκες με τη σάρκα και το αίμα, αλλά από τον Πατέρα μου που είναι στους ουρανούς». Με αυτή την απάντηση ο Ιησούς δίνει στον Πέτρο να καταλάβει ότι τον θεωρεί μνημένο στον ίδιο βαθμό. Να η αληθινή, η μόνη αποκάλυψη, να «η πέτρα στην οποία πάνω ο Χριστός θέλει να κτίσει την Εκκλησία, ενάντια στην οποία οι πύλες του Άδη δεν θα αντισταθούν».

Ο Ιησούς δεν υπολογίζει τον Πέτρο παρά μόνο όσο έχει αυτή την αντίληψη. Μια στιγμή μετά, αυτός είχε ξαναγίνει ο φυσικός άνθρωπος, φοβισμένος και περιορισμένος, και ο δάσκαλος του

φέρεται τελείως διαφορετικά. Ο Ιησούς αναγγέλλει στους μαθητές του ότι θα τον σκοτώσουν στην Ιερουσαλήμ, και ο Πέτρος άρχισε να διαμαρτύρεται. «Στο Θεό δεν αρέσει αυτό, Κύριε, δεν θα σου συμβεί τίποτε». Αλλά ο Ιησούς, σαν να έβλεπε κάποια εκδήλωση σαρκική σ' αυτή την ένδειξη συμπάθειας, που προσπαθούσε να κλονίσει τη μεγάλη του απόφαση, γύρισε απότομα προς τον Απόστολο και του είπε: «Φύγε από κοντά μου, Σατανά! Μου δημιουργείς σκάνδαλο, γιατί δεν καταλαβαίνεις διόλου τα πράγματα που ανήκουν στον Θεό, αλλά μόνο αυτά των ανθρώπων». Και η μεγαλειώδης κίνηση του δασκάλου έλεγε «Εμπρός», διασχίζοντας την έρημο. Ταραγμένοι από τη σοβαρότητα της φωνής του, από την αυστηρή ματιά του, οι Απόστολοι έσκυψαν το κεφάλι ήσυχα και ξαναπήραν τον δρόμο πάνω στους λόφους.

Αυτή η φυγή, όπου ο Ιησούς τραβούσε τους μαθητές του έξω από το Ισραήλ, έμοιαζε με δήμα για το αίνιγμα της μεσσιανικής του μοίρας, του οποίου έψαχνε τη λύση.

Έφτασαν στις πύλες της Καισάρειας. Η πόλη είχε γίνει ειδωλολατρική μετά τον Αντίοχο τον Μέγα, και απλωνόταν σε μια καταπράσινη όαση, στην πηγή του Ιορδάνη. Είχε το αμφιθέατρό της, έλαμπε στα πολυτελή της μέγαρα και τους ελληνικούς ναούς. Ο Ιησούς τη διέσχισε και προχώρησε μέχρι το σημείο όπου ο Ιορδάνης πηγάζει από μια σπηλιά του βουνού, με ένα καθαρό κυματιστό στρόβιλο, όπως η ζωή που ξεπετάγεται από τον βαθύ κόλπο της αμετάβλητης φύσης. Υπήρχε εκεί ένας μικρός ναός αφιερωμένος στον Πάνα, και μέσα στη σπηλιά, στις όχθες του αναδυόμενου ποταμού, ένα πλήθος από κολόνες, μαρμάρινες νύμφες και θεότητες των εθνικών. Οι Εβραίοι φοβούνταν τα σημεία της ειδωλολατρικής θρησκείας. Ο Ιησούς τα κοίταξε άφοβα, με συγκαταβατικό χαμόγελο.

Γνώριζε τις ατελείς δημιουργίες της θείας ομορφιάς, της οποίας έφερε στην ψυχή του τ' ακτινοβόλα πρότυπα. Δεν ήθεε για ν' αναθεματίσει τη γη και τις μυστηριώδεις δυνάμεις της, αλλά για να της δείξει τον ουρανό. Η καρδιά του ήταν αρκετά μεγάλη, η διδασκαλία του αρκετά πλατιά για ν' αγκαλιάσει όλους τους λαούς και να πει στις θρησκείες:

«Σηκώστε το κεφάλι σας και αναγνωρίστε ότι έχετε όλοι τον

ίδιο πατέρα». Και όμως βρισκόταν εκεί, στο άλλο άκρο του Ισραήλ, κυνηγημένος σαν άγριο ζώο, στριμωγμένος, πνιγμένος ανάμεσα σε δυο κόσμους που τον πίεζαν εξίσου. Μπροστά του, ο εθνικός κόσμος που δεν τον καταλάβαινε ακόμη και που ο λόγος του εξέπνεε αδύναμος, πίσω του ο εβραϊκός κόσμος, ο λαός που λιθοβολούσε τους προφήτες του, έκλεινε τα αυτιά του για να μην ακούσει τον Μεσσία του, όπου η συμμορία των Σαδουκαίων και των Φαρισαίων παραμόνευε τη λεία της.

Τι υπεράνθρωπη καρτερία και τι ανήκουστη δράση χρειαζόταν λοιπόν για να σπάσει όλα αυτά τα εμπόδια, για να εισχωρήσει, πέρα από την εθνική ειδωλολατρία και την εβραϊκή σκληρότητα, μέχρι την καρδιά της πάσχουσας ανθρωπότητας που αγαπούσε με όλο του το είναι και να την κάνει ν' ακούσει τον λόγο του της Ανάστασης;

Τότε, με μια γρήγορη αναδρομή, η σκέψη του γύρισε πίσω και κατέβηκε κατά μήκος του Ιορδάνη, του ιερού ποταμού του Ισραήλ, πέταξε από τον ναό του Πάνα στον ναό της Ιερουσαλήμ. Μέτρησε όλη την απόσταση που χώριζε τον αρχαίο παγανισμό από την παγκόσμια σκέψη των προφητών και, ανεβαίνοντας στην αγνή του πηγή, όπως ο αετός στη φωλιά του, γύρισε από την απελπισία της Καισάρειας στο όραμα του Εγκαντί!

Και να πάλι, είδε να προβάλλει από τη Νεκρά Θάλασσα το τρομερό φάντασμα του σταυρού!.. Μήπως η ώρα της μεγάλης θυσίας είχε φτάσει; Όπως όλοι οι άνθρωποι, ο Ιησούς είχε μέσα του δύο συνειδήσεις. Η μια, η επίγεια, τον λίκνιζε με αυταπάτες και του έλεγε: «Ποιος να ξέρει; Ίσως αποφύγω το πεπρωμένο» η άλλη, η θεϊκή, του επαναλάμβανε ακατάπαυστα: «Ο δρόμος της νίκης περνάει από την πύλη της αγωνίας». Έπρεπε επιτέλους να υπακούσει σ' αυτήν; Σε όλες τις μεγάλες στιγμές της ζωής του, βλέπουμε τον Ιησού ν' αποτραβιέται στα βουνά για να προσευχηθεί.

Το είχε πει ο σοφός ποιητής των Βεδών: «Η προσευχή κρατά τον ουρανό και τη γη και διευθύνει τους θεούς». Ο Ιησούς γνώριζε αυτή την υπέρτατη δύναμη. Συνήθως δεν δεχόταν κανένα συνοδό στην απομόνωσή του, οπότε κατέβαινε στα ενδόμυχα της συνείδησής του. Αυτή τη φορά πήρε τον Πέτρο και τους δύο γιους του Ζεβεδαίου, τον Ιωάννη και τον Ιάκωβο, σε

ένα ψηλό βουνό για να περάσουν τη νύχτα. Ο θρύλος λέει ότι ήταν το όρος Θαβώρ. Εκεί συνέβη, ανάμεσα στον δάσκαλο και τους τρεις πιο μνημένους μαθητές, αυτή η μυστηριώδης σκηνή που τα Ευαγγέλια περιγράφουν με το όνομα της Μεταμόρφωσης. Κατά τα λεγόμενα του Ματθαίου, οι Απόστολοι είδαν να εμφανίζεται στο μισοσκόταδο η μορφή του φωτεινού δασκάλου διάφανη, το πρόσωπό του να φωτίζεται σαν ήλιος και τα ρούχα του να γίνονται λευκά σαν το φως, και δύο μορφές να στέκονται πλάι του, τις οποίες νόμισαν για τον Μωυσή και τον Ηλία. Όταν βγήκαν ταραγμένοι από αυτό που τους φάνηκε συγχρόνως ύπνος πολύ βαθύς και εγρήγορση πιο έντονη, είδαν τον δάσκαλο μόνο του κοντά τους, ακουμπώντας τους για να τους ξυπνήσει ολότελα. Ο μεταμορφωμένος Χριστός, που είχαν ατενίσει στο όνειρο εκείνο, δεν θα έσβηνε πια από τη μνήμη τους.

Ο ίδιος ο Ιησούς όμως σιγά σιγά θεώρησε ότι θα έμπαινε με τη βαθιά του συνείδηση σε μια ανώτερη ύπαρξη, καθολικά πνευματική και θεία. Μακριά από αυτόν οι ήλιοι, οι κόσμοι, οι χώρες, οι στρόβιλοι των οδυνηρών ενσαρκώσεων, αλλά σε μια ομοιογενή ατμόσφαιρα, μια ρευστή ουσία, ένα νοερό φως. Σ' αυτό το φως οι λεγεώνες των ουράνιων όντων σχηματίζουν έναν κινούμενο θόλο, ένα στερέωμα από αιθέρια σώματα, απ' όπου ξεπηδούν γλυκές ανταύγειες. Πάνω σε ένα λαμπρό νεφέλωμα, όπου ο ίδιος στέκεται όρθιος, έξι άνθρωποι με ιερατικά άμφια και με μεγαλοπρεπή παρουσία υψώνουν ενωμένα τα χέρια προς ένα λαμπρό δυσκολότηρο. Είναι έξι Μεσοίες που εμφανίστηκαν στη γη, ο έβδομος είναι ο ίδιος, και αυτό το κύπελλο παριστά τη θυσία που πρέπει να κάνει ενσαρκωνόμενος με τη σειρά του. Κάτω από το νεφέλωμα μουγκρίζουν οι κεραυνοί. Μαύρη άδυσσος ανοίγεται: Ο κύκλος των γενεών, το βάραθρο της ζωής και του θανάτου, η επίγεια κόλαση. Οι γιοι του Θεού με ικετευτική κίνηση υψώνουν το κύπελλο, ο ουρανός ακίνητος περιμένει. Ο Ιησούς απλώνει τα χέρια του σε σχήμα σταυρού, σαν να ήθελε να αγκαλιάσει τον κόσμο. Τότε οι υιοί του Θεού προσκυνούν, με το πρόσωπο καταγής. Μια ομάδα γυναικών αγγέλων με μεγάλα φτερά και με χαμηλωμένα μάτια μεταφέρει το πυρακτωμένο δυσκολότηρο προς την εστία του φωτός. Τα ωσαννά αντη-

χούν στους ουρανούς, μελωδικά, άφατα... Αλλά αυτός, χωρίς σχεδόν να τ' ακούει, θυθίζεται στο βάραθρο...

Να τι έγινε κάποτε στον κόσμο των Ουσιών, μέσα στους κόλπους του Πατέρα, όπου δοξάζονται τα μυστήρια της Αγάπης αιώνια και όπου οι αστρικές περιφορές περνούν ανάλαφρες σαν κύματα. Να τι είχε υποσχεθεί να εκπληρώσει. Να γιατί γεννήθηκε. Να γιατί αγωνίστηκε μέχρι εκείνη την ημέρα. Και να γιατί ο μεγάλος αυτός όρκος τον ξανακέρδισε προς χάρη του έργου του, για την πληρότητα της θείας συνείδησης, ξαναγυρνώντας στην έκσταση.

Όρκος υπέροχος, τρομερό δισκοπότηρο! Έπρεπε να το πει. Μετά το μεθύσι της έκστασης, ξύπνησε στο βάθος του βαράθρου, στο τέλος του μαρτυρίου. Χωρίς αμφιβολία, οι καιροί είχαν αλλάξει. Ο ουρανός μίλησε, και η γη φώναζε βοήθεια.

Τότε ο Ιησούς κατέβηκε πάλι την κοιλάδα του Ιορδάνη επιστρέφοντας με πολλούς σταθμούς και πήρε το μονοπάτι για την Ιερουσαλήμ.

*Τελευταίο ταξίδι στην Ιερουσαλήμ -
Η Επαγγελία, ο Μυστικός Δείπνος, η Δίκη,
ο Θάνατος και η Ανάσταση*

Ωσαννά στον Υιό του Δαβίδ!

Αυτή η κραυγή αντηχούσε στα δήματα του Ιησού, στην είσοδό του από την ανατολική πύλη της Ιερουσαλήμ, και τα κλαδιά των βαΐων έπεφταν στα πόδια του. Αυτοί που τον υποδέχονταν με τόσο ενθουσιασμό ήταν οι οπαδοί του Γαλιλαίου προφήτη, που έσπευσαν από τα περιχώρα και το εσωτερικό της πόλης για να τον αποθεώσουν. Χαιρέτιζαν τον ελευθερωτή του Ισραήλ, που σύντομα θα στεφόταν βασιλιάς. Οι δώδεκα Απόστολοι που τον συνόδευαν μοιράζονταν ακόμη αυτή την έντονη ανταπάτη, παρά τις ρητές προειδοποιήσεις του Ιησού. Μόνος του ο επευφημούμενος Μεσσίας ήξερε ότι βάδιζε προς το μαρτύριο, και οι δικοί του δεν θα εισχωρούσαν στο ιερό της σκέψης του παρά μόνο μετά τον θάνατό του. Προσφερόταν αποφασιστικά, με πλήρη συνείδηση και πλήρη βούληση. Έτσι εξηγείται η καρτερικότητά του, η γλυκιά ηρεμία του. Ενώ περνούσε κάτω από τον τεράστιο πυλώνα, χτισμένο στο σκοτεινό φρούριο της Ιερουσαλήμ, η φασαρία πνιγόταν κάτω από τον θόλο και τον ακολουθούσε η φωνή του Πεπρωμένου, που άρπαζε τη λεία της:

Ωσαννά στον Υιό του Δαβίδ!

Με την πανηγυρική αυτή είσοδο, ο Ιησούς διακήρυξε δημόσια στις θρησκευτικές αρχές της Ιερουσαλήμ ότι αναλάμβανε τον ρόλο του Μεσσία με όλες τις συνέπειες. Την επομένη, εμφανίστηκε στον ναό, στην αυλή των ευγενών, και, προχωρώντας προς τους εμπόρους των ζώων και τους χρηματομεσίτες, που, τοκογλύφοι και άρπαγες, μετρούσαν τα χρήματά τους και μόλυναν

τα προπύλαια του ιερού χώρου, τους είπε τον λόγο του Ησαΐα: «Είναι γραμμένο· το σπίτι μου θα είναι οίκος προσευχής, κι εσείς το κάνατε σπήλαιο ληστών». Οι έμποροι εξαφανίστηκαν, μεταφέροντας τα τραπέζια και τους σάκους με τα χρήματα, φοβισμένοι από τους οπαδούς του προφήτη που τον περιτριγύριζαν σαν ισχυρό τείχος, αλλά περισσότερο ακόμα από το εκθαμβωτικό του βλέμμα και τη μεγαλειώδη χειρονομία του. Οι ιερείς πτοημένοι, παραξενεύτηκαν με αυτή τη θρασύτητα και έμειναν άφωνοι από την τόση δύναμη. Μια πρεσβεία από το συνέδριο ήρθε να του ζητήσει εξηγήσεις: «Με ποια εξουσία κάνεις αυτά τα πράγματα;». Στην ερώτηση αυτή, ο Ιησούς, σύμφωνα με τη συνήθειά του, απάντησε με μιαν άλλη ερώτηση όχι λιγότερο ενοχλητική για τους αντιπάλους: «Η βάπτισμα του Ιωάννη από πού ερχόταν, από τον ουρανό ή από τους ανθρώπους;». Αν οι Φαρισαίοι απαντούσαν «Ερχόταν από τον ουρανό», ο Ιησούς θα τους έλεγε: «Τότε γιατί δεν πιστέψατε;». Αν απαντούσαν «Από τους ανθρώπους», θα φοβούνταν τον λαό που θεωρούσε τον Ιωάννη προφήτη. Απάντησαν λοιπόν: «Δεν ξέρουμε τίποτα». «Και εγώ», τους είπε ο Ιησούς, «δεν θα σας πω με ποια εξουσία κάνω αυτά τα πράγματα».

Αλλά μόλις πέρασε η επίθεση, πήρε την πρωτοβουλία και πρόσθεσε: «Αλήθεια σας λέω, οι τελώνες και οι πόρνες θα σας προσπεράσουν στη Βασιλεία του Θεού». Έπειτα τους σύγκρινε, μέσ' από μια παραβολή, με τον κακό αμπελοργό που σκοτώνει το παιδί του αφεντικού για να κληρονομήσει το αμπέλι και αυτοαποκλήθηκε «ο ακρογωνιαίος λίθος που θα τους συνέτριβε». Με αυτούς τους λόγους και αυτά τα έργα βλέπει κανείς ότι στο τελευταίο του ταξίδι στην πρωτεύουσα του Ισραήλ, ο Ιησούς θέλησε ν' αποκλείσει την υποχώρηση. Καιρό τώρα είχαν από το στόμα του τους δύο κυρίως λόγους κατηγορίας, τους αναγκαίους για να τον αφανίσουν: τις απειλές του εναντίον του ναού, και τη διακήρυξη πως ήταν ο Μεσσίας. Οι τελευταίες του επιθέσεις ερέθισαν τους εχθρούς του.

Από εδώ και πέρα, ο θάνατός του αποφασίστηκε από τις αρχές, δεν ήταν πια παρά θέμα χρόνου. Από την άφιξή του τα πιο ισχυρά μέλη του συνεδρίου, Σαδουκαίοι και Φαρισαίοι, σύμφωνα στο μίσος τους εναντίον του Ιησού, συνεννοήθηκαν για

να καταστρέψουν τον «κλαοπλάνο». Δίσταζαν μόνο να τον συλλάβουν δημόσια, γιατί φοβούνται λαϊκό ξεσηκωμό. Πολλές φορές ήδη, οι στρατιώτες που είχαν στείλει εναντίον του ξαναγύρισαν κερδισμένοι από το κήρυγμά του ή φοβισμένοι από τις συγκεντρώσεις. Πολλές φορές οι στρατιώτες του ναού τον είχαν δει να εξαφανίζεται ανάμεσά τους με τρόπο ακατανόητο. Με τον ίδιο τρόπο ο αυτοκράτορας Δομιτιανός, εντυπωσιασμένος, γοητευμένος και χτυπημένος από την υποβολή του μάγου που ήθελε να καταδικάσει, είδε να εξαφανίζεται ο Απολλώνιος ο Τυανέας μπροστά στο δικαστήριο ανάμεσα στους φρουρούς του! Η πάλη ανάμεσα στον Ιησού και τους ιερείς συνεχιζόταν έτσι καθημερινά, με αυξανόμενο μίσος από την πλευρά τους και με ένταση εκ μέρους του, με επιθετικότητα και ενθουσιασμό γεμάτο από βεβαιότητα για τη μοιραία σύγκρουση. Ήταν η τελευταία επίθεση από τον Ιησού ενάντια στους ισχυρούς. Χρησιμοποίησε υπερβολική ενεργητικότητα και όλη αυτή την αρρενωπή δύναμη, που έντυνε σαν αρματωσιά την υπέρτατη τρυφερότητα, που μπορούμε ν' αποκαλέσουμε «Το Αιώνιο Θηλυκό της ψυχής του». Αυτή η φοβερή μάχη τελείωσε με τις φοβερές κατηγορίες κατά των καπλήλων της θρησκείας: «Αλίμονό σας, Γραμματείς και Φαρισαίοι, που κλείνετε τη Βασιλεία των Ουρανών σ' αυτούς που θέλουν να μπουν! Ανόητοι και τυφλοί, που πληρώνετε το δείπνο και διαστρεβλώνετε τη δικαιοσύνη, την πίστη και την ελεημοσύνη! Μοιάζετε με τους ασπρισμένους τάφους που φαίνονται ωραίοι απ' έξω, και μέσα είναι γεμάτοι λείψανα νεκρών και κάθε είδους βρομιά».

Αφού στιγμάτισε έτσι στους αιώνες τη θρησκευτική υποκρισία και τη λανθασμένη ιερατική εξουσία, ο Ιησούς θεώρησε τον αγώνα του τελειωμένο. Βγήκε από την Ιερουσαλήμ, ακολουθούμενος από τους μαθητές του, και πήρε μαζί τους τον δρόμο του Όρους των Ελαιών.

Ανεβαίνοντας, παρατηρούσαν από ψηλά τον ναό του Ηρώδη μέσα σε όλο του το μεγαλείο, με τους εξώστες, τις απέραντες στοές, την επένδυση από άσπρο μάρμαρο χαραγμένο με ίασπι και πορφύρα, τ' αετώματα της στέγης του σκαλισμένα με χρυσό και ασήμι. Οι μαθητές απογοητευμένοι, προαισθανόμενοι την καταστροφή, του υπέδειξαν τη λαμπρότητα του οικοδομήματος

που ο δάσκαλος εγκατέλειπε για πάντα. Υπήρχε στον τόνο της φωνής του αόριστη μελαγχολία και λύπη. Πατί έλπιζαν μέχρι την τελευταία στιγμή να εγκατασταθούν σαν δικαστές του Ισραήλ, γύρω από τον στεφανωμένο αρχιερέα-βασιλιά, Μεσσία. Ο Ιησούς γύρισε, μέτρησε τον ναό με το βλέμμα του και είπε: «Βλέπετε όλα αυτά; Δεν θα μείνει λίθος επί λίθου». Έκρινε για τη διάρκεια του ναού του Ιεχωβά με την ηθική αξία αυτών που τον κατείχαν. Καταλάβαινε ότι ο φανατισμός, η μισαλλοδοξία και το μίσος δεν ήταν όπλα ενάντια στους κριούς και τα τσεκούρια του Καίσαρα. Με τη ματιά του μνημένου, που είχε γίνει πιο διαπεραστική από αυτή την καθαρότητα που δίνει το πλησίασμα του θανάτου, έβλεπε την ιουδαϊκή υπεροψία, την πολιτική των βασιλέων, όλη την εβραϊκή ιστορία να καταλήγει μοιραία σε αυτή την καταστροφή. Ο θρίαμβος δεν ήταν εκεί, ήταν μέσα στη σκέψη των προφητών, σε αυτή την παγκόσμια θρησκεία, σε αυτόν τον αόρατο ναό, για τον οποίο μόνο αυτός είχε πλήρη συνείδηση εκείνη την ώρα. Όσο για την αρχαία πόλη της Σιών και τον πέτρινο ναό, έβλεπε ήδη τον άγγελο της καταστροφής όρθιο στις πύλες του, κρατώντας μια δάδα.

Ο Ιησούς ήξερε πως η ώρα του ήταν κοντά, αλλά, επειδή δεν ήθελε ν' αφηθεί να συλληφθεί στον ύπνο από το συνέδριο, αποσύρθηκε στη Βηθανία. Όπως είχε προτίμηση για το Όρος των Ελαιών, πήγαινε σχεδόν όλες τις ημέρες να συζητήσει με τους μαθητές του. Από το ύψος αυτό απολαμβάνει κανείς αξιοθαύμαστη θέα. Το μάτι αγκαλιάζει τα βουνά της Ιουδαίας και του Μωάβ, στις γαλάζιες και ιώδεις αποχρώσεις τους, βλέπει στο βάθος ένα μέρος της Νεκράς Θάλασσας σαν καθρέφτη από μολύβι απ' όπου διαφεύγουν ατμοί θειαφιού. Στα πόδια του βουνού απλώνεται η Ιερουσαλήμ, όπου δεσπόζουν ο ναός και η ακρόπολη της Σιών. Ακόμη και σήμερα, όταν το σούρουπο κατεβαίνει στις πένθιμες χαράδρες της γης Ενώμ και Ιωσαφάτ, η πόλη του Δαβίδ και του Χριστού, προστατευμένη από τους γιους του Ισραήλ, προβάλλει επιβλητική από αυτές τις πολυάριθμες κοιλάδες. Οι θόλοι και οι σκεπές της κρατούν το ξεψυχισμένο φως του ουρανού και μοιάζουν να περιμένουν πάντα τους αγγέλους της κρίσης. Εκεί είναι που ο Ιησούς θα δώσει στους μαθητές του τις τελευταίες οδηγίες για το μέλλον της

θρησκείας που είχε έρθει να χτίσει και τις μελλοντικές φάσεις της ανθρωπότητας, κληροδοτώντας τους έτσι τη γήινη και θεία επαγγελία, βαθιά συνδεδεμένη με την εσωτερική διδασκαλία του.

Είναι σαφές ότι οι συγγραφείς των συνοπτικών Ευαγγελίων δεν μας μετέφεραν τους αποκαλυπτικούς λόγους του Ιησού, παρά με τρόπο συγκεχυμένο, που τους κάνει σχεδόν ανεξήγητους. Το νόημά τους αρχίζει να γίνεται κατανοητό στο Ευαγγέλιο του Ιωάννη. Αν ο Ιησούς είχε πιστέψει αληθινά στην επάνοδό του στα σύννεφα, μερικά χρόνια μετά τον θάνατό του, όπως δέχεται η νατουραλιστική εξήγηση, ή αν είχε φανταστεί ότι το τέλος του κόσμου και η τελευταία δίκη των ανθρώπων θα γινόταν κάτω από αυτήν τη μορφή, όπως πιστεύει η ορθόδοξη θεολογία, δεν θα ήταν παρά ένας χιμαιρικός φωτισμένος, κοινός οραματιστής, αντί σοφός μύστης, υπέρτατος Οραματιστής, που εξηγεί κάθε λέξη της διδασκαλίας του, κάθε δήμα της ζωής του.

Προφανώς εδώ, περισσότερο από τότε, οι λόγοι του πρέπει ν' αναζητούνται στην αλληγορική τους έννοια, σύμφωνα με τον υπερβατικό συμβολισμό των προφητών. «Θα είχα ακόμη περισσότερα πράγματα να σας πω, αλλά είναι παραπάνω από τη δύναμή σας... Σας είπα πράγματα με παροιμίες, αλλά ο καιρός που δεν θα σας μιλώ πια με παροιμίες έρχεται, θα σας μιλήσω ανοιχτά για τον Πατέρα μου», διαβάζουμε στο κατά Ιωάννη Ευαγγέλιο.

Η πανηγυρική υπόσχεση του Ιησού στους Αποστόλους σημαδεύει τέσσερα αντικείμενα, τέσσερις περικλειόμενες σφαίρες: την πλανητική και κοσμική ζωή, την ψυχική ατομική ζωή, την εθνική ζωή του Ισραήλ, την ολική ανθρώπινη εξέλιξη. Ας πάρουμε ένα προς ένα αυτά τα τέσσερα αντικείμενα της υπόσχεσης, αυτές τις τέσσερις σφαίρες όπου ακτινοβολεί η σκέψη του Χριστού, πριν από το μαρτύριό του, σαν δύνων ήλιος που γεμίζει με τη δόξα του όλη τη γήινη ατμόσφαιρα μέχρι το απόγειο, προτού φύγει σε άλλους κόσμους.

α. Η πρώτη κρίση σημαίνει: Η απώτερη τύχη της ψυχής μετά τον θάνατο. Είναι καθορισμένη από τη φλογερή φύση της και από τις πράξεις της ζωής της. Έχω εκθέσει πιο πάνω αυτό το δόγμα με την ευκαιρία της συζήτησης του Ιησού με τον Νικόδημο. Στο Όρος των Ελαιών, λέει σχετικά μ' αυτό στους Απο-

στόλους: «Προφυλαχτείτε μόνοι σας, από τον φόβο να πέσουν οι καρδιές σας αμαρτωλές από την ηδονή, και αυτή η ημέρα να μη σας ξαφνιασει». Και ακόμη: «Είσαστε έτοιμοι, γιατί ο Υιός του ανθρώπου θα έρθει στην ώρα που δεν θα τον σκέφτεστε».

β. Η καταστροφή του ναού και το τέλος του Ισραήλ: «Ένα έθνος θα μεγαλώσει εις βάρος ενός άλλου... Θα είσατε παραδομένοι στους κυβερνήτες για να βασανιστείτε. Σας λέω αληθινά ~~απ~~ αυτή η γενιά δεν θα περάσει αν αυτά τα πράγματα δε συμβούν».

γ. Ο επίγειος σκοπός της ανθρωπότητας, που δεν είναι ακριβής σε καθορισμένη εποχή, αλλά πρέπει να πραγματοποιηθεί από σειρά διαδοχικών κλιμακωτών πληρώσεων. Αυτός ο σκοπός είναι η έλευση του κοινωνικού Χριστού ή του θείου ανθρώπου στη γη, δηλαδή η οργάνωση της Αλήθειας, της Δικαιοσύνης και της Αγάπης σε μια ανθρώπινη κοινωνία, και στη συνέχεια η ειρήνευση των λαών. Ο Ησαΐας είχε προφητεύσει αυτή τη μακρινή εποχή σε ένα περίφημο όραμα που άρχισε με αυτές τις λέξεις:

«Για μένα, βλέποντας τα έργα τους και τις πράξεις τους, έρχομαι να συναθροίσω όλα τα έθνη και όλες τις γλώσσες. Θα έρθουν και θα δουν τη δόξα μου, και θα βάλω το σημείο μου πάνω τους...». Ο Ιησούς συμπληρώνοντας την προφητεία αυτή εξηγεί στους μαθητές του ποιο θα είναι αυτό το σημείο. Θα είναι η ολική αποκάλυψη των μυστηρίων ή ο ερχομός του Αγίου Πνεύματος που το αποκαλεί επίσης «Παράκλητον» ή «Πνεύμα της Αλήθειας που θα μας οδηγήσει σε κάθε αλήθεια» («θα παρακαλέσω τον Πατέρα μου να σας δώσει έναν άλλο Παράκλητο, με σκοπό να παραμείνει αιώνια μαζί σας, να γνωρίσετε το Πνεύμα της Αλήθειας που ο κόσμος δεν μπορεί να δεχτεί, γιατί δεν μπορεί να το δει, αλλά εσείς το γνωρίζετε, γιατί μένει μαζί σας και θα γίνει δικό σας»). Οι Απόστολοι θα έχουν αυτήν την αποκάλυψη στην αρχή, η ανθρωπότητα αργότερα, με τη σειρά των καιρών. Αλλά κάθε φορά που η αποκάλυψη γίνεται σε μια συνείδηση ή σε μια ανθρώπινη ομάδα, τις διασχίζει απ' άκρου εις άκρον. «Η έλευση του Υιού του ανθρώπου θα είναι όπως μια λάμψη που βγαίνει στην Ανατολή και πάει μέχρι τη

Δύση». Έτσι, όταν ανάβει η κεντρική αλήθεια και πνευματική ταυτόχρονα, φωτίζει όλες τις άλλες και όλους τους κόσμους.

δ. Η τελευταία κρίση σημαίνει το τέλος της κοσμικής εξέλιξης της ανθρωπότητας ή την είσοδό της σε ένα καθοριστικό πνευματικό στάδιο. Αυτό είναι που ο περσικός εσωτερισμός αποκάλεσε «νίκη του Ορμούζ επί του Αριμάν» ή του Πνεύματος επί της ύλης. Ο ινδουιστικός εσωτερισμός το ονόμασε ολική αναρρόφηση της ύλης από το πνεύμα ή το τέλος μιας ημέρας του Βράχμα. Μετά από χιλιάδες και εκατομμύρια αιώνες, θα έρθει εποχή, όπου μέσω της σειράς των γεννήσεων και των αναγεννήσεων, των ενσαρκώσεων και των μετενσαρκώσεων, τα άτομα που αποτελούν μια ανθρωπότητα θα γίνουν οριστικά δεκτά στην πνευματική φάση, ή καλύτερα θα εκμηδενιστούν σαν ψυχές συνειδητοποιημένες από το κακό, δηλαδή από τα καθαρά τους πάθη που συμβολίζουν η Γέεννα του πυρός και το τρίξιμο των δοντιών. «Τότε το σημείο του Υιού του ανθρώπου θα φανεί στον ουρανό. Ο Υιός του ανθρώπου θα εμφανιστεί πάνω στις νεφέλες του ουρανού. Θα στείλει τους αγγέλους με έναν μεγαλειώδη ήχο σάλπιγγας και θα συναθροίσει τους εκλεκτούς από τους τέσσερις ανέμους». Ο Υιός του ανθρώπου, όρος γενεαλογικός, σημαίνει εδώ την ανθρωπότητα με τους τέλειους αντιπροσώπους της, δηλαδή τον μικρό αριθμό αυτών που ανυψώθηκαν ως την τάξη του Υιού του Θεού. Το σημείο του είναι το Πρόβατο και ο Σταυρός, δηλαδή η Αγάπη και η Αιώνια Ζωή. Η Νεφέλη είναι η εικόνα των Μυστηρίων που έγιναν διαφανή, όπως και η λεπτότατη ουσία, μεταμορφωμένη από το Πνεύμα, από τη ρευστή σύσταση, που είναι ένδυμα ελαφρό και διαφανές στην ψυχή, όχι πια χοντροκομμένο εμπόδιο, αλλά έκφραση της αλήθειας, όχι πια απατηλή οπτασία, αλλά η ίδια η πνευματική αλήθεια, ο εσωτερικός στιγμιαίος κόσμος αμέσως εκδηλούμενος. Οι Άγγελοι που μοιάζουν οι Εκλεκτοί είναι δοξασμένα πνεύματα, προερχόμενοι οι ίδιοι από την ανθρωπότητα. Η σάλπιγγα που ηχεί συμβολίζει τον ζωντανό λόγο του Πνεύματος, που δείχνει τις ψυχές όπως είναι και καταστρέφει όλες τις ψεύτικες οπτασίες της ύλης.

Ο Ιησούς τις παραμονές του θανάτου του μίλησε έτσι μπροστά στους έκκλητους αποστόλους, για τις υψηλές προοπτικές,

που από τους αρχαίους καιρούς αποτελούσαν μέρος της διδασκαλίας των μυστηρίων, αλλά στα οποία κάθε θρησκευτικός ιδρυτής έδινε πάντοτε προσωπική μορφή και χρώμα. Για να χαράξουν αυτές τις αλήθειες στο πνεύμα τους, για να ευκολύνει τη διείσδυση, τις περιέβαλε μέσα σε αυτές τις εξαιρετικής τόλμης και αδράς ενέργειας εικόνες.

Η αποκαλυπτική εικόνα, το εύγλωττο σύμβολο, ήταν η παγκόσμια διάλεκτος των αρχαίων μυστών. Κατέχει μια μεταδοτική αρετή, μια δύναμη συγκέντρωσης και διάρκειας που χάνουν στον αφηρημένο όρο. Χρησιμοποιώντας το ο Ιησούς δεν έκανε άλλο από το ν' ακολουθεί το παράδειγμα του Μωυσή και των προφητών. Ήξερε ότι η Ιδέα δεν θα γινόταν αντιληπτή επί τόπου, αλλά ήθελε να τη χαράξει με λαμπερά γράμματα στην ταπεινή ψυχή των δικών του, αφήνοντας στους αιώνες τη φροντίδα να μετενσαρκώσουν τις περιεχόμενες δυνάμεις του λόγου του. Ο Ιησούς αισθανόταν ένα με όλους τους προφήτες της γης που προηγήθηκαν, που ήταν σαν κι αυτόν φορείς της Ζωής και του αιώνιου Λόγου. Με αυτό το συναίσθημα της ενότητας και της αλληλεγγύης με την ασίγαστη αλήθεια, μπροστά στους χωρίς σύνορα ορίζοντες μιας αστρικής ακτινοβολίας, που δεν φαίνονται παρά από το απόγειο των πρώτων αιτιών, τόλμησε να πει στους μαθητές του αυτά τα περήφανα λόγια: «Ο ουρανός και η γη θα περάσουν, αλλά τα λόγια μου όχι».

Έτσι περνούσαν τα πρωινά και τα βράδια στο Όρος των Ελαιών. Κάποια μέρα, με μιαν από αυτές τις χειρονομίες συμπάθειας, που τον έκαναν να γυρίζει ξαφνικά από τα ανώτερα ύψη στις δυστυχίες της γης που αισθανόταν δικές του, έχυσε δάκρυα για την Ιερουσαλήμ, την αγία πόλη, και για τον λαό του, του οποίου αισθανόταν το φοβερό πεπρωμένο. Το δικό του επίσης πλησίαζε με μεγάλα βήματα. Ήδη το συνέδριο είχε αποφανθεί για τη μοίρα του και αποφάσισε τον θάνατό του, και ο Ιούδας ο Ισκαριώτης είχε υποσχεθεί να παραδώσει τον δάσκαλό του. Αυτό που καθόρισε την προδοσία δεν ήταν η φιλαργυρία αλλά η φιλοδοξία και η πληγωμένη φιλαυτία. Ο Ιούδας, τύπος ψυχρού εγωιστή και ωμού θεικιστή, ανίκανου για τον παραμικρό ιδεαλισμό, έγινε μαθητής του Χριστού μόνο και μόνο από κοσμικό συμφέρον. Υπολόγιζε στον επίγειο θρίαμβο του προφή-

τη και στο όφελος που θα του επέφερε. Δεν κατάλαβε τίποτε από τον βαθύ τούτο λόγο του Κυρίου:

«Αυτοί που θα θελήσουν να κερδίσουν τη ζωή τους θα τη χάσουν, και αυτοί που θα θελήσουν να τη χάσουν θα την κερδίσουν».

Ο Ιησούς, με τη χωρίς όρια καλοσύνη του, τον δέχτηκε στον αριθμό των δικών του, με την ελπίδα ν' αλλάξει τη φύση του. Όταν ο Ιούδας είδε ότι τα πράγματα εξελίσσονταν άσχημα, ότι ο Ιησούς ήταν χαμένος, και ο ίδιος διαψεύδονταν σε όλες τις ελπίδες του, η απογοήτευσή του μεταβλήθηκε σε οργή. Ο δύστυχος κατήγγειλε αυτόν που στα μάτια του ήταν ψεύτικος Μεσσίας και από τον οποίο και ο ίδιος πίστευε ότι απατήθηκε. Με το διαπεραστικό του βλέμμα, ο Ιησούς είχε μαντέψει τι συνέβαινε στον άπιστο Απόστολο. Αποφάσισε να μην ξεφύγει από το πεπρωμένο του οποίου το αδιάσπαστο δίχτυ έσφιγγε κάθε μέρα γύρω του. Ήταν η προηγουμένη του Πάσχα. Διέταξε τους μαθητές του να ετοιμάσουν το δείπνο, στην πόλη, σε κάποιον φίλο. Αισθανόταν ότι θα ήταν το τελευταίο και ήθελε να του δώσει εξαιρετική επισημότητα.

Να λοιπόν που φτάσαμε στο τελευταίο στάδιο του δράματος του Μεσσία. Ήταν αναγκαίο, για να κατανοηθεί η ψυχή και οι δυο πρώτες πράξεις της ζωής του, να γνωρίσουμε τη μύηση και τη δημόσια σταδιοδρομία του. Το δράμα εσωτερικά στη συνείδησή του είχε ξετυλιχτεί. Η τελευταία πράξη της ζωής του ή το δράμα του πάθους του είναι η λογική συνέπεια των δύο προηγουμένων. Γνωστό σε όλους, εξηγείται μόνο του. Γιατί το αγνό γνώρισμα του υπέρτατου έγκειται στο ότι είναι συγχρόνως απλό, άπειρο και καθαρό. Το δράμα του πάθους του συντέλεσε σε μεγάλο βαθμό να δημιουργηθεί ο Χριστιανισμός. Προκάλεσε δάκρυα σε όλους τους ανθρώπους που έχουν καρδιά, και προσηλύτισε χιλιάδες ψυχές. Σε όλες αυτές τις σκηνές τα Ευαγγέλια έχουν ασύγκριτη ομορφιά. Ο Ιωάννης ο ίδιος κατεβαίνει από τα ύψη του. Η διήγησή του παίρνει εδώ τη σφιγμένη αλήθεια του αυτόπτη μάρτυρα. Ο καθένας μπορεί να ξαναζήσει μέσα του το θείο δράμα. Οφείλω, εν τούτοις, για να τελειώσω την προσπάθειά μου, να συγκεντρώσω τις ακτίνες της εσωτερικής παράδοσης πάνω στα τρία κύρια γεγονότα με τα οποία συμπληρώθηκε η ζωή του

θείου δασκάλου: τον Μυστικό Δείπνο, τη δίκη του Μεσσία και την Ανάσταση. Αν το φως αποκατασταθεί σε αυτά τα σημεία, θα ξεπηδήσει προς τα πίσω σε όλη τη σταδιοδρομία του Ιησού, και προς τα εμπρός σε όλη την ιστορία του χριστιανισμού.

Οι δώδεκα —δεκατρείς με τον δάσκαλο— συναθροίστηκαν στο υπερώο ενός σπιτιού της Ιερουσαλήμ. Ο άγνωστος φίλος, που φιλοξενούσε τον Ιησού, είχε στολίσει το δωμάτιο με ακριβό χαλί. Κατά τη συνήθεια της Ανατολής, οι μαθητές και ο δάσκαλος ξαπλώθηκαν τρεις τρεις σε τέσσερα πλατιά ντιβάνια, τοποθετημένα γύρω από το τραπέζι. Όταν έφεραν το πασχαλινό αρνί, τα γεμάτα κρασί κανάτια και το πολύτιμο κύπελλο, το χρυσό δισκοπότηρο, δανεισμένο από άγνωστο φίλο, ο Ιησούς, καθισμένος ανάμεσα στον Ιωάννη και τον Πέτρο, είπε: «Επιθύμησα να φάω μαζί σας αυτό το Πάσχα, γιατί σας λέω ότι δεν θα ξαναφάω μέχρι να συμπληρωθεί η αποστολή μου στο Βασίλειο του Ουρανού». Με αυτές τις λέξεις τα πρόσωπα σκοτεινίασαν και η ατμόσφαιρα έγινε βαριά.

«Ο μαθητής που ο Ιησούς αγαπούσε», αυτός που τα μάντευε όλα, έσκυψε σιωπηλά το κεφάλι του προς το μέρος του δασκάλου. Κατά το έθιμο των Εβραίων, στο δείπνο του Πάσχα έτρωγε κανείς χωρίς να μιλά πικρά χόρτα και «χαροσέτ». Τότε ο Ιησούς πήρε το ψωμί και, αφού το ευλόγησε, το έκοψε και τους το έδωσε λέγοντας: «Αυτό είναι το σώμα μου που το δίνω σε σας, κάντε το στη μνήμη μου». Τους έδωσε επίσης το κύπελλο, λέγοντάς τους: «Αυτό το κύπελλο είναι η Καινή Διαθήκη, στο αίμα μου που χύνεται για σας».

Αυτός είναι ο θεσμός του Δείπνου σε όλη του την απλότητα. Περικλείει πολύ περισσότερα πράγματα απ' όσα μπορούν να ειπωθούν και να κατανοηθούν. Όχι μόνο αυτή η συμβολική και μυστική πράξη είναι ο επίλογος και το νόημα όλης της διδασκαλίας του Χριστού, αλλά είναι ακόμη η καθιέρωση και η ανανέωση ενός πολύ παλιού συμβόλου της μύησης. Στους μύστες της Αιγύπτου και της Χαλδαίας, όπως και στους προφήτες και τους Εσοαίους, η αδελφική αγάπη σημειώνεται από τον πρώτο βαθμό της μύησης. Η μετάληψη με το ψωμί, αυτό το προϊόν του σταχίου, σήμαινε τη γνωριμία των μυστηρίων της επίγειας ζωής συγχρόνως με την κοινοκτημοσύνη των προϊόντων της γης,

και στη συνέχεια την τέλεια ένωση των αδελφών. Στον ανώτατο βαθμό, η μετάληψη με το κρασί, αυτό το αίμα του σταφυλιού, διαπερασμένο από τον ήλιο, σήμαινε το μίρασμα των ουράνιων αγαθών, τη συμμετοχή στα πνευματικά μυστήρια και τη θεία γνώση. Ο Ιησούς, κληροδοτώντας αυτά τα σύμβολα στους Αποστόλους, τα διευρύνει. Γιατί μέσω αυτών επεκτείνει την αδελφότητα και τη μύηση, που κάποτε ήταν περιορισμένες σε μερικούς, σε ολόκληρη την ανθρωπότητα. Προσθέτει το πιο βαθύ από τα μυστήρια, την πιο μεγάλη από τις δυνάμεις: αυτή της θυσίας του. Την κάνει αλυσίδα αγάπης αόρατης αλλά άθραυστης, ανάμεσα σ' αυτόν και τους δικούς του. Δίνει στη δοξασμένη ψυχή του θεϊκή εξουσία στις καρδιές τους και σε όλους τους ανθρώπους. Αυτό το κύπελλο της προερχόμενης από το βάθος των προφητικών αιώνων αλήθειας, αυτό το χρυσό δισκοπότηρο της μύησης, που ο γερο-Εσσαίος του πρόσφερε αποκαλώντας τον προφήτη, αυτό το δισκοπότηρο της ουράνιας αγάπης που οι Υιοί του Θεού του προσφέρουν κατά τη μεταφορά του στην πιο μεγάλη του έκσταση —αυτό το κύπελλο όπου τώρα χύνεται το δικό του αίμα— το προτείνει στους αγαπημένους μαθητές του με την ατελείωτη τρυφερότητα του υπέρτατου χαιρετισμού.

Τη βλέπουν, την καταλαβαίνουν οι Απόστολοι αυτή την απολυτρωτική σκέψη που αγκαλιάζει τους κόσμους; Λάμπει μες στο βαθύ και πονεμένο βλέμμα που ο δάσκαλος ρίχνει στον αγαπημένο μαθητή και σε αυτόν που θα τον προδώσει. Όχι δεν καταλαβαίνουν ακόμη, αναπνέουν με δυσκολία σαν μέσ' από άσχημο όνειρο, μια μορφή βαριάς και κοκκινωπής άχνας υπάρχει στον αέρα, και αναρωτιούνται από πού βγαίνει η παράξενη ακτινοβολία γύρω από το κεφάλι του Χριστού. Όταν τελικά ο Ιησούς δηλώνει ότι θα περάσει τη νύχτα προσευχόμενος στο Όρος των Ελαιών και σηκώνεται να πει «Ας πηγαίνουμε», δεν αμφιβάλλουν γι' αυτό που πρόκειται να συμβεί. Ο Ιησούς πέρασε τη νύχτα και την αγωνία στη Γεθσημανή. Από πριν, με καταπληκτική διαύγεια, είδε να σφίγγεται ο καταχθόνιος κλοιός που θα τον έπνιγε. Μέσα στον τρόμο αυτής της κατάστασης, σ' αυτήν τη φοβερή αναμονή, τη στιγμή που θα τον έπιαναν οι εχθροί του, ανατρίχιασε, για μια στιγμή η ψυχή του δείλιασε μπροστά

στα μαρτύρια που τον περίμεναν, αιμάτινος ιδρώτας έλουσε το μέτωπό του. Μετά η προσευχή τον δυνάμωσε.

Υπόκωφες, συγχυσμένες φωνές, λάμπεις από δάδες κάτω από τις σκοτεινές ελιές, κλαγγές όπλων· είναι η ομάδα των στρατιωτών του συνεδρίου. Ο Ιούδας που τους οδηγεί, αγκαλιάζει τον δάσκαλό του με σκοπό ν' αναγνωρίσουν τον προφήτη. Ο Ιησούς ανταποδίδει το φίλημά του με άφατη λύπη και του λέει: «Φίλε μου, για ποιο λόγο είσαι εδώ;». Το αποτέλεσμα αυτής της γλυκύτητας του αδελφικού φιλιού, δοσμένο σε αντάλλαγμα για την πιο ταπεινή προδοσία, θα είναι τέτοιο πάνω σε αυτήν τη σκληρή ψυχή, που λίγο αργότερα ο Ιούδας, μέσα σε τύψεις και τρόμο για τον εαυτό του, θ' αυτοκτονήσει.

Με τα σκληρά τους χέρια, οι στρατιώτες συνέλαβαν τον Γαλιλαίο ραβίνο. Μετά από σύντομη αντίσταση, οι μαθητές τρομοκρατημένοι έφυγαν κυνηγημένοι. Μόνο ο Ιωάννης και ο Πέτρος έμειναν κοντά του. Και ακολουθούν τον Κύριο στο δικαστήριο, με την καρδιά ραγισμένη και την ψυχή ανάστατη για τη μοίρα του. Αλλά ο Ιησούς ξαναδρόηκε την ηρεμία του. Από αυτή τη στιγμή κι έπειτα, ούτε μια διαμαρτυρία ούτε ένα παράπονο δεν βγήκε από το στόμα του. Το συνέδριο συνήλθε σε ολομέλεια αμέσως. Μεσάνυχτα οδηγούν τον Ιησού. Γιατί το δικαστήριο θέλει να τελειώνει γρήγορα με τον επικίνδυνο προφήτη. Οι ιεροθύτες, οι ιερείς με μανδύες πορφυρούς, κίτρινους και ιώδεις, με τα τουρμπάνια στο κεφάλι, είναι επίσημα καθισμένοι σε ημικύκλιο. Στο μέσον τους, σε υπερυψωμένη έδρα, βρίσκεται ο μεγάλος αρχιερέας Καϊάφας. Σε κάθε άκρη του ημικυκλίου σε δυο μικρά θήματα ανεβασμένα σε τραπέζι, στέκονταν οι δυο γραφιάδες, ο ένας για την αθώωση και ο άλλος για την καταδίκη, *advocatus Dei*, *advocatus Diaboli*. Ο Ιησούς απαθής, στέκεται όρθιος στο κέντρο, με τον λευκό εσσαϊκό μανδύα. Ένοπλοι αξιωματούχοι του δικαστηρίου τον περιτριγυρίζουν κοιτάζοντάς τον βλοσυρά. Υπάρχουν μόνο μάρτυρες κατηγορίας — κανείς υπερασπιστής. Ο αρχιερέας, ο ανώτατος δικαστής και ο κύριος κατήγορος, η δίκη, λαμβάνονται δήθεν μέτρα κοινής προφύλαξης εναντίον εγκλήματος κατά της θρησκείας, δεν είναι τίποτε άλλο από προληπτική εκδίκηση ενός ανήσυχου κλήρου που αισθάνεται ότι απειλείται η εξουσία του.

Ο Καϊάφας σηκώνεται και κατηγορεί τον Ιησού ότι προση-

λυτίζει τον λαό. Μερικοί μάρτυρες που μαζεύτηκαν στην τύχη από το πλήθος καταθέτουν, αλλά αντιφάσκουν. Τελικά ο ένας από αυτούς αναφέρει τα λόγια που θεωρήθηκαν βλασφημία και που ο Ναζωραίος πέταξε πολλές φορές καταπρόσωπο στους Φαρισαίους, κάτω από τη στοά του Σολομώντα: «Μπορώ να γκρεμίσω τον ναό και να τον ξαναχτίσω σε τρεις ημέρες».

Ο Ιησούς σώπαινε. «Δεν απαντάς», του είπε ο μεγάλος αρχιερέας. Ο Ιησούς, που ξέρει ότι θα καταδικαστεί και δεν θέλει να χρησιμοποιεί τον λόγο του άσκοπα, κρατά σιωπή. Αλλά αυτός ο λόγος, ακόμη και αποδεδειγμένος, δεν έφτανε για να στηριχτεί καταδίκη. Χρειαζόταν ομολογία πιο σοβαρή. Για να του αποσπάσει την παραδοχή, ο επιτηδευός Σαδουκαίος Καϊάφας του απευθύνει μιαν ερώτηση τιμής, τη ζωτική σημασία της αποστολής του. Γιατί η πιο μεγάλη επιτηδειότητα είναι συχνά η απ' ευθείας αντιμετώπιση του ουσιαστικού γεγονότος: «Αν είσαι ο Μεσσίας, πες το μας». Ο Ιησούς απαντά κατ' αρχάς με υπεκφυγή, που αποδεικνύει πως δεν έπεσε στην παγίδα: «Αν σας το πω, δεν θα με πιστέψετε, αλλά, αν σας το ζητήσω, δεν θα μου απαντήσετε». Ο Καϊάφας, αποτυγχάνοντας με την πονηριά του ανακριτή, χρησιμοποιεί το αρχιερατικό δικαίωμά του και ξαναλέει μ' επισημότητα: «Σε ορκίζω στον ζωντανό Θεό, να μας πεις αν είσαι ο Μεσσίας, ο Υιός του Θεού». Καθώς αποκλήθηκε με αυτόν τον τρόπο, υποχρεωμένος να δεχτεί ή ν' αρνηθεί την αποστολή του μπροστά στον πιο μεγάλο αντιπρόσωπο της θρησκείας του Ισραήλ, ο Ιησούς δεν διστάζει πια. Απαντά ήρεμα: «Το είπες, αλλά σας λέω ότι από τώρα θα βλέπετε τον Υιό του Θεού καθισμένο στα δεξιά της Δύναμης και ερχόμενο από τις ουράνιες νεφέλες». Εκφραζόμενος έτσι στην προφητική γλώσσα του Δανιήλ και του διβλίου του Ενώχ, ο Εσσαίος μύστης Ιωσουά δεν μιλά στον Καϊάφα ατομικά. Ξέρει ότι ο Σαδουκαίος είναι αμαθής και ανίκανος να τον καταλάβει. Μιλά σε όλους τους μελλοντικούς αρχιερείς, στον κληρο όλης της γης, και λέει: «Μετά την αποστολή που θα σφραγιστεί με τον θάνατό μου, η βασιλεία του θρησκευτικού νόμου, χωρίς εξήγηση, είναι τελειωμένη και στη θεωρία και στην πράξη. Τα Μυστήρια θ' αποκαλυφτούν και ο άνθρωπος θα δει το θεϊκό μέσω του ανθρώπινου. Οι θρησκείες και οι λατρείες, που δεν θα ξέρουν ν' αποδειχτούν

και ν' αναζωογονήσουν η μια την άλλη, θα μείνουν χωρίς εξουσία». Ιδού, σύμφωνα με τον εσωτερισμό των προφητών και των Εσσαίων, το νόημα του καθισμένου στα δεξιά του Πατέρα Υιού. Με αυτή την εξήγηση, η απάντηση του Ιησού στον μεγάλο ιερέα της Ιερουσαλήμ περιέχει τη διανοητική και γνωστική διαθήκη του Χριστού στις θρησκευτικές αρχές της γης, σαν τον θεσμό του Δείπνου που περιέχει τη διαθήκη της μύησης και της αγάπης στους Αποστόλους και τους ανθρώπους.

Πέρα από τον Καϊάφα, ο Ιησούς μίλησε στον κόσμο. Αλλά ο Σαδουκαίος πήρε αυτό που ήθελε και δεν τον ακούει πια. Ξεσχίζοντας τα μάτια του, φωνάζει: «Βλασφήμησε! Τι ανάγκη έχουμε από μάρτυρες; Ακούσατε τη βλασφημία του! Τι νομίζετε;». Ένας ψίθυρος από το συνέδριο, ομόφωνος και σαρκαστικός, απάντησε: «Του αξίζει ο θάνατος». Αμέσως η ταπεινή θρησκεία και η κτηνώδης συμπεριφορά του όχλου απάντησαν στην καταδίκη από ψηλά. Οι στρατιώτες τον έφτυναν, τον χτυπούσαν στο πρόσωπο και του φώναζαν: «Προφήτη, μάντεψε ποιος σε χτύπησε». Κάτω από αυτό το ξέσπασμα του ταπεινού και άγιου μίσους, το υπέροχο χλομό πρόσωπο του μεγάλου θύματος ξαναπήρε τη μαρμαρίνη και οραματική ακινησία του. Υπάρχουν, λέγεται, αγάλματα που κλαίνε, υπάρχουν επίσης πόνοι χωρίς δάκρυα και βουβές προσευχές των θυμάτων, που τρομοκρατούν τους δημίους και τους ακολουθούν στην υπόλοιπη ζωή τους.

Αλλά τίποτα δεν τελείωσε. Το συνέδριο μπορεί ν' αναγγείλει την ποινή του θανάτου, για να τον εκτελέσουν όμως χρειάζεται έγκριση της πολιτικής ρωμαϊκής εξουσίας και το εκτελεστικό χέρι. Η συνομιλία με τον Πιλάτο, που αναφέρει με λεπτομέρειες ο Ιωάννης, δεν είναι λιγότερο αξιοσημείωτη από αυτήν με τον Καϊάφα. Είναι ο παράξενος διάλογος ανάμεσα στον Χριστό και στον Ρωμαίο κυβερνήτη, όπου οι βίαιες παρεμβάσεις των εβραίων ιερέων και οι κραυγές του φανατισμένου όχλου απαρτίζουν τον χορό στην τραγωδία, με την πειθώ της μεγάλης δραματικής αλήθειας. Γιατί τοποθετεί γυμνή την ψυχή των προσώπων, δείχνει την ταραχή των τριών δυνάμεων που παίρνουν μέρος: του ρωμαϊκού καισαρισμού, του στενού ιουδαϊσμού και της παγκόσμιας θρησκείας του Πνεύματος, που αντιπροσώπευε ο Χριστός.

Ο Πιλάτος, αδιάφορος σε αυτή τη θρησκευτική διαμάχη αλλά

ενοχλημένος με την υπόθεση από φόβο ότι ο θάνατος του Ιησού θα προκαλέσει λαϊκό ξεσηκωμό, τον ανακρίνει με προφύλαξη και του απλώνει μια σκάλα σωτηρίας, ελπίζοντας ότι θα επωφεληθεί.

—Είσαι ο βασιλιάς των Εβραίων;

—Η Βασιλεία μου δεν είναι σ' αυτό τον κόσμο.

—Είσαι λοιπόν βασιλιάς;

—Ναι, γεννήθηκα γι' αυτό, και ήρθα για να μαρτυρήσω στην αλήθεια.

Ο Πιλάτος δεν καταλαβαίνει αυτή την ομολογία της πνευματικής Βασιλείας του Ιησού, όσο και ο Καϊάφας δεν κατανόησε τη θρησκευτική του διαθήκη.

«Ποια είναι η αλήθεια;», λέει σηκώνοντας τους ώμους, και αυτή η ερώτηση του ρωμαίου αξιωματούχου και σκεπτικιστή φανερώνει την κατάσταση της ψυχής της εθνικής κοινωνίας του τότε όπως και κάθε παρακμιακής κοινωνίας. Αλλά, μη βλέποντας στον κατηγορούμενο παρά έναν αθώο οραματιστή, προσθέτει: «Δεν βρίσκω κανένα έγκλημα πάνω του». Και προτείνει στους Εβραίους να τον ελευθερώσουν, αλλά το πλήθος, με την παρότρυνση των ιερέων, κραυγάζει: «Ελευθέρωσε τον Βαραββά». Τότε ο Πιλάτος, που απεχθανόταν τους Εβραίους, δίνει στον εαυτό του την ειρωνική ηδονή του να μαστιγώσουν τον δήθεν βασιλιά τους. Νομίζει ότι αυτό θα είναι αρκετό σε κείνους τους φανατικούς. Γίνονται όμως περισσότερο μανιασμένοι και ζητούν με οργή: «Σταύρωσέ τον!».

Παρά το ξέσπασμα των λαϊκών παθών, ο Πιλάτος αντιστέκεται. Είδε στη ζωή του τόσο αίμα να τρέχει, έστειλε τόσοι επαναστάτες στα βασανιστήρια, άκουσε τόσες βρισιές και τόσες κατάρεις χωρίς να βγει από την αδιαφορία του. Αλλά η σιωπηλή και στωική καρτερικότητα του Γαλιλαίου προφήτη, κάτω από την πορφύρα και το αγκάθινο στεφάνι, τον συντάραξε. Μέσα σ' ένα όραμα παράξενο και φευγαλέο του πνεύματός του, χωρίς να υπολογίσει το νόημά της, είπε τη φράση: «Ecce Homo». Ο σκληροτράχηλος Ρωμαίος ήταν, θα 'λεγες, συγκινημένος, και θα διέτασσε την απόλυσή του. Οι ιερείς του συνεδρίου, που τον παραφλούσαν με ανοιχτά μάτια, κατάλαβαν τη συγκίνηση και τρομοκρατήθηκαν, αισθάνονταν τη λεία να τους ξεφεύγει.

Συνεννοήθηκαν μεταξύ τους. Έπειτα, με μια φωνή, υψώνοντας το δεξί χέρι και γυρνώντας το κεφάλι με υποκριτική αγκαύκτηση, είπαν:

«Ισχυρίζεται πως είναι ο γιος του Θεού».

Όταν ο Πιλάτος άκουσε αυτά τα λόγια, λέει ο Ιωάννης, φοβήθηκε ακόμη περισσότερο. Τι φοβήθηκε; Τι μπορούσε να επηρεάσει τον άπιστο Ρωμαίο, που απεχθανόταν με όλη του την καρδιά τους Εβραίους και τη θρησκεία τους, και δεν πίστευε παρά μόνο στην πολιτική θρησκεία της Ρώμης και τον Καίσαρα; Υπάρχει κάποια σοβαρή αιτία γι' αυτό. Αν και του έδωσαν διαφορετικές σημασίες, το όνομα του Υιού του Θεού ήταν αρκετά γνωστό στον αρχαίο εσωτερισμό, και ο σκεπτικιστής Πιλάτος είχε ακούσει ότι ο Υιός του Θεού ήταν ένα είδος ερμηνευτή της θείας βούλησης. Σε οποιοδήποτε έθνος, σε οποιαδήποτε θρησκεία και αν ανήκε, ήταν έγκλημα ν' απειλεί κανείς τη ζωή του. Ο Πιλάτος δεν πίστευε καθόλου στα περσικά ονειροπολήματα, αλλά η λέξη τον ανησυχούσε και αύξανε την αμηχανία του. Βλέποντάς το, οι Εβραίοι απευθύνουν στον ανθύπατο την ανώτερη κατηγορία: «Αν τον ελευθερώσεις, δεν είσαι φίλος του Καίσαρα, γιατί οποιοσδήποτε γίνεται βασιλιάς είναι εναντίον του Καίσαρα... Δεν έχουμε άλλο βασιλιά παρά μόνον τον Καίσαρα». Ατράνταχτο επιχείρημα. Ν' αρνηθείς τον Θεό είναι λίγο, να σκοτώσεις δεν είναι τίποτα, αλλά να συνωμοτείς εναντίον του Καίσαρα είναι το έγκλημα των εγκλημάτων. Ο Πιλάτος πιέζεται να υποχωρήσει και ν' αναγγείλει την καταδίκη. Έτσι ο Ιησούς στο τέρμα της δημόσιας δράσης του ξαναβρίσκεται απέναντι στον Κύριο του κόσμου που πολέμησε πλαγίως σαν απόκρυφο αντίπαλο σε όλη του τη ζωή. Η σκιά του Καίσαρα τον στέλνει στον σταυρό.

Βαθιά λογική των πραγμάτων: Οι Ιουδαίοι τον παρέδωσαν, αλλά τον σκότωσε απλώνοντας το χέρι το ρωμαϊκό φάσμα. Σκοτώνει το σώμα του, αλλά είναι αυτός, ο δοξασμένος Χριστός, ο οποίος με το μαρτύριό του θ' αφαιρέσει για πάντα από τον Καίσαρα το κλεμμένο φωτισμένο φως, τη θεϊκή αποθέωση, την καταθρόνια βλασφημία της απόλυτης εξουσίας.

Ο Πιλάτος αφού έπλυνε τα χέρια του από το αίμα του αθώου, πρόφερε τη φοβερή φράση: «Τον καταδικάζω σε σταύρωση».

Ήδη το πλήθος ανυπόμονο κατευθυνόταν προς τον Γολγοθά.

Βρισκόμαστε στη γυμνή και στρωμένη από ανθρώπινα κόκαλα κορυφή που δεσπόζει της Ιερουσαλήμ και φέρει το όνομα Γολγοθάς ή Κρανίου Τόπος, απάιασα έρημος αφιερωμένη από αιώνες σε φοβερά μαρτύρια. Το δουνό είναι γυμνό, χωρίς δέντρα, φυτρώνουν μόνον αγχόνες. Εκεί όπου είχαν γίνει εκτελέσεις εκατοντάδων επαναστατών και φυλακισμένων, εκεί ο Μεσοσίας όφειλε να υποφέρει το φρικτό μαρτύριο, όπως είχε προλεχθεί από τους προφήτες, την εφεύρεση του φοβερού πνεύματος των Φοινίκων που υιοθέτησε ο αδυσώπητος νόμος της Ρώμης. Η συνοδεία των λεγεωνάριων σχημάτισε μεγάλο κύκλο στην κορυφή του λόφου, απομακρύνοντας με χτυπήματα των ακοντιών τους τελευταίους πιστούς που είχαν ακολουθήσει τον καταδικασμένο. Είναι οι Γαλιλαίες γυναίκες, που βουδές και απελπισμένες ρίχνουν το πρόσωπο καταγής.

Η υπέρτατη ώρα για τον Ιησού ήρθε. Πρέπει ο υποστηρικτής των φτωχών, των αδυνάτων και των καταπιεσμένων να τελειώσει το έργο του στο ατιμωτικό μαρτύριο, το προορισμένο για τους δούλους και τους ληστές. Πρέπει να καρφωθεί πάνω στον σταυρό, ο αφιερωμένος προφήτης των Εσσαίων, όπως στο όραμα του Εγκαντί, πρέπει ο Υιός του Θεού να πει από το δυσκοπότηρο που του είχε φανερωθεί στη Μεταμόρφωση. Πρέπει να κατέβει μέχρι το βάθος της κόλασης και της γήινης κακίας. Ο Ιησούς αρνήθηκε το παραδοσιακό ποτό που ετοιμάζουν οι ευσεβείς γυναίκες της Ιερουσαλήμ με σκοπό να ζαλίζει τους κατάδικους. Ήθελε να είναι με πλήρη συνείδηση όταν θα υπέφερε τις αγωνίες. Ενώ τον δένουν στο ικρίωμα, ενώ οι σκληροί στρατιώτες χώνουν με τα δυνατά χτυπήματα του σφυριού τα καρφιά στα πόδια τα λατρεμένα από τους δυστυχείς και στα χέρια που δεν ξέρουν άλλο από το να ευλογούν, το μαύρο σύννεφο της τρομερής οδύνης κλείνει τα μάτια του, πνίγει τον λαϊμό του. Αλλά από το βάθος των σπασμών και των καταχθόνιων σκοταδιών, η συνείδηση του Σωτήρα, πάντα ζωντανή, δεν έχει παρά μόνο ένα λόγο για τους δημίους του: «Πατέρα, συγχώρεσέ τους, γιατί δεν ξέρουν τι κάνουν».

Αλλά να το βάθος του δυσκοπότηρου: οι ώρες της αγωνίας από το μεσημέρι μέχρι τη δύση του ήλιου. Το ηθικό μαρτύριο

προστίθεται και ξεπερνά το φυσικό μαρτύριο. Ο μύστης έχει παραιτηθεί από τις εξουσίες του; Ο Υιός του Θεού θα εκλείψει, δεν μένει παρά ο πάσχων άνθρωπος. Για μερικές ώρες χάνει τον ουρανό, με σκοπό να μετρήσει την άδυσο της ανθρώπινης οδύνης. Ο σταυρός υψώνεται αργά με το θύμα του και την επιγραφή του, τελευταία ειρωνεία του ανθυπάτου: «Αυτός είναι ο βασιλιάς των Ιουδαίων»! Τώρα τα βλέμματα του εσταυρωμένου βλέπουν την Ιερουσαλήμ να κολυμπά μέσα σ' ένα αγωνιώδες σύννεφο, η αγία πόλη που θέλησε να δοξάσει και που του ρίχνει το ανάθεμα.

Πού είναι οι μαθητές του; Εξαφανισμένοι. Δεν ακούει παρά τις δλαστήμιες των μελών του συνεδρίου, που ορκίζονται ότι ο προφήτης δεν πρέπει πια να φοβάται και γιορτάζουν την αγωνία του: «Έσωσε τους άλλους, και δεν μπορεί να σώσει τον εαυτό του», λένε. Μέσ' από τις βλασφημίες, μέσ' από την πώρωση, σε ένα όραμα τρομακτικό του μέλλοντος, ο Ιησούς βλέπει όλα τα εγκλήματα, που οι άνομοι δυνάστες και οι φανατικοί ιερείς θα διαπράξουν στ' όνομά του. Θα χρησιμοποιήσουν το σημείο του για να καταραστούν! Θα σταυρώσουν με τον σταυρό του! Δεν είναι η σιωπηλή σκοτεινιά του σκεπασμένου, γι' αυτόν, ουρανού, αλλά η κραυγή της ανθρωπότητας που τον κάνει να δγάλει αυτή την κραυγή απελπισίας:

—Πατέρα μου, γιατί με εγκατέλειψες;

Τότε η συνείδηση του Μεσσία, η βούληση όλης της ζωής του, άστραψε σε μια τελευταία λάμψη, και η ψυχή του έφυγε με αυτή την κραυγή:

—Τετέλεσται!

Ω υπέροχε Ναζωραΐε, ω θεϊκό Υιέ του ανθρώπου, δεν είσαι πια εδώ. Μ' ένα φτερούγισμα αετού, χωρίς αμφιβολία, η ψυχή σου ξαναβρήκε, σ' ένα φως πιο αστραποβόλο, τον ουρανό σου του Εγκαντί, τον ουρανό σου του όρους Θαδών! Είδες τον θριαμβευτικό σου λόγο να πετά πάνω από τους αιώνες και δεν θέλησες άλλη δόξα από τ' ανασηκωμένα προς εσένα χέρια και βλέμματα όσων θεράπευσες και όσων παρηγόρησες. Αλλά στην τελευταία σου κραυγή, ακατανόητη από τους φρουρούς σου, ρίγος πέρασε πάνω τους. Οι Ρωμαίοι στρατιώτες γύρισαν και, μπροστά στην παράξενη ακτίνα που άφησε το πνεύμα σου στο

ήρεμο πρόσωπο του πτώματος, οι δήμοί σου έκπληκτοι κοιτάχτηκαν και είπαν: «Μήπως ήταν Θεός;». Είχε εκπληρωθεί αληθινά το δράμα; Τελείωσε η πάλη, υπέροχη και σιωπηλή, ανάμεσα στη θεία Αγάπη και τον Θάνατο που είχε ορμήσει πάνω του με τις κυρίαρχες στη γη δυνάμεις; Πού είναι ο νικητής; Μήπως είναι αυτοί οι ιερείς που κατεβαίνουν από τον Γολγοθά, ευχαριστημένοι από τους εαυτούς τους, σίγουροι για τη νίκη τους, αφού είδαν τον προφήτη να εκπνέει, ή μήπως είναι ο χλομός εσταυρωμένος; Γι' αυτές τις πιστές γυναίκες που οι λεγεωνάριοι άφησαν να πλησιάσουν και θρηνούν στα πόδια του σταυρού, για τους τρομοκρατημένους και κρυμμένους σε μια σπηλιά της κοιλάδας του Ιωσαφάτ μαθητές του, όλα τελείωσαν. Ο Μεσσίας, που έπρεπε να καθόταν στον θρόνο της Ιερουσαλήμ, χάθηκε άθλια, από το ατελείωτο μαρτύριο του σταυρού. Ο Κύριος εξαφανίστηκε, και μαζί του η ελπίδα, το Ευαγγέλιο, η Βασιλεία των Ουρανών.

Σκοτεινή σιωπή και βαθιά απελπισία σκέπαζαν την κοινότητα. Ακόμα και ο Πέτρος και ο Ιωάννης είναι καταβεβλημένοι. Γύρω τους είναι νύχτα, ούτε μια ακτίνα δεν έλαμπε στην ψυχή τους.

Εν τούτοις, όπως στα μυστήρια της Ελευσίνας ένα αστραποβόλο φως διαδέχονταν τα βαθιά σκοτάδια, το ίδιο και στα Ευαγγέλια, αυτή τη βαθιά απελπισία διαδέχεται χαρά ξαφνική, κεραυνοβόλα, θαυμαστή. Λάμπει, ξεσπά όπως το φως στην ανατολή του ήλιου και αυτή η ξέφρενη κραυγή χαράς μεταδίδεται σε όλη την Ιουδαία: Αναστήθηκε!

Πρώτη η Μαρία η Μαγδαληνή, η οποία πλανιόταν γύρω από τον τάφο, για να βρει διέξοδο στην οδύνη της, είδε τον δάσκαλο και τον αναγνώρισε από τη φωνή του, όταν την κάλεσε με τ' όνομά της: Μαρία! Τρελή από χαρά, έπεσε στα πόδια του. Είδε τον Ιησού να την κοιτά, κάνοντας μια χειρονομία σαν να της απαγορεύει να τον αγγίξει, κι έπειτα η οπτασία διαλύθηκε ξαφνικά, αφήνοντας γύρω από τη Μαγδαληνή μια ζεστή ατμόσφαιρα και τη μέθη της πραγματικής παρουσίας. Στη συνέχεια οι άγιες γυναίκες συνάντησαν τον Κύριο και τον άκουσαν να λέει:

«Πηγαίνετε και πείτε στους αδελφούς μου να γυρίσουν στη Γαλιλαία και θα με βρουν εκεί».

Το ίδιο βράδυ, οι ένδεκα μαθητές συγκεντρώθηκαν και με κλειστές πόρτες είδαν τον Ιησού να μπαίνει. Πήρε τη θέση του στο μέσον τους, τους μίλησε ήρεμα και τους μάλωσε για την απιστία τους. Έπειτα είπε:

«Πηγαίνετε σε όλον τον κόσμο και κηρύξτε το Ευαγγέλιο σε κάθε ανθρώπινη δημιουργία». Ενώ τον άκουγαν ήταν όλοι σαν σε όνειρο, είχαν ολότελα ξεχάσει τον θάνατό του, τον θεωρούσαν ζωντανό και ήταν πεισμένοι ότι ο δάσκαλος δεν θα τους εγκατέλειπε πια. Αλλά τη στιγμή που πήγαν να μιλήσουν οι ίδιοι, τον είδαν να εξαφανίζεται όπως σβήνει ένα φως. Η ηχώ της φωνής του αντηχούσε ακόμη στ' αυτιά τους. Οι Απόστολοι κατάπληκτοι έψαξαν τη θέση του που είχε μείνει άδεια, μια αόριστη φωτεινότητα πλανιόταν ώσπου ξαφνικά έσβησε. Κατά τον Ματθαίο και τον Μάρκο, ο Ιησούς ξαναφάνηκε μετά από λίγο σε ένα βουνό μπροστά σε πεντακόσιους αδελφούς συναθροισμένους από τους Αποστόλους. Εμφανίστηκε ακόμη μια φορά στους συγκεντρωμένους ένδεκα. Έπειτα οι εμφανίσεις σταμάτησαν. Αλλά η πίστη είχε δημιουργηθεί αφού δόθηκε η ώθηση και ο Χριστιανισμός θα ζούσε. Οι Απόστολοι, πλήρεις από ιερή φλόγα, θεράπευαν τους αρρώστους και κήρυσσαν το Ευαγγέλιο του δασκάλου τους.

Τρία χρόνια μετά, ένας νέος Φαρισαίος, ονόματι Σαούλ, που έτρεφε μίσος για την καινούρια θρησκεία και καταδίωκε τους Χριστιανούς με πάθος, γυρνούσε στη Δαμασκό μαζί με πολλούς συντρόφους του. Ξαφνικά στον δρόμο, τυλίχτηκε από μια λάμψη τόσο εκτυφλωτική που έπεσε κατά γης. Τρέμοντας φώναξε: «Ποιος είσαι;». Άκουσε τότε μια φωνή να του λέει:

«Είμαι ο Ιησούς που εσύ καταδιώκεις· θα σου είναι οδυνηρό να χτυπάς τα καρφιά». Οι σύντροφοί του, τρομαγμένοι όπως κι αυτός, τον ανασήκωσαν. Είχαν ακούσει τη φωνή χωρίς να δουν τίποτα. Ο νέος τυφλώθηκε από τη λάμψη και ξαναδρόηκε την όρασή του μετά από τρεις ημέρες. Προσηλυτίστηκε στην πίστη του Χριστού και έγινε ο Παύλος, ο Απόστολος των Εθνών. Όλος ο κόσμος συμφωνεί ότι χωρίς αυτόν τον προσηλυτισμό ο χριστιανισμός θα περιοριζόταν στην Ιουδαία και δεν θα είχε κατακτήσει τη Δύση.

Αυτά τα γεγονότα που μεταφέρθηκαν από την Καινή Διαθή-

κη, οποιαδήποτε προσπάθεια και αν κάνει κάποιος να τα περιορίσει στο ελάχιστο και οποιαδήποτε θρησκευτική ή φιλοσοφική ιδέα και αν τους δώσει, είναι αδύνατο να τα κάνει να θεωρηθούν απλοί θρύλοι και να τους αρνηθεί την αξία της αυθεντικής μαρτυρίας στο ουσιαστικό μέρος τους. Εδώ και δεκαοκτώ αιώνες τα κύματα της αμφιβολίας και της άρνησης σπάζουν στον βράχο αυτής της μαρτυρίας. Μετά από εκατό χρόνια, η κριτική στράφηκε εναντίον της με όλα τα πυρά και όλα τα όπλα. Μπόρεσε να προκαλέσει ρήγματα, αλλά όχι να την κάνει ν' αλλάξει θέση. Τι υπάρχει πίσω από τα οράματα των Αποστόλων; Οι πρώτοι θεολόγοι, οι ερμηνευτές του γράμματος και οι σοφοί αγνωστικιστές θα μπορούσαν να συζητήσουν γι' αυτό επ' άπειρο και να πολεμήσουν στο σκοτάδι. Δεν θα πείσουν οι μεν τους δε, και θα δικαιολογούν κενά, εφ' όσον η Θεοσοφία είναι η επιστήμη του Πνεύματος και δεν θα μεγαλώνει την ενόρασή τους, και μια ανώτερη πειραματική ψυχολογία, που είναι η τέχνη της αποκάλυψης της ψυχής, δεν θα τους έχει ανοίξει τα μάτια. Αλλά για να τοποθετηθούμε εδώ στο απλοϊκό σημείο της άποψης του συνειδητού ιστορικού, δηλαδή την αυθεντικότητα αυτών των γεγονότων ως ψυχικών γεγονότων, υπάρχει κάτι για το οποίο δεν μπορεί να υπάρχει αμφιβολία, το ότι δηλαδή οι Απόστολοι έβλεπαν εκείνες τις οπτασίες και η πίστη τους στην Ανάσταση του Χριστού ήταν ακλόνητη. Αν απορρίψουμε τις διηγήσεις του Ιωάννη, σαν συνταγμένες οριστικά εκατό περίπου χρόνια μετά τον θάνατο του Ιησού και αν απορρίψουμε σαν ποιητική υπερβολή αυτά που λέει ο Λουκάς για την πόλη Εμμαούς, μένουν οι απλές, θετικές αναφορές του Μάρκου και του Ματθαίου, που είναι η ίδια η ρίζα της παράδοσης και της χριστιανικής θρησκείας. Μένει το πιο σταθερό και το πιο συζητήσιμο ακόμη, η μαρτυρία του Παύλου.

Θέλοντας να εξηγήσει στους Κορινθίους την αιτία της πίστης του και τη βάση του Ευαγγελίου που κηρύσσει, αριθμεί με τη σειρά έξι διαδοχικές εμφανίσεις του Ιησού: στον Πέτρο, στους ένδεκα, στους πεντακόσιους «εκ των οποίων οι περισσότεροι είναι ακόμη ζωντανόι», όπως λέει, στον Ιάκωβο, στους ενωμένους Αποστόλους και τελικά το δικό του όραμα στον δρόμο της Δαμασκού. Αυτά τα γεγονότα μεταδόθηκαν στον Παύλο από

τον ίδιο τον Πέτρο και από τον Ιάκωβο, τρία χρόνια μετά τη σταύρωση του Ιησού, λίγο μετά τη μεταστροφή του Παύλου, κατά το πρώτο του ταξίδι στην Ιερουσαλήμ. Το έμαθε λοιπόν από αυτόπτες μάρτυρες. Τελικά, απ' όλα τα οράματά του, το πλέον αναμφισβήτητο δεν είναι το λιγότερο εντυπωσιακό —θέλω να πω αυτό του ίδιου του Παύλου. Στις επιστολές του επανέρχεται αδιάκοπα και το αναφέρει ως πηγή της πίστης του. Το όραμα του Παύλου προέρχεται απ' έξω και όχι εσωτερικά, είναι απρόσμενο και κεραυνοβόλο, αλλάζει το είναι του σε βάθος. Σαν βάπτισμα φωτιάς, τον σκεπάζει από τα πόδια μέχρι το κεφάλι, τον ζώνει με πανοπλία άθραυστη και τον κάνει απέναντι στον κόσμο ανίκητο ιπλότη του Χριστού.

Έτσι, η μαρτυρία του Παύλου έχει διπλή δύναμη, καθώς επικυρώνει το δικό του όραμα και βεβαιώνει τα οράματα των άλλων. Αν ήθελε κάποιος ν' αμφιβάλει για την ειλικρίνεια αυτών των βεβαιώσεων, θα έπρεπε ν' απορρίψει όλες τις ιστορικές αποδείξεις και να εγκαταλείψει τη συγγραφή της ιστορίας. Προσθέστε ότι, αν δεν υπάρχει κριτική ιστορία χωρίς το ζύγισμα και τη δικαιολογημένη επιλογή όλων των ντοκουμέντων, δεν υπάρχει φιλοσοφική ιστορία αν δεν συμπεράνουμε από το μεγαλείο των αποτελεσμάτων, το μεγαλείο των αιτίων. Μπορούμε και εμείς μαζί με τον Κέλσιο, τον Στράους και τον Ρενάν να μην αναγνωρίσουμε αντικειμενική αξία στην Ανάσταση, και να τη θεωρήσουμε φαινόμενο καθαρής παραίσθησης. Αλλά σε αυτή την περίπτωση είμαστε υποχρεωμένοι να στηρίξουμε την πιο μεγάλη θρησκευτική επανάσταση της ανθρωπότητας σε μια πλάνη των αισθήσεων, σε μια χίμαιρα του πνεύματος. Ή, για να μην εξαπατηθούμε, η πίστη στην Ανάσταση, είναι η βάση του ιστορικού χριστιανισμού. Χωρίς αυτή τη διαβεβαίωση της διδασκαλίας του Ιησού από ένα εκθαμβωτικό γεγονός, η θρησκεία του δεν θα είχε καν αρχίσει.

Αυτό το γεγονός προκάλεσε ολόκληρη επανάσταση μέσα στην ψυχή των Αποστόλων. Από ιουδαϊκή που ήταν η συνείδησή τους έγινε χριστιανική. Γι' αυτούς, ο θριαμβευτής Χριστός είναι ζωντανός, τους μίλησε, ο ουρανός είναι ανοιχτός, η αυγή της θανάσιμης άγγιξε το μέτωπό τους και αγκάλιασε τις ψυχές τους με άθεστη φλόγα. Πάνω από το επίγειο βασίλειο του Ισραήλ που

κατρακυλά, είδαν σε όλο του το μεγαλείο το ουράνιο και παγκόσμιο Βασιλείο. Από αυτό πηγάζει η αγωνιστική τους ορμή, η χαρά του μαρτυρίου. Από την Ανάσταση του Ιησού ξεκινά αυτή η αξιοθαύμαστη προτροπή, αυτή η απέραντη ελπίδα που φέρνει το Ευαγγέλιο σε όλους τους λαούς και θα βρέξει με τα κύματά της και τις τελευταίες όχθες της γης.

Για να πετύχαινε ο χριστιανισμός, χρειάζονταν δυο πράγματα, όπως λέει ο Φαμπρ ντ' Ολιβέ, ο Ιησούς να ήθελε να πεθάνει και να είχε τη δύναμη ν' αναστηθεί.

Για να σχηματίσουμε από το γεγονός της Ανάστασης μιαν ορθολογιστική ιδέα, για να καταλάβουμε έτσι τη θρησκευτική και φιλοσοφική έννοιά του, πρέπει ν' αρκεστούμε στο φαινόμενο των διαδοχικών εμφανίσεων και να ξεχωρίσουμε από την αρχή την αφηρημένη ιδέα της Ανάστασης του σώματος, μια από τις πιο μεγάλες πέτρες σκανδάλου του χριστιανικού δόγματος, το οποίο σε αυτό το σημείο, όπως και σε πολλά άλλα, έμεινε απόλυτα πρωτόγονο και παιδικό. Η εξαφάνιση του σώματος του Ιησού μπορεί να εξηγηθεί με φυσικά αίτια, και αξίζει να σημειωθεί ότι τα σώματα πολλών μεγάλων μυστών εξαφανίστηκαν χωρίς ίχνος και κατά τρόπο μυστηριώδη, χωρίς ποτέ να μπορέσει κανείς να μάθει τι έγιναν μεταξύ άλλων του Μωυσή, του Πυθαγόρα, του Απολλώνιου του Τυανέα. Μπορεί οι γνωστοί ή άγνωστοι οπαδοί, που αγρυπνούσαν κοντά τους, να κατέστρεψαν με τη φωτιά το λείψανο του δασκάλου τους, για να το σώσουν από τη βεβήλωση των εχθρών τους.

Όπως και να 'χει, η επιστημονική άποψη και η πνευματική μεγαλειότητα της Ανάστασης δεν αποκαλύπτονται παρά με την κατανόηση της εσωτερικής τους σημασίας. Στους Αιγύπτιους όπως και στους Πέρσες της μαζδαϊκής θρησκείας του Ζωροάστρη, πριν και μετά τον Ιησού, στο Ισραήλ όπως στους χριστιανούς των δύο πρώτων αιώνων, η ανάσταση εννοήθηκε με δυο τρόπους, ο ένας υλικός και αφηρημένος, ο άλλος πνευματικός και θεοσοφικός. Ο πρώτος είναι η λαϊκή άποψη, υιοθετημένη τελικά από τη θρησκεία μετά την καταστολή του γνωστικισμού. Ο δεύτερος είναι η βαθιά άποψη των μυστών. Υπό την πρώτη έννοια, η ανάσταση σημαίνει την επιστροφή στη ζωή του υλικού σώματος, με μια λέξη η αναδημιουργία του αποσυνθεμένου πτώμα-

τος, όπως νόμιζαν ότι θα γινόταν με τον ερχομό του Μεσσία ή κατά την τελευταία κρίση. Είναι ανώφελο να ξανασυζητηθεί ο χονδροειδής υλισμός αυτής της αντίληψης. Για τον μύστη, η ανάσταση είχε τελείως διαφορετική σημασία. Αναφερόταν στη διδασκαλία της τριαδικής σύστασης του ανθρώπου. Σήμαινε την κάθαρση και την αναγέννηση του αστρικού, του αιθέριου, του ρευστού σώματος που είναι ο οργανισμός της ψυχής και, κατά κάποιο τρόπο, το σκέπασμα του πνεύματος. Αυτή η κάθαρση μπορούσε να γίνει από αυτή τη ζωή με την εσωτερική διεργασία της ψυχής και έναν τρόπο ύπαρξης, αλλά δεν εκπληρώνεται για τους περισσότερους ανθρώπους παρά μετά τον θάνατο, και ιδίως γι' αυτούς που κατά τον ένα ή τον άλλο τρόπο εισχώρησαν στο δίκαιο και το αληθινό. Στον άλλο κόσμο, η υποκρισία είναι αδύνατη. Εκεί οι ψυχές φαίνονται όπως είναι στην πραγματικότητα, εκδηλώνονται μοιραία με τη μορφή και το χρώμα της ουσίας τους. Σκοτεινές και απαίσιες, αν είναι κακές· ακτινοβόλες και όμορφες, αν είναι καλές. Αυτή είναι η διδασκαλία που εξέθεσε ο Παύλος στην επιστολή του προς τους Κορινθίους. Λέει ρητά: «Υπάρχει ένα σώμα ζωικό και ένα σώμα πνευματικό». Ο Ιησούς το αναγγέλλει συμβολικά, αλλά με περισσότερο βάθος για όσους βρίσκουν το νόημα μέσ' από τις γραμμές, μέσα στη μυστική συνομιλία του με τον Νικόδημο. Ή όσο περισσότερο μια ψυχή είναι πνευματοποιημένη, πιο μεγάλη θα είναι η απομάκρυνσή της από τη γήινη ατμόσφαιρα, πιο μακρινή η κοσμική περιοχή που την τραβάει από νόμο της συγγένειας, πιο δύσκολη στην εκδήλωσή της στους ανθρώπους.

Έτσι, οι ανώτερες ψυχές δεν θα εκδηλωθούν στον άνθρωπο, μόνο κατά την κατάσταση του βαθιού ύπνου ή κατά την έκσταση. Τότε, ενώ τα φυσικά μάτια είναι κλειστά, η ψυχή μισολυτρωμένη από το σώμα, μερικές φορές βλέπει τις ψυχές. Φτάνει όμως κάποτε και ένας μεγάλος προφήτης, ο αληθινός Υιός του Θεού, να εκδηλωθεί στους δικούς του με έναν ευαίσθητο τρόπο και σε κατάσταση αγρύπνιας, με σκοπό να τους πείσει καλύτερα, εντυπωσιάζοντας τις αισθήσεις τους και τη φαντασία τους.

Σε παρόμοια περίπτωση, η αποσαρκωμένη ψυχή κατορθώνει να δώσει στιγμιαία στο πνευματικό σώμα της μιαν ορατή μορφή, μερικές φορές ακόμη και χειροπιαστή, χάρη στον ιδιόμορφο

δυναμομό που το πνεύμα ασκεί στην ύλη με τη μεσολάβηση των ηλεκτρικών δυνάμεων της ατμόσφαιρας και των μαγνητικών δυνάμεων των ζωντανών σωμάτων.

Αυτό φαίνεται ότι συνέβη κατά πάσα πιθανότητα και με τον Ιησού. Οι αναφερόμενες από την Καινή Διαθήκη εμφανίσεις ανήκουν διαδοχικά στη μια ή στην άλλη από αυτές τις δύο κατηγορίες: πνευματικό όραμα και αισθητή εμφάνιση. Είναι δέβαιο ότι είχαν για τους Αποστόλους χαρακτήρα υπέρτατης πραγματικότητας. Θα είχαν πιο πολύ αμφιβάλλει για την ύπαρξη του ουρανού και της γης, παρά για τη ζωντανή επικοινωνία τους με τον αναστημένο Χριστό. Γιατί αυτά τα συγκλονιστικά οράματα του Κυρίου ήταν το πιο πολύτιμο στη ζωή τους, το πιο βαθύ μέρος της συνείδησής τους. Δεν υπάρχει κάτι το υπερφυσικό, αλλά υπάρχει το άγνωστο της φύσης, η απόκρυφη συνέχισή της μέσα στο άπειρο και ο φωσφορισμός του αόρατου στα σύνορα του ορατού. Στην παρούσα σωματική μας κατάσταση, δυσκολευόμαστε να πιστέψουμε, ακόμη και να καταλάβουμε, την πραγματικότητα του ανέλαφου, μέσα στην πνευματική κατάσταση. Είναι η ύλη που θα μας φαίνεται ανύπαρκτη. Αλλά η σύνθεση της ψυχής και της ύλης, των δύο αυτών όψεων της μοναδικής ουσίας, δρίζεται μέσα στο πνεύμα. Γιατί, αν την αναδιβάσουμε στις αιώνιες αρχές, στις τελικές αιτίες, οι σύμφυτοι νόμοι της Διάνοιας εξηγούν τον δυναμομό της φύσης, και αυτή είναι η μελέτη της ψυχής, με την πειραματική ψυχολογία, η οποία εξηγεί τους νόμους της ζωής.

Η ανάσταση νοούμενη στην εσωτερική της έννοια, όπως μόλις την περιέγραψα, ήταν λοιπόν συγχρόνως ο αναγκαίος επίλογος της ζωής του Ιησού και ο απαραίτητος πρόλογος της ιστορικής εξέλιξης του χριστιανισμού. Αναγκαίος επίλογος, γιατί ο Ιησούς το είχε αναφέρει πολλές φορές στους μαθητές του. Αν είχε τη δύναμη να τους εμφανιστεί μετά τον θάνατό του με αυτή τη θριαμβευτική λαμπρότητα, έγινε χάρη στην αγνότητα, στην έμφυτη δύναμη της ψυχής του, πολλαπλασιασμένη από το μεγαλείο της προσπάθειας και της εκπλήρωσης του έργου.

Αν το δούμε απ' έξω και από τη γήινη άποψη, το μεσσιανικό δράμα τελειώνει πάνω στον σταυρό. Υπέρτατο εσωτερικά, του λείπει όμως η εκπλήρωση της υπόσχεσης. Αν το δούμε από

μέσα, από το βάθος της συνείδησης του Ιησού και από την ουράνια άποψη, έχει τρεις πράξεις, που ο Πειρασμός, η Μεταμόρφωση και η Ανάσταση είναι το κορύφωμά τους. Αυτές οι τρεις φάσεις σημαίνουν, με άλλα λόγια, τη Μύηση του Χριστού, την Αποκαθίλωση και την Επίσκεψη του έργου. Ανταποκρίνονται σε ό,τι οι Απόστολοι και οι χριστιανοί μύστες των πρώτων αιώνων ονόμασαν «μυστήρια του Πατρός, του Υιού και του Αγίου Πνεύματος».

Επιστέγασμα αναγκαίο, έλεγα, της ζωής του Χριστού, και απαραίτητος πρόλογος της ιστορικής εξέλιξης του χριστιανισμού. Το πλοίο που ναυπηγήθηκε στην παραλία, είχε ανάγκη να ριχτεί στη θάλασσα. Η Ανάσταση, εξ άλλου, ήταν μια ανοιχτή πύλη φωτός σε όλο το εσωτερικό απόθεμα του Ιησού. Ας μη μας εκπλήσσει το ότι οι πρώτοι χριστιανοί ήταν θαμπωμένοι και τυφλωμένοι από τον αστραποδόλο ερχομό του ή ότι συχνά άκουσαν τη διδασκαλία του Κυρίου κατά γράμμα, και παραμόρφωσαν το νόημα των λόγων του.

Σήμερα, όμως, που το ανθρώπινο πνεύμα έχει την πείρα των αιώνων, των θρησκειών και των επιστημών, μαντεύουμε αυτό που ο άγιος Παύλος, ο άγιος Ιωάννης και ο Ιησούς ο ίδιος εννοούσαν με τα μυστήρια του Πατέρα και του Πνεύματος. Βλέπουμε ότι περιέκλειαν αυτό που η ψυχική γνώση και η θεοσοφική διαίσθηση της Ανατολής γνώρισαν ως το πιο υψηλό και πιο αληθινό. Βλέπουμε επίσης, τη δύναμη της καινούριας επέκτασης που ο Ιησούς έδωσε στην παλαιά, στην αιώνια αλήθεια, με το μεγαλείο της αγάπης του, με την ενέργεια της βούλησής του. Παρατηρούμε τελικά τη μεταφυσική και συγχρόνως πρακτική πλευρά του χριστιανισμού, που κάνει τη δύναμη και την ενέργειά του.

Οι γέροι θεόσοφοι της Ασίας γνώρισαν τις υπερβατικές αλήθειες. Οι βραχμάνοι δρῆκαν ακόμη και το κλειδί της προηγούμενης και της μέλλουσας ζωής, διατυπώνοντας τον οργανικό νόμο της μετενσάρκωσης. Αλλά καθώς βυθίζονταν στο υπερπέραν και τη θεώρηση της Αιωνιότητας, ξέχασαν το γήινο επίτευγμα: την ιδιωτική και κοινωνική ζωή.

Η Ελλάδα, μνημένη πρωταρχικά στις ίδιες αλήθειες κάτω από μορφές καλυμμένες και πιο ανθρωπομορφικές, προσκολλήθηκε

από τη φύση του πνεύματός της στη φυσική γήινη ζωή. Αυτό της επέτρεψε ν' αποκαλύψει με το παράδειγμα των αθανάτων νόμων του Ωραίου και ν' αποτυπώσει τις αρχές των εποπτικών επιστημών. Αλλά, από αυτήν την άποψη, η αντίληψή της για το υπερπέραν στένεψε και σταδιακά σκοτείνιασε.

Ο Ιησούς με την ευρύτητά του και την παγκοσμιότητά του αγκαλιάζει τις δύο πλευρές της ζωής. Στην Κυριακή Προσευχή που περιέχει τη διδασκαλία του λέει: «Ας έρθει η Βασιλεία σου... στη γη όπως και στον ουρανό». Η ουράνια Βασιλεία στη γη σημαίνει την εκπλήρωση του ηθικού και κοινωνικού νόμου, με όλο τον πλούτο, μέσα σε όλη τη λαμπρότητα του Ωραίου, του Καλού και του Αληθινού. Ο Χριστός λέγει στην καταπιεσμένη ψυχή σε όλα τα σημεία της γης:

— Σήκω, γιατί η πατρίδα σου είναι στον ουρανό, αλλά, για να το πιστέψεις και να φτάσεις, απόδειξέ το από εδώ κάτω με το έργο σου και με την αγάπη σου!

Η υπόσχεση και η εκπλήρωση - Ο Ναός

«**Σ**ε τρεις ημέρες θα καταλύσω τον ναό σε τρεις ημέρες θα τον ξαναστήσω», είχε πει στους μαθητές του ο γιος της Μαρίας, ο αφιερωμένος Εσσαίος, ο Υιός του ανθρώπου, δηλαδή ο πνευματικός απόγονος του λόγου του Μωυσή, του Ερμή και όλων των αρχαίων γιων του Θεού. Αυτή η τολμηρή υπόσχεση, αυτός ο λόγος του μνημένου και του μύστη πραγματοποιήθηκε; Ναι, αν φανταστούμε τις συνέπειες που είχε η διδασκαλία του Χριστού, επιβεβαιωμένη με τον θάνατο και την πνευματική του Ανάσταση, για την ανθρωπότητα, και όλες τις άλλες που περιέχει η υπόσχεσή του για ένα απεριόριστο μέλλον. Ο λόγος του και η θυσία του έβαλαν τα θεμέλια ενός αόρατου ναού πιο σταθερού και πιο ακατάλυτου απ' όλους τους πέτρινους ναούς, ο οποίος όμως δεν συνεχίζεται και δεν ολοκληρώνεται παρά στο μέτρο που κάθε άνθρωπος και όλοι οι αιώνες δουλεύουν.

Ποιος είναι αυτός ο ναός; Ο ναός της αναγεννημένης ανθρωπότητας. Είναι ηθικός, κοινωνικός και πνευματικός. Ο ηθικός ναός είναι η αναγέννηση της ανθρώπινης ψυχής, η μεταμόρφωση των ατόμων από το ανθρώπινο ιδεώδες, με την προσφορά ως παραδείγματος στην ανθρωπότητα του προσώπου του Ιησού. Η θαυμάσια αρμονία και η πληρότητα των αρετών του το κάνουν δύσκολο να καθοριστεί. Ισορροπημένη αιτία, μυστική διαίσθηση, ανθρώπινη συμπάθεια, δύναμη λόγου και δράσης. Η ευαισθησία μέχρι τον πόνο, η υπερπλήρης μέχρι τη θυσία αγάπη, το θάρρος μέχρι τον θάνατο —τίποτα δεν του έλειπε.

Είχε αρκετή ψυχή μέσα σε κάθε σταγόνα του αίματός του για να κάνει έναν ήρωα, αλλά, μαζί με αυτό, τι θεία γλυκύτητα!

Η βαθιά ένωση του ηρωισμού και της αγάπης, της δούλησης και της διάνοιας του Αιώνιου Αρσενικού με το Αιώνιο Θηλυκό, τον κάνουν το λουλούδι του ανθρώπινου ιδεώδους. Όλη η ηθική του που έχει για τελευταία λέξη την αδελφική αγάπη χωρίς όρια, και την ανθρώπινη παγκόσμια αλληλεγγύη, πηγάζει φυσικά από αυτή τη μεγάλη προσωπικότητα. Η δουλειά δεκαοκτώ περασμένων από τον θάνατό του αιώνων είχε αποτέλεσμα αυτό το ιδεώδες να εισχωρήσει στη συνείδηση όλων. Γιατί δεν υπάρχει άνθρωπος του πολιτισμένου κόσμου που να μην έχει λιγότερο ή περισσότερο σαφή αντίληψη. Μπορούμε λοιπόν να διαβεβαιώσουμε ότι ο ηθικός ναός του Χριστού δεν τελείωσε αλλά έχει ιδρυθεί σε ακλόνητες βάσεις στη σύγχρονη ανθρωπότητα.

Δεν συμβαίνει το ίδιο όμως με τον κοινωνικό ναό. Αυτός προϋποθέτει την εγκατάσταση της Βασιλείας του Θεού ή τον νόμο της θείας πρόνοιας μέσα στις οργανικές λειτουργίες της ανθρωπότητας. Πρέπει ν' ανοικοδομηθεί εξ ολοκλήρου. Γιατί η ανθρωπότητα ζει ακόμα σε κατάσταση πολέμου, υπό τον νόμο της Δύναμης και του Πεπρωμένου. Ο νόμος του Χριστού που βασιλεύει στην ηθική συνείδηση δεν πέρασε ακόμη στους θεομύς.

Δεν ανέφερα παρά ακροθιγώς τα ζητήματα της κοινωνικής και πολιτικής οργάνωσης, μέσα σε αυτό το βιβλίο, αποκλειστικά προορισμένο να φωτίσει το φιλοσοφικό και θρησκευτικό ζήτημα στο κέντρο του, με μερικές ουσιαστικές εσωτερικές αλήθειες και από τη ζωή των μεγάλων μυστών. Δεν θ' ασχοληθώ άλλο με αυτόν τον επίλογο. Δεν θα πω παρά μόνον αυτό. Ο κοινωνικός πόλεμος υπάρχει σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες. Γιατί δεν υπάρχουν οικονομικές, κοινωνικές και θρησκευτικές αρχές δεκτές από όλες τις τάξεις της κοινωνίας. Και όμως τα ευρωπαϊκά έθνη δεν σταμάτησαν να ζουν μεταξύ τους σε κατάσταση πολέμου ανοικτού ή ένοπλης ειρήνης. Γιατί καμία ομοσπονδιακή αρχή δεν τα συνδέει νόμιμα. Τα ενδιαφέροντά τους, οι κοινές εμπνεύσεις τους δεν υπακούν σε καμία αναγνωρισμένη εξουσία, από κανένα ανώτατο δικαστήριο δεν υφίστανται κυρώσεις. Αν ο νόμος του Χριστού εισχώρησε στις ατομικές συνειδήσεις, και μέχρις ενός σημείου στην κοινωνική ζωή, είναι ακόμη ο εθνικός και δάρβαρος νόμος που κυβερνά τους πολιτικούς μας θεομύς. Σήμερα η

πολιτική εξουσία είναι διαρθρωμένη παντού σε βάσεις ανεπαρκείς. Γιατί από τη μια μεριά υπάρχει το λεγόμενο θεϊκό δίκαιο των βασιλιάδων που δεν είναι τίποτε άλλο από τη στρατιωτική εξουσία, και από την άλλη η καθολική ψηφοφορία, που δεν είναι παρά ένστικτο των μαζών και κοινή διάνοια. Ένα έθνος δεν είναι αριθμός αξιών ή άθροισμα αριθμών, χωρίς διάκριση. Είναι ζωντανό ον αποτελούμενο από όργανα. Όσο οι εκπρόσωποι όλων των επιστημονικών σωμάτων και όλων των χριστιανικών εκκλησιών δεν θα παρακάθονται μαζί σε ένα ανώτερο συμβούλιο, οι κοινωνίες μας θα κυβερνούνται από ένστικτο, πάθος και δύναμη, και δεν θα υπάρξει κοινωνικός ναός.

Πώς γίνεται λοιπόν και πάνω από την πολύ μικρή για να τον περικλείσει εκκλησία, από την πολιτική που τον αρνείται, από την Επιστήμη που δεν καταλαβαίνει ακόμα παρά τα μισά, να είναι ο Χριστός πιο ζωντανός από ποτέ; Επειδή η υπέρτατη ηθική του είναι πόρισμα μιας ακόμη πιο ανώτερης επιστήμης. Επειδή η ανθρωπότητα αρχίζει να προαισθάνεται το νόημα του έργου του και την έκταση της υπόσχεσής του. Επειδή πίσω του βλέπουμε, πέρα από τον Μωυσή, όλη την αρχαία θεοσοφία των μυστών της Ινδίας, της Αιγύπτου και της Ελλάδας, των οποίων είναι η απαστράπτουσα επιβεβαίωση. Αρχίζουμε να καταλαβαίνουμε ότι ο Ιησούς είναι η πιο μεγάλη της συνείδηση, ότι ο Χριστός μεταμορφωμένος ανοίγει τα αγαπημένα του χέρια στους αδελφούς του, στους άλλους Μεσσίες που προηγήθηκαν απ' αυτόν, ακτίνες του ζωντανού Λόγου σαν κι αυτόν.

Αλλά η υπόσχεσή του δεν μπορεί να εκπληρωθεί χωρίς τη συνδρομή όλων των ζωντανών δυνάμεων της ανθρωπότητας. Δύο κυρίως πράγματα είναι αναγκαία σήμερα για τη συνέχιση του μεγάλου έργου: Από τη μια, η προοδευτική διάνοιξη της πειραματικής επιστήμης και της διαισθητικής φιλοσοφίας, με τα γεγονότα της ψυχικής τάξης, στις διανοητικές αρχές και στις πνευματικές αλήθειες από την άλλη, η πλάτυνση του χριστιανικού δόγματος, με την έννοια της παράδοσης και της εσωτερικής επιστήμης, στη συνέχεια η αναδιοργάνωση της Εκκλησίας σύμφωνα με την κλιμακωτή μύηση, και τούτο μ' ένα ελεύθερο κίνημα, πιο ανθεκτικό απ' όλες τις χριστιανικές εκκλησίες, που είναι όλες εξίσου και με τον ίδιο τίτλο θυγατέρες του Χριστού.

Πρέπει η επιστήμη να γίνει θρησκευτική και η θρησκεία να γίνει επιστημονική. Αυτή η διπλή εξέλιξη, που ήδη ετοιμάζεται, θα οδηγούσε οριστικά και αναγκαστικά στη συμφιλίωση Επιστήμης και Θρησκείας στο εσωτερικό πεδίο. Το έργο θα προχωρήσει με μεγάλες δυσκολίες στην αρχή, αλλά από αυτό εξαρτάται το μέλλον της ευρωπαϊκής κοινωνίας. Η μεταμόρφωση του χριστιανισμού στην εσωτερική έννοια, θα οδηγούσε σ' αυτή του ιουδαϊσμού και του ισλαμισμού, όπως και σε αναγέννηση του βραχμανισμού και του βουδισμού με την ίδια κατεύθυνση θα δημιουργούσε λοιπόν μια θρησκευτική βάση στη συμφιλίωση της Ασίας και της Ευρώπης.

Να ο πνευματικός ναός που πρέπει να κατασκευαστεί, να η επίσκεψη του έργου που διαισθητικά συνέλαβε και ήθελε ο Ιησούς. Ο λόγος του της αγάπης μπορεί να σχηματίσει τη μαγνητική αλυσίδα των επιστημών και των τεχνών, των θρησκειών και των λαών, κι έτσι να γίνει ο παγκόσμιος λόγος;

Σήμερα ο Χριστός είναι κύριος της Υδρογείου, με τις δύο φυλές, τις πιο νέες και πιο δυναμικές, ακόμη γεμάτες πίστη. Με τη Ρωσία έχει το πόδι του στην Ασία, με την Αγγλοσαξονική φυλή κρατά τον νέο κόσμο. Η Ευρώπη είναι πιο γηραιά από την Αμερική αλλά πιο νέα από την Ασία. Αυτοί που νομίζουν ότι μοίρα της είναι η αθεράπευτη παρακμή τη συκοφαντούν. Αλλά, αν συνεχίσει να σπαράσσεται, αντί να ενωθεί σε ομοσπονδία υπό την πίεση της μόνης αξιόλογης εξουσίας, της επιστημονικής και θρησκευτικής εξουσίας, αν με την εκρίζωση αυτής της πίστης, που είναι το πνευματικό φως τροφοδοτούμενο από την αγάπη, συνεχίσει να προετοιμάζει την ηθική και κοινωνική αποσύνθεση, ο πολιτισμός της κινδυνεύει να εξαφανιστεί από τις κοινωνικές αναταραχές κατ' αρχάς και μετά από την εισβολή νεότερων γενιών. Αυτές θα πάρουν τη δάδα που θα έχει αφήσει να ξεφύγει από τα χέρια της.

Ο ωραιότερος ρόλος που θα μπορούσε να διαδραματίσει θα ήταν, κρατώντας το πηδάλιο του κόσμου, να τελειώσει το κοινωνικό έργο του Χριστού, διαμορφώνοντας την ολοκληρωμένη σκέψη του και στεφανώνοντας με την Επιστήμη, την Τέχνη και τη Δικαιοσύνη τον πνευματικό ναό του πιο μεγάλου από τους Υιούς του Θεού.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΗ ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ ΑΛΒΑΝΑ ΜΗΝΙΑΤΗ.....	7
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	9

ΒΙΒΛΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΡΑΜΑ. Ο ΑΡΙΟΣ ΚΥΚΛΟΣ

1. Οι ανθρώπινες φυλές και η καταγωγή της θρησκείας.....	31
2. Η αποστολή του Ράμα	45
3. Η έξοδος και η κατάκτηση.....	52
4. Η διαθήκη του μεγάλου προγόνου.....	57
5. Η δεδική θρησκεία	60

ΒΙΒΛΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΚΡΙΣΝΑ. Η ΙΝΔΙΑ ΚΑΙ Η ΒΡΑΧΜΑΝΙΚΗ ΜΥΘΣΗ

1. Η ηρωική Ινδία. Οι γιοι του Ήλιου και οι γιοι της Σελήνης.....	69
2. Βασιλιάς της Μαδούρα.....	74
3. Η παρθένα Ντεβάκι	79
4. Η νεανική ηλικία του Κρίσνα	84
5. Μύηση.....	90
6. Η διδασκαλία των μυστών.....	99
7. Ο θρίαμβος και ο θάνατος.....	104
8. Η ακτινοβολία του ηλιακού λόγου.....	114

ΒΙΒΛΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΕΡΜΗΣ. ΤΑ ΜΥΣΤΗΡΙΑ ΤΗΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ

1. Η Σφίγγα	119
2. Ερμής.....	123
3. Ίσις - Η μυσταγωγία - Οι αποδείξεις.....	130
4. Όσιρις - Ο θάνατος και η ανάσταση.....	139
5. Το όραμα του Ερμή.....	145

ΒΙΒΛΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ
ΜΩΥΣΗΣ. Η ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΙΣΡΑΗΛ

1. Η μονοθεϊστική παράδοση και οι πατριάρχες της ερήμου.....	157
2. Μύηση του Μωσή στην Αίγυπτο - Φυγή στον Ισθόρ.....	166
3. Το Σεφέρ Βερεσιθ.....	174
4. Το όραμα του Σινά.....	187
5. Η έξοδος - Η έρημος - Μαγεία και θεουργία.....	190
6. Ο θάνατος του Μωσή.....	202

ΒΙΒΛΙΟ ΠΕΜΠΤΟ
ΟΡΦΕΑΣ. ΤΑ ΜΥΣΤΗΡΙΑ ΤΟΥ ΔΙΟΝΥΣΟΥ

1. Προϊστορική Ελλάδα - Οι Βακχίδες - Εμφάνιση του Ορφέα.....	209
2. Ο ναός του Δία.....	218
3. Διονυσιακή γιορτή στην κοιλάδα των Τεμπών.....	224
4. Επίκληση.....	231
5. Ο θάνατος του Ορφέα.....	238

ΒΙΒΛΙΟ ΕΚΤΟ
ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ. ΤΑ ΜΥΣΤΗΡΙΑ ΤΩΝ ΔΕΛΦΩΝ

1. Η Ελλάδα τον 6ο π.Χ. αιώνα.....	249
2. Ταξιδιωτικά χρόνια.....	255
3. Ο ναός των Δελφών - Η Απολλώνια επιστήμη - Η θεωρία της μαντικής - Η Πυθία Θεόκλεια.....	267
4. Ο δεσμός και η διδασκαλία.....	286
5. Η δοκιμασία.....	290
6. Πρώτος βαθμός - Προετοιμασία - Η μαθητεία και η πυθαγόρεια ζωή.....	294
7. Δεύτερος βαθμός - Η κάθαρση - Οι αριθμοί - Η θεογονία.....	300
8. Τρίτος βαθμός - Τελειοποίηση - Κοσμογονία και ψυχολογία - Η εξέλιξη της ψυχής.....	310
9. Τέταρτος βαθμός - Επιφάνια - Ο μύστης - Η μνημένη γυναίκα - Ο έρωτας και ο γάμος.....	335
10. Η οικογένεια του Πυθαγόρα - Η σχολή και η τύχη της.....	349

ΒΙΒΛΙΟ ΕΒΔΟΜΟ
ΠΛΑΤΩΝ. ΤΑ ΕΛΕΥΣΙΝΙΑ ΜΥΣΤΗΡΙΑ

1. Η νεότητα του Πλάτωνα και ο θάνατος του Σωκράτη.....	365
2. Η μύηση του Πλάτωνα και η πλατωνική φιλοσοφία.....	374
3. Τα Ελευσίνια Μυστήρια.....	382

ΜΕΓΑΛΟΙ ΜΥΣΤΕΣ

ΒΙΒΛΙΟ ΟΓΔΩΟ

ΙΗΣΟΥΣ. Η ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

1. Η κατάσταση του κόσμου κατά τη γέννηση του Χριστού	401
2. Η Μαρία - Τα παιδικά χρόνια του Ιησού	412
3. Οι Εσσαίοι - Ο Ιωάννης ο Βαπτιστής - Ο πειρασμός	421
4. Η δημόσια ζωή του Ιησού - Λαϊκή διδασκαλία και εσωτερική διδασκαλία - Τα θαύματα - Οι Απόστολοι - Οι γυναίκες	437
5. Σύγκρουση με τους Φαρισαίους - Η φυγή στην Καισάρεια - Μεταμόρφωση	449
6. Τελευταίο ταξίδι στην Ιερουσαλήμ - Η Επαγγελία, ο Μυστικός Δείπνος, η Δίκη, ο Θάνατος και η Ανάσταση	460
7. Η υπόσχεση και η εκπλήρωση - Ο Ναός	487